NAÎMÂ
TÂRİHİ

BEŞİNCİ CİLD

Yazan: Naîmâ Mustafa efendi

Çeviren: Zuhuri Danışman

ZUHURİ DANIŞMAN YAYINEVİ
P. K. 458. Büyük Postane
İstanbul

KARDEŞ MATBAASI İstanbul — 1969

تاریخ نعیما
روضة الحسین فی خلاصة
اخبار الخافقین

TÂRÎH-İ NAİMÂ

Ravzat-el-Hüseyn fi Hulâsat
Ahbâr el - Hâfıkayn
Cild-i Hâmis

(Beşinci cild)

METİNDEKİ İŞÂRETLER HAKKINDA İZÂHAT

(S.B.) Bu elinizdeki cildin sözlüğüne bakınız demektir.

(I.S.) Birinci cild sözlüğüne bakınız demektir.

(2.S.) İkinci cild sözlüğüne bakınız demektir.

(3.S.) Üçüncü cild sözlüğüne bakınız demektir.

(4.S.) Dördüncü cild sözlüğüne bakınız demektir.

NOT: Yanında bu işâretlerden hiç birisinin bulunmadığı kelimelerin karşılıklarını, bu dört cildden herhangi birinin sözlüğünde bulabilirsiniz.

El-Cild-il Hâmis Min Târih-i Naîmâ

(Naîmâ tarihinden beşinci cild)

Bismi'llâhi'r - Rahmâni'r - Rahîm

Vakaayi-i Sene sittin ve Elf

(Bin altmış senesi olayları)

(Hicrî 1060 senesi Muharrem ayının birinci günü milâdî 1650 senesi ocak ayının dördüncü salı gününe rastlar)

Girid'e Yeni Kale Yapılması:

Pâdişah fermanı gereğince vezirler, beyler ve asker büyükleri bir yere gelüp, kale yapımı için konuştular.

Tahmin olundukta, biri «Kastro» diye tanınan Küçükkale yakınında ve biri Kandiye'nin şark tarafında Nazarte denilen yerde ve biri dahi Kandiye karşısında, evvelâ kondukları yurd yerinde, top irişür mahalde yapılmak üzere karar verildi.

Küçük kale yanında olana başlanup, küçük bir kale yapıldı. Ve cephânenin çoğu buraya taşındı. Serdar dahi dört beş senedir islâm askeriyle pek çok şiddetli elemler görüp,

iki üç defa yaralanmış, askerden de pek çok eziyet ve zarar çekerek yaralanmıştı. Yeni asker geldikte, adadan kalkup, bir başka hizmette kullanılmak üzere kendini arz ve rica eyledi. Bu vazifeden alınması uygun görülmeyüp, kaldırılmadı.

Yurt yerinde yapılması düşünülen kale yerine, paşalar, ordu kadısı ve diğer gün ve iş görmüş mühendisler ile varılup, büyüklüğü ve yüksekliği tahmin olundu. İkiyüz ellibin kuruş ile ancak yapılabilir deyu ordu kadısının imzası ile defteri ve kalenin ne şekil olacağını gösterir plânı, kapıcı başı Şeyh-zâde ile gönderildi. Geldikte devlet erkânı konuşup, vezir-i Âzam, Hanya defterdarı Mehmed Paşaya «Girit malından ödene...» deyu emir gönderildi.

Melek-Ahmed Paşa Bağdat'tan azledilerek, Bağdat, Nogay Paşa oğlu Aslan Paşaya verildi. Adı geçen Arslan Paşa akıl, zekâ, şecâat ve yiğitlik ile emsalsiz idi. Naklolunur ki, evvelce Vardar - Ali Paşa üzerine İbşir Paşa serdar tayin olundukta, adı geçen Arslan Paşa dahi, diğer bu işe memur olan paşalardan biri idi. Vardar, İbşir ile aralarında olan eski hukuk ve geçmiş ahidlere güvenerek, İbşir tarafından gaafil avlanup, sonunda İbşir elinde katlolunduğu evvelce yazılmıştı.

O vakit Arslan Paşanın da katli için İbşir Paşaya emir ve vezirin mektubu, haseki (S.B.) ile gelmişti. Amma Noğay oğlu bir yiğit mert ve ihtiyatlı ve kulağı delik olmakla, gaafil bulunmayıp, kat kat tertipli ve silâhlı asker ile İbşir'in ordusu içinde her gün bir başka yere konup, kendini muhafaza ederdi.

İbşir Paşa, Arslan Paşayı buluşmaya dâvet edüp, o da geldikte askeri, bilhassa iç oğlanları kat kat zırh ve silâha gark olmuş ve yine kendi de aynı şekilde zırklı ve silâhlı olarak İbşir Paşanın gölgeliğine indiği vakit, dizdize oturup, Aslan Paşa, kılıcını asla elinden ayırmazdı. Eline kahve fincanı verdikte iki yudum çekip, yine fincanı o gulâm'ın eline verdiği gibi :

— Sultanım izin verirsiz!

deyu kalkup hazır olan atına binüp, ağaları yanında olduğu halde çekilüp gidince İbşir, yanında bulunan hasekiye (S.B.) bakup:

— Bu şekilde hareket eden âdemi öldürmek nice kabildir?

dedikde haseki de insaf edüp:

— Buncileyin Arslanı öldürmek isteyen din ve devletin dostu değildir.

demişdi. O vakadan sonra İbşir Paşa Sivas'da karar kılup, geçen sene sonlarında Şam eyâletine gönderilüp, bu sene başında Arslan Paşa Bağdad'a vardı.

Mîlâd-ı Îsâ Aleyhisselâm günü (**İsâ Aleyhisselâmın doğduğu gün**), balyosların telkîn etmesiyle göz yumularak izin verilmekle, ogün Galata önünde frenk kalyonları âzim toplar atup şenlikler ettiler. Bu sırada evvelce zikredilen Bostancı - Ali Hoca adındaki zengin, Vezîr-i Âzam'a dayanarak kapucular kethüdâsı oldu, bu münasebetle sakal sarıverdi ve hayli meydan aldı.

Geçen sene sonlarında Bosna Paşası Sarhoş-oğlu Hasan Paşa gününde üçbin kadar küffar çıkup, ehlûne niyetiyle Predluğ tarafına geldiklerinde, meğer serhad kalelerinden birlik olarak bir iki bin kadar kâfir nefer çıkup, düşüp, cenk edüp, dokuzyüz kadar sağ esir ve beş yüz kelle aldılar. Bu büyük muvaffakıyeti, Hasan Paşanın uğrundan bildiler. Hakikaten de adı geçen Hasan Paşa beğenilen ahlâkı, akıl ve şecâati ile vasıflandırılmış idi. Hattâ Tekeli zamanında onun zulmü yüzünden isyan edüp, Çelebi-Pazarı nahiyesinde Calasise yakınında Kontiş denilen köyde zorbalığa başlayan Deli-Mahmud ki, Tekeli'nin kara mataracısı, Poklon'a gelliği vakit, basup adamlarını kırup, kendini kaçırup, atını ve ikiyüz kuruşunu alandı, hiç bir beylerbeyine baş eğmeyüp, korunmakta iken adı geçen Hasan Paşa, Zülfikâr adlı kapıcıbaşısını gönderüp, «Biraderim deli - Mahmud» deyu başlayan bir mektup yazıp davet etmişti. Deli -

Mahmud, dahi gelüp, Ehlûne'de Hasan Paşa ile buluşup hil'at giymiş ve serhadli ile serhade gönderildiği vakit, otuz kadar baş ve dil **(esir)** getürüp, ağırlanarak yine yerine dönmüştü. Bundan sonra adı geçen Zülfikâr ağayı Poklon'a gönderdikte, Deli - Mahmud kendi mal toplayup, göndermiş, bu suretle Hasan Paşanın sözünde durması, günün ortasındaki güneş gibi, küçük büyük herkes tarafından malûm olmuştu.

Bunun gibi, hâlen Hersek Paşası Hacı - Mahmud-zâde ki, defterdar Muslu Beydir, tedbir ve yiğitlik ile muttasıf **(S.B.)** olmakla Hersek'i güzel zaptedüp, Arnavud asileri poturlarını güzel muameleyle getürüp, itâat ettirüp, o taraftan rahat etmişlerdi.

Adı geçen ayın sonlarında Şehremini Mecdi Mehmed Efendi, mevkufatçı **(S.B.)** Mehmed Efendinin kızıyla evlenüp, kapudan Paşaya ziyafet çeküp, sadrâzam ve diğer devlet büyüklerine bohçalar verüp, ihsan ve ikramlarına mazhar oldu.

Beyâzî Efendi azil ve Kadrî-zâde Emir Hattat Bursa kadısı oldu. Müftü Bahaî Efendi rahatsızlanup, bazı ilâçlar yapılarak yine süratle iyileşti. Safer-ül Hayr **(Hayırlı sefer ayında)** serdar-ı Ekrem'in arzı **(İ.S.)** gelüp, Girid'de asker mevâcibi **(aylığı)** Girid malından verilmekle çok güçlük çekilüp, kale masrafı dahi tedarik olunmak hiç bir surette mümkün değildir, bilhassa bizim bir iki bin kadar adam ile oturup, geçinmemiz, bu adanın ufak tefeklerindendir. Adanın Cizye **(S.B.)** malından ancak otuzbin kuruş hasıl olup, diğer aşar **(Eski aynî vergi)** ve cerimeler **(S.B.)** den hasıl olanlar, yeniçerilerden başkasının vazifesine ancak yeter deyu bildirilmişdi.

Beri tarafta kabul olunmadığı için, başlanması ve tamamlanması lâzım olmakla eski yurt yerinde kale yapılmasında reâyâ sürülüp, Hanya ve Resmo nahiyelerinden iyiyüz taş kesici getürüldü. Temelinde bazı yeri taş çıkmakla kesildi. Yüzelli nefer dahi kireç yapmaya tayin olunup, onbin

tekne ve onbin sepet getirildi. Askerin herbirine halli halince, taş salyâne olunup (S.B.) zafer ayının yirminci gününe varıncaya kadar taşın yarısı kadar yığıldı. Etraftan tüccarlar sürülüp Rebi-ül Âhir'in yirmibeşinci günü temel atıldı.

Yapılacak iş, dört hisseye taksim olundu. Bir hissesini serdar, birini Rumeli, birini Anadolu ve birini yeniçeri yapmak üzere karar verildi. Beş ayda ancak tamam olur deyu tahmin ettiler. Asker de az kalup, arada sırada küffar da taşra çıkup, saldırmaktan geri kalmazdı.

Gaazi Serdar, Ordû-yu Humâyun'da bir hamam ve hisar'ın içinde dokuz kubbeli bir câmi ve nice hayır binaları yaptı.

Rebiülevvel'in onuncu günü Sadrâzam hazretlerinin mektubu vardı.

«Kaleleri askerler yapagelmişlerdir. Siz dahi anlara yaptırup, miri tarafından harç ettirmeyesiz...»

demekle ancak, dülgerlik ücreti Hanya'da bulunan Mehmed Paşadan alındı. Ve adı geçen Mehmed Paşaya, Girid adasını yazmak ferman olundu.

Rebi-ülevvelin yirmi beşinci pazartesi günü kurbanlar kesilüp, dualar ile temel atıldı. Her nefere yüzer taş salunup, hep arkaları ile getürdüler. Ve ne kadar adam mevcut olduğunun defteri istenmişti. Paşalar, beyler ve diğerleri defter olunup, kapucubaşı ile der-i Devlet'e geldikte tasdik olunmadı.

Vezir-i Âzam Murad Paşa, Siyavuş Paşa sarayını otuzbin kuruşa, bu sırada vefat eden Siyavuş Paşa-zâde Mustafa Paşa terekesinden (S.B.) satın alup, büyük bina yaptırmakla meşgul olup, vakfiyesi bulunduktan sonra mukayyed olmayup (3. S.) yine mutasarrıf olup, (S.B) oraya nakledüp, kendi sarayını kapudan paşaya verdi.

Rebiül Ahir'in onbeşinci günü Akdeniz boğazına yirmi kıt'a kalyon, sekiz çektiri ve iki mavna ile kâfirin gelüp, demir attığı haber alındı. Vezirlerden Ankebut - Ahmed Paşa boğaz muhafazasına tayin olundu.

Ayın onyedinci günü eskiden olduğu gibi Tophâne'de toplar dökmek için Vezâr-i Âzam ve devlet büyükleri tophâneye varup oturdukları gibi, tunç ocağının kanalı açılıp, kalıplara saldılar. Bir iki kalıp tamamen kurumamış olup, acele sebebiyle rutubetli konulmuşlar imiş... Ateşli madde, tabiatının iktizası hilâfına, bir mikdar ıslaklık ve soğuğu gördükte kükreyüp ve havaya sıçrayup, etrafa ateş saçmakla, orada olanları perişan eyledi. Bazı kimselere zarar olmakla, meclisi dağıttılar.

Baştarde (S.B.) ve donanma gemileri yapılmaya gayret ve ihtimam gösterdiler.

Serhadde teşekküre değer hizmetleri geçen Hasan Paşa Bosna'dan azlolunup, Mansıbı Erzurum'dan azlonulan defterdar oğlu Mehmed Paşaya verildi. Haseki İlyas Ağa, Bağdad ağası olup, orada olan yeniçeriler gelmişdi. Yeniden Bağdad'a gitmeleri tembih olundu.

Bağdad kadısından mektup gelüp, Bağdad halkının ferman dinlememelerinden sıkıntı çekildiğinden ve ahvalinden şikâyet eylemiştir.

Bu ay içinde Musikişinasların en meşhur ve en bilgilisi Mevlâna Vâkıf Halhâli ki, namı Nasrullahdır, vefat eyledi. Aynı ay içinde Galata'da Arap-sokağı yandı.

Garip olay :

İki vâlide-i Muhterem'e (1) bir yerde geçinemeyüp, Darüssaâde halkının (S.B.) ayrılıklarına sebep olmakla, ikisinin ağaları arasında büyük münâkaşa ve konuşma çıktı.

---

(1) Kanunî'den sonra vâlide sultanlar büyük nüfus sahibi olmuşlardı. Dördüncü Mehmed zamanında ise sarayda iki vâlide sultan birbiriyle rekabet halinde idi. Esas vâlide sultan, dördüncü Mehmedin annesi Turhan sultandı. Nüfuzun onun elinde olması usuldendi. Fakat dört pâdişah devrinde vâlide ve büyük vâlide olarak büyük bir nüfuz tesis eden meşhur Kösem Sultan, torunu Dördüncü Mehmed zamanında da sarayda nüfus sahibi olmakta devam etmek için çeşitli entrikalar çevirmiştir. Bu yüzden, asıl vâlide Tur-

«Ne yüzden tedbir gerektir?» deyu sadrâzam içeriye davet olundu. Sadrâzam için bazı zarar eserleri görülmekle Kenan Paşa köşkünden ileri gitmeye cesaret edemeyüp, özür dileyerek köşkten dağıldılar. Birkaç tavâşi (4. S.) sürgün edilerek fitne giderildi.

Tımar Bedelinin Çıkışı :

Hazinenin masrafları, gelirden yarım mertebe fazla olmakla para tedâriki lâzım geldi, bunun içün, memâlik-i Mahruse'nin **(Osmanlı ülkesinin)** bütün tımar erbabına, binde beşyüz akçe bedel ferman olundu. Kapucubaşılardan Boyacı - Hasan Ağa Anadolu'ya ve Nasuh Paşa-zâde Ömer Bey Erzurum eyâletine gönderilmiş idi.

Boyacı - Hasan Ağa varup başladıkta, hadden aşkın zulmedüp, Girid'de olan tımar sahiplerinin bedellerini dahi reâyâdan almakla şikâyet olundu. Sorgusu yapılmak üzere Istanbul'a getürüldüyse de ağalara baş vurmakla af olundu.

Bu ayın yirmiüçünde altı gemiyle turnacı-başı **(S. B.)** boğaza gönderildi. Eski müftünün hacden geri dönmesi mukadder olmakla Kudüs-i Şerifde arpalık ile oturması içün ferman olunup, karşı gönderildi.

Cumadel-Ulâ'nın beşinde kapudanpaşa donanma ile çıkup, Akdeniz'e revâne oldu. Fakat küffâr donanması **(Boğaz'ı)** kapamakla çıkmak mümkün olmayup, hisarlarda demir attılar. Karadan küffâr gemilerine bazı toplar havâle olunup, fakat tesiri olmadı.

Cumadel-Ulâ'nın sonlarında beri taraftan hareket olmamakla, kâfir cür'ete gelüp, içlerinden bir kalyonu hisara doğru yürüyüp, yakın gelince, çok top atup, bir iki beden düşürdüler ve geri döndü. Bu sırada yeniçeriler gemilerden

---

han Sultan ile nüfus mücadelesi halindeydi. NAÎMA'nın iki vâlide-i Muhterem'e dedikleri Kösem Sultanla Turhan Sultandır. Her iki vâlide de enderun içindeki ve dışarıdaki ağalara dayanarak birbirleriyle mücadele halindedir.

Ayın onyedinci günü eskiden olduğu gibi Tophâne'de toplar dökmek için Vezâr-i Âzam ve devlet büyükleri tophâneye varup oturdukları gibi, tunç ocağının kanalı açılup, kalıplara saldılar. Bir iki kalıp tamamen kurumamış olup, acele sebebiyle rutubetli konulmuşlar imiş... Ateşli madde, tabiatının iktizası hilâfına, bir mikdar ıslaklık ve soğuğu gördükte kükreyüp ve havaya sıçrayup, etrafa ateş saçmakla, orada olanları perişan eyledi. Bazı kimselere zarar olmakla, meclisi dağıttılar.

Baştarde (S.B.) ve donanma gemileri yapılmaya gayret ve ihtimam gösterdiler.

Serhadde teşekküre değer hizmetleri geçen Hasan Paşa Bosna'dan azlolunup, Mansıbı Erzurum'dan azlonulan defterdar oğlu Mehmed Paşaya verildi. Haseki İlyas Ağa, Bağdad ağası olup, orada olan yeniçeriler gelmişdi. Yeniden Bağdad'a gitmeleri tembih olundu.

Bağdad kadısından mektup gelüp, Bağdad halkının ferman dinlememelerinden sıkıntı çekildiğinden ve ahvalinden şikâyet eylemiştir.

Bu ay içinde Musikişinasların en meşhur ve en bilgilisi Mevlâna Vâkıf Halhâli ki, namı Nasrullahdır, vefat eyledi. Aynı ay içinde Galata'da Arap-sokağı yandı.

Garip olay :

İki vâlide-i Muhterem'e (1) bir yerde geçinemeyüp, Darüssaâde halkının (S.B.) ayrılıklarına sebep olmakla, ikisinin ağaları arasında büyük münâkaşa ve konuşma çıktı.

---

(1) Kanunî'den sonra vâlide sultanlar büyük nüfus sahibi olmuşlardı. Dördüncü Mehmed zamanında ise sarayda iki vâlide sultan birbiriyle rekabet halinde idi. Esas vâlide sultan, dördüncü Mehmedin annesi Turhan sultandı. Nüfuzun onun elinde olması usuldendi. Fakat dört pâdişah devrinde vâlide ve büyük vâlide olarak büyük bir nüfuz tesis eden meşhur Kösem Sultan, torunu Dördüncü Mehmed zamanında da sarayda nüfus sahibi olmakta devam etmek için çeşitli entrikalar çevirmiştir. Bu yüzden, asıl vâlide Tur-

«Ne yüzden tedbir gerektir?» deyu sadrâzam içeriye davet olundu. Sadrâzam için bazı zarar eserleri görülmekle Kenan Paşa köşkünden ileri gitmeye cesaret edemeyüp, özür dileyerek köşkten dağıldılar. Birkaç tavâşi (4. S.) sürgün edilerek fitne giderildi.

Tımar Bedelinin Çıkışı :

Hazinenin masrafları, gelirden yarım mertebe fazla olmakla para tedâriki lâzım geldi, bunun içün, memâlik-i Mahruse'nin **(Osmanlı ülkesinin)** bütün tımar erbabına, binde beşyüz akçe bedel ferman olundu. Kapucubaşılardan Boyacı - Hasan Ağa Anadolu'ya ve Nasuh Paşa-zâde Ömer Bey Erzurum eyâletine gönderilmiş idi.

Boyacı - Hasan Ağa varup başladıkta, hadden aşkın zulmedüp, Girid'de olan tımar sahiplerinin bedellerini dahi reâyâdan almakla şikâyet olundu. Sorgusu yapılmak üzere Istanbul'a getürüldüyse de ağalara baş vurmakla af olundu.

Bu ayın yirmiüçünde altı gemiyle turnacı-başı (S. B.) boğaza gönderildi. Eski müftünün hacden geri dönmesi mukadder olmakla Kudüs-i Şerifde arpalık ile oturması içün ferman olunup, karşı gönderildi.

Cumadel-Ulâ'nın beşinde kapudanpaşa donanma ile çıkup, Akdeniz'e revâne oldu. Fakat küffâr donanması (**Boğaz'ı**) kapamakla çıkmak mümkün olmayup, hisarlarda demir attılar. Karadan küffâr gemilerine bazı toplar havâle olunup, fakat tesiri olmadı.

Cumadel-Ulâ'nın sonlarında beri taraftan hareket olmamakla, kâfir cür'ete gelüp, içlerinden bir kalyonu hisara doğru yürüyüp, yakın gelince, çok top atup, bir iki beden düşürdüler ve geri döndü. Bu sırada yeniçeriler gemilerden

han Sultan ile nüfus mücadelesi halindeydi. NAÎMA'nın iki vâlide-i Muhterem'e dedikleri Kösem Sultanla Turhan Sultandır. Her iki vâlide de enderun içindeki ve dışarıdaki ağalara dayanarak birbirleriyle mücadele halindedir.

çıkup, dağılmakla, yine ocak çavuşlarından Tilki-oğlu feryada gelüp, kâfirin cür'etini ve askerin azlığını anlatup, imdat istedi. On çorbacı (S.B.) neferleriyle o tarafa memur edildiler.

Girid'e memur olan askerden kimse geçmeyüp, orada olanlar kale yapımına dört koldan gayret gösterdiler. Beri taraftan sekban-başı (S.B.) ve zağarcı-başı (S.B.) ile yeniçeriler birinde Anadolu ve birinde Rumeli, birinde diğer beyler, paşalar ile serdar bu şekilde şiddetli elemlerdn sonera canlarını zorlayup, ne hal ise kalenin yapımına gayret ettiler.

Evvelce Girid'e memur olan sipâhiler gelüp, o tarafta zahire ve hazineye fazla sıkıntı, darlık olduğunu nakil ve kale hâlini tahkik eylediler. Çünkü sipâhiler, evvelce anlatılan vakalar dolayısiyle biraz sinüp, yeniçeriler musallat olmaya ağaları kuvvetiyle yüz bulmuşlardı. Ellibin kadar nefer ve onbin ağır ulûfeli müstehak olmayan oturaklar (S.B.) kalelerde ve seferde olan neferlerden başka her ulûfe içün, Istanbul'da dokuzyüz ve bazen bin kese (S.B.) verilmekle, diğer esnaf ulûfe yüzü görmez olup, sipâhi bölükleri dahi iki ulûfede bir ulûfe alamazlardı.

Bu defa Girid'den gelen sipâhilere **«Ulûfeniz Giriddedir»** deyu fazla eziyet olundu. Onlar da kapı kapı dolaşup yanıp yakıldılar.

Bunlar bin nefer olup, «Girid'e ancak yüzyirmi neferi varmışlardır» deyu red ederlerdi.

Cumâdelâhire'de konuşulup, her odadan ikişer nefer ve bir iki bölük başı, Hadım - Abdurrahman Paşaya koşulup, (Beraberinde verilüp) boğaz imdadına gönderildi. Rumeli ve Anadolu'da yalı taraflarıan çavuşlar gidüp, tımar ve bölük halkını boğaza sürmek ferman olundu. Ankebut - Ahmed Paşa Rumeli'den, Hadım - Abdurrahman Paşa Anadolu'dan varup, kâfir gemilerini bir kenara kaldırdılar. Fakat donanma askeri dağılup, çoğu gemiler bozulmakla, yirmibeş kadırga ancak donatılıp, dellalların bağırmasıyla (Kâfir üzerine

varup cenk etmek güçtür) denildikte dönülmeyüp, duruldu, sonra çıkmaktan vaz geçildi.

Tayin olunan Hadım - Abdurrahman Paşa ve Ankebüt - Ahmed Paşa, her ne kadar kapudan Paşayı ve deryâ beylerini sıkıştırup, boğazdan taşra çıkarmak içün ısrarlar eylediler. Faydası olmayup ve esasen çıkmak ta mümkün olmadığı anlaşıldı. Sonradan kapudan paşa ve Abdurrahman Paşa ve diğer donanma büyüklerinden ve vilâyet büyüklerinden arz ve mahzarlar geldi. Bunların içinde :

«Hâlâ yamak adıyla donanmaya koşulan yeniçeriler, fazla itâatsizlik edüp Haliç'in iki tarafını yağma ettiklerinden başka Istanbul'a ve her tarafa musallat olup, kürekçi fukarası ve askerin pek azı ancak gemilerde kalmıştır. Küffar ise otuziki kalyon, yedi çektiri ve iki mavna ki, toplam olarak otuz dokuz parça harp gemisidir... çıkmağa hiç bir surette imkân yoktur. Eğer, elbette çık deyu ferman olunursa çıkarız, hep birlikte helâk oluruz. Bunca fukaranın kanını boynunuza olur musuz? Eğer orada durun derseniz, zahire gönderesiz... Ki bu sahillerde gıda deyu bir şey kalmamıştır. Eğer gel derseniz, oraya varalım. Tâ ki, her ne buyurursanız, ideyüz.»

deyu yazılı olmakla Vezîr-i Âzam çok bunaldı. Donanmanın bir işe yaramamasına çok üzüldü.

Evvelce Boğaz hisardan taşrada Yenişehir burnuyla Babayusuf bahçesi ki, boğazın sonudur, iki tarafından oraya kaleler yapılsa vâkıâ top ermez ama, gemi geçmeye de mâni olur diye düşünülmüşdü. Donanma tersâneden çıkmakla unutulmuştu. Bu kerre yine «Yapılması lâzımdır» deyu vâlide tarafından Feridun ağa gönderilüp, kapudan paşa dahi karadan varup, bey gemilerine mühimmat naklonulup, mümkün olduğu kadar Girid'e imdat gönderilmek ferman olundu.

Bu ay havadisindendir ki, Hezar-pâre Ahmed Paşa biraderi İbrâhim Ağa ki, defterdar idi, birkaç genç hademesi kaçtı ve orduda sözü geçen Kethüdâ beye yanaştılar. Defterdar dahi «Ben hâlâ padişâh'ın mal vekiliyim. Vezirlik payem de vardır. Yeniçeri kethüdâsı benim hizmetkârlarımı ayartup,

yanına almak ne demektir? Makam namusu yok mudur?» deyu vezire şikâyet ve diğerlerini çekiştirmekle kethüdâ bey duyup, ocak ağalarıyla birleşüp, zorla vezîr-i Âzama defterdarı azlettirüp, Kasım Ağa damadı, Rumeli'den azlolunan Zurnazen - Mustafa Paşayı cebren defterdar yaptırdılar.

Meşhurlardan Baş-Bâki kulu **S.B.)** Kara - Abdullah, Zurnazen'in kötü muâmelesini görüp, istifa ile azlonulup, kâtip Potur - Ali Baş-bâki kulu oldu.

Recep ayında, vâlide sultan tarafından gönderilen adı geçen Feridun Ağa varup, bazı tecrübeli kimseler ile kale yapılacak yeri görüp, Rumeli tarafından Damlacık denilen yerde yapılması münasip görüldü. Kaleden evvel büyük tabyalar yapılması ve onar dane top konulması lâzım gelüp, buna rağmen yapıldığı vakit de iki taraf uzak olmakla büyük bir faydası yoktur deyu haber getirdiği içün vaz geçildi.

Ancak soğan - deresine toplar kurulup, küffâr gemilerinin suya beraber döğülmesi uygun görüldü.

Kapudan dahi, emir gereğince gemilerden çıkup, karadan beyler gemisine girüp, mümkün olduğu kadar biraz mühimmat ile Girid'e yöneldi.

Çün bu sene donanma çıkarmakdan ümitsizlik geldi. İlkbaharda donanma tertibi sebeplerine başlanup, recep ayının yirmi üçünde, yirmidokuz parça kalyon yapılmak içün, Karadeniz sahillerinde Çayağzı ve münasip yerlere kapucubaşılar ile beraber üstüste emirler gönderildi. Her ne kadar iş bilir kimseler :

«Bugün kalyon yapılacak kerestenin daha evvelinden kesilüp kuruması gerektir. Şimdi kesilen taze kereste ile yapılan kalyonların tahtaları çekilüp, kalafat ketenini dışarı atar.»

dediler. Faydası olmayup, Vezîr-i Âzam tarafından tam gayret sarfolundu. Masrafları, bazı sahil memleketlerine, meselâ Trabzon ve Sinop mukataaları **(S.B.)** ve cizyelerinden salyâne (S.B.) ve havale olundu ki, husuli imkânsız idi.

Bu sırada kiraz faslı **(mevsimi)** olmakla âyan ve erkân, boğaz muhasarasını unutup **(Çanakkale boğazının düşman**

tarafından muhasara edildiğini unutup) boğaz derdine düştüler.

Vezîr-i Âzam ve kethüdâ bey mahbuplar ve yâran ile başka vâdide Hayli Hafızî ve Solak-zâde gibi ve bunlara benzer meşhur mutripler **(Çalgıcı,hânende)** ile her gün bir yalıda gönül açıcı köşelerde ayş ve işret, zevk ve sohbet edüp, diğer halk dahi hisara üşüp, ayş ve işrette düşkünlüğü son dereceye vardırdılar.

Bu fasılda olan hadden aşırı zevk ve sefâ, Istanbul'un fethinden beri görülmemişdir, deyu herkes ittifak etmişti. Ve hayra alâmet değildir demişlerdir.

Bu senede »Vezîr-i âzam ve ağa, Altıbölük ağaları, umumiyetle Girid'e sefer edüp, karadan dahi asker gönderilse gerektir» deyu, memâlik-i Muhrûse **(Osmanlı memleketleri)** kadılarına ikişer kat ordu akçesi toplayup tahsil edilmesi hususunda emirler gönderildi. Bu ayın havadisindendir ki, her sene Türkmen haklamağa, Türkmen voyvodası Ayıntab'a vardıkta, ol diyarda yediyüz tüfenk-endaz levend ki, sarıca adıyla meşhurdur, çomar-bölükbaşı adlı voyvodaya koşulup, hizmeti îfâ ettikden ve ücretini aldıktan sonra köy ve kasabalarda, bilhassa Ayıntab'da oturup, sonsuz zulüm yapıp kimse mâni olamadı. Bölük bölük yol kesip, malları dahi yağma ederlerdi.

Katırcıoğlu vakasından sonra Çomar'ın bazı fesadları Anadolu'da duyulmuşdu. Ayıntap arpalığında Mûsâ efendinin bir yarar nâibi **(vekili)** vardı. Adı geçen sarıcalar **(S. B.)** şehre girmesün deyu yasak edüp, Allah'ın kulları şerrinden emin ve ol mel'unlar sıkılmışlardı. O yüzden, sarıca tâifesi kin bağlayup, ol mel'unlar intikam almak içün fırsatını kollarlar imiş.

Bu sırada nâib **(Vekil)** mahsul ile Istanbul yoluna düşüp Dimus mukataası **(S.B.)** voyvodası dahi altıbin kadar kuruş ve Veli bey adlı kimse ile Istanbul'a gönderilüp, nâib efendi ile birlikte kervana koşulup, yola düştüklerinde, sarıcalar bunları gözetirlermiş... Bir yerde önlerine inip, Veli

beyi ve Nâibi pâreleyüp, yirmibin kuruşa yakın para alıup, diğer kervanlara zarar vermeyüp, çekildiler.

Bu ay içinde Yenişehir'den Abdullah Efendi azlonulup, yerine Tirhala'dan Şeyhülislâm biraderi Ahmed Çelebi tayin olundu. Yine muharrem-zâde yerine Hasan Efendi-oğlu Şam kadısı oldu.

Bu sırada ulemâ **(Bilginler)** arasında nifak ve ayrılık halk arasında şaşkınlık ve sıkıntı haddi aştı. Istanbul halkı bina yapma sevdasına düşüp, o kadar yüksek, muhteşem binalar, köşkler yapıldı ki, güyâ senenin tâliinde, müşteri **(jüpiter)** veted-i Râbide bulunmanın medlûlû **(S.B.)** idi.

Bu sırada Vezîr-i Âzam kapısında eski defterdar Hezarpârenin biraderi ile, yeni defterdar, Zurnazen - Mustafa Paşa bir husus için, söğüşüp, biri ötekine :

«Bre sarhoş! Nerede onbin yük akçe? Keyfin için sarfettin!»

dedikde, öteki de ona :

«Bre cahil edepsiz! Defterdarlık zurna çalmak değildir. Var sen zurnanı çal! Bu hal ile sen nice defterdarlık edersin? Ben yirmi gün defterdarlık edüp, bütün işleri Sâhib-i Devletin (Vezîr-i Âzamın) fermanı ile gördüm. Sende olan altıyüz yük devlet malını sen nice eyledin?»

dedi. Evvelce defterdarlık eden Hacı Hasan-zâde ve Kara Hasan orada hazır iken bunlar birbirlerine nice ipe sapa gelmez sövmelerde bulunup, diğerleri seyirci kaldılar. Sonra çavuşbaşı ikisine de «Ayıptır» deyüp, yerlerine yolladı.

Birbirleriyle atışmalarının sebebi bu idi ki,

Vezîr-i Âzam, Kethudâ bey ile bir olmakla, defterdar'a hitaben bir hat-ı Humâyun **(Pâdişah yazısı)** çıkarılmış idi ki, «Eski defterdarın hesaplarına bakasın. Devlet malı lalamda **(Sadrazamda)** dahi olsa tahsil edesin!..»

Zurnazen - Mustafa Paşa dahi (1) kethüdâ beye daya-

(1) Zurnazen - Mustafa Paşa, Dördüncü Mehmed devri defterdarlarından ve kapudanlarındandır. Sadrazam dahi olmuştur. Sad-

narak İbrâhim ağanın muhasebesini görmek istemişti. İbrâhim ağa ise, Vezîr-i Âzam'ın adamı geçindiğinden münâzaa ve sövüşme bu yüzden olmuştu.

Şabanın dördüncü salı günü, Allahın emriyle Kıran-ı Nahseyn'i seratânî vakî olmuşdu.

Bu sırada sadrâzam ve kethüdâ bey arasına ayrılık düşüp, kethüdâ bey cebren defterdarı azlettirip, Zurnazen'i defterdar ettirdi. Buna benzer nice işlere musallat oluşundan paşa bunalıp kethüdâ beyi öldürmek tedarikine düşüp, şöyle düşündü ki, Bağdad ağalığından azlonulan Tophaneli - Mustafa Ağa ki, kendi adamıdır ve İlyas Ağa Bağdad'a varınca, Mustafa Ağa Bağdad'tan çıkup, İstanbul'a yönelmişti. Anı getürdüp, kethüdâ eyleye...

Gizlice ona haber gönderüp, acele etmesini haber etti. O dahi ağırlıklarını bırakup, ılgar ile Istanbul'a gelmişti... Paşa da Mustafa Ağa'yı, Zağarcı-başı idüp, kızını da ona namzed etti. Bu surette kethüdâlığa tamam namzet olmuşdu...

Bu arada kethüdâ beye yeniçeri ağalığını teklif etti. Kethüdâ bey, bu iltifâtın, kendisine suikast içün olduğunu bildiğinden kabul etmedi. Derhal vezirlik ve Budin eyâletinin kethüdâ beye verilmesini bildiren-Hatt-ı Humâyun çıkarttı. Kethüdâ bey kabul etmeyüp;

«Benim Budin'de ne işim var? Vezirlik ne haddimdir?» deyu cevap verüp, karşı geldi.

Vezîr-i Âzam gördü ki, hiç bir suretle defetmek mümkün değildir, cirit oyunu bahânesiyle taşra çıkup, bütün ağaları âdet odduğu üzere ciride davet eyleyüp, cirit sırasında kethüdâ beyi pâreletmeye karar verdi. Ve iç oğlanlarına hazır olmalarını tembih eyledi.

---

razamlığı dört saat sürmüş, fakat ömrünün sonuna kadar bu dört saatlik Vezîr-i Azamlığın tadını unutamamıştır. Kendisine «Boruzan» da derler.

Meğer vezirin adamları arasında, kethüdâ beyin, kendisine daima iysanlardd bulunduğu bir casusu varmış... Bu casus kethüdâ beye haber gönderüp, vezirin bu tertibinden haberdar eyledi. Bunun üzerine kethüdâ bey ciride varmadı. Ve odabaşılarla haberleşüp, kendinin bölüğe çıkardığı **(Sipâhi yazdığı)** üçyüz kadar sipâhilerle ağız birliği etti. Ve diğer ulûfe alamayup, sersem sersem gezen sipahi tâifesine de hile edüp, şöyle karar verdiler ki, salı gün ki- kırân-ı Nahseyn **(Uğursuz gün)** dır, divan kapısında veziri pâreleyeler.. Ve eğer bu iş başarılırsa, bütün ulûfeleri yerinde bırakılup, serserilikten kurtulalar... Ve bahşişler dahi verile.

Böyle bir iş Girid'den gelen, çıplak ve serseri doalşan sipâhilerin canlarına minnet idi.

«Tophâneli - Mustafa Ağa, merhametsiz bir katildir. Evvelce nice bin yoldaş boğmuştur. Halâ onu kethüdâ yapmaktan maksadı ocak halkını kırdırmaktır. Onun kethüdâ olmasını istemezüz!»

deyu divanda şikâyet etmeyi ve çorba yememeyi öğrettiler (1).

Eski bulanıklık, yeni soğukluğa ilâve olunup, kethüdâ bey dahi, vezirin aleyhine bu hazırlıkları gördü. Ocakta da Vezîr-i Âzam Murad Paşanın çırakları çoktu. Bu meseleyi vezire bildirdiler.

«Salı günü, tersâne mühimmatı yüzünden divan yoktur.»

deyu ısmarlanup dîvâna varılmadı.

O gün, siyâhiler toplaşup «ulûfemiz!» deyu şeyhislâma vardılar. O da vezire haber gönderüp, «Bir alay mahzun ve kalbi yaralı adamları razı etmek, kendileri için çok faydalıdır» dedi. Anlara bir kaç kese verilüp, def edildi.

---

(1) Üç ayda bir kapıkulu ocakları hesabına divanda ulûfeleri merasimle verilirdi. O gün askere, saray mutfağında pişmiş çorba, pilâv, zerde gibi yemekler ikram olunurdu. Askerin bu çorbayı itirazsız olarak içmesi itaatlarına ve hoşnutluklarına alâmet sayılırdı, çorba içmemeleri ise, bir isteklerinin olduğuna veya baş kaldırmak üzere olduklarına delâlet ederdi.

Gariptir ki, Beştaş Ağa, yeniçeri ağası ve vezîr-i Âzam ile kethüdâ bey arasına girüp, aralarını bulmay açalıştıkça, istemeyerek razı olunmuş gibi görünmüşdü. Fakat büyük vâlide sultan ve bir tarafında, küçük vâlid sutlan, kethüdâ bey tarafından olmakla iç halkı **(enderun)** dahi iki fırka olup, iki taraftan biri de üstün gelemediğinden müdârâ etmek icap edüp, adı geçenlerin aracılığıyle iki taraf arası düzelir gibi oldu.

Her ne vakt ki, devlette, bilhassa pâdişâh yakınlarında üstünlük ve nüfuz, kuvvetli bir elde olmayup, ortaklık ve ihtilâf ola... Fitne ve fesat eksik olmayup, işlerin intizamına bozukluk gelür. Çünkü devlet işleri ortaklık kabul etmez bir işdir.

Adı geçen ayın altıncı günü Bağdad valisi Arslan Paşanın vefatı haberi gelmekle «Vezirlikle Bağdad'ı ister mi?» deyu kethüdâ beye ısrar ve teklif olundukta kabul etmemekle Bağdad valiliği Melek-Ahmed paşaya verildi.

Murad Paşanın feragatı (Vezîr-i Âzamlıktan çekilmesi), Melek Ahmed Paşanın sadrazamlığı:

Ocak ağaları devlet işlerine tamamen karışır olup, işlerin idaresi tamamen onların elinde idi. Bilhassa kethüdâ bey hepsinden fazla nam ve şan sahibi olup, kapusuna bütün ulemâ ve vezirler gelir gider olup, çoğu mansıplar onun reyi ile verilirdi. O razı olmazsa verilmek mümkün olmazdı. Küçük Vâlide Sultan **(Turhan Sultan)** onun hâmisi **(Koruyucusu)** olduğundan, ona kötülük etmek imkânsızdı. Giderek **(Zamanla)** devlet ve ihtişamı haddini aşıp, gösterişi azameti, Vezîr-i Âzamla beraber gelmekle hazmolunur hâli aşmıştı.

Kethüdâ bey, istedikleri maddelerin Vezîr-i Âzam tarafından kabul edilmemesini, Vezîrin musâhib ve nedimleri

olan Müneccim-başı Hüseyin Efendi ve Budak-zâde Mehmed Efendiden bildiğinden,

«Bunlar şehirden sürülsün veya yanından uzaklaştırılsınlar.»

deyu arabulucular ağzından vezire haber gönderdi. Sözü kabul olunmamakla aralarına büsbütün soğukluk girdi.

Vezîr-i Âzam'ın kethüdâ bey hakkındaki kurduğu hileler işe yaramadı. Kethüdâ beyin tertip ettiği fitne ve fesad dahi vezir'in malûmu olup, divana varmadı. İki taraf, kin dolu olarak birbirlerinin fırsatını kollarlardı.

O salı günü kethüdâ bey, Topkapısında olan bahçesinde toplantı tertip edüp, yeniçeri ağası, Bektaş Ağa, Muslihüddin Ağa ve yeniçeri kâtibi Deli Kasım-zâde varup, ziyâfet bahânesiyle toplantı yaptılar.

Vezîr-i Âzamın dahi aslı ocaklı olmakla **(Yeniçeri ocağından olmakla)** aralarında vasıta olan arabulucular ile, gidüp gelme ve mektuplaşma oldu. Bektaş Ağa vezirin taraftarı ve diğer ocak ağalarının en yaşlısı ve ihtiyarı olduğundan, iki tarafın arasını düzeltmeye çalıştı. Söz bunda karar kıldı ki:

«Kethüdâ bey yine yerinde kala.. Amma Tophâneli - Mustafa Ağa için «Bağdatta yetmişten fazla yeniçeri yoldaşlarını günahsız yere boğup suya attı, katledilmesi çokdan geçmiş zâlimdir.»

deyu anlaşup, sonra onu kaçırup, gürültüsünden emin ve rahat oldular.

Fakat bu hal Vezir'e gayet ağır gelüp, vezirlikten bıktı.

Sadrâzam Murad Paşa, kul kethüdasının sadrâzam olmak istediğini, vâlide sultanın kuvvetiyle mührü alup, kendisini sağ komayacağını dahi bilirdi.

Naklonulur ki, yeniçeri ağası, kethüdâ bey ve Muslihüddin Ağa:

«Elbette Murad Paşa katlonulsun!»

deyu o mecliste söz birliği ettiklerinde hemen Beştaş Ağa rica suretiyle söze gelüp:

«Behey adamlar! Şu adam benim düşmanımdır. Hepinizin rızasıyla vezir oldu. İstemezseniz arzusu ile mührü sâhibine (Pâdişaha)

teslim eylesün! Katletmek niçündür? Anın kuşça canını elbette bana bağışlarsınız. Uygun gördünüz vezir oldu, istemediniz... Eğer Sadrâzamlığı bırakmazsa o vakit bildiğinizi edersiz.»

dedikde, bu söze hepsi razı olup sustular. Bunun üzerine Bektaş Ağa Murad Paşaya haber gönderüp:

«Bundan sonra senin vezirliğinde parlaklık kalmadı. Hemen vaktin icabı odur ki, mühürü götürüp, isteğinle pâdişaha teslim edüp, yakanı kurtarup, korkuyu atasın.»

dedi. Şabanın yedinci günü Murad Paşa içeriye **(Pâdişâha)** varup:

«Şevketlü Hünkârım! Bir memlekette dört vezîr-i Âzam olmaz! İşte mührün.. Bir başka kuluna dahi ver! Bu kuluna da bir ekmek pâresi ihsan eyle, hayır duana meşgul olayım! Amma, sakın mührü yeniçeri ocağından kimseye verme! Devletinin yıkılmasına sebep olur.»

deyu mührü Padişah'a teslim eyledi.

Birkaç gün evvel Murad Paşa, kendi durumunda zaaf ve sukut görmekle, sadrâzam olması ihtimali olanları uzaklaştırmak istemişti. Bu arada Arslan Paşanın vefatı ile Bağdat valiliği boşalınca Kaya - Sultanın muhterem zevci Melek - Ahmed Paşayı Bağdat valiliği ile alelâcele Üsküdara geçirmiş idi. Kaya - Sultan dahi pâdişâha şikâyet edüp:

«Yakında gelmişti. Şimdi niçin gider? Bâri bana talâk versin (Beni boşasın)»

dediğinde, Melek - Ahmed Paşanın Bağdad'a gitmesi, pâdişahın isteğinin dışında olmuşdu.

Vakta ki üçüncü gün Murad Paşa mührü istğeiyle götürüp teslim eyledi, «Yanlış hesap Bağdattan döner» darbımeseli üzere Pâdişâh hazretleri Melek - Ahmed Paşa'yı dâvet edüp, mührü teslim ile Sadrâzam eylediler.

Murad Paşaya isteği üzere Budin eyâleti verilüp, kürklü hil'ât giydirdiler.

Müneccim-başı ile Budak-zâde gizlendiler.

Fezlekenin yazışına göre:

Murad Paşa mührü teslim edüp, istifa ettikde, Budin

eyâletine tayini dolayısiyle hil'at giydirilüp, çıktıktan sonra binüp, sarayına sevinçle gelüp, o gün adamlarıyla taşra çıktı. Şeyhülislâm ve kazaskerler diğer vezirler ve ağalar, pâdişahın huzuruna davet olunup, kimin sadrâzam olacağı hakkında konuşulduktan sonra Melek - Ahmed Paşa üzerinde karar verildi. Melek - Ahmed Paşa kabul etmek istemedi ve istifa eyledi. Ocak ağalarının her işe karışmalarını, Murad Paşaya ettiklerini, kendine de vezirlik ettirmeyeceklerini bildiği içün, güya istiklâl şartı bulunmadıkça kabul etmemekte ayak diredi. Israr olundukça kabul etmeyüp, bir saat kadar ısrar ve nice sözden sonra «Ocaktan hiç kimse işlere karışmasın» deyu şart olunup, «Ocaktan kimse karışmaz» deyu bu büyük emânet yükünü **(Sadrâzamlığı)** yüklediler.

O da bu söz üzerine çaresiz kabul edüp, yer öpüp taşra çıktı, kola binüp (1) şehri gezdikten sonra sarayına vardı. Ayan ve devlet erkânı tebrik ettiler.

Müverrih der ki:

Sadrâzamlığın kendisine tesliminin ikinci günü, yeni vezir tebrikten evvel Şeyhülislâm Bahâî Efendiye varup, sohbet ve muhabbet muamelesini ettiler.

Sıtkı Efendi azlonulup, Mısır'dan gelen mevkufatçı **(S.B)** Mehmed Efendi ki, haraç muhasebecisidir, Reis-ül-Küttab oldu. Sarı - Ali baba azlonulup Bolevi **(Bolulu)** Mehmed Efendi baş muhasebeci oldu. Trabzonlu kâtip Gınâî baş teskerecilik hizmetinde kullanıldı. İki gün içinde bir çok divan mansıpları değiştirilüp, Câizeleri **(S.B)** sıkıntı yüzünden hazineye gelir kaydolundu.

Şabanın onbirinci salı günü şeyhülislâm, kazaskerler ve ağalar hep birden pâdişâhın huzurunda toplanup, konuştular ki, mevâcip, **(maaşlar)** verilmeye mecal kalmadı **(Yâni hazinede askerin maaşını verecek para yoktur)** sıkıntı son

(1) Kola binmek, yanında silâhlı muhafızlarla şehrin asayişini kontrol ve temin içün şehri dolaşmak yerinde kullanılır.

haddini buldu. Mîri malı her kimin zimmetinde var ise (S. B.) tahsil olunmak gerektir, deyu eski defterdar İbrâhim paşa evvelâ kapıcılar odasına, oradan Yedikule'ye konulup para istendi.

Çakırcı-başı Şeyh-zâde, şeyhülislâm'a dil uzatıp, «İşlere karışur, şerirdir» deyu haps olundu.

Şaban ayının ondördünde Sun'î-zâde azledilerek Hocazâde Ali Efendi Istanbul kadısı oldu. İsmetî Galata'dan azlolundu ve Şam'dan azlolunan fetvâ emini Şeyh-zâde Edirne pâyesiyle Galata kadısı oldu. Sadi-zâde, Edirne kadısı oldu.

Şabanın ortalarında serdar Hüseyin Paşa'dan Deli-Bayram adlı kimse geldi ki, evvelce Silâhtar Paşa'nın Çaşnıgirbaşısı imiş (I.S.), mektuplar getirüp, içinde:

«Zadra'dan Kandiye'ye üçbin kadar kâfir geçüp, serdar dahi asker ile Kandiye karşısında yeni yapılan kale önünde ki, araları dörtbin adım, yâni tamam bir şer'î mildir, otururken Kandiye küffarı dahi o mel'ûnlara eklendi. Bunların bir gün çıkup islâm ordusuna saldırmaları mukarrer olduğundan, serdar, uyanıklık ile üç gün tam atların eğerli olarak tutulmasını tembih edüp, bütün askeri bekletti. Nihayet bir gün güneş batarken mel'ûnlar çıkup, tabur dizmeye başladılar. Sabahleyin erken cenk olup, Allah'ın yardımıyla mel'ûnlar bozulup, nicesi maktul oldular (Öldürüldüler). Altmış dil (esir) tutulup, geride kalanları kaleye kaçtılar. Ve asker «elbette vatanımıza gideriz, yeni asker gelsin» deyu ısrar ettiklerinden Serdar, kasım gününe iki gün kalarak izin vermeyi taahhüt eyleyerek askeri yatıştırmıştı. Hâlen yeni askerin gelmesi mühimdir.»

deyu yazmış.

Kara Çelebi-zâde'ye gelen mektupta yazılı olan budur. Aya-todori kalesi ahvali soruldukta adı geçen Deli-Bayram şöyle cevap verdi ki,

«Evvelce feth olunan kalelerden adı geçen Todori kalesi ki, islâm donanmasının barınacağı liman ağzında bulunmaktadır. Mükemmel neferler ve mühimmat var iken, Vezir Murad Paşa, Hasekilik itibariyle Hanya Ağalığına

gönderdiği Ahmed Ağa adlı, herkese musallat olan cahil, yirmi kadar firkate (2. S.) düzüp, levend ile donatıp korsanlığa gönderdikte ki, harp gemisi veya dost memleket ve hatta müslüman gemilerini bile ellerine geçirirlerse sarılup alırlardı, elde ettikleri doyumluktan kendilerine hisse gtirirlermiş. Adı geçen Todori kalesi neferleri de ol firikatelere girüp, kalenin boş kaldığını kâfir duyunca gemiler gönderüp, hücum ile kaleyi eline geçirmiş. Ve şimdi küffar gemileri Girid önünde gezüp, yol keserler deyu haber verdi.

Murad Paşa Adamlarının
Muahezesi:

Şaban ayında müneccim-başı ve Budak-zâde menkûb olup **(Gözden ve mevkiden düşüp)** sonradan müneccimbaşı, çavuşbaşı menzilinden kaldırılup, Yedikule'de mahpus olan Şeyh-oğlu Abdi Ağa ki, Çakırcı-başı iken Müftü Bahâî Efendiye dil uzatmak suçu ile hapsolunan edepsizdir, Üsküdar kadısı Hâşimî efendiye teslim olundu ve buyrultu gelmişti ki, İbrim'e sürgün edileler. Ertesi gün İbrim affolunup, nihayet bu ikisi de bu diyardan taban kaldırup, adı sanı belirsiz olalar... Şöyle ki, bir daha bu taraflarda göründükleri duyulursa haklarından gelinmek mukarrerdir deyu buyurulmuş...

Pes Müneccim-başı, Hacc-ı Şerif bahânesiyle ve Çakırcı-başı doğduğu yer olan Ankara arzusuyle gözden kayboldular. Budak-zâde dahi Murad Paşa'nın verdiği piyâde beyliği uhdesinden alındıktan sonra, başçavuş olan Amber Çavuş hapsinde karar eyledi.

Nemçe Çesarına (Avusturya imparatoruna)
Gönderilen Nâme-i Humâyun)
(Pâdişâh mektubu) Meselesi:

Evvelce Nemçe'ye (Avusturya'ya) barış içün elçi çıkarup, giden adam ile Nâme-i Humâyun **(Pâdişâh mektubu)**

gönderilüp, eskiden «Sen ki Nemçe imparatorusun» yazılagelmekle bu defa dahi elkabı ve hitabı müfret siğası (tekil) üzere «sen ki...» deyu yazıldığından başka «imparatoru» denmeyüp, «kralı» deyu yazıldığından Nemçe Kralı gücenüp, ve beri tarafın zaaf ve ihtilâl içinde olduğuna bakarak işe hazırlanmış olup, «Kral» tâbiri ve «Sen ki...» tâbiri kâfire ağır gelmekle, elçisi Bec'den (Viyana'dan) hareket etmiş iken geri döndürüp, varan elçiyi dahi buluşturmayup (imparatorla görüştürmeyüp), «Muahede yapılmak isteniyorsa mektubu, siz ki Nemçe İmparatorusunuz» şeklinde yazsınlar deyup mektup ile elçiyi geri çevirdi.

Elçi dahi çıkup, Budin'de Siyavuş Paşa'dan, Edirne havalisinde Murad Paşa'dan mektuplar alıp gelüp, durumu bildirince konuşulup:

«Asır müdârâ asrıdır.

deyu nice isterlerse mektubu öyle yazup gönderdiler.

Girid Adasına imdadın Ulaşması Keyfiyeti:

Kapudan Haydar Ağa-zâde, boğazdan gemilerle Girid'e zahire ve imdat götürmeye memur olmuşdu.

Şabanın onsekizinci günü beylerle, Kandiye karşısında olan küçük kale altına vardılar. Üç yeniçeri çavuşu, dört çorbacı, yüzelli kadar nefer ile taşra çıkup, yüzyirmiyedi kese, üçbinotuzyedi çoka, kırküç çift kırba, yüzyetmişüç arka kırbası, bir mıkdar mühimmatı acele taşraya bırakup, deniz tarafında bir iki kâfir gemileri görmekle akılları başlarından gidüp, alelacele demir alarak geriye, Sakız tarafına çekip gittiler.

Askerin kimi gemilerde kalup çıkamadı, dışarı çıkanlar da zahire, yağmurluk ve silâhını alamayup, öyle bir korkuyla kaçtılar ki, adada olan askerler hep söğüp, lânet ettiler.

Serdar'ın Girid Küffarına Galebesi:

Şaban ayında Kandiye generali tarafından gönderilen, küffarın defterdarı demek olan mel'ûn, bir nice patriklerle elçilik ile çıkup, serdar ile buluştular. Şiârı şecâat olan serdar dahi, düşmanlara göstermek içün süslü ve silâhlı askerleri saf saf dizüp, orduya tertip ve süs verdi.

Elçiler buluştukda, münakaşanın mevzuu bu oldu ki:

«Niceye dek cenk ve kargaşalık ola... Hâlen sizde, evvelce yakalanup mahpus olan general oğlu ile bizde esir olan Ayamavri beyini, ve diğer sizde esir olanlar ile bizde olan müslüman esirlerini değişelim... Bundan sonra kaide haline gelsin ki, iki taraftan her kim tutulursa, üçeryüz kuruş bahaya kesilüp, sizden tutulanlar yüzkuruşunu verüp, ikiyüz kuruşu yine bizim Aya-Marko malından tamamlana...»

Aya-marko dedikleri, Kandiye'de aynen Malta'da Sancuvan diye tanıdıkları puttur ki, mel'unlar ona çok mal vakfedüp, onun için hazine haline getirmişlerdir.

Namlı serdar, tamamen sözlerini dinledikten sonra:

«Biz generalin oğlunu salıvermeyiz ve Aya-mavri beyinin kurtulması katiyen arzumuz değildir. Bizden esir olanlar içün dahi katiyen hatır komayız. Çünkü biz buraya Allah için gaza niyetiyle geldik. Şehit ve esir olanların ecirleri (Ahiret mükâfatları) Allah'tandır. Eğer tamamiyle kaleyi teslim eder ve tamamiyle kaleden el çekerseniz size aman verüp, yerinize yurdunuza göndeririz. Başka suretle sulh olmaya imkân yoktur.»

deyu susturdu. Elçiler cevaplarını alup, sustular. Mel'ûnların arzuları meğer orduda müslümanları bir hoş tecessüs (S.B.) etmek imiş. Etrafı bir hoş gözden geçirüp, bir gece birden çıkup baskın yapmayı kurmuşlar.

Tesadüf, orada Venedik Doju (cumhurreisi) tarafından bir namlı hırvat beyiyle birkaç bin kâfir imdat gemileri gelmiş... Anlara güvenüp, orduyu basmak hayâline kapılmış-

lar. Muayyen bir zamanda iki kapudan bir uğurdan çıkup, islâm ordusuna hücum etmek üzere kavl (söz) ve karar etmişler.

Meğer ki kâfir bazı sebepler yüzünden mel'ûnlara düşman olmuş imiş... Kale hendeğinden gizlice çıkup, serdara gelüp, küffârın ne vakit çıkacaklarını haber verdi ve müslüman oldu. Vezir, bu yeni müslümana çok itibar gösterdi ve askeri hazır hale getirüp, düşmanın hücum edeceği günden evvel çıkup, askeri ikiye bölüp, Rumeli ordugâhı olan sağ tarafa piyâde ve süvari asker, bilhassa yeniçerilerle Sekbanbaşı Kör-Hüseyin Ağayı bıraktı. Deniz tarafında olan sol tarafı boş hoydular. Kaleden çıkacak düşman yollarına pusuya girdiler.

Şabanın onaltıncı günü küffar dahi silâhlı ve tertipli onbin kadar mel'ûnlar iki bölük olup, iki kapudan birden çıktılar ve orduya hücum gösterdiler. Pusu olan yerleri geçtikleri gibi gaazi Serdar, pusudan çıkup, ardlarını alup, (arkalarını çevirüp) Sekban-başı dahi çıkup, karşıdan hamle edüp, kılıç kodular.

Kâfirler bu beklenmedik hücumu görünce, ilerisi İslâm ordusu, karşıları intikam düşmanının kılıçları... şaşurup kaçmak için her tarafa can attılar. Gaaziler etraflarını sardıkları içün kurtulmaya yol bulamayup, tamamı kılıçdan geçti. Ancak sekbanbaşı pusudan gecerek (biraz geç) hareket etmeğin (etmekle) düşmanı sonradan takip edüp, o mekruh güruhdan üçyüz kadar kâfir üftân ü Hizan (Düşe kalka) ileriden ayrılup dağıldılar. Ve kurtulup, diğerleri kılıca lokma oldular.

Kâfirlerin laşeleri ile sahra ve dere dolup, yeryüzü başsız beden ve bedensiz başdan ve kızıl düşman kanından görünmez oldu.

Gaaziler cenâb-ı Hakk'a hamd ve şükr edüp, serdar, düşman kellelerinden kuleler yaptı.

Bu büyük gazanın ve azîm hücumun olduğu haberi şevval ayı başlarında Istanbul'a geldi.

Ramazan başlarında Kırım hanı'nın, Tatar askeriyle biraderini Boğdan yağmasına gönderdiği haberi geldi ve Tatarlara bağlı olan kazak tâifesinin Hatmanı (**reisi**), biraderini devlet katına gönderüp, kulluğunu bildirdi.

Bosna Ahvâli:

Müverrih der ki, Bosna-saray ahalisi muafiyet (S.B.) karşılığında nefîre (S.B.) memur olduklarında evvelce Tekeli ve Hasan Paşa zamanında şehirden yetecek kadar sekban (S.B.) toplayup, fermana uymuştu.

Sarhoş İbrahim Paşa oğlu Hasan Paşa, beylerbeyi iken, Bosna memleketi rahat ve huzur içinde idi. Güzel idaresine rağmn Hasan Paşa bu yaz günlerinde azlolunup, Bosna eyâleti Prevezeli Defterdar Mehmed Paşa'ya verilmiş idi. Mehmed Paşa, hudut muhafazası içün, âdet olduğu üzere şehirden tüfenk-endaz istedi. Şehirli de her neferi beşerbin akçe ile ki, aralarında toplamışlardır, sekbanlar tutup, paşa ordusuna gönderirler.

Bu kere Mehmed Paşa «ben bu adamları istemem, beşer bin akçeyi toplayup, para olarak göndermek gereksiz» dedikde teklif iki misli olmakla, bu sıkıntının def'i içün konuşmak üzere şehir büyükleri toplandıklarında, akçe toplanmasına kimse razı olmadı. Bunun imkânı olmadığını Paşaya bildirdiklerinde, bazı müfsitlerin kandırmasiyle bir bölük-başısı ile sarıcalarını (S.B.) gönderir ki, şehirlinin topluluğunu dağıta...

Ol levendler dahi gelüp, tüfenk atmakla şehirliyi dağıtup, bir kaç müslümanı katlettiler ve yaraladılar. Hattâ Bosna-Saray müderrislerinden Hersekli Hasan Efendi, âdet olduğu üzere Plâçka kenarında kitap okumakla meşgul iken ayağından yaralanır.

Paşa bu olayı, o sırada Bosna kadısı olan Arap-zâde Hasan Efendinin üzerine atup Istanbul'a bildirir. Kapu kethüdâsı Uzun-Ali Ağa da sadrâzama bildirüp, Kadı-Hasan Efen-

dinin azline ferman ettiklerinde Kadı-zâde efendi de Malkoç-zâde ve diğer âyandan gelen mektupları Şeyhülislâm'a göndererek Mehmed Paşa'nın ve Kapu Kethüdâsının sözlerini hiçe indirir ve olanı beyan ile Mollayı **(Arap-zâde Hasan Efendiyi)** azilden kurtarır ve paşayı azlettirirler.

Fakat Kâtip Çelebi fezlekede der ki,

Bosna eyâleti evvelce adı geçen Defterdar-zâde Mehmed Paşaya verildikte, Bosna şerirlerinden **(fesadçılarından)** eski defterdar Muslu Bey ve diğerleri vilâyet işlerine ve hükümete karışup fesad çıkarmaya çalışırlar deyu ortadan kaldırılmaları içün emir verilmişdi.

Adı geçenler haber alup, hepsi bir yere gelüp cebelü ve levend maddesini bahâne edüp, şehir halkını da kendilerine uydurup cemiyet ettiler. Paşa taşrada bulunmakla defedilmeleri içün adam gönderince paşanın bir iki levendini öldürüp, şehre komadılar. Paşa dahi olup biteni devlet katına arz edüp, kendisi Bihke tarafını muhafazaya gitti.

Bu tarafda, aslen Bosnalı bazı büyükler, paşanın kapı kethüdâsını susturup ve sözünü boşa çıkarup, o vilâyet şerirlerinin tarafını tutup, sonradan paşayı azlettirirler.

Garibe:

Bu sıarlarda hazinede sıkıntı vardır deyu, memuriyetlere tâyin karşılığında alınan paraları paşa kabul etmeyüp, ruznameye gelir ve gider kaydedilmesi bid'atini (S.B.) çıkardı.

Yakın zamanlaradek «rüşvet alır» deyu, rüşvet suçuyla nice vezir ve paşa katlolunup, niceleri dahi azlolunup ve rezil olmuş iken, devletin zayıflığı ve ahvalin ihtilâli öyle bir dereceye vardı ki, o suç sayılan iş **(Yâni rüşvet alma)** devletin dayanağı kılındı.

Bu hal, ilk bakışta vâkıâ paşanın doğruluğuna ve namuskâr oluşuna verildi. Fakat, iş görenler aldıkları paranın onda birini ancak deftere geçirmekle sonu fesada vardı. Böyle bir bid'atin ahmaklık eseri olduğu anlaşıldı.

Müneccim-başı Hüseyin Efendi'nin Katli:

Fezlekede **(Kâtip Çelebi)** der ki,

Adı geçen Hüseyin Efendi, aslında Istanbullu olup, evvelce müneccim-başı olan Şeyh-zâde saatçisi Mehmed Çelebiye yaklaşmakla, yıldız ilmini biraz ondan öğrenüp, ilk zamanlarda maldar cizye emini (1) Emir-zâde hizmetinde kâtiplik ile geçindi. Üstadının vefatından sonra onun yerine müneccim-başı oldu. Yirmi seneden fazla takvim çıkardı.

Ahkâm fenninde biraz bilgi hasıl edüp, bilgisinin azlığı yüzünden, takvim yapımında nice fıkralar gösterüp, halkça beğenilmişdi. Sonra Sultan Murad Han merhum, bazı olaylarda onu imtihan edüp, istihracı **(Yıldızlardan mânâ çıkarmak)** dürüst gelmekle pâdişâhın iltifatına mahzar oldu. Ve Edremit arpalığı verilerek benzerlerine nisbetle kıymeti arttırıldı. Yıldız fenninde mahâret kazanmışdır deyu, hayli şöhret bulmuşdu.

Sultan Murad Han'ın vefatı senesi takvimini «Hüseyin-i Na-Murad «kelimesi ile istihrac etmekle, Mustafa Paşa zamanında, bilhassa sonraları küçük büyük herkesi nbaşvurduğu bir kimse oldu.

Devlet erkânı ile ülfet ve ihtilatı âdet edindi. Ve her şeyde kâinatın vekili olmayıp kendine haslet (S.B) kılup haddini tecavüz etmişdi.

Sultan Mehmed Han'ın cülusu senesinin **(Dördüncü Mehmed'in tahtta çıkışı senesinin)** takviminde ahkâm-ı Şuhur **(ayların hükümleri)** evvellerinde pâdişâhın elkabı olan kelimelerde birer harf ta'miyesi (2) yolu ile **(Takvim-i Sal cülus vefât-ı İbrâhim)** lâfzını koymuştu.

---

(1) Cizye, İslâm devletlerince hıristiyan tebaadan alınan vergilerden biirnin adıdır.

(2) Ta'miye, ebced hesabıyla yapılan tarihlerde, ebced hesabını doğrulamak için eklenecek veya çıkartılacak sayıları işâret etmeye

Sultan İbrâhim'in vefatı üzerine, devrin büyük bilginlerinden birinin meclisinde, Müneccim-başı Hüseyin Efendiye:

«Siz bu vak'ayı ne acep işaret etmediniz?»

yâni:

«Bu sene için yaptığınız takvimde nasıl olup ta Pâdişâhın öleceğini ve Sultan Mehmed'in tahta çıkacağını keşfedip işaret etmediniz?»

dediklerinde, takvimini getirterek, ta'miye yoluyla çıkan mânâyı göstermekle, bu fende ne kadar ileri gittiğini isbat ederek şehre velvele verdi. Ve yüksek ehliyeti ile şöhreti cihanda duyuldu.

Fakat, bu çeşit ilâhi sırları keşfetmek ve bunu ifşâ etmekde **(Meydana vurmakda)** uğur olmayup, bazı fen kaidelerinden çıkarmak suretiyle, bilgi sahibi olunduğu takdirde dahi, gizlemek ve hazmetmek lâzım geldiğini bilmeyüp, bu nevi sırları meydana vurarak iftihar ederdi.

Bundan sonra kendine büyük kıymet verüp, kârı olmayan işlere karışır oldu.

Evvelce vezirlerin ve vükelânın müsteşarı **(akıl danıştığı adam)** ve halkın işini gören kimse haline gelmiş iken, Koca-Mehmed Paşa **(Sofu Mehmed Paşa)** sadrâzam olunca kendisine yüz vermeyüp, sofuları inkâr ettiği içün ona bazı derece sitem ve eziyet dahi etti. Bu yüzden, müneccim-başı Hüseyin Efendi, Sadrâzam Sofu-Mehmed Paşa'dan yüz çevirüp, ocak ağalarının ileri gelenlerinden Murad Ağanın damarına girdi. Evvelden beri tanıdıkları olan baltacılar **(S.B.)** ve Sarây-ı Âmire adamları **(Pâdişâh sarayı adamları)**

---

denir. Müneccim-başı Hüseyin Efendi o senenin takviminde Sultan İbrahim'in vefatını ve Sultan Mehmed'in cülusunu anlatan bir cümle yazmamışdı. Fakat pâdişâhın elkabı olan kelimelerden birer harf ta'miye suretiyle çıkartılırsa, geride kalan cümle **(Cülus senesi, İbrahim'in vefatı)** manasına geliyordu.

vasıtasiyle Murad Ağayı, saraya ve Vâlide Sultana çok iyi tanıtıp, evvelâ yeniçeri ağası olmasına ve sonra da Vezîr-i Âzam olmasına başlıca sebep olmuşdu.

Bu yüzden, Murad Paşanın yanında fazla kıymeti olmakla, her işte onun müsteşarı ve yanından bir an ayrılmaz nedimi ve dostu hâline geldi.

Arada Bahâî Efendi ile de görüşüp, eskiden tanışıklığı ve beraberliği olmakla, Vezîr-i âzam'a:

«Sana boyun eğecek ve her hususta sana tâbi olacak bir müftü lâzımdır. Bahâî Efendi bir keyf ehli, kendi zevk ve rahatına düşkün bir adamdır. Anı müftü eyle...»

deyu, Abdürrahim Efendi gibi bir devrin fâzılını **(I.S.)** azlettirüp, sonradan kendi katline fetvâ veren Bahâî Efendinin müftü olmasına başlıca sebep oldu.

Diğer memuriyet ve mevkilerin verilmesinde de idâre, çoğu zaman Hüseyin efendinin reyiyle olduğundan, halk **(işini yaptırmak içün)** başına üşdüğünden şaşırdı. Evin'n yanında boş bir arsaya muazzam bir bina yaptırup, ta'n (S.B.) okuna hedef oldu. Mevâilden **(yüksek rütbeli kadılardan)** kimini kazasker, kimini kadı tayin etitrmekle, diğerlerinin gözünde diken oldu. Kendisi aşağı dereceden bir adam olduğu halde, böyle büyük işlere karışması halka, bilhassa ulemâya pek ağır gelüp, içten düşman olmuşlardı. Bu, akla uymayan hareketlerini gizlemek düşüncesiyle aslında yeniçeri ocağından, Bektaşi zümresinden iken, kendine Medîne-i Münevvere pâyesi **(S.B)** verdirdi. Fakat bu rütbe âriyet elbise gibi asla yakışmayup, haddini aşması, zeval alâmeti olarak görülmüş idi.

Kendisi bir rind **(dünyaya aldırmaz)** ve kallaş geçinirken devlet ve ikbalin kendisine yüz göstermesi ve zenginlik, basiretini bağlayup, gaflet deryâsına daldı. Meydana gelecek kazâ ve kader hükmü, onun rey ve tedbirini bozdu. Ve yıldızlardan kendisi hakkında doğru hükümler çıkarmak ve kendi derdine ilâç bulmaktan aciz kodu. Kendi ehliyetine böbürlenmesi ve itimadı olmakla, bu sene ahkâmında (yıl-

dız falında) büyük hata irtikâb edüp, bu senenin takviminde dahi eski usulüne göre, elkab harflerinden ta'miye yoluyle (S.B) «Vefât-ı Mehmed — Mehmed'in vefâtı» lâfzını koymak suretiyle, Dördüncü Mehmed'in öleceğini ve yeni bir cülus olacağını işâret etmekle büyük hata etmişti.

Onun usulü olan «ta'miye» usulünü kendinden öğrenenler, takviminden bu mânâyı çıkarup, etrafa duyurmakla, düşmanlarının eline ip ucu geçüp, dile düştü.

Komşusu olan Kara-Çavuş yeniçeri ağası idi. Hizmetinde bulunduğu bazı efendilerin kışkırtmasıyla Murad Paşanın azlinden sonra, Merkum Ağa (Kara-Çavuş) kethüdâ beyle beraber gelüp, zavallıyı yakalayup hapsettikleri daha evvel yazılmışdı.

Müneccim-başılık Bahâî Efendinin tâyini üzere Hasan Keferi'ye verildi. Eski Müneccim Hüseyin Efendi birkaç gün hapisden sonra salıverildi. Memleketten çıkup, başka memlekete gitmeye izin verilmiş iken, biçarenin eceli gelüp, basireti bağlanmakla bir yere gidemedi. Ancak eski dostu Silâhtar kâtibi Sarhoş İsmail'in İstinye'deki yalısına varup orada gizlendi.

Yine o halde bile gizlenüp, kendini duyurmasa idi bir zarara uğramayacaktı. Fakat Enderûn-u Humâyun'a (S.B.) olan eski intisâbına (S.B.) güvenerek, ikbalde olmanın lezzeti henüz dimağından çıkmayup, Mehdi Ulyâ (Valide Sultan) hazretlerinin yardımıyla yine mevki sahibi olmak sevdasına düşüp, kâh büyük vâlide sultan hazretlerine kethüdâ beyden şikâyet etmek, kâh başından geçeni bildiren teskereler göndermekle, başına belâ gelmesine çalışdı.

Yazdığı teskereleri düşmanların eline geçince, «Kandedir? (nerededir)» deyu araşturup, yeri malûm olunca, Bahâî Efendiden katli içün izin istediler. Bahâî Efendi dahi:

«Öyle haddini bilmez edepsizin ortadan kaldırılması akla uygundur.»

deyüp, fırsatı kâr bilüp, göz yumdu.

(NOT: Halbuki Bahâî Efendi'nin Şeyhülislâm olmasını bu Hüseyin Efendi temin etmişdi — Z.D.)

Ramazanın yirmisekizinci günü asesbaşı (S.B.), neferleri ile birlikte ortadan kaldırılmasına gönderildi.

Adı geçen eski müneccim-başı Hüseyin Efendinin hazinedarlığı vazifesini gören talebesi İsmâil anlatırmış:

Çoğu zaman kendi doğum tâlihini eline alup, gözden geçirirdi. Katledileceği günden evvel olan akşamda da yine tâlihinin zâiçesini (I.S.) eline alup, tam manasıyle düşündükten sonra dedi ki «tâlihimizin gidişi yarın bir kat'î uğursuzluğa gelmek üzerdir. Bundan gaafil bulunup, bu yalıda kaldık, başka bir yere gidemedik. Bilmem nice olur halimiz? Hem kalbimde bunu belirten vehim ve korku istilâsı vardır. Elbette yarın seherle beraber bir kayık getürdüp, karşı Anadolu'da bir iki kat hazır eylen... Karşıya geçüp, başımızı alıp, gidelim» deyu tembih eylemiş... Karşı Anadolu'da at tedariki içün, seher vakti adam gönderüp, limanda üç çifte bir kayık dahi hazır idi. Atın hazır olduğuna dâir haber gelinceye kadar beklediler. Haber geldikte Hüseyin Efendi kayığa bir hizmetkârı ile girüp, Anadolu tarafına yöneldi... Allah'ın kazası yerini bulacak imiş... O vakıttan biraz evvel asesbaşı (S.B.) dahi neferleriyle sandala binüp, İstinye ye doğru hareket etmiş imiş... Tahminen Hüseyin Efendi boğazda deniz ortasına vardıkta kıyıyı sıralayarak büyük bir sandalın İstinye boğazına doğru gizlenmiş olduğu yalı tarafına gittiğ görülüp, biraz evvelki korku, kalbini büsbütün sıkup, kürekçilere:

— Bre medet!... Acele ile çekin! Tizce varalım.

deyu ısrar ederdi. Sandal yalıya yanaşup, asesbaşı (S. B.) adamları ile birlikte yalıya girüp:

«Müneccimbaşı kandedir? (Nerededir)?»

deyu yalıda olanları korkutup, tehdit edince yalı sahibinin adamları da korkularından:

«Şimdi kayığa binüp, hisara doğru gitti, belki daha varmamıştır. Deryada bulursuz!»

dediklerinde, asesbaşı yine sandala gidüp, hisara doğru çektirüp, Hüseyin Efendi fakirinin kayığı daha hisara varmazdan evvel göz kamaştırıcı şimşek gibi yetişüp, kayıkçılara:

«Dura bre! **(bre durun)**»

deyu haykırup ve yanaşup, zavallıyı kayıktan çıkarup, sandala aldılar. Kelime-i Şehâdet ve istiğfar eidnceye kadar boğup, esvabını soyup, cesedini denize attılar .Bir kaç günden sonra deniz dalgası, cesedini kenara atmakla, tanıdıkları görüp, Hüseyin Efendi olduğunu anlayup, gömdüler.

Ertesi günü, defterdar ve baş muhasebeci ve kassam **(taksim eden) (S.B.)** Altı-parmak varup bütün mallarını yazup, aldılar. Yüzelil kese **(S.B.)** ancak mîriye **(devlete)** alınup, ikiyüz keseilkten ziyâde altun, yağmacılar arasında kalender bahşişi olud. Sonra onun ahvaline vakıf bazı kimseler, Vezîr-i Âzam'a:

«Behey sultanım! Bu adam yirmi seneye yakın nam sahibi olup, daima almak ve tahsil etmekte idi. Bilhassa pâdişâhın tahta çıkışından beri şöhreti âlemi tutup, harem-i Humâyundan ve vzeirlerden aldığı keselerden başka iş sahiplerinden ve mansıplardan ve tevcihattan (S.B.) aldığı yedisekizyüz kese olur. Bu kadar mal nice oldu?»

demekle, «galiba talebesi İsmâil'de kalmışdır» deyu onu hapsettirdiler. Cebren otuz kesesini alup, salıverdiler.

Kâtip Çelebi der ki:

Merhum **(rahmeuli)**, kadirbilir, dostluğa ve kaynaşmaya meyilli, halkın işlerini görmeye çalışır, öğrenmeyi isteyen bir kimse idi. Devlet-i Aliyye **(Osmanlı devleti)** münecimleri arasında bunun kadar devlet görmüş ve fenn-i Nücumda **(yıldızlar ilminde)** başarı göstermiş ve bu kadar devlet ve izzet sürmüş kimse malûm değildi.

Fakat Şârih-ül Menar-zâde der ki:

Devlette ün salması ve istilâsı ve tama' ve rüşvet alması öyle bir dereceye varmışdı ki, Nemçe elçisi **(Avusturya elçisi)** gelüp, mutad olan yerlere ve kimselere hediyele-

rini dağıttıkda, müneccim-başı Hüseyin Efendi tercümanını çağurup, hediye ister. Elçi dahi:

«Bizim bildiğimiz devlet erkânına eskiden âdet olan hediyeleri defter mucibince vermişiz. Sizin mertebeniz mâlûmunuz değildir.»

deyu haber gönderince Hüseyin Efendi;

«Elçnin bütün işleri bizim reyimizle görülecektr. Bizim şan ve makamımızı halktan şitmediler mi?»

deyu haber gönderdi. Elçi:

«Mâdem ki işlerin idaresi şimdi sizin elinzdedr, çasara (imparatora) bildirelim ve cenâbınıza hediye verilmek hususunda izin isteyelim.»

deyu, kralına bildirdikte, Avusturya kralından:

«O çeşit yeni çıkmış sefillerin eliyle husule gelecek işlerden, istiğnamız (S.B.) vardır.»

deyu mektubunda bir çok yerme yazısı yazdı. Bundan sonra krala «Sen» kelimesiyle mektup yazılması, müneccimbaşının reyiyle olup, o dahi «nâme (**mektup**) ve elçiyi kabul etmem. Sulh isteniyorsa (**siz ki, Roma imparatorusunuz**) yazılsın...»

deyu mektubu geri göndermek rezâletine sebep oldu derler.

Bundan başka İngiltere'den bir kâfir beyi, balyoz (**elçi**) adıyla gelüp, buluşup, alelâde divanda oturmak istedi. Eski elçi feryad edüp:

«Bu gelen kâfir İngiltere kralının elçisi değildir. Onun memleketinde bir hâricî çıkup, bir iki memleketi eline geçirdi. Onun adamıdır. Elinde olan mektuba bakılsın. Bende olan nâmelerin (mektupların) mührüne ve nişanına benzer mi? Ben azlolunmamışım... Buna yüz verilmeyüp, alıkonup, kralımızdan işin doğrusu sorulsun!»

diyegördü, fayda vermedi. Müneccimbaşı, yeni elçiyi

tamam haklayup, **(bol para alup)** divanda ikisinin de beraber oturmaları içün ferman çıkarttı.

Leh ve Boğdan gapu-kethüdâlarından **(I.S.)** ve hıristiyan patriklerinden büyük meblâğlar **(paralar)** alup, bu adı geçenlerin bütün işleri kendi eliyle görülürdü.

Bunlardan başka beylerbeyiler ve vezirlerin işlerine karışup, bunlardan Rumeli sahillrei muhafazasında olan Fazlı Paşa'yı Istanbul'a getirtmek içün halilesi **(karısı)** küçük sultan hazretlerinden ki, Sultan İbrahim'in kızıdır, mücevher bisatlı **(örtülü)** bir mükemmel donanmış at rüşvet almışdı. Sonra sultan isteyüp, at ve takımlarını geriye aldıkta pek fazla zemmedilmişti.

Kanaatkâr olmayup, kaarun gibi mal biriktirmekle, bu yüzden bedava satılup ucuz kurtuldu.

Murad Paşa bir sâde-dil **(Saf)** ümmî **(okuyup yazması olmayan)** olmakla ona:

«Sen kırk sene Vezîr-i Âzam olursun!»

deyüp, o da müneccim-başının sözlerinin doğruluğuna kanup aldandığından, kendine gurur ve azamet gelmişti. Hatta kapucu vezir Mûsâ Paşayı, yine Bağdat'tan geldikte Yedikule'ye koyup, öldürmey niyet etti. Bazı yakınları rica edüp:

«Sultanım, bu dünyada vezir olan bir adamı katletmek akla uygun değildir. Bir yere sürgün edin!»

denildikte:

«Ben kırk sene vezir olsam gerektir.»

deyu sesini yükselttiğini naklederler.

İşbu Ramâzan-ı Şerif olaylarındandır ki, ayın son on günü içinde Bayram Paşa'nın sarayının içerisi yandı.

Hanzâde Sultan, Üsküdar'da hasta idi. Bu sırada vefat etti ki, kocası Mustafa Paşa, Diyarbekir valisi idi, büyük Mirahor ta'undan vefat edüp, çavuşbaşı büyük Mirahor oldu. Kadir gecesi, dvlet değiştiren, zorbaların Çeşme-başısı Muslihüddin Ağa ki, bütün ömrü boyunca işi hile ve hud'a idi,

fitne kışkırtıcı olup, dört defa taklib'i Devlet etmiş **(devleti değiştirmiş)** bir müthiş mahlûkdur, zatülcemp hastalığından öldü.

Lüzum hasıl oldukça askeri kışkırtır, iş istenildiği şekilde hallolunduktan sonra yine rezilleri itâat altına alup, bir hoşça zaptederdi. İfrat ve tefritden **(S.B.)** çekinüp, daima bahtı kavi ve eli üstün olanın arkadaşı ve yoldaşı olurdu. Sonu çıkmaz olan yola gitmez, işi başkası eliyle gördürüp, kendisi ileri seğirtmez, daima iyilikle iş bitirir ve herkese sûret-i Hakdan görünür, bektaşilerin pîri herkesden ziyâde güvenilecek kimse ve tedbir sahibi idi.

Çok işlerde yeniçerilerle fikir birliği halinde olup, yeniçerilerin, başkalarına galip gelerek şöhret bulmaları bu kocanın **(ihtiyarın)** rey ve tedbiri yüzündendi.

Ölümüyle ocağın nizamı doğru dürüst yürümekten çıkmaya başladı. Fikirler çatallaştı. Bu şekilde sonucun ne olduğu yerinde yazılsa gerektir.

Şevvalin onbirinde, Kapudan Haydar Ağa-zâde azlolunup, yeri Rodos Beyi, Ali Paşa'ya verildi.

Sadrâzam ile Bektaşiler Ocağı Ağaları Arasında Soğukluk Çıkması:

Bu şevval ayının ortalarında, sadrâzamlığı isteme hususuna ait, harem-i Has **(I.S.)** tarafına gönderilmiş bir teskere tutuldu. Bu yüzden baş-defterdar Zurnazen-Mustafa Paşa'yı sadrâzam azledüp, evvelce yeniçeri ocağından Bolu sancağına çıkan Mir-Mustafa Paşa'yı baş-defterdar eyledi.

Fakat Zurnazen, kethüdâ beyin tâyin ettirdiği kimse olmakla, bütün ocak ağaları bu hususta üzüldüler. «Bu iş, diğer küçük ve büyük işlerde vezirin müşiri **(akıl hocası)** olan kethüdâsı Diyarbekirli Gade kethüdâ ile Reis-ül-Küttap mevkufatçı Mehmed Efendinin işidir» deyüp, ikisine de garez beslediler.

Bu sırada baş-hasekicilikten Samsuncu başı olan **(3.S.)** Ömer Ağa bir gün Reis Efendiye varır, ayın birinci gününe

ve mevsimlere ait bir söz açılup, reis dahi Piştahtesi üzerinde **(masa)** takvim var imiş... Alup bakup, gurre **(ayın biri)** filân gündür ve müzakere olunan mevsim ne ise cevap verir. Samsuncu-başı Ömer Ağa, ol Türk-ü ebter **(o beterin beteri Türk)**?! meclisinden kalkup, doğru sâhib-i Zuhur-i Zaman **(zamanın, ayaklanarak başa geçeni)** Kethüdâ beye varup:

«Behey sultanım! ne oturursun? Müneccim-başı tepelendi deyu korkusuz mu olursuz? Hâlen Reis Efendi Müneccim-başı değil mi? Elinde takvim... Falan olur, falan olur deyu haberler vermektedir.»

demiş... Basîret sahibi olanlar, bundan ibret almalıdır ki, cahiller önünde yersiz bir harf söylemek, yıldızlar ahkâmı ve takvim değil, ruznâme kabilinden bile bir kâğıt parçası göstermek büyük hatadır. Bu, meşhur olmayan fenlerin **(yıldız ilminin)** düşmanları çoktur ve halkın çoğu bu hususlarda nâdan **(cahil)** olmakla bu fennin sâhiplerine kötü gözle bakarak suç olduğu içün söz ve fiille çekinmek lâzımdır.

Çün defterdar azlolundu. Halk ağalardan kırgın olmakla «Vezir, içeriden bir yeniçeri ağası çıkarup, ağayı ve kethüdâ beyi de azledecektir» deyu aslı astarı olmayan lâflar çıkardılar. Ağalar işitüp, soruşturup, gece ve gündüz çoğu zaman bir yerde toplanup, şevval ayının yarısında ki, salı günüdür, çorba yememeye karar verdiler. Vezir bunu duydu, o gün divan olmadı.

Her surette devlet büyükleri arasında ayrılık düşüp, ertesi çarşamba günü, hepsi ağa kapısına **(yeniçeri ağası makamına)** toplanup, müftü kethüdâsı İbrâhim Ağayı da oraya getürüp konuştular.

Silsile:

Şevvalin onyedisinde Rumeli Kazaskeri Memik-zâde azlolunarak yerine Kabakulak-zâde ve Anadolu Kazaskeri azledilerek yerine Kudsî-zâde tâyin olundu.

Bursavi **(Bursalı)** Esirî-Mehmed Efendi Mısır'dan azil ve Hasan Efendi-zâde Şam'dan Mısır'a naklolundu. Şam,

Bostan-zâde Bülend Efendiye verildi. Ebû Said-zâde Ahmed Çelebi Selânik'e, Ebusuud-zâde Çelebi Haleb'e kadı oldular. Sahn'dan aşağı silsile geri bırakıldı.

Sofya kadısı Nefesi-zâde vefat etti. Altmışlı müderrislerinden Erzurumlu İbrâhim Efendi ki, «Canbolat-zâde hocası» demekle tanınmış ve «mülhemî» mahlesiyle anılmıştır, fazl, ilim, güzel ahlâk, olgunluk ve dervişlik ile vasıflanmışdır, âhirete intikal etti **(Vefa etti)**.

Aklî ve naklî ilimlerde tek olup, ikincisi olmayan, bilhassa riyaziyatta **(matematik)** Ali Kuşçu ayarında fâzıl kimse idi. Mufassal tarih yazup, Rum ve Frenk hükümdarlarını da kaydetmişdi.

Ocak Ağalarının birlik ve toplantıları ve her tarafa musallat olmaları ve kuvvetleri tam olgunlukta olup, Vezîr-i Âzam'a aldırmayarak kendi zevk ve safalarında ve alışverişlerinde idiler. Her gün bir yere ayş ve işrete giderlerdi.

Şevvalin onyedinci günü Topkapısı'nda, kethüdâ bey bahçesind yien büyük bir ziyâft edüp, konuştular.

Fakat sadrâzam, ağalara üstün gelmenin güç olduğunu görüp, mecburen aleyhlerine çalışmaktan vazgeçüp, aralarında sulh yapıcıların sözlerine kulak verme yolunu tuttu. Onlar da iki taraf arasını düzeltmeye çalışup, anlaşmaya sebep olacak sözleri söyleyüp, rica ettiklerinde, vezir, vakurâne hitap edüp:

«Behey âdem!.. Biz anlara ne işledik? Akla uygun olmayan ne hareketimiz oldu? Yerimizi isteyen rakibimizi (Zurnazen-Mustafa Paşa'yı) anların hatırı için katletmeyüp, azletmekle iktifa ettik. Daha başka iyi muamele ve dostluk nasıl olur? Niçün cahillik edüp, iyi geçinmenin kadrini bilmezler?»

deyu iltifat yüzü gösterdi. Vezir'in bu kadarcık lûtuf muamelesi ağlara derhal erişüp, arada vasıta olan adam diliyle:

«Sâhib-i Devlet **(sadrâzam)** bizim efendimizdir. Daima onlara hayır olanı isteriz. Bu makamlarda bizden akıllı hiz-

metkâr kullanmak mümkün müdür? Bize lâzım olan onların rızasıdır.»

deyu bir çok dalkavukluk ve nifakla karışık haberlerini gönderdiler. Araları düzelmeye yüz tutmakla ertesi gün ki, şevvalin onsekizinci cumartesi günüdür, dîvan olup, sadrâzam dîvanda yeniçeri ağasına ve kethüdâ beye, hatır alma muamelesi edüp:

«Ağa ve kethüdâ beyin ve diğerlerin değişmsi ihtimali yoktur. Bu mânasız sözler işitilmesün!.. Heman bir hoşça hizmetinizde olup, bundan sonra bu çeşit uydurma sözler olmasun!»

demekle ayrılık, görünüşte ortadan kalktı. Ağalar dîvandan memnun ayrıldılar.

Hemen ertesi gün kethüdâ bey Topkapısı bahçesinde ziyâfet tertip edüp, Vezîr-i Âzam'ı davet etti, vezir de geldi. Diğer ağalar dahi orada yiyip içüp, saygı gösterme işi tamamlandıktan sonra vezir'e, altın takımlara boğulmuş at çekildi.

Saltanat-ı Uzmâ vekilinin **(yâni sadrâzamın)**, kul kethüdâsının ziyâfetine varmak ve kul kethüdâsının vezir'i dâvet etmesi görülmemiş bir garibedir ki, bu devre mahsus işlerden olmuşdur.

Defterdarlıktan azlolunan Zurnazen-Mustafa Paşa Edirne'ye sürüldü. Kapucu-başı Boyacı-Hasan Ağa, arkasından gönderildikte, ocak ağaları, öldürülmek içün tâyin olundu zannedüp, hayli korku ve endişe çekmişlerdi. Meğer Rumelinde olan malların muhassıllığı **(tahsildarlığı)** emrini götürmüş...

Vezir, ağaları ile barıştıkta şefâat olunup, Boyacı geri döndürüldü.

Zurnazen-paşa ise Şeyh İbrâhim Efendiye adam ve mektup gönderüp, hakkında söylenn sözden kendini günahsız gösterüp, «içeri gönderilen kâğıt sahtedir» deyu yemin ederek vezirden kendisine acımasını dildi. Şeyh İbrâhim da-

hi bunu paşaya anlatup, af rica eyledikte paşa yumuşaklık gösterüp:

«Bize ol makule bir teskeresini getirdiler. İtimad etmedim. Uydurma sözleri def etmek içindir» demiş...

Şevvalin yirmidördünde yeni Kapudan Ali Paşa İstanbul'a gelüp ulaştı.

Zilkade'nin sekizinde üç sene Girid muhafazası şartıyle başlangıçtan altışar akçe ile bin nefer sipâhi yazılup, Kapudan Paşa bu yeni sipâhileri kış içinde diğer memur olan asker ile Girid'e ulaştırmak ferman olunmuştu...

Zilkade'nin onikisinde memur olan asker ki, Mustafa Paşa zamanındanberi olan kâtipler, zaimle r**(zeâmet sahipleri)**, çavuşlar ve yeniçeri ocağından dört oda neferi ile sağ ve sol ulûfeci bölükleri (S.B.) tahminen dörtbin kadar asker gemilere binüp, hazır oldu.

Onsekizinci gün onsekiz kadırga donanıp, Kapudan Paşa kendinin yedek gemisi ile Akdeniz'e revâne oldu. Taşra bey gmileri dahi biriküp **(Toplanup)**, Sakız'a oradan Girid'e varup, bu kadar askeri bir kenara çıkardıktan sonra, gelecek sene başlarında selâmetle döndüler.

Kış mevsiminde bir hafta içinde böyle süratli olarak donanma çıktığı görülmeyüp, vezir'in alâkası ve himmeti sebebiyle Cenâb-ı Hak da kolaylaştırdı.

Müverrih **(tarihçi)** der ki,

Kapudan Ali Paşa, Rodos sancağına mutasarrıf ve deniz beylerinden olup, şevval sonlarında Istanbul'a geldikte kendine vezirlik verilmek istendi. Fakat tuğ câizesi **(bahşişi)** olarak kırkbin kuruş verilmek lâzım olmakla, vezirlikten kendi rızâsı ile vazgeçüp, eski kıyafetiyle kalmak istedi. Ve tâyin olunan asker ve zahire ile Girid'e gönderildi.

İzmir Vak'ası:

Bu sıralarda her tarafa birer yolla zalimleri musallat etmek devlet menfaatlerinden sayılırdı. «İzmir ve etrafında

olan sahillerde küffara buğday satarlar» deyu, vezîr-i Âzam kendi çıraklarından Ankara Paşası İbrâhim Paşa'yı levendleriyle İzmir'e gitmeye ve halleri teftişe tayin eyledi. O da varup, şehirliye, Konak zahmti verüp bu bahâne ile şehirde ne kadar ambar varsa mühürleyüp, hububat **(tahıl)** sahiplerini haklamak gibi zulümler etti. Şehir halkı toplanup, İzmir kadısı Semiz Veli'ye gelüp:

«Bu ne olmaz işdir?»

deyu kurtarılmalarını rica ettiler. Kadı dahi çare bulmaktan âciz olduğundan, toplanan halk paşa konağına doğru yürüyüp, bazı sahil levendleri dahi bunların güruhuna katıldılar. Konuşma ve karşılıklı cevap verme muharebeye sebep oldu. İki taraftan bazı sakatlık olmakla paşa ve kadı birbirini arz eylediler **(Bildirdiler)**.

Vezîr-i Âzam «benim adamlarımın üzerine toplantı yaptırup, adamlarımı kırdırmış» deyu kadıyı azletmek istedi. Müftü Bahâî Efendi:

«Kadı'nın bu hususda suçu nedir?»

deyu mâni oldu. Fakat sonra anlaşmazlığı defetmek için azleyledi.

Dürzilerle, İbşir Paşa'nın Vak'ası:

Evvelce Şam sahillerinde Sayda ve Berut mukataaları **(S.B.)** ocak tarafından **(yeniçeri ocağı tarafından)** toplanması ve tahsili içün, yeniçeri ağası, Topkapılı-Mustafa Ağayı göndermişti. Vardıkta toplamaya başladı. Mahsulâtın çoğu Ma'an oğlu ve akrabalarından Mîr-Mülhem ve Ali Bey elinde idi. Bu iki kimse câhiliyet dâvâsıyle birbirine düşman olmakla Ali Bey Voyvoda'ya varup, mülhem'den şikâyet etti. Voyvoda, Mülhem zimmetinde **(S.B.)** olan malı istedikte Mülhem haber gönderüp:

«Fazlasıyle size bu kadar malı vereyim. Düşmanım Ali Beyi bana teslim eylen!»

dedikde, Topkapılı razı olmayup:

«Ocağa sığınmıştır, verilmek mümkün değildir.»

dedi. Mülhem dahi gücenüp, harbe ucuyle bir miktar mal verüp, fazla mal göstermedi ve adamlarını yanına toplayup, hazır durdu.

Voyvoda ahvali ağalara arz edüp, bilidrdikte, İstanbul'dan o sırada Şam beylerbeysi olan İbşir Paşa'ya emirler gönderülüp, Şam askeriyle çıkup, Mîr Mülhem üzerine sefer adıyla cemiyet edüp, «kendine adam gönder ve mal isteyesin... Vermekten kaçınırsa, üzerine varup, hakkından gelesin!» deyu memur olmakla, İbşir Paşa dahi piyade ve süvari adamlarıyle şehirden çıkup, Şam kullarını dahi alup, Mülhem üzerine gitti.

Bundan evvel yine ağaların emriyle çöl beyi Assaf ki, dedelerinden beri çöl beyi ve Eburîş soyundan idi, azlolunup, yeri kürdlerden bir ecnebiye verildi. Assaf da, kabilesinden kendi adamları ile mülhem tarafına varup, birleşmişler idi.

İbşir Paşa'nın hareketini Şam casusları evvelce Mülhem'e götürdüğünden, haberi olunca Dürzi askerini sürüp, yol üzerinde olan bir çetin yerde pusuya koyup, tüfenkçi ve piyâdelerini dağın tepesine düzüp, hazır durdu.

İbşir, büyük bir gurur ve şecâat ile Dürzi'yi mühimsemeyüp, evvelinden tecessüs (S.B.) ve ihtiyatta kusur edüp, Şam askerini, dürzilerle birliktir deyu kötü bir düşünceye saplanup, geriye dümdar tâyin edüp, (artçı yapup), ağırlığını ileri sürdü. Arkadan adamları, tertipli ve mükemmel kapusu (askeri) ile kendi yürüyüp, giderken, dürzilerin pusuları önüne vardıkları gibi, dağın tepesinden tüfenk yağdırılup, Mülhem, pusuda olan Dürzi habisleri ile çıktı. Ve İb-

şir askeri gaafil iken üzerlerine dökülüp, ağırlığını sardılar. Cenk başladı. Kılıç ve hançer ile yaka yakaya giriştiler. Şam askerinin paşaya gayzleri olmakla, bozulmuş gibi, dönüp gittiler.

Dürziler, İbşir Paşayı sarup, cenk ederken, Dürzi Şeyhlerinden Şahin adlı habis, korkusuzca İbşir'in etrafındaki askeri ikiye bölüp, atının yanına erişti. Elinde olan hançer ile hamle ettikde İbşir Paşa, eliyle hançeri tutunca üç parmağını doğrayup, hançer inüp, dizine yakın karnına yara açup, eğere mıhladı.

İbşir, bu yara şiddtiyle atından düşüp, tekrar at yanaştırdılar. Binüp, büyük bir yiğitlikle o can karıştıran tehlike meydanından kenara çıktı. Askeri bozuldu ve ağırlığı yağmalanup, bozulmuş olarak Şam'a avdet etti.

İbşir Paşa bu halden pe kfazla elem duyup, olup biteni devlet katına bildirdi. Halep, Şam ve etraf memleketlerinin askerleri memur edilerek, kendisinin de serdar tâyin olunmasını rica etti. Ricası kabul olunup, kapudanlıktan Diyarbekir beylerbeyisi olan Haydar Ağa-zâde Mehmed Paşa eyâletiyle, Halep paşası Mostarlı-Mustafa Paşa ve diğer Anadolu'da olan tımar sahipleri hepsi İbşir Paşa'nın yardımına memur edildi. İbşir'e de kılıç ve hil'at ve mukarrernâme ile serdarlık emri gönderildi.

Fakat bazıları bu tedbiri kötüleyüp, akıllılar nice kabahatlarını buldular.

Tafsili budur ki;

İbşir Paşa ve diğer beylere pâdişâh emirleri gelüp ,tedarikte olduklarını Mîr Mülhem duyunca ocak ağalarına yalvarma mektupları yazup, çok para ile adam gönderüp:

«Benim bu hususda suçum yoktur, üzerime gelüp, zulmetti. Zimmetimde olan malı ziyâdesiyle verdim.»

deyu bol para vererek baş vurunca Bektaş Ağa ve kethüdâ bey ve diğer ağalar, İbşir Paşa'ya şefâat mektupları yazup, ziyan olan malı ödemek şartıyla aralarını düzeltmek içün Çorbacı Terzi-Mustafa Ağa tâyin oldu.

«Ocak halkı ve yeniçeri kullarım rica etmekle sulh ve salah oluna!»

deyu evâmir-i Şerife **(pâdişâh emirleri)** dahi çıkarıldı. Tâyin olunan Ağa eliyle pâdişâh emri ve şefaat mektupları İbşir Paşa'ya ulaştıkda mecburen vazgeçti.

Yağma ve telef olan eşyasının defteri tutulup, bunlardan elli adet Dâvudî, pâdişâhlara mahsus zırh ve diğer eşya buna göre hepsine kıymet takdir olunup, adı geçen mübaşir **(S.B.)** ile Mülhem'e gönderdiler ki, ol malları tahsil eyleye.

Voyvoda Topkapulu ve adı geçen mübaşir, ocak ağaları namına hadden aşırı paralar alup, kendileri içün dahi on bin kuruşdan fazla nakit ve hediyeler aldılar. İbşir Paşa'ya verilecek meblâğı da tedarik edüp, verecek oldu deyu boş sözlerle gelüp, gittiler. Fakat Mülhem'den Paşa'ya bir kaç at getirdiler.

İbşir, meselenin nice olduğunu bilüp, ocak ağalarının musallat olduklarını anlamakla çaresiz hazmedüp, sustu.

Garibe:

Evvelce yazılan bin nefer seçme Girid sipâhilerinin silâhtar bölüğüne kethüdâ olan Allah-verdi kethüdâ, Serdar Paşa'nın arzı ile bu ay içinde devlet katına geldi. Mektubun içindeki bu idi ki, Girid adasında dört beş senedenberi yapılan cenklerde elli altmıştan ziyade baş ve dil **(esir)** getirüp, muharebelerde onbeşden fazla atı düştüğünden başka nice defa yaralanup, iki elleri tüfenk ile urulup, yaralandığından, yaptığı bu kadar fazla hizmetleri karşılığında günde otuz akçe emeklilik ihsan buyrula denilmiş... Aslında adı

geçenin sağ yeri az kalmıştı. Vezir'e varup, arzını verdikte, etraftan ısrarla rica edilmekle güçlükle beş akçe terakki verdiler. Bilhassa yeniçeri ocağından on bin kadar, hakkı olmayanların çoğu kırkar ellişer akçe emeklilik yerler idi.

Girid Ahvali:

Girid adasının doğusunda İstinye adlı hisar, henüz küffar elinde olup, vâkıâ dışarı köy ve nahiyeleri evvelce Habib Ağa eliyle zapt olunmuşdu amma, kale feth olunmayup, bu ânedek kalmışdı.

Kale binası tamam olup, askere izin verildikten sonra gaazi serdar bizzat, o tarafa gitmeye niyet edüp, Şabanın onüçüncü günü Kandiye'ye beş parça gemi ile yüzyirmibeş at ve sekizyüz frenk ve hırvat imdada gelüp, taşra çıkmakla beklemek icap etti.

O tarafta muhafazada olanlara imdat içün, Aşçı-Ali Ağa'ya biraz yeniçeri koşulup (beraberine verilüp) gönderildi. Habib Ağa ile Ali Ağa, hisar yakınında nice cenkler edüp, cümlesinde üstün geldiler. Ve kaleyi muhasara ettiler. Fakat küffardan imdat gelüp, Ramazanın ikinci günü Perepetre hisarı üzerine düşmekle, hisarın varuşundaki cenkte adı geçen Habib Ağa şehit olup, bölük ağalığı Mehmed kethüdâya verildi. Sonradan bin kadar kâfir İstinye yakınında cenkte bozulup, çetin ve taşlık yerlerde sahraya indikleri zaman gaaziler kılıç koyup, ikindiden akşama değin (kadar) beşyüz kırk esir ve yirmi kapudan ve bir generali katlettiler. Ve Madrin Padero? dedikleri mel'ûn dahi yaralanup, sonradan helâk oldu. Doksan kaçgun zincire vurulup, beşyüz baş ile harbi kazanmış olarak geri dönüldü.

Kurban bayramı arifesi günü Mehmed Ağa bu denlü esirler ve başlar ve bayraklar ile Serdar'a gelüp, iltifat ile nasiplendi.

Sultan Mehmed Han'ın
İlk Avı:

Müverrih der ki,

Zilkade ayının yirmibirinci cuma günü cihan pâdişâhı, Mirahor köşküne vardı ki, kâğıthâne deresi kenarındadır, bostancıbaşı hazır olmuş... tavşanları ve tilkileri koyuverüp, arkasından tazıları salup, temâşâ (**seyr**) ettiler.

Bir tavşan ardınca bir tazı saldıklarında, tavşan ileri kaçmayup, kendini nehre attı. Yüzerek karşı tarafa geçüp tazı tehlikesinden kurtulduğunu gördüklerinde bostancılar tekrar arkasından köpek salmak istediler. Pâdişah «Tavşan âzad olsun!» deyu men etmişler iken yabancı bir zağar beri tarafta bulunup, tavşana saldırdı. Tavşan kurtuluş tarafında dahi düşmanla karşılaşınca dönüp yine kendini suya atup, zağar dahi yetişüp, tavşanı tutup, köşk önüne çıkardı. Bostancılar üşüp, zağara tavşanı bıraktırup, pâdişâh huzuruna getirdiler. Evvelce pâdişâhın affına mazhar olmakla, bir yerinde tehlikeli yara açılmaması, pâdişâh'ın kerametine verilüp, yüksek emir mucibince dağ başına salıverilüp, kurtuldu. Bu mesele Okta Han ile, yakalanan kurt meselesine aykırı olmakla pâdişâhın ömrü ve devleti uzun ve berhudarlığına delâlet eder denildi. Ve yine bir karakuşa doğanlar saldılar. Başına üşüştüklerinde ol dahi havada her birine hamle edüp tüylerini yolarken, taşra doğancılardan biri bir şahin salup havaya çıktıkta inip yıldırım gibi karakuşu vurdu ve koltuğundan tenini iki pâre edüp, yere indirdi.

Pâdişâh buyurdu, ol herifi razı edüp, şahini içerü aldılar (**saraya aldılar**). Ve doğancılar akbabalara doğan salmak istediklerinde pâdişâh mâni olup, zararsızdır incitmen deyu buyurdu. Bu pâdişâhça hareketinden dahi, hünerli olanlara rağbeti ve ziyansız olanlara şefkati meydanda olup, tam akıl ve kiyâsetine (**S.B.**) delil sayıldı.

Evvelce Civan Kapucu-başı Mehmed Paşa'nın Sadrâzamlığı zamanında Boğdan beyinin Yovne? adlı kızı Istanbul'a getirilmiş idi. Sonra küffâr isteyince gönderilmekte tereddüt olunmuş idi. Murad Paşa vezir oldukta Bektaş Ağa ile ayni fikirde birleşüp, Pavlaki adlı bir kâfirden ikiyüz bin kuruş alup, adı geçen kızı, Macar kralıyla evlendirilmek üzere izin verilüp, göndermişler idi.

Pavlaki, adı geçen parayı teslim edüp, kızı alup, Macara götürürken, Tatar Han'ına mütabaat edüp (S.B.), ol taraflarda gezen kırkbin Kazağın hatmanları karşısına çıkup, Pavlaki'nin elinden kızı alup evlendirdiğinin haberi geldi. Kız, kazağa nasip oldukta Boğdan Beyi Istanbul'a bir miktar mal gönderüp, Pavlaki'nin katlini rica edüp, kethüdâ bey iğfal ettirmiştir.

Zilhiccede İbşir Paşa ile vak'ada adı geçen Mülhem'den itizarnâme (S.B.) gelüp böyle özür etmişti ki, «İbşir Paşa bizden sekizbin kuruş alacak iken seksenbin kuruş isteyüp, biz de otuzbin kuruş verdikten sonra, sırf yine bizim emirliğimize talip olan Alemeddin oğlu demekle tanınan edepsizin kandırmasıyla üzerimize gelüp, defolunmuşdu. Bu hususda konuşulup, sonra devlet müsteşarı olan Bektaş Ağa'nın reyi seçilüp, Mostarlı Paşa Şam'a, İbşir Paşa Haleb'e naklolunmaya karar verildi.

Rumeli beylerbeyisi Bıyıklı-Mustafa Paşa Girid'de ölüp, Rumeli eyâleti Süleyman Paşaya verildi. Erzurum'da kethüdâsı olan Koca-Bekir Ağa ki, Meşhurdur, kethüdâsı oldu. Daha evvel adı geçen İzmir Paşası kavgası içün İzmir kadısı Semiz-Veli, vezir'in fermanı ile azlolunup gelirken doğduğu yer olan Bursa'ya yakın Pazar köyünde vefat etti. Tarikat erbabı arasında (küp) lâkabıyla meşhur, huyu zârif, cildi sakil adam idi.

İzmir Hâşim-zâde'ye verilüp, Koca-İsâ Üsküdar'a tâyin olundu. Şeyhülislâmın irâdesiyle defterdar-zâde Mehmed Paşa Bosna'dan azlolunup, Bosna eyâleti hâlen İstanbul'da bulunan pâdişâh damadı Fazlı Paşa'ya verildi. Evvelce Bosna alaybeyisi Cengi-zâde Ali Bey, Hersek paşası oldu. Vezîr-i Âzam ocak ağalarına müdârâ (S.B.) ile meşgul oldu.

Vakaayi-i İhdâ ve Sittin ve Elf

(Bin altmışbir senesi olayları)

(Hicrî 1061 senesi muharrem ayının birinci günü, Milâdî 1650 senesi aralık ayının 25 inci Pazar gününe rastlar)

Muharrem'in dokuzunda devlet katından gönderilen donanmây-ı Humâyun, ellinci gününde Girid'in Ayakasra denilen limanına varup, ikindi vaktinde demir attılar. Akşamadek (kadar) bütün askeri taşra çıkarup, kapudan paşa gemilerle Sakız'a döndü deyu serdar'a haber varup, gelince, taşra dökülen asker o korkunç yerde onbir gün oturup, sekizer kuruşa beygirler tutup, çoğu zaman piyâde levâzımı arkalarında olduğu halde on gün gidüp, muharremin yirmibirinde orduya girdiler.

Muharremin sonlarında Mısır'dan gönderilen on kıt'a kalyon dahi gelüp, Hanya'ya zahire döktü. Allah'ın inâyetiyle yiyecek ve içecek kâfi derecede yığılup, Girid halkına refah ve bollduk geldi.

Küffar dahi azîm tedarik görüp bütün kalyon ve çektiri altmış pâre gemi çıkarmak üzere olduğunun haberi geldi.

Bu ay içinde Sarı-Ahmed Paşa Mısır'dan azil ve yeri, kapu ağalığından çıkan Hadım Abdurrahman Paşaya verildi. Dörtyüz kese nakit bahşiş alınup, üçyüzü kul mevâcibine (asker maaşına) ve yüzü Sâdrazâma verildi. Bu sırada nizâma riâyetsizlik o dereceye vardı ki, silâhtarlıktan Mehmed Paşa Vezirlikle çıkup, Şam eyâleti manup ve haslar dahi verilüp, Kubbenişinliğe (S.B.) hat verilmişken yerine getiril-

meyüp, yalnız bu mıkdar has ile beşinci vezir makamında oturmaya karar verildi.

Elçi gelişi ve Nemçe ile (Avusturya ile) Sulhun Yenilenmesi :

Muharrem ayının yirmi altısında Nemçe'in (Avusturya'nın) ağır elçisi gelüp, mükemmel alay ile Istanbul'a girdi. Safer ayının dokuzunda adı geçen elçi divana varup, hediyelerini çekti. Evvelce Murtazâ Paşa merhum vasıtasiyle aktolunan barış ki, daha yukarıda tafsiyli yazılmıştır, ol şartlar üzere yeniden akidnâme yazıldı.

Vezir-i Âzam Melek - Ahmed Paşa'nın Siyavuş Paşa ile mücadelesi :

Bu sıralarda devlet bünyesinde ihtiyarlama alâmetleri görülüp, şehvet çokluğu kuvvet çöküntüsü olduğu gibi seferleri terketmek ve oturmayı ve istirahati seçmek asker başbuğlarına müstevli olup, reâyânın hâli harap ve zebun ve taşrada memleketlerin ahvâli berbat olduğundan vergi tahsili ekseriyâ Mısır ve Bağdat, kapudanlık ve diğer mansıpların câizeleriy le divan sahipleri salgınına ve esnaf ve sanatkârların vergilerine münhasır idi.

Kapudan Ali Paşa vezirlik câizesinden kaçup, Paşalıkla hizmet etmek şartıyla Kapudan Paşa olup, bir şey vermemiş idi. Hâlen getürdüğü askeri Girid'e bırakup, kendi eğlenmeyüp, süratle gelüp, Rodos'da oğluna sünnet düğünüyle meşgul olmuş deyu biraz çoka peyda edüp, bu iftira ve yalanlar ile azlini düşündüler.

Vezir-i Âzam, Siyavuş Paşadan çekinmekte olup, kapudanlık ile defetmek tedarikinde iken, Siyavuş Paşa kabul etmedi. Vezîr-i Âzam, yeniçeri ağası Kara - Çavuşu Siyavuş Paşa.ya gönderüp, gelüp, vezir lisanından selâm götürüp:

«Kapudanlığı kabul buyursunlar. Din ve devlet hizmetinde olmaları lâzım ve çok faydalıdır.»

dediler deyu tebliğ ettikde Siyavuş Paşa lisan talâkatına (kolay ve serbest söz söyleme) sahip, söze kaadir bir vezir olmakla cevaba bağlayup,

«Malûmdur ki, bir kimse şimdi bir vezirliği istese, ya Harem-i Has (I.S.) tarafından amele, yahut taşrada devlet erkânı olan ağalara müracaata muhtaçtır. Eğer içeride hareket olsa Sâhib-i Devlet (Sadrâzam) kendilerine damattır. Ve iç halkı kendi ellerindedir. Mutlak surette vâkıf olurlar. Ve eğer taşradan hareket olunsa ağalardan biri cenabınızdır. Bizim tarafımızdan yazılı veya sözlü bir hareket çıktıysa söylen, utanalım.. Ve hem bu asırda vezir olmanın ne kadar rahat ve bereketi vardır, malûmunuz değil midir? Hal böyle iken bize sadrazamlığı istemek suçu yükletülüp, bu kış mevsiminde vatanımızdan uzaklaştırılmamızın aslı ne olmuş olur? Sâhib-i Devlet (sadrâzam) ile bu ânedek bir yerden çıkup, aramızda sadâket ve kardeşlik hukuku olduğuna göre ve hâlen kendilerinden lûtuf ümit ederken cürmümüz olmadan cefâlarına mazhar olmak lâyık mıdır? Eğer elbette rahatsız etmek kararlıdır derlerse hâlen din ve devlet hizmetinde eteğini beline dolamış olan kapudan ki, deniz işlerinin ehlidir. Anı azil ve bizi hayret ve ıstırap denizine salmak manasızdır. Bâri kara memleketlerinden bir sancak inâyet etsinler. Gidelim, tek güzel hatırları olup vehimden kurtulsunlar.»

deyu ağayı cevap veremez hale getirdikte ağa, etek öpüp ve itizar edkp :

«Allah göstermesin, ne sizin içeriye amelinizi işittik ve ne bize ve başkasına haberiniz geldi. Varayım bu sözleri paşaya anlatayım.»

Deyup, vezir'e varup, işittiği cevapları söyledi. Amma Siyavuş Paşa muzdarip olup, yüz yüzden utanır deyu, binüp, Vezîr-i Âzam'a varup, bu sözleri şifâhen söyledikte, Vezir-i Âzam sıkıldı ve ululama muamelesini yaptı.

Siyavuş Paşa kalktıkta, vezîr-in meclisinde dizüstü oturduğundan bir ayağına özür isabet etmekle kalkarken şiddetli acı duyup, binüp, sarayına geldi. Bu meseleler büyük vâlide hazretlerine aksettikte, sadrazâm ve Kaya Sultan hazretleri-

ne haber geldi ki, «Siyavuş Paşayı incitmiyesiz. Rızam yoktur ve ayağı ağrımış hatırını alasız...»

Vezir bir ağasıyla çiçek gönderkp, hatırını sordukta Siyavuş Paşa sevindi ve saygı göstererek, o kokulu çiçekleri getiren ağaya, arkasından bin kuruşluk samur kürkünü çıkarıp giydirdi ve saygıdeğer sultan, Siyavuş Paşanın cömertçe himmetinden mütehassis olup kendine gizlice bin altun harçlık gönderüp hatırını hoş ettiler.

Safer ayının altıncı günü küffârın altmış parça gemisi deryâya (denize) çıktı, deyu kapudan paşadan haber geldikte develt büyükleri toplanıp bu hususu gürüşüp, iç hazineden (Pâdişâhın şahsına mahsus hazineden) akçe istediler. Ve her tarafa ağır vergiler için emirler gönderüp, bilhassa sanat erbabına hadden aşırı salgınlar salınup fukarânın feryâdı göklere çıktı. Kimse dinlemezdi.

Safer ayının sekizinde Istanbul kadısı Hoca-zâde Karnaz Ali Efendi, verem hastalığından vefat edüp, Esad Efendi Istanbul kadısı oldu. Bostan-zâde Istanbul kadılığına, sırası gelmekle haklı ve hazır iken reis-ül-küttap yardımı ile Esad Efendi tayin olunduğundan, ikisine dahi takaddüm (Öne geçmek) iddiâ eden Rahmetullah efendi ki, Edirne pâyesiyle (S.B.) Menemen arpalığı verilüp, gönlü alınup, susturulmak istenmişti, pâye ve arpalık emrini getirüp, Müftü Bahâi Efendinin üzerine atup, hadden aşırı ileri geri söyledikte, Molla dahi :

— Kabul etmezsen, cehenneme başın!

deyüp, emri ocağa atup, Menemen arpalığını Batanoz-Ahmed Efendiye verdi.

Bu ay hâdiselerindendir ki, kadırga koğuşluğu namına her sene İznikmid (İzmit) ve Kaz-dağı taraflarından toplanan kereste hizmeti ki, birisi yüz onbeşbin akçe idi, kapudanlara hizmet deyu tahsiline gidenler, otuzbin kuruş tahsil ederler idüğü söylenüp, teftiş içün Kadı-zâde Efendi Kazdağına gönderildi. Kazdağı yirmiyedi kadılık vardır.

Muhasebeden azlonulan Sarı - Ali Efendi İznikmid'e tayin olundu. Ve Şeyh Abdül'ahad Efendi, bu ay içinde vefat etti.

Girid Ahvali :

Gönderilen asker, Safer ayının birinci günü Serdar'a ulaşup, el öptüler. İslâm askerinde iyilik ve sıhhat, küffârda felâket ve düşkünlük olup evvelce olduğu gibi kale de kuşanmış vaziyette ve gazilerin elinde kahra uğramış durumda idiler. İçeride kıtlık ve pahalılık yüzünden aralarına ayrılık düşüp, başları olan genarali katlettiler. Ve evvelce cenkte tutulup, bir yolunu bularak kaçan Marko'yu onun yerine geçirüp, general ettiler. Açlıktan elem ve ıstırapları ziyâde iken imdat gelmekle inatlarında ısrar edüp, durdular.

Rebiülevvel başlarında Kapudan Paşa yedi parça kadırga ile gelüp, hizmet gördükten sonra İstanbul'a geldi. Küffârın azîm donanma çıkarmak tedârikinde olduğunu ve diğer deniz ahvalini haber verdi.

Vezîr-i Âzam ile ikisi tersaneye varup, divan edüp, kadırga kapudanlarından Cerbin - Şaban ve iki kapudan dahi, kürekçileri eksik bulunmakla sakalları tıraş olunup, küreğe kondular. Ve bazı kalyonlar satın alınmıştı, donatmağa ve yeni yapılan kalyonları dahi donatmağa çalışup kendi de Sakız tarafında alıkoduğu geri klan donanmaya ulaşmak içün tedârike bşladı.

Rezilce Vaka :

Rebiülevvelin onyedinci cuma günü Rumeli kazaskeri Kabakulak ile Boğuk Mustafa ağanin söğüşmeleri oldu. Tamahkârlık, rüşvet ve fâsit garazlarını icra etmek suçu o günün kazaskerlerini öyle bir dereceye götürdü ki, böyle rezilce meseleler meydana gelir oldu.

Meselenin tafsili budur ki, geçen sene içinde Girid seferinde ölen Bıyıklı - Mustafa Paşa, sefere giderken beşbin flo-

riyi bir kese içinde bazı cariyelerine bırakup, itimad ettiği ve işlerine bakmaya memur ettiği Kapu kethüdâsı meşhur Boğuk - Mustafa Ağaya gizlice bildirmişti. Adı geçen Paşa (Bıyıklı Mustafa Paşa) vefat edince Boğuk - Mustafa, kendi öz oğlu Abdülfettah'ı içerü avrete gönderüp, paşanın koyduğu floriyi ister ki, kassam defterine (S.B.) yazıla... Avret keseyi mühürsüz teslim eder. Abdülfettah bunu babasına götürüp, saydıklarında üçbin sekizyüz flori gelür. Boğuk - Mustafa avrete haber gönderüp «Bu beş bin altın idi. Ve bunu benden başka kimse bilmezdi, hem de paşanın mührü ile idi.» dedikte avret inkâr edüp «Mührü açtıysa oğlun açtı ve ben oğluna ondört bin flori verdim» dedikde iddia edüp, küçük mirasçıların vasisi dahi avretle dil birliği edüp, Rumeli kazaskeri de bunlarla beraber oldu.

Bir gün Paşa - divanında Murâfaa olunduklarında Boğuk inkâr edüp, «Altının ondörtbin olduğunu ispat eylesinler. Bunun aslı beşbin idi. Ondörtbin altını bir adam götürmek nice mümkündür? Binikiyüz altını çalıp, anı hazmetmek içün bu şirretliğe başvurdular» dedikde Ebül - İrşad hazretleri «Biz işitmişiz. Altunun ondörtbin olduğu katidir» deyu paşaya hitap ettikte Boğuk feryad edüp, «Efendi, siz bize düşmanlık ediyorsunuz,» dedi. Ebülirşâd gazaba gelüp,

«Bu asılacağın öldürülmesi çoktan geçmiştir,»

Dehu ağır şekilde söğdükte Boğuk dahi her söğüşüne karşı gelüp,

«Hâşâ.. Kabul etmem (Söz, söyleyenin sıfatıdır) deyu (sensin) sözü ile reddedüp, kazaskerlik ırzını berbat eyledi. Boğuk :

— Eğer şer'an cürmün var ise öldürsünler! Kanım helâl olsun!...

dedi. Vezir veyirci olup sonra :

— Mollanın ayağını öp!

deyu Boğuk'a emredüp, mecburen Boğuk da emre itâat etti. Bu suretle divanhâne garaz kokusu ile doldu. Paşa iddia

sahiplerine: «Anadolu efendisi önüne varın!» deyu Kudsizâde'ye gönderdiği bir tuhaflıktır.

Vâlide Sultan kethüdası Arslan Ağa bu sırada vefat edüp, eski zenginlerden Koca - Mimar Kasım Ağa ki, dünya hırsiyle zamanın acaip adamı idi, bazı aracılara bir kaç kese verüp ve molla hazretlerinden niyaz ile bir teskere alup, kethüdalığı istedi. Vâlide Sultan hazretlerinden Mollaya :

«Bizim hizmetkârlarımız vardır. Anların ve başka kimselerin bize kethüdâ olmakta nice mahzurları vardır.»

deyu itizar cevabı gelüp, Feridun Ağayı kethüdâ ettiler.

Bu sırada kapudan paşaya vezirlik verilüp, divâna vardı. Molla ve kazaskerleri ziyaret eyledi. Ve tersâne umurunda fazlaca gayret sarfedüp, dört ateş gemisi yaptırdı. Üstleri tavanlı oda gibi olup, aşağısında delikler var idi ki, küffâr gemilerine yanaşup, yakup, içinde olanlar ol deliklerden taşra çıkup, kendilerini denize atmakla kurtaralar... Bu çeşit tedârikler görüldü.

Garip işlerdendir ki, bu ay içinde kandiye küffârı tamamen zayıf olduklarından kaçmak içün yükte hafif olmak düşüncesiyle çoluk çocuklarını ve mallarının en kıymetlilerini bir büyük kalyona doldurup, Venedik'e gönderdiklerinde deniz beylerinden Mehmed Paşa kalyonu alup, bunca ganimet eşyasını kız ve erkek çocuklarının düşman eline girdiği haberi geldi.

Doğu Havâdisi :

Evvelce Van tarafından fitne haberleri gelmişdi. Hâlen Bağdad'tan feryatçı gelüp, kızılbaşın o tarafa hareket ettiğini haber verdikte, her odadan bir miktar yeniçeri Bağdad'a memur oldu. Bu sırada Bağdad'dan azlonulan Bosnalı - Süleyman Efendi ile görüştükde böyle haber verdi ki, hâlen Bağdad valisi, mirahorluktan çıkma Hüseyin Paşaya «Elbette kaleyi zahiresiz koma.» deyu ısrar edüp, onkibin kuruşluk zahire aldırup, anbara koydurdum. Ve burada Bağ-

dad Ağası İlyas Ağadan gelen mektubu gösterdim. Mektupta yazılı olan şu idi: Hâlen üç Han, üçbin kızılbaş ile Huveyze'ye konup, arkalarından anikibin kızılbaş konup, arkalarından üç Han dahi ki, Kör - Hüseyin Han oğlu hepsine kumandandır, Huveyze yakınında köçe denilen su üzerine konmuşlardır. Maksatlarının ne olduğu gelen tüccardan soruldukta ve casuslarımızdan dahi varup gelüp, öyle tahkik ettiler ki, bunlar Bağdad dışını vurup, bütün zahireleri zaptedüp, zarar vereler... Ve şah dahi Kandahar tarafına gitmek üzere büyük toplantı ve yığınak hazırlığındadır. Maksadı, Hurma toplama mevsiminde ki, şevval ayı sıralarına düşer, Bağdad üzerine gelmektir. Bütün bu ahvâli vezir-i âzam'a bildirüp, büyük tedârik ve imdada süratle hazırlanasız deyu yazılı idi.

Beri taraftan ise ancak altıyüz kadar yeniçeri, İbşir Paşa serdar olmak, Diyarbakır ve Erzurum Paşaları beraberinde olmak üzere tedârik gördüler.

Van beylerbeysi oğlu Mehmed Emin Paşa ki, kendinden tayin bahşişi alınup, tayin olunmuştu, bu defa yerine adam tayin olundukta, karşı koymaktan başka çare bulamayup, Van Kullarıyle (askerleriyle) birleşüp, Van kalesini müteselliime (I.S.) teslim etmedi. O sırada Van Ağası Hüseyin Ağa ve Hoşap hâkimi ve Hakkâri hâkimi aralarında dahi fitneler olmuşdu. Mehmed Emin Paşa, Van'ı fuzulî olarak zaptedüp, oturdu.

Nasuh Paşa - Zâde Ömer bey ki, kapucu başıdır, Erzurum taraflarına bedel toplamaya gitmişti, Kastamonu alaybeysi, Şatır denilen zâlime dahi o tarafların bedelleri ısmarlanup, âmilleri gezüp, Allah'ın kullarına zulüm ve bu bahâne ile eziyetler edüp, kaçan veya bulunmayan tımar erbabının bedellerini anlardan isteyüp, imam ve kadı kimi bulurlarsa zincire vurdular. Hattâ eflâni kadısını yakalayıp, bağlayarak gezdürüp ırzını ayaklar altına aldılar ve pek çok malını alup, adi geçen eflâni kadısı arz ve mahzarlar ile Istanbul'a gelüp, vezir huzurunda mürâfaa (S.B.) olundu ve :

— **Bana olan Hazreti Hasan ve Hüseyin'e olmadı!**

dedikde sol tarafta oturan teskereci kadıyı azarlayup:

— **Hasan ve Hüseyin'i öldürdüler, seni ne hoş öldürmediler köftehor!**

dediği tuhaftır. Kadıyı kuru sözle savup, zâlim şatıra kötü gözle bile bakmadılar.

Yine Rumeline muhassıl (tahsildar) olarak gönderilen Uzun Yusuf ki, celâli ve zâlim şahıs idi, yüzelli kadar atlı ile gezüp, Rumelinde yaptığı zulüm ve eziyetler hudutsuzdu. Biçâre timar erbabını, bu sene de hem bedellerini alup, hem yine sefere memur ettiler. Ekserisi evini köyünü rehine koyarak borçlanup, sefere gittiler.

Kadı - Zâdelerle Tarikat Erbabı Arasında Kavga :

Müverrih (tarih yazan) bu bahisde kadı-zâdelilerden olan şeyhlerin hepsine söğüp, ayıplayarak harfendazlığı (Söz atmayı) pek ileriye vardırup, akla uymayan sözler söylemekle, burada yazılmayup, naklonulduğu gibi yazıldı.

Kadı - zâdelilerden Ayasofya'da ders veren Üstuvânî ki, müverrihin nakline göre Şam-ı Şerif'den, aslı arap olup, adam öldürmekle kısas (S.B.) korkusundan vatanını terkedüp, İstanbul'da Ayasofya'da direk altında ders okutmakla meşgul olduğundan her vakit o somaki sütuna dayanıldığından üstüvânî denilmişdi. Fakat görünüşte olan şer-î âdâba fazlaca riâyetkâr, fazilet ve bilgisini anlatmaya kaadir, güzel konuşan gözü pek kimse olmakla helvacıları ve bostancıları ve daha enderûn-u Hümâyun hademesinin okur yazar kısmını okutup, gılman-ı Hassa (S.B.) ve darüssaâde ağaları taraflarına faziletinin şöhreti yayılmış olarak anlar da kendisine gönül vermişlerdi. Bilhassa pâdişah hocası olan Hoca-Reyhan Ağa, Fıkıh (S.B.), okuma, yazma gibi cüz'i bilgilerden hissesi olup mutasallip (S.B.) ağa olmakla, tabiatiyle taassup (S.B.) tarafına meyilli olduğundan ustuvânî'ye mu-

habbet edüp, hediyeler ve cömertlikle muamele yapılmakla enderun ve birunda (S.B.) şöhretine sebep oldu. Hattâ giderek (zamanla) has odaya varup, kanuna aykırı olarak kürsü konulup vaz etmeye başladı.

Pâdişah şeyhidir deyu şehre velvele verüp, doğru veya gösteriş olarak taassup ve takvâ'ya (S.B.) düşkün olanlar, adı geçen şeyhin dairesine toplanup, onun müridi (S.B.) oldular. Yine bunun gibi, bu zümreden ocak ağalarının müşteşarı, Sultan Mehmed camiisinin şöhretli vâizi (va'z eden) Şeyh Veli Efendi ki, halka çok giriştiğinden ve dünya adamı olduğundan müverrih onu kâh Veli Ağa, ve kâh Veli - beşedeyu yazar ve Hurşid Çavuş - oğlu ki, daha sonra çok yaşayup, uzun zaman vaaz edüp, çabuş-zâde adıyla meşhur olan şeyhdir ve Köse - Mehmed ve Uşakî - oğlu Macuncu - Hamza ki, çok zengindir, ve iç oğlanları hocası Süleymâniye vâizi (va'z eden) Şeyh Osman, Erdebili tekkesi şeyhi Mehmed Efendi oğlu Çelebi Şeyh, ve Orta camii vâizi Hüsevin Efendi. Bunlar hepsi ustuvânî ile birleşüp, evliyâ tariki erbâbına kürsülerde söğme ve ayıplama, hattâ tekfir (kâfir olduğunu iddia etme) ile sataşmaya başladılar.

Sûfiye tarikatına muhabbeti olanlardan bazı işsiz kimselerin bey Mustafa Ağa biraderi kâğıt emini Hüseyin ve Zehkirci - Süleyman, madrup Arap - Abdurrahman ve bunlara benzer kavga kabartıcı kimseler ki, islâmın şartlarını ve dinî lâzımelerini bir hoşça bilmeden, adı geçen şeyh efendilerin meclislerine devam ve onlarla dost geçinüp, gittikleri ziyafetlere beraber gidüp, ayrılmazlar idi. Ve şeyhlerin, tarikat sahipleri hakkındaki söğme ve yermelerini duyurup, tarikat sâhiplerinin dahi kürsülerine varup, anlardan da bazı dar görüşlü gayretkeşlerin (S.B.) söyledikleri sözleri dinleyüp, birine on katarak şeyh efendilere götürüp, daima araya fesat sokmaya çalışırlardı.

Sözüne inanılır kimseden birisi söyler ki,

Uşakî-zâde Fasîhi Çelebi ile bir gün Sultan Mehmed câmiinde, merhum Hurşid Çavuş oğlu va'zında hazır olmuş-

tük. Şeyhülislâm Yahyâ Efendi hazretleri o günlerde bir gazel söylemiş idi. Gazelin matla'ı (S.B.) şu meşhur beyittir :

Mescitte riyâ-pîşeler etsün ko riyâyı
Meyhâneye gel kim ne riyâ var ne mürâyi

Çavuş oğlu kürsü üzerinde halka hitap edüp :

«Ümmeti Muhammed! Her kim bu beyti okursa kâfir olur. Zira bu beyt apaçık küfürdür.»

dedi. Hazır olanlar nefretle kalkup,

«Bu pervâsızlık ve asrın müftüsünü tekfir etmek (S.B.) ne demektir?»

deyu perişan oldu. Ve tuhaf ki, bu rezillik karşılık görmedi.

Yahyâ efendi hazretleri, ilmin kemaline varmış çok akıllı, gayet vakarlı ve tahammüllü bir devletlü olduğundan böyle edepten dışarı harfendazlık edenlerin cezalandırılmasına girişmez ve bu hususda kendini yormazdı. Bu yüzden giderek dil uzatmalar, lisanla taarruzlar pek çoğaldı.

İsmetî Efendi, aslında merhum Birgili Şeyh Mehmet Efendi neslinden olmakla naklederdi ki :

Meryum Yahyâ Efendi hazretleri kendine bazan azarlar şekilde hitap edüp,

«İsmetî! Deden sureti salâhda bu âleme ne güne kavga ve ayrılık tohumu etmiştir. Bilir müsün?»

derlermiş.

Hâsılı Ustuvânî ve adı geçen şeyhlerin birleşmeleri ve şöhretleri gittikçe artmış, bostancı ocağı ve Harem ağaları tarafı de diğer ocakların birçok büyükleri bunlara gönül verüp meftun olmakla tarikat erbabına açıktan söğme ve döğmeler başladı.

Evvelce Müftü Bahâî Efendi, tütünün helâl olduğuna fetvâ verdiklerinden bunlar molla cenaplarına düşmanlık edüp, intikam almak için nice cemiyetler ve gizli toplantı-

lar yaptılar. Bu sırada kendilerine inanan ve himâye edenlerin eliyle sadrâzamdan bir ferman alup, Demir-kapu yakınında olan Halvetîler tekkesini basup, devran eden (Dini âyin) sûfileri dövüp, dağıtup, diğer tekkeleri dahi bu şekilde basup, sûfilerini dağıtmaya karar verdiler. Sonra ekmel tekkesi ki, şeyhi Mısırlı - Ömer Efendidir, bir ihyâ gecesinde (Cuma ve pazar geceleri) anı dahi basmak fikrinde oldukları duyulunca Samsuncu-başı Ömer Ağa, medhum Ömer Efendinin müridi (Talebesi) olmakla o gece onbeş kadar kılıçlı çuhadar ile gelüp, tekkeyi koruyup, kendisi de arkasından kürkünü çıkarup, inkârcılara rağmen deyup, zikr halkasına girdi.

Mutaassipler o gece tekkeye varamadılar. Kul-kethüdâsı meşhur Çelebi Kethüdâ bey dahi Şeyh Ömer'e inanır olmakla sufiye tarikine yardım edüp «Devran ve zikir ve tarikat merasimine taarruz olunmaya» deyu sadrazâmdan ferman aliverüp, Birgili ve Kadı-zâde tarafına verilen buyrultu yürürlükten kaldırıldı. Bunlar bir miktar sükûn bulup, ocaktan kovulan koz bekçisi Potur Hüseyin denilen adamın evinde toplantılar ve konuşmalar yapıp müftü efendiden fetvâ alınup, sonra düşmanlığa karar verdiler. Ve evvelce Kemal Paşa-zâde ve Ebüssuud Efendi, raksın (S.B.) ve devrin (S.B.) haram olduğuna dair verdikleri fetvâlara göre bahâî Efendiden de bir yolunu bularak fetvâ alup, tekrar fitneyi uyarmak yoluna düştüler. Ve fesadı kışkırtmaya acele ettiler. Hepsi Ustüvânî'nin başına toplanup, evvelâ Sivâsî Efendi tarikinde Şeyh Abdülkerim Çelebiye Ustüvânî ağzından kâğıt yazup, gönderdiler. Mektupta deniliyordu ki,

Sen raks ve devran (S.B.) etmekle, menedilmen vâcip olmuştur, tekkeni basup seni ve adamlarını katlederiz ve tekkenin birkaç arşın temelini kazup, toprağını denize dökeriz ki, işe bu derece ehemmiyet vermeyince orada namaz kılmak caiz olmaz.

Bu tezkereyi Şeyh Abdülkerim Çelebi götürüp, Şeyhülislâm'a verdi. Şeyhülislâm bunu görünce hiddetlenüp, bir varaka yazdı :

«Sen ki Ustüvânîsin, varaka (kâğıt, mektup) ulaşınca gelesin... Muhalefet edersen zarar çekmen mukarrerdir.»

deyu yazup, bir âdemisi ile Ustüvânî'ye gönderdi. Ustüvânî, mollanın (Şeyhülislâm'ın) tezkeresinden korkup, «biz hâkipaylerine (S.B.) varırız.»

deyu gelen adamı savup, vezir'e gitti. Ve müftüden kendisinin affedilmesi içün aracılık yapmasını rica etti. Vezir dahi iç halkını (saray halkını) hatırı içün Reisül Küttâbı, Mollaya (Şeyhülislâm'a) gönderdi. Gelüp, vezirden selâm getirüp, «Hatırımız içün Ustüvânî Efendiyi af buyursunlar» deyu haberi ulaştırınca Molla, Reise azarlar şekilde hitap edüp;

«Baka efendi, bugün devlet-i Aliyyede rüşvetler alınıp, memuriyetler açık artırma ile satılup, men olunanlardan ve kabahatlerden bunca kötü işler yürütülürken neden icap eyledi ki, bu makule (bu çeşit) fitneci ahlaklar himâye olunurlar?. Bu tasavvuf (S.B.) erbabının devrânı ve fukahânın (S.B.) inkârı bir eski hikâye ve eski bir meseledir. Biz dahi ona binâen bâhir-i Şer' ile raksın (S.B.) hürmeti (Haramlığı) içün fetvâ vermekte bizden evvelkilere uymuşuz. Amma şu katidir ki, nice muazzam pâdişahlar ve kendinden evvel bunca değerli kimseler, vezirler ve bizden bilgili ve bizden daha hakîm müftüler gelüp, vâkıâ devleti korumak ve zâhir-i şer'a riayet içün bu fetvâlar verilmişti. Yine kimse sofuları dövüp öldürmeye ve onları men'e çalışmamıştı. On yaşında mâsum, temiz islâm pâdişâhı, bir bölük kötü ve fitneciler tarafından ihâta edilüp, (etrafı çevrilüp) fukahanın bedduâsına uğratmak neden icap etti? Elbette ya ol Ustüvânî cezalandırılır ve illâ sakalını traş edüp, küreğe korum.»

Deyüp, şeyhin gönderdiği kâğıdı reise sundu. Reis Efendi özür dileyüp, gitti. Molla hazretleri (Şeyhülislâm) Istanbul kadısı Esad Çelebiye havâle etti. Tâ ki, ol şeyhleri birer birer çağırıp, kürsüde halkın evrakını okumaktan ve raks ve devrana (S.B.) ait söz söylemekten men eyleye ve tehdit eyleye...

Bu sırada Mollanın (Şeyhülislâm'ın) hemşiresi ki, Ebû

Said Efendinin karısıdır, hasta olmakla Molla ziyaretine vardıkta Ebû Said Efendi :

«Bu ânedek bizim hânedânımız (Sülâlemiz) şeyhler ve tarikat azizlerinin hayır duası ile parlamışken aslı nedir ki, sizin Şeyhülislâmlığınız zamanında bu çeşit fitnelere cür'et edeler? Onları bu işlerinden men etmeye dikkat etmeyesiz.»

dediği içün Molla tekrar Istanbul Kadısına haber gönderdikte, Kadı dahi şeyhleri birer birer çağırup, tekrar tekrar tembih eyledi. Bu tembihlerden sonra diğerleri dillerini biraz tuttu. Ancak deli Şeyh ocak ağalarına dayanmakla cesaret edüp, yine kürsülerinde yerüp, «raks ile zikredenler ve taganni ile (S.B.) kelime-i şahâdet'i çekenler kâfirlerdir,» deyu söğüp, kötülemekten geri kalmadı. Salı günü Sultan Mehmed câmiinde va'z eden Zâkir-zâde Efendi ki, Usküdârî Mahmud Efendi halifelerinden kâmil bir azizdir, kürsüde cevap verüp:

Şurada Çavuşoğlu adında bir küstah bir takım saçma sapan sözler söylemiş... Mübârek dinin azizleri olan takvâ ve irşad ehli, devran ile (dönerek) Allah'ı zikretmek tarikatların erkânındandır deyu tavsiye eylediler. Haksız yere tevhid ehlini küfürle itham edenler, kâfirlerdir, deyu konuştu.

Bundan sonra uydurma azametleri bir miktar sükûn buldu. Hattâ bu esnada Erdebilî-zâde Şeyh ki, topluluğun inandığı bir kimse idi, Hac'dan gelüp, damadını azarlayup, «Sufiyenin devrânı hakkında sözü olan söylesün ve bizden cevabını alsun... Bu hususda cevâba kendimizi mecbur etmişizdir,» dediği muhalifler tarafından duyulunca adı geçen azizin kadrinin yüksekliği malûmları olmakla bu haber Ustuvânî'ye vardıkta, Ustuvânî cevap verüp, gönderdi ki:

«Kendileri ehli hâl bir aziz olmaka bizim kendilerine sözümüz yoktur. Bizim sözümüz halden anlamayan, kendini havâ ve hevese kaptırmış olanlaradır.»

deyu özür dilemiş. Velhasıl tarikat ehli arasında karışıklık devam edüp, ta köprülü Mehmed Paşanın vezir olduğu seneye dek mücâdele devam etti. O sene hadlerini teca-

vüz etmekle ve kan dökülmeye sebep olacak fitneyi kışkırtmakla Ustuvânî v bir kaç meşhurları sürgün edilüp, fitne sükûn buldu. Nitekim yeri gelince yazılacaktır.

Hazine Zarureti Yüzünden Toplantı ve garip işler :

Cümadelûlâda ulûfeye **(Kapukulu maaşı)** hazine yetişmeyüp, altmış iki altmış üç senelerinin mîri vergileri dahi daha evvelinden tahsil edilmiş idi. Bu yüzden, gelecek iki senenin vergisi toplanamıyacaktı. Herkes hayrette idi. Bu hususu konuşmak içün bütün paşalar ve ağalar vezir'e varup sözleri bu oldu ki: «Vezirlerin hasları (I.S.) tamamen kaldırıla... Tâ ki, defterdara irad hâsıl ola...»

O vakit Gürcü Paşa ağzını açtı :

«Biz bu İstanbul'da vezirlik rütbesine nail olup, hastaları tasarruf ederken dahi müslüman olmayan oğlanlar (Delikanlılar) kâfir diyarından gelüp vezir olup, sadrazâmlığa nâil olup, dünyanın malını ellerine geçürdüler. Bize bu rütbeyi (Vezirliği) ve bu kadarcık etmek parasını çok gördüler, Biz tahammül ettik.»

Dönüp Sadrazâm'a hitap ettü :

«Cenâb-ı Şerifiniz ki, halâ sadrazamsız. En küçük bir memuriyet elli keseye (S.B.) sattığınız vakit yirmi kese kendiniz içün alırsuz. Haslarınız elinizden gitse de, dursa da bir zararınız olmaz. Diğer vezirler ki, maaşları yalnız haslara bağlıdır, anların ahvâlini düşünün... Haslarını almak istiyorsanız, divanda vezirler de lâzım değildir. Biz dahi bu diyardan ayağımızı çekeriz.»

dedi. Sonra Yusuf Paşa etti (dedi) :

«Benim on yük (S.B.) akçe has'ım vardır. Bayram hediyesi ile (Vezirlerin bayramlarda pâdişahlara hediye takdim etmesi usulden

dir) Sultan masrafına yetişmez. Has kaldırılırsa, zâhir bu masrafımız dahi (pâdişah'a hediye vermek) kalkar.»

dedi.

Kenan Paşa, nefs selâmeti ile tanınmış âdem-oğlu ve söz bilür âlemin babası kimse idi, susmuştu. Ana da hitap edüp;

«Paşa hazretleri siz de buyurun!»

dediklerinde, âyân'ın direği Bektaş Ağaya hitap edüp, sağ elini kaldurup, avucunu yumup :

«Cihan büsbütün avucunuzda... Her ne dilerseniz edin... Yeniçeri mevâcibi (maaşları) üçyüzbin kuruş ile kapanurken, sekiz yüz bin kuruş oldu... Üçyüz binden artanı sizin yanınıza kalur. Bu çeşit malları alanlar, ulûfeye (askerin maaşına) imdat etmek gerek... Yoksa vezirlerin yirmişer otuzar keselik hasından ne hasıl olur? O vezirler ki, her biri bu kadar iç oğlanı, diğer adamları ve beyleri kapularında barındırmakla mükellefdirler. Bütün bu ağır masraflar hep bu bir kaç kese akçeye bakar. Anlardan alınacak hasların mîriye ne faydası olacaktır ve ne gûna yaraya merhem olur?»

deyu mertçe cevap verdi.

Kenan Paşanın bu cevabından ağalara dehşet geldi. Kenan Paşanın hitap ettüğü Bektaş Ağa kekeleyerek :

«Benim dörtyüz akçe yevmiye (gündelik) ulûfem vardır. Başka işlere karıştığım yoktur.»

deyüp, sustu. İş, hiçde kalup, dağıldılar.

Bu şekilde sipâhilerden, ulûfe istemeye varanlara :

«Seferlisiz... Girid'e...»

deyu cevap verilince, sipâhiler Paşakapusuna varup (Sadrazâma varup) :

«Biz bayraksız ve ağasız kande (nereye) gideriz? Bir alay fakiriz. Ulûfelerimizi tamam vermezler.»

deyu merdiven ayağında kavga edüp, çağrıştuklarında, vezir-i âzam aceleci olmakla, orta kuşağı ile yerinden sıçrayup, pabuçsuz merdiven başına vardı ve seyirdüp :

«Nedir bre herifler? Bir alay padişah âşisi heriflersiz! Hep öldürüleceklersiz! Ne mugalâta edersiz?...»

deyüp yüksek sesle haykırmaya başladılar. Anlar da aşağıdan cevap verüp :

«Devletlü! Biz bayraksız, ağasız sefere gitmeye kadir değiliz..»

deyu feryada başladılar. Çünkü bayrağın ve ağanın sefere gitmesi, Vezir-i âzam'ın da sefere gitmesini icap ettirirdi. Vezir-i âzam tabiatındaki acele yüzünden hafiflik edüp :

«Padişah'ın seferine hazır olun. Ben dahi giderim!»

deyince, hepsi birden :

«Ne güzel... Siz giderseniz biz de gideriz!»

Dediklerinde, güya «Sizin gitmeniz imkânsızdır,» şeklinde sipâhilerin alay edercesine «Nola... Gideriz.» dediklerine Vezir hissetlenüp :

«Ben elbette giderim. Eğer gitmezsem, kâfir şapkası başıma olsun!...»

Sözünü hiddet sırasında söyledi. Sipâhiler de **(Hepimiz de gideriz,)** deyup bağırdılar.

«Vezir sefere gider!»

deyu tuğların yapılması ismarlanup, imkânsız olan işe başladı. Çünkü vezir gidince, ağa ve kethüda bey ve diğerlerinin de gitmeleri lâzım gelirdi. Ağalar ise Istanbul'daki saltanatı, rahatı, kazancı bırakup sefere gitmezlerdi.

Şeyhülislâm Bahâî Efendinin Azli ve Aziz Efendinin tayini:

Cümadelûlânın onberinde müftü Bahâî Ef. azledilerek, Kara Çelebi-zâde Aziz Efendi müftü oldu. Müverrih bu meseleyi geniletüp der ki :

Adı geçen Aziz Efendi, uzun zamandanberi Şeyhülislâmlığı isteyüp, hattâ Murad Paşa zamanında fetvâ pâyesi verildiği yazılmıştır. Daima Devletin esas unsuru ve ahlât-ı Erba-

sı (1) Yerinde olan ağaların çeşmebaşısı Bektaş ağa ile birlik olup, ona dayanırdı. Hattâ kazaskerliği zamanında Bahâî Efendinin verdiği mansıpların çoğuna «Mekrûhat = Şeriatça yapılması beğenilmeyen» adını verüp, o çeşit kadılıkları defter edüp, Bahâî Efendiyi o yoldan makamından söküp atmak içün paçaları sıvamıştı. Fakat, **(Bütün işlerin, tayin olunan vakıfları vardır.)**

O zamanlar Bahâî Efendinin doğum bahtı, hasetçilerin hilelerine galip geldiğinden, Aziz Efendi fırsat bulamamıştı. Aziz Efendi, müdârâ (yüze gülme) ehli bir kimse olup, Bahâî'ye ziyafet verir, yakınlık ve dostluk gösterir, ve içinde olan düşmanlık ve hasedini gizler ve dalkavukluk ederdi. Tuhaftır ki bu derece düşmanlığını açığa vurduktan sonra Bahâî Efendi gafleti ve aldırış etmezliği o derece ilerletmişti ki, yine adı geçenin ziyâfetine varup, asla aldırış etmeyüp, kötülüğü yok farzetmişti.

Bundan sonra yine fırsat kollamayup, Bektaş Ağa dahi Molla'dan memnun değildi. Anınla görüşmekte mübalâğa ederdi. Tâ ki, Bahâî efendi, Tarsusluyu Kudüs pâyesiyle mevleviyet (I.S. rütbesine nâil edüp Edirne kazâsını etrafı ile birlikte arpalık edüp, fetvâ eminliği hizmetini ısmarladı. Ona baş vuranlardan nitecesi kolaylıkla isteğine ulaşırdı. Kahvecisi Mehmed Efendi adlı salağı ve müvezzii Ahmed ki, hâric pâyesine çıkmıştı, kazaskerlere asılıp, ricalar edüp, nice memuriyetler verdirilirdi. Kenar medreselerine istediklerini alup, kenar fetvâlarına ve medreselerine musallat olarak tamamen Mollayı (Şeyhülislâmı) düşmanlarının diline düşürmüştü.

Onun kötülüğünü isteyenler, bu çeşit maddeleri defter edüp, Aziz Efendiye getürüp, dedikodu ve alay mevzuu ol-

(1) Ahlat-ı erbaa, dört karışım demektir. Eskiler, vücudun dört hılt'dan meydana geldiğini söylerlerdi. Müverrih, o devirdeki ağaların, kuvvet ve kudretlerinden kinâye olarak onları, devletin hakiki sahibi imiş gibi yâd etmektedir.

dukça, Bahâî Efendi kötü kişilerin sözlerine kulak vermekten vazgeçti. Ve gafletten aklı başına gelüp, düşmanlarına karşı müdafaaya başladı.

Bu sırada tütün emmenin halâl olduğuna dâir fetvâ verince, mütaassıp ve mürâiler (iki yüzlüler) harekete geçüp, Bektaş Ağa ve diğer tütün içmeyen, bundan tad almayanlar, Aziz Efendi ile aynı fikirde olup, bu fetvâya cür'et etmeyi kabahatler cümlesinden saydılar. Halbuki fetvâda zikrolunan, tabiatı mülâim tutan şeyler, güzel şeylerden olup, haram olduğuna dair kat'î delil olmadıkça, eşyada mubah olmanın asıl olduğunu beyan idi. «Haram olduğuna delil bulan getürsün!» deyu ilân etmişlerdi.

Muhâlifler delil bulmaktan âciz iken mahza «Bu âneden hiçbir müftü böyle fetvâ vermemiştir» deyu toplanup ve direnüp, fitneler kaynatmışlardı.

Adı yukarıda geçen Kadı-zâdeliler ve tarikat ehli olanların kavgalarında dönme ve raksın haram olduğuna dair fetvâ vermiş idi. Ustuvânî, diğer şeyhlerin ittifakı ile tekke basup, buldukları sofulara söğüp, döğüp, haddi aştıkları vakit azarlamak içün Ustuvânî'yi dâvet etti. Vezir, Reisül-Küttap Mevkufatçı - Mehmed Efendiyi gönderüp, şefâat ettiği vakit kabul etmedi ve :

«Bunca memuriyetleri satup, rüşvetler alup, bunca kabahatler işlersiz. Bilgi'li ve kadızadelilerin yiyip giydiklerinin hepsi haram mallardan iken, paşadan evvel gelen vezirler ve bizden evvel gelen müftüler zamanında sofuların devranına (Dönmesine) kimse mâni olmamıştı. Dönmenin haram olduğuna dair fetvâlar yine verilirdi. Ustüvânî dedikleri fitneciyi himâye etmek neden icap etti?»

deyu bir çok azarladı. Vezir, bu sırada balyozların (elçilerin) arzusu ile kapudan paşayı azletmek isteyince Bahâî Efendi inkâr edüp;

«Din ve devlet uğruna eteğini beline dolayan, bunculayın lâyık bir adamı azletmek din ve devlete hiyânettir. Tâyin olunduğu hizme-

ti gereği gibi tamamladı. Balyozların (elçilerin) rüşvetini alup, haksız yere azletmek ne demektir?»

deyu mâni olmuştu. Bu mesele de, ona düşman olmaya sebep oldu.

Devlet erkânı olan ağaların baskılarından gücenüp, her ne rica ederlerse dinlemeyüp, gelen adamları boş gönderir idi. Bu yüzden ağalar ile arasında büyük münâferet hasıl olup, hepsi kendine düşman, kusur ve fenalık atmakta birleşen fitneci düşmanlar olmuşlardı.

Yine kendisi tam gaflet ve aldırış etmemezliğinden asla tedarik fikrine düşmeyüp, mukayyed olmadı.

Bu sırada garip ve acâip bir işte oldu ki, hülâsa olarak tafsili şöyledir:

Efrenç tâifeleri balyosları (elçileri) devlet adamlarına bol para vermekle her istediklerine müsâade olunurmuş. Mel' unların, bilhassa İngiltere, balyoslarının yaptıkları büyüktü. Eski ahidnâmeye aykırı olarak, ahidnâmelerine kendi havalarınca nice maddeler eklemişler.

Bu sırada İngilterelûdan birinin İzmir'de İngiliz balyosunda (elçisinde) iki yük akçe davâsı olup, İzmir'in kadısı Hâşimî-zâde'ye balyosu mahkemeye getirtüp dâvâyı takrir ettikte balyos ahidnâme çıkarub:

— Sen efendi, bu dâvâyı dinlemeğe memur değilsin!

deyu, kabalıkla inad eyledi.

Ahidnâmeye baktılar.. Vâkıa yazılı olan bu ki, İngilterelilerden birinin yine İngilterelûlardan biriyle iki yüz (S.B.) akçeden az dâvâsı oldukta, bunu islâm kadıları hal eyleye... Eğer iki yüzbin akçeden ziyâde olursa burada dinlenmeyüp ingiliz memleketine havâle oluna denilmiş... Ahidnâmede böyle yazılı...

Fakat balyosun (elçinin) ma'kul söylemeyüp kabalık ettiğinden kadı elem duyup:

— Bre mel'un! şer'i şerif gereğince niçün dinlemem?!.

deyüp, zorla davâyı görmek istedikte, balyos (elçi) mahkeme hademelerini silküp, çıkup yerine gitti.

Bu uygunsuz hareketi ve şer'i şerifî hafihe alur gibi edepsizlik etmesinden Hâşimî-zâde de hükûmet izzeti ve şerîat muktazasından dolayı gayret ve hamiyyet ve Hâşimîlik üstünlüğü gayreti bir yere gelüp, uğursuz konsolosun, Pâdişah emrine aykırı olarak, düşmana gemilerle buğday alıverdiğinden nice kabahatlarına vâkıf olmuştu.

Şehülislâma mektup yazup bunları bildirdi.

Şeyhülislâm dahi bu arz'ı Vezire gönderüp «Balyosu (elçiyi) muâhaze ve konsolosu azl edüp kaldırasız,» deyu haber gönderdi. Çünkü Vezîr-i âzamın evvelden hatır kırıklığı ve gizli kedureti (kaygısı) vardı. «Bu mahzurlu işi yine kendine teklif edelim, meşrebindeki hiddeti ve gazap istilâsı ile bir (münasebetsiz) iş eder.» deyu hilekârlık edip, arz ve mektubu yine Mollaya gönderdi ve,

«Bizim çok işimiz vardır, lûtfedip bu işde, işin icâbı neyi emrederse yürütyülmesine ve yapılmasına kendileri tekayyüd (çaba sarfetsinler) buyursunlar.»

Dedikte, (Mollanın) müslümanlık gayreti üstün gelüp: «Bu nasıl sözdür? Şer'an lâzım gelen işleri yürütmekten çekinmek ne demektir?»

Diyerek «Din ve devlet işleri ihtilâle yakin oldu» deyüp, hiddetten, sonunu düşünmeyüp adam gönderüp, Galata'dan İngiliz Balyozunu huzuruna getürdü ve İzmid'de olan konsolosun kabahatlerini anlatup «Elbette o melûnu kaldırmak gereksin» deyu ısrar eyledi.

İngiliz tâifesi alışverişte ve muamelâtta sözleri üzerinde sabit ve sözü üzere baş kestirirler, sözünden dönmez, inatçı kimseler oldukları gibi hal ve hareketlerinde dahi kabalık tabiatlarının iktizası olmakla Molla cenaplarına kabalıkla cevap verüp:

«Anı kıralımız dikmiştir (tâyin etmiştir), ben kaldırmaya kaadir değilim.»

dedikde Molla hazretleri ateş kesilüp:

«Bre dinsiz mel'un! Siz ne gûne Muahid (Antlaşma yapanlardan her biri) geçinürsünüz ki, dâimâ din ve devlete

hiyânetten geri kalmazsız! Venedik kâfirine niçün kalyonlar ve imdatlar verirsiz? Sizin müfsitlikleriniz bilinmez mi zannedersiz?»

Deyu buyurdukta mel'un inkâr etmeyüp:

«Bizden her kim kalyon isterse kira ile veririz. Siz de isterseniz veririz. Bu yüzden ahitnâmemiz bozulmaz.»

deyu yersiz bir cevap verdi. Molla hazretleri gazaba gelüp: «Götürün bu mel'unu Paşaya, hapsetsin!» dedikde:

— Sen beni hapse kaadir ve memur değilsin!...

deyüp, haddinden ziyade inat ve kabalık gösterdikte Molla'nın irâdesi elinden gidüp,

— Bre kaldırın şu mel'unu!...

Dedi. Hademeler, Balyoz'un yakasına yapışıp, yumruk vurarak ahıra getürüp, hapsettiler. Bundan sonra paşaya haber gönderüp, «Elbette bu mel'unu kaleye göndersin!» dedikte Balyoz, adamlarını ağalara ve paşalara gönderüp salıverilmesini rica eyledi.

Ağalar, kethüda bey hanesine toplanup bu husus için görüştüler. Ve hepsinin ağzından evvelâ altıparmak İbrahim Çelebi'yi ki, Mûsıla (1) müderrisidir, Mollaya gönderüp, «Niçün bu makule hafiflik gösterirler, Balyozu salıversinler,» dediler. Adı geçen İbrahim Çelebi, haberi tebliğ edince Molla gazaba gelüp,

— Ağalar dediğin heriflerin bu musallat olmaları nedir? Böyle kalurmu zannederler? Vallahi ağalarını dahi katlederler.

deyu, azarladıkta, altıparmak bir akıllı adam olmakla dönüp te'vil ile cevap verdi. Sonra kethüdâ beyin musâhibi maskara sarı kâtib'i şu sözlerle gönderdiler.

Sarı Kâtip, Molla hazretlerine şunu söyledi:

«Ağalar huzur-u İzzetinize dualar edüp, dediler ki, bu kadar senedir Venedik dedikleri bir balıkçı kâfiriyle düşman olunup bunca mal ve can telef oldu. Henüz gereği gibi galip

(1) Yüksek tahsil veren müessese.

gelmek ve hakkından gelinmek müyessir olmadı. İngiltere Kralı, Frengistan hükümdarlarının büyüklerinden, mal ve asker sahibi ve gemi ve harp âletlerinden çok şeye mâlik bir kraldır ki, anında sulhu bozup, islâm askerine yeni iş açmak cenaplarına münasip midir?

dedikte, Molla hazretleri evvelâ güzellikle Maskaraya hitap edüp:

— Baka Kâtip Efendi! ol İngiltere dedikleri mel'unun barışa rîâyeti olsa düşmana imdât vermezdi. Bundan sonra bu kadar terbiyesizlik edüp, şer'an anı kaldırmak lâzım gelüp, din ve devlet umûruna şerîat makâmından istişare ve boyun eğmek lâzım iken bu makule söz islâma düşer mi?

dedikde, Sarı Kâtip, fırsat bulup:

— Behey Efendi, hangi müftü, hânesinde elçi hapsetti? Şu mel'unu salıverin, gibi sözlerle edep dışı söylenüp mollayı kızdırdıkta, Molla:

— Baka bre asılacak! Bu ağaların olacak herifler ne demek isterler? Anların din işlerine karışmaları nedir? Niçün hadlerini bilmezler? Alemi rüşvetle harap edüp hadlerini aşmakta çok ileri gittiler. Şimdiden sonra bu şehirde şerîatı icrâ etmek nice mümkün olur?

deyu nice kötülüklerini madde madde zikr edüp kötüleyüp Sarıyı ol kadar azarladı ki, çehresi kâh karardı, kâh bozardı.

Müderrislerden Şirvanlı Ahmed Efendi mecliste hazır imiş... Nakleder ki, Anadolu Kazaskeri Kudsi-zâde o mecliste bulunup, Molla'nın hiddetini gördükçe işin sonunu görüp, Molla'ya rica yoluyla hitap edüp:

— Sultanım, bunların günahı yoktur. Bunlara hiddet buyurman!

deyu Sarı Kâtib'i derhast edince, Molla orada yüzünü buruşturarak azarlar şekilde hitap edüp:

— Baka Efendi, sen kazasker misin? Küffârı himâye eden heriflerin zamanında ne iş içün divân'a varırsın? Yarın yerinden çıkma ve divân'a varma!

deyu, azallayup sonra Sarı Kâtib'e:

— Çık!...

deyu azarlayup gönderdi.

Sarı Habis dahi her söze bin dal budak işleyüp ağalara yetiştirdi.

Bu mesele cumartesi günü oldu. Pazar günü ağalar at meydanında İbrahim Paşa sarayında toplanup, Karadenizde yapılup gelen gemileri görmeye Vezîr-i âzam'ı gönderüp, oradan Bahâî Efendinin noksanlıklarına dair müzakere ve azledilmesi hususunda hepsi birleştikten sonra içeriye haber gönderüp, Bahâî Efendinin azlini istediler. İçeriden ruhsat olmayup red cevabı çıktıktan sonra tekrar haber gönderüp, ayak dirediler. Sonra red etmeye mecal olmayup, ikindi vakti Aziz Efendi içeri dâvet olunup, müftü tayin olundu.

İbret alınacak şeydir ki, Aziz Efendi Reis-ül-Küttap Mehmed Efendiye ve damadı Bolevi (Bolulu) Mehmed Efendiye müracaat etmiş ve anlar dahi müftüye şefaat ve rica etmekle razı edüp, Sadrazâm Melek Ahmed Paşaya iki defa telhis ettirdiler ki, Aziz Efendiye mükerreren Sadr-ı Rum ihsân oluna... Aziz Efendi Bahâî Efendinin aleyhine eteğini beline dolamış iken yine Bahâî Efendi kerîmâne (cömertçe) meşrepleri dolayısiyle, anı Rumeli Kazaskerliğine getirmek içün tekrar tekrar arz eyledi. Sonradan Vâlide Sultan Hazretlerinden «Aziz, bizim kaatilimiz ve devletimizin düşmanıdır,» deyu cevap gelüp, iltimaslarına müsâade olunmamış iken gariptir ki, Bahâî Efendinin hiddeti yüzünden, ümid etmediği halde müftü oldu.

Hiddet ve gazabın uğursuzluğu ve zararı bu hikâyeden anlaşılmak gerektir.

Bahâî Efendi hazretleri, gelen ferman üzerine Hisarda olan yalısına varup, cumadelula'nın onsekizinci günü deniz tarafından arpalığı olan Bergama'ya nefyolundular. Gemiye girerken Hisarda olan bir dostuna demiş ki:

«Paşa, gayretsiz ahmak; biz çalışkan ahmak idik. Anlar sâde ahmaklıktan zarar çekmeyüp, gayret belâsı ile biz za-

rar gördük,» Merhum Cevrî Çelebi Aziz Efendinin müftü olmasına bu parlak tarihi söyledi :

Eyledi hak izzile müftü Azîz-i âlemi...

Ve Bahâî Efendiyi metheden şairlerden bu kıt'ayı Bahâî Efendi hakkında demişlerdir :

Tercümanı edicek şer'ile darp ve te'dip
Tercümân-ı felemenk oldu Bahâî hâmuş
Devlet ve dine senin eylediğin hizmet içün
Her cevâbın yazılup arşa olupdur menkûş..

Ve Aziz Efendinin fetvâsına dahi bu akıllıca olmayan mısraı tarih düşürdüklerini müverrih zikrettiği içün zarurî olarak yazılmıştır.

Dedim Balyoz ile oldu Azizim Müftü

Başka bir tarih;

Balyoz Müftüsüdür Abdulaziz

Bahâî Efendi ile aralarında anlaşmazlık olduğundan, sohbet sırasında anıldıkça «Balyos müftüsü» dermiş... Hakîr-i pür taksir (çok kusurlu ben) derim ki, hukkâm-ı kirâm, bilhassa büyük âlimler dünya işlerinde ve geçici garazlar içün birbirlerine düşmanlık etmeleri lâyık olmayıp mevki ve makam çekememezliği yüzünden düşmanlık ettikleri vakit, hiç olmazsa, kinlerini, intikam alacakları güne kadar sükûnet ve vakar perdesi altında saklamalıdırlar. Âciz kimseler gibi, gıybet ile gayzlarını tatmin edebilmek için birbirlerini kötüleyerek bilginlik ırzını kırmak ve ilim haysiyetini yıkmak şanlarının yüksekliklerine uygun değildir. Allah affetsin.

Bahâî Efendi kayık ile Gelibolu'ya vardıklarında, Niğbolu'dan ayrılmış olub orada oturan, kazanın eşrafından Abdülkadir Efendinin evine inüp bir kaç gün dinlendikten sonra Lâpseki nahiyesinde Berguş? denilen kaleye nakletti. Orada havuzları, sebilleri ve yüksek köşkleri bulunan Fethi Çelebi-zâde Mehmed Efendinin evine indi.

Adı geçen Kovacı-zâde nakleder ki, Bahâî Efendi söz arasında :

«Ağalar denilen mütegallibelerin böyle hoşa gitmeyen hareketlere cüret edecekleri esasen belliydi. Çünkü fetvâ makamına geçtiğimden beri hadsiz hesapsız kötü işler teklif ettiler. Hiç birine müsâade etmedim. Düşmanlıklarını tabiî bulduğum için iki defa harem-i Humayun'a iltimas mektubu gönderüp, Şeyhülislâmlıktan istifâ etmiştim. Bu mütegallibelerin sözlerine uymak ve kötü işlerine müsaade etmek müşkül iştir. Ben bunların muradınca hareket edemem. Ve bunlar ile başa çıkılmak dahi müşküldür, deyup fetvâdan (Şeyhülislamlıktan) azlimi istedikçe büyük Vâlide Sultan Hazretlerinden (Müdârâ ile güzellikle geçinüp bir zaman tahammül etsinler) deyu cevap gelmekle istîfâ hakkındaki iltimasım makbûl olmamıştı. Bununla beraber işin neticesinin buna varacağını yakinen biliyordum.»

deyu buyurmuşlar. İşin hakikatinin de böyle olması, aklen düşünülürse doğrudur.

Erzak Kesilmesi :

Bu ay içinde meydana gelen hâvadisdendir ki, memuriyetler ve mal israfları kötü işli mütegallibelere sarf olunup sipâhilere ait masrafa hazinede sıkıntı olmakla, Anadolu muhasebesi defterinde duâcılar, emekliler ve diğer zayıfların ve miskinlerin vazifeleri, hepsi Allah'ın kullarının vazifeleri çoğu istihkak sahibi bilhassa ulemâ, şeyhler, sâdat (1) ve dervişler, eytam ve erâmil (2) yüzyetmiş yük akçe senelik mal tutmakla bin altmış bir senesi geliri tamamen mîriye alınmak babında defterdar Emîr Paşa ve diğer vükelâca uygun görülüp telhis ve azl eylediler.

---

(1) Peygamber sülâlesinden olanlar.

(2) Eytam, yetimler demektir. Yetim de babaları ölmüş çocuklardır. Eramil: Dul kadınlardır.

Büyük vâlide hazretleri Vükelâya haber gönderüp «bir defada otuzbin kadar adamın erzakını kesüp, mahrum ediyorsuz. Bunların medduâlarını hanginizin boynuna ilâve ediyorsuz?» dedikde müneccimbaşı Hüseyin Efendinin yerine Devlet İşleri Müsteşarı olan Sarı-Kâtip dedikleri hayırsızsak suretiyle söze başlayup,

— Be canım, bunca zamandır bu kadar kaleler fetholunur, hiç molla falanın yahut derviş falanın duâsıyle falan hale fetholunmuştur, dedikleri işitilmiş midir? Yine kaleleri alan, filân küffâra kılıç çalan, kimi sarhoş İbrahim Beşe, kimi Zâlim falan beşedir. Bu memleketler ve kaleler bu makule yiğitler ile fetholunmuştur. Ol makule zaiflerin diliyle ne iş görülür?

Deyüp, mutlaka muâları kabul olunan fukaranın hayır duâ ve bedduâları faydasız olduğunu kendi itikadı üzerine beyan ettikde devlet tamahkârları, ve sermestlikten mağrur olanların yanında bu batıl söz her veçhile beğenilüp, umumiyetle bunca erzak birden kesilüp, büyüklere ve israflara imdat olundu. Dahhakin beyni gibi âlemin günahsız başını yalana gıda etti.

Çok geçmeden hakkın gayreti zuhura gelüp, bütün fukaranın güzyaşlarını alan mağrurların umumiyetle başlarını helâk toprağına yuvarlayup devletlerini koparup vücut ağaçlarını kaldırdı. Nitekim yeri gelince zikrolunsa gerektir.

Bu ay havâdisindendir ki, yeniçeri ağası ve kethüdâ beyin iltimasları ile Rumeli kazaskerliği, Kabakulak-zâde azlonulup yeri Anadolu'dan azlonulan Kudsî-zâde'ye, anın yeri Edirne'den ayrılan Şaban Efendiye verildi.

Sadrazâm Melek Ahmed Paşanın Gemisi vak'ası :

Bundan evvel donanmây-ı Humâyun için kalyonlar yapılması ferman olunup, Sadrazâm, hususî ve büyük bir kalyon yapılmasını arzu edüp Bahçekapısında kurmuştu. Had-

dizâtında bir büyük kalyon yapılup, tamam olunca, herkesin geçtiği yerde olmakla halk diline düşüp «Bunun gibi kalyon yapılmış değildir.» deyu bir kısım lâf ebeleri havâdis uçurup nice kötü gözler ve kötü fallar söylerlerdi.

Sonra tamam olunca Cumâdelûlâ'nın beşinci pazartesi günü Vezâr-i âzam ve yeni şeyhüloslâm ve diğer âyan, devlet büyükleri cümleten gösterişle varup kalyonu indirmeye hazır oldular. Safra yerine amele ve seyirciden ikiyüze yakın adam içine dolmuş idi. Meğer bazı âletlerde kusur edilmiş imiş. Bütün halk kat kat seyre hazır olup Şeyhülislâm duâ edüp el yüze sürüldüğü gibi âdet olduğu üzere kızak ile denize salındı. Ol altmış zira' (1) boyu olan büyük ve heyketli kalyon suya inerken yanı üzere devrilüp, halk beri tarafa irkildikte faydası olmayup, deliklerden içine su dolup, anbar dolmakla denize inip gitti. İçinde bulunanlardan bahtlı olanlar onlardı ki, yüzmek bile... Tahut yolunu bulup, kendini dışarı atup kurtula... Anbarda bulunan ve başkalarından elli kadar adam telef oldu derler.

Vezir, bu hali görüp, ağlamaya başladı. Diğer halk dahi şaşkınlığından herbiri bir söz diyerek perişan oldular. Ekseri kimseler «Zulüm ile yapılan geminin hali budur, diğerinin hali dahi ne olacağı bundan malûmdur,» deyu kötü fal ettiler. Hakikatte budur ki, erzak kesmekle askeri geçindiren devlet idarecileri ki, hayır duâ ile bedduânın faydası ve zararı yoktur, deyu fâsid itikat etmişlerdir, buna binaen bu hususta kendilerine ilâhî azarlamak zuhur etti. Rızkı kesilen mazlumların âhı netice verdiğinden bu tarihi söylemiştir:

Âh ile battı vezîr'in gemisi Deryâya

Sonradan yanma dolap gemileri çekilüp, sıkıca bağlandı ve her ne kadar sudan çıkarmak içün çalıştılar ise de imkân olmadı. Nice çalışmadan sonra meyus olup üzerinden bir ta-

(1) Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan eski uzunluk ölçüsü... 70 - 90 santim arasında değişen çeşitleri vardır.

baka bozdular. Burunsuz ve kulaksız bir kalyon şekline koyup, tersâneye gönderdiler. Allah'ın kullarının uğursuzluk saydıkları gibi diğerlerinin başarına dahî hayır gelmedi. Nitekim zikrolunacaktır.

Müneccimbaşı Hasan Bahâî der ki :

«Adı geçen vezîrin kalyonu deryâya indireceği gün gayet uğursuz bir gün idi. Bir vakit seçilsun, bugün geri bırakmak lâzımdır dedik, faydası olmadı. Vaktin tâlihi seratan zuhal evinde ve râbi'mizan merih evinde ve ay akrep burcunda tarîka-i Muhterika menhus idi. Bâri bir miktar sarbedin dedik. Aldırış edilmeyüp, acele ile indirdiler. Allah'ın hikmeti ol saat denize batup sonra cenkte yandı.»

Adı geçen ayın sonunda ağaların reyi ile Abdürrahim Efendi Kudüsten getirilmeye karar verilüp, Beylerbeyilere emir ve mektuplar yazıldı ki, elden ele hürmet ve itibar ile getireler... Müftü Aziz Efendi dahi bizzarure buna muvafık mektup yazup, Süleymâniye'den Saffetî Çelebi'ye verdi. Ve eski takvim kaidesine göre silsileler tanzim edildi. Bu sırada Rum Patriki bazı suçlarına binaen katledilüp, malı mîriye (Hazineye) alındı.

Van Vak'asının Tafsili :

Bundan evvel anlatıldığı üzere Mehmed Emin Paşa ki, Ketküdâ Bey yardımiyle Van Beylerbeyi olmuştu, çok câizesini (bahşişini) almışlardı. Güzel gidişli olmakla Van halkı iyi gidişinden memnun idiler. Vezîr-i âzam, Bektaş Ağa ile birlik olarak Van eyâletini bir çok câize ile, Kara - Mustafa Paşayı Bostancıbaşı iken katleden İbrâhim Paşa'ya verdiler. İbrâhim Paşa'nın mütesellimi (I.S.) vardıkta Van Ağası Hasan Ağa ve Yeniçeri Ağası Sinan Ağa ve diğer çorbacılar ve büyükler bir yere gelüp, «Emin Paşa güzel hareket etmekte olup azlini icabettiren bir sebeb yok iken ve henüz daha verdiği câizesini çıkarmayup, borçlu iken azlinin ne

münâsebeti vardır? Müddetini doldurunca ahvalini Istanbul'a arz ederiz.»

Deyu İbrâhim Paşanın mütesellimini (I.S.) yüzgeri edüp, bu haller içün İstanbul'a rica mektubu suretinde bir mahzar yazdılar.

Evvelâ Mahzara Yeniçeri Ağası Sinan Ağa, mühür vurup, sonra Çorbacılar, sonra Van kulları Ağası Hüseyin Ağa ve hepsi mühürleyüp, Emin Paşa'nın tüfenkçisi Mustafa Beşe ile İstanbul'a gönderdiler. Bu halden sonra Sinan Ağa ve diğer çorbacılar yeniçeri neferleri ile kalede olurlardı. Aralarına bir münâfık söz bırakup, «İbrâhim Paşa'nın koruyucusu, Bektaş Ağadır, siz bu mahzarı mühürlediğinize hatâ ettiniz,» demekle bunlar endişeye düşüp konuştular. «Şimdi Bektaş Ağa bize gücenüp, düşmanlık eder, Pâdişâhın eyâletine bizim karışmaya ne haddimiz vardır?» deyu pişman olup, «Elbette Mehmed Emin Paşa Van'dan çıkup gitsün... İbrâhim Paşa'nın mütesellimi (I.S.) nerde ise gelsün...»

Deyu Hüseyin Ağa vesâir Van âyanına haber gönderdiler. Hüseyin Ağa ve kadı ve diğer büyüklerin hayretlerinden parmakları ağzında kalup Sinan Ağaya haber gönderdiler.

«Bu reyi evvelâ siz ettiniz. Ve evvelâ mahzara siz mühür vurdunuz. Şimdi bu nasıl sözdür? Bu çocuk oyuncağı mıdır?»

dediklerinde, Sinan Ağa kaleden cevap verüp:

«Biz bu meselenin çirkinliğini sonradan düşündük. Şimdi Emin Paşa gidüp, İbrâhim Paşanın mütesellimi gelmelidir. Ve illâ siz âsi oldunuz.»

deyup, şehre topları çevirüp, cenge başladılar. Van kulu (askeri) dahi inat edüp, Emin Paşa ile birlik olarak ayak dirediler.

Kaleden şehire ve saraya toplar ve tüfenkler atılup, bir defasında mektepten gelirken iki oğlancığı ve bir gece elinde şem'a (mum ışığı) ve kucağında masûm çocuğu bir hatun evinin avlusunda gezerken küçük yavruyu tüfenkle vu-

rup, öldürdüler. Bu suretle şehre top ve tüfenk atup, nice adamı katil ve yaralı ettiler. Ve nice binalar viran oldu. Şehir halkı ve Hüseyin Ağa bu halleri görüp, «Sakın olmaya ki, bir taraftan bir hücum ola?...» deyu Hüseyin Ağa ile akraba olan Hakkâri hâkimine haber gönderüp yeniçeriden korunmak içün pek çok kürt getürtüp köy ve nahiye ve kasabalara doldurdular. Yollar bu hal üzere kapalı iken bu mesele İstanbul'a aksetti.

Bundan evvel Küçük Mirahor ve hâlâ kapıcıbaşı, telhisçi Cündî Mehmed Ağayı Vezîr-i âzam çağırup :

— Canım Mehmed Ağa, sen bir işbilir adamsın... Evvelce Bağdad fitnesini dahi kolaylıkla defetmiştin. Şimdi Van hududundaki fitneyi dahi defetmeye seni seçtim. Göreyim seni... Kolaylıkla bu sıkıntıyı dahi menetmek hususunda nice hizmet dersin... Yolun muktazasınca hakkında çok lûtuf ve inâyet muhakkaktır.»

Deyup gönderdi. Cündî - Mehmed Ağa dahi kışın şiddetli günlerinde Bitlis kalesine varup, orada mecburen birkaç gün kaldı. Van ihtilâli kolaylıkla def edilmezse varup fitneyi defedesin deyu Diyarbekir Valisi Haydar Ağa-zâde'ye emir gidüp, memur olmakla Diyarbekir dışına çadırlar çıkarup, haberi bekledi.

Cündî - Mehmed Ağa Bitlis hanı ile konuşup, onun reyi üzere Van kuluna (askerine) ve yeniçeriye nasihat edici mektuplar yazup, fitne ve ihtilâlin defolunması içün gereken malûmatı verüp, bir gün bir kürt ile Van'a gönderdiler. Mektup ulaştıkta konuşup, Hüseyin Ağa ve vilâyetli, ihtilâlin uzamasından bıkmış olmakla daha fazla direnmekten vazgeçüp, Mehmed Emin Paşayı kırk elli atlı ile Van'dan çıkarup, Erzurum'a gönderdiler ve Cündî - Mehmed Ağaya mektuplar yazup :

«Biz âsi değiliz. Ancak Emin Paşa vilâyetimizde güzel hareket etmekle borçlarını ödeyinceye kadar azlolunmasın, deyu yerinde bıra-

kılması ricasında olmuş idik. Mademki sözümüz geçmişti, emir pâdişâhındır. Bizim pâdişah vilâyetiyle olâkamız nedir? Kime verilmiş ise gelüp zapt eylesin.»

deyu haber gönderdiler.

Van kullarının büyüklerinden rehin şeklinde bazıları Bitlis'e gelüp, ve Emin Paşanın gittiğini haber verdiklerinde Mehmed Ağaya itimat gelmeyüp, İbrâhim Paşanın mütesellimi dahi Bitlis'de beklerdi. Yanına alup, Van'a vardı. İbrâhim Paşanın mütesellimi (I.Ş.) vilâyeti zapt edüp, kaleden yeniçeri ağası neferleri ile çıkup, Cündî - Mehmed Ağaya buluşup, Hüseyin Ağa eski müfsitliklerine binâen emin olmamakla Hakkâri aşiretine kaçup, fitne ortadan kaldırılmakla Diyarbekir Valisi dahi gitmekten vaz geçti.

Van Vak'ası :

Fezleke'nin yazdığına göre,

Van paşası Mehmet Emin Paşa, Hoşap hâkimi Süleyman'ı Arzedip, Van'a bağlı Erciş, Ahlat, Adilcevaz reâyâsının Onbeş binden fazla hayvanlarını sürüp, gayret edip ve Acemden gelen tüccarın yolunu kesüp zarar verdiğinden başka, Van kulu (Askeri) mevâcibi (aylığı) içün tayin olunan cizye keferesini kandırarak cizyelerini vermeğe mâni olup senede yirmibeş bin kuruş noksan olarak verilmekle asker aylıklarına noksanlık geldi, deyu bildirdiği arz ve mahzar malûm oldukta eyâlet-i mezbûre (Adı geçen eyâlet) fâsid fikre binâen Van ve Hakkâri kürtleriyle ahdleşup;

«İbrâhim Paşayı kabul etmeziz... Süleyman Beyden senin elinle intikamımızı alup gümrük malından otuzbeşbin kuruş mevâciplerimiz tahsil olunmadıkça salıvermeziz,» dediklerini arzeyledi. Sağ kulağası Hüseyin Ağa ve diğer kul zâbitleri mektubunda Bitlis hâkimi ile arada vuku bulan soğukluk muhabbete döndü.

Mîr Aziz'i kendi oğlu hapsedip aşîretinin oybirliği ile onun yerine geçti. Ancak Hoşab hâkimi Süleyman isyan üze-

re olmakla, kalkup üzerine varıldıkta, Hakkâri hâkimine sığınup barış istemekle iki taraf sulh edip, fakat sonradan ahdinde durmayıp, çomar şakiyi yanına aldı, deyu bildirmişlerdi.

Bu sırada Van kulu ile nöbetçi yeniçeriler arasına ayrılık düşüp, yeniçeri iç kaleye kapandı. Fitneye sebep olan Mehmed Paşa ve sağ kol ağası Hüseyin Ağa ile birkaç gün muharebe ettiler. Hüseyin Ağa Hakkâri'ye sığınup, imdat içün biraz tüfenk - endaz götürmüştü. Fakat zafer bulamayup, geriye Hakkâriye gittikte sağ ve sol bölükler, azep ve kadı yeniçeri ocağına düşüp, Mehmed Paşadan yüz çevirüp, özür dilediler. Hoşap beyi dahi sancağı askeriyle yeniçeri imdadına gelmişti. Kul ile anlar arasında da fitne peydâ olup, otuz kırk kürt ve yedisekiz yeniçeri düşüp, sonradan barıştılar. Der-i Devletten Van eyâleti verilen İbrâhim Paşa vardıkta, Mehmed Emin Paşa ve Hüseyin Ağa Hakkâri'ye kaçup, Vanlı arasında barış ve düzenlik vaki oldu. İbrâhim Paşa şehre girüp, zapt eyledi. Mehmet Emin Paşa Erzurum üzerinden Istanbul'a gelüp, Hüseyin Ağa ve diğer kaçanlar sonradan ele geçüp, katlolundular.

Cümadelâhire'de
Çivi-zâde'nin Vefatı :

Çivi-zâde Efendinin istiskadan (1) iki günlük ömrü kalmıştı. Yine «Bizim bahçede şadırvana falan cins mermerden bir koç vardır, anı alıp kosunlar» deyu buyururdu. İlim ve irfanı olmayan bomboş bir garip adamdı. Evvelce Anadolu Kazaskeri iken .....
.....
.....

adı geçen Çivi - zâde, Sun'ullah Efendinin damadı iken Ganî-zâde de dâmâdı idi. İkisi bir mecliste hazır iken bir meseleden bahsederler. Çivi-zâde «Kande (nerede) yazar?» dedikte, «Kitâb-üt-tahârede yazar» dediler. İkinci

(1) Vücudun şurasına burasına su toplanması.

mecliste «Ben bütün kütüphaneyi karıştırdım, kitâb-üt-tahâre adlı kitabı bulamadım,» dediğini Ganî-zâde Efendi Sun'ullah Efendiye söyledikte paylayup utandırmışlar, deyu naklolunur.

Garîbe :

Selânik emini Cuhud (Yahudi) Yahya Istanbul'a gelüp «mezâlime mâni olduğu içün mîri malını tahsile mânidir,» deyu Selânik kadısı Ebu Said Mahdumu Ahmed Çelebiyi azlettirdikte, adı geçen Yahya'ya kapucubaşılık verilüp, ulûfe tâyini lâzım geldikte Van'a giden Cündî - Mehmed Ağanın ulûfesini vermeğe karar verdiler. Sonra Reisül-küttap mâni olup, Van gibi bir büyük serhaddin ihtilâlini def etmeye giden ve kolaylıkla bu hizmeti yapan adamın hiç yoktan ulûfesi başkasına verilmek ne demektir? deyu def eyledi.

Sonra Mehmed Ağa geldikte hizmeti hesaba katılmayup, hayırhahların (iyilik dileyenler) çalışması ile güçlükle bir hil'at giydürüp, aldatıcı vaadlerle şöylece kaldı. Sonra Mehmet Emin Paşa dahi Istanbul'a gelüp, Kethüdâ Beyin himâyesi altında rahat etti.

Cümâdelâhire'nin ondokuzunda Girid'den adam gelüp, Kandiye kalesinin doğu tarafında kenarda İstinye denilen hisarı, küffâr bıraktığı içün zapt olundu, deyu haber verdiler.

Yirmisinde Girid seferine sipâhi ve silâhtardan sekizyüz sipâhi yazılup, yirmidöryt oda ve Anadolu beylerbeysi Ahmed Paşa eyâleti askeriyle ve diğer memur olan beyler ve paşalar gelüp, askerleri kalyona yerleşti.

Tatar askeri Leh vilâyetine hücum edüp, kazak ile birleştiği içün arkalanup, Kamaniçe denilen şehri yağma ve Leh vilâyetine pek çok zarar verdiklerinin bilgisi geldi.

Donanmanın teveccühü :

Adı geçen ayın yirmiüçüncü pazartesi günü otuz kalyon, otuzsekiz kadırga, altı borton ve altı mavna ve bir miktar

ateş gemisi (1) mürettep ve mükemmel alay ile donanıp, tersâne önünden kalkup, şenlikler ederek sarayburnu önüne geldiler. Kapudan Ali Paşa baştanbaşa kırmızılar giyüp, el öptü, selâmlayup, Beşiktaş önüne varup demir bıraktılar. Gemiler yeniçeri ve diğer harpçi askerler ile dolu ve türlü âletlerle hazır... bilhassa bunlardan gemi yakacak şişeli? top dâneleri ve çengelli şeyler, bu türlü acâip tedarikler görülmüştü. İki gün sonra oradan da kalkup, Akdeniz'e doğru revâne oldular. Vezir'in yaptığı gemi dahi mümkün mertebe tamir edilmiş ve donanmış idi. Çarşamba günü Gelibolu'ya varup orada dinlenüp, recep ayının dördünde Sakız'a varup, bütün bey gemileri dahi oraya gelüp, toplanup tamamı yüz elli kıt'a gemi oldu. Recebin onikinci günü Girid'e saldılar.

Donanma Muharebesi :

Bir uygun rüzgâr ile gidüp, Nakşe-pâre adaları yakınına vardıklarında Değirmenlik boğazında altmış parça kâfir donanmasına rast geldiler. Toplanmaya başlayup (karşılıklı top atmaya başlayup) islâm askeri üstünlükle hayli cenk edüp, kâfir gemilerinin seren ve dümen ve âletlerini kırup ve harap edüp akşama kadar döğüştüler. Akşam oldukta ayrılup, cenk yerinden Girid yüz mil kadar mesâfede olmakla, cenk icâbederse gemilerde asker sudan sıkılmak iktizâ eder, deyu geride kalan Nakşe-pâre adalarına dönüp, gece yürüyüp, adı geçen adaların yanından limana girüp, yattılar.

Küffâr gemileri ardlarına düşüp, limandan taşra gözetirler imiş. Donanmây-ı Humâyûn gemileri gece orada sulanup sabahleyin gafletle birer ikişer çıkarken mel'unların gemileri donanma üzerine hücum edüp, büyük cenk oldu. Kapudan paşa, askere istimâlet (2) verüp, donanmayı iki kol edüp,

(1) Ateş gemisi, yalnız yelkenle hareket eden bir nevi gemidir. Düşman donanmasını yakmakla kullanılırdı.

(2) Gönül alma, vaad ederek kandırma.

bir bölüğü ile kendisi ve bir bölüğü ile tersâne kethüdâsı pusulacı - oğlunu baş edüp, düşmana hamle eylediler.

Kapudan paşa, baştardası ile ve oğlu ve bazı adamları ve çırakları olan gemi sahipleri bütün onbir pâre bey gemileri ile kendine müteallik idiler. Sıkı cenk edüp, kâfirin birkaç gemisini yakup, harap eylediler. Küffâr gemisinin biri sağ tarafına yakın dururdu. Oturdu mülâhazası ile kapudan paşa baştardası ile üzerine varup, sıkı ve büyük cenk ederken kâfir gemileri üşüşüp, baştardayı ortaya aldılar. Diğer beyler bu dehşet verici hal ile yedeklerinde olan kalyonları bırakup, kapudana da imdat etmeyüp, deryâya açıldılar. Kapudan bu hali görüp, kâfir sefineleri (gemileri) dahi baştardaya sarılmakla şaşırmış iken, oğlu yetişüp, baştardayı yedeğe alup, kurtardılar.

Tersüne kethüdâsı ve diğer beyler ve bütün yeniçeri kadırgaları alarga olup, mertlik göstermediklerinden kapudan istırap duyup, bey gemilerine ve yeniçeri kadırgalarına buyrultular yazdı. «Bu tahallüfün (1) sebebi nedir? Elbette çalışup, cenge girsünler,» deyu sandallar ile tersâne çavuşlarını gönderdikte yeniçeriler gemilerinden tüfenkleri doğrultup :

«Yanaşma! Bizden ateş içine giren yoktur!...»

Deyu uğrattılar. Ve bir adım ileri cenge varmadılar. Paşa bu halden serseme dönüp, kerbelâ cengine yalnız kendi adamları ile girüp, vüs'undan (2) fazla gayret sarfetti. Fakat mukavemet etmek mümkün olmayup, rüzgâr da düşman gemilerine uygun düşmekle baştarda küffâr arasından kurtarıldıktan sonra artık hücum etmedi.

Vezir-i âzam'ın o netameli kalyonu ve sipahi dolu bir kalyon dahi yanup, cebebi gemileri âletsiz ve mühimmatsız

(1) Tehalüf: Birbirine uymayan, karşı olan.

(2) Vus' güç, kuvvet demektir.

meydanda perişan ve birkaç kalyon ortada kalmakla cenge karışmayan bey gemilerine ve yeniçeri kadırgalarına te'kitli (1) buyrultular gönderdi.

«Elbette şu meydanda kalan kalyonları yedekleyüp, çıkarsınlar!»

Deyu şiddetli tembihler idegördü. Faydası olmayup, birisi dahi yaklaşmadı. Rüzgâr da olmamakla o cenk yerinde kalan kalyonlara küffâr üşüp, Anadolu beylerbeysi Ahmed Paşa kalyonunda cenk ederek şehit oldu. Velhasıl altı parça dahi kenara yakın olmakla yakup, askeri karaya döküldü. Bir mavna dahi küffâra katıldı. Bir iki yeniçeri gemisi orada bir adaya baştan kara edüp, taşraya döküldüler.

Kapudan Paşa çaresiz bozgunluk suretinde bu hal ile çekilüp, o muhannerlere (2) hiddetinden adaya dökülenlere bakmayup, Rodos adasına doğru gitti. Sonra küffâr o adaya dökülen muhannesleri (2) devşirmek içün çok miktarda asker döküp cümlesini yakalayup, esir ettiler.

Kapudan, Rodos'a vardıkta, kurtulan gemiler geldikten sonra divan edüp, cenkten yüz çevirmiş olanları kabahatli edüp, ve beylere kahr eyleyüp, tersâne kethüdâsının sakalını traş etti. Kethüdâsı Eyyub'u, karakaş oğlu Ali Ağayı mektup ve arz ile İstanbul'a gönderüp, bazı beylerin, bütün yeniçerilerin yüz çevirmelerini ve ferman dinlememelerini bildirdi.

İstanbul'dan Kurt Çelebi, tersâne kethüdâsı tayin olunup, gönderildi.

Fezlekede (Kâtip Çelebi) der ki :

Kandiye halkı bu sırada büyük düşkünlüklerinden dolayı kaleyi vermek tahmininde iken donanmalarının aldıkları altı kalyonu, baş aşağı edilmiş bayraklarıyla getürüp, kale önünden geçirüp, ve şenlik edüp, İstendil adasında demir

(1) Te'kid; Bir içim evvelce yazıları bir daha tekrarlama.

(2) Korkak, nâmerd, karı huylu...

atmakla bu miktar cephane ve dörtyüz kadar top ve mühimmat ve zahire ellerine geçüp, kuvvet bulmakla kalede tam mânasiyle oturup, evvelce olduğu gibi cenk ve mücadeleye başladılar.

Kapudan Paşa elli kıt'a gemi ile Rodos'dan Girid'e yönelüp, hazine ve asker, zahire ve mühimmat ne ise teslim edüp, Serdâr-ı Ekrem'den senet aldı.

Ulûfe için Kavga :

Yine recep ayı havâdisindendir. Sipâhiler ulûfe isteyüp, ağalarını taşlayup, oradan defterdarın sarayına vardılar. Vefâ meydanında Pertev Paşa sarayında olurdu. Defterdar kapuyu kapamakla hücum edüp, daş yağdırdılar. Bir sipâhi hançer çeküp, defterdarın adamları ile arbede (kavga) ve pencere ve camlarını kırup, dağıldılar. O hançer çeken ve cemiyet ve cemiyet önüne düşenlerin birkaçı yakalanup o gece boğuldu ve sipâhi ağası azlolunup Şaban Ağa tayin olundu. Bundan sonra sipâhiler Üsküdar'da toplanup, o boğulan yoldaşlarının kanını isteriz deyu gürültü ettilerse de bir iş göremediler...

Hasan Ağanın Baş Kaldırmasının Başlangıcı :

Evvelce harâmi (Şakî) Haydar oğlunu tutup götürdükte hizmeti karşılığında «yeni il voyvodalığı» üç sene için silâhtarlar zümresinden adı geçen Abaza Hasan'a verilmişdi. İlk verildiği sırada, ağalar başka bir kimseye vermek istediklerinden Sofu - Mehmed Paşa ayak direyüp «Üç sene zapt eyleye» deyu hatt-ı Humâyun çıkarttırdı. Hasan Ağa nefsinde yarar ve bahâdır adam olmakla sâhip çıkup, çırak etmiştir. Bir sene zapt eyleyüp, elinde olan Hatt-ı Humâyun mucibince yerinde bırakılma ricasiyle Mîriye (1) vâfir akçesi ge-

(1) Mîri: Devlet hazinesi...

çüp, vezir ve devlet erkânına büyük hediyeler vermişti. Lâkin devlet büyüklerinin tasallut ile herkese üstün gelen ifrat derecede hırs ve tamah sahibi kethüdâ beyin adamlarından Deli - Birader dedikleri Ahmed Ağanın damadı Ak-Ali Ağa ki, Sâlih Paşa hademelerindendir, ocak ağalarının münasip görmesi ve kethüdâ beyin irâdesi ile Voyvodalık, adı geçen Ak-Ali'ye verildi.

Abaza - Hasan Ağa, ağaların herbirine varup :

«Devletlüler! Hizmetim karşısında ihsan olunan hatt-ı Humâyun'a göre amel olunmamak lâyık değildir. Mîrî'ye (1) bu kadar bin kuruşum geçüp, diğer kapulara bu kadar hediyeler verdim.. Bana zulm eylemek insaf mıdır? İhsan edüp bize cevr ve zulm eylemen!»

deyu yalvarma yüzünden nice makûl sözler söyledi. Faydası olmadı :

«Senin voyvodalığını vezir verdi, bizim alâkamız nedir?»

Deyu gururla cevap verüp, red ettiler. Hasan Ağa bunlardan meyus olup, mal ve can acısı ile vezir'e varup :

«Sultânım, sizden yine size şikâyet edeyim. Bana olan zulm revâ mıdır? Haydar oğlu ki, üç tuğlu bir vezir'i katledüp, Anadolu'yu harâbe verüp, elinden âciz kalınmış idi. Başını meydana koyup, pâdişah devletinde tutup getürdüm. Hizmetim karşılığı verilen bir voyvodalık parasına göz diktiler. Halbuki adı geçen şakîyi tuttuğumda kaçup, elimden güçlükle canını kurtaran Katırcıoğluna üç tuğ verilüp, eyâlet ısmarladılar. Ona çok görülmedi. Bizim cürmümüz bu hânedan-ı Aliyye'nin kulu ve eskiden yetiştirmesi olduğumuz mudur?.. Hâlen Mîriye altmışbin kuruşum geçti. Ve bu kadar harç ve masrafım gitti. Yine voyvodalığını, dünyanın malını toplayup, doymayan tamahkârlar alup, beni yerle bir etmek isterler.»

deyup, pek çok söz söyledi. Deli - Birader de orada bulunmakla cevap vermek istemiş iken, Hasan Ağa cereb çalup bir çok konuşma ve söğüşme ettiler. Vezîr kethüdâsı Gade - Mehmed, Hasan Ağaya :

— Ayıptır, vezîr önünde böyle sözler söylenir mi?

---

(1) Devlet hazinesi.

Şeklinde azarlama muâmelesi ettikte Hasan Ağa hançere el vurup :

— Bre Bazirgân kıyafetli kumarbaz! Saltanat vekiline (Sadrazâma) ahvali söylemek neden ayıptır? Ayıp odur ki, mağlûp olduğunuz adamlara benim gibi hizmetkârı ayak altına aldırmakla zulüm irtikâb edersiz!

deyu az kaldı ki, Gade'yi yaralaya!

Vezir de buna çok zulüm edilmiş olduğunu bilir... ne işlesün... Sadrazâmlık azameti ile hiddet sureti gösterüp :

— Hasan! Sözü uzatma, vakti iki eyle... Görelim ahvaline bir suret verilür ...

deyu, meclisi dağıttı. Taşra çıktığı gibi arkasından bir beyaz buyrultu gönderdi ki, «Bugün bu şehirde durmayup, vilâyetine gidesin» deyu yazılı idi... O ise Vezîr-in huzurundan çıktığı gibi artık tamamen meyus olduğundan başka Gade'nin, ağalar ile birlik olup, Hasan Ağayı yakalayup, katletmek niyetinde olduğunu duyup, o saat Üsküdar'a geçmişti. Arkasından ferman varınca «Görelim burada hakkı icra etmek mümkün olmazsa gideriz,» deyu cevap verdi.

Evvelce defterdar sarayını taşlayup, birkaç neferleri boğulan sipâhî zümresi ki, ulûfe kavgasından eski kinleri ile içleri yaralı idi, Sipâhi meşhurlarından Konyalı Hadım Ali Ağa kardeşi Hasan Ağa, Kör-Mehmed ve Cündî - Yusuf Ağa dahi nice belli başlıları ve diğer neferleri ile Hasan Ağanın başında toplanup, ona havadar oldular.

Sarı - Kâtip, ve Deli - Birader Gade ve Defterdar'ın vüsutlarının ortadan kaldırılması hususunda ahd ve ittifak edüp, haber gönderüp, bunların başlarını istediler.

Ocak ağaları kükreyüp, Başçavuş'u bunlara gönderüp, dediler ki;

«O adamlar ocak himâyesindedir. Biri bile verilmek ihtimali yoktur. Bu davadan vaz geçüp, dağılsunlar. Ve illâ zarar görürler.»

Çavuşbaşı bu haberi tebliğ ettikte, anlar dahi cevap verüp;

«Bu at meydanı değildir, bundan sonra aramızı kılıç ayırır. Ağalar gelsinler bu tarafa görüşelim.»

deyu itiraz cevabı verdiler. Mesele ağaların kulağına vardıkta «Bunların dimağları fesaddadır, tedarikleri görülmek gerektir» deyu vezir'e ısrar edüp, Hasan Ağaya (göçüp gidesin) deyu çavuşlarla buyrultular gönderildi. Hasan ağa da:

«Ya voyvodalığım üzerimde bırakılır, yahut mîrî'ye ve diğerlerine geçen akçem verilür. Ve illâ gitmem.»

deyu ayak dirediklerinde mîrî'ye geçen akçesinden çaresiz otuz kese gönderüp, «Elbette kalk!» deyu ısrar ettiler. Hasan Ağa yine haber gönderüp:
«Bizi mahzun ve mağdur olarak yollayup, o vilâyetlere acımazlar mı?» dedikde

«Buradan kalkup gitsinler, isterlerse Anadoluyu ateşe yaksınlar!»

deyu cevap verdiler. Hasan ağa da çaresiz kalkup, «Vebâli boynunuza!» deyüp, başındaki topluluk ile göçüp önlerine gelen bölük halkı ki, ulûfeye gelirlerdi, döndürüp, etraftaki sipâhilere adamlar gönderdiler. Döverek ve kahren at sürüp. Gelmeyenlerin varını yoğunu yağma ederek cebren getürdüler.

İznikmid'e (İzmit'e) vardıklarında yeniçeri serdarını istediler. Kaçup gizlenmekle sipâhiler, Kethudâyerini (**Kethuda vekili**), adamlariyle kandırup, yanına alup, orada bir mikdar sekban yazdı. Oradan sahraya çıkup çadırlara konup otururken, Ankara'dan Abdülkerim adındaki kadı bir miktar tüccar ile geldi. Bir kadı'nın akrabasından olan bir nevcivan, iki yük sof ile beraberinde idi. Gelürken Hasan ağanın çadırları üzerine uğrayıp çaresiz Hasan ağa ile buluşurlar. Adamları silâhlarını alup itibar ederler. Kalkıp İzmit'e geldiklerinde ol tâze nevcivan yiğidi saklarlar. Abaza, adamlar gönderip arayarak ol yiğidi bulup yedekler ile getürürler. Bu haber şâyi olıcak (olunca) halk vehme düşüp, çekinmeğe başladılar.

Bu sırada Bektaş ağanın Miraoru Ahmed ağa Kilis Türkmenlerini haklayup ve Bektaş ağaya âit bazı hizmetlerden toplanmış olan otuz bin kuruş ile, birkaç toyla yarar atlar, katar ve birkaç deve ile gelürken Abaza haber alup Gerede ve Bolu arasında adamlar koyup, tutturup o otuzbin kuruşu, at ve develeri aldı.

Mirahor Ahmed, kaba sözler söylemekle tutup onu öldürdü. Ve rağmen **(inadına körlük olsun diye)** bu hususu ağalara yazup bildirdi.

Bu sırada Bolu sancağında baş kaldıran «Köle-oğlu» denilen şahs ki, Bolu paşasının defalarca adamlarını ve subaşılarını basup katletmişti, çok adam toplayup gelip Abaza'ya katıldı. Böylece Abaza'nın cemiyeti çoğaldı. Oradan Kastamonu'ya varup Eflâni nâhiyesine kondu. Rast geldiği Yeniçerinin burnunu, kulağını kesüp katil ve yağma ile meşgul oldu.

Hâlen Vezîr-i Âzamın adamlarından iken kendine kaçan Şâhin ağa adındaki bir şahsı bir bölük ile Ankara'ya gönderüp, Bektaş ağanın çiftliğinin yağma edilmesini tenbih etti.

Çiftlik kethudâsı, kısrakları geceleyin Ankara kalesine komak istediğinde, şehrin kadısı Keder-oğlu ki, meşhur sâdattan (1) ve ulemâdandır, razı olmadı ve «Bu kısrakları kaleye koyup, bunun hatırı içün bizim ve diğer müslümanların köyleri ve ekili yerleri harap ve berbâd mı olsun?» dedikten sonra, bazı düşüncelerle yine tekrar içeriye aldı. Fakat bu tereddüdü, Bektaş ağanın kulağına varınca, Keder-oğlunun katli içün emir çıkartup gönderdi.

Keder-oğlu, adamlarını toplayıp katle râzı olmayınca onun ayaktaşları ve yardımcıları olanlar ki, Kethüdâyeri (2) ve kadılar vilâyet âyânından bazılarıdır, anların dahi katil-

(1) Peygamber sülâlesinden.

(2) Kethudâ vekili.

leri hususunda emir çıkarup, gönderdikte, bu çeşit garazlara binaen birçok şahısların katli açık fenalık olmakla yerine getirilmeye mecal olmayup, kadı. Ağaların bu çeşit rüsvaylıklarına nihayet yoktu. Hattâ Receb-i Şerifde çıkan ulûfeyi almaya vardıklarında, yeniçeri ağası Kara-Çavuş, ürkmesinden ve kötülüğe düşkünlüğünden yeniçerilere silâhla gelmeyi tembih edüp, bütün yeniçeriler silâhlı olarak divâne varup, ulûfeyi öyle kaldırdılar. Bu küstahça hareket herkesçe kötü görünüp yerdiler.

Pâdişâh-ı Âlempenah, müftü Aziz'i içeri çağurup:

— Yeniçeri bugün niçün silâhla geldi?

deyu sual sorduklarında:

— Aslı malûmum değildir.

deyup, sustu. Şaban ayında eski Müftü Abdürrahim efendi Bursa tarafından gelüp İstanbul'a ulaşıp, kethüdâ beyle bir saat kadar tenhaca konuştular. Bir aralık kendine şeyhülislâmlık teklif olundu.

— Şimdi biz Allah'ın azad ettiklerinden olduk. Bu işlerin kirliliğine karışmazız.

deyu kabul etmedi. Bu esnâda Bolu'da oturan Süleyman ağa adındaki şecâatli mert ki, Şemsi paşa-zâde azadlılarındandır, cesâret sâhibi ve cengâver idi fırsat gözetüp, Bolu'da isyan ile şöhret bulan Köle-oğlu varup Abaza'ya tâbi olup, Bolu etrafındaki mel'anetle meşgul idi, yataklandırup, bir köyde basup, ayağından kurşunla vurup, mecruh edüp beşaltı adamı ile bende çeküp (1), kırk elli kadar adamını kılıçtan geçirüp, yakaladığı şakîleri Istanbul'a götürdü. Vezir'e çıkardıklarında, Köle-oğlu cevap verüp,

— Şehirler urmadık, kervan basmadık, ancak zulüm def'ine çalıştık.. Amma çün takdir böyle imiş, emir Allah'ındır.

deyu adamlarına telkin edüp kelime-i şehadet getirmek-

(1) Bağlayub.

le meşgul oldular. Kendisi parmak kapıda, adamları Istanbul sokaklarında asıldı.

Bu sırada Bolu sancağı verilen Canbolat Deli-Hasan ki, «Benli Hasan» dır, henüz Üsküdar sahrasında oturup, adam toplamakla meşgul idi. Bir gece biriki ademisi tuğlarını kaldırup, kaçup, Abaza'ya kaçtılar. Şehirli alay ederek:

«A benli Hasan, tuğlar nice oldu?»

Deyu türküler çağrılmakla genç ve ihtiyar herkesin alayına uğradı.

Şaban ayı başlarında Abaza'nın fenalıkları ve Bektaş ağanın mal ve hayvanlarını alup, âdemisini katl ve yeniçerilerin burun ve kulaklarını kesmek suretiyle gösterdiği cür'eti ağalarca duyulunca, ağalar konuştular. Bundan evvel Çavuşoğlu Mehmed Paşa ki, Abaza ile eskiden dostluğu vardır, Diyarbekir'den azlolunmakla Bektaş ağa vasıtasiyle yüzotuz kesesi alınup, kendisine Sivas verilmiş idi, o da karısı olan Sultan hazretlerinin cevâhir ve süs eşyalarını rehine koyup, bir miktar akçe tedârik etti. İbşir dahi Şam'dan azlolunup, Göksün yaylasına gelüp, memuriyetini bekledi.

Çavuşoğlu Sivas'dan alınup, Sivas, İbşir'e verildi. Çavuşoğluna da Şehrizol? verildi. Şehrizol'dan? bu miktar mal elde etmek mümkün olmayınca Çavuşoğlu kederli ve borçlu şaşkın kalmıştı. Bu sırada Sivas valisi İbşir Paşa Abaza'nın temizlenmesine serdar oldu. Ve diğer vilâyetlerin beyleri ve beylerbeyleri ona kafadar olup etraftan asker sürüp üzerlerine varalar ve eşkiyanın hakkından geleler deyu, sadrazam'a ısrar edüp, Osmanlı Vilâyetlerine emirler yazup, asker sürmeğe çavuşlar ile gönderdiler.

Canbolatlı, evvelce adı geçen müteferrika Benli Hasan'a da Bolu sancağı, bu hizmeti görmek şartiyle verilüp, Üsküdara geçilmiş idi. Fakat ağaların tasallutu (1) ve zulmü hadden aşkın olmakla halk kendilerinden yüz çevirüp, benli

(1) Birinin başına hâkim kesilüp rahat bırakmama.

Hasan nice gün Üsküdar'da oturup, kendine uyacak adam peydâ etmekten âciz kaldı. Sonra, evvelce yazıldığı gibi tuğları çalınup, acz ile âleme rüsvâ oldu. Bu husus, fâsid garaz yüzünden olduğu herkesin malûmu olmakla sağa sola gönderilen emirler gereğince Abaza'nın üzerine varmağa kimse mukayyed olmayup, yerlerinden hareket etmediler.

Katırcıoğlunun Serdarlığı:

Çünkü ağaların devleti kemâlini bulup, alçalmaları yakın olmuştu, bazı dünya garazları içün aralarına nifak düşüp, tedbirleri birçok halde takdire muvafık düşmez oldu.

Meselâ kethüdâ beyin merkezi ki, ocak ağalarının tama' bakışları ordadır, kethüdâ bey olan devletlü, büyük vâlideye dayanarak devleti eline geçirüp, o makamdan ayrılması imkânsız olmakla, evvelce Girid'de vefat eden Kör-Hüseyin ağadan sonra yüksek ve alçak her kime teklif olunduysa kabul etmeyüp, kethüdâ bey ile ağalar arasında mânevi ayrılık husule gelmişdi. İbşir'i, Abaaz üzerine serdar tâyin ettikten sonra «İbşir ile Hasan ağa eski dosttur. Ve toprak gayreti (1) sebebi ile birliktirler. Üzerine serdar tâyin olunmak hâtâlı oldu» deyu dönüp, Karaman beylerbeyisi Katırcıoğlu'nun serdar olmasını doğru bulup, serdarlık emrini ona gönderdiler. Ve Bağdat valiliği ile İbşir'in gönlünü almak fikrinde oldular.

Garîbe:

Vezir-i Âzam'ın Şâhin ağa adında bir ağası Katırcıoğluna serdarlık emrini götürmeye memur oldu. Akşam üzeri Üsküdar'a geçüp, bindiği menzil beygirleri güçlü olmamakla Üsküdar arkasında çadırlarla konup, adam toplamakla meşgul olan adı geçen Benli-Hasan'ın ordusuna uğrayup, bazı güçlü atları çeküp binmek isteyince sahipleri mâni olup, «Biz Benli - Hasan Paşa adamlarındanız, ne sebep ile atlarımızı

(1) İkisinin de abaza olduğunu anlatmak istiyor.

alursuz?» deyu vermediler. Şâhin ağa bir sefih kölemen olmakla «Ben Vezir ağasıyım, bunlar ne yabana söylerler?» deyu dalkılıç oldukta beygirlerin sahipleri dahi **(İnne benî ammike fihüm süyuf)** (1) deyüp kılıçlarını çektiler ve Şâhin'in alnını enliliğine iki şak ettiler. Beraberinde olan tatarın dahi kolunu çalup, atlarını kurtardılar. Bunlar yaralı dönüp, Istanbul'a geldiklerinde Şâhin ağa ol cerahatten helâk oldu. Hizmetkârları ile Tatar, vezir'e şikâyet ettiler. Ve ağamızı Benli-Hasan paşanın mirahoru Hacı Osman çaldı **(yaraladı)** dediler. Vezir dahi Hacı Osman'ın huzuruna getirilmesine ferman buyurup, Benli-Hasan mirahoru Hacı Osman'ı gönderdi. Mürafaa olunduklarında tatar ile hizmetkârları «Kâh bu idi, kâh buna benzer idi, kâh at üzerinde olan zahir mirahordur, bu urmuştur» demek gibi şeriate uymayan iddialar ettiler. Zavallı Hacı-Osman:

— Maâzallah sultanım, benim bundan haberim yoktur, ben ol gece akşamdan gece yarısına kadar Hasan paşanın yanındaydım. Ve kavga bizim olduğumuz çadırdan iki saat kadar uzak yerde «Baba» denilen yerde akşam üzeri olmuş... Emir şeriatin.

dedi. Paşa hiddet ve sertlikle gazaba gelüp,

— Bre cellât!

deyu çağırup yerinden kalkup, askere:

— Götürün şunu!

deyüp, ol hal ile Bab-ı Hümâyun önünedeğin **(önüne kadar)** piyâde gidüp,

— Tiz katledin!

deyu yüksek sesle çağırmaya başladı. Halbuki sadrâzâmların kendi saraylarında adam öldürmek kanunen yasaktı. Ve suçu mücip olmakla, hafiflik edüp, kendisi bile piyâde olarak bu kadar halk önünde Bâb-ı Hümâyun'a varıncaya kadar gitti.

---

(1) Şübhe yok ki Ammi oğulların, onların arasında kılıçlar gibidir.

Zavallı Hacı-Osman üç defa beytullah-ı ziyâret ile müşerref olmuş, yaşı kırka varmış, bir aklı başında ve terbiyeli yiğit idi, her ne kadar feryad edüp,

— Baka devletlû! İki elim kıyâmet gününde boynundadır. Haksız yere kanıma girme. Beni hapseyle. Bir hoş teftiş edüp bilgi al. Bu suçun sahibi isem beni aman vermeyüp, öldür. Kızgınlıkla acele etme. Suçum yoktur.

diyegördü, faydası olmayınca Kelime-i Şehadet ve istiğfare (1) başladı. Cellât gelüp, haksız kanını akıttı.

Kâtiplerden Mustafa efendi adında bir ihtiyar orada hazır idi. «O gece Hasan paşa çadırında akşamdan gece yarısına kadar eğlendik. Hacı-Osman da beraberimizde idi. Kavga iki saatlik yerde olup, sonra bize haberi geldi. Hacı-Osman'ı haksız yere katlettiler. Amma vezir hiddet ve gazabında süratli olmakla kendine vâki olanı bildirmeğe kimse kadir değildir» dedi. Hak budur ki, vekil-üs Saltana **(Sadrâzam)** olan hâkime, bu çeşit süratli gazap doğrusu yerinde değildir. Bilhassa adam öldürmekte ihtiyat ve araştırmak lâzım iken şeriati ve ihtiyatı terk etmek mânâsızlıktır.

Katırcıoğlu, İbşir ve Hasan ağa ahvâli:

Bundan evvel Abaza Kastamonu'ya varup, valisi Ali paşa anlara karşı gelmekle bozulup, işi gücü bozulmuştu. İbşir Paşaya dahi serdarlık emri geldikte asker ile Abaza'nın üzerine varmakta ihtiyaç gösterüp, eski hukukundan başka kul taifesi ile pek başa çıkamıyacağını düşündüğü içün tereddüd üzere iken serdarlık emri Katırcıoğluna gitmekle gücenüp bu denlü ipucu ele geçmişken aralarına girüp, arabuluculuk ve sulh etmek namı ile Abaza'nın cemiyetine varup katıldı. Ve

(1) Allah'tan günaharının bağışlanmasını dileme.

Katırcıoğluna mektup gönderüp «bu mesele kolaylıkla giderilir. Yerinde oturup, hareket etmeyesin!» deyu tembih etmişti. Adı geçen bunu dinlemeyüp, etrafına adam toplamak tedârikinde oldu.

Abaza Paşa Katırcıoğlunun tedârikle meşgul olduğunu işitince Zile yakınında üzerine cengâver bölük gönderüp, Katırcıoğlu dahi haberi alınca mevcut askeriyle çıkup, Aksaray semtinde karşılaştılar. Cenk başlar başlamaz Katırcıoğlu bozulup, Konya'ya çekildiğini, beri taraftan ağalar işitince gayet gücenüp, hayret ve ıstıraba düştüler.

Bu sırada Bağdad kulu ile beylerbeysi araya girüp, arada paşanın katli haberi gelince Bağdad eyâleti Diyarbekir valisi Haydar ağa-zâde'ye verilmiş iken tekrar İbşir Paşaya verildi ki, cemiyetten ayrılup, gide... Fakat İbşir Paşa kabul etmeyüp, yine Haydar ağa-zâde'ye karar verildi.

Dasni-Mirza Vak'ası:

Kürdistan beylerinden Dasni-Mirza Paşa ki, Musul'dan azledilmiştir, aslında Merdasni aşîreti beylerinden şecâatli ve yiğit kimse olup, şark seferlerinde, bilhassa Bağdad senesinde yedi nefer süvari kürt ile birkaçyüz kızılbaş topluluğunu dağıtup hesapsız başlar ve esirler almakla yararlığı görülmüştü. Şecâati dolayısiyle Murad Paşa, sadrâzamlığı zamanında Musul eyâletini verüp, Mirza Paşa ünvanını almıştı. Sonra azlolunup, faydalı bir yere nâil olamayup, bunca adamları ile rezâlet ve sefâlet çeküp, bu sırada İstanbul'da idi. Nice zaman vezirlere bilhassa ağalara yalvarup, ağlayup, fakat hediye tedârikine kudreti olmadığından kimse yüzüne bakmayup, bir memuriyete tâyin etmediler. Kırk elli adamı ile Üsküdar'da otururdu. İstanbul'a geçmeye kayık akçesi bulamayup, eşyasını satup, geçinirdi. Hattâ naklederler ki, meyva zamanı adamlarına meyva almaya kudreti olmayup, kahve ibriğini satup, kavun ve karpuz alup, adamlarına yedirmiş... Bir ekmek prası için nice defa arzuhaller verüp, kabul olunmadığından meyus kalmıştı.

Bunun gibi, Karaman defterdarlığından azlolunan Nesîmi efendi ve Aydınlı Yeğen bey adlı sipâhi ki, Gürcü Paşa yeğenidir, bunlar da hizmet erbabından olup, ağaların musallat olması ve rüşvetçiliklerinden dolayı ne bir hizmete nâil olabildiler ne de başlarında olan sipâhilerin ulûfelerini almaya kadir oldular. Üsküdar hanlarında hor ve zillet içinde bunca zaman bekleyüp, bütün varını yoğunu satup, yiyip, tam bir ümitsizlik haline geldikten sonra adamlarını ve bazı sipâhilerini yanlarına alup, ciğerden ah ederek Üsküdar'dan kalkup, Anadolu'ya çekildiler.

Şaban sonraları idi. Ağalar bunların yaralı ve mahzun gittiklerini duyunca,

«Hay bunlar bizden yaralı ve elemlidirler. Niyetleri âsi olup, Abaza'ya gitmektir.»

deyu tedârik fikriin edüp, kethüdâ bey ol gün onbin kuruş kadar sarfederek beş yüz atlı toplayup, Üsküdar'a geçirdi. Arnavud beylerinden, Ohri Beyi, Muhtar Bey ağalarından Şah Süleyman Mustafası, ve Bolulu deli-Dilâver ağa ve vezir ağalarından Burnaz-Şahin ve bunlara benzer nice kimseler ki, hepsi kethüdâ beyin çıraklarıdır, hazırlanup, yine kethüdâ beye yürekten inançla bağlı Van'dan azlonulan Mehmed Emin Paşa hepsine başbuğ tâyin olunup, adı geçenlerin arkalarından gönderdi ki, her nerede yetişirlerse cümlesini tepeliyeler... Ve Dil'e çorbacılar gönderildi, bundan sonra kimseyi geçürmeyeler.. Amma çorbacılar varıncaya kadar adı geçenler hepsi geçüp gitmişler idi.

Emin Paşa asker ile vardıkta Derbend bekçileri geçmeye mâni oldular. Her ne kadar «Biz kaçanları takibe memuruz» diyegördüler. Aldırmayup, «Bize kimseyi geçürme dediler, geçürmezüz» deyu inat ettiler.

Mecburen durup, Istanbul'a adam uçurup, yol bekçilerine hitaben buyrultu getürdüp, geçtiler.

O bîçâreler de Lefke'yi geçüp, Çeltiklik içine konup, âni gelecek kazâdan gafil olup, kendi âlemlerine dalmışlar idi.

Amansız takipçiler akşam üzeri yetişüp, «Kande gidersiz? Tutun!» deyu bunların etrafını sardılar. Anlar dahi cevap verüp, «Biz vilâyetimize gideriz, eğer Abaza'ya gitsek bu yola gelmeyüp, Sapanca üzerine giderdik» dediler. Faydası olmayup, bunlar hücuma başladılar.

Dasni-Mirza gafil bulunup, atının eğerini almış idi. Can korkusu ile çullu ata bindi ve mızrağını kapup hazır oldu. Şah Süleyman Mustafası dedikleri Türk, Dasni-Mirza'ya mızrak havale ettikte def edüp:

«Baka Mustafa ağa! Bağdad yıllarında biz sana bunca iyilikler edüp, seni kaç kere kızılbaşlar elinden kurtardık. Ve sana harçlıklar verdim. İyiliğin karşılığı bu mudur?»

dedikde ol nâdan aldırmayup:

— Özbabam olsan, efendimin tembihi üzerine seni katlederim, aman vermem.

deyu hamleyi tekrar ettikte Dasni-Mirza elinde olan mızrak ile beline şöyle bir vurdu ki, öte tarafından bir karış çıkup, helâk etti. Bir kaçını da aktardı. Adamları olan Kürt yiğitleri de kılıçlarını sıyırup, döğüşerek bir çok adam katledüp, kendileri de zulüm kılıcı ile öldürüldüler. Dasni-Mirza, bir tarafa doğru can kurtarmak içün tek başına kaçmaya başladı. İkiyüzden fazla adam etrafını alup, mızrak ve tüfek ile döğüşerek arkasına düştüler. Dasni bu kadar adamı şehit ettikten sonra atı bir batağa batup, çaresiz kaldıkta, Mehmed Emin Paşa ve Dilâver ağa ki, yaralanmışlardır, Dasni'nin etrafını alup:

— Vallahi sana zararımız yoktur. Seni sağ sâlim İstanbul'a götürürüz. Elini cenkten çek.

deyu ahd ve yemin etmekle Dasni dahi çaresiz kaldığından teslim oldu. Tutup, bende çektiler (bağladılar). Nesimî Defterdar ve Yeğen bey dahi harp meydanında yaralanmışlardı. Anlar da tutulup, bağlandılar. Gördüler ki, kürtlerin çoğu harp meydanında telef olup, diğer tutulanları Emin Paşa kılıçtan geçirüp, Dasni ve Nesimî ve Yeğen bey bu üçünü bağlayarak atlara bindirdiler. Bunların cümle at ve eşyaları-

nı yağma ettirüp, İstanbul'a adam gönderüp, kendi dahi, geri döndü.

İstanbul'dan kethüdâ beyin fikri ile vezir tarafından buyrultu çıkarıldı ki, her nerede buyrultu ulaşırsa o yakalanmış olanların kelleleri kesilüp, kesilmiş başlarını getüreler...

Maltepe havâlisinde ferman ulaşup, orada Kemikli baba yakınında üçünün dahi boyunlarını vurup, orada gömdüler. Fakirler bedava satılup, bu hal halka çok güç gelüp, Bâb-ı Hümâyûn'da ol başları seyredenler:

«Bu biçârelerin cürümleri neydi? Sebep olana hak belâ versin. Yakında cezalarını bulurlar.»

deyu bütün halk ocak ağalarına söğüp lânete başladılar. Ağalar ise asla aldırmayup, sataşmaktan ve tecavüzden, gururdan ve firavunluktan el çekmediler. Belki daha nice halka ciğerlerini yakacak işler işlediler.

Bu cümleden olarak ulûfe adıyle aldıkları hazinelerin çoğunu yiyip, yuttuklarından başka mansıplardan ve mertebelerden aldıkları rüşvetlere kanaat etmeyüp, karun gibi mal biriktirmişler iken yine doymayup, kethüdâ bey ve Bektaş ağa ticaret suretiyle etraftan nice mal ve eşya getürtüp, mîri tarafından tarh şeklinde pazar halkına ağır bahalar ile yüklediler. Akçesini buyrultu ve ocak çavukları vasıtasiyle toplattırup, her biri büyük bir hırs ile âlemin parasını toplamakla vaktin karunu oldular. Allah'ın kullarını zar ve zelil ve kahra uğramış ve feryâd içinde bıraktılar.

Vezir ise bunlara mâni olmaya muktedir olmayup, istedikleri işi ister istemez dinletüp, icra ederlerdi. Devlet-i Âliyye'nin yüksek menfaatlerini istilâ etmişler iken yine kanaat etmeyüp, fukara lokmasına dahi tamah edüp, narh işlerine karıştılar. Koyun etinin okkası sekizer akçeye iken onüçer akçeye çıkardıklarından başka bütün celeplere yasak ettirüp Erzurum'dan ve diğer Anadolu'dan, Rumeli'den, Eflâk ve Boğdan semtlerinden koyun getirtmeğe adamlar gönderüp, o tarafların hâkimlerinde ve hizmet erbabında olan akçelerin cümlesi ağaların akçesi idi. Koyuna veirlüp, gelüp, sağ

veya ölü her ne ise muradları üzere satılup, akçeleri fazlasıyle kendilerine ait olurdu.

Bursa'dan, Sakız'dan, ipek ve dimi ve Sakız Bağdad ve Şam'dan serhad ağaları eliyle yük yük gelüp, üç kat kıymetiyle pazar ehline dağıtup, ve akçesi toplanup, bu kârları başkasına ettirmezler idi.

Halk, et ve diğer yiyeceğin pahalı olmasından şikâyet ve arzuhal verdiklerinde dinlemeyüp, «Bu şehir zenginler şehridir. Fukara şehri değildir. Harcından âciz olan varup, taşralarda oturup, bulgur, bulamaç yesün!»

deyu kalbleri nefret ettirecek pek çok saçma sapan sözler söylerlerdi. Kendi havadarları da yardakçılıp edüp,

«Behey sultanım! Bir alay türkler!? Çiftlerini bozup (1) gelüp, böyle nâzenin şehirlerde zevk edüp, et vesair şey ayaklarına gelüp, onbeş akçeye almaya ar mı ederler? Hazzı olmayan eski yerine gitsün!»

derlerdi. Bu sırada bazı münasebetsizlerin telkini ile bütün İstanbul halkının yazılması arzu edildi. Salih Paşa teskerecisi Hüseyin efendi yazıcı tâyin olundu. Başlamak üzere iken halk arasında dedikodu peydâ olup, fitne çıkmasına halkta istidat olmakla câiz görülmedi. Hattâ Bektaş ağa dedikleri zâlim, Haleb mevleviyeti (İ.S.) pâyesiyle ankara kadısı olan Keder-oğlu ki, sâdattan (2), kuvvetli ve kudretli bir adam idi, Abaza şerrinden atları Ankara'ya kaçtıkta kaleye almakta tereddüt ettin, deyu düşman olup, katli içün ferman gönderüp katil işi mümkün olmamakla içinde bir kin kalmıştı. Bu sırada Abdullah bey adında kürtlerden meçhûl bir cesur merde Ankara paşalığını, Keder-oğlunu öldürmek şartiyle alıverüp, gönderdi. O dahi varup, şehre gireceği gün karşılama ziyafetinde yemekten sonra Kederoğlunu pervâsızca katledüp, gelüp, Ankara'yı zapt eyledi. Buna benzer hallerine nihayet yok idi.

---

(1) Çiftini çubuğunu terketmek.

(2) Peygamber sülâlesinden.

Çarşı Esnafının Baş Kaldırması Sebebi:

Evvelce Yeni Câmi vak'asından sonra sipâhilerin gücenüp, yeniçeri zâbitleri dahi kendi kârları sevdâsında olmakla, askerin mevâcip **(maaşları)** hususuna itiraz etme ihtimalinin bertaraf olduğunu büyükler gördükte mîriye seksene alınan kuruşun, mevâcibe yine seksene verilmesi ahmaklıktır. Meselâ bir maaşda züyufa **(Kalp, silik akçaya)** tebdil olursa bin keseden en az derecede üçyüz kese fazla kalur. Bu bir büyük kârdır, deyu kimini yahudiler ve sarraflar eliyle değiştirüp ve kimini Arnavudlukda bulunan yerlerde kem-ayar **(ayarı düşük)** akçe kestirüp, götürüp, maaşlara verilmekle Karun gibi para biriktirmeyi âdet etmişlerdi. Bu sırada uluzamanı yakın olup, hazinenin sıkıntısı da fevkalâde olmakla Defterdar Emin Mustafa Paşaya vezirlik verilüp, akçe tedarik etmesine çalışması içün derecesi yükseltildi. Defterdar Paşa, adı geçen ağalarla bir yere gelüp, hazine tedâriki için şu akıllıca olmayan tedbiri ettiler ki, Belgrad'da ve Bosna etrafında ağaların eli altında olan bazı hizmet erbabının kestirüp, getirdikleri züyuf akçeyi **(kalp)** ve meyhânecilerden toplanan kızıl kırpık para **(ayarı düşük, silik para)** ve akçeleri toplayup, esnafa tarh edüp her yüzonsekiz akçeye bir altın olmak üzere karşılığında yüzyirmibin altın toplayalar... Sonra o altunu cuhudlara **(yahudilere)** ikişer riyale **(S.B.)** tarh edüp, bu yoldan ikiyüzkırkbin riyalı peyda edüp, ulûfeye vereler.. **(Atma' minel eş'ab =Eş'abdan taha tamahkâr)** olan ağalar bu olmayacak hayali beğenüp, bu ânedek istedikleri gibi halka cevr ve eziyet ve mal toplamakta nice türlü mekruhatı ve mel'aneti edegeldiklerinde, kimsede karşı koymağa cür'et ve müdâfaaya kudret yoktur düşüncesiyle bu kötü işi dahi yürütmek mümkündür zannettiler.

Ağalar tarafından ve diğer yerlerden bu şekilde toplanup, keseye konan Mel'un züyuf akçe **(Kalp, silik)** defterdar paşanın sarayında yığılup, sanatkârlara hallerince dağıtılmak

üzere bezestan kethüdâsına tembih olunup, keseler bezestana taşınmaya başladı.

Ramazanın dördüncü günü idi. Bezestan kethüdâsı ol akçeyi çarşı esnafına arz içün saraçhâne kethüdâsını ve ihtiyarlarını ve diğer esnafın kethüdâ ve ihtiyarlarını çağırup, akçeyi gösterüp, meseleyi bildirdikte halk bu zararlı teklifden ürküp, «Maâzallahu Taâlâ, bu ne olmaz işdir!» deyüp her sınıfın söz sahipleri ve ihtiyarları bir yere gelüp, büyük kalabalıkla Vezir-i Âzam'a varup, yanıp yakılarak:

«Devletlû vezir! Biz bu yıl ondört teklif (vergi) çektik. Kesat (durgunluk) ise canımıza kâr etti. Avârız (Fevkalâde zamanlarda halka yükletilen mükellefiyetler) ve diğer adı gelen vergilerden başka ağaların Karadenizden gelme gemi gemi bakır, fındık, tuz ve İzmir ve Akdeniz'den yine getürdükleri şayka şayka (Nehir gemisi) sabun ve dimi, sakız ve falan falan bunca şeyleri bizlere tarh edüp, birkaç misli bahalarını alup, bu kadar zarar çektirdiler. Halimiz diyergûn (Perişan) olup, dükkânlarımızın kirâsından âciz iken böyle züyuf akçenin (kalp akçe) yüzonsekizine bir altın istemek ne demektir? Bir veçhile kuvvet ve imkânımız yoktur.»

dediklerinde, çünkü Melek-Ahmed Paşa hiddet ve süratli gazap huylu idi, suratını ekşitip, fukaraya azar edüp;

«Yıkılın bre kâfir gidiler! Varın tedârik edin verin!»

deyu azarladıkta, bunlar da:

«Hâşâ! Kabul etmeziz, biz ehl-i İslâmdanız.»

deyu feryad ederek dışarı çıkup, hep dükkânları kapayup, büyük kalabalık ile Davud Paşa mahkemesi yanında Şeyhülislâm Aziz efendinin evine vardılar ve hallerini bildürüp:

«Siz şeyhülislâmsız... Bu bize yapılan zulmü görüp, bu belâyı başımızdan defetmek gereksiz. Bu zulmün defini bizzat İslâm pâdişâhından rica ederiz. Vezir'e vardık, bize kâfir gidiler deyu sövdü. Vükelâsından ümid kalmadı. Kalk ahvâlimizi pâdişâh'a bildir.»

dediler. Müftü cevabında (**Böyle hussulara karışmaya kaadir değilim, yine hemen paşaya varın.**) deyu kabul etme-

me cevabı verince saraçhâne kethüdâsı Ramazan dede ve bir kaç söz bilir adamlar çağrışup;

«Kendinizden kürkler istenildikte ayağa kalkup, Sultan İbrahîm'i ve vezir'i katlettiniz. Ya şimdi bizim ahvâlimiz içün ne acep karışmazsız? Elbette emir şer'in... Ya kalk önümüze düş, ya heman ne olmalı ise olsun...»

şeklinde seslerini yükseltüp, müftünün üzerine yürüdüler. Müftü, güzellikle müdafaa yoluna gidüp, «Muradınız şu teklifin defi ise ben paşaya şefâatname **(şefâat mektubu)** yazup, defolmasına tekeffül edeyim **(kefil olayım)** dedikde evvelâ, halk razı olup, dağılmak üzere iken aralarında bazı işbilir kimseler »Bu iş, iş değildir, elbette müftü önümüzce gidüp, bu hâli pâdişah'a bildirmek gerektir» dediklerinde topluca geri dönüp, «Efendi, defetmek mümkün değildir. Elbette kalk önümüze düş» deyu ısrar ettiler. Müftü hücumu görüp,

«Biz gitmeziz demedik. Murâdımız doğru mülâhaza etmek idi. At eğerlensün... Nola... Gidelim.»

deyüp, at eğerlenirken efendi abdest bahânesiyle bir başka odaya gittikde:

«Bre efendiyi kaçırdık. Tutun hay!...»

sadasiyle arkasına düşüp, küstahça eteğine yapışup çekerek ata bindirüp, etrafını kuşatup, Sarây-ı Hümâyun'a gittiler. Önlerinde biri dellâlvarî bağırup;

«Ümmeti Muhammed! Bize olan zulüm nedir? Aramıza kılıç girdi. Kapayın dükkânlarınızı.»

deyu bağırırdı. Bütün İstanbul'un dükkânları kapanup, onbinden fazla adam müftüyü kuşatup, ol hal ile Ayasofya'ya varup, müftü Huzur-u Hümâyun'a haber gönderüp, varılmak lâzım geldiğini bildirdi. İzin verilince bu denlü esnaf ve diğer cinsten nice ayak takımı şeyhülislâmla gelüp, pâdişah sarayında Bâbussaadeye **(Arz kapısı — Sarayın üçüncü kapısı)** varıncaya kadar doldular. «Dâd pâdişahım dâd» deyu feryad kopardılar. Pâdişah taht üzerine oturup;

«Nedir bu Allah'ın kullarının şikâyeti?»

deyu sual olundukta, bu yıl ondört teklif **(vergi)** çektiklerini ve hâlâ züyuf akça **(kalp akça)** teklifini tafsilâtiyle arzedüp;

«Padişahım! Bu zulme tâkatımız yoktur. Lalana (sadrazâma) vardık. Bize kâfirler deyu sövdü. Şimdi sana geldik. Yeryüzünün halifesisin. Hakkımızı hak edüp, üzerimizden zulmü kaldır.»

deyu feryad ettiler. Müftü dahi maksatlarını anlattı. Pâdişah hazretleri:

«Size böyle zulm olduğuna benim rızam yoktur.»

buyurup, vezir'e haseki gönderdiler... Gelüp bunun aslını beyan eyleye...

Vezir, halkın hücumundan korkup durum ne ise telhis **(İ.S.)** yazup gönderdi. Telhisçi saraya girdikte «Bre urun!» deyu yer yer taş ve hançer ile telhisçiyi muhkem dövüp, yaralayup, yarı canlı olarak götürdüler.

Adı geçen Teklif **(vergi)** affolunup, merhum Sultan Süleyman Kanunundan başka olan sonradan çıkarılmış vergilerin affedilmeleri **bâbında** hatt-ı hümâyun **(pâdişah yazısı)** çıkmakla müftü efendi götürüp hatt-ı şerif'i teslim edüp: «İşte af buyuruldu, daha muradınız ne ise ederler, dağılın!»

dedikde, hatt-ı hümâyun'u alup, koyunlarına koyduktan sonra çarşı esnafının işbirlirleri başka bahislere girüp, başlarına toprak savurup feryad edüp;

«Pâdişahım! Zulm ile âlem harap oldu. Sana bildirmezler. Vezir'in saklar. Bugünkü günde onaltı nefer kimse vardır ki, sana pâdişahlık ettirmezler. Beytülmâle ve mîriye **âit** malları hep yiyip yutarlar. Bunlardan Kara-Çavuş, Bektaş ağa, Kethüdâ bey, Samsuncu, Sarı-Kâtip ve Deli-Birader ve falan falan bunlar zulm ile âlemi haraba verüp, devletini ellerine geçirdiler.

Âl-i Osman Devleti Düşmüş Ocağı Yanıyor!..

deyu ağlayup, sızlayarak inleyerek «Mâdemki bunlar katlolunmayup, cezaları verilmeye... Pâdişahlık edemezsin. Ve

memleketinden fitne ve fesad kalkmaz dediler. Vezir'in azli ve ocak ağalarının katli hususunda ayak direyüp, ısrar ettiler.

Melek-Ahmed Paşanın Azli
Ve Siyâvuş Paşanın Sadrâzamlığı:

O gün şehirli bu topluluk ile müftüyü beraberlerinde önlerine katup, Saray-ı Âmire'ye **(Topkapı Sarayı)** gittiklerini ağalar işitince odalara varup, neferleri toplayup, at meydanında toplanmışlar idi. Saray-ı Hümâyun'da vezir'in azli ve ağaların katli babında ibadullahın **(Allah'ın kullarının)** ısrarını pâdişah işitüp, yakınlarında olan söz sahibi ve ağalar ile meşveret buyurduklarında büyük vâlide tarafından, ocak ağalarının bazı havadarları söz söylemeye fırsat bulup, «Yeniçeri ağası Kara-Çavuş sadrâzamlığa davet olunup, Mührü Hümâyûn verilirse iş biter, ve anların dahi cemiyetleri dağılur»deyu en güzel tedbir olmak üzere bildirdiler. Allah'ın kazası hükmünü icra edecek imiş.... Pâdişah tarafından adam varup, sadrâzamlık içün ağayı davet edince gelmekten çekinüp, «Mühür, bunda **(buraya)** gelmedikçe gidilmek mümkün değildir» deyu çekindi.

Din ve devletin iyiliğini isteyenlerden bazıları «Mühür, vezirlerden birine verilmek muvafıktır,» deyu mütalâa beyan etmekle Pâdişah-ı âlempenah, mührü şerif'i Melek-Ahmed Paşadan getürdüp, lalası eski Süleyman ağa ve diğer iyilik düşünenleri ile konuştuktan sonra Siyavuş Paşayı hepsinden en lâyık görmeleriyle davet edüp, mührü verüp, Vezîr-i Âzam eyledi.

Bu meselenin vukuundan ağalara teessür ve büyük güceniklik gelmişti. Büyük vâlide akıl noksanı muktezâsınca ağaların tarafını tutup, ağalara kapu-kethüdâlığı eden hilekârlar şöyle indirdırmışlar idi ki:

«Devleti tutup kuran ağalardır. Eğer ağalar giderse âlem karmakarışık olur.»

Ol fettanların (fitne koparıcı) hak suretinde söyledikleri bu çeşit efsunu vâlide hazretleri gerçek sanup, «Ağalar giderse devletin hâli nice olur? Âlem itaattan çıkar.» itikadında olduğu içün, ağalar dedikleri insafsız zorbalara sahip çıkup, onlara bir zarar geldiğini istemezdi. Dâima onları himaye ederdi.

O gün ağaların hepsini ortadan kaldırmak mümkün iken yeni vezir'e ve müftüye ruhsat vermeyüp;

«Şimdi bu kadarla iktifâ olunsun... Cemiyetin def'i ile mukayyed olun.»

demekle anlar dahi çarşı esnafını def'e çalıştılar.

Müverrih ve Kâtip Çelebi'nin ve Aziz efendinin umumiyetle yazdıkları budur. Amma hakîr (Naîma), bu sıralardaki vak'aları müzâkere ederken Maan-oğlundan iştmiştim ki, büyük vâlide vâkıâ ağaların yardımcısı ve arkası idi, fakat adı geçen günde akıllılardan biri demişti ki, eğer ocak ağalarının yokedilmesi halkın bu veçhile istek ve toplantılarından dolayı olursa, sonra ayak takımı yüze çıkup, zapt olunmaları müşkül olur. Her halde halk toplantısının def'edilmesi daha uygundur. Buna binaen vâlide hazretleri def'olunmalarını murad ettiler deyu naklederlerdi.

Biz yine mevzuumuza gelelim.

Yeni vezir ve müftü dışarı çıkup, cemiyet başı olanlara:

Şimdi akşam vaktidir. Bu gece herkes yerlerine varup, iftar eylesin. Bu mübârek gece sersem olmasınlar. Ve yarın seher vakti geri gelsinler. Geride kalan işler dahi görülür. İstediklerinizin hükmü icra olunur. Ve bu hususa biz kefil oluruz. Demeleriyle:

Dağılın bâçâreler, çün kaldı divan erteye

deyu çıkup, herkes evlerine gittiler.

Büyük-vâlide yeni vezir ve müftüye tembih edüp, «Varın ağalara, istimâlet verin (gönüllerini alınız!)» deyu gönderdi. Anlar dahi ister istemez meydana varup, ağalara buluşup, istimâlet verdiler (gönül aldılar). Ve bugünkü kazâ bin türlü gayretle savuşturuldu. Yarın tedbir sizindir deyu ahvâli bil-

dirdiler. Onlar da gece ile silâhlı neferleri ol tarafa sürüp, her tarafa çorbacısı ile bir kaç oda (**bölük**) tâyin edüp, yolları muhkem beklettiler.

Rivâyet edenler, derler,

Ağaları razı etmek içün vezir Siyavuş Paşa ve müftü Aziz efendi orta câmiye vardılar. Ağalar mecburen veziri karşılamaya kalkup, bilhassa bunlardan herkesden evvel Bektaş ağa, ol nâdan (**cahil - kaba - nankör**) Arnavud ileri varup, vezir'in selâmını aldıktan sonra asık çehre ile veziri azarlar şekilde hitap edüp, uğursuz ağzından bu acâip kelime çıktı ki;

— Baka, paşa kardeş! Eğer ki sen bu işi ettin amma, kimeyu etmedin!

dedi. Paşa hayrette kalup:

— Biz ne ettik?

dedikde Bektaş ağa:

— Bizimle konuşmadan niçün mührü aldın? Sana vezirliği kim verdi?

dedi. Vezir hiç çekinmeden:

— Bana vezirliği saâdetlû pâdişah verdi. Ben isteyüp, üstüne düşmedim. Hattâ bir iki defa kabul etmedim. Amma ferman eyledi, emrine karşı gelmek olmaz, kabul ettim.

dedi. Bektaş dönüp, gûyâ razı olmuş gibi görünüp;

— Hoş imdi, böyle ise ne güzel... Allah mübarek eylesün... Amma eğer bizim meşveretimiz olmayınca bir iş ideyim der isen vezirlik edemezsün.

dedikde paşa etti:

— Pâdişah hazretleri ne buyurur ise anı ederim, fermânına göre hareket ederim. Fermân pâdişâhındır. Bizim ve sizin boynumuz kıldan ince olmak lâzım ve cümlemizin üzerine vâciptir.

deyu doğru cevap verüp, binüp, sarayına geldi. Vezir'in bu akıllıca cevabı o murdar anlayışlı mağrurların âzalarına dehşet titremeleri verdi.

Pazar halkı yine seher vakti her taraftan saraya yöneldikleri vakit, sokak başlarına ve köşebentlere tâyin olunan

yeniçeriler kılıçla korkutup, değnek ile döğüp, def ettiler. Nice adam yaralanup, kimisini dahi kalt edüp, halkı saraya varmaktan men ettiler.

Asesbaşı Ömer ağa ki, **(inzibat ve âsâyiş memuru)** adı geçen ağalardan biridir, neferleri ile silâhlı olarak köşk altına tâyin olunmuş idi. O sırada bezestancı Ali adında bir çarşı esnafı oradan saray tarafına gitmek istedikte asesbaşı yasak etti. Herif:

— Ben üç talâka **(boşanmaya)** and içmişim. Sözümde durmuş olmak içün saray kapısına varayım, yine döneyim.

dedikde sesleri çağırtup:

— Dön herif kanına susama!

dediler. Herif talâk **(boşanmak)** korkusundan aldırış etmeyüp, yürüyünce asesbaşı işaret eyledi. Asesin biri kılıç ile çalup, herif eliyle karşılayınca eli kesildi. Bir kılıç daha vurup. katlettiler ve lâşesini denize attılar. Bu suretle bir kaç kimse katlolundu. Mecburî olarak herkes dağılup, o gün ve ertesi gün öğle zamanına kadar yeniçerilerle çorbacılar gezüp, toplanma ihtimalini bertaraf ettiler.

Yeniçeri ağası kol ile Saraçhâneye varup, dükkân sahiplerine «Dükkânlarınızı açın» deyu tembih edüp zorladıkta, mecburen saraçhâne kapularının birer kanatlarını açtılar amma dükkânlarını açmadılar. Ağa, dellâl koyup «Dükkânlar açılsun!» deyu bağırttıkta, bazı pazarcılar dellâla söğüp, «Ağa, yabana söylemiş. Hatt-ı Hümâyunsuz dükkânlar açılmaz» deyu hücum ettiklerinde dellâl kaçup, güçlükle canını kurtardı. Bu suretle herkesi hayret ve kalpleri dehşet bürüdü. Sonra yeni vezir ve müftü çalışup, çarşı esnafına nasihat edüp, toplantılarını dağıttılar ve yeniçeriler dahi odalarına varup, fitne basıldı.

Fakat bu h'le halka çok güç gelüp, yeniden ciğer yakan bir düşmanlık dahi olup, kahr altında fırsat gözetmeye başladılar. Ağaların dahi talihlerinin parlaklığı kemâlini bulup, yıkılmaları yakın olmuştu. Bundan sonra yerleri pirelenüp,

hergün bir ziyafet bahânesiyle toplantılar edüp, başlarına gelecek belâyı defetmeye çare ararlardı.

Çarşı esnafı huzur-u hümâyunda **(pâdişâh huzurunda)** akçe teklifinden **(vergi istenmesinden)** şikâyet ettiklerinde, akçe teklif eden görünüşte defterdar ve vezir idi, ağaların alenen alâkası yok iken, ağaları dile getürüp, şikâyet ettiklerinden pek ziyade elem duyup, çün çarşı esnafının çoğu yeniçeri ve solak **(S.B.)** makuleleri idi, ağalar anlara kin besleyüp, ol fitneye çalışanlar ve kendilerini dile getirenler için «Ağır ağır hakkınızdan nice gelirüz, görünüz!» demekle korku bürüyüp, bezestan kethüdâsı ve saraçhâne kethüdâsı ve sâir söz sahipleri gizlendiler. Bu şekilde bir kaç gün geçüp, divanlar sürüldü.

Askerin İstanbul Tarafına Yönelmesi:

Evvelce Abaza, Kastamonu'dan dönüp, onbin kadar adam ile Zile tarafına geldi. İbşir Paşa ve diğer beylerden ve paşalardan sitem görmüşlerle yaralılar dahi anlara karışup, Tayyar - Mehmed Paş-zâde, Topal Mehmed Paşa ve azlolunan kenar defterdarları bir büyük cemiyet ile İstanbul'a doğru geldikleri ocak ağalarının malûmu olunca konuşup, yeniden onbin nefer kapuya çıkarılup, göndermek üzere aralarında karar verdiler. **(Acemi ocaklarından, belirli zaman sonunda kapı-kulu ocaklarına kaydetmek.)**

Bektaşilerin (Yeniçerilerin) **Kırgınlığı Vak'ası:**

Ocak ağalarının konuşmalarının sonunda onbin nefer adamı kapuya çıkarmak tedbirini edüp, Ömer ağa ile vezir-i âzam'a haber gönderüp, bildirdiler. Paşa, «ne iş içündür?» deyüp, müsâade etmedi. Ağalar fazla üzülüp, «Kendi kafası-

nın doğrusuna giden bu vezir bize yâr olmaz. Bize başka tedbir lâzımdır.» deyu aralarında konuşup, evvelâ harem-i hümâyun'da kendilerine taraftar olmayan birkaç kimseler ki, Turhan Sultan ağaları ve onların adamları idi, onların ortadan kaldırılması esbabına başladılar.

Kâtip Çelebi'nin yazdığına göre, Siyavuş Paşa sadrâzamlığa geçmekle, mühürün yeniçeri ağasından geri çevrilmesine sebep olmuştu. Ocak halkına muhâlefet sureti gösteren birkaç tavaşi **(Hadımağası)** ağaların hakkında büyük vâlidenin ocak ağalarına bir teskeresi geldi. Büyük vâlide bu teskeresinde:

«Siz bunları içeriden isteyüp, katletmeyince Murâdınıza nâil olamazsız.»

deyup, ağaları fitne çıkarmaya hırslandırmakla evvelâ yeniçeri ağası Kara-Çavuş Mustafa ağa, Bektaş ağa, Kethüdâ bey ve Ömer ağa ve diğerleri ramazanın onaltıncı cumartesi gününde ağa kapusuna varup, toplanup, müftü ve kazaskerler ve nakip, Zeyrek-Zâde ve birkaç ünlü Mevâli **(I.S.)** dâvet olunup. vâlide tarafından gizlice öğretilüp, tâyin olunan tavaşi ağaları **(Hadım ağaları)** defter edüp, içerü bir kâğıt yazup, istediler.

Vâlide Sultanın
Ahvâlinin Tafsili:

Müverrih bu bahsi pek fazla tafsilâtiyle yazup, dinlemekten insana hüzün ve bıkkınlık gelecek nice ahval zikr eylemiştir. Yazılmak münâsip değil idi. Fakat tarihten maksat dünya ahvâlinin iyiliği kötülüğü ve en ince hakikatine vâkıf olmaktır. Ve her kıssadan akıllıca bir mülâhaza ile hâle münasip hisse almaktır. Bu yüzden o garip hikâyeler hazf olunmayup, aynı ile yazılmıştır.

Müverrih, Şarih-ül Menar-zâde Ahmed efendi der ki,

Gilmânânı Hassa (I.S.) ve musahipler (İ.S.) ve bütün iç halkı, ağaların bu derece taşkınlığının büyük vâlide Kö-

sem Sultan tarafından olduğunu bilmişlerdi. Çünkü adı geçen Sultan, elli yıl devlet ve saltanat sürüp, bütün işlere el koymuştu.

Vaktin sultanı Sultan Mehmed Hân taht'a geçtiği vakit, onun vâlidesi Turhan Sultan dahi vâlidelik rütbesine nâil olduğu için devlette ortaklık gailesi zuhur edüp, şüphesiz anın dahi yeni çıkma adamları peydâ oldu. Bunlardan Baş-lala Eski Süleyman ağa ve pâdişâh hocası Hoca-Reyhan ağa, ve Musâhip İsmail ağa gibi tavaşiler (Hadımlar) ve diğer adamları ve maiyeti, şöhret ve mutluluk sahibi olduklarında büyük vâlidenin adamlarına kıymet vermez oldular. Anlar dahi bunların devletine hased edüp, büyük vâlideyi yoldan çıkarmaktan geri kalmıyorlar idi. Büyük vâlidenin dahi, hâline münâsip olan sabır ve sükûn ve ibâdetle meşgul olmak iken «İnnel insâne leyatgaa — Muhakkak insan, bulunca azar» masadakınca devlet ve ünlülükten el çekmeyüp, Turhan Sultanın karşı tarafında olup, iki vâlidenin adamları arasında defalarca çekişme olmuştu. İki taraf ta birbirinden korkmakta idi. Bilhassa büyük vâlide kuvvetli ve kudret sahibi olmakla Turhan Sultanın adamlarının şerrinden can korkusuna düşüp zarar ihtimaline karşı taşrada olan ocak aağlarına sırtını dayamıştı. Ve onların kuvvetlerinin devamını kendisi için rahatlık sebebi bilmişti.

Esrara vâkıf olanların rivâyetine göre bu defa Turhan Sultan adamlarından intikam almak için paçaları sıvayup, şöyle tedbir eylemişti ki, ağalar yeniçerileri kışkırtup, Sultan Mehmed Hân'ı aradan kaldırup, Turhan Sultanı eski saraya sürüp, adamlarını katledüp, Sultan Mehmed'in biraderi Sultan Süleyman'ı cülûs ettire...

Sultan Süleyman'ın vâlidesi Dilâşub Sultan, saf gönüllü, meczûp meşrepli bir hatundur. Vâlidelik makamının hükmünü icra ettirmek sevdâsında olmaz. Devlet işleri evvelce olduğu gibi yine kendilerinin müstakil elinde kalur, düşüncesiyle bu işe karar verüp, tavaşilerin serçeşmesi olan baş

kapu oğlanı ve bostancıbaşı Ali ağa ve kireççibaşı dahi bu hususta sırlara vâkıf ve bu işi yürütmeye uygun arkadaş olmuşlar idi.

Bunun üzerine bazı ağalara teskere yazup,

«Sizin aleyhinize çalışan adı geçen dört nefer tavâşiyi (Hadım'ı) isteyüp, katledesiz» deyu kışkırtmışlar. Bu toplantı sırasında geceleyin demir kapuyu ve bazı uğrun kapuları açık kodurup, ol gece yeniçeri ile ağalar gelüp, saraya girüp, vâlide Turhan Sultan taraftarlarını aradan götürüp, yeniden cülûs yapalar, deyu aldığı tedbirin hülâsasını kendinden sır çıkmayacak birisi ile ağalara gizlice bildirmişler. (Heyhat, rubbe ümniyetün tuthikü minhel-müniyye = Nice dilekler vardır ki, ona ümitler güler) anlamınca bu sonu tehlikeli işe başlayarak kendi devlet ve âkıbetinin mahvolmasına sebep oldular.

Çün kazâ ve kader hükmü bu yüzden zühur etmek mukadder imiş..

Bu çâreyi düşündüklerinde, bu şekilde fâsid bir fikre düşmüşlerdi ki, Sultan Mehmed Hân'ı zehirlemekle iş kolaylıkla bitüp, kan dökülmeye ve kavgaya lüzum kalmaya..

Bunun üzerine helvacıbaşı Uveys ağaya iki kavanoz zehirli şerbet verilüp, pâdişâh'a içirmek için tembih olunup, eğer bu işi becerebilirse büyük memuriyetler ve nice bahşişler vaad etmişler.

Büyük vâlidenin câriyelerinden Melekî adındaki kadın ki, bu sırrı biliyordu, olaydan bir gün evvel Turhan Sultana varup, kendini ele vermemek üzere söz aldıktan sonra zehirli şerbet hikâyesini söyler. Olaydan sonra sonra bu câriye (Melekî) Turhan Sultan yanında iltifâta mazhar olup, helvacıbaşı Uveys arandığı vakit kaçtığı anlaşılır, bir müddet sonra meydana çıkmıştır.

Turhan Sultan bunu öğrenince evvelden dahi kalb emniyeti yok idi. Pâdişâh'ı bu meseleden haberdar edüp, Başlala Süleyman ağayı ve Reyhan ağayı çağırup, mâcerâyı söyler. İşte bu sıradaydı ki, taşradan ağaların teskeresi gelüp,

dört nefer tavâşi **(Hadım)** ağayı istemişler. Bunlar da kapuculardan bir ağzı sıkı kimseyi taşraya casusluğa gönderirler. Kapucu gelüp, ağaların toplanmaya başladıklarını haber verir.

Süleyman ağa, bir akıllı iriyarı kimse idi. Eski ürküntüsüne binaen etrafı bir hoş yokladı. Büyük vâlidenin ağalarla birlik olduğunu bilen bir kimse kendine haber verüp, «Bu gece sarayın bazı kapuları açık kalacaktır ve ocak halkı gelüp, şu şekilde suikasta cür'et edeceklerdir» dedi. O dahi Turhan Sultan'a söyledi.

Reyhan ağa, Lala İbrahim ağa, İsmail ağa, Ali ağa bütün ondört nefer kimse bu düşüncede olup, büyük vâlidenin idamına yemin ettiler.

Akşama yakın bilmezlikten gelerek saray avlusuna çıkup, etrafı nezarete aldılar. Büyük vâlide ağalarının bir çok nöbetçilerden ziyade fazlasıyla kılıç ve âletler hazırlamaya meşgul olduğunu gördüler. Meselenin kat'î olduğuna artık şüphe kalmayup, Süleyman ağa makamına vardı. Ve zülüflü kethüdâsını **(S.B.)** ve birkaç eskileri **(S.B.)** ve aralarında Küçük Mehmed dedikleri akıllı ve pehlivan ve şehbaz birisi vardı. Bunları çağurup:

«Padişah'ın ekmeğini ne gün için yersiz? Hal ve mesele şöyledir. Mâsum ve temiz padişah'a bu zulmün yapılmasına razı mısız?

dedikde hepsi birden;

Hâşâ! Hemen buyurun! Biz hizmete canımızı koruz,» deyu ahd ve yemin ettiler.

Eski saray tebertarlarının **(baltacılarının)** yeni sarayda kalan ve yeni saraylı dedikleri emektarlar, ağaların kendi bendesi **(bağlı adamı)** ve büyük vâlidenin kahvehanesinde olanlardan başkası itaatli ve bağlı idiler. Zülüflüler **(S.B.)** tamam yüzyirmi yiğittir. Hepsi bu ittifaka girdikten sonra Süleyman ağa bunlardan bazısı ile has-oda **(S.B.)** zâbitlerine ve söz anlar eskilerine **(S.B.)** haber gönderüp, hikâyeyi anlattı ve kendileriyle birlik olmaya teşvik etti. Çünkü has-odalılar **(S.B.)**, kendilerinin en üstün istekleri olan yeniçeri

ağalığı rütbesine, ocak ağaları birbiri ardısıra ulaşıp, onların musallat olmaları belâsından diğer memuriyet ve dirliklere nâil olamayup, has-odada bu şekilde muattal mande **(Boş, işsiz, kalmış)** ömür sarfedüp, kaldıklarından ciğerleri kan ağlardı.

Bu haberi işittikde hepsi ağız birliği ile:

«Bu uğura can ve baş koymuşuz. Hemen vâlide sultan hazretleri ve Lala efendimiz, her ne ferman ederlerse hazır ve âmâdeyiz!»

deyu cevap verdiler. Vaktâki meşveret binası sağlamlaşup, gönüller ve hatırlar birlik oldu, hemen o gece akşam iftar olunup, ve terâvih kılınup, herkes yerlerine gidüp, âdeta uyku vakti bir iki saat geçüp, aldatıcılar rahat uykuda iken Turhan Sultanın baş-ağası, diğer ağalar ile ellerine yalın kılıç alup, kendilerine tâbi olan eski ve acem iağalara hep kılıç kuşatup, silâhlandılar. Sonra zülüflülere **(S.B.)** haber gttikde, meğer onlar hazır ve haberi beklerler imiş.. Kılıçlarını kapup taşra çıkup, hep birden has-oda **(S.B.)** önüne vardılar. Ve:

«Ağalar! Ne yatursuz? Pâdişâhımız elden gitti.»

deyu çağrıştılar. Has-odalılar **(S.B.)** dahi toptan kılıçlarını kapup çoşkun sel gibi Süleyman ağanın olduğu yere geldiler. Süleyman ağa ve diğer ağalar adamlarıyle beraber çıkup, önlerine düşüp, saray meydanına vardılar ve saf bağladılar. Çünkü büyük vâlide adamları ve ağaları ki, üçyüzden fazla idi, anlar da diğer gecelerde bile gafil bulunmayup, silâhlı, kılıç elde, vâlide dairesini tavaf edüp **(etrafını dolaşub)** bekçilik ederlerdi. Bilhassa bu gece kararlaştırılan gece olmakla hepsi silâh kuşanup, köşelerde gizli dururlardı.

O sırada kapu-ağası **(S.B.)** kavgayı işitüp, topluluğa seyirdüp,

«Nedir yoldaşlar?»

dedikde:

«Pâdişâhımızdan büyük vâlideyi isteriz.»

deyu iltimasa cür'et ettiler.

— Varayım pâdişâha arz edeyim!

deyu kapuağası (S.B.) Hünkâr'a gidüp, bir müddet sonra gelüp, «Pâdişâh, her biri odalarına dağılsınlar» deyu emreyledi, dedikde her biri emre uyarak bu iki adam geri çekilüp, sonra yine birbirine kenetlenmiş bina gibi ayakta berkitüp,

«Elbette vâlideyi isteriz, yahut cümlemiz kırılıruz!»

dediler. Has-odabaşı (S.B.) ki, büyük vâlide ile birlik olup, pâdişâh, yeniçerilerin korkusu ile kalkıp has-odaya, korunmak içün verildikte has-odabaşı pâdişâhı zehirlemeği üzerine almıştır, deyu cemiyet erbabı arasında söylenirdi.

Has-odabaşı, gılmân-ı hassa'nın (I.S.) zabiti olduğundan görünmez kaza, ol gürültü arasında elinde değnek, meydana çıkup, has-odalılara nasihat kılıklı:

«Ağalar, ayıptır. Hiç adam velînimeti üzerine ayaklanır mı? Dağılın!...»

diyerek geldi. Hiçbir şey söylemediler. Tâ topluluğun önüne gelüp, dövmeye ve terbiye etmeğe alıştığı ağalara, dağılın suretinde değnek ile işaret ederken, hemen has-odalılar bir uğurdan yürüyüp, has-odabaşıyı ortaya alup, esirgemeyen kılıçla parça parça eylediler.

Sonra Süleyman ağa o taifenin önlerine düşüp, büyük vâlidenin bulunduğu yere doğru yürüdüler. Baş kapu oğlanı (S.B.) bir güruh mücevvezeli (I.S.) tavaşilerle (I.S.) silâhlı olarak kapu önünde dururlarmış.. Mâni' olalım sandılar. Süleyman ağa:

«Urun şunları!»

demekle baş kapu oğlanını (S.B.) pareledîler. Ve diğerlerini dövüp, kimini yaralayup, kaçırdılar. Nihayet büyük vâlidenin odası önüne geldiler. Süleyman ağa içerüye doğru yöneldikte, vâlide dışarıda ayak sesi ve cemiyet hengâmesi işitince, çünkü yeniçerilerin hücumunu bekliyordu, yüksek sesle nöbetçileri çağurup:

«Geldiler mi?»

deyu sual ettikde, Süleyman ağa henüz kapu dehlizine girmişdi;

— Beli, geldiler. Taşrada buyurun!

deyu cevap verdiği gibi, vâlide gelenlerin kim olduğunu bilüp, bu birdenbire olan işden şaşırdı ve can korkusu ile odaların içine kaçup, nihanhanelerin (saklanacak yer, bodrum) birine girüp, dolap üzerinde bir gizli iç odada kayboldu. Fakat **(lâ yenfa'ül hazer anil - kader = Korkunun ölüme faydası yoktur)**.

Büyük kalabalık, Süleyman ağanın arkasından, coşan sel gibi içeriye girüp, arayarak bulup eteğinden ve etrafından küstahça tutup aşağı indirdiler. Zülüflülerden (S.B.) Küçük Mehmed denilen dev yapılı birisi, devamlı darbelerle vurarak hürmetsizlik edüp, orada asılı olan perdelerin birinin ipini kesüp, hemen ol saat boğazına geçirüp, boğup şehit eyledi.

Yakalama ve boğma sırasında ağız ve burunlarından kan revan olup, katl işini yapan Küçük Mehmed'in eli ve elbisesi sıvama tere gark olarak çıktı.

Vâlidenin işi bittikten sonra **(öldükten sonra)** ol tâife, muhterem vâlidenin odalarını yağma edüp, çıktılar.

Müverrih der ki, elli seneden beri biriktirdiği emval ve bir çok nâdir bulunan kıymetli eşya ve cevâhir ki, muhasipler hesabından âciz idi, hepsi pâdişâh hazinesi içün zapt olundu.

Mercan çarşısında yaptırdığı han ki, (vâlide hanı) dedikleri muazzam handır, ol handa yirmi sandık florisi (S.B) bulundu. Anı dahi mîriye aldılar. Ölen vâlidenin diğer gelirlerinden başka beş hassı (I.S.) var idi ki, Anadolu'da Menemen, Zile, Gazze, Kilis ve Rumeli'de Ezdin'dir, şiddetli voyvodalar iltizam (S.B.) edüp şikâyetçileri dinlenmediğinden her birinden iltizam (S.B.) yoluyla ellişerbin kuruş akçe hasıl olup, her sene hasların (I.S.) tamamından ikiyüz ellibin riyalden (S.B.) fazla hâsılat gelürdü. Vâlide kethüdaları dahi hesapsız mal toplayup, memaliki Mahruse (S.B.) reâyâsı

vergi çokluğundan ve avarızdan (İ.S.) nice şiddetli belâlar çeküp, hallerini, kethüdâların korkusundan vâlideye veya başkasına bildirmeye kaadir değiller idi.

Buraya gelince müverrihin yazışı budur ki, Şeyhülislâm Abdülâziz efendi dahi tarihinde bu hususu belirtmiştir. Fakat bazı olayları zaptedenlerin eserlerinde görülüp, bazı ahvâle vâkıf olanların dilinden işitilmiştir ki, vâlide hazretleri, Allah Rahmet eylesin, hayır işlerine ve sadakaya mâil olup, Mercan yakınında böyle büyük bir han, Üsküdar'da büyük bir câmi ve imâret (S.B.) ve daha nice büyük hayrât binalar yapmışlardır. Ve sâdât (I.S.) ulûfesi ki, o hayır sahibi kadının eseridir, Hz. Muhammed sülâlesinden ikiyüzden fazla erkek ve kadın mübârek aylarda anın vakfından tâyin olunan ulûfeciği alup, ruhunu duâ ile yâd ederler.

Her sene Recep ayı geldikte bizzat kendileri kıyâfet değiştirerek araba ile zindana varup, borçluları gözü ile görüp, borçlarının defterini alup, hepsinin borçları verüp, âzad etmek, adam öldürme gibi cürümlerden başka suç ile mahpus olanları âzad eylemek güzel âdetlerinden imiş. Bu çeşit hayra kendileri şahsen dikkat edüp, tamahkâr hademelerine itimât etmezlerdi.

Kendilerine hizmet eden câriyeleri, iki üç sene hizmetlerinde olanı âzad edüp, kabiliyet ve istidatlarına göre cihaz ve cevâhir ve nakid birkaç kese akçe verüp, saray emektarlarından, yahut taşradan bir uygun kimse ile evlendürüp, kocasını dahi hâline münâsip dirlik ve memuriyet ile kayırup, mübârek günlerde ve bayramlarda her çırak ettiğine yıllık ve surre (kese) bağışlamakla onları gözetirdi.

Bunlardan başka diğer halk ayâlinden yetim kalmış, kimsesiz kızları arayup, evlenmeye kudreti olmayanların cihazını görüp, ev ve ev eşyası mühimmatına sarf edüp, evlendirirdi.

Maremeyn-i Muhteremeyne (Mekke ve Medine'ye) nice hayrat ve eser etmişlerdir ki, her sene sakabaşı ile gider... Hayrı çok olan bir himmetli ve devletlü idi ki, erkek ve ka-

dın tavâşi (İ.S.), dairesinde hizmet edenler, fakirlik belâsından kurtulup, zenginliğe erişürdü. Hattâ bundan evvel yatağında vefat eden baş-ağası Hüseyin ağanın devlette hayli ünü vardı. Kahveci Mehmed halife ki, mallarını yazanlarla arasında bulunmakla anlatırdı, eşyasından iki bin yediyüz adet kârhane işi şalları çıktı ki, ellibin kuruş kıymet biçmişlerdi. Diğer para ve kıymetli eşya da buna kıyas oluna derdi.

Fakat müverrih bu zikrolunan iyi işlere itiraz edüp, hazinede sıkıntı son dereceyi bulduğu zaman ve reâyâ malları fevkalâde zayıf ve ihtilâlde olup, mal vekilleri **(maliyeciler)** kul ulûfesi **(asker maaşı)** tedârikinde acâip hilelere baş vurup, vezirlerin ve defterdarların canları burunlarından gelirken biriktirilmiş malları devletin hakikî ihtiyacından olmayan yerlere verüp, cömertlik etmek nice iyilikten sayılır? deyu pek çok harfendazlık eder. Amma fakirin aklına gelir ki, büyük vâlide hazretleri tutalım, mal toplamak ve cömertçe dağıtmak ve hayır işleri yapmaktan elini çeküp, bir şeye karışmamış olsa, taşrada devlet menfaatlerine ve memleket gelirlerine mutasarrıf olanlar o çeşit zorba ve tamahkâr ağalar zamanında geliri en uygun yerlere sarfedecekleri neden malûm idi? Çünkü ağaların kahredilerek kökünün kazınması ve zorbalar cemiyetlerinin dağılması böyle bir kötü vak'aya bağlı olmak mukadder imiş. İster istemez gizli hikmet muktezâsı meydana geldi ve muhterem vâlide gibi bir hayır sâhibi devletlû, o insafsız-musallat olanların uğruna şehit oldu. Lâhavle velâ kuvvete illâ billâhi'l aliyyül-azîm. Ebubekir Sıddık radiyallahu anh, buyurmuşlardır ki, «Hâtırlayın ki, Resulullah sizin musibetinizi kendi yanınızda söyledi.» sonu hikmet olan bu sözün anlamı üzerine hulefâ-i raşid'in **(dört halife)** bilhassa Resul-ü ekremin' gözbebeği Hz. Hasan ve Hüseyin, Allah onlardan razı olsun, nice gizli hükümler ve ilâhî sırlara mebni dünya kavgaları sırasında şehid olduklarını zikredüp, ve nice büyük sultanlar ve yıkılmış devletlerin namlı büyükleri ve geçici garazları içün meydana gelen fitneler sebebi ile zulüm görüp, maktul olduklarının

sırrını, sahih olarak mülâhaza ve idrâk edenler bu çeşit rahatsız eden havâdisden ıstırap ve elem duymazlar. Bu dahi hak tanıyan kalblere gizli değildir ki, Osmanlı Devletinde her zaman nüfûz-u kelâm (S.B.) ve istiklâl, bir tâifenin eline düşüp, Allah'ın irâdesi taallûk ettikte istidat taayyün (S.B.), ol zümreden kaybolup, bir başka zümreye geçer oluncayadek her biri saltanat sâyesinde atup tutmak ve gönüllerine göre tasarrufla bahtiyar olmak tabiî işlerdendir. Ancak şu kadar var ki, bu çeşit ikbal ile yükseklere nâil olanların hangisi akıl nizamı üzre hareket edüp, hakkın ve halkın haklarına ve sınırlarına riâyette kusur etmeye... Onun gibiler, açık ve gizli muvaffakiyetle âlemin hilesinden masun olup, kudretli zamanları uzayagelmiştir.

Anlar ki, ifrat ve tefrit (S. B.) yllarına gidüp, her işde ortada olmak ki, kâinatın intizamı böyledir, ne idüğünü bilmeye... veyahut saygıda kusur eyleye... mutlak surette itibar terazisi bir tarafa düşer ve bulunduğu yüksek mevkiden az zamanda düşegelmiştir. **«Rec'nâ ilâ ma künnâ fih - Tekrar bulunduğumuz yere döndük.»**

Turhan Sultanın adamları ve enderun halkı bu işe başladıkları gecenin akşamında Vezir-i Âzam Siyavuş Paşa iki kazaskeri ki, Kudsi-zâde ve Şaban efendilerdir, iftar ve ziyâfete dâvet etmişti. Yemek sırasında iç oğlanları (S.B.) ve mehterler ve çaşnıgirler (I.S.) birbirlerine bakışup, bir korkunç hal ile işaretleşüp, mecliste bulunanlara dehşetli bir hal arız oldu. Meğer ağaların toplantısı olup, enderûn-u Humâyun'dan istedikleri kimselerin bir defterini dahi Samsuncu-Ömer ile vezir'e göndermişler. Ve Samsuncu dahi bir güruh yeniçeri ile divanhâneye gelmiş. Vezir'in adamlarının birbirlerine işaretlerinin sebebi buymuş...

Hele yemekler yenüp, kahveler içildi. Samsuncu vezirle buluşup:

«Buyurun! Ağalar ağa kapusunda sizi ve efendileri isterler.»

dedikde vezir, hayret içinde kalup, kazaskerlere:

— Efendiler siz buyurun!

deyüp, cemiyete varmalarına işaret etti ve kendi abdest almaya gidüp, abdest sırasında silâhtar ve kendinin hayrını isteyen bazı hizmetkârları:

— Zinhar cemiyete varmıyasız, maksatları size suikasttır!

dediklerinde vezire şaşkınlık gelüp, hayretler içinde ne yapacağını bilmeyüp, kalakaldı. Abdestten sonra Reis-ül - Küttap ile konuşup:

— Cemiyete mi varalım yoksa saraya mı gidelim? dedik de Reis - ül Küttap :

— Cemiyete varmazsanız ağaların hepsini düşman edinürsüz. Bunlarla nice karşı konur?

Deyu cevap verüp, yeniçeri cemiyetine varmayı tercih eyledi. Bir zaman sonra reisin bu mânâsız mülâhazası kendisinin gözden düşmesinin en kavi sebepleri olmuştu. Nitekim yeri gelse gerektir.

Sözün kısası vezir, yeniçeri toplantısına gitmekten çekinüp, Samsuncuyu (3. S.) huzuruna çağırdı:

— Bizi istemekten maksat nedir? Elbette söylemek gereksiz. Ve illâ gitmek ihtimalim yoktur.

Deyu ısrar edince, Samsuncu esasın ağaların her işlerine mahrem ve fesadlarına vâkıf ve onlarla birlik idi.

— Size zarar ihtimâli yoktur. Nihayet bu dört arabın başlarını isterler. Ve bu dâvâdan vazgeçmezler. Eğer siz emniyette kalmak isterseniz bu işe paçaları sıvayup, himmet etmek gereksiz.

Deyüp, defteri eline verdi. Vezir etti:

«— Bu hususu geciktirmek münâsiptir. Cemiyete dahi varmanın münasebeti yoktur. Hemen seninle beraber gidelim. İşin olmasına mümkün mertebe çalışalım.»

deyu saraya gittiler.

Bâb-ı Humâyun'da nöbetçi Kapucubaşı ki, kapucular kâtibi Hüseyin Efendi'nin damadı sağır Hüseyin Ağa idi, orta kapuyu açturup içeri girüp, divan günleri bölük ağalarının oturdukları tahta üzerine oturup, hemen ol vakit reise

buyurup **«pâdişâhım! Ocak ağaları ve yeniçeri kullarınla birleşüp, falan ve falan dört agayı istiyorlar»** deyu telhis **(I. S.)** yazup, içeri gönderdi. Telhis, geceleyin pâdişâha ulaşup, ağalar ise daha evvelinden haberdar olup, tedârike hazır olmuşlar.

Ol saat kılıçlar kınlarından çıkup, içeride büyük bir gürültü koptu. O cuşuhuruştan **(coşup taşma)** vezir ve samsuncunun ayaklarına titreme gelüp, orta kapudan dışarı can attılar. Samsuncu arkasına bakmayup, yeniçerilerin toplandığı yere doğru dolu dizgin kaçtı.

Beri tarafta ağalar bu iş için ağa kapusunda toplanup ve o dört ağayı isteyüp, içeriye haber gönderüp ve vezir-i Âzama da defter gönderüp kendileri iftar edüp, ağa kapusunda tekeli köşkünde oturup, beyler gibi sohbet ederlerdi.

Bulundukları yerden sarây-i Humâyun görünmekle bu acâip gecede Sarây-ı Humâyun içinde vakıtsız mumlar ışık saçmakta olup, gidip gelişin çokluğu yeniçeri ağasının gözüne irişüp, Bektaş Ağa'ya der ki:

— Birader, bu gece saray içinde çok mumlar geziyor. Allah bilir ne zuhur etmiştir, hele bak!

deyu gösterüp, o dahi bakup, gördükte, kurdukları tezvir tuzağının duyulduğunu tahmin edüp, hepsi endişeye düşüp, «acaba ne ola?» derken saraydan bu korku ile kaçan Samsuncubaşı Ömer, kalbi korkmuş olarak gelüp, ağaların kulağına:

«İş işten geçti. Mesele duyulup, Allah bilir vâlidenin işi bitti. İçeride kılıçlar çekildi. Tut, kap sedâsı göklere yetişüp biz Bâb-ı Humâyundan dışarı güçlükle can attık.»

deyu söyledikte ağalar serseme dönüp, şaşkınlık ile konuşmaya başladılar.

Vezir-i Âzam telh'isi (I.S.) içeriye gönderüp, gürültünün sesinden dehşete düşmekle cevabını beklemeyüp, dışarı gitmişti. Sarayına geldiği gibi arkasından pâdişah tarafından adam gelüp, istediler.

Alelâcele dönüp, bin korku ve endişe ile pâdişah huzuruna gitti. Lala Süleyman Ağa vezire yanaşup, olayı tafsi-

lâtiyle anlatup, kavganın aslını ve vâlidenin mâcerâsını nakletti. Vezîr-i Âzam pâdişâhın huzuruna vardıkda:

— Lala, işler malûmun olmuşdur. Sadakatle hizmetinde devam et. Devletime hiyânet üzere olanların cezası verilsün!

deyu buyurduklarında:

«Ferman padişahımın, hayır duası ve himmeti berekâtiyle kötü niyetliler cezâsını bulur.»

deyüp çıktı. Ve Topkapu sarayının sağını solunu gezdi. Bâzı uğrun kapuları açık bulup, bekçisine sordu. «Bostancıbaşıya büyük vâlide tarafından tembîh olunmakla açık koduk» dediler. Hepsi kapanup, büyük vâlide adamlarından bu suç ile bir kaç danesi dahi o saat katl olundu. Bostancılara (I.S.) baltacılara (3.S.) ve diğer saray hademelerine tembih olunup, hepsi silâhlandı ve sabaha değin (kadar) gözlere uyku girmeyüp, beklediler. Ve o zorbaların korkusundan Sarây-ı Âmire'yi muhafaza ettiler.

Bostancıbaşı (3.S.) Ali ağa, o sırada taşraya gitmiş olmakla, sabahleyin çağrılup, vezirin önüne vardıkta katl olundu. Kireççibaşı ve diğer hempâlara aman verilmeyüp, haklarından gelindi.

Seher vakti, ulâmaya ve vezirlere, bölük ağalarına ve diğer devlet büyüklerine adamlar gönderilüp, pâdişâh tarafından dâvet olundular. Ulemâdan evvelce Kayseriye kazasına mevleviyet ile mutasarrıf olan Numan efendi, herkesden evvel saraya varup, Lala Süleyman ağanın yanına gidüp, bazı işleri ilka (S.B.) ve talim eyledi (öğretti). İltifata mazhar ve müsteşar oldu. Sonra Hanefi efendi, ve Hoca-zâde Mes'ud Efendi, daha sonra Bali-zâde Efendi geldi. Ebu Said efendiye adam gitmişti. Toplanma sırasında elini çekmiş olmak mânâsına gelmedi.

Cihânı ışıtan güneş doğup, divanhâneyi nurla doldurdukta dışarıya taht-ı Humâyun kurulup, pâdişâh hazretleri izz ve ikbal ile çıkup oturdular. Vezir-i Âzam ayak üzere durup, el bağladı. Hasodalılar (2. S.) ve diğer iç halkı umumiyetle silâhlı olarak saf saf dizildiler. Ağalar ve teberdar-

lar (**Baltacılar**) ve bostancılar (**I.S.**) da silâh ile kat kat selâm yerinde ayakta durdular. Makam sahibi Vâlide - Sultanın Başağası Lala Süleyman Ağa Vezîr-i Âzam'ın yanında durup, yüksek bir divan kuruldu.

O sırada Hoca-zâde ve Hanefi Efendi ileri gelup,

«Şevketlû pâdişâhımın Allah-u Taâlâ vücudunu hâtâdan saklasın! Sen halifesin, sana karşı gelenler âsiler ve bâğilerdir. Katilleri vâciptir! Nedir bir alay zorba ve ecnebinin değeri ve miktarı... Emreyle, sancâk-ı şerifi çıkarup, diksünler... Şehre dellâllar gönder. Ülülemre itâat eden müslüman gelsün... Gelmeyenler cezasını bulur. Ve hâlen şeyhülislâmlık makamını ve kazaskerliği birer müstehak duâcımıza ihsan eyle... İnşaâllahu Taâlâ muhâliflerin cemiyetine inhilâl gelür.»

deyu ısrar ettiler. Bunun üzerine Pâdişâh-ı Âlem - penah ferman edüp, Alem-i Şerif'i çıkarup, diktiler.

Ağaların ahvâline gelelim. Evvelce bildirdiğimiz gibi ocak ağaları bütün yeniçerileri toplayup ve ulemaya haber gönderüp, bu işe iktifak ile başlamışlar idi. Vezir meclisinden kazaskerler geceleyin kalkup, ağa kapusuna vardıklarında anları alıkoyup, diğerlerine dahi adam gönderdiler.

Ocak ağalarının toplantılarının dağılması kimsenin hatırına gelmemekle devrin ulemâsı çok zaman ağaların korkusundan ağa kapusuna gitmeyi tercih edüp, nicesi de hânesine saklanup, «yoktur» dedirtti, bir tarafa gitmeye cesaret edemedi.

Anadolu ve Rumeli kazaskerleri akşamdan tuzağa tutulup, nakîp Zeyrek-zâde, Istanbul kadısı Bostan-zâde, Edirne isteklilerinden Ormâni-Mustafa Efendi ve Kara Çelebizâde Mahmud efendi, bunların hepsi ağa kapusuna vardılar.

Müftü Abdülaziz Efendiye ağalardan bir kaç defa adam gelüp gitti. Sabahadek müterreddid kaldı. Topkapu sarayına dâvet içün adam gelüp, iki taraf arasında şaşkın kalınca bazı hademeleriyle meşveret edüp, âdemisi Tiryaki Solak-Ah-

med nasihat edüp, «Hâlen pâdişâh tarafına dâvet olunmuş iken, başka tarafa varmak akıllı işi değildir, belki zararlıdır. Varırsanız pâdişâh sarayına varın» deyince, efendi noksan mülâhazası yüzünden «Amma ağaların hatırı var. Şimdi bunların üstünlükleri meydandadır. Bütün ocağı düşman mı edelim?» deyu cevap verdi. Ahmed Ağa:

«Behey efendi! Hatır mahalli değildir. Herhalde Pâdişâh tarafında bulunmakta selâmet vardır. Bu ağalar zümresinin ikbal kadehi dolup, hadlerini aşmışlardır. Bunların başlarına hayır gelmez. Zevâl alâmetleri meydandadır. Sakın pâdişâh tarafına varmaktan başka bir fikre kapılmayasız.»

dedikde yine Abdülaziz efendi:

«Bu galip heriflerin hatırı fedâ olunmaz. Ulemâ topluluğu da o tarafa gitmişlerdir.»

deyüp, ağa kapusuna vardılar. Müftü geldikte ağaların bıyığını balta kesmez olup, yüreklendiler. Fakat Topkapu sarayında Enderun halkının yiğitliklerini ve büyük vâlidenin adamlarının hallerini öğrenince kalplerine korku ve dehşet düştü. Fakat cehaletten gelme yalandan bir cesaretle aldırmayup, dâvâlarında ayak direr göründüler. Ve ağa kapusunda oturmayı münâsip görmeyüp, orta câmiye gitmeye karar verdiler.

Ağa kapusunun önü, tâ Süleymaniye'nin dört tarafına ve etrafına varıncaya kadar dopdolu yeniçeriler, fitilleri yanan tüfenkleriyle, kılıçları belde silâha bürünmüş, saf saf dururlar... Pâdişâh'a dâvet olunup gitmeyen ulemâ ki, isimleri yazılmıştır, yeniçeri ağası hepsini ikişer ikişer önüne katup, hepsinin arkasından müftü ve onu narkasında yeniçeri ağası bayağı alay ile etraflarını silâhlı yeniçeriler kuşatmış olduğu halde orta câmiye doğru çekildiler.

Rivâyet eden der ki,

Ağa, binek taşına çıkup, atına binerken dâvanın esasını halka duyurmak içün:

«Bu musâhipler (I.S.) ve pâdişâh'a yakın olanların ettikleri nedir? Devlet işlerine karışanları istemezüz, dediğimiz içün vâlide sul-

tanı, adamları ile beraber katlettiler. Bu nasıl işdir? Bundan sonra vâlidenin kanını isteriz!»

dedikde topluluğun arasından biri:

«Sen vâlide sultanın vârisi mi oldun?»

deyu cevabını ağaya işittirdi. Orada olanlardan hiçbiri asla bir harf bile söylemedi. Çünkü ağaların bu uygunsuz halleri herkese güç geldiğinden başka ocak halkının akıllılarına dahi çirkin görünmekle gizliden gizliye onların bu hallerini kötüleyüp, sonucun tehlikesinden çekindirmek ve korkutmak suretiyle yeniçerilerin kalplerini ağalardan nefret ettirmişler idi. Vâkıâ ağaların zâbit olmaları dolayısiyle dâvetlerine icâbet ve toplantılarına itaat şeklinde geldiler amma içden tiksinmeleri hareketlerinden belli idi. «Vâlidenin vârisi mi oldun?» sözünü ağaya işittirmeleri, ağaların muvaffak olamayacaklarına açık delil idi.

Yeniçeri ağası ve diğer ağalar cemiyet arasında beklenilmeyen bu korkunç cevâbı işittiklerinde başlarına geleceği şöyle böyle anladılar. Lâkin ne yapsın... Câhilce gayret gereğince yollarından dönmeyüp, câhilce bir küstahlık ile orta câmiye doğru turna katarı gittiler. Yeniçeri ağası, kethüdâ bey, Bektaş ağa ve diğer ocak ağaları, Samsuncu ve Asesbaşı Ömer ve Başçavuş Anber Ali ve diğerleri hepsi oradaydılar.

Ulemâdan da müftü ve kazaskerler ve Karaçelebi-zâde Mahmud Efendi ve Nakip, Zeyrek-zâde câmide oturup, odabaşılar ve çorbacılar (S.B.) silâhlı yeniçeriler ile câmiyi kuşatup, at meydanı silâhlı asker ile dalgalandı.

Toplantıda hazır bulunmayan ünlü ulemâyı ki, iyi namla tanınmışlardır, çavuşlar gönderüp, dâvet ettiler. Bunlardan Istanbul'dan azledilen Rahmetullah Efendi ve Bolavî ve diğerleri «Biz azledilmiş kimseleriz» deyu gelmediler. Ağalar gelmeyen ulemâya tekrar adamlar gönderdiler.

Beri tarafta Sarây-ı Humâyunda Alem-i Resulullah Sallallahu Teâlâ aleyhi ve sellemi (Sancak-ı Şerîf'i) çıkarup, âlemlerin sığınağı pâdişâh'ın önüne diktiler. Müftü ve ka-

zaskerler ve Istanbul efendisi, ağalar cemiyetinde bulunup, gelmediler.

Vezir-i Âzam yakınları ile «Kimi şeyhülislâm edelim?» deyu meşveret etti. Lala Süleyman ağa ve Tulhan sultan adamlarının gözü Ebu Said'de idi. Onun mensup olduğu sülâlenin şöhretini ve ünlülüğünü anlatup, «Ol müftü olsun» dediler. Vezir:

«Hayır, bize Bahâi efendi ondan yeğdir. Çünkü Ebu Said efendi keçebacaktır. Bahâi efendi yılmaz yürekli, hiddetli dilli pervâsızdır.»

deyu Ebu Said efendiyi istemedi. Zaten Ebu Said efendi evvelâ dâvet olunduğu vakit gelmemişti. Orada hazır olanlardan Hanefi efendi gün görmüş bir ihtiyar ve yol eskisi olup, ve hem o gün saraya herkesden evvel gelüp, kendine müftülük verilmek ümidinde olmakla Mollaca bir görünüşle bir beyaz sof giymiş idi. Hemen vezir-i Âzam'a hitap edüp:

«— Paşa hazretleri! Pâdişâh huzuruna gelmekte herkesin önüne geçtik ve pâdişâhımız uğrunda gayret sarf ettik. Allaha' hamd olsun şahsan ve zamana göre liyâkatımız meydanda iken, müftülük hizmetinin bizden geri çevrilmesinde ne fayda vardır?.»

Deyu iltimas etmekle vezir-i Âzam, pâdişâh'a , müftülük hattını **(yazısını, fermanını)** yazdurup, Hanefi efendiye ihsan ettiler. Hanefi efendi el öpüp müftü oldu. Rumeli Kazaskerliği ulemâdan Bali-zâde efendiye olmak üzere hat **(Yazı)** yazılup verildikte hattı alup iffetli görünmek ve hulûs çakmak **(Yaranmak)** yüzünden:

— Pâdişâhım! biz bu meclise mansıb kapmak düşüncesiyle gelmedik, âsi tâifenin cemiyetlerini def' ve zâlimleri men' etmek için geldik. Hâlen bana lâzım değildir. Bir başka duâcınıza verin...

Deyüp hatt-ı Şerifi öpüp teslim ettikte, Rumeli kazaskerliğini Hoca-zâde Mes'ud Efendiye verdiler. Meğer tekrar Süleyman ağanın tembihi ile Ebu Said Efendiye haseki (S.B.) gidüp, sancağın çıktığını bildirüp dâvet etmişler. O sırada çıkagelüp, el öpünce, daha evvel tâyin edilmiş olan Hanefi efendiden dönülüp, Ebu Sait, şan ve şerefle ulemâ

safının baş tarafına oturdu. Tekrar müftülük hattı (yazısı) yazılup Ebu Said Efendiye verildi. Müftü olup, el öpünce, Rumeli kazaskerliği hatta yazılup, Hanefi efendiye verildi. Evvelce kendisine verilen müftülük hattını istediler. «Yanımda değil, eve göndermiştim» deyüp, vermedi. Ve teberrüken ve tefe'üllen (**uğur sayarak**) kendinde alıkoydu. İster istemez Anadolu kazaskerliği hattı yazılup, Hoca-zâdeye verdiler. Ve ondan Rumeli hattını istediler. Hoca-zâde:

«Bre canım! Bu ne acâip nesnedir? Ya şimdi bana Rumeli kazaskerliği verilmiş iken derhal değiştirmenin mânâsı nedir?

Deyu muzdarip olduğundan Vezîr-i Âzam teselli edüp:

— Efendi, şimdi böyle icap etti. İş bitsin de Rumeli kazaskeri dahi olursun. Elem çekmen...

Deyup Rumeli hattını aldı. Müftülük hattının Hanefi Efendide kaldığını sonradan işitince «Yâ bizden Rumeli hattını almanın mânası nedir?» deyu pek çok teessüf etti.

O mecliste bulunan bütün ulemâ, arzularına nâil olup, Istanbul kazasını dahi hazır olan ulemâdan Beyâzî-Hasan efendiye verdiler. Sonra şehre dellallar gönderilüp:

«Her kim müslüman ise resûlullah'ın sancağı altına gelsün. Ülülemre itâat etmeyüp, karşı tarafta bulunanlar, orta câmi cemiyetine varanlar âsilerdir. Din ve mezhep, sünnet ve cemâatten yabancı olurlar. Katilleri içün fetvâ verilmiştir. Muhammed ümmetinden olan, pâdişâh sarayına varup, sancâk-ı şerif gölgesi altında bulunsun.»

deyu köşe köşe, mahalle mahalle dellallar bağırınca ağaların tahakkümü altında ezilmiş olan şehir halkı hep birden ve askeri taifesi cebe ve cevşen (**I.S.**) ve silâha kadir olanlar silâhlanup, çoğu birer kılıç alup, silâha kadir olmayanlar birer sopa kapup küme küme ve güruh güruh pâdişâh sarayına çekildiler. Allahuekber Kebira.....

Ol saat halka bir gulgule (**çığlık**) düştü. Görenler hayret ederdi. Bütün halk nehir kanalları gibi Bâb-ı Humâyu-

na yönelüp, bir saat içinde sarây-ı Âmirenin içerisi ve dış avlusu ve taşra meydanı tamamen dolarak öyle bir kalabalık oldu ki, iç bahçesinden Soğuk-Çeşmeye dek Bâb-ı Humâyun önündeki meydan ve Ayasofya haremi ve etrafiyle Sultanahmed ve aşağı ahır kapuya varıncaya kadar sokaklar dopdolu olup, geride olanın ileri geçmesine imkân yoktu. Bütün ulemâ, imamlar ve şeyhler ve şehirde olan devlet âyânı ve ağalar silâhlı adamları ile ve sipâhi ve cebeciler zümresi ve diğer ocak neferleri zâbitleriyle silâhlanmış olarak hep geldiler.

Eski odaların yeniçerileri orta câmi toplantısına varmayup «Görelim ne zuhur eder?» deyu bekliyorlardı. Sancâk-ı Şerif'in çıktığını ve dellâlların bağırmalarını işittikleri gibi silâhlarını kapup pâdişah sarayına doğru hareket edüp, halkı yarup, Bâb-ı Humâyundan içerde olan avluya dolup, fermana itaatlerini bildirdiler.

Vezir, eski odalıların geldiklerini görünce, Süleyman ağa ile söyleşüp, gizlice pâdişâha haber edüp,

«Pâdişahım! Muhâliflerin cemiyeti dağıldı. Allah'a hamd olsun himmetinizin uğuru ile kahrolup, bozulacakları aşikâr oldu.»

deyu müjdelediler. Halkın bağırup, çağırması gökyüzüne çıkup, sancak çıktığını ve bütün halkın saraya toplandığını ve bilhassa eski odalıların pâdişah tarafına gittiğiin işittiler. Diğer yerlerde ve köşelerde olan yeniçerilerle ağalara tâbi olmayanlar da hepsi pâdişah sarayına geldiler.

Ağalar orta câmide kendi adamları ile kalup, hayret içinde kaldılar. Bir kaç gün evvel şehirli vak'asında ağalar, neferleriyle bölük bölük Istanbul sokaklarını gezüp, şehirlinin kimini katl edüp, saraya varmaya mâni olmuşlar iken bu kere (Ellerine düştü.) anlamınca Cenâb-ı Hak kalplerine korku vermekle mecalleri olmayup, ne ideceklerini bilemediler.

Ebu Said efendinin reyi ile ağaları divân-ı Humâyun'a dâvet içün bir hat yazılup, orta câmiye gönderdiler. Hatt-ı Humâyun gelince açıktan açığa okunmayup, asker başları

bir yere gelüp, okudular. Hatt-ı Humâyunda şöyle yazılı idi:

«Siz ki, yeniçeri ağalarından yeniçeri ağası ve kul-kethüdâsı ve Bektaş ağasız... Gerektir ki, huzuruma gelüp, ayak divânıma hazır olasız. Muhâlefet ederseniz hakkınızdan gelinür!»

denilmiş. Vaktâki bu hat okundu, ağaların benzinde kan kalmayup, gördüler ki, ne kavga yeri ne kaçacak yol... dilleri tutulup, bir cevap veremediler. O sırada yeniçeri ağası Kara-Çavuş dedikleri ahmak ayağa kalkup, böyle cevap verdi ki:

«Bizden anda varır (oraya gider) yoktur. Biz bunda dururuz, ve pâdişahımıza âsî olmazız. Üzerimize gelürlerse savunup, döğüşürüz!»

dedi. Yazık, çok yazık... O devlet mağrurlarına ki, kibir rüzgârına aldanmışlardı ve yeniçeri tâifesini kendi uğurlarında can ve baş fedâ ederler sanup kaza ve kaderden para kuvveti ve kendi adamları koruyup, kurtarmaya kadir olur zannederlerdi. Büyüklük şarabı ile sarhoş olup, tâlihin yüz çevirmesi ve düşkünlük mahmurluğu nicedir bilmezlerdi. Ve tam cehâlet ve gafletlerinden, fırsat vaktında işlerin sonunu düşünmeyüp, ortalama sürette hareket ve Allah'ın kullarına şefkat etmeni nne olduğunu bilmeyüp, kahr-ı ilâhînin zuhurundan gafil olup, mükâfat ve intikam nedir anlamazlardı. Düşünmezlerdi ki, eğer para ve mal çokluğu fayda etseydi, hiç bir kuvvet ve kudret ve yüksek makam sahibi rütbesinden düşmez ve devletten ayrılmazdı. Dünya ahvâli dâima yükselme ve alçalmadır.

Vaktâki yeniçeri ağası Hatt-ı Şerifi getirene bu zavallıca cevabı verdi, ağaların zaafı ve düşkünlüğü, etraflarında olan yeniçerilerce bilinüp, evvelden dahi onlara taraftar olmakta niyetleri olmamakla, tâbi olmayan yeniçeri ve odabaşı ve çorbacılar birer bahane ile taraf taraf çözüldüler. Ve:

«Sancâk-ı Şerif altında bulunalım. Ve kendimizi isyan pisliğinden temizliyelim.»

deyu Sarây-ı Humâyun'a can atmaya başladılar. Ancak onlara (ağalara) tâbi olan çorbacı ve odabaşılar neferleriy-

le kalup onlar dahi işin sonunun ne idüğünü anlayup, elleri ve ayakları titremeye başlayup, her biri bir tarafa gitmeye hazır ve fırsat gözetirlerdi.

Yeniçeri ağasının âcizâne cevabını, hat getüren haseki pâdişâh huzuruna arzettikte, birdenbire Vezîr-i Âzam istedi ki, topyekün halk ile üzerlerine yürüyüp, cezalarını verüp, altını üstüne getireler.

Ebu Said efendi, duhattan (dâhilerden) gün görmüş bir ihtiyar olmakla Vezîr-i Âzam'a,

«Biraz sabredün. Anlar şimdi tamamen dagılup, ağalar yalnız kalur. Arada kan dökülmeden kolaylıkla iş biter. Vücudunuz ve halk zahmete düşmez.»

demekle sabrolunmuştu.

Ağaların bu sıradaki, halini orada hazır bulunan sözüne inanılır biri nakledüp, der ki,

Ağalar câmide Karahasan-zâde Hüseyin ağaya telhis (I.S.) suretli bir arzuhal yazdurup, evvelce istedikleri dört tavâşi (I.S.) iken, diğer musâhip ve zülüflülerden (S.B.), on adam daha ilâve edüp, «Bu ondört adamı ya verirsüz veya bir gemiye koyup Mısır'a yollarsız» deyu içeri göndermişler idi. Buna cevap olarak «Ağaları virmeziz, verilmez ve sürgün edilmez. Ayak divânına gelüp, her ne sözünüz var ise Huzûr-u Humâyunda söyleyesiz» şeklinde hatt-ı Şerif (Pâdişah yazısı) gelmişti.

Hatt-ı Şerif'in gelişinden ağalar sarsılup, yeniçeri ağası odabaşıları ve çorbacıları çağırup:

«Odaların kapusunu muhafaza eylen. Taşradan gelen yoldaşları içerüye alın. Ve içerüden taşra kimseyü salıvermen.»

deyu tembih ettikte odabaşılardan bir ihtiyar:

— Behey ağa! Sen ne söylersin? Odalarda yoldan kalmadı. Hepsi Sarây-ı Humâyun'a gittiler. Kimi zaptedelim?

dedikde akılları perişan oldu. Câmi içinde sofa üzerinde

Bektaş Ağa ve sofa kenarında kerrake (1) ve hartavi destar ile (2) çelebi Kethüdâ bey oturup, belinde kılıç, ağa ise direk dibinde yatup, şaşkınlığından dinlenirdi.

Müftü ve ulemâ ise kâh mahfelde ve kâh câmiin ön tarafına geçüp, «Acaba hâl nice olur? İhtimaldir ki şöyle ola..» deyu söylenirlerdi.

O sırada Samsuncu Ömer dedikleri Türk!? Kul kethüdâsına azarlayarak hitap edüp:

— Behey Sultanım! Ne dursursuz? Ve ne otursursuz? Mademki pâdişâhımız bizi bir kaç tavaşiye değişti... Hemen bu saat kalkup, bir kaç yerden şehri ateşe verelim. Ve yeniçerilere şehirlinin evlerini yağmaya ruhsat verelim. Hepsi bizim tarafımıza dönerler. Sonra donanmaya ve hudut boylarına adamlar uçurup, bütün seferde olan yoldaşları bunda **(buraya)** getürelim. Hünkârımız yalnız şehirli ile neye kadir olur?

Dedikde hemen yeniçeri ağası yattığı yerden ayağa kalkup, meclise gelüp, Samsuncuyu da çağurup,

— Bre Ömer! Bre eşşek! Bu senin söylediğin söz nasıl sözdür? Sus! O çeşit türrahatı **(saçma sapan sözü)** ağzına alma. Birkaç günlük ömür için din ve devlete düşman ve kâfirler gibi ihânet mi edelim? Ve cihan durdukça lânete siper olup, ocağımızın temeli yıkılup, harap olmaya sebep ve illet mi olalım? Allah'a hamd olsun müslümanız. Kavgamız devlet ve dünyaya aittir. Sözümüz oldu, ne güzel... Olmadı, emir Allah'ındır. Kazaya rıza... Önce beni, sonra sizi öldürürler. Bir can içün devlete ve Allah'ın kullarına suikast lâyık mıdır?

dedi. Bektaş ağa ise:

— Vallahi yok... Boş yere ölemeziz ...Gelürlerse döğüşürüz.

---

(1) Yünden ve softan ince cübbe.. Sof kumaştan üstlük.. Pâdişâhınkiler, samur kaplı ve cevâhir çaprastlı idi.

(2) Eskiden sipâhilerin giydikleri yuvarlak keçe külâhın adıdır.

deyüp, hezeyan (1) ederdi. Sonunda karar verdiler ki, parayla halkı baştan çıkaralar... Kethüdâ bey adam gönderüp, hamallar ile altun ve kuruş getürüp, meydana yığup, kendi adamları vasıtasiyle:

«Altun ve kuruş isteyen bu tarafa gelsün!»

deyu her tarafa ilân etti. Bağırup, çağırdılar. Bir tek kimse gelmedi. Ümitleri kesilüp, kethüdâ bey Bektaş ağanın yüzüne bakup:

«Tuuuh yüzüne! Allah belânı versin! Bre tamahkâr Arnavud! Ne eyledinse eyledin, bize mal lâzımdır, başımıza ne hâlet gelürse, Devlet bizden yüz çevirdikte, akçe her derdimize derman olur, deyu heman para toplayalım deyüp, bizi kendi hâlimizde komayup, ifsâd eyledin.. Ve para toplamak içün dünyanın fesadçılığını ettirüp, bizi baştan çıkardın. İmdi görelim, bu kadar malımız var.. Bir tek adamı dahi yanımıza çevirtebiliyor musun? Görelim akçe ne işimize yaradı?»

deyüp, hararetinden sayısız küfürler eyledi. Ve yine keselerini hammallar ile bahçesine gönderdi. Dünya hilesi ile kana bulanmış şaşkınlar çok bilmezler idi ki, hakikatte para ve sermaye can kardeşi olduğu cihetten aziz olup, sahibinin zaruretlerini def ve müşküllerin halleder. Şu şartla ki, para toplama ve biriktirme itidal (2) haddini tecavüz etmeye ifrat üzere para toplamak bir dereceye kadar doğru olursa da sahibine kin bağlamak ve hased etmek avamın tabiatı iktizasındandır. Vaktiyle halifeler ve ashâb-ı kiram ve sonrakiler ve akıllı pâdişâhlar ve büyük hâkimler para toplamaktan kaçınup, yalancı dünya süslerinden kendileri içün çok miktarda biriktirmekten çekindiklerinin bir hikmeti dahi budur. Kalblerin birleşmesine para biriktirmekten daha zararlı bir şey olmadığını bildikleri içün dünya menfaatlerinin çoğunu müslüman beytülmaline akıtup,

(1) Hezeyan, sayıklama, saçma sapan söz..

(2) İtidal, ortada olma.. Ne fazla ileri gidüp, ne fazla geri kalmama..

kendileri zaruret def' edecek kadar bir şeyle kanaat eder ve Allah kendilerinden razı olur ve halk tarafından kalpten sevilen kimseler olup, heyeti iştimayeyi neşet edecek işlerden çok sakınırlardı. Nerde kaldı ki para toplayup, tasallut ve zorbalık yüzünden ve gayri tabiî tutumlardan olup, ifrat haddini tecavüz eyleye... Ve cömertlik sıfatiyle dahi muttasıf (S.B.) olmaya. Bu çeşitlerinin kudret ve şöhretleri yıkılup, haklarında halkın rağbet ve şefkatleri yok olup, bütün millet yok olmalarını bekleyüp, bir Dâhiye-i Dehyâ (1) zuhurunda köklerinin kazınması hususunda merhametsiz ve mutaassıb olagelmişlerdi. Bu çeşit kimselerin parası, sıkıntılı zamanında derdine derman olmaz. Ve kalb bağlılığı yok olunca hazineler bile dağıtsalar zerre kadar menfaat vermez. Hileden Allah'a sığındık.

Burada biri itiraz edüp der ki, Çelebi-Kethüdâ beyin cömertliği herkesçe malûm iken ne acep bu zamanda faydası görülmedi? Müverrih cevap verir ki, cömertlik, istihkakı olanlara vermektir. Yoksa ol çelebinin kullukları ve ağalıkları, iki bahasına verüp, fukaraya zulm ettiğini ve bir oğlanını çorbacı ediip, levâzımı içün onbeş yirmi kese akçe vermesi ve haklı istekleri olan memuriyetleri kazaskerlerden nice ehliyetsizlere alıverüp, fukara kadıların beddüâsını alırken, hemşerisi bir arnavudluk kadısının cihazına ikibin altun ihsan etmiş... Cömertlik midir? Meclisine devam eden bazı maskaralara «Bugün talihine ne gelirse senin olsun» deyup, haddinden aşarak karıştığı işlerden rüşvet makulesi hediyelerden o gün ne gelirse o maskaraya verilmek, cömertlik sayılır mı? Bu çeşit büyük meblâğlar ile cömertlik göstermek meliklere ve vezirlere yakışır mı? Başkalarının yaptığı gibi ger memuriyetin tabiî gelirinden sarf ederse ne güzel... Kendi malından etmiş olur.. Ve illâ zorbalıkla diğer âyânın gelirlerini kapup, sahibini ağlatup, cömertlik etmek fesada sebep olmaktır.

(1) Çok büyük belâ, musîbet.

Bu çeşitlerine yağmacı cömert derler. Sözün kısası dünyada güzel anılmaya, yahut ahirette sevaba nail olmaya sebep olmayan vergilere cömertlik demezler.

Biz yine konumuza gelelim,

Çün ağalar akçe kuvvetiyle halkı ayartmaktan meyus olup, akçeleri evlerine gönderüp, perişanlığa yüz tuttular. Naklolunur ki, o zaman Kudsi-zâde, ağalara «Hele biraz sabredin. Görelim nice olur?» demiş. Şeyh veli ki, ağaların bu kadar zamandan beri yakın dostu ve müsteşarı olup, bahşişlerini görmüşken, kendini kurtarmak için heman yeleğini çevirüp, ağalara hitap edüp,

«— Baka! Siz ne oldum zannedersiz? Sizin her biriniz bir firavun olup âlemi hârâba verdiniz. Bizler susup, kapularınıza devam etmemiz ırzımızı korumak zarureti içindir. Siz nasihat kabul etmezsiz. Sizin aranızda bulunmak hâtâdır.»

deyu silkinüp, kalkup, saraya can attı. Bektaş ağa âmiyane (**âdice, kabaca**) ta'rizler edüp,

«Kuzgun softa... Kürklerimizi giyüp, keselerle akçelerimizi alırken, sizler bu devlete lâzım ve devlet ittifak ve tedbirinizle ayakta durur, der idin.. Şimdi rüzgâr yüz çevirmekle senin yanında dahi yaramaz mı olduk?»

dedi. Şeyh Veli ise (**zamanın gidişine uy**) mısraını lisan-ı hâl ile okuyarak saray tarafına gitti.

Şaban efendi ve Suni-zâde dahi saraya gittiler. Kudsi-zâde ve müftü, yalnız kalmakla vahşet gelüp, gitmek niyetinde oldular. Çelebi-zâde dahi divana vardı. Nakip-Zeyrek-zâde saraya varup, özür dilemekle yerinde kaldı. Sun'i-zâde itirazlar ettikte, eski Murad Paşa müderrisi Koçaş-Mahmud büyük târizler (**S.B.**) etti. Kudsî-zâde mahçubiyetinden saraya varamayup, evine gidüp, kapusunu kapatup, inzivaya çekildi.

Müftü Aziz Efendi dahi hayret ve mahçubiyet ile kalkup, deniz kenarına, kayıkla yalı köşküne varup, içeriye bildirdikte «Bostancıbaşının yanında kalsun» deyu mâni

olununca tatsız itizarlarla meşgul oldu. Sonra salıverilüp, hüzün ve kırgınlık ile Samatya'da olan bahçesine varup, kapusunu kapayup, evinde gizlendi. Zarif müverrih der ki, ağalar cemiyette bulunanların halleri zillet ve mahçubiyet şeklinde olup, her biri **(Keimreetün zaratat fî velimet-ün nisâ — Kadınlar derneğinde acaip ses çıkaran kadın gibi)** deyimine uyup, mahçubiyet altında kaldılar.

Güzel Tedbirle
Kolayca Müdâfaa:

Beri tarafta ağalar yalnız kalup, perişan olmuşlardı. Yeniçeri ağası o mecliste Ebu Said efendiye gizlice yalvarır şekilde bir mektup yazup,

«Ben sultanımın eski kuluyum. Hattâ merhum Mehmed Paşanın sadrâzamlığı zamanında muhzırlık (S.B.) hizmetinde iken sultanıma hizmet ve kulluğum geçmişti.»

deyu eski geçmişleri sayıp dökerek ümitsiz vakıtta çare bulma yollarına teşebbüs etti. Ve «Ağalık mansıbını pâdişâhımız her kime dilerse versin, bu kullarının affını rica eyleyesiz.» deyu niyaz eyledi.

Gine bunun gibi kethüdâ bey de Lala Süleyman ağaya bir teskere yazup, buna benzer affını rica etti. Çünkü Lala Süleyman ağa, evvelce Kethüdâ beye fazla miktarda muhabbet gösterüp, aralarında karşılıklı sevgi kaidesi yürür idi. Fakat bu vak'ada Bektaş ağanın ısrarı ile tavâşilerin (I.S.) başlarını istemek hususunda ortak olduğu için Süleyman ağa kendine düşman olmuştu. Teskeresinde Süleyman ağaya yalvarup,

«Hepimiz mansıplarımızdan geçtik. Kuşça canımızı bize bağışlan.. Hâşâ ki, biz pâdişâh'a âsi olayuz. Pâdişâh huzuruna varmaktan çekinmemiz dahi küstah adamlarımızın fazlalığı yüzünden kötü ceza verilmesinden korktuğumuz içündür.»

demişti. Daha her birinin hususî hzmetkârı ve ocaktan çırakları olan havadarları, kendilerini ve evlerindeki paralarını muhafaza etmekte olup, her biri devrin karunu (çok zengin) idi. Cebren ele geçirilmelerinde zorluk, belki yüze gülmekte kolaylık ve menfaat var idi. Şeyhülislâm Ebu Said efendi, lalanın (sadrazamın) doğru düşünceeri üzere güzel tedbir tarafı seçildi.

Meselâ Yeniçeri ağalığı pâdişah'ın silâhtarına verilmeyi vezir arzu edüp, ocak halkına bildirildikte, bu vak'a sebebiyle hepsi korku içinde ve suçlu idiler, yüzlerini yalvarma toprağına vurup iltimas ettiler ki, «Şimdi içeriden bir ağa tâyin edilirse, ocak halkının aklı karmakarışık olur. Büyük vehme düşerler. Hâlen makul olanı odur ki, korkuları gidinceye kadar yine ocaktan, gailesinden emin olunan bir adamın yeniçeri ağası olması doğru olur.»

Ebu Said efendi ve Süleyman ağa bu fikri yerinde görüp, yine anların ricalarına müsaade suretiyle ağalık ve sâir, gedikli ocağından bazı ihtiyarlara verilüp, ağalara dahi birer münâsip memuriyet verilmekle karışıklığı def edüp, sonra kolay bir şekilde cezaları tertip olunarak haklarından geline...» deyu meşveretten sonra bu fikirde birleştiler. Bu karara göre Kara - Hasan oğlu Sekbanbaşı Hüseyin ağa, pâdişahın huzuruna çağırılup, ağalık ihsan olundu. Bağdat ağalığından gelen ve evvelce Zğarcıbaşılıktan azledilmiş olan küçük-Kasım ki, bir ihtiyar adam idi, kul kethüdâlığı verildi. Hezar-Pâre zamanında muhzırlıktan azil ve kovulan Mustafa Ağa, Samsuncubaşı oldu. Ağalıktan azlolunan Kara - Çavuş'a Tameşvar eyâleti ve âsilerin çeşmebaşısı Bektaş ağaya Bursa sancağı, kul kethüdâlığından çıkan Yadigâr'a vezirlik ile Bosna eyâleti verilüp, emirleri yazıldı. Acele gitmeleri içün hatt-ı Hümâyun çıkarılup, Boynuyaralı-Mehmed Paşa, cemiyetlerinin bulunduğu yere gönderildi.

Mehmed Paşa varup, meclise oturup,

«Şevketlû Pâdişâhımız ocak mansıplarını yine yanımızda mutebber ve makbul görünen ihtiyar hak sâhiplerine verüp, hil'at giydirdi.»

dedikde, hepsi birden:

«Allah mübârek etsin.»

dediler. Sonra her birinin fermanını çıkarup, «Pâdişâhımız sizlere falan ve falan mansıpları ihsan etti» deyup, emirleri öpüp ellerine verdikten sonra kalkup, hatt-ı Humâyunu çıkarup, okuyunca hepsi bozulup, mecburen «fermân pâdivâhımızındır» dediler. Mehmed paşa da çıkup, gitti. Anlar dahi evlerine gidüp, mansıp tedâriiknde oldular.

Küçük çavuş Ahmed Ağa başçavuş oldu. Başçavuşluktan Anber-Ali Ağa'ya Yanya beyliği verildi. Çorbacılardan biri asesbaşı (S.B.) tayin olunup, Cinci katili cühudi Hüseyin şehir subaşısı oldu.

Ol gece ki, pazar gecesi idi, Vezîr-i Âzam ve müftü ve diğer âyan, topluca Sarây-ı Humâyun'da kalup, intiyaten kendilerini muhâfaza edüp, gözlerine uyku girmedi. Yeni Ağa ve kethüdâ beye kol gezmek ve inzibata dikkat etmek tembih olundu.

Ol gün, şehit vâlidenin cenâzesi harem-i Humâyun'dan çıkarıldı, eski saraya gönderilüp, orada teçhiz ve tekfin olunup, Sultanahmed merhumun türbesine gömüldü. Harem-i Humâyun'da ne kadar câriyeleri varsa hemen o gün hepsi eski saraya naklolunup, merhumenin malından bir miktarı onbinakçeye dek verilüp ikişer sandık eşyaları ile cümlesi dışarı çakrıldılar. Ve hallerine münâsip birer müslümanla evlendirildiler.

Azledilen Yeniçeri ağası ve Kethüdâ bey, ol gece paralarını bahçelerine taşıyup, ertesi gün ferman gereğince mansıplarına (tâyin olundukları yerlerine) gitmek üzere adamlarıyle binüp şehirden taşra olup (Çıkup) Çekmece taraflarında çadırlarını kurdular. Kethüdâ bey yanına yüzyirmi bin filöri (I.S.) almıştı deyu yine sır dostlarından naklolunmuştur.

Bektaş Ağa'nın Öldürülmesi:

Bektaş Ağa, Bursa mansıbına gitmeğe âr edüp muâhazeden (S.B.) de korkusu olduğundan Silivri kapısının dışındaki çiftliğinde gizlendi. Orada kendisini emniyette hissetmeyip, kalkup, kendi zannınca emniyetli bildiği ocağa düşüp, aslında kendi menşei (çıktığı yetiştiği yer) olan Samsuncular (I.S.) odasında gizlendi ve onlara sığındı. Anlar dahi yüz çevirüp, «Sana mansıb verdiler, itâat etmeyüp gitmedin... Gitmediğin surette biz sana nice sâhib çıkabilürüz? Ülül'emre (Pâdişah'a) itâat etmemiş oluruz. Hâsılı seni kurtaramazız» dediler.

Anlardan dahi me'yus olup, kıyâfet değiştirerek Cerrah câmii yanında kendi dostlarından «Altıparmak»ın evine vardı. Hizmetkâr sâhibi müderris adam olmamla saklamağa cesaret edemedi. Yine orada «Terlikçi Mehmed Çelebi» derler bir Hamzavi'nin evine varup saklandı. Eski emektarı olup pazara giden bir oğlandan başka oraya geldiğini kimse bilmezmiş...

Bektaş Ağanın Bursa'ya gitmeyüp kaybolduğu duyulunca, Pâdişâh tarafından istenüp, evinde bulunmayınca Kapucubaşılardan Boyacı - Hasan Ağa yakalamağa memur olup dellallar bağırttılar. Meğer pazara giden adamı, Bektaş ağaya kuzu eti ve has ekmek, nefis yemekler ve meyva alup, Altı-Parmağın evine götürürmüş... Oğlanı tanıyup, çarşı esnafından biri ardınca gidüp, ol nevâleyi taşıdığı yeri görmüş...

Boyacı - Hasan Ağa, birçok adamlariyle arayarak Cerrah semtine varup, Altı-Parmak kendi adamı olmakla evine gidip aramağı düşünmedi. O sırada dellâl «Bektaş Ağayı bulup haber verene dirlik ve bahşiş verilür» deyu çağırırdı. Adı geçen adam Boyacı'ya gelüp «Ben kande (nerede) olduğunu bilürüm. Vaad olunan şeyi ver, göstereyim...» dedikte

Hasan Ağa vermeği taahhüt edüp adamın gösterdiği yere vardılar.

Bektaş ağa evin basıldığını görüp can korkusu ile dolap ardına benzer daracık bir yere saklandı. Hele arayarak bulup (Çık) dediklerinde çıkmayup etraftan kılıç ucuyla dürterek çıkarılup, kendi rızâsı ile teslim olmamakla muşta ve lobut ile başını ve âza ve cevârihini (El ve ayağını) yaralayup ak sakalı ve bütün vücudu kana boyanup, kavi ve iri bir adam olmakla güçlükle zebun edüp, bende çeküp (Bağlayup), elleri kolları bağlanurken:

— Baka Hasan! Gel heman ağzımdan bir küfür söz çıkmadan beni bunda (Burada) öldür!

Demesi câhilce hezeyanlardan sayıldı.

Hasan Ağa, bir taşçı eşeği getürtüp, diledi ki bindire... o sırada hazır olanlardan Hamza çavuş adında bir ihtiyar, Boyacının kulağına dedi ki, «Vâkıâ Bektaş, Pâdişahın gazabına uğramış ve her türlü cezâya müstahak bir kişidir, fakat ocak mansıblarından bir mertebe kalmamıştır ki vâsıl olmaya... Şimdi sen bunu bir eşşeğe bindirüp götürürsen, bütün yeniçeriler sana kin besleyüp, zamanı gelince senden intikam alurlar. Benim beygirime bindür götür...»

Demekle, Hasan Ağa gördü ki hayırlı bir nasihattır, çavuşun beygirine bindirüp, kolları bağlı, atın karnı altından bukağu vurup, Aksaray'dan Sarây-ı Humâyun'a varıncaya kadar halkın gözü önünde tezlil ve tahkir ile götürürken çarşı esnafı:

«Bre pâdişâh hâini zâlim! İşte cezânı buldun!»

Deyu yüzüne «Tu...» diyerek, başına kakarak, yerme ve lânetleme ile teşhir ettiler (S.B.). Bektaş ağa ise elleri ve ayakları bağlı, beygir üzerinde, başında bir kavuk... Destarı yok... Yüzü al kana boyanmış, cahillik şaşkınlığından ümitsizlik imanı ile parmağını kaldırup, kelime-i şahadet

getirmekle meşgul idi. Çarşı esnafını cahillerinin yerme ve kötülemeleri ve elliden fazla çocuklar ve mürâhık (S.B.) oğlancıklar düşüp:

— Bre ur gidiyi! Bre as gidiyi! falan kani? (**nerede**) bu falanın şapkası...

deyu çağırışup, bile (**beraber**) giderlerdi.

Şapkanın aslı budur ki, bu olaydan birkaç ay evvel Bektaş ağanın çarşı esnafına zulüm ve eziyeti ve onlardan bakkal ve diğer zimmilere (**gayri-müslimlere**) sermâye verüp, halka eksik sattırmağa sebep olduğundan Allah'ın kullarının canına yetip, bazı zulüm görmüş zarif kimseler kapusuna frenk şapkası mıhlayup, merhametsizliğine ve dinsizliğine tariz etmişlerdi (S.B.). Adamları sabahleyin kapu üzerinde şapkayı bulup, haber verdiklerinde gururlar gülüp:

— Bizim altıparmak İbrahim Çelebi'nin geceliğidir, ana virün!

demişti. Altıparmak Bosnalı İbrahim Çelebi ki, müderrislerden idi, ağalara müntesib (**onların adamı**) ve çırağları olmakla meclislerinde lâubali (**senli - benli**) lâtife ve küfürle karışık şakalar ettiğinden bu çeşit müstehcen (**iğrenç**) şakalarla bulaşıktı. Her ne kadar kapucular çarşı esnafından lâf atanları azarlayup çocukları değneklerle ürkütürlerdi. Yine halk etrafını çevirüp, söğüp, çocuklar hemen arkasından el kapup Bâb-ı Humâyun'a kadar gittiler.

İbret alınacak noktadır ki, ikbal devrinde yanında ve arkasında kırk elli kadar ıskarlatpuş (**ıskarlat giymiş**) (1) yassı kuşaklılardan başka uzun boylu, hünkârî sarıklı çuhadarlar (S.S.) ve iki taraftan iki mükellef yoldaş ellerinde birer tuğ püskülü, renkli sinek yelpazesi, atının gözünü, burnunu, kulağını ve ..... nı havalandırup, ve sinekleri kovalayarak, halk el bağlayup, selâmını alanlar iftehar ederlerdi. Gariptir ki, dünya ikbâli düşkünlüğe dönünce sinek

(1) Iskarlat, parlak Venedik çuhasının adıdır. Kırmızı, beyaz, yeşil renkleri vardır.

kovalama tuğu yerine kamçılarla bindiği beygiri sürüp giderlerdi. **(Amellerin cezalarından ve fiillerin günahlarından Allaha sığındım.)**

Bektaş Ağa bu hal ile Sarây-ı Humâyun'a varup, arz olundukta cevap çıkınca kapu arasında alıkonuldu. O vakit evvelce adı geçen Kuşçu - Mehmed ki, büyük vâlidenin katilidir, Bektaş ağanın karşısına gelüp;

— Bre Hâin zâlim! Ben sana ne işledim ki, beni deftere yazup, başımı istedin?

deyu tevbih etti. Bektaş ağa kaşını çatup:

— Bre put kıyafetli kâfir! Yıkıl şundan!

deyu azarlayınca, Kuşçu - Mehmed:

— Bak şu mel'unun haline ...Put demek çoktan gitti.

deyu bir çok sövdü ve lânet etti. Sonra pâdişâh huzuruna getirdiklerinde katline işaret olunmakla boğup, cesedini siyâset meydanına kodular. Oradan bir kilime konup, hammallar menziline gönderildi. Namazı kılınup, taşrada gömüldü.

Pek çok olan malları mîriye alındı. Bunlardan sonra oğlunun yol göstermesi ile, evinde olan su havuzu kaldırılup, altında havuza benzer bir mahzende dökme riyal (2.S.) ve iki adet birbirine bitiştirilmiş güğüm flori (S.B.) ve daha nice kıymetli eşya bulunup, alındı.

Müverrih der ki, Bektaş Ağa Arnavud cinsinden çıkup, ilk günlerinde Sekbanbaşı Deli - Kasım'a hizmet edüp sonra yeniçeri olup, yolu ile aşçı, odabaşı ve çorbacı oldukta, sonra Kasım ağanın damadı oldu. Bağdad fethinde yoluyla kethüdâ bey oldu. Sultan İbrâhim Han'ın cülusunda Mustafa Paşa vaktinde Tekeli yerine yeniçeri ağası oldu. Kendisi tamamen ümmi idi **(okuması yazması yoktu.)** Lâkin Sivaslı şeyhten bîatlı olmakla, tasavvuf ehlini âmiyâne (âdice) taklit ederdi. Hatta aslında, Hamzavilik (1) ile mütte-

(1) Hamzavilik, bir tarikattır. Hacı Bayram Velî tarafından kurulan Bayrâmiye tarikatının şubelerindendir. Kurucusu Bosnalı Hamza Bâlî'dir.

hem idi. Fakat tabiatının hasisliği, alçaklığı, tamahkârlığı hadden aşırı idi. Ocakta pek çok para kazandı. Tâ yeniçeriliği zamanından beri fâizle para verüp, yiyecek ve gidecekte basit ve kısıcı olmakla masrafı çok az olduğundan gittikçe parası artup, muazzam sermaye sahibi oldu. Sonra yüz elli akçe ile tekaüt (Emekli) ile müsterih oldu. İkbal devrinde iken Sultan İbrâhim Han vak'asından sonra şöhret ve söz sahibi olup, büyüklerin ve halkın işlerine karışırdı. Rüşvet almakta bütün bu çeşit kimselerden üstündü.

Mansıplar, hizmetler ve eyâlet işlerine de karışup, mevleviyet ve medreselere de karıştığından başka, ekseriya çelepler, zahire ve yiyecek götürenler ve başkaları onun sermayesini kullanırlardı. Aynı zamanda ekmekçi fırınları, bakkallar ve diğer sanat erbabına da sermaye vermiş olup, ihtisap nâipleri (Belediye işlerine bakanlar), Istanbul kadıları kol gezdikleri vakit bunların furununa ve dükkânına ve Bektaş Ağanın alâkası olan esnafa dokunamazlardı.

Faraza bakkala «İn aşağı!» deseler, bakkal kâfiri «Siz beni dövemezsiniz sultnım! Sermâye Bektaş ağanındır!» deyu güldüğü vakit hâkimler müsâmaha yoluna dönmekten başka çare bulamazlardı.

Nihayet kötü fiillerinin cezasını görüp, bu kadar hırs ve yorgunluklarla topladığı parası başkalarına nasip oldu. Tutup götüren Boyacı - Hasan Ağaya hizmeti karşılığı olarak Kapucular kethüdâlığı verildi.

Eski Yeniçeri Ağası Kara Çavuş'un Öldürülmesi:

Kara - Çavuş dedikleri Mustafa Ağaya, Tameşvar eyâleti verilüp, adı geçen günde şehirden çıkarılmıştı. Taşrada Çekmece yakınlarında çadırlarını kurup, oradan kalkup, Silivri yakınında Burgaz denilen köydeki çiftliğinde durup, gitmek niyetinde iken, kapudanlık fermanını gönderdiler. Fermanı getüren vezir ağasına, bin kuruş ve hil'at verüp, se-

vinmiş iken, akabinde Boyacı - Hasan Ağa, altmış kadar nefer ile varup, Hatt-ı Humayun'u gösterüp, «Emir pâdişâhın» deyu boynuna el urdukta, adamları mâni olmak istediler.

Hasan Ağa, nara urup, «Çekin elinizi! Hepiniz kılıçtan geçersiz!» demekle çekindiler. Kara - Çavuş'u bende çeküp (bağlayup) bir ata bindirüp, Silivri iskelesinde kayığa koyup, Sarây-ı Humâyun'a götürdü.

Pâdişâh'ın huzuruna geldikte, orada hazır olanlardan Ahır halifesi Hızır bey anlattı. Huzura varınca etek öpüp, mahçup bir şekilde durdukta, Pâdişâh hazretleri bizzat hitap edüp:

— Yeniçeri ağası sen misün?

deyu buyurdukta:

— Belî Pâdişâhım!

deyu yer öptü. Pâdişah etti:

— Niçün bu kadar fitneler kaldırdun?

cevabında:

— Hâşâ pâdişâhım, benim suçum yoktur!

dedi. Pâdişâh:

— Yâ bunca fitneleri kim kaldırdı?

dedikde:

— Bektaş ağa ve kul-kethüdâsı kaldırdı,

deyu cevap verdi. Pâdişâh tekrar hitap edüp:

— Ya sen, ağa değil miydün?

dedikde:

— Pâdişâhım, anlar zorbalardan idiler. Ben anların tab'ına ve sözüne karşı gelmeği kaadir değil idim.

dedi. Pâdişâh:

— Sana bir kaç kere hat gönderüp, dâvet ettim. Niçün gelmedin? Şimdi ne acep geldin?

dedikde, söğüt yaprağı gibi pâdişâhın hitabından titreyüp:

— Gelmeye anlar mâni olurlardı hünkârım!

Pâdişâh:

— Kaldırın!

deyu işaret etmekle taşraya çıkarup, Bostancıbaşıya teslim ettiler. Ağa bu aralıkta durmaz ağlar ve devamlı olarak gözünden pişmanlık yaşları dökerdi. O sırada bostancıbaşı bu halini gerüp:

— Ağa hazretleri; Bu ağlamak evvel gerekirdi. Son pişmanlığın fayda vermeyeceği meşhurdur. Ülülemre **(Pâdişâha)** muhâlif olmak hakikaten candan el yumaktır **(yıkamaktır)** ve devleti istilâ edüp, pervâsız atıp, tutmak, kişinin kendini belâ ve helâk deryasına atmaktır. Fırsat vaktinde tehlikeye pervasızca cür'et edenler, can pazarında da merdânelik göstermek gerektir.

deyüp, bostancılara işaret etti. İki esir getürüp, derhal boğdular. Ramazanın yirmisekizi idi. Cesedini emir Buharî camiinde yıkayup, müslüman kabirleri yanında gömdüler.

Adıgeçen Ağa **(Kara - Çavuş)** Nahcivan semtlerinden Terâkime oğlanı idi. Bazı şark seferlerinde getirlüp, nice aşağılık kimselere hizmet ederek yeniçeri, aşçı, sonra yoluyla çavuş olup, sultan İbrahim'in cülusunda Başçavuş oldu.

Civan-kapucubaşının sadrâzamlığında muhzır **(3.S.)**, sonra yoluyla Girid'de kethüdâ bey **(3.S.)**, sonra gelüp, ağa olmuştur. Söz ocağa düştükte hepsinin serdârı olup, şöhret ve tamah sevdasıyle hâli bu sonuca vardı. Bin beşyüz kese kadar parası ve ana göre kıymetli eşyası mîriye alınup, meçhul yerlerde bir çok paraları dahi kayboldu.

Çelebi Kethüdâ
Beyin Katli:

Kul kethüdâsı Mustafa Ağaya Bosna eyâleti verilüp, yanına bir çok altun ve para almış olduğu halde o gün Istanbul'dan çıkmıştı. Yolda kendisiyle beraber olan adamlarına vefâlığı olmak zu'miyle avuç avuç flori **(S.B.)** verüp, tekfur dağından Malkara'ya doğru gitti.

Evvelce Bektaş ağanın katlini işittikte, tâyin olunduğu yere gitmekten çekinüp, kaçtığı suçuna verüp, vehim ve vesvese içinde idi.

Kaçan ki, Kara - Çavuş'un katlini Istanbul'dan bazı, kendinden iyilik görmüş olanlar yazup, bildirdikte, sağ kalmıyacağını anlayup, çadırı ve yükünü orada bırakup, bir heybe altun ve biraz cevâhir gibi şeyler alup, bir iki sır dostu ve yarar emektarları ile kaçtı. Ağaları ve diğer adamları bütün kalan eşya ve parayı yağma edüp, dağıldılar.

Kaçtığı duyuldukta etrafa emirler gönderüp, arpalık suretiyle Mora sancağı verilen, defterdar-zâde Mehmed Paşa'ya ne bahasına olursa olsun yakalanması içün Ermi-i Şerif gitti. Kethüdâ bey ise Firecik kasabasına doğru gitmişti. Derhal yakalanmasına tâyin olunan Şeyh-oğlu dahi Firecik'e varup, kondukta kadıya varup, fermanlarını okutunca kethüdâ bey, Firecik'e konmayup, Orhan suyu tarafına yöneldi.

Firecikten ve etraftan reâyâ sürülüp, yolunu alınca (**önünü kesince**) belinde olan tirkeşi (**okluğu**) boşaltıncaya kadar hayli cenk edüp, bir çok adam yaraladı. Cenk sırasında kendisi de kolundan yaralanup, her ne hal ise tutup bağladılar.

Defterdar-zâde, adı geçen Mehmed Paşa, ileride Karasu yenicesinde idi. Ona dahi adam uçurup binüp, süratle gelmişti. Kethüdâ beyi, elleri bağlı olarak vezir Mehmed Paşa'ya teslim ettiler. Orada, yarasından mağlûp ve hayatından meyus olmakla:

— Paşa hazretleri, lûtfeyle, beni sağ göndermeyip, bunda (**burada**) katleyle!

dedikde:

— Biz de o işe memuruz.

deyu cevap verdi. İzin istemekle abdest alup, namaz kılup, tevbe ve istiğfar ve kelime-i Şahadetten sonra kendi eli ile, bayağı vakar ile sakalını kaldırup, boğazına geçirüp, şahâdet getirerek teslim oldu. Başı kesildi, Şeyh-oğlu ile Istanbul'a gönderildi.

Müverrih der ki;

Sebat gösterme şecâat ve kerem **(Asâlet, cömertlik)** cömertlik sahiplerinden ola gelmiştir. Her nerede hasis ve alçak varsa sözünde durmaz alçak olurlar. Bektaş Ağa ve Kara - Çavuş her ikiis de pinti Hamid gibi hasislikte ve alçaklık ile tanınmış idiler. Yakalanup, kurtulmaları imkânsız olduğunu biliyorlarken ağlayup, inleyerek şecâat hâmiyetini faydasız inlemelerle rüsva ettiler. Amma Çelebi Kethüdâ bey nefsinde asil, cömert tabiatlı olmakla, gücü yettiği kadar mücâdele ve mukavemet edüp, okluğu boşalınca yaralı olarak tutulup, can fedâ etmekte akılsızca titremişti amma, hakîr derim ki, can tatlıdır, başka şeye benzemez, ancak bu sözün aslı, hükemâdan **(Hakîm kimselerden)** sonu hikmet olan sözün medlulu olmak var ki, demişlerdir.

Bir akıllı ve kâmil **(S.B.)** büyük bir belâya düştüğü vakit bir hile ile kurtulması mümkün ise, gücü yettiği kadar çalışsın... Akla göre kurtulmak mümkün değil ise, faydasız inleme ile sabretmekte metanet göstermek şerefini yoketmemek akıl ve ruhun kuvvetine delildir demişlerdir. Saka-zâde Mustafa ağa nakleder ki:

Vezîr-i Âzam Siyavuş Paşanın huzurunda idim. Vezir konuşmakla meşgul idi. Ansızın küçük bir tabak içinde yıkanmış ve sakalı taranmış olarak kethüdâ beyin kesilmiş başını önüne koydular. Birdenbire getürdüklerinden yüzü buruşup pâdişaha gönderdi. Teessüf eder şekilde başını sallayup:

«Aralarında şu adamdan başka hareketleri ve sözü akla uygun olanı yok idi, yine asil idi. Korkudan kaçmasa idi, varup, Bosna'da otursa yalvarup, kurtarmak arzumuz idi. Amma eceli gelmiş... Deyu bir çok acıdı.

Asâlet ve cömertlik ne gûne medh olunur bir sıfattır ki, düşmanları bile kerim olanları iyi şekilde anmakta bulunurlar.

Kethüdâ beyin başı Bâb-ı Humâyunda bir gün durup, sonra onun ihsanını görmüş olanlar alup, Azmi-zâde Merka-

di hazîresinde **(etrafı duvarla çevrilmiş mezar)** gömdüler.

Rivâyet ederler ki, Vezîr-i Âzam, devletin bir kaç senelik gelir ve masrafını yoklayup, ağaların tasallutu ile (S.B.) burunlarını soktukları paraların muhasebesini görüp, kethüdâ bey, iki senelik zorbalık ve taşkınlık devrinde onbeş bin kese (S.B.) devlet malı elde edüp, bunlardan beşbin kese israf ve telef ettiği anlaşıldı. Bunun da ikibin kese kadarı nûkut **(madenî paralar)** ve hadden aşkın kıymetli eşyası mîriye alındı.

Üçünün mallarından ve bundan sonra zikrolunacak adamların müsâderelerinden **(devlet namına zapt olunmalarından)** alınan bu kadar bin kese (S.B.) hepsi enderun hazinesine **(Padişaha mahsus hazineye)** alınup, taşra defterdara teslim olunmadı.

Çelebi Kethüdâ kaçtığı vakit, bütün emvâlini, adamları yağma edüp, etrafa dağılmışlar idi. Başı geldikten sonra Defterdar-zâde'ya sağa sola dağılmış olan eşkiyanın toplanması içün emri şerif gönderildi. O dahi etrafa adamlar gönderüp, bin dikkatle yük yük akçelik altun toplayup, Istanbul'a gönderdi. Fakat sözüne inanılır kimselerden naklolunur ki, Çelebi Kethüdânın bin kese kadar mâdenî para ve eşyası adamlarının yağmasına uğrayıp, ele girenleri dahi yer yer saklanup, hazm olunmuş ve saklanmış idi.

Sözün neticesi, bir iki sene âleme velvele verüp, devlet-i Aliyyeyi ellerine geçiren ağaların hallerinin sonu bu şekilde neticelenüp, hiç olmamış gibi oldu. Diğer adamları dahi darmadağınık olup, bunların kuvvetiyle haddini aşanlar cezalarını buldular. Nitekim tafsili gelse gerektir.

Haddini aşan bâğilerin hakkında âdetullah böyle cereyan edegelmiştir.

Aziz Efendi'nin
Sürgün Edilmesi:

Şeyhülislâm Aziz Efendi evvelâ ağaların kuvvetiyle şeyhülislâm olmakla, onlarla haşır ve neşir olmakla fazla ile-

riye gidüp, onların sözlerine göre işlerin yürütülmesine müsaade ettiğinden başka, dünyaca mertebelerin en faziletlisi olan meşîhat-i islâmiye makamına kadar yükseldiği halde, zaman zaman ağaların ziyaretine gitmek, sık sık onları davet etmek gibi lâubalilikleri **(senli - benli)** yüzünden hafiflik yapardı. Anların arzularını tercih ettiği için saltanat-ı Aliyye tarafından gözden ve itibardan düşmüştü.

Bilhassa son toplantılara, Alem-i Şerif çıktığı gün ağa kapusuna, oradan at meydanına varup, iyâli ve adamları feryad edüp:

«Pâdişâh tarafına git! Ağalar tarafında işin nedir?»

diye gördüler, faydası olmadı. Çünkü Sultan İbrahim'in tahttan indirilişinde dil uzatmakla şöhret bulup, bu çeşit cemiyetlerde söz söyleyüp, ileriye atılmak şöhret kazanmasına sebep olmuştu. Bu son ağalar toplantısında onlara kıyas ile ağalardan ayrılmayup, sarayda Ebusaid Efendinin müftü olduğunu duyunca, hayret ve utancından eteğe sarılıp, iş bittikten sonra mecburen varup, ister istemez kalblerin nefret etmesine sebep oldu.

Ramazanın onyedinci günü fermanla evinden kaldırılup Samatya'dan bir kayığa konup, arpalık olmak üzere Sakız'a gönderildi.

Fâide:

(Mülkü dilediği gibi tasarruf eden kudretli Allah'ı tenzih ederim, onun mülkünde onun istemediği hal cereyan etmez.)

(NAÎMÂ burada son ağalar hâdisesini uzun uzadıya, yıldız ilmine tatbik ederek, hâdiselerin, yıldızlardan çıkan ahkâma uyduğunu anlatır.)

Küçük değişiklikler ve diğer
Olayların Tamamlanması:

Gece pervânelerle cem'i germâ-germ idi şem'in
Seher gördüm ne şem'-i meclis-ârâ var ne pervâne

Çün ağaların, devleti perişan oldu. Bütün halk gûyâ bir uğursuzluk kâbusundan kurtuldu, şeklinde büyük küçük emniyet ve rahat buldu.

Vak'anın def' olunduğunun ertesi günü Vezîr-i Âzam ve müftü Ebu Said efendi, kaazskerler ve diğer âyan hanelerine gelüp, tebrikte acele ettiler.

Müftü efendi, Bursa kazasına Sarı Abdullah'dan kaldırup, fetvâ emini Altıparmak Abdülfettah efendiye verdi.

Sadrazam Siyavuş Paşa tam istiklâl ve heybetle vezirlik makamında karar edüp, geçmiş devrin maiyeti adamlarını araştırmağa başladı.

Bunlardan Sarı-kâtip dedikleri fettan uğursuz ki, gizlenmişti, ahbaplarından Tekfurdağlı Abdüllâtif Çelebi mahremi olup, «Şu miktar şey ile seni affettirmek hususunu falan ile söyleştim» deyu kandırup, vezire haber vermekle yakalanup, kapıcılar odasında haps ettiler. Abdüllâtif'in bu hizmeti teşekkür ile karşılanup, Mahmud paşa niyâbetini (kadı vekilliğini) verdiler. Sarı-Kâtibin varı yoğu mîriye alındı, kendisi hapiste kaldı.

Müverrih tafsil edüp, der ki, adı geçen Sarı-Kâtip İbrâhim han-zâdenin, haydut adlı bir şâki kölesinin ona yakışmayan veledi (oğlu) olup, defterdar Ekmekçi-zâde'nin karakulağı, yüğrük ulağı idi. Mel'unluğundan, bir iki defa velînimetine (ekmeğini yediği adama) kılıç çekmişti. Mel'un bir güldürücü maskara olmakla giderek (zamanla) büyüklere musâhip (I.S.) ,sonra kethüdâ beye çatup, kethüdâ bey cahil olmakla bunu kendinin yakını ve sır kâtibi edindi. Lâf ve güzafına aldanup, bunu akıllı bir nasihat verici sanmıştı. Hatta vâlide sultandan kethüdâ beye ve ağlara gelen teskerelere bu mahrem olup, cevap yazardı.

Divân-ı Humâyun kâtipleri sırasında olmakla ağaların kuvvetiyle Anadolu muhâsebeciliğini kapmıştı. Fakat münâfık habis olmakla, ağaların ikbal pazarlarına kıtlık alâmetleri gelince, gelen teskerelerin cevaplarını yazdıktan sonra cüzdanında saklayup, gizlice sadrazam Melek Ahmed

Paşa'ya, sonra Siyavuş Paşaya gösterüp, ağaların sırlarını meydana vururdu. Güyâ bu yüzden devlete ve vezirlere hayırhahlık satup **(iyilik eder görünüp)** ağalar bertaraf olursa bu sâdık hâlinin, kendisine kurtuluş sebebi olur sanırdı. Vâkıa bu hâline Siyavuş paşa aldanup, sır dostlarına:

— Şu Sarı Kâtip, bir sâdık adama benzer...

der idi. Ve haps ettiği vakit bütün malını alup, kendini salıvermek fikrinde iken **(Kötü söz bardaktaki suyu bulandırır ve başını döndürür, uçurur)** anlamınca habisin lisan suçu katline sebep oldu. Tafsili budur ki:

Sarı Kâtip, Anadolu muhâsebecisi iken, divanda olan vezirlerin çoğu kul cinsi **(köle cinsi)** olup, Siyavuş Paşa, Gürcü Paşa, Kenan Paşa ve diğerleri divanı savdıktan sonra, Sarı - Kâtip ağaların meclisine maskaralık etmeğe giderdi. Ağalar buna sorup;

— Sarı, nerden gelirsün?

dediklerinde:

— Esir pazarından gelürüm.

deyup, Divân-ı Humâyundan kinâye ederdi. Ol mağrurlar dahi bu fâhiş halt etmeden haz edüp, kahkahalarla gülerlerdi.

Bu edepsizliği Siyavuş Paşaya naklettiklerinde salıvermekten vazgeçüp «Anı bu gece katledin» deyu tembih eyledi. Bu tembihin haberi kendine varup, kurtuluştan ümidi kesince bıçağı ile vurup, kendini boğazladı. Henüz can çekişirken beri tarafa haber verildikte varup, işini bitirdiler. Leşini denize attılar. Kendi kendini öldürmek ekseriya Rus kölelerinin âdeti olmakla **(kavgacı millet)** anlamınca babası olan payzen'in **(ayağına pıranga vurulmuş, forsa)** huyu kendinde zuhur eyledi.

Defterdar Paşa, cemiyet yok olduktan sonra saraya varup kul mevâcibini **(asker maaşlarını)** tamamen vermekle, defterdarlık, muhâsebeden azlolunan Sarı Ali Efendiye verilmek düşünülmüş iken yine eski defterdarda bırakıldı.

Asesbaşı, **(S.B.)** Ömer ağa, epeyce bir zamandan beri

ağalara dayanarak zengin olup, Kuru - Kavak'ta saray gibi muazzam bir bina yaptırmıştı. Yakalanup, hapsedildi. Ve malları alınup salıverildi.

Kethüdâ beyin ve ağaların adamlarından olup, dış haliyle dile düşen devecibaşı Kör-Ali, mühürdar ve benzerleri azlolunup, niceleri kaçtılar.

Zenginlerinen ileri geleni Deli - Birader kaçup, bulana bin altun vaad olunup, dellallar bağırdı, bulunmadı. Zenginin yardımcısı çok olur. Gizlice Gürcü paşaya otuz kese ve onun eliyle Vezîr-i Âzam'a yüzyirmi kese ve ikibin altun kıymetinde bir kuşak verüp, Gürcü Paşanın ricasiyle affolundu. Bu adam vâkıâ ağalara varırdı, amma bir mansıba karıştığı yoktu... Alışverişle meşgul hizmetler alur satar... «Kârıyle geçinüp, ırz ehli adamdır, anı incitmek lâyık değildir» deyu beyaza (temize) çıkardılar.

Reis-ül-Küttap mevkufatçı - Mehmed Efendi büyük vâlidenin adamlarından olduğundan başka eskiden Kara - Mustafa Paşa asrında silâhtar paşa olmakla Siyavuş Paşanın kendisine eski kini varmış... Ağalar cemiyeti ve yeniçeri gecesi kendisiyle istişare ettikte, ağalar tarafını tercih ettiğinden de kırgın imiş... Ramazanın ondokuzunda ağaların işi bertaraf olduktan sonra vezir'in karşısında durur iken hemen hiç sebep yokken paşa kendisine kaş çatup:

— Baka! Evvelce silâhtar paşanın katline dahi sebep olan sen değil miydin? Gel, var git şurdan!

deyu birdenbire azarladıkta, mevkufatçı bu sebepsiz meseleden şaşırup, taşra çıktıkta çavuşbaşı hapsine verilüp, mal istemeye başladılar.

Sadrazamlıktan azlolunan Melek - Ahmed Paşaya Silistre eyâleti verilüp, Derviş paşa Anadolu'ya naklolunmuştu. Halen Melek - Ahmed Paşa döndürülüp, Malkara'ya sürgün ve orada oturması ferman olundu. Kethüdâsı Gade-Mehmad dahi Istanbul'a getirtülüp, kethüdâsının kethüdâsı haps olundu. Riyâset yerine beylikçi Şâmi - zâde Hüseyin efendi yükseltildi. Baş muhâsebeten Mecdi - Mehmed Efendi azlo-

lunup, mansıbı, Salih paşa tezkerecisi Hüseyin Efendiye verildi. Anadolu muhasebesini, vak'adan iki gün evvel Sarı - Kâtip arzusu ile bırakmıştı. Şimdi Urfalı Kara - Bâki efendiye verildi.

Istanbul ve havâlisinde ocak ağalarının ve Bektaş ağanın koyunları sebebiyle, et on, hatta onbeş akçeye kadar satılurdu. Vak'adan sonra sekize indi. Tekrar hemen on akçeye çıkınca Gümrük emini ve koyun emini olan ermeni Hasan, vezirden ikiyüz deynek yemekle yine sekize indirdi. Çünkü ağa ve Bektaş ağa kendi koyunlarını fazla fiatla sattırmak içün Sultan Mehmed ve Sultan Beyazıt avlularında ve bazı meydanlarda olan kasaplar ki, çirkeci denilir, onların dükkânlarını kaldırtmışlar idi. O gün yine izin verilüp, semiz etler, sekize zahmetsizce alınup, halk hayır dua ettiler.

Müderrislerden ağaların adamı olan Altı - Parmak Bosnalı - İbrahim Çelebi, çavuşbaşı hapsine verilmişken şeyhülislâm sahip çıkup **(Ulemâ, haps ve müsâdere olmak uygun değildir)** deyu salıverdirdi.

Şevval bayrâm-ı şerif ulûfesi **(Maaşı)** çıkup neferlere dağıtıldı. Her ulûfe dağıtılışında ellibin kuruşu ağalar paylaşup, esâmi, tâbiler ve diğer cinâyetlerden başka ,hemen ellibin kuruş ağa, kethüdâ bey ve diğer ağalar, kâtip ve halifeler, mertebelerine göre bahşiş alurlardı. Bu bayrâm-ı şerif ulûfesinde o mikdar akçe artup mîriye kalmakla, öldürülenlerin hiyâneti güneşten fazla açığa çıktı.

Âdet olduğu üzere çoka çıkup salıncak kurmak ve diğer oyunların yapılmasına izin verilüp, halk sevinçle bayram ettiler.

Şevval ayının dördüncü günü Bahaî Efendi hazretleri, Istanbul'a gelüp saâdethânelerinde **(Evlerinde)** karar ettiler. Müftülüğü zamanında Siyavuş Paşa ile aralarında muhabbet merasimi geçer olup, hatta Melek - Ahmed Paşa Siyavuş Paşayı eyâlet vâliliği veya kapudanlıkla İstanbul'dan uzaklaştırmak istediği vakit, Bahâi efendi o muameleyi kö-

tüleyip, mâni olmak hususunda fazla miktarda çalıştıklarından paşa, Mollaya pek fazla muhabbet edüp, yanında veya o yok iken onu yükseltir ve itibar gösterirdi. Hatta bazan ziyâretine geldikte iki taraftan gönül alıcı konuşmalar olurdu. Daha evvel bahs olunan çiçek ve kürk meselesinden, paşa Eyub'a giderken ulema efendileri ziyâret için dizginini çevirdikte Abdülbâki Efendi «Burada münâsip değildir, düşmanlarımız mânâ verirler» demekle:

— İmdi sen var bizden elini öp!

deyu Bâki efendiyi gönderüp, hulûs arz etmişti. Bu cihetten daima muhabbette devam edüp, sürgün edilmesine gayet gücenmişti.

Abdürrahim efendi Istanbul'a geldiği sırada adı geçen vezir (Siyavuş Paşa) rüyasında kendini bir nimet sofrasında meclisin başı, Bahâi ve Abdürrahim efendileri dahi ol sofa üzerine oturmuş görüp, bu rüyayı adı geçen Bâki Efendiye söyleyüp, gâib âleminden Cenâb-ı Hakk'ın lûtfunu bekler olmuşdu. Şimdi (**Rüya gerçekleşti**) anlamı gâib perdesinden göründü. Düşmanların katli kendi yüzünden meydana geldikte, devlet sofasında ve sadrazamlıkta oturunca rüyayı yad edüp Bahâi efendinin gelmesini de içten isterlerdi.

Görünüşte zamanın müftüsü olan Ebusaid efendiye adam gönderüp, gelmesine izin vermesini istedikte, Molla cenapları âyan arasında yaygın olan birbirine düşmanlık ve hasedçilik dolayısiyle amca-zâde tarafına yanlış düşünce ile sertlik gösterüp «Hele bir kaç gün dursun, şimdi acele olarak anların gelmesinde pek o kadar münâsebet yoktur» deyup, mâni olmak istedi. Fakat vezir cenapları sıkılıp, izin istemekte ısrar edince, müftü mecburen ve istemeyerek razı olmuş görünerek «doğrusunu kendileri bilürler» dedi.

Vezir dahi dâvetleri için Emr-i Şerif gönderdi. Ramazan sonlarında Emr-i Âli Bahâi efendiye ulaştı. Tuhaf işlerdendir ki, ol gurbet günlerinde kâh Burgos'da kâh Gelibolu'da oturup, mevlevî şeyhi Ağa-zâde Şeyh Mehmed efendi ile buluşup sohbetler ederledi. Şeyh cenapları kendilerine «İnşal-

lahu taalâ Ramazan-ı Şerifde vatana dönmeniz içün size müjde mektubu gelür. Nihayet Bayrâm-ı Şerifi maiyet ile edüp, sonra gitmeniz daha münasiptir» dey umüjdelemekle, aynen vâki olunca, Kâmil Şeyh'in nefes-i Enfeslerini kaybetmeyüp, bayrama kadar beraberce Gelibolu'da kaldı ve bayram sırasında vatana yönelüp, hâlen Istanbul'a ulaştılar. Bütün ulemâ ve ahbapları Bahâî efendiye gelişinin hayırlı olmasını tebrik ettiler.

Kaba-Kulak-zâde Ebül - İrşad Mehmed Ali el - Hamîdi ki, evvelce Rumeli kazaskeri idi, şevvalin beşinci cuma günü vefat edüp, Sultan Mehmed câmiinde namazı kılındı. Namazında bütün ulemâ hazır oldular.

Ömer ağa ki, Bektaş ağanın kethüdâsı idi, kaybolmuştu. Bir gün bütün mevcut malları mîriye alındı. Bunlar arasında seksen adet samur kürkler ve kırk câriye ki, her biri yeni giyinmiş, rengârenk, üzerinde cevâhir dikilmiş al sof ve ferâceler ile... hepsi mîriye alındı.

Küçük Yangın:

Bu sıralarda kırân-ı Merih ve müşteriden bir gün evvel Şevvalin altısı idi. Delil burcu-u Kavs'de olmakla ki, kıranda veted-i râbidir, Cığalazâde sarayı semtinde küçük bir yangın oldu.

Darüssaade ağası Mehmed ağa azledilerek Lala Süleyman ağa darüssaâde ağası oldu. Adı geçen Süleyman ağa, pâdivâh ve vâlide hazretlerine karşı beğenilen hizmetler yapmakla bu olaylarda bütün idare anın reyiyle olup, herkesin öncüsü idi. Elbette tam iltifata, izaz ve ikrâma mahzar olması lâzım geldiğinde darüssaâde ağalığı ile bahtiyar ettiler.

Daha evvel bahsi geçtiği gibi, çün her zaman devlet-i Aliyyede bir sözü geçer mevki sâhibi kimse zuhure gelmiştir. Ve her asırda şöhret sahiplerinin devleti kaybolup, söz sahibi olmak başka tarafa geçme fetretinde (S.B.) iş kimin elinde biterse o kimse şan ve şöhret sâhibi olup, sonra-

ki nöbette tedbir ve tasarruf dizginleri anın müstakil elinde bulunmak genel kaidedendir.

Buna binâen ocak ağaları tarafında batan İzzet ve şöhret yıldızı, lala Süleyman ağa tarafından doğup, darüssaâde ağası olmakla, bilhassa istiklâl onun elinde kalup, işlerin idaresinde dilediği gibi hareket etmeye başladı.

Kudsi-zâde, ağalar ile birlik olmak suçunda dahil olduğu için, şevvalin altıncı günü sürgün edilmesine hatt-ı hümâyun **(pâdişâh yazısı)** çıktı. Yerinden kaldırılup, bir ata bindirildi. Adamları yanında, götürmeye memur olan çavuş önünde olduğu halde hatt-ı humâyun elinde... Karadan Yedikule'ye götürüp, orada bir kayığa koyup, yolladılar. Bu çirkin hareket ki, ulemâyı tahkir akıllı işi değildir, galibâ Kudsi-zâde düşmanlarının hilesi ile sürgün edilmiştir.

Yine bunun gibi Nakib-ül Eşraf **(I.S.)** Seyrek-zâde Abdurrahman efendinin dahi sürgün edilmesi arzu edilmiş idi. Sadrâzam rica edüp:

«Pâdişâhım, bunlar gözü yaşlı duâcılarındır. Onların, işlediklerinden mahçup olmaları kâfidir. Af buyrulmaları doğru olur.»

Demekle affolundu. Abdürrahim efendi çünkü ağaların yardımiyle gelmişti, Belgrad kazası arpalık ve fetvâsı kendine verilüp, küçük oğlu bile **(beraber)** gitmek ferman olunup, gitmiştir.

Celâlî İbrâhim
Ağa'nın Katli:

Evvelce cülus sırasında darüssaâde ağası İbrahim ağa ki, Celâlî denilmekle tanınmıştır, sultan İbrahim'i katledenlerden olduğundan başka, büyük Vâlide ile birlik olup, üç defa mâsum pâdişâha suikast ettiği duyulmuş... Doğru veya yanlış bütün saray halkı dilinde meşhur idi.

Derler ki, evvelâ pâdivâhın sünnet olduğu gece âdet olduğu üzere erkekelik âletini darüssaâde ağası tutmak fer-

man olunup, İbrâhim ağa bu hizmete memur oldukta, haddinden fazla kan akıp, pâdişâhın çehresinde değişiklik ve vücudunda zaaf meydana gelecek derecede kan aktığından, «kasden tutmadı, pâdivâha ihânet etti» deyu azîm gürültü olmuş idi. Sonra frenkten müslüman olmuş, cerrahlık bilür bir iç-oğlanı ilâç edüp, kanı tutmuştur.

İkinci vak'a, evvelce merhum sultan Cem olayında zikrolunan hile gibi bir zehirli ustura hazırlayup ,ağalar anlayışlı olmakla, usturayı alup, bir adamı tıraş ettiklerinde şişüp büyük gürültü zuhur etmişti.

Üçüncü defa zikrolunan olay ki, kötülük isteyenlere yok olma sebebi olmuştu derler. Mısır'a adam gidüp, Celâlî - İbrahim ağayı katl ve mallarını mîriye aldılar.

Yeni darüssaâde ağası Süleyman ağa şevvalin onbirinde büyük divan edüp, büyük merasimle tebrik olundu. İzmir'den Kıbrıs eyâletine giden eski defterdar vezir İsmail paşanın Istanbul'a gelmesi hususunda darüssaâde ağası rica ettikde Vezîr-i Âzam:

— O köse, bir hilekâr ve fitneci heriftir. Gelürse sıkıntısını boynuna alır musun?

dedikde Süleyman ağa taahhüd etti. Vezir dahi mecburen getirtmek içün ferman ve adam göndermek üzere iken İsmail Paşanın vefatı haberi gelüp, «Etâ emrullah - Allahın emri geldi — Âyet» gayp âleminden görüldü.

Hikâyesi geçen helvacı-başı Uveys ki, evvelce pojga beyi olduktan sonra tekrar gelüp, helvacıbaşı olmuşdu, meşhur olayda eski vâlide reyiyle pâdişâha gadr etmeğe niyet ve âzimet ettiklerinde zehirli şerbet Uveys'in eline verilmişti. O tehlikeli işi üzerine alma suçuyla azledilmiş ve kovulmuşdu. Zülüflüler (S.B.) kethüdâsı dahi bir kaç zülüflü ile münasip dirlikler (S.B.) ile çıkarıldılar. Zülüflüler kethüdâsı Mîr-Alemlik (S.B.) içün arzuhal verüp, üzerine kanun üzere dirlik buyrulup, ister istemez müteferrikalık ile çıkup, isteği yerine gelmediğine yürekten ah ederdi.

Abaza - Hasan Ağanın
Ahvali:

Adı geçenin baş kaldırış keyfiyeti anlatılmış idi. Yanında nice binlerce kişi toplanmıştı. Evvelce ise Bektaş ağanın ihtarı ile Tayyar oğluna, Çavuş oğlu Mehmed Paşaya, Sivas beylerbeysi Topal Paşaya başka başka, İbşir Paşayı katl içün emirler gönderilmişti. Anlar ise «Bugün size ise yarın bizedir» deyu emirleri İbşir'e göndermişler ve kendileri dahi İbşir'e katılmışlardı.

İbşir paşaya dahi Abaza'nın katli içün emir gidüp, serdar olmuşken, cinsiyet sebebiyet **(İbşir de Abaza idi)** birleşivermeleri korkusundan Katırcıoğlunu serdar ettiler. İbşir de bundan müteessir olup, başta olan paşa askerleriyle barış ve nasihat etmek bahanesiyle varup, Abaza'ya katılmıştı. Onunla buluşup, ahidleşüp, beraber konup göçtüler. Hâsılı giderek İbşir ve Abaza'nın cemiyetleri ziyâde olup, etraftan herhangi bir sebeple gönlü kırılanlar ol gürûha can atmaya başladılar.

Abaza üzerine tâyin olunmuşken oradan Türkmen voyvodası olan Ak-Ali ağa geçen sene de Türkmen üzerine vardıkta, Türkmen dahi bu fetretleri görüp **(hükümetin aczini görüp)** Ali ağayı uğratmadılar. Ali ağa güzel bir tedbir edüp daha Abaza ile birleşmeden İbşir'e varup, para toplamak hususunda yardım rica edüp İbşir'e, çok hediye verdi. İbşir paşa, adı geçene güler yüz gösterüp, Türkmen ileri gelenlerini çağırup, kararlaştırılan geçen senelerde her ne işe ödenmesi hususunu tembih etti ve «Ali ağaya da riâyet eylen» dedi. İbşir paşa gibi üstün kuvvet sahibi vezirden korktukları için kararlaştırılan parayı tamamen ödeyüp, Ali Ağaya geçen senelerden onbin kuruş fazla vererek razı ettiler. Ali Ağa dahi onbin kuruşu İbşir paşaya verüp, kendisi muayyen âidâtı ile kani oldu. Sonra İbşir'in ordusu tarafına çadırlarını kurup, Abaza Hasan'ın ve diğerlerinin korkusundan emin oldu.

İbşir paşa ve Abaza'nın cemiyetleri gittikçe büyüyüp. bunların adamları bilhassa etraftan toplanan vezirler, bunların adına köy ve kasaba halkının mallarını yağma, kızların bikrini izâle ve ırza tecavüz gibi pek çok müfsitlik ve mel'anet ettiler.

Sipâhiler İbşir Paşay:

«Biz sana mührü getirtmek içün Üsküdar'adek varup, muhalifleri katl edüp, seni vezir ettiririz. Ve senden hizmetlerimizi ve yoldaşlarımızı alırız.»

deyu bu yüzden arzularını yürütmeye çalıştılar.

İbşir paşanın ise mesele canına minnet ve bu topluluğu fırsat bilürdü. Fakat yine sonucun tehlikesinden çekinüp «Ne belâya yakalandık, cemiyette bulunduk, bunlar bizi dile düşürdüler.» deyu lisan ile ve mektupla şikâyetten ve fesaddan temize çıkmak içün mugalâtadan (S.B.) geri kalmazdı.

Otuz bin kadar adam toplanup, etraftan zahire parası ve selâmet akçesi şeklinde harçlık ve zahire toplamağa memurlar ve mübâşirler ile buyrultular gönderdiler.

Şevvalin birinci günü Engürü'de (Ankara) bulunup, bayrâm-ı Şerifi orada yapmak üzere o tarafa yönelüp, sonra Istanbul'a gelmek üzere hareket ettiler. İçlerinde istemeyerek beraberlerinde gelmeye zorladıkları on kadar kadı ve iki müftü vardı.

Engürü müftüsü Şerimi efendi evvelce Istanbul'a kaçup şerlerinden kurtulmuştu.

Vaktâ ki İbşir Paşa ve Abaza, askerleriyle Engürü'ye vardı, Keder - oğlunu katleden Kürt Abdullah bey ki, Bektaş ağanın çırağı olup, hâlen Ankara paşası idi, bir konak karşılamağa varup, İbşir Paşanın özengisini öptükte İbşir kendine acı acı gülüp:

«Senin suçların çoktur. Hele şimdi seni affettik. Var bize yiyecek ve yem ve konak tedârik et!»

Dedikde ahmak, sevinçle dönüp, zahire tedârik etti. İbşir paşa o azîm asker ile Engürü'ye konu, Abdullah beyi çağırup, ve âyandan Muslu bey, kale ağası ve kethüdâsı, serdar ve ayandan bir kaçına adamlar gönderüp, ol anda kaptırup **(yakalatup)** getürttü. Divan edüp, Abdullah bey ve âyandan yedisekiz nefer kimseyi elleri bağlı ölüm meydanına getirüp:

— Baka, siz ne içün Bektaş dedikleri zorbanın kışkırtması ve ifsâdı dolayısıyle çıkarılan emri bilürken, Keder-oğlu gibi Halep pâyesi ile ulemâdan ünlü bir molla iken katline cür'et ettiniz?

Deyu azarlayarak hitap ettikde, anlar dahi kekeleyerek cevap vermek istediler. Cellâda işaret edüp:

— Kes şunları!

Dedikde Abdullah beyi önce çökertti. Yalvarayım dedi, paşa çağırup:

— Söyletme mel'unu, ur boynunu!

Dedikde, Abdullah bey başını kaldırup:

— Hey paşa! Ur boynunu dersin, ururlar amma, ben eşeğimi bağlamadan evvel sen dahi gelürsün!

Dedi. **(Yâni senin de yakında başın kesilir dedi)**

İbşir paşa cevap verüp:

— Keder-oğlu eşeğini bağlamadan işte sen varıyorsun!

deyüp, işaret etti. Cellât önce Abdullah beyi, sonra o âyandan olanların kellelerini toprağa yuvarladı.

İnsaf gözüyle bakılsa, İbşir Paşa Keder-oğlunun hayfini **(haksızlığını, zulmünü)** almak içün adı geçen Abdullah beyi cezâen katletmesi doğru denecek bir iştir. Bunlarla beraber ve reâyâya musallat olan bir kaç kimseyi dahi asup, sonra Engürü yeniçerilerinden onbeş bin kuruş aman parası istedi. «Ya verirler, ya cümlesi katl olunurlar» dedi. Anlar dahi para vermeyi can telef olmasına tercih edüp, verdiler.

İbşir, Eskişehire ve bazı yerlere mütesellimler **(I.S.)** tayin edüp, etrafa buyrultu, tuğra çeken serdar ve emirler gönderdi. Kim karşı gelirse heman öldürülürdü. Devlet-i Aliyye tarafından nizam tedbiri alınmadığı için halk dahi şaşırup, korkularından itaat ederlerdi.

Evvelce Siyavuş Paşa yeni vezir olup, ağalar dahi katl olunmayup, devlet idaresi ağaların elinde iken Siyavuş Paşa Hasan ağaya bir mektup yazmıştı. Mektupta şöyle yazılı idi:

«Sen ki Hasan ağasın! Elbette ki başındaki kalabalığı dağıtup, seni bir iyi eyâlete tayin edelim. Eğer böyle celâlîlik edersen, evvelce baş kaldıran celâlîlerin hali nasıl sona erdi, düşünesin!»

deyu yazmış idi.

Vezir ağası mektubu götürüp, sipâhilerin topluluğu önünde okundukta celâlî kelimesi geçince «Bre falan! Biz celâlî miyiz?» deyu elli altmış sipâhi bir uğurdan kılıç çeküp, mektubu getireni paralamak içün hücum ettiklerinde Abaza Hasan kendini öne atup:

— Yoldaşlar! Çekin elinizi, bunun suçu yoktur. Vezir'in **(Sadrazam Siyavuş Paşanın)** dahi bu işde günahı yoktur. Siyavuş Paşa hazretleri hem karındaşımız **(ikisi de abaza idi)** hem efendimizdir. Bu ağızlar, ağaların ısrarı ile yazılmıştır.

Deyu men edüp, cevap mektubunda deftere sekiz adam adı yazup, «bunların katli muradımızdır» deyu yola düşürmüşlerdi. O sekiz adam, Bektaş ağa, Kara - Çavuş, Kedhüdâ bey, Sarı - Kâtip, Deli Birader, Gade kethüdâ, Samsuncu Ömer, Teskereci Gınâi idi.

Bu mektup vezire geldikte Pâdişâha ve yakınlarına gösterüp, ağalara göstermedi. İbşir paşa, Abaza ile birlik olarak bu kadar kalabalık ile Istanbul'a geliyor avazesi ile, Istanbul'da saçma sapan sözler çoğaldı.

Pâdişah'ın yakınlarının eline fırsat düşüp, şehirli dahi ağalardan yüz çevirmiş olmakla, çeşitli sebeplerin toplanma-

sı ile ağalar saltanatı bertaraf kılınup, haklarından gelinmişdi.

Bu iş bittikten sonra da anların sıkıntısını bertaraf etmek tedbirine başlamak icap etmekle vezir müftü ile görüştü. Müftü şöyle tedbir etti ki, «Istanbul şeyhlerinden biri gönderilüp, va'z ile men edile...»

Vezir razı olmayup, «Ana şeyhleri göndermek, şânını yükseltmektir. Kibir ve gururunu artırır. Ana hemen bir adam gönderirim. Uslanmazsa sonu budur ki, bir hatt-ı Humâyun gönderirim» deyup, mektup yazdı:

«İşte katillerini istediğiniz ol sekiz adamın ünlüleri katl olundular. Bundan sonra toplantı ve fitneden el çekip, dağılasız.»

Deyu nasihatı bildiren mektup idi.

Bu mektup, sadrazamın ağalarından Tatar Süleyman ağa ile gönderildi. Ağaların katlini işittiklerinde gönülleri ferahladı. Amma İbşir paşanın Mülehhem ve dürzilerle geçmiş vak'a içün gayzı olmakla asıl maksadı andan intikam almaktı. Bunun içün Şam eyâletini kendine, Trablus'u dilediği adama, Şam kazaları kendi adamlarına verilmeği istedi. Böylece hep birden varup, mülehhemin hakkından gelüp, intikam alacaktı.

Bu ricaları yazup der-i devlet'e (I.S.) arz edüp, gelen adama kethüdâsı Bayram ağayı koşup (yanına verüp) gönderdi. Şevval ayı başlarında geldi. Vezir-i Âzam tekrar müftü ile konuşup, yine:

«Cemiyeti dağıtasın, umulur ki, sana müsâade olunur.»

Deyu vaad ve aldatıcı sözleri hâvi hatt-ı humâyun ile Hasekioğlu'na, vezirin telhisçisini Bayram Ağa'ya koşup, gönderdi. İbşir paşa bu elçilere hakaret gözüyle bakup:

«Bana bir bostancı ve telhisçiden başka gönderecek şanlı bir adam yok mudur?»

Deyu aldırış etmeyerek Haseki ve Telhisçi Bayram Ağayı geriye Istanbul'a gönderdi. Anlar dahi gelüp, istenildiği şekilde iş bitmedi.

Bayram kethüdâ bu defa vezîr-i âzam ile buluştukda:

— Devletlü sultanım! Vallahi paşa kardeşiniz, sultanımın hatırını gözler. Ve sadrazamlık makamına isteği yoktur. Ancak yanında olan sipâhiler **(Elbette mührü sana getirürüz, sen kabul etmelisin)** deyu, ısrar ettikleri içün aralarında bulunmuş olup, mecburen sadrazımlığı ister görünmekle anlara müdârâ ederdi, dedi.

Vezîr-i Âzam cevabında «dağlar başında mühür istemez, eğer mührü istiyorsa bunda **(buraya)** gelsün!»

Deyu cevap verdi. Sonra vezir, müftü ve diğer devlet büyükleri bu husus üzerinde meşveret edüp, bunların cemiyetlerinin güzellikle defolunmaları içün derecelerine göre bazısına memuriyet bazısına hizmetler verüp, kolaylıkla bertaraf olunmaları makûl ve uygun görülür. Bu şekilde hattı humâyun gönderilsün: «Ve illâ yine muhalefet edüp, inatlarında ısrar ederlerse başka suretle hareket olunup, cezaları verilmek kolay işdir» deyu karar verildikte pâdişah da razı oldu.

Anadolu beylerbeysi Boynu-eğri Mehmed Paşa, Silâhtar Ağası, parmaksız Hüseyin Ağa ve ocaktan Samsuncubaşı Mustafa Ağa pâdişâh tarafından arabulucu olarak cemiyeti defetmek içün gönderildi. Ulemâdan biri dahi bunlarla beraber gitsün denilince müftü razı olmadı. Fakat bu sırada İbşir paşanın cemiyet ile Bursa üzerine gelmek haberi duyuldu. Cemiyetlerinden bir sipâhi kaçup, Istanbul'da vezir huzuruna çıkardılar. Vezir cemiyet ahvâlinden sordu.

— Ben ayrıldığım sırada İbşir'in otağı Eskişehir sahrasında kuruldu.

Deyu haber verdi. Ve Bursa üzerine hareket ettikleri haberini tasdik etti. Vezir ona:

— Niçün İbşir'in cemiyetine vardınız?

Dedikde, herif cevabında:

— Sultanım! Pâdişâh tarafından Abaza üzerine vezir serdar tâyin olunup Anadolu'da ne kadar sipâhi ve diğer eyâlet askeri varsa İbşir'in yanına taplanalar deyu emr-i Şerif

gelmişdi. Bu yüzden fermana itaat ederek vardıktan sonra Katırcıoğlu serdar olunca Abaza ile İbşir bir yere gelüp, bundan sonra cemiyetleri dağılmayup, kavga büyüdü.

Dedi. Vâkıâ ağalar zamanında meselenin böyle olduğunu Vezîr-i Âzam bilürdü. Elini dizine vurup,

«Kötü tedbirin sonu böyle olur, sakat iş idi.»

Deyu teessüf etmiş ve ihtiyâten Bursa etrafının muhafazası icap edüp, Silistre'den azlolunan Derviş - Mehmed Paşaya Anadolu eyâleti verilüp, Gelibolu geçidinden asker ile Bursa'ya geçilüp, muhafaza etmek ferman olundu. Onbeş oda yeniçeri ki, ikibin neferden fazla ederdi, Kebec'-Ali ağaya Turnacılık (S.B.) verilüp, üzerlerine zâbit tâyin olunup gönderildi. Derviş-Paşa dahi Bursa'ya varup, üçbin kadar gönüllü yazmakla meşgul olmak bahanesiyle şehir ve köy evlerine onar kuruş salup, toplayup, Bursa etrafına hendekler kazmış.

Bu sırada Bolu sancağı paşası ki, adı geçen Benli - Hasan hasta imiş, Teskere ile Abaza huzuruna götürüldü. Bolu sancağı Şemsi Paşa-zâde'ye verildi. Bu, Dasni Mirza'yı katleden Şemsi Paşa-zâde'den başkadır. Adı geçen Mehmed Emin Aydınlı Şemsi Paşa-zâdedir. Amma, bu Bolulu Şemsi Paşa-zâdedir.

Bunun gibi Engürü sancağı, Meşhur Mehmed - Zaman Beye verildi. Cânik sancağı uzun İbrâhim Beye verildi.

Cemiyetin güzel tedbir ile bertaraf edilmesi:

Pâdişâh tarafından gönderilen Boynu Eğri - Mehmed paşa ve diğer elçiler İbşir Paşa cemiyetine varup, Hatt-ı Humâyun ve mektuplar teslim olunduktan sonra birer mansıp ile kayrılmak ve ağalara hallerince birer hizmet verilmek ve imkân nisbetinde sipahilerin dahi isteklerine müsâade olunmak üzere hatırları hoş edilmek kararlaştırıldıkta Eskişehir yakınında idiler.

İbşir paşa bir büyük divan kurup, Abaza kolunda ne kadar namlı sipâhi ağaları ve kethüdâyerleri var ise ve yine Abaza tarafında olan ünlü ağalar hep hazırlanup, cemiyetlerine zorla katılan kadıları ve etraftan gelen kadıları getirüp, bir azim meclis akd ettiler.

Yeniçeri ocağı tarafından Samsuncu ve Sipâhi ağalarının hepsi hazır olmakla, bu kadar zamandan beri sipâhilerle yeniçeriler arasına nifak ve kavga düşmüş idi. Hâlen iki kul (asker) arası ıslah olunmuşdur deyu müteaddit şartlar üzerine bir uzun hüccet (I.S.) bağladılar. Meselâ, bundan sonra yeniçeri ocağından mansıplara, hizmetlere, mukataalara (I.S.) ve tevliyetlere (2.S.) karışılmaya... Ve sipâhilere eskiden verilegelmekte olan hizmetler verilüp, veledeşleri (4.S.) ihsan oluna... Ve ulûfeleri yeniçeriye verildiği gibi her üç ayda verile... Hâsılı her hususta merhum Sultan Süleyman'ın kanunu üzere amel ve hareket oluna..

Daha nice kayıtlar ve şartlar vardı.

Mademki bu şartlara riayet oluna... Sipâhi ve yeniçeri arasındaki kavga ve mücadele zuhur etmeye... Eğer zuhur ederse edenlerin haklarından geline... Deyüp hüccet yazıldı. Ve meşhur sipâhilerden ikiyüzden fazla namlı kimseler ki, çoğu kethüdayeri (kethüda vekili) ve sipâhilerin direği idiler, her biri fazla miktarda adam, azîm eşya ve kuvvet sahibi kimseler olup, birer vilâyeti tahrip etmek ellerinden gelür, büyük âfetler idi, hepsinin ismi bu hüccete yazdı.

Sonra bu hüccet Koca Köprülü Mehmed paşanın eline gelüp, saklamıştı. Vezirliği zamanında «Ben size, devlet-i Aliyye ile iddiâ ve münâzaa nice olur göstereyim» deyüp, hüccette yazılı olanları birer ikişerle geçirip katl edüp, o vesikada adı yazılı olanların birisini dahi sağ bırakmadı.

Hak taalâ bu tarihin tamamlanmasını müyesser ederse yeri gelince yazılup, düşmanlara ve zorbalara ne güzel tedbirler ile üstün gelüp, haklarından geldiği tafsilâtiyle yazılsa gerektir.

Halep eyaleti İbşir Paşaya ve Abaza'ya eski isteği olan Türkmen ağalığı, Topal - Mehmed paşaya Karaman, Kürt -

Mehmed'e Konya ve Hadım, kardeşine ve diğer zorbalara hallerine göre birer voyvodalık ve hizmetler verilmek üzere yazıldıktan sonra arz olundu. Ve sekiz kişiden geride kalan Gade - Mehmed, Defterdar paşa, Deli - birader ve diğerlerinin dahi katl olunması hüccetin şartları arasında idi.

Hazır olan kadılar bu hücceti imza edüp, ortalık barış görüş olup, Istanbul'a geldikte makbul olup, fesadı defetmek içün olmakla kazaskerler ve şeyhülislâm imza ettiler. Hüccetin sureti Istanbul'da kalup, aslını İbşir'e gönderdiler. Vaad olunan Halep eyâletini ve Türkmen ağalığını Abaza'ya gönderdiler.

Geçen senelerdeki hengâmeler sırasında Türkmenden toplanılan mal ki, şehit vâlide (Kösem Sultan) evkafına aitti, voyvodolara verilmeyüp, Kayseriye kalesinde muhafaza olunmuşdu. İbşir paşa ve Abaza tarafından Kürt - Mehmed gönderilüp, muhafaza olunan para istenildikte, Kayserililer teslim etmediklerinden, Kayserili Çerkez Dilâver Paşa ki, para ve mevki sahibi itibarlı bir adam idi, bu paranın verilmesini taahhüd etmekle kırksekiz bin riyal (S.B.) kuruş Kürt - Mehmed'e teslim olunup, İbşir'in hazinesine gelmişdi.

Çün barış işi tamam olup, hâlis dost olundu. Boynu eğri Mehmed Paşa ve beraberinde olanlar Istanbul'a avdet ettikte, İbşir Paşa o meblâğı kethüdâsı Bayram Ağa ile Rikâb-ı Humâyun tarafına (Padişah'a) gönderdi.

Evvelce Darüssaâde ağası olan Celâli İbrahim Ağa ve onun yerine geçen Mehmed Ağa bu para içün ağız açarlardı. Anların zamanında gelmesi müyesser olmayup, hâlen Darüssaâde ağası olan Süleyman Ağanın bahtının kuvveti berekâtiyle Istanbul'a gelmesi nasip oldu. Kırksekiz bin riyal (S.B.) kantar ile tartılup, haremeyn dolabına girdi.

Fakat bundan sonra, evvelce işledikleri zulümler dinlenmeyüp, cebren yağma ettikleri para ve erzakın dâvası hususunda memleket hâkimleri dinlemeyeler ve sahiplerine iâde ve ödeme hususlarına dikkat eyleyeler deyu hatt-ı Humâyun

gönderilmesini isteyüp, Der-i Devlet'e (Devlet kapısına, katına) arz ettiler. Arzuları üzerine Fermân-ı Humâyun çıkarılup, gönderildi.

Halep ve Türkmen ağalığı emirleri İbşir Paşaya ve Abaza'ya ve bir kaç kabadayı ağalara birer voyvodalık emirleri gönderilüp, emirler ulaşınca mansıp sahibi olanlar çünkü işi bitti, gizlice söz birliği edüp, sipâhi topluluğunu dağıtmak içün hile ettiler. Dediler ki :

«Her ne dedikse müsâade olundu, şimdi güruh ile topluca kalkup gitsek (Bunların kafası fesaddadır) deyu bizim hakkımızda sûizan (kötü zan) olunup def'imiz içün asker gönderirler. Fesad iktiza edüp, sulh ve ahdimiz bozulur, işte bitmez. Akıllıcası budur ki, biz burada duralım, siz sipahiler güruhu bölük bölük, âdetâ ulûfe almaya gittiğiniz gibi Istanbul'a doğru çekilüp, gidin. Tamam siz Istanbul'a vardıktan sonra biz dahi bu taraftan yürüyüp, şartların geride kalanları dahi tamamlansın deyu haber gönderin. Beriden de biz varırız. O tarafa teveccühümüz kuvvetiyle siz de Istanbul'da bütün işleri bitirirsiz. Bizim varmamıza da hacet kalmaz. İş bittikten sonra mansıplarımıza gideriz.»

Sipâhiler bu sözlere aldanup, küme küme Istanbul'a geldiler. Arkamızda zorbalar, Abaza ve İbşir hareket eder ümidiyle Üsküdar'da ve Istanbul'da birkaç gün beklediler. Asla onlardan bir haber belirmemekle dört adamın başını istemekten vaz geçtiler. Ve hizmet ve gûlamiyeden ümitlerini kesüp, ancak veledeşlerini (4. S.) rica edüp, vezir'e arzuhal verdiler. Büyüklerin kapularına vardılar. Müsâade olunmayup, sonradan «Sizin istemenizle bu iş bitmez. Bu ulûfede sabredin. Birkaç gün sonra pâdişah'ın karihasından (S.B.) olmak üzere zuhur etsün» deyu güzelce müdafaa ettiler. Sonra fakirler (sipâhiler) ümidleri kırılup, ulûfelerini bile alamayup, gûya cemiyet edüp, ağalarını ve defterdarı taşlamakla ve güçlükle bir kaç kese alabilüp, halleri kederli oldu.

Vezir-i âzam Siyavuş Paşa ile Darüssaâde Ağası arasında anlaşmazlık ve ayrılık :

Yukarıda anlattığımız üzere ocak ağalarının katli ve zorbaların def edilmesi, Süleyman Ağa'nın işe başlaması ve cesareti ile husule gelmişti. Bu yüzden vâlide sultan ve cihan pâdişahı yanında tam ün kazanup, reyinde müstakil olup, her işe karışırdı. Siyavuş Paşa dahi vezîr-i âzam ve mührün sahibi olmak münasebetiyle ağaların kökünün kazınması, İbşir ve Abaza cemiyetlerinin dağıtılmasını kendi iyi tedbiri ve himmeti ile vücuda geldi düşüncesiyle reyinde müstakil olup, her işde vekâlet makamının (Sadrâzamlığın) hükmünü vermek üzere hareket ederdi.

Vaktâki İbşir Paşa ve Abaza taraflarında dört adamın daha başlarını istemek haberi geldi, Ol dört kişinin biri defterdar Emin Paşa idi, vezîr'in Emin Paşa'ya gayzı ve kini olmakla, İbşir Paşa tarafından gelen isteme haberini bahane edüp :

«Hakikatte de defterdarın azl ve malının devlete alınması lâzımdır ve yerine bir müstehak adamın defterdar olması gerektir.»

deyu Emîr Paşayı haps edüp, Halıcı - oğlunu defterdar eyledi. Haps edilen defterdarın bütün malını zapt ettü. Atlarını getürtüp, damgalamak isteyince, Emîr Paşa meğer Darüssaâde Ağasına sığınup;

«Sultanım, beni öldürmekten ne hasıl olur? Bir bilgili emektar kulunuzum. Salıverilirsem üç ayadek dört bin yük (S.B.) akçe pâdişah malı tahsil etmeyi taahhüd ederim. Bu cümleden olarak beşyüz yük akçe Melek Ahmed Paşa zimmetindedir. Bende defteri vardır. Halıcıoğlunu bir kere defterdar eylemişlerdi. Ne hizmet gördü? Yine bendenizin defterdar olduğum vakıtta, miriye olan çalışmam ve hizmetim herkesin malûmudur.»

deyu yalvararak mektup göndermiş... Darüssaâde Ağası dahi sahip çıkup derhal vezîr'e baltacılar kethüdâsını gönderüp «Emir Paşayı incitmesinler. Bir dürüst adamdır, ma-

lına taarruz etmesinler,» deyu atlarını damgalamağa komayup, Emîr Paşayı kurtardı.

Vezîr-i âzam gücenüp, kızgınlığından «Bu nasıl vezirliktir ki, ben bir arabın mağlûbu ve mahkûmu olayım!» dedi. Münafıklar bu sözü derhal ağaya yetiştirdiler. O sırada halk dilinde vezîr, öldürülen ağaların bu kadar bin florisini sakladı deyu söylenirdi. Vezîr, endişe edüp, belki defterdar kendine de iftira edüp, Melek - Ahmed Paşaya ettiği gibi defter vere... Deyu vehme düşüp, defterdara fenalık etmekten vazgeçti. Fakat vezirle ağa arasına ayrılık düştü.

Zilkade :

Siyavuş Paşa'nın azli ve Gürcü Mehmed Paşa'nın Sadrazâmlığı :

Adı geçen Vezîr (Siyavuş Paşa) her işde sertlik gösterüp, ve Enderun halkına da (sarayın iç halkı) arz-ı vukuf eylediği enderun halkının güçlerine gitmişdi. Defterdar paşa maddesinde ağanın hakkında söylediği sözler de aksedince, aralarına düşmanlık düşüp, vezîr'in katline teşebbüs etti.

Amma müverrih der ki, Siyavuş Paşa gurur ve tama' ile muttasıf olup, mansıpları (büyük memuriyetleri) satup, câize deyu aldığı mekruh paraları haddinden fazla alup, tam hırs hasıl etmişti. Ve gönlümde yerleşmiş olan bu imiş ki, zorbaları ortadan kaldırdığı gibi, adı geçen ağayı (Darüssâade ağası Süleyman Ağayı) ve diğer yakın olanları dahi öldürüp, aradan kaldıra... Sonra asker ile İbşir'e dahi cezasını verüp, kendisi devlette (Ben'im, benden başka yok) diye...

(Yazık ki, dünya dönücüdür, zaman zâlimdir, onun nîmeti hiç kimseye kalmaz.)

Hattâ bu cümleden kötü bir tedbiri de bu ki, İbşir'in cemiyetine bozgunluk gelmezden önce, İbşir Paşaya bir mektup içinde tekellüfsüzce (Senli benli) aklın almıyacağı sözler yazmıştı. Meselâ :

«Benim karındaşım! Ne akıl ve heves ile sadrazamlığa tâlip olursun? **(istersin)** ve karşı gelmekten, anlaşmazlıktan ne bulursun? Bu sadrazâmlık mührü beni ve seni, daha nicelerini yok etse gerektir. Sen de buna ulaşırsın. **(Sen de sadrazâm olursun)** acele etme... Şimdi lâzım olan sabırdır. Böyle aceleden ne hasıl edersin? Mademki burada pâdişah yakınları vardır, bir kimsenin sadrazâmlık etmek ve vekâlet mührünün hükmünü vermek nice düşünülebilir? Evvelâ seninle birlikte pâdişâh'ın yakınlarını ortadan kaldıralım. Sonra senin de mühre ulaşman mümkündür!»

deyu nasihat yollu mektup yazmıştı.

Bu mektuptan reis Şami-zâde ve Teskerecilerin hiç biri haberdar olmadılar. Gizlice mühürdarına yazdırup, gönderdi. O cahil uşak dahi bunun çirkinliğini bilemeyüp, bu çeşit bir mektup, duyulursa, velinimetinin (ekmeğini yediği efendisinin) devletinin mahvolmasına sebep olacağını anlamayup, hemen saf gönüllü paşa her ne söyledi ise yazmış...

İbşir Paşa dahi cevabında :

«Bu sözlerin, pâdişâhın devletine veya bana vefa göstermek veya iyilik etmek içün olması mümkün değildir. Amma karar vermişsindir ki, pâdişâh yakınlarını yok ettikten sonra beni de sağ komayup, devlette tek kalmak istersin. Bu düşüncen anlaşılmadı deyu bizi ahmak yerine koymayasın!»

deyu cevap mektubu yazıp, gönderdikten sonra vezîr'in bu mektubunu Bayram kethüdâ ile darüssaâde ağasına gizlice gönderdi. O dahi sadrazâmın mektubunu görüp, kötü kasdını tahkik ettikten sonra, tahammülü kalmayup, vâlide sultana ve pâdişâha meseleyi bildirdi. Bunca para saklayup, hiyânet üzere olduğunu anlattı.

Zilkade başında darüssaâde ağası irâdesiyle Vâlide kethüdâsı Hasan Efendi azil ve koca Kasım Ağa vâlide kethüdası olmuştu. İşlere vakıf bir tedbirli kocaman (ihtiyar) olduğundan, vâlide sultan, adı geçen Kasım Ağayı çağırup, halvet edüp (başbaşa kalup) Kasım Ağa, Siyavuş Paşanın

azli lâzım geldikte Gürcü-Mehmed Paşa sadrâzamlığa lâyık mıdır? Doğrusu kimi vezîr etmektir? deyu müşâvere eyledi.

Kasım Ağa doğru sözlü bir kimse olmakla :

«Devletlü sultanım! Gürcü-Mehmed Paşa bir kere Ebleh (ahmak) bir adamdır. Bu büyük işin hakkından gelemez. Eğer anı vezir ederseniz, Siyavuş Paşa ondan bin defa daha aklı başındadır. Makamında durması doğrudur. Yok eğer muhakkak azl etmek duradınız ise, bârî Siyavuş Paşadan daha aklı başında, doğru rey sahibi bir kimseyi Sadrazâm etmek yerinde olur.»

dedi. Kasım Ağanın maksadı «Yâ Siyavuş Paşadan daha aklı başında kim vardır?» deyu sorarlarsa Köprülü-Mehmed Paşayı ortaya atsa gerekti. Fakat vâlide sultan hazretlerinin ve darüssaâde ağasının yatırından geçmezdi. Ve ol Gürcü Paşayı ortaya atmakla anın tayinine karar vermişti. Ona dair soru sormayup,

— Kasım Ağa, şimdilik Gürcüyü edelim (sadrazâm yapalım). Hakkından gelemezse yine çare bulmak mümkündür.

dedikten sonra Kasım Ağa dışarı çıktı.

Kasım Ağa nakledermiş ki, vâlide ile bu konuşmayı yaptığımızda dışarıda, benim yanımda bir dilsizden başka kimse yoktu. Derhal bu konuşma Sadrazâm Siyavuş Paşaya ulaşmış. Siyavuş Paşa zaten daha evvel Kasım Ağayı sevmeyüp, valide kethüdası olduğuna hiç razı değil imiş. Bu sözü işitince Kasım Ağayı Halvethânesine çağırup (özel konuşma yerine) geldikte, kalkup, Kasım Ağanın sakalını öpüp :

«Sen benim babam ol... Sen ne sadık adam imişsin? Ben senden bu ademiyeti (insaniyeti) ümid etmezdim.»

deyup, ikram eylemiş... Kasım ağa bu iltifatın aslını sordukta, valide ile olan konuşmayı duymuş olduğunu söylemiş. Kasım ağa cevabında:

«Benim efendim, devlet hizmetkârı olanlara vâciptir ki, daima hayır işlere sevk eyleye. Fakat mâdem ki bu mesele size akseylemiş, **(Küllü Sırrün câveze'el isneyn şâa - İki ki-**

şiyi tecevüz eden sır, herkesçe duyulmuş demektir) anlamı üzere elbette bu da duyulur. Darüssâde ağasının dahi kulağına varır. Bilhassa Gürcü-Mehmed Paşa vezir olursa, bu sözün cezasını çeksek gerektir. Emir Allahındır, amma sizden ricam budur ki, bu sırrı saklı tutup kimseye söylemeyesiz... Yine bendeniz madem ki hayattayım, hizmetinize elimden gelen gayreti sarf ederim.»

deyu andlaşup, gitmiş... Hakikaten de Kasım Ağa bu sözlerin tehlikeli sonucuna uğradı. Nitekim anlatılsa gerektir.

Fakat Darüssaâde ağası vâlide ve Pâdişah'a söz geçirüp, Gürcü Paşayı vezir etmeye izin alup, taşraya makamına çıkup, adam gönderüp, Siyavuş Paşayı dâvet etti. Paşa geldiği vakit âdetâ vezirce olan hürmeti etmeyüp, Pâdişâha buluşturmayup, hemen kapudan içerü girdiği gibi:

— Ver mühr-ü şerifi!

deyu kaba bir şekilde hitap edüp, elini uzattı. Bu garip halden Siyavuş paşa dehşete düşüp:

— Benim azlimin sebebi nedir? Pâdişâh'ın huzuruna varayım. Görelim bunun aslı nedir?

Deyu taallül **(S.B.)** gösterdikte ağa tehevvürle **(Köpürerek)** yumruğunu gösterüp çirkin kelimelerle:

— Bre filân! ver mührü! yoksa senin ağzını kırarım!

Deyu üzerine hücum ettikte, Siyavuş Paşa, ağanın istiklâlini bilürdü, azletmeğe izinli olduğunu idrâk edip, mührü çıkarup teslim etti. Ağa mühr-ü şerifi aldıktan sonra:

— Bunu bostancı-başıya götürün!

Deyu hapse gönderüp, Gürcü Paşaya adam gitmişti, o sırada gelmiş... anı pâdişah huzuruna getürüp, mühr-ü Humâyunu teslim edüp, vezir ettüğü, zilkadenin onbeşinci günü idi.

Bostancı-başı, Siyavuş paşayı defterdar Emîr paşanın bulunduğu mahbese götürmüş... Meğer Emîr Paşa, daha salıverilmemiş olup «bunu da onun yanına götür» deyu tembih etmiş imiş... Siyavuş Paşa mahbeste Emîr Paşayı görüp mahcup olup:

— Paşa karındaş! el sözüne uyduk, yakinimiz olan kötü kişilerin telkini (S.B.) ile hareket etmenin uğursuzluğuna uğradık...

deyu özür dilemiş...

Rivâyet eden der:

Siyavuş Paşanın katline cellât ile mubâşir tayin olunmuş iken vâlide sultan razı olmayup «Bir serhadde gitsün, hizmette bulunmuş vezirdir, katli bir veçhile lâyık ve makûl değildir» deyu razı olmadı. Ancak varı yoğu alınup, devlet namına musâdare olunup, kethüdâsı Muharrem ağa ile beraber Malkara'ya nefyettiler. Sonra Bosna eyâletine gönderilüp, Bosna'dan Fazlı Paşa Istanbul'a dâvet olundu. Siyavuş Paşanın çekmecesi içinde bir defter bulundu. Devlet âyânının ve memleket büyüklerinin, yüzyirmi kişiden ziyâde zenginlerin isimleri yazılı olup, saklar imiş. Defterdar, darüssaâde ağasına vardıkta, «Baka, şu müslümanları birer oyunla belâ tuzağına yakalatup, mallarını alup, hânumanlarını berbat ve darmadağın etmek niyetinde imiş. Niyet hayır ise âkibet hayır olur.» demesi naklolunur.

Daha eski vezir Melek - Ahmet Paşa'nın kethüdâsı Diyarbekirli Gade - Mehmed, Ahmed Paşa'dan istenilüp, getirilmesine emir gitmişti. Ahmed Paşa vermek istemeyüp «Ben sağ iken kethüdâmı vermem» deyu ayak bastı. Amma kethüdâ eski Gade olmakla bu yersiz muhâlefetin kötü neticesini bilüp, paşasının ayağına düşüp,

«Efendim, beni gönder.. varayım, söyletirlerse bana ölüm yoktur, söyletmezlerse emir Allahındır. Senin uğruna canım feda olsun!»

deyu yalvarup, paşası ağlayarak izin verüp, Istanbul'a geldikte emîr defterdarın verdiği defter mucibince altıyüz kese paşasından, dörtyüz kese kendisinden yekûn olarak bin kese istenüp, sipâhi zümresinden olmakla bölük ağası hapsine verildi.

Şam eyâletini Vezir Gürcü paşa kendi kardeşi Câfer Paşaya verüp, Ak - Mehmed Paşayı azleyledi.

Boynu - eğri Mehmed Paşa'nın Kanije Serhaddine sürgün edilmesi:

Boynu - eğri Mehmed Paşa, İbşir ve Abaza cemiyetlerini güzel tedbir ile def edüp, beğenilir hizmetler vücuda getürdü. Ve işin bittiğini arz edüp, adı geçen hücceti (S.B.) mektuplarla gönderdi. Siyavuş paşa, azletmezden evvel Boynu - eğri'ye vezirlikle Diyarbekir eyâleti hizmetini ikram şeklinde göndermişti. Boynu - eğri Diyarbekir'i kabul etmeyüp, Istanbul'a geldi. Meğer İbşir Paşa anlaşma sırasında, Boynu - eğri'ye demiş ki: «Sen Şam mansıbını almaya çalışasın, ben Halep'den asker tedârik edeyim. Sen Şam'dan tedârik eyle. Birleşüp, Mülehhem'den intikam alalım. Bize ettiği iş, ol Dürzi mel'unun yanına kalmasun» deyu anlaşmışlar imiş.

Boynu - eğri, Istanbul'a gelüp, Şam'ı istedi. Siyavuş Paşa azlolunup, Gürcü vezir oldukta Şam'ı kardeşine verüp, Boynu - eğri, «Ya Şam'ı ver, ya kubbealtı vezirleri arasına koy. Ben Diyarbekir'i istemem.» dedikde vezir, «Bunun ikisi de imkânsızdır, elbette Diyarbekir'e gidersün» dedi.

Boynu Eğri, cür'et gösterüp «Senin kardeşin Câfer Paşa, iki sözü bir yere getürüp, söylemeye muktedir değildir. Bir bunak iken o Şam'a müstehak ola... Ben bu kadar hizmette bulunup, ömrümü devlet-i Aliyye hizmetine sarf etmiş iken neden lâyık olmayayım?» deyu yüz yüze çok söz söyledi.

Vezir, yine cevap verüp,

— Mansıp istersen işte Diyarbekir, istemezsen sen bilürsün.

Dedi. Boynu Eğri, bilürdü ki, Diyarbekir adıyla çıkınca arkadan Van eyaletine göndermek muradlarıdır, yahut bir sancağa atacaklardır, bu yüzden kabul etmezdi. Elbette ya Şam veya kubbe vezirliği deyup, münakaşa ederdi.

Vezîr-i Âzam gazaba gelüp :

— Senin başını keserim!

dedikde, Boynu Eğri :

— Sen benim başımı kesemezsin! Ey paşa, bâri halktan utan, utanman olsa kardaşın gibi bir ahmağı Şam vâlisi etmezdin. Yazık sana... Sen benim hizmetlerimi garaz içün zaviye edüp, bana zulm edersin. Hz. Kahhar-ı Mutlak da senin hizmetlerini zâyi edüp, kötü ceza ile seni mahrum ve mağdur eyleye!

deyup, ağlayarak meclisten çıkup, gitti.

Varup, Darüssaâde ağasına bir arzuhal yazup,

«Sultanım, evvelce Mısır'ı pâdişâh hazretleri bu kullarına vaad buyurmuş iken müyesser olmadı. Şimdi Şam mansıbı, yahut kubbenişinlik (kubbe vezirliği) ile bu duacınızı çırağ edesiz.»

deyup, gönderdi. Sadrazam, ağanın çırağı idi. Şam'ı kardeşinden almak imkânsızdı, kubbe vezirliği dahi vezirin arzusunun dışında olmakla o dahi imkânsızın imkânsızı olduğundan darüssaâde ağası gazap sureti gösterüp,

«Pâdişâhımız ona Mısır'ı vaad etmedi. Kendi münasebetsizliğinden, bana Mısır'ı vaad eyledi deyu âleme buyurdu. Şimdi Diyarbekir'i kabul ederse ne güzel... İstemezse kendi bilür, ben karışmam.»

deyup arzuhalını atup, âdemisine sert cevap verdi. O saatte vezirden telhis gelüp, Boynu Eğri'nin dil uzattığından şikâyeti bildirdi, ve bir yere sürgün edilmesinin lâzım olduğunu anlatmakla biçare Boynu Eğri, bu kadar hizmette bulunmasına karşılık gazaba uğrayıp, Kanije eyâletine süratle gitmesi için hatt-ı humâyun çıkarıldı.

Bu sırada Edirne Bostancıbaşısı Sinan Ağa, Istanbul'a gelüp, Pâdişah hazretlerine tazı, zaarlar, bazı kebe ve velense gibi hediyeler getirüp, ayak öpmüş olmakla hemen ol saat Boynu Eğri'yi ana teslim edüp, şöyle ferman verildi ki «Edirne'ye götürüp, yanına adamlar koşup, Rumeli mütesellimine, o dahi Belgrad'a, o dahi Budin'e, oradan Kanije'ye ulaştırmak üzere elden ele göndermekte acele edeler...»

Sinan ağa dahi ferman mucibince Boynu Eğri'yi alup, yola girdi.

Müverrih der ki, İbşir Paşa ile Boynu - eğri'nin ahd ve peymanları vardı. Buna göre Boynu - eğri, Şam'a tâyin olundukta ikisi beraber Mülehhem üzerine varup, intikam alacaklarına dair, vezirin ve ağanın haberleri vardı. Bu yüzden Şam'ı ona vermediler ve bunlar, Mülehhem üzerine vardıkta belki büyük fitne meydana gelür diye sakındılar.

Fakat bazı vukuf sahibi rivâyetçiler der ki, Mülehhem dürzi, İbşir'i bozup, ağırlığını yağma ve paşayı yaraladıkta Bektaş ağaya ve ocak ağalarına kapu - kethüdâsı eliyle çok para verüp, Şam İbşir'den alınmıştı.

İbşir Paşanın yağma edilen malını tazmin ets'n deyu mübâşir gittikte varan mübaşir yine ağalar içün ve kendi içün fazla miktarda para alup, İbşir Paşaya bir kaç at gönderüp, «İnşallahu Taâlâ yavaş yavaş öderiz» deyu ihmal etmiş ve ağalara dayanarak göz yummuştu.

İbşir Paşa bu hiyânetten sonraki hiyânetten gayet hatırı kırılup, maksadı Mülehhemden intikam almaktı ama, Mülehhem İbşir'den çekinmekle, ağaların yok olduğunu işitince Istanbul'da kapu - kethüdâsına kâğıt uçurup:

«Neylersen eyle, Şam'ı İbşir'den ve onunla birlik olanlardan çevirmeye çalış. Bunun içün ne masraf edersen makbulûmüzdür.»

demekle kapu-kethüdâsı, vezir Gürcü Paşa'ya on bin flori ve ağaya on bin flori vermişti. Bu yüzden bu kadar hizmeti geçmişken Şam'ı Boynu eğri'ye vermeyüp, hatta Istanbul'da kalırsa bir fitne kaynatır deyu Kanije'ye yolladılar. Ve Şam'ı Cafer paşaya verdiler.

Boynu eğri'nin dediği gibi Cafer Paşa, sipâhi çavuşlarının sardığı destara benzer bir tarafı perişan şekilde yassı sarık sarardı. Mısır beyleri sarığına benzerdi. Bir okçuoğlu kürkü giyerdi. Köşeleri dibâ parçaları ile süslüydü. Şekil ve şemâili kendine mahsus garip kıyafetli devletlû olup, dış işleri ve hükümet ahvâlini bilmek değil, meclisde âmiyâne **(bayağı)** sohbeti bile bilmeyüp, her iki sözünün biri «fara-

zâ» kelimesinin yerine «Parasa» derdi. «Farazâ» kelimesini konuşmaya kaadir değil idi. Anın için Boynu eğri kendini parçalayıp, şöyle adama Şam'ı verdiler, beni mahrum ettiler deyu feryad ederdi.

Tamamlama:

Azl olunan defterdar Emîr Paşa affolunup, hapisten kurtuldu. Deli - Birader, Gürcü Paşaya otuz kese verüp, anın eliyle Siyavuş paşaya yüzyirmi kese vermekle af olunup, evinde rahat oturur iken, Gürcü Paşa vezir olmakla kayrılmak icap edüp, tekrar elli kesesi alınup, çingene beyliği verildi ki, eski memuriyetidir.

İbşir, yanında olan zorba ağalar ile Haleb'e yönelüp Abaza, Türkmen voyvodalığının zaptına gitti. Karaman, Topal Mehmed Paşa'ya verilmiş, ve Katırcıoğlu'na Şehrizur ihsan olunmuşken, Katırcıoğlu gizlice Istanbul'a adam gönderüp, adamlarının kuvvetiyle yerinde kalması içün emir getürtüp, Konya'da oturdu.

«Fırsatını düşürürsen Katırcıoğlu'nu katl eyleyesin» deyu İbşir Paşaya emir gitmişti. Katırcıoğlu bunu hissedüp, Konya'nın hendeklerini kazup, korunmak tedârikinde bulundu. İbşir Paşa konak konak Akşehir'e vardı.

Istanbul'da Gade - Kethüdâ Mahpus ve Reis - ül Küttap Mevkufatçı - Mehmed Efendi gizlenmiş olarak kaldı.

Civan kapucubaşı, eski sadrazam Mehmed Paşa'nın oğlu Mîr - Alem Süleyman bey ki, bir taze civan idi, vefat edüp yerine evvelce Kenan Paşa kethüdası olan Küçük Mirahor Ahmed Ağa Mîr - Alem oldu.

Galatalı Bıyıklı - Mehmet ki, kızlar ağası Süleyman ağanın maskarası idi, ağa hazretleri anı küçük mirahor eyledi.

Zilhicce:

Bektaş'ın kethüdâsı Gürcü Ömer ki, gizlenüp, cinsiyet hasebiyle sadrâzam kendine sahip çıkup (sadrazam da Gür-

cü idi) meydana çıktı. Ve anı kendi kapucubaşları arasına koydu. Gizlendiği sırada sakalını tıraş etmekle, şimdi sakal bırakup, acâip kılıklı bir hâl aldı. Gizli olduğu zamanda «kapucular kethüdâsı Boyacı - Hasan ağa yüzelli kesemi aldı» deyu dâvâ eyledi. Bundan evvel de yeniçeri ağası Kara - çavuşun malından da, bir heybe floriyi yiyip yuttu deyu duyulması da bu iddiâyı teyid ettiğinden, Boyacı - Hasan ağa gazaba uğrayıp, Tameşvar eyâletinde Göle sancağına sürüldü. Darüssaâde ağası, anın yerine Küçükmirahor Bıyıklı - Mehmed'i kapucular kethüdâsı eyledi.

Mısır'dan azl olunan Sarı - Ahmed paşa ki, «Tarhuncu» demekle meşhurdur. İbşir Paşa zamanında Konya'ya kadar gelüp, Şam'dan azl olunan Bostan - zâde ve Halep'den azl olunan Sadık Çelebi, adı geçen paşa ile (Tarhuncu ile) yolda beraber idiler. İbşir paşanın korkusundan Konya'ya kapanmışlar idi. Anlaşmadan sonra çıkup, zilhicce haftasında Istanbul'a gelmişlerdi. Adı geçen Tarhuncu - Ahmed paşadan, geride kalan parası istenüp, kendinden evvel Mısır valisi olan Emîr Paşadan bakiye elli kese istendikte Ahmed Paşaya teslim ettiğini iddia edüp, hüccetler ibraz etmişti.

Şimdi o elli kese Tarhuncu - Ahmed paşadan istendi. Bundan başka devlet parasından yüz kese dahi istendikte «Girid masraflarına karşılık ellibin kuruş sarf eyledim» deyu emirler gösterdi. Fakat asla itibar olunmayup, anı dahi isteklere ekleyerek Yedikule'de haps ettiler.

Kurban bayramında Bahâi efendiye mîriden bayrâmiyelik bin kuruş harçlık ve ik tulum sade yağ ve ikiyüz okka pirinç, kahve, şeker gönderilüp, hatırı alındı.

Evvelce saray toplantısı günü evvelâ saraya varup, darüssaâde ağasına bazı şeyler öğreterek ona kapulanan Şâmi Numan efendi ki, Kayseriye'den azl edilmiş idi, Ağa anı bir lûtufla kayırmak hususunda müftüye ısrar ederdi. Kurban Bayramı günü ki, cumadır, içeriden, Hatt-ı Humâyun ile kendine Edirne kazası verildi.

Mimar Kasım ağa ki, vâlide kethüdâsı idi, evvelce Siya-

vuş paşanın azlinde «Gürcü Paşa Sadâretin hakkından gelemez» deyu söylemişti, bu fikri kendisini çırak eden darüssaâde ağasının arzusu dışında olmakla, Kasım Ağanın bu mütalâası, ağanın ve Gürcü Paşanın malûmu oldukta, ikisi de Mimar Kasım ağaya soğuk davranup, fırsat gözetirlerdi. O dahi gafil bulunup, vâlide hazretleriyle zaman zaman devlet ahvâline dair konuştukça vâlide, kendisine «Kasım ağa, devletin geliri az masrafı çok... Bu hal nereye varacak? Gürcü paşadan dahi bir hizmet vücuda gelmedi» deyu sordukta, Kasım Ağa söze fırsat bilüp;

«Devletlû sultanım, merhum Hüsrev paşa hazinedarlığından çıkma Köprülü Mehmed Paşa vardır. Vezîr-i Azam olmak mümkün ise istenildiği gibi bu işin hakkından o gelir. Başka bir kimsenin bu müşkül işin hakkından geleceğini bilmem.»

dedi. Vâlide cevap verüp:

«Henüz halk arasında adı sanı olmayan adama mühür nice verilür?»

dedikde:

«Sultanım, anın kolay yolu budur ki, evvelâ kubbe veziri edersiz, sonra hizmetinizde kullanmak kolaydır.»

dedi. Koca Kasım, Köprülü ile konuşup, sohbet ederdi ve onun hatır ve fikrini, hareketlerini ve tedbirlerini çok beğenirdi. Bu çeşit müşkül işlerin hakkından geleceğini bildiği içün sadrazam olmasını isterdi. Vâlide hazretleri bu sözü pâdişâh'a söyledikte, pâdişâhların meşreb-i Âlileri malûm. Kimseden çekinmek ve ihtiyat üzere olmak anlar için düşünülemez.

Kızlar ağasını çağurup:

— Köprülü - Mehmed Paşa, derler bir adam var imiş. Devlet-i Aliyeye hizmet etmeye muktedir rey ve tedbirde hünerli imiş. Anı kubbenişin **(kubbealtı veziri)** edelim.

dedikde darüssaâde ağası:

— Makûldur pâdişâhım, ancak ben kulun da sorup sual edeyim.

Deyu taşra çıktı. Ve o saat Gürcü Paşaya haber uçurup, «bu fikri pâdişâh'a ilka (S.B.) eden yine Koca Kasım kethüdâdır, tiz ikisi dahi yollansun» demekle ol gün Köprülü - Mehmed Paşayı Köstendil sancağına sürdüler. Vedarüssaâde ağası Gürcü Paşa ile birlikte vâlideye varup:

«Behey sultanım, halk arasında kethüdânız Kasım Ağa, «mührü Köprülü - Mehmed Paşa için alıvermek hususunda sultanıma beşyüz kese akçe vermiş» deyu mühr-ü Şerif'i mezada vermiş şeklinde duyulmuş. Dile düşmeniz makûl değildir. İstediğiniz birini kethüdâ edüp, Kasım ağayı bir kaç gün uzaklaştırın. Şu mânâsız sözler yatışsun.»

Vâlide ise saf gönüllü, hile ve hud'a ile süslenmiş sözleri gerçek sanup,

«İmdi kahveci kethüdâ olsun, Kasım ağa evinde otursun.»

Dedi. Adı geçen Hacı Mehmed'i kethüdâ edüp, biçare Kasım ağayı ol saat kapturup, zindanda kanlı kuyuya indirdiler. Bütün varı - yoğu ve evinde ne varsa devlet namına alındı. Maksatları katl etmek idi amma yine vâlideden korktukları içün öldürmeye cesaret edemeyüp, sonra evi, çoluk çocuğu otursun deyu geri verilüp, kendisi Kıbrıs'a sürüldü.

İbret alınacak noktadır ki, Koca Kasım'ın maksadı devlet-i Aliyye'ye feydalı olanı yapmak ve iyilik istemekti. Fakat **(Kurtarıcılar büyük tehlikededir)** anlamı üzere doğruluk ölümüne sebep olayazdı.

Eflâtun nasihatlerinde demiştir ki, **(İzâ hademet hâdimen müstebidden bire'yihi.....)**

Bu, sonu hikmet olan sözün anlamı üzere hükümdarlar ve vezirler, devlet erbâbı ve zenginlere hizmet eden akıllı kimselere lâzımdır ki, efendisi olan devletlû kendi işlerinde müstakil ve reyinde müstebit ise her halde ana iyilik edüp, adamlarının düşmanlıklarından korkmaya. Fakat efendisi **(hizmet ettiği kimse)** zayıf rey'li âciz ve mağlûp olduğu surette hayırhahlık için kendini meydana atmayup, adamlarının rızâsını fazlasiyle gözetmek gerektir.

Bu mühim kaideye riâyet etmeyen, Kasım Ağa gibi mihnete duçar olagelmiştir.

Mimar Mustafası dahi kapu arasında haps ve malı mülkü müsâdereden sonra salıverildi.

Bu sırada Vezîr-i Âzam, evvelce ocak ağalarına mensup olan Altı-parmağa bezestan kısmetini vermiş iken, Anadolu kazaskeri mâni olup, doğru mütâlaalar ile men' eyledi. Edirne kadısı İsmâil - zâde, Selânik'e nakl olunup, Îsâ efendi azl olunarak Istanbul'a geldi.

Âdet olmadığı halde bu sene acem şahı Ţeh kıralına elçi gönderüp, Kral tarafından dahi bir muteber kâfir, mektup ile Şah tarafına gitti.

Zilhicce ayında aşağı bölükler, Girid'den gelüp, eski yazılan sipâhilerin geride kalanları dahi muhafazadan kaldırılup, Istanbul'da ulûfeleri verildi.

Vakaii Sene İsneyn ve Sittin ve Elf

(1062 SENESİ OLAYLARI)

(Hicri 1062 senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî 1651 senesi aralık ayının 14. perşembe gününe rastlar.)

Vezir Gürcü - Paşa Mısır'dan azl olunan Tarhuncu - Ahmen Paşayı divâna çağırup, kazaskerler huzurunda yüzelli kesesi devlet malını isteyüp, evvelce Mısır Kadısı Hasan efendi-zâde'nin bir hüccetini **(S.B.)** gösterdi. «İltizama **(S. B.)** noksan getürmeyüp falan kadar malı taahhüd ederim» deyu yazılmıştı.

«Hasan efendi-zâde'nin ol hücceti, meclisi dağıtmak içün verilmiş bir takrir hücceti idi. Anınla bir şey icap etmez.»

deyüp dururdu.

Rumeli kazaskeri Hanefi Efendi hükmetmeğe azmettikde Anadolu kazaskeri Mes'ud efendi:

«Şer'an bu hüccet ile buna mal nice lâzım gelür?»

dedikde Hanefi, divan ortasında **(kul ile onun malik olduğu şey efendisinindir.)** hâdisini okudu. Mes'ud efendi kaşlarını çatup, bir kere haykırup;

«Hay efendi! Bu hadîs ile bu maddenin ne münâsebeti vardır? Bu nasıl sözdür? Eğer kanunen istenüp, tahsil olunur denirse şeriat huzurunda mürafaasız (S.B.) örfen tahsil ederler. Divân-ı Hümâyunda şer' ile görülüp, hakkın yerine getirilmesi istenilirse Mültezim (S.B.) makbuzundan mesul iken makbuzu olmayanı iltizam ettim demesi ile nice hükmedersin? Bu madde bu hadîs-i Şerif anlamına uymak ne veçhiledir?»

deyüp, meydan okudu. Ahmed Paşa dahi «Emir şer'in» deyup, durdu.

Mes'ud efendinin sözü hak idi. Hanefi efendi sustu. Vezir-i Âzam suratını ekşitip, işaret eyledi. Ahmed Paşayı kaldırdılar. Divan bozulduktan sonra Ahmed paşayı Yedikule ye ve yirmi kadar adamlarını Baba - Cafer zindanına şeriata aykırı olarak gönderüp, haps ettiler.

Halıcı-zâde azl olunup, baş muhasebeden azl olunan Sarı Ali Efendi, baş defterdar oldu. Yeniçeri ağası Kara Hasan oğlu Hüseyin ağa ki, zayıf ve alil olmakla büyükler arasında «Mumya» demekle anılırdı, azl olunup, rikâbdar (S. B.) Süleyman ağa ağalık ile çıktı.

Kötü Tedbir:

Muharrem ayının birinde Girid imdadı içün lüzum ve sebep yok iken ikibin nefer sipahi yazılup, kanuna aykırı olarak altışar akçeyle deftere kayd olundu. Evvelce yazılan üç bin nefer dahi bu şekilde yazılmıştı.

Eski zamanda serhad kullarının kanunu başka deftere yazılup, hizmet görüldükten sonra yoklanup, mevcudu asıl deftere geçerdi. Devlet-i Aliyye'nin diğer kanunları bu zamanlarda ortadan kaldırıldığı gibi bu hususta dahi beş bin neferi Girid bahânesiyle eski kanuna aykırı olarak deftere kayd ettiler. Bir mecburiyet yokken ve hepsi aşağı bölümlere razı iken, on sene beklemek teklif olunsa canlarına minnet iken bunların biri halkın hatırına gelmedi. Ve işleri bilen akıllılar dahi bu zamanda evlerine çekilüp, harf söylemek değil dairelerine bile uğramadılar. Diğer devlet işleri dahi buna kıyas oluna... Hepsi karmakarışık... Bunun içün nizama bozukluk göründü. Çünkü kanuna riâyet, halkın yağma ve hiyânetine müsâade etmeyüp, dar gelmekle, devlet büyüklerinde bilgi ve şuur olmadığından başka kendi mansuplarını muhafaza etmekten başka bir şey düşünmediklerinden, andan dahi âciz ve şaşkın bulunup, birkaç günlük emânetçi şeklinde «vaktimizi hoş geçirelim, Âlemin fesadını biz mi ıslah etsek gerek? Oluruyla görelim» diyerek dünya ahvali bu şekle girdi.

Françalu'dan **(Fransa'dan)** yedi gemi kiralanup, muharremin yirmibeşinde adı geçen sipahiler gemiye girüp, Beşiktaş'dan kalkup, selâmetle Girid'e vardılar.

Medreselerden Murâdiye ve Mehteriye boş oldukta müftü silsile edüp, sâniyeyi sahna Çaker - zâde yerinde altmışlı itibar edüp, bütün yedi ruus **(S.B.)** dağıttı.

Safer aylıkları muharrem ayı sonunda çıkup, ancak yeniçeriye verildi. O dahi züyuf **(S.B.)** akçe idi. Sipâhiler zafer ayının birinde ulûfe istemek için kâh ağalarına kâh paşaya varup, feryâd ederek nihayet defterdarı taşa tutup, yerini başına dar ettiler.

Reis-ül Küttap eski mevkufatçı - Mehmed Efendi ile pâdişah hocası Reyhan Ağanın eskiden tanışıklıkları olduğundan kendine bir kitap yazmak sipariş etti. O vakit Mehmed Efendi hânesinde gizli olup, kimse ile görüşmezdi. Kitaptan bir iki cüz yazup, oğlu ile Reyhan Ağaya gönderdikte,

«Hay, Melek - Ahmed Paşayı vezir ettirmek içün reisin oğlu içeriye gidip geliyor.»

deyu yalan yanlış sözler peydâ olup, vezîr Gürcü Paşa kızlar ağasına haber gönderir. Adı geçen Mehmed Efendi oğluyla sılası olan **(yurdu olan)** Midilli'ye sürüldü. Azledilmiş olarak evinde gizli iken yine düşman dilinden kurtulamadı.

Kaya Sultan kethüdâsı piyâle Çavuş oğlu Mustafa Ağa ki, halâ defter emini idi, sılası (memleketi) olan Manisa'ya ve mevkufatçı Paşa-zâde yine bunun gibi sürüldüler. Adı geçen Paşa-zâde, hacı paşa oğludur ki, Üsküdar'da saray gibi miras kalmış bir hanesi vardır, havuz şadırvan, renkli mermer ve acâip yapılışlı ve fevkalâde sanatkârane idi. Miras-yedi sefihler **(müsrif-akılsız)** kaidesince baştanbaşa israfata sarf ettikten sonra bazı mısırlılar ile Mısır'a varup orada dahi hesapsız para toplayup, tamamını lüzumsuz israflara ve yalancı şehvet merasimine sarf edip, hattâ kendinin itidalden hariç hareketlerini Bağdat valisi olan Mer-

hum Moğay Paşa-zâde arslan paşa gördükte, Bağdat Kadısı Bosnalı Süleyman Efendiye defalarca hitap edüp :

— Efendi, şu sefihin azamet ve gururunu görür müsün? Şunu katletsem gerektir;

dedikde adı geçen kadı güzel kelimelerle paşayı teskin edüp :

— Hey sultanım! Çelebilik başa belâdır. Zavallı ne yapsın? Kadr-i kıymet ve yüksek şan, yalancı şöhretle elde edilir zanneder. İnsanlığın nefsin kemâliyle olduğunu bilmez. Bana adam desinler deyu bir alay sefihleri başına toplayup, on onbeş aşağılık kimselerle ata binüp, gezmeyi büyüklük vesilesi zannetmiş. Siz yine cahilliğine merhamet ederek af ile muamele eylen.

deyu men edermiş. Molla ve paşa birkaç defa nasihat ettikde vazgeçmeyüp, kazancını israf ederek sarfettikten sonra Bağdad zenginlerine birkaç bin kuruş dahi borç ederek, azl edilerek Istanbul'a gelüp, kötü bir hâle düşmüşken Musâhib Hoca-Reyhan Ağa ile eskiden hukuku olmakla mevkufatçı alıvermiş idi. Bu defa evvelkinden ziyâde ihtişam gösterüp, divana ve vezîr sarayına vardıkta hâlinden ziyade şöhret gösterüp, Mısırlı durumunda hademe adıyle acaip kıyafetli bir topluluk, onbeş kadar atının etrafını alup at, vezîrâne, eğerin kası altın yaldızlı ve abâi ile süslü... Böyle hareket ederdi. Meselâ sokaklarda rastgele «Bu muhteşem herif kimdir?» deyu lüzum yokken sorardı. Bilenler bilmeyenlere tarif edüp, ihtişamına hased ederek biçimsiz şekilde «bu filândır» deyu kötü şekilde anılmasına sebep olurdu. Şöhret göstermekten muradı vakar ve izzet kazanmak içen kötü anılmak sebebiyle zillete sebep oldu.

Reyhan Ağa tarafından kendine «Bu mânasız tantanadan vaz geçmedin mi? Bu hareketlerin nedir? Utanmaz mısın?» deyu tembih olundukta hacı paşa;

«Oğlum, bu rah (eğer) ve baht ve ihtişamı ben icad etmedim. Babam da böyle idi. Ben de kendimi bileli böyle ihtişamlı gezerim. Bu mevkufat mansıbı için eski giyinişimi değiştireyim mi?»

deyüp, yersiz cevap verirdi. Fakat düşünmezdi ki, aziz pederin şerefi, necip olmayan veledin (çocuğun) düşkünlüğüne sebeptir. Ve reşid olan veledin pederinin mütevazi olması, şan ve şerefini artırır. Nâkıs çocuk kâmil ata ile iftihar etmek Saibin :

O bayağı insanlar ki, dedeleri ile öğünürler.
Köpekler gibi gönüllerini kemiklerle şad ederler.

dediği gibi olur. Kemâle istidadı olan temiz tabiatli çocuğun bu lâtif şiir hasbihalidir.

Ben, nefsimin oğluyum, ecdâdım ister arap ister acem olsun,
Çünkü yiğit, işte benim der, yiğit olan, babam yiğit idi demez

Bundan başka devlet-i aliyyede her makamın sahiplerine, her tarikin erbâbına mahsus hudutlanmış bir had vardır ki, anı yapup, küçükler büyüklere, alçaklar yükseklere taklit etmek nizâmın fesâdına sebeptir. Nitekim, tafsili önsözümüzde zikr edilmiştir.

Müdekkikler yanında ise zatî istidat, ve hakikî liyâkat muteber olmakla ziyade uzağı gören akıllı kimseler rütbesinin muktezâsı olan şatafatı ile istenildiği gibi göstermeyüp, hasislik şeklinde olmayacak surette şöyle böyle ihtisar ile mevkiini hazım ve düşmanın nazar değmesinden kendilerini korumuşlardır. İşin hakikati budur. Şan ve şöhret göstermek devlet-i Aliyyenin iyi hizmetinde bulunmanın ücretidir. Böyle iken gidişleri hizmet ve bağlılık olan aklı başında kimseler akranlarının mahvolması ile ünlülük kendilerine münhasır olmadıkça şöhret ile meydana çıkmaktan çekinirler. Haddini bilmez kimselerin yalancı şöhret ile vezirlere ve devlet büyüklerine taklit etmesi hazm olunmaz. Avam (halk) arasında ekseriya bu çeşitleri zuhur edüp, para toplamaya vesile olur. Ve rütbesi olmayan mansıplara yükselmek için şöhret ve ziynet arz ederler. Fakat yüksek tavır ve sağlam dağ yerinde olan devlet âyânı bu çeşit yeni çıkmaları bazı işlerde kullanıp, istidâdı devlet sermayesinin faizine dö-

nünceyedek rîâyet eder, itibar pazarına kıtlık geldikten sonra iltifat yönünü başka tarafa değiştirüp, fukara makamına indirirler.

Sözün neticesi, devlet büyüklerini ve saltanat âyânını taklit etmek hiç bir vakit câiz değildir.

Baş defterdar Sarı - Ali Efendiye sipâhiler hücum edüp, kendisi kaçamayup, bir yere yatup, hizmetkârları üzerine seccâde ve ihramlar örttüler. Anlar ise oraya taşlar yağdırdıktan sonra divanhânesinin tuğlasını söküp, üzerine yağdırup, bin belâ ile teskin edildiler. Sonra defterdar vezîr'e varup, kendi azlini istemekle azl olundu. Defterdarlık müddeti kırkdokuz gün oldu.

Ali Efendiye bir dostu «Niçün azlini istedin?» dedikde cevabında «reyinde müstebit olan, mutasarrıf olmaya... devlet-i aliyyenin gelir ve menfaatleri ekseriya mütevellilere (I.S.) aittir. Defterdar söylemeye muktedir değil.. Memleketi idare edenler ol menfaatleri paylaşup, birbirlerinin ayıbını örtmekle meşgul... Her biri başkasının hatırını kıracak sözü söylemez... Mîri ahvali kimsesiz... Böyle vakitte defterdarlığı aklı olan nice ister?»

deyu cevap vermiş.

Hezar-Pâre'nin biraderi eski defterdar İbrâhim Paşa o sırada Istanbul'a gelmiş idi. Hasta ve istiskaa'lı (S.B.) olmakla harekete kudreti yoktu. Borç olarak kendisine ikiyüz kese akçe çıkarmışlar idi. İstenildiği vakit, otuz kese akçe peşin verüp, defterdarlık kendine verilürse, o ikiyüz keseyi teslime taahhüd etmekle arz olundu. Darüssaâde Ağasının reyi ile defterdarlık kendine verildi. İstiskaa'lı devletlû, doktorların ilâç yapmasından meyus, araba ile vezîr'e varup, kendi el yazısı ile vezîre ve ağaya temessükler (Senetler) verüp, hil'at giyüp geldi.

Vezîr-i âzam arkasından :

«Bu sefih herif ikiyüz keseyi taahhüt etti. Acaba verebilir mi? Yüzü gözü de şiş... Bilmem hâli neye varır?»

dedi. Yirmiikinci günü vefat etmekle defterdarlık yine ağanın reyi ile eskiden azl edilmiş olan Emîr Paşaya verildi.

Ölenin meğer çok parası varmış. Mevcudundan yüz altmış kesesi mîriye borcu karşılığında alındıktan sonra diğer varı yoğu dahi dörtyüz kese tutup, mîriye alındı.

Safer ayı havâdisindendir, küçük Kasım ağa ki, evvelce Deli - Kasım'ın çobanı iken şimdi öldürülen Çelebi - Kethüdânın yerine Kul - kethüdası olmuştur. Cehâletinden, kendinden evvelkinin ahvâlinden ibret almayup, Mısır'dan gelen Tarhuncu - Ahmed Paşayı vezîr ve Zurnasen - Mustafa Paşayı defterdar etmek dâvâsına düşüp, ocak halkından aldığı pek çok para ki, çorbacılıkları sekizer keseye satardı, böyle bir münasebetsizliğe kalkıştığı için azl olundu. Çünkü vezîr, içeriye varup, adı geçenden şikâyet edüp, ölen ağaların bilhassa çelebi kethüdanın zorbalığı ve tasallutu hatırdan çıktı mı? Bu herifin dahi gidişi ve hareketi onların yoluna gitmektir. Bu çeşit kimselere yüz verüp, üzerimize musallat etmenin mânası nedir? Bugün bizim azl ve nasbımıza karışup, yarın dahi büyük işlere başlar.

demekle «Nice bilürsen eyle» deyu izin alup, Kasım Ağa Yanya'da olmakla, Yanya sancağı verilüp, götürmeye hat ile küçük Çavuş memur oldu.

Küçük Çavuş geceleyin hattı götürdükte, ağlayup,

— Benim suçum nedir? deyüp sonra küçük çavuşun nasihatı ile hareket edüp, sabahleyin ağaya varup, ayağına düşerek ağladı. Yeniçeri ağası:

— Behey Adam! Pâdişah böyle ferman etmiş. Biz neye kaadiriz? Fermana uy, sonra senin içün özür dileriz. Ümittir ki, kanun üzere takavüt (emekli) alıverelim.»

dedikde sızlanmaya başlayup, sonra yerine geldikte küçük-çavuş kaldırup şehirden dışarı çıkardı. Bunun gibi Tarhuncu paşa ve Zurnazen paşa bu mesele içün sürgün edildiler.

Küçük Çavuş, kethüdâ bey ile Çekmece yakınına vardıklarında arkalarından iki yeniçeri çavuşu at kaldırup, gelmekle herif korkup, elini kılıcın kabzasına vurup. yoldan dışarı tepüp «Alarga bre» deyu haykırmağa başladı. Her ne kadar çavuşlar yemin ettiler ise de inanmayup, «Yanıma

gelmen! Sizi tepelerim!» deyüp, kâh tabanca ve kâh tüfeğe yapıştı. Bu şekilde Halkalı tarafına sapup akşam oldukta iki adamı at kaldırup, atları yüğrük olmakla çavuşların gözünden kayboldular. Çavuşlar eli boş dönüp geldiler. Adı geçen gece Ebâ Eyup Ensari'de bir dostunun evine inup, atları hizmetkârına verüp, başka bir yerde gizlenmeye gönderdi. Kendisi ertesi akşam üzeri kıyafet değiştirerek bir peremeye (S.B.) binüp, Istanbul'a gelüp gizlendi.

Vezir, adı geçeni azl ettikte turnacı başı Gebeci Ali Ağaya kethüdâlığı verüp, bacanağı Mehmet Ağa ikinci defa Turnacı-başı oldu.

Vezir o gece yeniçeri ağasına:

«Baka oğul, doksandört yaşındayım. Devlette benden eski ve ocakta Gebeci - Ali Ağa'dan eski adam yoktur. Sizin içün ve diğerleri içün lâzım olan, ihtiyarlığımıza hürmet ve sözümüze itâaattir..»

deyu nasihatler eyledi. Ve azl olunan kethüdâ beyin arkasından «Bre hey mel'un! Ben sana ne eyledim ki, azlime çalıştın? Kanun budur ki, kethüdâ beyler yeniçeri ağasına varırlar, ve birlikte vezire gelürler. Başka yere varmazlar Senin yatsıdan sonra müftü kapusunda ve sâir büyük yerlerde işin nedir?» dedi. Saf Gürcü Paşa bilmezdi ki, kendisi işlerin idaresinde reyi körleşmiş bir ihtiyar olup bu vakıtta devletin geliri masrafın yarısı kadardır. Ve gelecek iki senenin vergileri toplanmıştır. Bu yüzden hazinenin hali mükedder olduğundan başka, yıkılan ağaların zorbalık ve istiklâli harem tarafına münhasır olup, ortaklar galip, kendisi uyuşukluk ve tama' belâsı ile yumuşak gördüğü işde başkasının yardımıyle iş görmeğe muhtaç... Bu hareket devleti idâre edenlerin işine gelmez. Ya gelir peydâ ederek kendisini tehlikeye atup, bir kaç gün atup tutmak, yahut gereği gibi mertçe direnüp, masrafı aazltarak işlere nizam vermek çok mühim ve lâzım iken aksi olmakla devlet mahremleri ve saltanat adamları gizlice söyleşirlerdi. «Bundan **(Vezir Gürcü Paşa'dan)** bir iş beklenecek değil! Kim vezir olacaksa olsa, hem

bu işi görse ve hem bize zararı olmasa» şeklinde konuşurlardı.

Darüssaâde Ağası, vâkıâ onu himâye ederdi. Fakat bunu himâye yüzünden zarar göreceğini bildiği içün kendini tehlikeye atmak istemezdi. Anın içün bu sıralarda kâh vâlide ile baş-başa kaldığı vakit, kâh müftü ve kazaskerler meclisinde meşveretler olurdu. Kethüdâ bey dahi bu konuşmalara iştirak etmekle müftüye ve büyük yerlere varması ve Tarhuncu ve Zurnazen'i öne sürmesi beyhude değil idi. Fakat henüz bu konuşmalara bir şekil verilmezden evvel duyulup, fiilen de sadrazamlık mührü elinde olmakla Gürcü Paşanın ısrarına dayanamayup, bu kadar adamın sürgün edilmesine müsaade ettiler.

Zavallı Gürcü, kendi hareketinden ve vaktin muktezası olan işden haberi olmayup, kâh Kasım Ağayı, kâh Tarhuncu ve Zurnazen Paşayı ve kethüdâ beyi ve başkalarını sürgün edüp kovmakla mevkiini muhafaza etmek dâvasına düşmüş idi. Hatta kul-kethüdâsının azil ve sürgün edilmesine vâkıâ hatt-ı humâyun çıkarttı amma, yoldan kaçup ve bir vakte dek gizlene deyu müftü ve darüssaâde ağası tarafından bildirilmiştir, derler.

Müverrih der ki, adı geçen vezir Gürcü Paşa haksız yere mevkiini korumak içün çok adam sürdüğünden dolayı Istanbul zarifleri «Hubbü-s salâtin» dediler.

Rebiülevvel:

Bu sırada bazı gılmân-ı hassanın (S.B.) darüssaâde ağasına suikast üzere oldukları duyulmakla büyük odadan on iki oğlan sipâhilik ile ihraç olundu. Bir iki günden sonra pâdişâh silâhtarı Muslu Ağa vezirlik ile çıkup, Muslu Paşa ünvanını aldı. O münasebetle yüz nefer gîlman-ı Hassa (S. B.) beraber çıkarıldı. İbşir Paşa bu sırada Haleb'e vardı. Topal - Mehmed Paşa Sivas'tan kaldırılup, Erzurum hududunda üç sancak kendine arpalık verilüp, Sivas serhaddinden gelen Tekeli Paşaya verildi.

Kars paşası Gürcü - Sefer Paşa evvelce vefat ettikte mansıbı oğluna verilmişti. Gürcü - Paşa vezir oldukta bazı eski kinine binâen azl edüp, Karsı-sefer Paşanın kardeşine vermişti. Şimdi Sefer paşa oğlu Gürcistan beylerini kaldırup, Kars'ı amcasından almağa paçaları sıvadığı duyulmakla Sivas'dan azl olunan adı geçen Topal - Paşa'ya Çıldır ve Ahıska eyâleti verilüp, Sefer Paşa kardeşinin yardımına memur ve Sefer Paşa oğlu üzerine serdar tâyin olundu.

Rebiülevvel ortalarında Vezirlerden Koca-Kenan Paşa ki kubbealtında ikinci vezir idi, vefat edüp, Vezir-i Âzam ile aynı cinsten olduğuna binâen cümle ulemâ, müftü ile vezirler ve âyan cenâzesine hazır oldular. Yine bunun gibi Nakibül Eşraf (S.B.) eski Seyrek-zâde Yunus Efendi vefat etti. Bu mübârek ayda âdet olduğu üzere Sultanahmed câmiinde mevlûd-ü Şerif cemiyeti olup, Hoca-zâde Rumeli kazaskeri pâyesine ulaşmakla yakalı sof giyüp, bilfiil Sadr-ı Rum Hanefi efendinin üstüne geçti. Ve bu ay sonlarında vezir Gürcü Paşa, Diyarbekir'den azlolunup, Haydar Ağa-zâde Mehmed Paşadan sadrazamlığı ister vehmine düşüp, sırf şüphesinden dolayı cefâ eyledi. Mısır malı bakayâsından aslı yoktan (yüz kese zimmetindedir) deyu tazyikler edüp, Rusnâmeci Hüseyin efendi ile muhâsebeciyi gönderdi. Haydar ağazâde «Ben muhasebemi gördüm. Hatt-ı Humâyun çektirmişim. Mîriye benim yüz keseden fazla geçmiş'm var. Defterde yazılıdır. Benim bir akçe vereceğim yoktur, başım ve malım pâdişâhımındır» dedi. Bu cevabı vezire bildirdiklerinde tekrar anı getürüp, dedi ki,

«Kendini çok himâye ettik. Artık himâyeye mecâlimiz kalmadı. Bu akçeyi ya verir yahut haps olunur.»

Vezirin bu cevabını söylediklerinde paşa ilk sözünü tekrar edüp:

— Borcum olmayınca ne vereyim?

Deyu cevap gönderdi. Bu sırada Diyarbekir eyâletinden bir kürd, kethüdâsı eliyle Haydar Ağa-zâdeye üçbin kuruş bahşiş verüp, bir işi yapmaya memur etmişti. Şu şartla ki, adet üzere zapt ve tasarruf etmişken burada şirrete kaldı.

Kethüdasını vezir huzuruna çıkarup, dâvâ ettikde, çünkü vezirin kini var, kethüdâyı azarlayup:

— Bre kahpe! Var ver, yoksa ne seni kor ve ne dayandığın falanı korum!

deyu alenen sövmesi acâip hallerdendir. Fakat bu derece cefâ ve gayzın asıl sebebi bu imiş ki, Haydar Ağa - zâde Diyarbekir'e gitmezden evvel, ağalar vaktinde Kubbenişin (**Kubbealtı veziri**) olduğu sırada ki, Kenan Paşa ikinci, Yusuf Paşa üçüncü, Gürcü Paşa dördüncü, Siyavuş Paşa beşinci, Haydar Ağa-zâde altıncı vezir olarak bulunurlarmış. Siyavuş Paşa riayet maksadıyle Gürcü Paşanın sırtının arkasından lâtife elini uzatıp, Yusuf Paşanın pehlûsunu (**böğrünü**) dürter ve elini çeker. Yusuf Paşa kendini kim dürttü deyu anlamaya çalışınca Haydar Ağa-zâde gülüp, Gürcü paşa içün «paşa hazretleri şaka ettiler» der idi. Şaka, Anadolu'da lâtife mânâsınadır. Amma Gürcü Paşa vakarlı bir kimse olmakla şaka lâfzını esas mânasına alup, «Şaki vezirlerde olmaz, yeniçerilerde olur. Her zaman şaki (**S.B.**) ocak halkından kopar» deyüp, Haydar A,a-zâdenin ocaktan olmasına tariz ederdi. (**S.B.**)

Karşıda olan muhzır (**I.S.**) diğer ocaktan olan kimseler bu sözü Bektaş'a ve diğer ocak ağalarına yetiştirdikte anlar dahi «Gürcü Paşa, bize eşkiyâ demiş» deyu titremeye ve korkutmağa başlarlar. Gürcü'ye aks ettikte birkaç yüz kuruşluk hediyeler gönderüp, özür dilemekle ağaları güçlükle teskin eder, şerlerinden emin olur. «Bu sözü ağalara yetiştiren Haydar Ağa-zâdedir» deyu beyhude kin bağlamış. Halbuki Haydar Ağa-zâde, bunu yapmadığına büyük yemin ederdi. Bu şekilde aralarında soğukluk kalup, tâ ki, rebi-ül Âhirde vezir, Haydar Ağa-zâdenin kethüdâsı ki, Mahmud Ağa-zâde Burnaz-Mustafa Çelebidir, çağırup, «Elbette akçe!» deyu sıkıştırdıkta Çelebi dahi cevabında:

— Benim devletlü sultanım! Ben akçeyi kande (**nerede**) bulayım? Siz benim babam ile bu kadar zaman ekmek ve

tuz yemediniz mi? Efendimizsiz. Niçün ben fakîre cefâ edersiz?

dedikde Paşa:

— Behey adam! Cefalı söz, asıl bana içeriden gelir.

Deyüp, sonra Haydar Ağa-zâde vezire varup, buluştukta:

— Ver, bre hey paşa! Ya akçe ver, yahut çalış benim sadrazamlığımı al, beni kurtar!

Deyüp o dahi münâsip cevap verdi. Sonra Haydar Ağa-zâde bâzı gizli hususlar içün tedârik ettiği hediyeleri vezir eliyle içeruya (saraya) verüp, hem vezir vesveseden kurtuldu, hem ol hediyelere hasret çekenler razı oldu.

Haydar Ağa-zâde arzusuna nâil olmak içün hazırladığı eşyayı, şerri def etmek içün fedâ edüp kurtuldu. Bu sırada öldürülen Kara-Çavuş'un avreti acuze vefat edüp, pek çok olan malı mîriye alındı. Bu sırada et bulunmayup kasaplar nark istedikte vezir, kasapbaşıya hitap edüp:

— Et bulunmaz ve sekize satılmaz deyu, müftü beni öldürtmek ister. Elbette et bulunmak lâzımdır.

Deyu kaba sözler söyledi. Geçende kethüdâ bey içün «Müftü kapusunda ne ararsın?» dediğine karşılık olarak Molla'ya nisbet edüp, bu şekilde içindeki dışına vurdu. Rebiülahir.

Bosna Serhaddi Ahvâli:

Hırvat beyi zirin oğlu Venedik kalyonlarından Nove sahiline gelen mel'unlar ile o tarafları yağma edüp, Zadra kalesi üzerine düşüp Vire ile (anlaşma ile) alup o tarafları yağma ettiler. Evvelâ Mostar üzerine vardıklarında Mostar gençlerinden sekizyüz kadar civan yiğit o tarafa yetişüp, ve cenk edüp, eğer kâfir bozuldu amma dörtyüz kadar Mostar yiğitleri şehid oldu. Siyavuş Paşaya feryadçı vardıkta saray ve başka yerlerden üçbin adam ile nefire (S.B.) acele etti. Hava çok soğuk olmakla üçyüz kadar adamı donup helâk oldu. Bu ahvâli, Istanbul'a arz edüp, Mostarlıların

kendine gelen kanlı feryadnamelerini beraber gönderdi. Rebiülâhirde ulaştıkta Pâdişâh huzurunda meclis kurulup, Müftü efendi Gürcü Paşaya:

«Biz size bu hususa tedârik görün demez miydik?»

deyu azarlayup, başına kaktıkta paşa cevabında dedi ki:

«Aldıkları yer bir muteber yer değil... Bir palanga imiş ki, ne anlara ne bize yarar imiş...»

Deyu cevap verüp, sonra Venedik balyozu paşaya «Ol kaleyi yine size alıvermeyi taahhüd ederim. Bizim boynumuza... Elem çekmen.»

Demesi iş sayılup, serhad musibetleri yok farzedildi.

Acâip şey:

Bu sırada yeniçeri ağası ki, vezirlikle beraber içeriden çıkan Süleyman ağadır, evvelce Belgrad'da öldürülen kapudan Cafer Paşa'nın Hüsrev paşa muhallefesi **(dul karısı)** ki Hızır Paşanın kızıdır, onun kızından doğan kızı ile evlenüp, büyük düğün yapup bütün devlet âyânını ağa kapusuna dâvet edüp, üç gün ziyâfet verdi ve zifaf eyledi. Anadolu kazaskeri Mes'ud efendiyi dâvet içün kethüdâ beyi ve başçavuşu gönderüp, anlar dahi dâveti kabul eder görünmüşken «ağalıkla içerüden çıktıkta bizim ziyâretimize gelmedi» deyu şimdi onlar düğüne varmadıklarından başka, müftüye haber gönderüp «biz varmazız, münâsip olan budur ki, elbette siz de varmayasız» dedikde müftü cevâbında **(İzâ duittüm, festecibû - Dâvet olunduğunuzda icâbet ediniz)** emrine uyarak «dâvetlerine gidüp, varırız. Anlar isterlerse varsınlar, istemezlerse varmasınlar» deyüp, müftü gitti. Garip halleri bu mısradan anlaşıla...

Acemilerden doğan işler de acemicedir.

Musul beylerbeyisi vefat edüp, Debbağ - Mehmed Paşaya verilüp, mütesellimini gönderdi. Orada Osman Çavuş - zâde Mehmed adında cesur birisi evvelce Halep'e tâbi Payas sancağı beyi, Sonra azl olunup, Istanbul'a gelüp, Basra hâkimi Ali Paşa vefat etmekle Basra'yı isteyüp, Gürcü Paşa ver-

memişti. Kendisi kalem ehli ve usta kâtip olmakla bir sahte ulak emri ve sahte Musul menşuru (I.S.) yazup, varup, Musul'u zapt eylemiş ve «bu mansıp bana onaltı bin kuruşadır» deyüp dörtbin kuruşunu Musul halkından tahsil edüp, Istanbul'a yazup «Musul boş bulunmakla zapt eyledim. On altıbin kuruşa makbulümüzdür. Dörtbini şimdi gönderildi. Geride kalanı dahi gönderilür» deyüp, vilâyetten topladığı dörtbin kuruşu gönderdi. Ve kendisi de para toplamakla meşgul oldu. Gürcü Paşa gazaba gelüp,

«Ne yabana söyler bu sahtekâr! Şunun yakalayup, getirilmesine adam gitsün!»

dei. Beri taraftan Debbağ paşanın mütesellimi varınca, adı geçen o kadar parayı Musul'dan tahsil edüp, taşrada çadırlar ile haberi bekler idi. Debbağ paşanın mütesellimi (I. S.) varup, fermanını gösterüp, vilâyeti zapt ettikten sonra adı geçenin çadırına varup, vilâyetten topladığı parayı almak isteyince, adı geçen paşa gaddâre ile **(uzun kama)** ile çalup, mütesellimin kolunu düşürüp, adamlarıyla binüp, yola düştü. Meğer arap şeyhlerinden birine iltifat edüp, kendini kaçırmaya hazır etmiş imiş... Anın vasıtasiyle çölden Basra'ya kaçup, kurtuldu.

Bazı haberlerin Tafsili:

Küffârın bu sırada taşkınlığı söylenüp, onbir oda yeniçeri ki, üç bin nefere yakındır, Bosna muhâfızı Vezir Siyavuş Paşa tarafına memur olup, evvelce başçavuş ve şimdi haseki olan Hasan ağa zabit tâyin edilüp, gönderildi. Yere batası küffar kilis kalesini elde ettikte Çetine suyu arkasına ki, şimal tarafta, sedd-i İslâm semtinde Kenin kalesi arkasında büyük bir dağdan çıkup, garp ve cenub'e **(batı ve güneye)** akup fındık halicine dökülüp, Kenin, Laka, Sedd-i İslâm, Zemonik ve buna benzer bunca memleketler ki, bir kaç sancaktır ve Kil'is hepsi o suyun arkasındadır, hepsini küf-

far istilâ edüp, uzunluğuna sekiz ve enliliğine dört günlük memleket hepsi kâfir elinde iken Zirin-oğlu generalle hısım olup, birbirine yardım etmekle Zirin-oğlu atlı asker gönderüp, Çetine suyuna vardıklarında generalin kalyonları dahi o suya yanaşup, sağ taraflarından suyun döküldüğü yer olan Terkove, sol taraflarından Çetine suyu İslâm memleketlerine yürüyüp, evvelce yağma ettikleri Amuçka nahiyesine uğramayup, ki, terkova suyu semtinedir, belki ol yaylağın batı tarafından geçüp, Mostar'a kasdettiler. Mostor Terkova suyu kenarındadır. Ahalisi cenkçi adamlardır. Seyirdüp, mel'unlarla cenk edüp, üzerlerinden attılar amma çok gazi şehit oldu. Mel'unlar oradan dönüp, evvelce bir defa yağma ve harap ettikleri Zadra kalesine hücum ve muhasara edüp, meğer demirden inüp, taşınması kolay, geçme top yapmışlar ki, yolun kötülüğü top nakline mânidir, üç - dört topu geçirüp, kurup tazyik ettiler. Kalede olan üçyüz kadar müslümanları aman dilemeğe dâvet ettiklerinde imdat gelmesinden ümidlerini kesüp, kaleyi teslim ettiler. Çıktıklarında mel'unlar zulm edüp, dilediklerini kesüp, çocuklarını bacağından ikişer parça edüp, annesine karşı atup, sonra etrafı yağma ve erkek ve kadın hepsini esir edüp, kalyonlara doldurdular. Kaleye altıyüz tüfenk-endaz mel'un doldurup, kendileri etrafın yağmasına el uzattılar.

Siyavuş Paşa'ya haber verildikte, süratle varup adı geçen kale ile Purozor nâhiyesi arasında ordu kurup, bütün Bosna eyâletine bütün halkı çağırup, cümle kaza ve eyâlet ve diğer yerler halkı o tarafa müteveccih oldular. Halk toplanınca kâfir Zadra'yı tahrip edüp, kaçtığı haberi geldi.

Anadolu Ahvâli:

Bu sırada Bağdad Ağası İlyas Ağa, Bağdat'tan gelüp, yolda Sarıca (S.B.) tâifesi yeniçerilere taarruz etmekle altı neferini tüfenkle vurup, altısını dahi kazığa vurdular. Anlara soruldukta «Ahmed Paşanın Sarıcalarıyuz» deyu cevap vermeleri üzerine mutlaka Sarıca adında olan eşkiyanın

hepsi katl olunacaktır deyu yalan yanlış dedikodu peydâ oldu.

Katırcıoğlu lârendeden bir mahlûle **(kocası ölmüş)** zengin bir saraylı kadını bazı adamları için istedi. Çekindiklerinde dört bin kadar adamıyla varup, Lârende'yi muhasara edüp, büyük fesadlar etmiş.

Bunun gibi softa Mahmud Paşa ki, evvelce Sevindük Paşanın kethüdâsı, sonra kızıyla evlenüp, mal ve mülkünü gasbedüp, Adana paşası olmuştu... Girid seferine gittikte Emîr adındaki kimseyi ki, o da evvelce Sevindük Paşaya kethüdâlık etmişti, Adana'ya mütesellim (I.S.) koyup, Emîr dahi muhâsebe korkusundan öldürülen Kethüdâ beye müracaat edüp, Ayıntap, sonra Aksaray sancağını alup, sonra Adana pâyesi emrini götürdüp, Emîr paşa ünvanını almakla paşasına karşı komak hazırlığında olmuştu.

Mahmud Paşa Girid'den geldikte defterlere razı olmayınca Adana dışında ikişer binden fazla asker konup, muharebe ettiler. Nihayet ikisi dahi Tarsus'ta oturmakla memleket âyânı araya girüp bir miktar şey alıvererek iki tarafın arasını sulh ettirüp, yeminleştiler.

Vâkıâ görünüşte sulh oldular amma Emîr'in askeri ileri olmakla o tarafta köylerine ve yerliyerlerine dağıldılar. Amma Mahmud'un binyediyüz kadar kendine mahsus adamları olmakla Emîr'i göz hapsine alup, kondurmayup, göçerüp, bir bir ol köyleri ateşe verdiler.

Adana Paşası Kara - Hasan Paşa'dan arzlar gelüp, Mahmud ve Emîr ikisi de celâlilerdir, deyu bildirdi. İkisi de inatçı herifler idi. Fakat Mahmud'un para ve adamları fazla idi. Bilhassa 1036 vakaları sırasında anlatılmıştır ki, Sevindük Paşa Tarsus nahiyesinde bir büyük define bulan Türk'ü aldatup, defineyi yutup, azlolununca Der-i Devlete baş aşağı arz edüp, zeytinyağı gibi üzerine çıkmış idi. Tafsilâtı adı geçen senede yazılıdır.

Sonra Sevindük, Revan'da vefat edince bu büyük define ve bu kadar mal Mahmud'a geçmişti. Şimdi bu kadar para kuvvetiyle o taraflara yayılmıştı.

Evvelce Abaza Paşa Haleb paşası oldukta hemşire-zâdesi İbşir Beye dahi Tarsus sancağını alıverüp, o zaman İbşir, Tarsus'da bazı akarat (S.B.), su değirmenleri edinmiş. Bu defa Abaza-Hasan cemiyetinden İbşir Paşa Haleb'e teveccüh edüp, oraya uğrayınca Mahmud paşa karşı gelüp. hediye ile buluşmuş idi. İbşir paşa mükemmel kapusu ile **(maiyeti halkı)** Haleb'e vardıkta ahalisi karşı çıkup, rikâbına yüz sürünce iltifat etti. Meşhur âyandan kethüdâyeri Salkım Mehmed ve yeniçeri serdarı Kara-Selim'den gönlü alınmak içün büyük hediye tedârik edüp, evvelâ aSlkım yirmi kese nakit kuruş **(mâdenî para)** ve kırmızı kadifeye kaplı kapaniçe kürk samur ki, düğmeleri mineli altun, bir top ham amber onun içinde keseler üzerinde hediye edüp, makbul olunca, Kara-Süleyman dahi yirmi kese nakit ve bir mükellef takımlı at pişkeş çeküp, ikisi dahi yirmi dört saat beraber olup, diğer Haleb âyânı dahi on keseden beşyüz kuruşadek hallerine göre nakit para ve tuhaf hediyeler verüp pişkeşler çeküp, iltifata mahzar oldular.

İbşir dahi başlangıçta fukaraya himâye yüzü gösterüp, saf araplar «Ey fakirler babası!» deyu methedüp, iyi namı etrafa yayıldı. Der-i Devlet'e aksettikte, paşa hazretleri âyandan aldığı hediyeler karşılığında gönül alma kasdiyle Halep dışında bir sahrada otağ ve çadırlar kurup, bütün vilâyet âyânına şâhâne bir ziyâfet çeküp, Halep ünlüleri ve asker ve esnaf makulesinden kim varsa derece derece gelüp, toplandılar.

İbşir o toplulukta hazır olanlara hitap edüp:

«Hepimiz bu devlet sâyesinde hoş hal iken devlet vükelâsı işi azıtmaları ile garaz ve tama'ları uzun edüp devleti zaafa düşürdüler. Öyle bir dereceye vardı ki, iki kul arasına (yeniçeri ile sipâhi arasına) düşmanlık bırakup, devletin iki kulunu biribirinden ayırdılar. Bundan sonra vâliler, beyler ve kadılar ve diğerlerini birbiri ardı sıra değiştirüp, tenkil etmeleri ile reâyâ berbat olup, âlem zulm ile doldu. Ve anlar çok para toplayup, vâliler ve kadılar fukarası

derbeder, âlem harap ve memleket yerle bir oldu. Şimdi her birimize elleri erse aman vermezler. Ahdlerinde ve sözlerinde durmazlar. İmdi mademki rüşvet âlemden kaldırılmaya... kimse rahat bulmaz.. Ve reâyâ mamur olmaz... Biz bu işe kendimizi atmışız. Gerektir ki, siz dahi etekleri belinize dolayasız. Ve illâ siz ki, sipâhi ve yeniçeri tâifelerisiz, gerektir ki, geçmişten geçüp, barışasız.»

Deyu iki askeri öpüştürüp barıştırdı. Bundan sonra sultan Süleyman kanunu üzere hareket etmeye halkı dâvet edüp, Istanbul kâğıtlarından bir tomar edüp, bir kanunnâme yazdılar. Şu şekilde ki:

«Hiç bir mansıp ehliyeti olmayana verilmeye... Rüşvet ve bahşiş alınmaya... Beyler ve vâliler ve kadılar üçer seneden evvel azlolunmaya... Para tashih oluna... Din ve devlet işleri şeriat ve kanun üzere görüle...»

Bu şekil üzere şartlar ve kayıtlar zikr olunmuştu. Bu şekilde bu emirleri yürütmekten vazgeçmemeğe, geri dönmemeye îman teklif edüp, Cenâb-ı Hak ve Resûlullah'ı ve talak (**Boşanma**) ve Kitâb-ı Kerîm üzere iki taraftan sipâhiler ve yeniçeriler yemine hazırlanup, meydana bir mushaf-ı şerif, bir kılıç, ekmek ve tuz koyup, îman ve yemin ettiler.

Bundan sonra Diyarbekir, Bağdat, Erzurum, Sivas, Karaman ve diğer Anadolu vilâyetlerine mektuplar gönderilüp:

«Sene 1062 rûz-ı Hızırında, Maraş çayırında atlarımızı çayırlatırız. Toplantı olur. Her diyardan kul tâifesi gelüp, beyler ve beylerbeyiler bu şekilde kanuna uygun olarak dünyayı düzeltmek için toplanalar. Uymayanların üzerinle varılur. İş bitikten sonra hakkından gelinür.»

deyu mektuplar gönderdi.

Istanbul'dan Trablus-Şam vâliliği verildikte zapt etmeğe İbşir'in şerrinden kaadir olmayup, Maraş'a oradan Karaman'a gelen Ömer Paşa ile Katırcıoğlu meclisine dahil olan Hacı Bayram Sofu ki, meseleyi nakledendir, der ki:

Katırcıoğlu meclisinde paşa ile bir yerde olduğumuz sırada İbşir paşanın ağası Katırcıoğlu'na da bu şekilde bir dâvet mektubu getürmüş... Katırcıoğlu bir ayağını öteki ayağının üzerine koymuş, sarığını eğmiş, gelen mektubu henüz okumuş, Ömer Paşanın üzerine atup «Bak İbşir Paşa'dan gelen mektubu» dedi. Ondan sonra İbşir Paşanın ağasına böyle cevap verdi ki:

«Bakın bre herifler! Paşanız beni öldürmek istedi. Öldüremedi. Şimdi böyle doğruluk şeklinde taşkınlık etmek ister. Ben dağ başında bir harâmi iken hak taalâ bana böyle bir büyük ekmek verdi. Her vakit Pâdişâha yardımdan dönmezem. Üzerimize gelürse altıbin yarar askerim vardır. Bentleri kapatup, basup kırarım. Ve size dahi mektup vermem. Cevabım dahi budur. Varın işittiğiniz gibi söylen. Bre kahpe avretli gidiler!»

deyup, taşra eyledi **(Kovdu)**.

Bundan evvel zikrolunmuştu ki, Lârende'de bir sipâhi vefat edüp, Istanbul'dan getürdüğü ailesi bir zengin sarayli olmakla Katırcıoğlu adamlarının birine isteyüp, avret ve lârendeliler râzı olmadıklarından askeriyle varup, Lârende'yi muhasara ve avreti zorla alup, nice kötülükler etmişti. Lârende halkı bu sırada arz ve mahzar ile Istanbul'a gelüp, müftü paşaya havâle edüp, paşa arzları alıkoyup, şifa verir bir cevap veremedi. Molla «Niçün şu zâlimi ümmeti Muhammedin üzerinde kaldırmakta ihmal eder» dedikde vezir cevabında «Ol orospuoğlu içün saklayup, müsamaha ederiz» deyu gûya İbşir'in önünü kapamış olmasına telmih (S. B.) eyledi.

Bu sırada, İbşir'in etrafa bu şekilde mektuplar gönderdiği işitildikte, sadaretten azledilen Bosna muhafızı Siyavuş Paşanın öğretmesi ve kışkırtmasıyladır deyu haksız yere anı suçlayup, öldürmek istediler. Öldürmek için adam tayin olunmuşken bazı akıllılar men ettiler. Vakt'in icâbına göre geciktirmek makûldur demekle Rumeli eyâletine kaldırılup, Rumeli'ne Mutasarrıf olan Fazlı Paşayı Bosna'ya gönderdiler.

Cumadelûlâ:

Bu ay içinde donanmaya fazlaca ehemmiyet verilüp, pâdişâh-ı Alempenah hazretleri tersâne bahçesinde oturup:

«Elbette kırk parça kadırga donatılsın.»

Deyu gayret ederlerdi. Halbuki eskiden, Merhum Mustafa paşa zamanına gelinceye kadar Istanbul'dan ancak otuz parça kadırga Istanbul ve etrafındaki sahillerde işlenürdü. Mustafa paşa büyük himmet gösterüp, kırk kadırga istemiş idi. Amma memleket avârızı **(fevkalâde vergi)** ancak otuz kadar kadırga kürekçisine kifâyet edüp, on tanesi küreksiz kaldıkta zorla Istanbul'da ve etrafta bulunan dilencileri ve bekârları doldurmuştu.

Istanbul'da Tersâne ihtiyarlarından duyulmuştur ki, o zamanlarda bir kaç, mukdim adında kimseler vardı. Çarşı ve pazarda Anadolu'dan ve diğer şehirlerden henüz gelmiş ahmakları ve işsizleri arayup, avlarlardı. Önce bunlara âşinâlık ve hâline göre dostluk gösterüp, «Gel şehbazım gel, bir baba çorbası içelüm» deyüp, evine yahut pazarda bir kebapçı dükkânına sokup, yedirüp, içirdikten sonra bir çok yabana musahabet edüp, menziline getirüp, hizmetinde olan aşağılık kimselere işaret edüp, ol biçareyi kapup, menzilin içinde olan esir zindanına toparlayup, parangaya vurur, bu suretle her mukdin donanma kalkıncaya kadar çok kürekçi peydâ edüp, gemiler kalkacağı vakit geceleyin o biçareleri çıkarup, gemilere doldururlar. Kime şikâyet etsün? Donanmanın geri dönüşüne kadar kürek çeküp, dönüşte sağ kalanlara kürekçi ücreti deyu bir kaç kuruş verirlermiş.

Bu çirkin zulüm, Merhum Köprülü Mehmed Paşa vaktine dek devam etmiş. Allah rahmet eyleye... Adı geçen vezirin güzel eserlerinden biri de bu kötü kaideyi mahvedüp, mukdim adında olanları ortadan kaldırmasıdır. Hatta oi tuzağa düşen bazı etrâkin **(Türklerin)** nice garip hikâyeleri ve gülünecek taklitleri yâran arasında şimdi de söylenir.

Çün pâdişâh-ı âlempenah şimdi kırk kadırga olsun deyu ısrar buyurdular. Avârız akçeleri **(S.B.)** asker aylıkları-

na ve sâir işlere sarf olunup, otuz kadar kadırga bile bin zahmetle donanır iken ilâve on kadırgaya hayli sıkıntı göründü.

Çadırlar kurulp, meydana akçe dökülüp, yine kimse kendi arzusuyla varup kürekçi yazılmaz idi. Girid'e dahi hazîne göndermek mühim iş olup, [illegible] sıkıntı mevcut ve Istanbul'dan tedâriki güç olmakla dergâh-ı Âli kapıcıbaşılarından Zencefili-oğlu gibi utanmaz bir maskarayı tahsildar tâyin edüp, iki seneden beri Rumeli'nde para toplama adıyla memleketi harap eden ve reâyâyı perişan etmekle meşgul olan Uzun - Yusuf ve Tokmak - Ömer adlı muhassılların **(Tahsildarların)** üzerine tâyin edüp, gönderdiler.

Kapudan paşaya şu cevabı verdiler ki:

«Sen falan sahile varup, yanaştıkta Zencefili-oğlu muhassılalardan **(tahsildarlaradn)** şu kadar yüz keseyi alıp getirüp, sana teslim etmek üzere ismarlanmıştır. Şu kadarını Girid'e götür, şu kadarı sana verilecektir» dediler.

Kapıdan paşa vezire varup:

«Bu ne sözdür? Boş lâklâkiyat ile donanma nice gider? Zencefili-oğlunun zencefiline falan etsünler. O makule herifin akçe eriştirmeyeceği aşikâredir.»

Deyu Istanbul'da akçe verilmesini ümid ettikde vezir halvet edüp **(başbaşa kalup)**,

— Sen buyruk kulusun! Sana ne derlerse öyle eyle. Bu münakaşanın yeri değildir.

Dedi. Kapudan dahi söylerim sandı. Vezir, köpürüp,

— Senin başını kesüp, cundaya asarım ve sözümü dinler bir adamı kapudan ederim.

Deyüp, konuşma kapısını kapadı. Kapudan çaresiz susup gitti.

Garibe:

Bu ay içinde merhum Mustafa Paşa kızı bulûğ'a erdiği dâvasını edüp, şahitlerini getirdikte Istanbul kadısı Beyâzî

Efendi hasım taraf yok iken hüküm hücceti **(S.B.)** verüp, sonra Rumeli kazaskeri Hanefi efendi itiraz edüp, paşa divanında Hoca-zâde Mes'ud efendi Beyâzî'ye yardım edüp, iki kazasker çekiştiler. Hoca-zâde, Hanefi'ye,

«Bre kızılbaş koca!»

o dahi ana:

«Bre divâne sefih!»

deyüp, ikisi dahi bu uygunsuz hareketle teşhir olup, dedikoduya sebep oldular.

Çavuşoğlu - Mehmed Paşa ki, Sivas'dan azledilmişti, bu sırada darüssaâde ağası Süleyman ağaya intisab edüp, Kubbenişin **(kubbealtı veziri)** oldu. Haydar Ağa-zâde Mehmed Paşa, Gürcü Paşa eliyle büyük hediyeler verüp, darüssaâde ağasına ve şerrini def etmek içün vezire kulluğunu izhar ile müracaat etmişken kendi sarsıldığını hissetmekle, bir namlı adam olduğundan idâmına kasdını duymakla, Haydar-zâde mecburen gizlendi. Kethüdâsı dahi saklandı.

Diyarbekir'i, müneccim Hüseyin Çelebi ki, Merdümiye müderrisidir, Haydar-zâde'nin meclisine devam edenlerden olmakla o esnada hasta ve yatakta iken, vezir tarafından üzerine mübaşirler konup «Paşan kandedir? Elbette bize haber ver» deyu göz hapsine alındı.

Mısır Ahvli ve
Acaîp Konuşma:

Cumadelâhirenin beşinde Mısır'dan, evvelce Mısır'ın çavuşlar kethüdâsı Seyyid Cafer ağa adındaki emîr gelüp, arz ve mahzar ve defter getürüp, pâdişâh huzurunda müşavere meclisi toplandı. Müftü, vezir, Anadolu ve Rumeli kazaskerleri, darüssaâde ağası ve diğerleri hazır ve vâlide sultan dahi perde arkasında hazır idiler. Gelen kâğıtlar açılup, okundu. Neticesi bu idi ki:

«Bu sene Mısır'dan para istemekte tazyik olunur. İstenilen bakayâ **(S.B.)** evvelce azledilmiş olan Tarhuncu - Ahmed Paşa'da, bir kısmı dahi şimdi Mısır vâlisi olan Tavâşi - Ab-

durrahman Paşadadır. Bundan sonra göndermeye mecal yoktur. Çünkü Mısır'ın parası ancak masarfına kifâyet eder. Cep harçlığı olan keşûfiye mallar ki, altıyüz kesedir, şimdi üçyüzden ziyâdeye mecal yoktur. Paranın çoğu Mısır'a tekaütle gönderilen iç ağaları ve Tavâşi ağaların maaşlarına sarf edilir. Eğer para lâzım ise keşûfiye ve Mısır vâlilerinin sair âidatları, Tavâşi ve sairlerin ulûfeleri ve diğer hediyeler kesilüp, yahut azaltılup, Mısır vâlisi olanlar âidat namına hiçbir şeye karışmaya... Veyahut daimî mutasarrıf olmak üzere ihsan oluna. Eğer bu şekilde olursa cep harçlığı olur ve illâ lâ **(hayır, olmaz)**, » demişler.

Pâdişâh hazretleri:

— Ne dersiz?

Deyu hitap ettikde vezir ve Hanefi efendi.

— Akla uygundur.

Deyüp, müftü dahi bu reyi beğenüp, doğruluğunu tasdik etti. Pâdişâh dahi kâğıt kalem isteyüp, hat yazmağa hazırlandıkta Hoca-zâde Mes'ud efendi ki, henüz bir harf söylemeyüp, susmakta idi, hemen baş kaldırup:

— Pâdişâhım! Bu duâcınıza dahi söylemeye izin var mıdır?

dedikde, pâdişâh kendisine dönüp:

— Söyle efendi, söyle...

deyu buyurıcak **(buyurunca)**:

— Pâdişâhım! Bunların üçü de dalkavukluk ederler. Mısır vâlileri şimdi üçer ve dörder bin kese ile azl olunup, gelirler. Mîrî tarafına ait olan maddeleri gizleyüp, saklamak hususunda halkın vâlilerle müttefik olması eski belâdır. Bu arz ve mahzar ve defterler, vâli olanın reyi ve öğretmesi iledir. Vâlilerin âidatları kesilsün, demeleri, Mısır'ı te'biden **(ebediyen)** almak içün ıtma' şeklinde bir boş sözdür. Mısır te'bid olunursa **(ebedîleştirilirse)** müstakil saltanat olup, elden çıkar. Sizin haremeyn-i Şerifeyn'e hükmünüzün geçmesi, Mısır diyârının elde olması iledir.

dedi. Pâdişah perdeye dönüp,

— İşittin mi, efendi ne söyledi?

dedikde vâlide hazretleri,

— Gerçektir, söz bunundur.

Deyu buyurdular. Kızlar ağası dahi «akıllıca cevap budur» dedikde mecliste olanların dalkavuklukları meydana çıktı. Vezir, sadrazamlık azameti ile Mes'ud efendiye kızgınlık gösterüp,

— Efendi, sus, böyle söz söyleme!

dedikde hemen Mes'ud efendi hiç çekinmeden cevap verüp:

— Burada da mı sus dersin? Bu, pâdişâh huzurudur, hak ne ise anı söylemek gerektir, burada yalan ve dalkavukluk, din ve devlete hiyanettir.

dedi. Meclise korku düşüp, bu husus bir daha gereği gibi konuşulup, bundan sonraki mecliste cevab-ı Şâfi verile...

deyu söz kesildi. Bundan sonra şehir ahvali görüşülüp, pâdişâh hazretleri:

— Et sekizere satılup, yine bulunmadığının aslı nedir?

deyu sorduklarında vezir ve molla ve diğer hazır olanlar:

— «Pâdişâhım, et ve ekmek ve her şey devletinde boldur. Sıkıntı yoktur.»

dediklerinde yine Hoca-zâde meydana atılup, itiraz edüp,

— Niçün böyle dalkavukluk edersiz?

deyüp, pâdişah'a:

— Şevketlû hünkârım! Şimdi narh işlerine ehemmiyet verilmemektedir. Şehirde et bulunmaz, bahası sekizer akçedir. Lâkin semiz etler gizlice onar, onikişer akçeye satılır. Fukara bu bapta ıstırap çekmektedir.

dedi. Vezir ve Molla Hoca-zâde'den başkası toptan müftünün evine varup, çeşit çeşit sözler ettiler. Hoca-zâde kendi evine varup, âleminde asla bunlara karışmadı.

Ertesi gün Hoca-zâde, tenhâ olarak huzûr-u humâyuna dâvet olunup, devlet umuruna dair nice gizli konuşmalar oldu. Amma bu meseleler halk arasında duyulup **(kâh vezir azlolunacaktır, kâh ağa çıkacaktır)** deyu saçma sapan sözlere başladılar. Vezir içerü ağaya varup:

«Eğer beni azl edecek iseniz azl edin... Sürgün edecekseniz sürgün edin... Beni böyle teşhir etmenin faydası nedir? Halkın kimi azl ve kimi nefy ve kimi katl olunacaktır deyu sözler edüp, dile düştüm. Böyle hükümetten ölmek daha iyidir.»

deyu bir çok söyleyüp, vâlideye dahi şikâyet eyledi. Fakat ağa ve diğer pâdişâh yakınları yalnız kaldıkları vakit «bir idareci vezir lâzımdır» derler. Kötü mücazat korkusundan birini seçmeye cür'et edemediler. Devlet işleri karışık olduğundan elem çekerler. Fakat Gürcü Paşa kendilerine faydalı ve hafif olduğundan andan da geçemezler. Korkan haris, yapmacık nasihatçi gibi iki iş arasında kaldıkları içün yine vezirin hatırını gözetüp, dedikoduları defetmek ve halkın lisânını kesmek içün yine sadrazamlıkta kalmak üzere bir hatt-ı Şerif, hançer, hil'at çıkarmaya himmet edüp konuşmanın ikinci günü gönderdiler.

Donanma Ahvali:

Cümâdel Âhirenin başlarında Kapudan Ali Paşa, donanma ile kalkup Akdeniz'e gitti. Fakat küffar gemileri boğazdan taşra gelüp, ondokuz kalyon, eski Istanbul önünde yatmış idi. Kapudan donanma ile Gelibolu'ya, oradan boğaza varup taşraya asker döküp, küffardan suya gelen mel'unlardan bir dil **(esir)** tutup söyletüp, Istanbul'a gönderdi. Istanbul'a gelince soruşturulup, konuşturuldu. «Bu ondokuz kalyon küffârın karakollarıdır, donanması dahi geridedir. Maksatları boğaz hisarına sarılup, tahrip etmektir. Merdivenler dahi tedarik etmişlerdir» deyu haber vermeğin **(vermekle)** boğaz hisarlarının muhafazası için bir kaç oda yeniçeri ile Yusuf paşa serdar tâyin olunup gönderildi. Bu arada bir yalan peydâ oldu ki, «Kapudan paşa mağrib'e **(S.B.)** kaçmıştır.» Bir gün evvel ise kendinden mektup gelüp, içinde «küffar kalyonları boğaz önünde yatup, açıktan açığa donanmayı çıkarmak güçtür, deyu gemiler boğaz içinde dağınık olup, donanma çıkmayacak deyu etrafa duyrula... Bu

hile, küffara aks olmakla güzel bir tedbir ile çıkmak mümkündür!» deyu bildirmişti. Bu reyi devlet erkânı ve müftü alaya almışlardı (S.B.) Şimdi kaçması rivâyetinden hayrete düşüp, Van'dan azledilen Şehbaz paşa donanmaya tâyin olunup, kaçma meselesini tahkike gönderildi.

Bu sırada Haseki Ağa dahi Kapudan paşaya «Elbette çıkasun!» deyu emirle gönderilmişti. Geldikte şöyle haber getürdü ki, kapudan:

«İşte donanma... Kime dilerlerse versinler.. Bana kapudanlık lâzım değil. Akçe vermediler. Süslü söz ile iş görülsün derler. Yedi sekiz gemim var. Korsanlık ile geçinürüm. Geçen sene bu kadar zarar oldu. Halâ kalyonlarımız yok. Yeniçeriler beni ve ağalarını dinlemezler ve düşmanla döğüşmezler. Küffar üzerine nice varılur? Bizi affetsinler.»

deyüp, mektubunda dahi böyle yazmış. Vezir bu haberi öğrendikte kapudan'ın mektubunu yere çalıp,

«Cehenneme başı! Ben kapudan edecek adam bulurum. Amma inşallahu Taalâ kendinin de hakkından gelirim.»

dedi. Cümâelâhire'nin yirmiikisinde Kapudan Paşadan vezire tekrar mektup geldi. Şu şekilde tedbir eylemiş ki, küffar boğaz haricinde Anadolu yaaksında eski Istanbul önünde yaturlardı. Baştardayı koyup, yedeğe binüp, sekiz pâre bey gemileriyle bir karanlık gecede Rumeli kenarından sessizce fener yakmayup, çakmak bile çaktırmayu küffar haberdar olmadan boğazdan taşra olmuşlar. Sonra Kapudan donanma gemilerini Gelibolu'da koyup, karadan Midilli karşısında o sekiz parça gemilere mühimmat yükletüp, bey gemileriyle Sakız'a teveccüh eyledi. O sırada İstendil adasını urmak niyetiyle o tarafa teveccüh eyledi. Beride küffar gemileri sabah olunca çektirilerin **(bir nevi gemi)** boğazdan çıktığını haber aldıkta didebanlarını **(gözcülerini)** asup, donanmanın arkasından gittiler. Allah'ın hikmeti, fırtına olmakla küffar gemileri muzdarip olup, Limni adası önüne demir attıklarında mel'unların iki muazzam kalyonu ve üç

mavnası parçalanup, zarara uğramışlar.

Kapudan istendil'i vurmak kasdiyle teveccüh ettikde küffâr donanması arkasından irişüp, rüzgâr uygunsuz olmakla Kapudan Paşa tekrar Sakız'a döndü. Karabatak Bey geride bulunmakla Malta gemileri önünü alup, esir ettiler. Sonra bir büyük kâfir ile değiştirildi. Akdeniz korsanlarından Yılan-dili adlı frikateci (S.B.) dört beş pâre firkate ile ki, cengâver levendler ile dopdoluydu, adalar arasında gezerken kâfir kalyonlarından biri bir adanın reâyâsından mal toplamaya gelmiş... İçinde olan sultatların çoğu çıkup, adada kendi âlemlerinde... Kalyonda yirmi kadar kâfir ancak var idi. Kenarda yatarken adı geçen Yılan-dili hücum edüp, kalyon'u derhal fethedüp, yelkenlerini açup, İzmir tarafına çektiler. İçinde bulunan malları ganimet edüp, ve taksim ettikten sonra kalyonu İzmir'de üçbin kuruşa satup, akçesini paylaştılar. Yine bunun gibi Boğaz'da yatan küffâra ulûfe getirürken bir kalyonu dahi korsan gaziler alup, gânimet ettikleri haberi geldi.

Cümadelâhirenin yirmiüçünde Haydar-zâde Mehmed Paşaya Pâdişâh inayeti olup, Anadolu yakasında Boğazhisarı muhafazası memuriyetine Hatt-ı Humayun çıkmakla memuriyet mahalline süratle gidüp, vezir'in soğuk muamele etmesinden ve tazyikinden kurtuldu. Boğazhisarına gönderilen Yusuf Paşa, Eceabad taraflarını muhafazaya memur oldu. Mîr-Alem (S.B.) Hasan Paşa, kapudanla çıkan gemilerde idi. Muhafazasıyla memur olduğu Bozcaada'ya ulaştı. Sonra Kapudan Ali Paşa Girid'e varup, mühimmatı ulaştırdı. Fakat bu sene kendi eliyle pek o kadar iş görülmemekle azl olunup, Kapudanlık Derviş Mehmed Paşaya verildi. Azlonulan Kapudana Mora verildikten sonra yakalanup bağlanarak Istanbul'a gönderilüp, hapsedildi ve yüz kesesi (S. B.) zapt olunduktan sonra salıverildi.

Esirlikten çıkan Kara Batak Beye sancak verildi (Sürgünde olanlar hepsi Istanbul'a gelsinler» deyu pâdişâh ta-

rafından tembih olunup, vezir mâni olmak istedikte pâdişâh ısrar edüp, «Elbette gelsünler! Eğer suçları var ise kazaskerlerim dinlesinler. Yoksa bir alay müslümanlar niçün gurbet çekerler» deyu Hatt-ı Şerif (Pâdişâh yazısı) çıkarmakla hepsine salıverme emirleri gönderildi. Bazı aklıbaşında kimseler bu hususun Hoca-zâdenin hatırlatmasıdır, dedi. Bu vak'adan sonra Gürcü Paşanın ikbal yıldızı düşmeğe başlayup, ünlülülk parlaklığı gittikçe yok olmaya yüz tuttu. Pâdişâh-ı Âlem-penah **(âlemin kendisine sığındığı pâdişâh)** donanma çıktıktan sonra Üsküdar bahçesine varup, kiraz faslında orada eğlendiler. Bir gün müftü ve nakip (S.B.) ve sadreyn **(Anadolu, Rumeli Kazaskerleri)**, defterdar ve vezir ile Üsküdar'a geçüp, Pâdişâh huzurunda Donanma işi içün konuşmalar oldu. Hattâ pâdişâh defalarca defterdarı azallayup :

— Sen bunca teslimâtın var demiştin. Defterlere bakıldı. Aslı yok... Niçün yalan söylersin? İşittim ki, beş yerde yalıların var imiş!...

dedikde defterdar :

— Hayır Pâdişâhım! Ölen defterdarın sarayını bu kuluna ihsan etmiştin. Yarım kalmış olmakla ona bir duvar çekdim.

dedikde Pâdişâh :

— Yalan söylersin. Altunlu odalar yaparmışsın!... Yalılarda bahçe yaparmışsın. Benim malımı kendi hava ve hevesine sarf edersin, hazinede akçe yoktur dersin!...

Deyu bir çok azarladı. Hakikaten ağalar zamanından bugüne kelineye kadar hazinede olan sıkıntı değme zamanda görülmemiş idi. Mîri malı zorbaların yağmasına gidüp, mîriye teslim olunan akçeler dahi bin hile ile ve uydurma temessük (S.B.) ve hüccetler (S.B.) ile muhasebesi karıştırıldığından hazinede asla mevcut nakit bulunmazdı. Hatta Ağalar zamanında Musul malından onaltı yük (S.B.) akçe Mîrmîran (Beylerbeyi) Kara Ahmed-zâdeden istenildikte «Benden evvelki mîrmîran Dasni - Mirzada'dır» deyu Bek-

taş Ağa kuvvetiyle Dasni üzerine borç kaydettirüp, başkası üzerine ikrar şeklinde bir hüccet dahi yazılmıştı. Zavallı Dasni, o belâdan kaçup, katlolunmuştu.

Bunun gibi Trablusşam maktu' parası ki, Trablus Ömer Padaşa iken defalarca Beylerbeyi olan Arnavud Mehmed Paşaya verilüp, Ömer Paşa geldikte Elli bin kuruş Trablus parası istenildiği vakit «Halefim Arnavud Mehmed Paşanın zamanına tesadüf edüp, o aldı.» deyu ona havâle edüp, her ne kadar eski kanuna göre, çalışılmayan günler içün kesilen paradır, deyu muhasebeciler isteyince, öldürülen Çelebi - Kethüdâya bazı hediyeler ve vasıtalarla sığınup nihayet Melek - Ahmed Paşa sadrazamlığı zamanında baş muhasebeci Bolevi (Bolulu) Mehmet Efendiye, Kethüdâ bey tarafından ısrar olunmakla, sonradan, «kendi sözü üzerine» deyu şerh verilüp, muhasebesi yazılup, ol akçe Arnavud üzerine ihâle olundu.

«Muhasebeci Efendi her ne kadar bu «ikrar âlel gayr» dır şeriâta ve akla göre muteber değildir» diyegördü, mecal olmayup, kethydânın ısrarı ile muhâsebe teskeresi mühürlenüp teslim olundu. Bundan sonra Gürcü Paşa günlerinde yine Trablus, Ömer Paşaya verilüp, Arnavud üzerine Zencefilioğlu Mübaşir gönderildi. Onbeş kadar kese verüp, diğerlerini inkâr etti. Murafaa içün Istanbul yoluna düştü. Ömer Paşa dahi, İbşir korkusundan zapta kaadir olamadığı gibi girmeye de kaadir olmayup, yolda soyulup, Maraş'a çıktı. Orada Vezîr-i Âzam'ın oğlu ile buluşup, oradan Konya'ya gelüp, orada Katırcıoğluna katıldığı daha evvel bildirilmişti.

Şimdi Istanbul'a gelüp, Arnavud ile defalarca murafaalar (S.B.) olup, dâvâsı hal olmayup, diğer mîri ahvali buna göre bozuk ve terk edilmiş olduğundan hazinede sıkıntı görüldü. Ve bütün halkın maaş alanları dar olmakta idi.

Vezir Gürcü Paşanın zayıf reyli oluşu ve ünlü kişilerle pâdişâh yakınlarına mağlûbiyeti meydanda olmakla para tahsilinde ve serbestçe iş görmekte âciz olmasından dolayı, sadrâzam olmaya istidâdı olanları kovup sürüp, garaz etme-

si sebebiyle akıllı kimselerden bir nasihatçisi ve devlet âyânından darüssaâde ağasından başka dayanacağı kimse kalmamıştı. Ağaya da himâye etmekten yorgunluk gelüp, adı geçen paşa (Gürcü Paşa) ıstıraba düşmüştü. Bilhassa Anadolu kazaskeri Hoca-zâde, hakkı söylemekle tanınmış olup, vezir ve müftünün iş icabı bazı dalkavukluklarına karşı koyan olmuşdu.Vezir ise susturucu cevap ile susturmaya kaadir olmayup, hemen ihtiyarlıkla iftihar edüp:

«Biz sakalımızı din ve devlet uğrunda ağarttık. Sen benim oğlum yerindesin.»

demekten başka söz söyleyemediğinden, Hoca-zâdenin sözü en doğru ve işin aslına ve hakka en yakın şekilde vaki olup, vezir nice defa cevap veremez halde olmakla Padişah'ın huzurundan mahcubiyetle çıkmıştı.

Hattâ bir defa vâide sultan hazretleri perde arkasından ihtiyar veziri, ihtiyarlık ile iftihar hususunda azarlayup,

— Baka Paşa, Baka! Ak sakal kara sakal hesapta değil... Tedbir, ak sakalla olmaz, akılla olur. Efendi ne derse hemen onu işle ve ona bak ve bütün işlerde anınla konuş. Zinhar reyinden dışarı çıkma.

Demesiyle Mes'ut Efendinin neşesi haddini aştı. Hattâ silsile işleri dahi anın reyine bırakılup, bu hususta Şeyhülislâma Hatt-ı Humâyun geldi. O dahi silsle tertibini Mes'ud Efendiye gösterdikte, bazı maddelere itirazlar, bozmalar ,ısrarlar etmekle Receb'in birinci gününde dahi silsile olmayup, Şaban'a bırakıldı. Müftü'ye ve Hanefi'ye söylendikçe «Şaban devretsün, sonra...» deyu cevap verirlerdi. Bu sebeplerle Mes'ud Efendinin meydan alışı ziyade olup, devlet erbabının çoğu, bilhassa defterdar paşa ve mîriden geçinenler fazla çekingenlik ile kendine hürmet ve itibar muamelesini ederlerdi.

Hatta cümadelâhire'nin sonuncu günü Ebu Eyyub Ensarî merkadinde (S.B.) dua olunup, duadan sonra müverrih, Defterdar iskelesinde Mes'ud Efendi yalısına varmış... nakleder ki;

Defterdar Paşa Trabzanlı sandala binmiş, gümrük emini Hasan Ağa önünde, yalı önünden geçerken Mes'ud Efendiden selâm ve aşinalık bekleyerek kafesli pencereye doğru yüzünü dönmüştü. Mes'ud Efendi baş gösterdikte hemen Delfterdar Paşa ve Gümrük emini Hasan Ağa, sandalda ayağa kalkup, el başta yarı beline kadar eğilerek selâm içün iki büklüm olup, yalı önünden geçinceye kadar ayakta durdular. Efendi ise baş işareti ile selâm alup, yerinden pek az kımıldadı.

Istanbul'da uydurma sözler peyda olup, kâh İbşir Paşa havadisi, kâh küffar gemileri Boğaz'a gelmek sıkıntısı söylenmekle muhtekirler (S.B.)'in eline fırsat düşüp, her şey kıymetli ve zahirelerin kıymeti ziyade olup, hilhassa koyun eti az olduğundan Mes'ud Efendi ziyade fırsat bilüp, eski dostu Tarhuncu - Ahmed Paşayı vezir etmek içün daima Gürcü Paşa'nın aleyhinde olup bazan huzûr-u Humâyun'da bazan Cuma divanlarında vezir ile münakaşa eder oldu. Aralarında bu cihetten keduret (S.B.) ve düşmanlık haddini aşup, vezir ekseri toplantılarında «Ah Anadolu kazaskeri çelebiyi ete doyuramadım. Bu uşak ile halimiz nice olur?» deyu hazır olanlara şikâyet ederdi.

Bu söz Mes'ud Efendiye ulaştıkta o dahi :

«Behey tamahkâr bunak! Sen esnafı ve sanat erbabını tamam haklarsın. Ya şehirde et ve başka şey nice bulunsun Ve fazla fiatlarla nice satılmasın? Eğer ben hâin isem bu devlette niçün hizmet ederim? Eğer sen hâin isen cezanı bulmak gereksin.»

dedi. Mes'ud Efendi vâlide Sultanı ve cihan pâdişâhının iltifatlarında olmakla, girerek bu sözleri vezir'in önünde de söyler oldu. Hattâ vezir'e :

«Sen henüz borcumu ödemedim dersin. Halbuki hizmetinde olanlar teskereci ve velican acem, kethüdâ Sarı - Birader ve diğer buna benzer adamların devleti sarup, her biri yüzbin kuruştan ziyade toplayup, biriktirmişlerdir. Sen, ne kadar şey biriktirmek gereksin!»

deyu edep dışı nice sözler söyledi.

Vezir'in bir küstah hazinedarı vardı. Vezir'in yanında sözü makbûl ve geçer olmakla işlere karışur ve pek fazla rüşvet alup, dörtbeş yüz kese peyda ettiği her kesin bildiği bir şey olmakla Padişah'ın kulağına erişüp, Pâdişâh «Hazinedarı çıkarasın» deyu bir hatt-ı humâyun çıkarup, mecburen hazinedarlıktan çıkarmıştı. Fakat Paşanın, hazinedarı hakkında iyi fikir beslediği ve ona kalbden bağlı olduğundan ondan vaz geçemeyüp, bu sıralarda darüssaâde ağasına rica ve onun vasıtasiyle şefaat edüp, yine yanına alup, hazinedar etmişti. Mes'ud Efendi bu maddeyi dahi zikredüp, başına kakardı.

Abaza Hasan Ağa ki, bu kadar kavga gürültü ile, istediği olan Türkmen ağalığına nâil olmuşdu. Türkmen parasından gönderilmesi lâzım olan hazineyi tamamen gönderüp, şehit büyük - vâlide vakfına ait olmak üzere Üsküdar'da darüssaâde ağasına teslim ettiler. Pâdişâh hazretleri Üsküdar'da birkaç gün kaldıktan sonra İzzetle Kandilli bahçesine göçtüler.

Evvelce sürgünden kaçup, gizlenen kethüdâ bey ki, çoban - Kasımdır, etrafa yirmi kese dağıtup, meydana çıktı. Samsuncu Ömer'i ise paşa ve müftü rica edüp, meydana çıkması içün hatt (Pâdişâh yazısı) aldılar. Fakat Mes'ud Efendiden kableri emin olmadığından merhum Abdülâhad Efendinin yerine geçen Sivaslı İbrahim Efendiye rica ettiler. Mes'ud Efendi ile görüşmesi ve muhabbeti olmakla yalvardıklarında Mes'ud Efendi cevap verüp;

«Vallahi eğerki hat almışlar amma, anın suçu Kasım Ağa maddesi gibi değildir. Harem-i Has'da düşmanları çok... Öldürülen ağaları yoldan çıkaran o idi derler. Hele ben çıksun deyu sizi aldatamam. Çıkarsa kendi bilür. Yakalanırsa bize gücenmeyesiz.»

deyu def eyledi. Recep ayının birinci günü Kudsi-zâde sürgünden gelüp, evinde oturdu. Cümadelâhirede Kara Çelebizâde Osman Çelebi vefat etmişti. Recep ayı başlarında Süleymâniye müderrislerinden Aliyar Efendi dahi vefat etti. Vezirlerden Çavuşoğlu Mehmed Paşaya Malatya sancağı ar-

palık verildi. Mütesellimi (I.S.) gitti. Katırcıoğlu, şikâyetçilerin çokluğu dolayısiyle Karamandan Silifke'ye naklolunup, Karaman, Zurnazen - Mustafa Paşaya verildi.

Bu sırada Girid'den haber geldi ki, küffâr ileri gelenlerinden bir mel'un müslüman olmakla Gazi Serdar ana büyük iltifat etmiş, o da Serdar'a «Bre hey devletlû! Bana ikibin gâzi koş (beraberime ver) sana Ak-tabyayı feth edeyim» der imiş. Serdar da «Bre hey Fettah! Yabana söyleme.. Aktabya nice feth olunur ki, hep yer altı lâğımdır» der imiş... Meğer mel'unun hilesi var imiş. Hilesi yürümeyince bir gün adamları ile birlikte yeniden hıristiyan olup, kaleye kaçmış. bu sırada bir kaç bin kâfir ile çıkup, orduyu basmış. Gâziler gafil olmamakla hayli cenk olup, nice gazi şehit oldu. Fakat bu gürûhtan kimse kurtulmayup, hepsi kılıca lokma olmuşlar.

Gürcü Paşanın Azli ve Tarhuncu Ahmet Paşanın Sadrazam Olması:

Adı geçen paşa, Mısır'dan azl olunup, Mısır, Tavâşi (S. B.) — Abdurrahman Paşa'ya verildi. Abdurrahman Paşa kendine cefâ edüp, Kasr-ı Yusuf'a haps etti. Ve pek çok malını aldıktan sonra «u kadar para vermeyi taahhüd ederim» deyu ikrah şeklinde (zorlayarak) şiddet göstermek suretiyle bir hüccet dahi yazdırup, Istanbul'a göndermişti. Tarhuncu - Ahmed Paşa, Istanbul'a geldikte kendinden evvelki Mısır Paşası olan Emîr Paşa ile dahi muhasebesini görüp, böylece mevkuf iken Gürcü-Paşa vezir olunca, Tarhuncu-Ahmed Paşanın doğrulukla şöhret bulmasını ve ünlülüğünü hazmedemeyüp, onu rahatsız etmek maksadıyla defalarca divanda murafaalar (S.B.) olup sonra Ahmed Paşa'yı Yedi kule'ye ve adamlarını Baba-Cağfer zindanına koyup, bir gün de kendini Yanya sancağına göndererek kovup, sürgün etti. Ahmed Paşa da gözden ve mevkiden düşmüş olarak Selânik'e varup orada oturdu.

Evvelce de söylenildiği gibi Gürcü-Mehmed Paşa devlet idaresinde körleşmiş olmakla âcizliği sebebiyle, mühim işler yapılmaz hâle gelmekle ve devlet nizâmı yok olmak alâmetleri göstermekle gözden düşmesine sebep oldu. Bilhassa Hoca-zâde'nin başa kakması ve ayıplamasıyle büsbütün iş göremez hale gelüp, sadrazamlık hizmeti işe yaramaz olduğundan değiştirilmesine karar verdiler.

Müftü, Nakip Zeyrek-zâde:

«Elbette yine Siyavuş Paşa gelsün! Kızlarağası Süleyman Ağaya dahi «biz her hâline kefil oluruz» diye taahhüt ettiklerinden Siyavuş Paşanın getirilmesi kararlaştı. O sırada vâlide hazretlerinin baş ağası olan Hacı-İbrâhim Ağa, bu hususu vâlide ile görüşüp «müftü, Nakip ve Süleyman Ağa birleşerek Siyavuş Paşayı vezir ederlerse bir daha sizin devlette hükmünüz kalmaz ve sözünüz geçmez. Bütün devlet işlerine bu üç herif istilâ eder. Halkın işleri anların rey ve arzusuna bağlı kalır. İmdi her halde anlar ile meşveret etmeksizin, vezir'in sizin seçtiğiniz kimse olması gerektir», dedikde mutâlaası beğenilüp, bu husus Mes'ud Efendiye de söylendi. Mes'ud Efendi, İbrâhim Ağanın tedbirini doğru görüp, «Tedbirli ve iş bilür» deyu Tarhuncu - Ahmed Paşayı tavsiye eyledi. Zaten evvelce müzakere edilmiş ve gizlice Ahmed Paşa tavsye edilmişti. Hemen ol saat Tarhuncu-Ahmed Paşayı, alelâcele gelmek içün Hatt-ı Şerif çıkarıldı.

«Gereğince emir veresin»

deyu vezir'e dahi adam gönderüp, ol dahi emir yazdırup, bir memura vererek gönderdi. Fakat Gürcü Paşa, «Tarhuncu, acaba ne iş içün gelür?» deyu şüpheye düştü.

Emir ulaşınca Ahmed Paşa Selânik'ten ılgar ile Rusçuk'a geldikte, memur olarak Boğaz'a çıkup, orada bekleyen vezir Haydar Ağa-zâde ile orada buluşup ikisi dahi Gürcü Paşadan çektikleri mihnet ve şiddetleri söyleştiler. Ve birbirleriyle sıkı dost olarak ahdleştiler.

Oradan Ahmed Paşa Istanbul'a gelüp, Süleymâniye câmiinde akşam namazında kıyafet değiştirerek Mes'ud efendi ile buluştular ve bir köşede lâzım olan ahvâli söyleştiler. Mes'ud efendi vâlide hazretlerine gizlice Ahmed Paşanın geldiğini bildirdi.

Azil ve Mühr-ü Humâyun'un Alınması Hususunun Tafsilâtı:

Mes'ud efendi ve diğer hazır bulunanlardan bu veçhile naklolunmuştur ki, müverrih, Nev'î-zâde'den işitmiştir...

Gürcü Paşadan, Ahmed Paşanın gelmesi içün emir istenüp, o da emir çıkarup teslim ettikten sonra vesveseye düşüp mevkiini muhafaza tedârikine düştü. Şöyle ki,

«Bu kadar paşaları boğaz muhafazası bahânesiyle rahatsız edüp, çıkarttıran Anadolu kazaskeridir. Şimdi Vezir-i Âzam'ı dahi azl ve boğaza sürgün etmek tedârikindedir. Bir kaç ayda bir vezir değişmek ne fena şeydir ve kazaskerin vezir'in azl ve tâyininde alâkası nedir?»

deyu sipâhi tâifesini öğretüp, toplantıya kışkırttı. Ağalarından ve diğerlerinden bir kaç kabadayılarına bir miktar akçe verüp, «Kazaskeri bertaraf ederseniz size şu kadar şey vereyim» deyu fitneyi uyandırmaya hazırlanmışdı ki, sipâhilerin ısrarı ile Mes'ud efendiyi aradan kaldıra...

Fakat Mes'ud Efendinin dostu çok... Haber ederler. O dahi vâlideye haber uçurup, Ahmed Paşa gelir gelmez bu şekilde düşündüler ki, Recep ayının on ikinci çarşamba günü vezir'e bir hatt-ı humâyun gönderildi. Bunda:

«Yarın perşembe günü Surra **(S.B.)** çıkacaktır ve Ahmed Paşaya Şam mansıbı içün hil'at giydirilecektir ve sefer-i Humâyun içün konuşma vardır, gelesin.»

deyu yazılı idi. Müftüye ve Sadreyn'e **(Anadolu ve Rumeli kazaskerlerine)**, yeniçeri ağasına ve diğer devlet âyânına, Bölük ağalarına varıncaya kadar adamlar gönderilüp, anlatıldığı üzere hepsi pâdişâh huzuruna dâvet olundu.

Daha mühür Gürcü Paşanın elinde... Belki bir fitne çıkarır deyu Surreyi bahâne düp, Ahmed Paşaya Şam mansıbının verilmesi havâdisi duyurulmak suretiyle güzel tedbir ettiler.

Sabahleyin vezir ve müftü, hepsi yalı köşküne varup, azîm divan olup, surre alayı kapucubaşılar ile çıkarılup ellibin altun nakit ve manfil-i Şerif (S.B.) gönderilüp, sonra isimleri geçen erkân hazır olup, pâdişâh huzurunda taşrada bir yere oturdular.

Bu mecliste donanmay-ı Humâyun'a ait konuşma açıldı. Mes'ud efendi ile vezir arasında mühimmat hususunda noksanlığa dair karşılıklı kavga oldukta yeniçeri ağası vezir'e yardım edüp:

— Efendi! Sen hiç deryâ seferi ettin mi? Kalyon olmayınca kalyona nice varılır?

dedikde Mes'ud efendi ceva polarak ağaya:

— Baka! Paşa! Ben derya seferine varmadım amma, yarup iş görmüş adamlar ile çok söyleştüm. Devletin, evvelinden bugüne gelinceye kadar Âl-i Osman'ın donanması kadırga olagelmiştir. Harp kalyonu kullanıldığı yoktur. Yerini gözleyüp, sâkin havada kadırga kalyona çatup, fethettiği nice defalar vâki olmuştur. Ama bu devletlû, cenkçi ve kürekçi vermedi. Elde edilmesi imkânsız yerlerde para tahsil ve falan sahilde donanmaya gönder... deyu Zencefili-oğlu dedikleri yalancıyı tayin edüp, boş lâklâka ile Kapudanı baştan savup donanmayı kötürüm ve işsiz yolladı. Şimdi kapudanı «İçerü gel» deyu donanmayı dâvet eder. Bâri o dışarıdan fırsat gözleyüp, içeriden donanmaya mühimmat verilse iş görülmek mümkündür dedi.

O sırada Defterdar Paşa söze gelüp, vezir'e yardım suretinde:

— Efendi hazretleri! Bu denlü sâhib-i Devlet efendimize pek söyleme!

diyecek oldu. Bir kere defterdarın yüzüne çağırup...

— Yabana söyleme! Senin ne haddindir? Sen bir hizmetkârsın. Hizmetinle mukayyed ol!

deyüp defterdarın mahçubiyetinden yüzü kızardı. Bu sırada has odaabşı bir Hatt-ı Humayun getirüp, Sadrazam Gürcü Paşaya sundu. Gürcü Paşa alup,

«Ben okumak bilmem, reis'i çağursunlar»

dedikde, müftü yanında otururdu,

— Biz okuyalım.

deyu alup, okudu. Hatt-ı Humâyun'da şöyle yazılı idi:

«Sen ki, vezirimsin, mührümü veresün.»

O anda ihtiyarın elleri titremeye başlayup, neye uğradığını anladı. Mühür kesesini koynundan çıkarmaya başlayup, kaytanı düğmeye takılı olmakla çıkaramadı.

— Şunu çözüverin!

dedikde Hasodabaşı önüne oturup, çözüp, eline verdi. O da alup, odabaşına teslim etti. Mühür içerü gidince herkes baş aşağı edüp, sükûta vardılar. Gürcü Paşa söz açup:

«Bunca yıllık kulluğum ki, bütün seferlerde ve serhadlerde ömrümü geçirdim. Bu ak saaklımı din ve devlet hizmetinde ağarttım. Benden mührü almak Pâdişah'a lâyık mıdır? Gördünüz mü hizmet nice bilinürmüş!»

dedikde yine herkes sükût eyledi. Heman Mes'ud efendi kaşlarını çatup, mecliste bulunanlara hitap edüp:

— Efendiler, paşalar, söylesenize! Ne dursuz? Meğer pâdişâhımız mührünü bir bunaktan almakla zulüm mü etmiş oldu? Bire bunak! Sen devlet işlerini yürütmekte âciz ve noksan olduğundan başka hiyânetin dahi meydandadır. Geçen günlerde Anadolu kaazskeri var iken «Bana vezirlik gerekmez, mührü alsunlar... Kime verirlerse versinler... Anın zamanında vezirlik etmek kabil değildir?» demedin mi? İşte bu mühür, o alsunlar deyu istemez göründüğün mühürdür. Niçün sızlanırsın? Adamlarınla beraber devlete az mı hiyânet eyledin? Yetişür?

dedikde, paşa ve diğerleri ağızlarını açamayup, bir harf söylemediler. O dakikada has odabaşı çıkup, bütün devlet

erkânını içerü dâvet eyledi. Hep birlikte içerüye müteveccih olduklarında Gürcü Paşa dahi kalkup, kalabalık ile beraber içerü gitmek isteyince Bostancıbaşı ağa göğsüne elini koyup,

— Siz oturun... Pâdişâhın hapsisiz ve mücevvezeyi (bir nevi kavuk) çıkarın. Böyle ferman olunmuştur.

deyu men eyledi. O dahi oturup, mücevvezeyi çıkarup, destarını getürdüler, giydi.

Bunlar içerüye pâdişâh huzuruna girdiler. Kızlar ağası ve diğer iç ağaları ayak üzere durup, pâdişâh taht üzerine oturdu. Perde arkasında vâlide sultan dururdu. Bu sırada Pâdişâh hitap edüp,

— Vezir kimi edelim? Nedersiz?

deyu buyurdu.

Müftü efendi, hakîmane bir uslûp ile meth ve sena ile söz açup,

— Şevketlü hünkârım! Güzel eserler ve güzel hayırlı işlere muvaffak olup büyük sevap kazandınız ki, Haremeyn-i Şerifeyn'in fukarasına ne kadar flori surra gönderdiniz! Mısır'dan gönderülüp, buradan nakit flori gönderilmez idi. Bu husus pâdişâh'ın himmeti ile vücuda geldi. Bilhassa bu hizmetin tamamlanmasına dikkat eden ağa kulları dahi doğrusu beğenilecek iş gördüler.

Şeklinde pâdişâh'a hayır duâ ve surra bahşişinde ağaya dahi medh ve senâ ve vâlideyi aşırı surette övmekte sözü çok uzatıp yarım saat kadar dinleyenlere bıkkınlık gelecek şekilde uzattı. Pâdişâh tekrar sözü tekrarlayup:

— Vezir kimi edelim?

dedikde hepsi etrafa göz atup, kendilerinden geçtiler. Pâdişâh, tekrar sordukta yine müftü cevap verüp,

— Ferman pâdişâhımındır. Her kime ihsan ederse emir kendilerinindir.

dedikde vâlide hazretleri perde arkasından söze gelüp:

— Bu meclis bu husus için toplanmıştır. Niçün söylemezsiz? Elbette kimi vezir etmek gerektir, cevap veriniz.

deikde Mes'ud efendi söze gelüp:

— Saâdetlü Pâdişâhım! Huzûr-u Humâyununuzda düşünmeden söylemek zordur. Emrinle taşra çıkup, bu husus konuşulsun.

dedikde pâdişâh:

— İmdi varup söyleşin.

denildi. Güruh ile hepsi taşra çıkup, pek çok konuştular. Vâkıâ pâdişâh'ın arzusu mâlum idi, fakat hiç kimse «falan olsun» demeye cesaret edemedi. Tâ ki, vakıt uzayıp, eğlendiler. Has-odaabşı gelüp, tekrar içeriye çağırdı. Vardıklarında Pâdişâh gene sorup, cümlesi sustu. Bir daha dışarıya çıkup, söyleşüp yine huzura girdiler. Müftü cevaba başlayup:

— Pâdişâhım! Filân kulunuzu vezir eyle demek haddimiz değildir. Nihâyet uğur sayarak siz birini buyurun... Mübârek lisanınızdan çıksun. Sonra onun liyâkati veya liyâkatsizliğini biz düşünüp, ahvâlini bildirelim. Red veya kabulde uygun olanı açığa vuralım.

dedikde, pâdişâh bizzat:

— İmdi ben mührü Girid'de serdarım olan Hüseyin Paşa Lalama gönderirim.

dedikde, yine müftü cevap verüp:

— Emir hünkârımındır. Hüseyin Paşa bir müdebbir ve yarar adamdır. Ve her şekilde inâyetinize lâyık emektar kulunuzdur. Fakat mühür ana gittikte burada bir kaymakam lâzımdır. Hangı (hangi) kulunuz tâyin buyrulur?

dedikde:

— İşte Ahmed Paşa lalamı kaymakam yaptım.

deyu buyurdular. Ahmed Paşa orada idi. Yer öptü. Herkes «mübârek olsun» dediler. Oradan pâdişâh:

— Ne dersiz? Hüseyin Paşa içün ne şekilde mülâhaza edersiz?

dedikde Mes'ud efendi söze gelüp, yine istişare içün izin alup, dışarı çıktılar. Uzun uzadıya konuştuktan sonra defterdar paşa ve yeniçeri ağası ve bölük ağaları söze gelüp, «Eğer mühür Hüseyin Paşaya giderse, yüzbin askerin Girid'e gitmesi lâzım gelir. Ve altı mevâcip (maaşlar) Girid'de olan

erkânını içerü dâvet eyledi. Hep birlikte içerüye müteveccih olduklarında Gürcü Paşa dahi kalkup, kalabalık ile beraber içerü gitmek isteyince Bostancıbaşı ağa göğsüne elini koyup,

— Siz oturun... Pâdişâhın hapsisiz ve mücevvezeyi (bir nevi kavuk) çıkarın. Böyle ferman olunmuştur.

deyu men eyledi. O dahi oturup, mücevvezeyi çıkarup, destarını getürdüler, giydi.

Bunlar içerüye pâdişâh huzuruna girdiler. Kızlar ağası ve diğer iç ağaları ayak üzere durup, pâdişâh taht üzerine oturdu. Perde arkasında vâlide sultan dururdu. Bu sırada Pâdişâh hitap edüp,

— Vezir kimi edelim? Nedersiz?

deyu buyurdu.

Müftü efendi, hakîmane bir uslûp ile meth ve sena ile söz açup,

— Şevketlü hünkârım! Güzel eserler ve güzel hayırlı işlere muvaffak olup büyük sevap kazandınız ki, Haremeyn-i Şerifeyn'in fukarasına ne kadar flori surra gönderdiniz! Mısır'dan gönderülüp, buradan nakit flori gönderilmez idi. Bu husus pâdişâh'ın himmeti ile vücuda geldi. Bilhassa bu hizmetin tamamlanmasına dikkat eden ağa kulları dahi doğrusu beğenilecek iş gördüler.

Şeklinde pâdişâh'a hayır duâ ve surra bahşişinde ağaya dahi medh ve senâ ve vâlideyi aşırı surette övmekte sözü çok uzatıp yarım saat kadar dinleyenlere bıkkınlık gelecek şekilde uzattı. Pâdişâh tekrar sözü tekrarlayup:

— Vezir kimi edelim?

dedikde hepsi etrafa göz atup, kendilerinden geçtiler. Pâdişâh, tekrar sordukta yine müftü cevap verüp,

— Ferman pâdişâhımındır. Her kime ihsan ederse emir kendilerinindir.

dedikde vâlide hazretleri perde arkasından söze gelüp:

— Bu meclis bu husus için toplanmıştır. Niçün söylemezsiz? Elbette kimi vezir etmek gerektir, cevap veriniz.

deikde Mes'ûd efendi söze gelüp:

— Saâdetlü Pâdişâhım! Huzûr-u Humâyununuzda düşünmeden söylemek zordur. Emrinle taşra çıkup, bu husus konuşulsun.

dedikde pâdişâh:

— İmdi varup söyleşin.

denildi. Güruh ile hepsi taşra çıkup, pek çok konuştular. Vâkıâ pâdişâh'ın arzusu mâlum idi, fakat hiç kimse «falan olsun» demeye cesaret edemedi. Tâ ki, vakıt uzayıp, eğlendiler. Has-odaabşı gelüp, tekrar içeriye çağırdı. Vardıklarında Pâdişâh gene sorup, cümlesi sustu. Bir daha dışarıya çıkup, söyleşüp yine huzura girdiler. Müftü cevaba başlayup:

— Pâdişâhım! Filân kulunuzu vezir eyle demek haddimiz değildir. Nihâyet uğur sayarak siz birini buyurun... Mübârek lisanınızdan çıksun. Sonra onun liyâkati veya liyâkatsizliğini biz düşünüp, ahvâlini bildirelim. Red veya kabulde uygun olanı açığa vuralım.

dedikde, pâdişâh bizzat:

— İmdi ben mührü Girid'de serdarım olan Hüseyin Paşa Lalama gönderirim.

dedikde, yine müftü cevap verüp:

— Emir hünkârımındır. Hüseyin Paşa bir müdebbir ve yarar adamdır. Ve her şekilde inâyetinize lâyık emektar kulunuzdur. Fakat mühür ana gittikte burada bir kaymakam lâzımdır. Hangı (hangi) kulunuz tâyin buyrulur?

dedikde:

— İşte Ahmed Paşa lalamı kaymakam yaptım.

deyu buyurdular. Ahmed Paşa orada idi. Yer öptü. Herkes «mübârek olsun» dediler. Oradan pâdişâh:

— Ne dersiz? Hüseyin Paşa içün ne şekilde mülâhaza edersiz?

dedikde Mes'ud efendi söze gelüp, yine istişare içün izin alup, dışarı çıktılar. Uzun uzadıya konuştuktan sonra defterdar paşa ve yeniçeri ağası ve bölük ağaları söze gelüp, «Eğer mühür Hüseyin Paşaya giderse, yüzbin askerin Girid'e gitmesi lâzım gelir. Ve altı mevâcip (maaşlar) Girid'de olan

gazilere verecek vardır. Bunlara dahi en azından bir yıllık maaşları nakit getürmeyince gitmezler. Bu surette nakit olarak dörtbin yük akçenin Girid'e gönderilmesi lâzımdır. Ve yeniçeriye postal baha ve diğer mühimmat dahi bu kadar şey lâzım... Bu olacak iş değildir» dediler. Tekrar içerü girüp, soruldukta hepsi sustular. Nihayet Mes'ud efendi Hanefi efendiye hitap edüp:

— Behey Efendi! Tuhaf halin vardır. Bunca sözler söylenür, ne dıaşrıda ne içeride sen bir söz söylemezsin. Dilin yok mu? Pâdişâhımız cevap isterler. Ne şekilde cevap verilmesi kararlaştıysa beyan et.

dedikde Hanefi efendi dahi **(Önce sustu, sonra konuştu)** anlamınca cür'etli dilini harekete getirüp,

— Pâdişâhım! Hüseyin Paşaya mühür giderse, orada olanlara altı mevâcip **(maaş)** verecek var. Ve şimdi gidecek asker dahi yüzbine yakın. Onların mevâcipleri ve diğer mühimmat içün dört bin yük akçeye yakın hazine lâzımdır.

dedi. Müftü ve diğerleri dahi bu sözü tasdik edüp, aynı dili kullandılar.

Bu sırada perde arkasmdan sâhib-i Makam hazretleri **(Vâlide sultan)** nutka gelüp, yeniçeri ağasını ve bölük ağalarını muhatap sayıp,

— Şimdi devlette hazine sıkıntısı her kesin malûmudur? O dörtbin yük akçeyi şimdi istemen... Şimdilik heman böylece gidilsün. Sonra gönderilsün... Tek heman feth müyesser olup, Girid sıkıntısı hallolsun.

dedikde hazır olanlar cevap verüp:

«Devletlû sultanım! Asker ol dört mevacibi (maaşları) almaksızın gitmeye bir veçhile imkân yoktu. Tutalım şimdi burada ağalar emrinize uyarak «nola gidelim» demişler ve gitmişler. Kul gitmez. Giderlerse de ol adamları fenaya verüp, fesat ederler. İş bitmez. Ol hazineyi nakit olarak göndermekten başka çare yoktur.»

dediler. Bundan sonra hepsi Hüseyin Paşaya mührün gitmesinde böyle bir mahzur ve kavi mâni vardır, dediler.

Sonra suâli tekrar edüp:

— Başka kimi tedârik edersiz?

dedikde tekrar dışarı konuşmak içün izin alup, konuşma sırasında büyük konuşmalar olup, her kes aklı yetiştiği derecede söyleyüp, tirkeşlerini boşalttılar. Sonunda Mes'ud Efendi söze gelüp,

— Bin kerre meşveret olunsa iş bitmez. Pâdişâhımız cevap ister. Boş söz ile iş görülmez. Şimdi vezir tâyin etmekten maksat budur ki, saltanat işlerini yürüte... Evvelâ donanma ahvâli, ikincisi Girid ahvâli, üçüncüsü Burada olan mevâcipler (maaşlar) ve masraflar ahvâlidir. Her kim bu üç mühim işi yürütebilirse mührün ana verilmesi gerek. Hüseyin Paşa mühür sahibi olduğu takdirde de burada her kim kaymakam olursa bu mühim işler ona düşer. Madem ki mesele bu şekildedir, bu zahmetlere tahammül edecek şimdi kaymakam olan Ahmed Paşa hazretleridir. Eğer bu söylenenleri taahhüd ederse mührün kendilerine verilmesi uygundur. Dedikde:

Söz odur ki, onu değerli söz söyleyenler söylemiş olsun.

deyu hepsi «Allah sizden razı olsun. Sözün sonu ve arzunun nihayeti budur, deyup» Ahmed Paşaya dönüp,

«Ne buyurursuz? Bu veçh üzere zikr olunan üç mühim noktayı istenildiği gibi yürütmeğe ve yapmağa taahhüt edüp, boynunuza alurmısız?»

dediklerinde mesele ittifakla alınmıştı. Ahmed Paşa dahi:

«Alırum ve taahhüt ederim.»

deyu cevap vericek (verince) ittifak üzere Pâdişah huzuruna gelüp,

«İşte pâdişâhım! Şu şart üzere şu reye varıldı.»

deyu arz ve beyan ettiler. Pâdişah dahi Ahmed Paşayı taht'ın önüne çağırup:

— Paşa ne dersin? Bu üç husus ki, biri Girid, biri donan-

ma ve biri burada maaşlar ve masraflara para yetiştirmeye taahhüd eder misin?

dedikte:

— Ferman pâdişâhımındır. Taahhüd ederim.

deyu tereddütsüz kabul ettikte:

— İmdi seni vezir eyledim, mübârek ola!

deyu çıkarup, mührü verdiler. O dahi el öpüp, o sırada ezan «Allah-u Ekber» deyüp hazır olanlar uğur saydılar ve işlerin düzgün gideceğine tefe'ül ederek fâtiha okudular. O sırada pâdişah'a atse vâki olup **(aksırup)** orada olanlar hep birlikte **«elhamdülillah»** dediler.

Müverrih der ki:

Pâdişâh-ı Alempenah **(âlemin kendisine sığındığı pâdişâh)** mührü eline alup Ahmed paşaya vereceği vakit:

— Bu üç şartı taahhüd eder misin?

deyup, o dahi «Taahhüd ederim» dedikde pâdişâh, müftü ve sadreyn'e **(Anadolu ve Rumeli kazaskerleri)** yüz tutup,

«Bu taahhüd ettiği maddelere doğrulukla hizmet vücuda getirmeye sizler kefil olurmusuz?»

deyu buyurup müftü cevabında,

— Pâdişâhım! Kefillik güçtür. Nice kefil oluruz? Nihayet işlerinde hayra delâlet ederiz ve her hususta yardım ederiz. Birlik olup, hayra sevk eder ve nasihat eyleriz.

dedikde vezir mührü alup,

— İmdi bütün işlerinde efendiler ile meşveretten geri kalma.

deyüp, o şekilde fâtiha okundu. Sonra pâdişâh vezir'e hitap edüp,

— Baka! Her vezir azl edilmez. Sakın... Eğer taksirin zuhur ederse başını keserim!

buyurdu. Vezir dahi yer öpüp:

— Pâdişâhım, benim dahi iki iltimâsım vardır.

dedi.

— Nedir?, dedikte:

— Evvelâ mîri malını her kimde bulursam tahsil edeyim. Kimse engel olmasın... Re'y ve tedbirime kimse karışmayup itiraz etmeye... biri dahi, Gürcü Paşa'nın def'etme kuvveti ve imsâki olmamakla ifrat üzere (pek fazla) ulûfeler ve yeni ve zararlı tevcihler yapmıştır. (Rütbeler vermiştir) onun verdiği rütbeler ilga oluna (kaldırıla)...

dedikte, bu iki madde içün ayrı ayrı Hat (yazı - emir) aldı ve her hususta re'yinde müstekil ve müstebit olmak üzere bir hat verildi. Sonra hil'atler giydirilüp taşra çıktılar ve hepsi vezir ile birlikte, tebrik içün sarayına geldiler.

Vezir, müftü, sadreyn (Anadolu ve Rumeli kazaskerlerine) ve diğer hazır olanlara hitab edüp:

— Ben bu makama lâyık değil iken Allahu teâlâ lâyık görüp ihsan eyledi: İmdi, yâ budur ki her ne dilersem ederim... tâ ki devlet-i Aliyye'ye bir nizam vereyim, yâ budur ki kelleyi veririm. Başkaları gibi ölüm korkusu ve el hatırı gözlemezim. Rüşvet ve şefâat ile mansıb vermem.

dedi. Gaafil Ahmed Paşa (Kurtarıcılar için büyük tehlike vardır) nüktesinden zühul edüp devleti islah, memleketi düzeltme sıkıntısı ki, geçmişte nice büyük hükümdarları ve kudretli vezirleri âciz ve şaşkın kılmıştır, böyle bir zor işin uhdesinden gelmek dâvâsına düşüp, böyle ağır bir yükün altına girdi. Vâkıa hazîneyi genişletmek ve masrafı azaltmak hususunda bir hayli hizmet etti, fakat âyânın ve pâdişah yakınlarının hatırlarını kırup, ricâlarını reddetmekle sonunda bu yolda kellesini verdi.

Sadrâzam olduğu vakit ilk sözü:

«Yâ iş görürüm, yâ kellemi veririm!»

dediği meydana geldi. Nitekim yeri gelince zikrolunsa gerektir. İnsanın kendisi için kötü fal söylemesi yasaktır.

Gürcü Paşa iki gün bostancı hapsinde kalup sonra Yedikule'ye gönderildi. Kethudâsı Dilâver ağa ki, vâkıâ çok para toplamıştı, fakat büyük vezirlerin hatırlarına değecek işte bulunmamakla affolundu ve bir mıkdar parası alınmakla yetinildi ve halk arasında ırzı ile yerinde bırakıldı. Fakat

hazînedârı sefih ki, rüşvet olmakla şöhret bulmuştu, anı zindana koyup, bulabildikleri kadar parasını aldılar.

Gürcü Paşa nice müddet Yedikule hapishânesinde yattıktan sonra Ohri sancağı verilerek salıverildi. Sonra Tameşvar eyâleti ihsan olundu. Yeri gelince zikrolunsa gerektir.

Gürcü Paşa yumuşak huylu, büyüklerin ve pâdişâh yakınlarının hatırlarını hoş etmeği ister bir ihtiyar olmakla fazla ulûfeler **(maaşlar)**, yeniden ihdas edilmiş vazîfeler ve diğer israf makuulesi tâyinlerde kalem esirgemezdi.

Gelir ve masraflarının muhâsebesi görüldükte, kendinden evvelki sadrâzam zamanında olan masraftan her gün üç yük **(S.B.)** fazla israfları olduğu anlaşıldı. Amma ne işlesün?.. Maiyyet adamlarının hatırına riâyet olundukta, bu çeşit israf ile mîri malını israf etmek zarurî bir iştir.

Gariptir ki vezirlik müddeti 233 gün olup, isimlerinin en meşhuru olan «Gürcü» kelimesinin, Ebced hesabiyle toplamının aynıdır. **(Yâni Gürcü kelimesi Ebced hesâbiyle 233 dür).**

Ahmed Paşanın İşlere Başlaması keyfiyeti:

Vaktâ ki Ahmed Paşa vezir oldu (1) vakit dar, hazinede

---

(1) Câhilliği, bunaklığı âcizliği ile meşhur olan Gürcü Mehmed Paşa, Kızlar ağası Süleyman Ağanın hiçbir sözünden çıkmamak suretiyle makamında kalabilmişti. Fakat aczi o hâle gelmişti ki, artık onu saray da müdafaa edememiş, vezirlik uhdesinden alınmıştır (20 haziran 1625 - 13 recep 1062) yerine getirilen Tarhuncu - Ahmed Paşa Arnavuttur. Devletin geliri ile masrafını karşılaştırarak, gelirin 24000 yük, masrafın ise 25200 yük akçe olduğunu tesbit etmiştir. Tarihlerimizde buna «ilk bütçe» olarak kıymet verilir. Tarhuncu-Ahmed Paşa, hazine müvâzenesini temin içün masrafları kısmak, geliri artırmak hususunda pek çok kimselerin menfaatına dokunduğu içün, pekçok düşman peydâ etmiş, nihâyet düşmanlarının «Pâdişâhı tahtından indirmek istediği» hakkındaki uydurma iftiraları üzerine (21 mart 1653 - 21 rebiülâhir 1063) tarihinde idam edilmiştir.

sıkıntı âşikâr... Bütün ullemâ ve âyan gelüp tebrik merâsimi tamamandıktan sonra, Mü'mn ağayı kethudâ, Ali Efendiyi Tezkire-i evvel (1), ve Boğuk-oğlu Abdülbâki Çelebiyi tezkire-i sâni (2) edüp, Reisül-küttap Şâmi-zâde'ye:

— Bundan sonra evvelki gibi hareket istemem... Benim hatır içün işim yoktur. Hemen şerîat ve kanun üzere ve beytülmâli mamur edecek işlere dikkat ve tevcihatta **(rütbe vermekte)** kanuna riâyet olunmalıdır. Sen dahi doğrulukla hizmet eyle!

Bundan sonra yüksek memuriyetlerde ve iş başında olan büyüklere ve dîvan hocalarının hepsine, hallerine göre keseler salup **(para isteyüp)** zengin olanlarından hazineye imdat adıyla akçeler isteyüp, önce sekbanbaşı Kasım Ağa-zâde'den başladı. Az vakitte ikiyüz keseden fazla akçe elde etti.

Zindanlarda, kürekte olan kese dipleri mücrimlerden bir kaç adamı geceleyin çıkarup, kenarlı gömlek ve don, sırmalı uçkur giydirüp, geceleyin çıkarup, boyunlarını vurarak halkın toplandığı yerlere kodu. «Halk, kılıçtan korkar, başka şeyden korkmaz.»

deyu bir alay fakirin kanını döktü. Fakat şehrin zarif kimseleri, öldürülenlerin tabanı altına ve avucuna ve cüssesinin kabalığına bakup,

«Bu vücutları pejmürde zindanda bulunmuş fakirlere büyüklerin elbiselerini giydirmek, meşhur adamlardan oldukları zannını vermek içindir, buna ,halkı korkutmak derler.»

deyu söyleşürlerdi.

Mutbak, tersâne, tophâne ve diğer eminlerin hesabını görüp, ulûfe yiyicilerle askerin defterini yoklayup, israfları mümkün mertebe indirüp masrafları azaltmak ile mîrinin **(devlet hazinesinin)** ihtilâlini kaldırmak ve devlet nizâmına müteallik mühim işleri öne almak en faydalı iken, adı geçen

(1) Dîvân-ı Humâyûnun, yazı işleri ile meşgul olan dîvan kâtibi.

(2) İkinci dîvan kâtibi.

Tarhuncu - Ahmed Paşa kendi kafasına gitme belâsıyle, en mühim olanı öne almağa muvaffak olamadı.

Vaktin bazı akıllıları dediler ki,

En mühim işlere başlamak, bu zikr olunan işlere başlamak iken mutlaka halkı korkutmak içün, haksız yere bir kaç fakirin kanını dökmeyi iş görmek sayup, ilk ağızda para müsâdere etmek (S.B.) ve katl vebâlini irtikâb etmek uğursuzdur, hayırlı sonuca delâlet etmez, deyu uğursuzluk saydılar. Hakikaten de öyle oldu.

Vezir Ahmed Paşa, bugün ki, recebin yarısıdır, evvelce Salih Paşanın oturduğu Mahmud Paşa Câmii yanında olan saraya taşınup, orada oturdu. Ve bugün müftü vezir'i ziyârete geldi. Ak Sof'a (yün kumaşa) kaplı yüz elli kuruş kıymetinde bir alaca samur giydirdi. Müftü kürkü çıkarmayup, ol kürk ile binüp, saray kapusundan çıktıktan sonra sırtından çıkardı. Ulak hükmüne yasak olup, «Memâlik-i Mahrûse'de (S.B.) kat'iyyen menzil beygiri olmasın» deyu etrafa hükümler dağıttı.

Ulemâ ve âyan vezir'i tebrik ederken gümrük emini Hasan Ağa gelüp etek öptü. Orada hazır olanlardan müftü izahat verüp:

«Sultanım! Bu kulunuz şimdi gümrük emini kulunuzdur. Bir aklı başında ve hizmete düşkün adamdır.»

dedikde vezir-i âzam:

— Bilürüm, deyüp, Hasan Ağa'ya dönüp:

— Mutbak ve koyun emâneti dahi sende değil mi?

diye sordu. Hasan Ağa:

— Beli sultanım, bu kulunuzdadır.

dedikde, vezir alnını buruşturarak:

— Ya Istanbul'da et bulunmamaya sebeb nedir? Bulunan dahi lâşeye benzer, yenmez. Bunun aslı nedir?

dedi.

Hasan Ağa, cevabında:

— Sultânım! Koyun gelmedi, dedikde:

— Bre mel'un! Ben Selânik'den gelinceye kadar yolda otlaklarda ve yaylaklarda hadsiz hesapsız koyun sürülerine rast geldim. Herkime sordum ise «Gümrük emini ve koyun emini Hasan Ağanındır» dediler. Koyun gelmedi ne demek tir?

deyu buyurdu. Hasan Ağa soğuk bir mazeret söyledi:

— Sultânım! Hâlen bu şehire gelüp boğazlananlar o gördüklerinizdir. Ve kasaplar içün boğazlamak hususunda zayıfı ile semizi müsavîdir. Koyunun semizi olsa arığı (zayıfı) niçün boğazlanır?

dedikde vezir:

— Bre muhtekir mel'un! Zebun koyun bahara ve yaza kalsa, ferah bulmayup, kırılır. Semize zarar olmaz. Hemen telef olacak zebun ve hasta koyunları harca sürelim, deyu Allah'ın kullarına lâşe yedirirsiz! Semizleri saklarsın. Beni bilmez mi zannedersin? İmdi yâ elbette semiz eti zahmetsizce elde edilir hâle getirirsin ve illâ seni dört parça edüp, her bir parçanı şehir kapularına asarım!

deyu tembih edüp, şiddetle azarladı. Müftü efendi özür dileyerek terbiye yüzünden:

— Sultânım! Hasan çelebi kulunuz fermanınıza uyup elinden geldiği kadar hizmette dikkat sarf eden kulunuzdur. Bundan sonra beğeneceğiniz hizmetler yapar.

dedikde vezir:

— Efendi! Bilirüm, hâcet yoktur!

deyu yarım iltifat şeklinde Hasan Ağaya yüz tutup:

— Gel berü! dedi.

Hasan Ağa gelüp, tekrar etek öptükte vezir söze başlayup:

— Var, bundan sonra Allah'ın kullarına et sıkıntısı çektirmemek üzere hizmet eyle ve hemen üçyüz kese (S.B.) gönder. Hazinenin sıkıntısı var. Mühim işler için para lâzımdır. Sonra seninle hesap görüp, söyleşürüz.

dedikde üçyüz kese sözünü işitince Hasan Ağanın aklı başından gidüp, ayağına düşüp.

— Devletlû! Üçyüz kese, yüz kese ne demektir? Bir veçhile (hiç bir surette) kaadir değilim! Gücümün yettiği kadar kulluk edeyim!

deyu özür dilemek istedi. Vezir acı acı gülüp:

— Yok, yok... Kaadir değilim dediğinin aslını bilürüm. Sen kendini himâye edenlerin kapularını dolaşup, hediyeler vermişsin. Anlar dahi seni himâye ve sana şefâat etmeyi taahhüd edüp, «Sen kaadir değilim de... biz seni himâye eder kurtarırız!» demişlerdir. Onun için sen de böyle soğuk özürler edersin. Asılacak! Gözünü aç! Himaye zamanı gitti! (geçti). Var bugün nakit üçyüz keseyi defterdara teslim edüp, eti bollandır! Ve illâ seni dört pâre ederim! Çk!

deyüp, huzurndan kovdu. Mecliste hazır olanlar vezirin bu hiddet ve şiddetini görüp, hayret ettiler ve bundan sonra bundan (sadrazam Tarhuncu Paşadan) bir şey şefâat etmek ve saldırmasından adam kurtarmak mümkün olmadığına inandılar.

Vezir bu sırada dergâh-ı Ali kapucubaşılarına (S.B.) hitap edüp,

— Ağalar! Siz pâdişâhın rikâb ağalarısız. Siz, sizin ahvaliniz ile alâkadar olup, size mahsus olan hizmetlerde bundan sonra sizleri kullanırız. Elem çekmen!

dedi. İşte uygunsuz söz buna derler. Gümrük emininden akçeyi hakîmane almak mümkün iken «Sen büyüklere rüşvet verdin» deyu alenen rezi edüp, müftü ve kazaskererin ve diğer devet büyüklerinin hatırlarını kırup, hizmetkâr makulesi kapucubaşıların gönlünü alma yolunu tuta...

Hasan ağa, varup, can korkusu ile üçyüz keseyi temin edüp, teslim eyledi. Daha evvel, Gürcü Paşa tarafından verilmiş olan rütbeleri lâğv edüp, vergileri kesmek içün vezir'e hatt (pâdişâh emri) verilmişti. Şimdi eğer bütün vergileri dönerse, verdiği eyâletler, sancaklar ve diğer mansıplar dahi dönmek lâzım gelür... Bu ise karışıklığa sebep olur, deyu bazı iş bilür kimseler pâdivâh'a söylemekle Gürcü Paşanın bütün verdikleri memuriyetler yerinde kalmıştır.

«Hiç kimseyi muayyen müddetinden evvel ve bir sebep olmadan azl ve tebdil ile karışmıyasın.»

deyu müekked **(S.B.)** hatt-ı şerif **(pâdişah yazısı)** gelüp, kendinden evvelki sadrazama verdiği vazifeleri hükümsüz bırakmadı.

Serhad Ahvali:

Bu sırada Tatar hanının ahvâlini bildiren Silistre ve Niğbolu'dan Melek Ahmed Paşa tarafından mektup geldi. Tatar Hanı İslâm-Giray Han, kazaklarla birleşüp, Leh üzerine sefer edüp, büyük muharebe ve gaza edüp otuz bin kadar kâfir öldürüp, hesapsız esir aldığını ayzmış.

Budin muhafızı Murad Paşadan müftü'ye mektup gelüp, Kanije Paşası Şeyh-oğlu İsmail Paşa ve Eğre paşası Selim Paşa ki, iş bilmez hemeç (1) herifler olup, yine bunun gibi Tameşvar valisi Ahmed Paşa ki, Ümmü Gülsüm Sultanın kocasıdır, gafil bulunmaları ile Macar tâifesinden bir güruh çeteye çıkup, tenha yollardan ve dağlardan birdenbire gelüp, iki sancaklık yol geçüp, kimsenin haberi olmadan ansızın basub, Çanat beyin tutup, sağ olarak getürüp, pek çok katl ve zararlar etmişlerdir.

Adı geçen eyâletlerin birer müstehak ve işbilür kimselere verilmesi umulur deyu yazmış...

Recep ayının yirmiyedinci perşembe günü Mes'ud efendinin teklifi ile câmide mevlûd okundu.

Silsile:

Bu sırada Mes'ud Efendi, Meydan alup, hiç düşünmeden söz söylemeye cür'et etmekle devlet âyânı **(ileri gelenleri)** çekinir oldular. Onun da cesareti gittikçe arttı. Bu-

(1) Hemeç, hayvanların şurasına burasına yapışup, rahatsız eden sinek demektir.

günlerde Müftü Efendinin silsileyi geciktirmesine üzülüp, rüşvet maddelerine dair bir defter yazdı. Ulemâ silsilesini geciktirmenin sebebini izah etti. Ona göre Selânik, Halep, Şam, Mısır ve diğer mansıplarda (yüksek memuriyetlerde) olanların Istanbul'da bulunan kapu kethüdâlarından götürü olarak gereken parayı her ay almakla, azl etmeyüp, kendi adamları, tevliyetleri (3.S.), kadılıkları ve hizmetleri satup kazaskerlere ve bilhassa Rumeli'ne bu kadar şefâat edüp îlmiye sınıfına ve diğer sınıflara müteallik hususlardan ne kadar rüşvet alındığını isim üzerine mufassal surette yazup, harem-i Humâyun tarafına gönderdi. Bir suretini dahi vezir'e verüp, ahvâli bildirdi.

Vezir, evvelce sadrâzam Ahmed Paşanın sadrâzamlığı zamanında olan ikibin altın dâvâ eden kâfir maddesinden dolayı, Ahmed Paşanın dünyaya bağlılığını ve düşkünlünü bilürdü. Gümrük Emini Hasan'ın dahi hediyelerini alup, himâyesinde olduğundan kederli idi.

Müftü efendi, hoca-zâde'nin bu çeşit hile ve cür'etini haber aldıkta silsile edüp, Mısır'ı Minkarı-zâde'ye, Mekke-i Mükerreme'yi Şam'dan nakil suretiyle ayrılan Hanım-zâde'ye, Bursa'yı Kadri-zâde efendiye verilmek üzere tertip etti. Kasımpaşalı Abdullah çelebi:

— Ben Yenişehir'den azl edilerek Mekke pâyesiyle yirmisekiz aydır azl çekerim. Bütün pâyelerde önde iken üç ay Süleymaniye'de bana tekaddüm etmekle, Bursa niçün Kadri'ye verildi? Çün anın üç ay zamanı adâlete muvafık düştü de, yâ niçün sekiz dokuz ay azille Minkarı-oğlu Yahya ki, benim oğlum yerinedir, ben dururken kırkdört yaşındaki adam Mısır'a oldu?

deyu müftü ile büyük bahis ve kavga edüp, haddinden ziyâde dil uzatıp küstahlık etti. Müderrislerden sekiz kimse hareket edüp, müyesser-zâde Hafız Paşaya, Börekçi-zâde Hasan Paşaya, Sadrettin-zâde Fethullah Kürkçübaşı'ya, Müverrih Şârih-ül Menar-zâde Ahmed Paşa Ümmülveled'de, Mahmud Tevkii'de yerlerinde dahil itibar olunu, müftü Ebu

Said Efendinin mektupçusu Sarı Abdullah, Sekban Ali medresesine dahil oldu.

Şaban ayında haber geldi ki, onbeş parça ten (don) kazağının kayıkları Balçık kasabasını vurup, ahalisini katl ve esir ve mallarını yağma edüp orada bir iki buğday gemileriyle cenk edüp, alamayup, sonra Terkos sahillerinde kötülüğe niyet ettikleri haberi gelmekle vezir Boğaz'da korucu, oturak muhafız gönderdi.

Dar-üs - Saade Ağasının Azli:

Adı geçen Süleyman Ağa, vâlide Sultan'ın baş lalası iken meydan almakla ağalar ve şehit vâlide vak'asından evvel işleri idare eden kimse olarak büyük kuvvet peyda etti. Sonra Dar-üs - Saâde ağası oldukta Siyavuş Paşayı azl ettirüp, Gürcü Mehmed Paşayı vezir etmeğe müstakil sebep oldu. Gürcü Paşa dahi anın hususî himâyesinde olmakla her hususda onun sözünü ve ricasını yerine getirüp, rızası üzere hareket etmekle, adı geçen ağa pek çok işlere karışup, azîm paraya, belki hazine gibi nice define peyda etmişti.

Tarhuncu Ahmed paşanın sadrâzamlığı tâyini, vâlide suluan tarafından, Hoca-zâde ve bazı pâdişâh yakınlarının ileri sürmeleri ile olmuştu. Süleyman Ağa, vezir'in tâyini hususunda kendisi ile istişâre edilmediğine kederlenmişti. Kendisi tanınmış ve ileri gelen bir kimse olduğundan, Pâdişâha ve bilhassa vâlideye elem ve hatırı kalmışlık hissettirüp ve elemli bir hal alup:

«Bizim gibi sâdık hizmetkârların kadri bilinmez. İş bitti, artık sözümüz dinlenmez.»

şeklinde naz etmeye başladı. Büyüklerin, hâkimlerin ve bilhassa yüksek maakmlı pâdişahların tabiatlerinde, bazı uygunsuz hallere sabretmeye imkân vardır, fakat naz ve istiğnayı kabul etmezler. Çünkü onların nüfusu aziz ve şerif olmakla hor ve hâkirlik veren naz be müdârâ gibi ağır yüke tahammül eylemezler. Devlet nazını çekmezler. Eski zaman-

lardan bu vakte gelinceye kadar vükelâdan ve pâdişah yakınlarından, Pâdişahlara naz yapanların mevkiinden düşmesinin yakın ola geldiğini, boş kafalı ağa anlamayup, gafil bulundu. Tâ ki, bu sırada doğancıbaşılıktan (S.B.) vezirlikle çıkan Yusuf Paşaya, Kenan Paşadan dul kalan Âtike sultan ki, cihan pâdişahının vâlidelerinin mürebbiyesidir (S.B.), nişanlanup bu hafta nikâh olmuştu. Nikâh meclisinde bulunan vezirlere ve ulemâya hil'atler ve âdet olduğu üzere keseler verilmek lâzım gelmekle, tedârik edilmesi hususu Dâr-üs-saâde ağasına tembih olundu. Yerine eski saray ağası Bayram ağa Dâr-üs-saâde ağası oldu.

Adı geçen Süleyman ağanın bundan evvel bir iki kabahati daha olmuştu ki, biri, yeniçeri kâtibi Hüseyin efendi Süleyman ağanın çırağı ve tâyin ettirdiği bir kimse idi, Ahmed Paşa vezir oldukta Mes'ud efendi, adı geçen Hüseyin Efendiyi azl ettirüp, vefâ'lı Şeyh-zâde Çelebiyi ikinci defa yeniçeri efendisi yaptırmıştı. Süleyman Ağa ki, meydan almağa ve istiklâline düşkündü, Hüseyin Efendinin azlinden rahatı kaçup, yeniden yerinde bırakılması için vezir'e ısrarlı teskereler ve haberler gönderüp, hatırlarını incitmişti.

İkinci kabahati de Tarhuncu Paşanın vezir olduğu gün —ki, Süleyman Ağanın arzusuna aykırı idi— bundan sonra kendisinin gözden düşeceği ihtimâlini düşünüp, dimağında Mısır havası esmeğe başlayup, Mısır'da da kendinin işlere musallat olmasına ve orda yerleşmesi tedarikine düşüp kendi terbiyesi ile kapucular kethüdâsı olan ve şimdi azledilmiş bulunan Bıyıklı - Mehmed ki, Galatalı kel-Hasan oğlu dedikleri utanmazdır.

— Elbette Mısır vâlisi olsun!

deyu vezir'e ve vâlide'ye ısrarlarda bulundu. Vezir, Mes'ud efendi ile söyleşüp,

«Bu ne çirkin tekliftir, ne şekilde müsaade edelim?»

deyu bunaldığını hissettirdikte ikisi birlikte vâlide hazretlerine ağadan şikâyet ve azlini rica etmişlerdi.

Ağa dahi, bu akıllıca olmayan ricaları kabul olunmadığından müteessir olup, zikri geçtiği veçhile vâlideye nazlandığından azl olundu. Azlden sonra Mısır'a gitmeğe izin verilüp, tedârikini görünceye kadar gündüz demir kapuda olan konağında, gece eski sarayda olurdu.

Münakaşa:

Şaban ayının ortasında Hoca-zâde Müftü'ye vardı. Meğer ol gün İsmetî efendi, Molla'ya varup, zatı ve zamanı delillere dayanan sözlerle kendini Istanbul kadılığına lâyık olduğunu bildirüp, sonra Rahmetullah efendi varup ve Rumeli kazaskeri Hanefi efendi varup, söz sırasında Hoca-zâde «Bize kazaskerlik ettirmez» deyu şikâyet ederken Ms'ud efendi içeri girüp, yüzyüze konuşma vuku bulunca molla, Hoca-zâdeyi, kendi hakkında kötü konuşmasını işitmekle azarlamağa başlayup,

— Yerinizde oturup hakkımızda kötü sözler söylersiz. Niçün böyle edersiz?

dedikde Mes'ud efendi:

— Biz sizi zem ve kadh etmedik.

deyince Molla,

— İnkâr dahi tövbedir. Bundan sonra bu çeşit sözler olmasın!

dedikde Hoca-zâde,

— Yok, biz suçlu olmadık ki, tövbe edelim! Söylediğimiz sözü inkâr etmeziz. Baka sultanım! Biz ne söylesek iyi niyetle söyleriz. Ve halkın sizi dile getirmemesi içün söyleriz.

dedikde Molla,

— Halk söyleye gelmiştir. Bizi rüşvet alır derler. Halka kulak tutmak olmaz. Ve onların ağzı tutulmaz. İyi niyet yüzünden siz ayıpları ve kabahatleri zikr eylemen. Çünkü, zem ve kadh'in en kötüsü, iyilik yapmak iddiasıyla söylenendir.

dedikde Hoca-zâde,

— Beli Sultanım! Ya insaf mıdır halk böyle diyeler? Onları kötü zanna düşürmek münâsip midir?

dedi. Molla,

— Ya biz ne işledik?

dedikde, Mes'ud efendi cevabında,

— Evvelâ bir silsile ettiniz. Çoğu münasebetsiz oldu. Hem bizimle meşveret buyurdunuz, sonra hep aksi çıktı. Minkarî-zâde'ye Mısır ve Emini'ye Filibe bizim meşveretimiz ile mi oldu?

dedi. Molla,

— Minkari-zâde bir bilgili, iyi huylu çelebidir. Biz ana Mısır'ı verdiğimiz için Cenâb-ı Hak'dan sevap ricasındayız.

dedikde Hoca-zâde cevabında:

— İkişer yıllık müstehak olanlar var iken bir senelik adama mansıp verilmekte sevap düşünülemez.

dedi. Çün Hoca-zâde kendisinin ilim ve fazlı yoktu, bu yüzden şahsen değerli olmanın onun yanında kıymeti olmayup, fakat zaman itibariyle eskinin öne geçmesi gerektir deyu görünüşe bakardı. Molla hazretleri,

— Siz bu kadar cür'et etmek, edebî terketmek değil midir? Siz bizim elimizi öpegelmediniz mi?

deyüp, Mes'ud efendi,

— Beli sultanım, öpegeldik. Ve yine de öperiz. Ve bu sözleri size iyi niyetten ötürü söyleriz. Şimdi halk derler ki, Molla hazretleri bugüne kadar ellibin kuruş rüşvet almışlardır derler. Böyle sözler işitmekten üzüntü duyuyoruz.

dedikde Molla,

— Halk yabana söylerler. Hased ve garaz'a mebni sözleri kimin hakkında söylemezler? Biz sizin meşveretiniz dışında iş etmeziz. Şimdi İstanbul'a işte rahmetullah efendi, mecliste hazırdır istiyor. Heman ikiniz verin. Doğru bulursanız şimdi vereyim.

dedi. Mes'ud efendi,

— Yok, İstanbul pâyesine erişen Anadolu kazaskerliğine hak sahibi olur. Kendimiz derecesine gelen adamlar için şunu verin diyemeziz. Silsileyi nice ettiniz ise, anı dahi edin.

deyü pek çok dedikodu ettiler. Sonra Mes'ud Efendi Molla'ya dedi ki,

— Girid, donanma ve Istanbul aylıklarına akçe yetiştirmek üzere Pâdişâh huzurunda taahhüd edüp, bizler dahi şöyle böyle taahhüt etmiştik. Şimdi burada olan ulûfeyi verdi, Girid'e dahi aylıklar gönermeye gayret sarf edin, dediğimde,

«Hey efendi, bunda **(burada)** verdiğimiz mevâcibi **(maaşları)** dahi kesemizden verdik. Şimdi nerden bulalım? Yavaş yavaş tedârik ederek gönderilsin».

deyu cevap verdi. Biz de «Yok paşa hazretleri, önünde sonunda göndereceksiniz. Heman onu dahi yanınızdan tedârik edüp, acele göndermek gerek» dedik. Şimdi Sultanım dahi kendine bir habr göndermek gereksiz ki, bu iş bitirilmiş ola.

dedi. Molla cevabında,

— İmdi heman bizim ağzımızdan söylen.

dedikde Mes'ud efendi,

— Ne acep bizim kendimiz söyleyelim? Ve hem sizin ağzınızdan da biz mi söyleyelim? Bâri işte Rumeli fendisi sizin ağzınızdan söylesin.

deyup, meclis dağıldı. Bu şekildeki bir konuşmayı dinleyen aklı başında kimseler hayrette kaldılar.

Karadeniz'de kazak eşkiyasının te'dibi lâzım olmakla donanma nazaretine giden Şahbaz Paşa on parça kadırga ile gönderilüp, Karadeniz'e serdar tayin olundu.

Kethüdâ bey Kebeci - Ali Ağa donanma gemileriyle Kapudan Paşa ile evvelce Girid'e memur edilmişti. Kapudan boğazdan çıktıktan sonra kethüdâ bey Kebeci-Ali Ağa dahi karadan çıkup, ferman mucibince boğaz'ın taşrasından gemiye girüp, kapudan'a katılmış ve birlikte Girid'e yönelmişlerdi.

Beri taraftan hâlen Samsuncubaşı **(I.S.)** Mehmed Ağa ki, merhum Mustafa Paşa zamanında asesbaşı **(S.B.)** idi, Ases-Mehmed damadı derlerdi, şimdi kethüdâ bey tâyin olundu.

Acaiplik:

Buna benzer şekilde bazı Anadolu kadıları, kazaskerleri Hoca-zâdeden şikâyet edüp,

«Bizi imtehan etmeye muktedir değildir. Kendi okumak bilmez. Biz pâdişâh huzurunda, ulemâ önünde imtehan oluruz. Ve hem kibir ve âzameti hadden aştı. Divana gayet geç çıkar. Rahatsız oluruz.»

deyu kâh mollaya ve kâh vezir'e varup, şikâyet ettiler.

Divan çavuşları vezir'e arzuhal verüp, «Devletlü! Ulûfelerimizi alamıyoruz, gece gündüz nöbetle hizmetteyiz!» deyu yaygara edüp, toptan huzuruna girdiklerinde:

— Niçün hepiniz içeri doldunuz? Bre kâfir gidiler!

deyu aazrlayup, kovdu. Çavuşlar müftüye varup, fetvâ ettirüp,

«Bize şöyle dedi, bundan sonra divana girmeziz ve alkışlamazız»

deyu naz ettiklerinde vezir bir kaçını tutup sıkı değnek çalup, terbiye eyledi. Osman çavuş günahsız deynek yedi. Çalık Ahmet günahsız kaçtı.

Ramazan başlarında sipâhiler, çavuş, müteferrika **(S.B.)** ve kapucu ve diğer asker tâifesinden pek çoğuna ulûfe verilmeyüp, sonunda bin kadar sipâhi defterdar Emir paşanın darphane **(Para kesilen yer)** arkasında yeni naklettiği evine hücum edüp, kapuları taş ve ok darbeleriyle krup, içeri girdiler. Orada bulunan yangın kancaları ile her tarafını tahrip ettiler. Odalarını yağma, hatta sadefkâri çekmece ve dolaplarını parçalayup, şatırlar odasını **(S.B.)** ve hazinesini yağma edüp, üçbin kuruşluktan ziyâde malını yağma edüp, kendini kaçırdılar. Bundan sonra defterdar tahsilâtta âcizdir deyu azlolunup, Karaman eyâletine namzet olan eski defterdar Zurnazen - Mustafa Paşa —ki, halâ Manisa havalisinde muhassıllıkta (S.B.) idi,— ulaklar gönderüp tekrar baş defterdarlıkla namını yükselttiler.

Karadeniz taarfından bu sırada mektup geldi. Meğer Şehbaz Paşa on çektiri ile Rumeli kıyılarına geçüp, kazak-

ları ararken, kazak kayıkları Sinop yakasına geçüp, o taraftaki ak liman denilen yere yakın bir kıyıyı basup biraz esir alup, orada yaturlar imiş. Sinop tarafından bir sandal gelmekle haber alındı. Şehbaz Paşa sefineler ile o tarafa gidüp, dört parça kadırga fırtınadan su almakla yedeğe alup, giderlerdi. Küffar ise şayka ve kayık, onaltı parçayla ak limandan beriye istifan limanı burnuna gelüp, orada kadırgaları gördükte, o kıyılardan aldığı Müslüman esirlerini toptan katledüp, sonra cenge hazırlanup, derya yüzüne çıktılar. Derhal paşa dahi çaştıkları (1) fora edüp, cenge hazır oldu. Hallerine göre gemileri tertip edüp, henüz top mahalline yaklaşmadan, yeniçeri gemileri hücum ve serdarların sözünü tutmayup, ileri sürdüler. Küffar bunlara hücum edüp, bir yaylım top ve tüfenk boşalttığı gibi kıçları dayanmayup, alarga oldular. Çün Şehbaz Paşa yakındaydı, yetişüp, cenge başladıkta alarga olan kadırgalara haber gönderdi, gelüp, imdat etmediler. Küffar, Şehbaz Paşa kadırgasını ortaya alup, hayli cenk oldu. Nihayet iki kâfir şaykası Paşanın gemisinin iki tarafına yanaşup, içerü dökülmek fikrini ettiler. Paşa çektirisini evvelâ sağ tarafa yatırup, şaykayı batırdı. Sonra sol tarafında olan Şaykayı batırup, mel'unlar deryaya döküldü. Batmamak içün can çekiştiler. Fakat diğer şaykalar dahi hücumdan geri kalmayup, o hal ile akşam oldu. Gece karanlığı mâni olmakla her güruh selâmet arayup, küffar deryaya salup, bunlar Sinop'a geldi. Orada Şehbaz Paşa o ferman dinlemeyen kadırga kaptanını azarladı. Ve condaya asmak isteyince herif «Ben yeniçeriyim» demekle yeniçeri zabiti tâyin olunan çorbacı alup, kurtardı. Şehbaz Paşa bu halleri mektup ile bildirmiş.

Değişiklikler:

Ramazanın yedinci günü Rumeli kazaskeri azledilüp, yeri Tulumcu-Hüsam-zâde Hattat Abdurrahman Efendiye verildi. Anadolu kazaskeri dahi azl olunup, yeri Bali-zâde'ye verildi.

(1) Hüseyin Kâzım B. «Türk lûgati»nde bu kelmenin yanına (?) işaretini koyup mânâsını yazmamıştır.

Mes'ud efendinin azline sebep hem müddeti çok olmuşdu hem de vâide sultanın iltifatına güvendiği içün hiddet dili uzun olup, vezir ve müftüye her işte itiraz ve münakaşaya cüret etmeye başlamıştı. Vâkıâ Ahmed Paşaya mührün verilmesinde dilinin yardımı olmuştu, fakat sadrazamlık işlerinde ortakmış gibi fuzulluğundan ve lisan hiddeti ile her maddeye karıştığından huzurları kaçtığı içün vezirle müftü birleşüp, garaz lekesinden kurtulmak içün ikisini birden azl ettiler.

Şeyhülislâm Ebusaid Efendi Vak'ası ve Ulemâ Topluluğu:

Ramazanın sekiizinci pazartesi günü Istanbul'dan azlolunan Esad efendi müftüye varup, heman ağzını açup,

— Bre Allahdan korkmaz! Bre mürteşi (**rüşvet alan**) zâlim! Anadolu benim hakkım iken niçin başkasına verdin?

deyu hürmeti terk ederek söz ettiğinde mollanın fevkalâde hiddetinden şuuru gidüp,

— Bre cahil, edepsiz, hayasız, utanmaz! Sen ne vakit adam oldun ki, bu türlü küstahlığa cür'et edersin? Bu dil uzatmalar ne haddindir? Sen sümbül Ali'nin... değil miydin? Bu rütbelere hep rüşvet ile korunma ile gelmedin mi? Sen kendini adam mı sanursun?

dedikde Esad dahi fazla söylemeğe başlayup, apaçık sövmelerde bulundukta Molla,

— Bre kaldırın şunu! Tiz falaka değnek getürün!

deyu hizmetkârlara haykırup, Esad'ın koltuğuna yapışup «Kalk hey efendi!» deyu çektiler. Esad silkinüp, inat etmekle Molla hazretleri kendisi kalkup, yakasına yapışup, yumruk ile başına ve gözüne girişüp, başından sarığı yuvarlandı. O derece rezil oldu ki, neuzubillah... tamam (**el gadabu cemret-üş-şeytan**) hükmü meydana geldi.

O hal üzere Esad'ı döverek indirdiler. Falaka hazır olmamakla bir çok muşta vurular. Meğer İshak Paşa ile Ketağaç Paşa tesadüfen orada bulunmakla bu kıyâmeti görüp,

her biri bir tarafa gizlenmişler imiş. Molla'nın hiddeti haddini aştıktan sonra çıkup, Mollanın ayağına düşüp, Esad'ı elinden alup, sonra «Var efendinin eteğini öp» deyüp sarığını giydirüp, o sersemi etek öpmek için önüne sürdüklerinde Mollanın gazabı büsbütün artıp, Esad'ın yarı yaka yarı sakalından tutup, «Bre habis, bre...!» diyerek silküp, başına ve çenesine ve çehresine bir miktar muşta ve sille dahi vurup, sonra bin belâ ile paşalar kurtardılar. O hal ile atına binüp, hurdası çıkmış, aklı başından gitmiş bir halde vezir'e varup, arslan iken tilki şeklinde girüp, bâri sürgün edilmemek ricası ile zillete katlandı. Vezir dahi:

— Behey efendi! Kişi islâm şeyhlerine böyle edepsizlik ve dil uzatmakla küstahlık eder mi? Bu nasıl işdir?

deyu bir mikdar azarladıktan sonra yerine gönderdiler.

Bu mekruh ve kötü işler Esad'ın kötek yemesi ile molla cenaplarının bizzat kötek vurması ulemâ şanına noksanlık getirmekte birbirinden farklı değildi. Vaktâki bu mesele oldu, müftü şu kadarla yetinse kavganın bertaraf olması mümkündü. Fakat molla cenapları fevkalâde hiddetinden «Elbette Esad efendi nefyolunmalıdır» deyu vezir'e tekrar ısrarlı haberler gönderdi. Vezir dahi çavuşbaşıyı ve bir kaç çavuş ve birkaç muhzır ağa yoldaşı gönderüp, Sakız'a nefyolunmak üzere ferman verüp, «bu şekilde kayığa koyup, bir iki çavuş gönder, deyu tembih eyledi. Çavuşbaşı Esad'ın hânesine geldikte Esad gizlenüp, adamları «Burada yoktur» deyu cevap verdiler. «Nereye gitti?» dediklerinde, «Bahâî efendiye gitti» deyu cevap verdiler. Ve «Efendiyi neylersiz?» deyu sorduklarında çavuşbaşı «sahib-i devlet (sadrâzam) ister» dedi. Ağanın adamları «var çekil git, burada olsa dahi seninle gitmez, bütün ulemâ ile pâdişâh huzuruna varır» deyu azarladıklarından fitne ve kavga çıkma ihtimali olmakla çavuşbaşı geri döndü. Amma Esad Efendi o gün ve o gece durmayup kemal efendi-zâde'ye ve Bahâi efendiye ve diğer ulemâya gitti. Oğlu varup, ağlayup, feryad ederek «Bu zâ-

lim bizi sağ komaz» deyüp olan çeşitli işleri müzâkere ve hepsi toplantı içün eteklerini bellerine doladılar. Oradan Karaçelebi-zâde Mahmud efendiye varup «Başımıza şöyle hal geldi» deyüp şikâyeti yükseltti ve yardım ve imdat rica etti. Mahmud efendi mal ve mevki sahibi, meydan almış bir adam olmakla selâmet arayan tarafı gösterüp, «Böyle olmamak gerekirdi, olmuş... Kolaylıkla müdafaası mümkündür, elem çekmen» dedikde Esad feryad edüp,

«Ulemâ ırzı yok mudur? Siz böyle dedikden sonra bize kim sahip çıkar?»

deyu pek çok akıllıca azarlar edüp, kalkup, yerine varup gizlendi. Geceleyin oğlunu, mülâzimlerini ve hizmetkârlarını tezkerelerle bütün ulemâya dağıtup sabah toplanmalarını rica etti. Anların ise halleri belli... Çoğu müftüye kırgın olmakla bu bahâneyi ganimet bilüp sabahleyin toplantıya söz verdiler.

Ertesi sabah Kemal Efendi-zâde ve bir kısım ulemâ Es'adin evine gelüp, Es'ad dahi ağlayarak başından geçeni anlatırken Çavuş-başı yine yedi sekiz çavuş ile geldi. Bunlardan biri Abrizci-Hüseyin Çavuştur (1). Gelüp merdivenden çıktıklarında efendilere haber verildi. Kemal efendi-zâde hemen gazap ile çağırup:

«Asılacaklar! İçeru gelmesünler... Yıkılup gitsinler... bütün ulemâ ile varmak üzereyiz...»

dediğini Çavuş-başı işitti. Ve adamlar dahi içeri girmesine mâni oldular. Abrizci-Hüseyin Çavuş ki (1) Efendi pâyesinde ulemâ ile iddiâ lüzumundan geri kalmamakla Çavuş-başı'ya:

«Siz varın gidin... Sakın olmaya ki bir arz eksikliği ola... Ben kalayın... Belki kolaylıkla bitirmek mümkün ola.»

Deyu Çavuş-başıyı yollayıp kendi âdapla içeriye girdi. Efendilerin ellerini öpüp dakavukluğa başlayıp:

(1) Abriz, Ayakyolu, Abdesthâne, çirkef ibriği demektir.

«Sâhib-i Devletin (sadrâzamın) arzusu sizi barıştırmaktır ve sizin hatırınızı hoş etmektir.»

Deyu ağır yeminler etti. Fakat Abrizcinin dahi ağzından gelen tatyip haberinden kerih koku kokmakla kıymet verilmeyüp «Ma'kul... biz şimdi cümlemiz varırız...» dediler. Çavuş-başı ise Abrizciyi orada bırakup, kendisi Bahaî Efendiye vardı. Şaşkınlığını bildirmek niyyeti ile Sultan Mehmed'e doğru (Câmi) gitmişti. Câmi kapusuna vardıkta meşhurlardan Gecdehan damadı Abdullah efendiye rastladı. Selâm verüp Abdullah efendi Çavuş-başıya:

— Ağa nereye gidersin? Es'ad efendi hakkında ol senin memur olduğun iş olmaz. Mânâsız yere zahmet çekme...

Dedikte, Çavuş-başı inkâr edüp ve özür dilemeğe başladı. O vakit Es'ad Efendi ve oğlu Seyyid Said Çelebi dahi oraya çıkagelüp Çavuş-başıya ve diğerlerine sövmeğe başlayup ırzını kırdılar. Çavuş-başı, Bahâi'ye vardıkta «Efendiye şimdi buluşulmaz!» deyu yol verdiler. Dönüp gitti. Abdullah efendi Karaçelebi-zâde Mahmud Efendiye varup onun umursamadığını görünce:

— Sen hâlâ herkesten kıdemli Reis-ül-ulemâ değil misin? Bu ne kötü iştir? Ulemânın hâli nereye varır? Ayaklanmak senin hakkın değil midir? Sen aldırış etmezsen biz kime varalım? Elbette önümüze düşmek gereksiz!

Deyu ayak direrken Es'ad Efendi ve oğlu ve bütün evinde olan ulemâ, Kemal Efendi-zâde Şeyh-zâde Abdurrahman Çelebi, Bolevî (Bolu'lu) Mustafa Efendi, Şa'râvî-zâde ve diğer tezkere ile dâvet olunan mevâli (S.B.) ve müderrislerden yirmiden fazla adam, diğer kadılardan ve müderrislerden ikiyüzden fazla kimse Mahmud efendinin evine geldiler.

Es'ad efendi şikâyete başlayup ,oğlu ile ağlayarak başlarından geçeni söylediler. Ve:

— Bu bizi sağ komaz... Elbette kalkup, önümüze düşüp bizimle pâdişâh'a gidersin!

Deyu bol lâflar edüp her telden dedikodu ettiler. Tâ kî Memik-zâde dahi gelüp meclis doldu. Herbiri gördükleri eziyetleri ve isteklerine aykırı olan hal ve hareketleri cevr ve sitem (eziyet ve zulüm) olmak üzere anlatup, mansıplardan alınan rüşvetleri, yersiz tevcihâtını (S.B.), çeşitli ayıplarını anıp bu çeşit birçok bilgi ile mahzar (I.S.) yazup Mahmud Efendinin eline verdiler. Evvelâ imzâdan çekinüp kâğıdı elden ele gezdirdiler. Sonra Memik-zâde cür'et edüp:

«Bre şunu, imzadan katil mi icap eder? (Öldürürler mi?) Biz ana da râzı olduk.»

deyüp imza eyledi. Sonra Mahmud Efendi ve diğerleri imzalayup Es'ad'ın oğlu eliyle hazır olan ulemânın evlerine gönderdiler. Hepsi imza edüp Hoca-zâdeye vardıkta «kalemlerinin mürekkebi şehitlerin kanlarından efdal (S.B.) olan ulemâyı dövüp hakaret eden müftünün azli vâcibdir» deyu yazup sonra mahzar yine ilk meclise geldi.

Yeni Anadolu kazaskeri olan Hüsam-zâde ve Hoca-zâde meclise dâvet olunduklarında:

«Atlarımız hazırdır. Pâdişâha yola çıktığınızda bize haber uçurun... Biz dahi binüp yolda katıluruz!...»

deyu cevap gönderdiler. Daha mahzar (S.B.) imzaları tamam olmadan evvel, vezir tarafından baş muhasebeci Mehmed Efendi gelüp, şöyle sonu hileli haber getirdi kî, «Sâhib-i devlet (sadrâzam) cümlenize selâm eyledi. Reca eder ki, Es'ad efendiyi müftüyle barıştırup, arzusu ne ise yürütülsün. Ve rızâsına hepiniz çalışasız. Böyle cemiyet ve fitne münasip değildir. Lûtfetsinler» falan yollu söylendikte, bunlar dahi Mahmud efendiyi ortaya alıp, «Sen bir söz anlar aklı başında adamsın. Geldiğin münasip oldu. Bunun işi ve gidişi şöyledir, böyledir» deyu bütün ayıplarını ve noksanlarını saydıktan sonra sâhib-i Devlet'in bizden elini öpüp, biz bunun şerrinden emin değiliz. Bundan sonra bizden kimse anın kapısına varmayup ve reisimizdir deyu önünde eğilmeziz. Anı bizim üzerimizden kaldırup, kimi doğru bulursanız anı şeyhülislâm etsinler. Kendilerine boyun eğeriz. Sâhib-i

Devletin bu belâyı üzerimizden defetmelerini rica ederiz. Ve illâ barışmak ne demektir? Ona imkân yoktur. Hpimiz pâdişah huzuruna varup, ahvalimizi bildiririz. Topluluğun dağılmasının yolu budur. Başka suretle düşünülemez. Elbette sen varup bu sözümüzü bildiresin. Ve bize cevap getiresin. Sen gelinceye kadar bu mahzarı (S.B.) pâdişâha göndermeyüp, geciktiririz.» deyu muhasebeciyi yeminlerle geri gönderdiler. Lâkin kuşluk vakti geçti. Vezir tarafından haber gelmedi. Nihayet Mısır'dan azl olunan Bursalı Mehmet efendi ile Şa'râvî-zâde'yi bir teskere ile saraya gönderüp, eski söz üzere müftünün azlini rica ettiler. Anlar dahi varup gördüler, Vezir, sarayından çıkup müftüye gitmiş. Dönüp geri geldiler.

Meğer vezir bu karışıklık ve fenalık kendi devletine de belki sirâyet ede, deyu korkusundan çare bulmak içün müftüye gitmiş ve ulemâdan nakip (I.S.) Zeyrek-zâde ve koca Rahmetullah efendi, Sâdi-zâde, Sun'î-zâde ve Abdülfettah efendi ve diğer Ebu-Saîdliler hepsi orada dedikoduyla meşgul imişler. Ama İsmetî bu iki güruhun birine dahi varmayup, onun gibi Hanefî «Biz dün azl edildik» deyu kenara çekildi. Bâlî-zâde, Müftü meclisine varup, Hüsam-zâde iki defa çavuş ile dâvet olunup yalandan baahnelerle kaçınup, üçüncüde geldiği söylenir.

O halde vezir «Maslahat nedir?» dedikde müftü cevap verüp:

«Bir alay uğursuz heriflerdir. Hemen yeniçeri ağası tarafından bir kaç çorbacı, neferleriyle birlikte tâyin olunup toplantıları etrafına gönderildikleri gibi anlar dağılırlar.»

dedi.

Vezir dahi bu tedbire karar verüp:

«Evvelâ bu hususu kendilerine bildirelim. Belki korku ve vehim ile dağılırlar.»

deyüp gönderecek bir adam aradılar. Ayasofya'da salı vâliz Türk-Ahmed denilen boşboğaz ki, bir hizmette bulunup

şöhretini artırmak içün dâima hazır idi. Mecliste hazır bulunmakla «Biz varalım» deyüp paşa ağalarından birini gaddareli (S.B.) atına bindirüp, toplantı yerine gönderdiler. Oradan molla (şeyhülislâm) pâdişâh katına bir arzuhal yazıp böyle bildirdi ki,

«Benim şevketlû Pâdişâhım! Bu duâcınız dedelerden kalma Pâdişâhımın doğru ve şeriata uyar duâcısı olup, kötü bir hâlim yok iken mahza havalarına uymadığımız içün Esad adındaki rüşvet veren ve alan kimse gelüp, biz şeyhülislâm iken edebi terk edip ve hürmeti yırtup bize yüzümüze karşı zâlim ve dinsiz deyu bu çeşit çirkin kelimelerle dil uzatıp, sakalımıza yapışup, bizi dövüp, meclisten çıkarıldıkta, diğer ulemâ kılığında olan zorbalar ki, merhum babanızı öldürmeye cür'et eden kişilerdir, ayağa kaldırup toplanup bir alay garaz ehli bize eziyet üzeredirler. Ve asıl maksatları bu bahâne ile toplanup Pâdivâhıma hücum etmek ve fenalık etmektir. Bunların haklarından gelinüp, terbiye edilmeleri vâcip olmuştur. Ve illâ yine büyük fitne çıkarmaları kararlıdır.»

Bu kâğıdı vezir'e verüp ağızdan dahi bu mânâda sözler sipariş edüp,

«Eğer bunlar fesadlarını yürütürlerse sizin dahi sadrâzamlık mevkiinde rahatınızı kaçırmaları mukarrerdir. Hemen yeniçeri ağasına hitâben bunları dağıtmaya fermân-ı Âli çıkarmaya çalışasız.»

deyu vezir'i hünkâra gönderdi. Ve «Büyük ulemâ, müftü efendi hazretlerinin yanındadırlar. Ötekiler bir alay edepsiz zorba küstahlardır» demesini öğretti.

Şimdi vâlide hazretlerinin hazinedarı Melekî kadın adındaki câriye ki, o yakınlarda idi, ona ve vâlide hazretlerine teskereler yazdı. Vezir varup, Molla'nın kâğıdını verüp, ulemanın vaziyetini târif etmekle onları terbiye etmeğe müsaade ettiler. Yeniçeri ağasına tembih olundu. Vezir'in sevk etmesiyle, «cemiyetinizi dağıtup, ahvâlinizi evlerinizden bildiresiz» deyu mufassal bir pâdişâh yazısı alıp, haseki ile toplantı yerlerine gönderdiler.

Beri taraftan Türk Ahmed ise Mehmed efendinin evine gelüp, vezirden selâm götirüp,

«Elhamdülillâh sizler her biriniz şeyhülislâm olmağa lâyık ulemânın büyüklerisiz. Böyle toplantı yapup ve fitne yakmağa Pâdişâh'ın rızâsı yoktur, deyu buyurmalarıyla eğer dağılmazsanız yeniçeri ağası tarafından çorbacılar tayin olunmuştur. Gelüp sizi kuşattıklarında hâl müşkül olur.

dedikde gazap hiddeti ile her biri bir ateş kesilüp, bilhassa bunların içinden hepsinden evvel Bolavî Mustafa efendi vâizi azarlayup:

«Ne po... yer bu mel'un! Bre hınzır! Biz pâdişâh'a karşı baş mı kaldırdık ki, üzerimize bölükler kaldırılır! Bak uğursuzun yediği herzeye... Ve seni gönderen falan ve falana.....»

deyu iğrenç küfürlere girişüp, vâizi meclisten şöğme ve lânetleme ile dar çıkardılar. Herif atına binerken Ali efendizâde:

«Bre bu mel'un anın casusudur ve ne fettan Türkdür?! Kande koyuverirsiz? Bu lâflarla vezir'e varınca ne fesad çıkaracak sözler söyler. Büyük fitneye sebep olacağında şüphe yoktur. Alıkon habîsi şunda (şurada) kazıklansun!»

dedikde tekrar indirüp, halk arasında göz hapsine alup tevkif ettiler. Sonra söyleşüp:

«Bize vezirden ve başkasından derman yoktur. Bu makamda kalursa bizim cümlemizi kırdırır. Ne durursunuz? Kalkın Pâdişah'a gidelim.»

deyu yola düştüler.

Müverrih der ki, o meclise sipâhilerden ve yeniçerilerden adam gelüp, «eğer ulemâ efendiler isterlerse, silâhlanup, varalım. Hizmette bulunalım.» deyu haberler gönderdiler. Efendiler cevaplarında «Ağalara bizden selâm eylen. Bizim hücum ile ve sizin yapabileceğiniz bir işimiz yoktur. Ancak müftüden memnun değiliz. Anın azlini Pâdişâhımıza arzuhal etmek dileriz. Gelmesünler» deyu geri çevirdiler.

Yine bunun gibi çarsılılardan (çarşı esnafından) ve bezestan tarafından da adamlar gelüp,

«Buyurursanız, (emrederseniz) dükkânları kapayup, yardım edelim ve saraya beraber gidelim»

dediklerinde:

«Yok, asla bizim kavga ve fitneyle işimiz yoktur.»

deyu cvaplar vermişlerdi.

Bu söz olmayacak şey değildir. Çünkü halk fitne ve fesadı severler. Bilhassa sipâhilere ve diğer asker tâifelerine ulûfeler verilmekte cefâ olunup, sıkıntı yüzünden canları burunlarına gelmişti. Böyle fitne çıkışını Allahtan isterlerdi.

Kara Çelebi-zâde Mahmud efendi ile Memik-zâde at başı beraber ve diğerleri hepsi kavuklariyle atlarına binüp saraya doğru gitmeye başlayup, eski odalar (1) önüne varıncaya kadar kadılardan ve avamdan o kadar binler toplanmıştı ki, o geniş cadde sığılamıyacak hale gelmişti.

Askere ve şehirliye «Bizim kavgamız yoktur gelmesünler» cevabı verilmişken eğer o şekilde dahi ilerü varılsa muhakkak dükkânlar kapanup, bütün şehir ayağa kalkup saraya varıncaya kadar âlem insan denizi olmak mukarrerdi.

Eski odalar önüne varıldıkta karşıdan kırmızı çuka dolama **(yeniçerilerin giydiği üst kaftan)** ve seraser (2) kuşaklı haseki karşı gelüp, elinde mufassal Hatt-ı Hümâyun, **(pâdişah yazısı)** başına beraber açık getürürdü. Beygirinden inüp, Mahmud efendinin özengisini öpüp eline sundu. Hepsi atlarının başını çeküp Mahmud Efendi Memik-zâde'ye verüp yüksek sesle okudu ve halk dinledi. Mektupta yazılan aynen şöyleydi:

---

(1) İlk defa Şehzâdebaşı câmiinin bulunduğu yerle, bunun karşısına yeniçeriler için yapılan kışlalara bu isim verilirdi. Aksaray tarafındaki kışlalara **(yeni odalar)** denirdi.

(2) Serâser, baştanbaşı sırma ile işlenmiş çok kıymetli kalın ipekli kumaş.

«İzzetlü ulemâ efendiler! Benim atalarımdan kalma devletimin duâcıları, devletimin ulemâsısız! Ve ben size zulüm ve eziyet olunduğuna ve en küçüğünüzün dahi hatırının kırıldığına katiyen rızây-ı Humâyunum yoktur (râzı değilim). Ve her birinize inâyet ve rîâyet murâd-ı Humâyûnumdur. Elem çekmeyesiz. İmdi hatt-ı Humâyunum size ulaştıkta toplantı halinde bir adım dahi ileri gelmeyüp, evlerinize dağılasız. Ve istekleriniz ne ise yazup bildiresiz. Ve bir iki gün sabr edesiz. İstekleriniz ne ise hal edilür. Sakın hatt-ı Şerîfime aykırı iş etmeyesiz. Vesselâm.»

Hepsi Pâdişah'a hayır duâlar edüp, dönüp «Emir pâdişâhımızın» deyüp, haseki ağa beraber cemiyetleriyle Mahmud Efendinin yanına geldiler. Oradan şikâyetleri ne ise madde madde tayin edüp, zulm ve eziyet saydıkları ne kadar hususlar var ise ve rüşvet saydıkları ne kadar ufak armağan ve hediyeler almışlar ise, beğenilmeyen tâyinler ve akla uygun olmayan hareketler buna benzer ne gibi şeyler hatırlarına gelmişse bir mufassal kâğıda yazdılar, Bu mektupta müftünün, «Istanbul kadılığından azl edilen ulemây-ı İzamdan **(büyük bilginlerden)** bir adamı haksız yere dövüp, yüzüne tükürüp, alçaltarak tahkir etmiştir. Böyle bir cür'eti Pâdişahlardan hiçbiri dahi etmemiştir. Bütün ulemâ duâcınıza merhamet edüp, anı azl ederek her kim olursa olsun başka bir duâcınızı şeyhülislâm tâyin buyurmanızı rica ederiz.»

deyu yazup, Haseki Ağaya verdiler ve hasekiyi ortaya alup her biri bunalmış olduğu meseleyi mübalâğalandırarak naklettiler. Haseki şaşırup:

— İmdi kimi müftü istersiz? Pâdişâhımız sorup, cevap isterlerse cevap lâzımdır.

dedikde hepsi birden:

«Maâzallah, falan kimseyi isteriz demeye bizim ne hakkımız vardır? Hemen bunu azl etsinler, başka kimi müftü ederlerse ferman kendilerinindir. Kabul ederiz. Varup elini öperiz.»

dediler. Sözün kısası her birisi kendi isteklerine göre arzularını bildirüp, hasekiye yemin verdiler ki, vak'ayı pâ-

dişah'a ulaştıra. Ve söz olarak işittiği sözleri pâdişah'a söyleye. Ve «Olmaya ki, bu varakamızı müftü ve vezir tarafından senin elinden alalar ve pâdişâhımıza ulaşmasına mâni odalar. Seninle beraber bizden bir iki adam dahi yola düşsün.»

dediklerinde Haseki'ye gayret gelüp:

«Behey efendiler! Bu ne sözdür? Ben pâdivâh tarafından geldim. Yine efendime giderim. Memur olduğum hizmeti müstakil olarak yerine getiririm. Benim elimden kâğıdı almaya kim kaadirdir? Ya ben başından korkmaz mıyım?»

deyüp, tam itimat verüp, kağıdı alıp, gitti ve padişâh'a ulaştırdı. Mektubun içindeki malûm oldukta Pâdişah vezir'i çağırup:

— Niçün bana yanlış bildirdin? Ve bunlar fitne kaldırdı, maksatları şudur, dedin!... Halâ emrimi tutmuşlar ve yerlerine dağılup, hallerini arz etmişler ve fermanıma uymuşlardır.

Deyu biraz azarladıkta vezir korkuyla dili tutulup:

— Biz böyle işittik!

Şeklinde kekeledi. İkindi vakti vezir tarafından ulemâya hitaben bir teskere geldi.

— Varup yerlerinize dağılasız, üç gün sabr edesiz, elbette bir hal olur.

demiş. Anlar dahi dağılup, akşam üzeri evlerine gittiler.

Ebu Said Efendinin azli ve
Bahâi Efendinin İkinci defa
Şeyhülislâm Oluşu:

Ulemâ evlerine gittiler. Ertesi Perşembe günü sükûn ve bekleme ile geçti. Daha ertesi Cuma günü ki, ramazanın onikinci günüdür. Bâhai efendi içeriye çağırılup, samur kürk giydirilerek müftü nasp olundu. Bütün ulemâ ve vezirler tebrike varup, eski müftüye kırgın olanlar emniyet ve sevinç hasıl ettiler.

Tamamlama:

Bu sırada Zurnazen - Mustafa Paşa defterdarlık makamına oturdu. Karaman eyâleti —evvelce Revan seferine giderken Kayseri ile Sivas arasında Sultan Murad Han'ın siyaset kılıcına kurban giden— Akşehirli Divâne beyin oğlu Derviş Mehmed paşaya verildi.

Katırcıoğlu Karaman'dan azlolunup, Yalvaş'da, bir kadı'nın boşadığı bir kadınla evlenip orada oturdu. Bu sırada Türkmen voyvodası, adı geçen Abaza Hasan Türkmenlere fazla zulüm etmekle şikâyetçileri geldi.

Eski vezir Gürcü Paşanın bütün malı mîriye alınmıştı. Kendisi de bu vakte dek Yedikule'de mahpus idi. Hapishanede başını akrep sokup sıhhati bozulup, zayıf düştü. Yeni şeyhülislâm ile eskiden dostluğu olmakla ona rica edüp, hapisten kurtuldu. Kendisine Ohri sancağı verildi.

Maan-zâde Hasan bey merhum nakleder ki, Gürcü Paşa koca Mimar Kasım ağaya hiddetlenüp:

«Sen valideye koca Köprülü'yü meth ederek onu sadrâzamlığa getirmek isteyüp, Gürcü Paşayı iki öküze yem veremez»

dedin deyu dar-üs-saâde ağasıyla birlikte vâlide kethüdâlığından çıkarup, zindanda kanlı kuyu dedikleri can yıpratıcı kuyuya indirdikleri vakit, Kasım ağa can korkusuyla amansız gamların hücumu yüzünden hastalanmıştı. O sırada burnunu bir akrep sokup, akrep sokma acısı def oldu ama burnunun akrep sokan yeri tarafına bir madde inüp, cerahat bağladı. Yiyici gibi bir tarafını çürütüp sonra iyileşmişti. Kasım ağanın burnunun bir tarafı yinik kaldı. **(Ceza, yapılan işin cinsine göredir)** şeklinde Gürcü Paşanın da sadâretten azl edilerek Yedikule'ye hapsedilince, başını akrep sokup yapılan işlerin karşılığı aynı ile yerini buldu.

Bu sırada yeniden yüksek memuriyetlere ve rütbelere nail olmuş yeni devletlüler çok idi. Güruh güruh Istanbul'da gezüp ihtişam gösterirlerdi. Meselâ Mora Paşası Kürt Mehmet dedikleri yeni çıkma adam ki, evvelce Bilecik sancağı

beyinin kethüdâsı idi. Bilecik halkı bu adamı fazla zâlimliği yüzünden kovduklarında adı geçen kethüdâ anın içün Istanbul'a gelüp velinimeti **(ekmeğini yediği)** adına elde ettiği akçe ve hediyeleri verüp kendisi içün Bilecik sancağını alup vardıkta kendisi dahi fazla zulmü yüzünden kovularak Istanbul'a geldi. Bazı acaip vasıtalarla bir zengin saraylı avret olup ona itimat ve birkaç kese mal ile kuvvetlenüp çok âzamet ve ihtişam elde ettikten sonra faizcilerden altmış kese kadar akçeyi yüzde yüz faizle alup, iki tuğa nail oldu. Ve Mora eyâletini yolunu bulup elde etti. Bunun gibi Şam valisi Ak-Mehmed paşa ve yeni kethüdâ bey ve Samsuncu, Turnacı ve daha nice yeniçıkma ağalar güruh güruh ziyaretler gezerlerdi.

Ramazanın yirmibirinden bayrama dek İsmetî efendiye Istanbul kadılığı verilmiş idi. Şevvalin birinci günü Bayram el öpmesinde İsmetî Efendi Istanbul kadısı makamında el öpüp şevvalin dördüncü günü Selânik mevleviyetine **(I. S.)** gönderildi. Yerine Sâdi-zâde esseyyid Seyfullah efendi Istanbul kadısı oldu.

Ebu Said-zâde Seyfullah efendi Galata'dan azl edildi. Ve Galata, Kara-Çelebi-zâde Ebül Fadl Mahmud efendiye —ki ulemânın reisi idi— arpalık olmak üzere verildi. Tire kazası Es'ad efendiye arpalık verilüp, hatırı alındı. Istanbul kadılığı Sâdi-zâde'den sonra Rahmetullah efendiye verildi. Bursalı Mehmed Efendiye Edirne Kazası verildi.

Karadeniz'e tâyin olunan Şehbaz paşa bir iş göremeyüp, on kadar kadırga ile bozularak geri geldikte, vezir tersâneye geçüp, divan edüp, ahvallerini sordukta Şahbaz paşa şikâyetini meydana vurup:

«Mutemet Mehmed'in oğlu kapudan —ki, gemisinde yeniçeriler vardı— küffar üzerine birdenbire giderken sözümü tutmayup, ileri seyirdüp, sonra uzak yerden top atmakla küffarı uyarıp cenk mahalline vardığımızda alarga edüp, yardım eylemedi. Sinop'da hakkından gelmek istediğimde «Yeniçeriyim» deyu yeniçeriler elimden aldı. Bu bozgunluğa sebep başlıbaşına odur.»

deyu, olup biteni anlatınca adı geçen vezir, mutemet oğlunu tersane divanhânesi karşısında astı. Şehbaz Paşa azarlanup, haps olunduktan sonra yine salıverildi. Defterdar Zurnazen - Mustafa Paşa para azlığından ve hazinede olan ihtilâlden şikâyet etmekle vezirler, şeyhülislâm, kazaskerler ve ulemâ. pâdişah huzuruna çağırulup, mîri malı hususu içün konuştular. Konuşmanın hülâsası bu oldu ki, Erzurum, Kangırı, Kastamonu, Manisa ve diğer eyâletlerin sahipleri tahammüllerine göre şu mikdar akçeye kanaat edüp, geride kalan şu miktar akçeyi her sene Istanbul'a göndermek üzere her mansıba, haline göre mal irsâliye bağlansın (1). Ve bu mansıbları alanlar o miktarda muayyen para gönderilmek üzere iltizam suretiyle alsınlar (2). Bundan sonra bunlardan Mısır'da olduğu gibi para gelsün. Zeamet ve has ve paşmaklıklardan (3) dahi bir miktar lüzumundan fazlası mîriye bağlansın.»

deyu karar verdiler. Vezir kendi haslarından (I.S.) mîriye yirmibin kuruş bağladı. Bu tedbirden her sene hazineye yediyüzbin kuruş fayda hasıl olur deyu vezir cebinden bir defter çıkarup, okudu. Mecliste olanlar bir çok dedikodudan sonra bu hususun yürütülmesine karar verdiler. Ve yine Osmanlı ülkesinde ne kadar değirmen var ise her sene her değirmenden birer riyal (S.B.) un vergisi alınmak üzere emirler yazılup, bundan da senede yüzbin kuruş elde edilmek üzere uygun görüldü. Ve İslâm kasabalarının her yerine birer ikişer kuruş salup, toplamayı münasip görmüşlerdi.

---

(1) Her sene Mısır'dan, pâdişâhın cep harçlığı olarak gelen paraya **(irsaliye akçesi)** denirdi. Bu paranın durduğu yere **(Harem-i Hümâyun hazînesi)** denirdi.

(2) 17 nci yüzyıldan itibaren devlete gelir getiren kaynaklar, yavaş yavaş muayyen bedel karşılığında şahıslara verilmeğe başladı. Bu usule, iltizam denir.

(3) Pâdişâhların annelerine, kızlarına, hemşirelerine, zevcelerine, hasekilerine tahsis olunan haslara **(paşmaklık)** denirdi.

Bu vergi toplama işine evvelâ Üsküdar'dan başlanıldıkta Üsküdar halkı toptan ayaklanup, hükümet mecburen vaz geçti. Maksat evvelâ Üsküdar, sonra da Galata ve Eyup ve daha sonra da Istanbul'dan toplamak idi. Halkın toptan hücumundan korkulup, vaz geçildi. Bu bid'at (S.B.) ve vergiler yüzünden kavga çıkacağı anlaşılup, bu tedbirlerin zaifliği meydana çıktı. Halbuki değirmen hakkı adıyla para toplamak içün tâyin ettikleri kimselerden beşer onar bin kuruş peşin olarak alınup, ellerine emirler verilerek gönderilmişti. Üsküdar fitnesi yüzünden şimdi bu işden vaz geçildi. Bilhassa sipâhi tâifesi:

«Biz ulûfe almaz iken değirmenlerimizden akçe alınmak köy ve ekili yerlerimizden meyve vergisi adıyle vergi alınmak ne demektir? Devletin rezilleri ve bu çeşit zulümleri Pâdişâha telkin eden hâin kimseler cezalarını bulmadıkça olmaz.»

deyu yer yer dedikoduya başlamışlardı.

Konuşma esnasında bu zâlimce işlerin yürütülmesine karar verildiği vakit Müftü Bahâi efendi razı olmamış ve fakat hazine zarureti dolayısiyle eyâletlere mal bağlanmak, haslardan ve zeametlerden mîriye birşeyler alınmak hususunda susmuşdu. Un vergisi ve menzillerden alınmak bidatına razı olmamıştı. Sonra yine un vergisi ve meyve vergisine karar verilüp, emirler verildiğini işitince şiddetle inkâr etti. «Bu çeşit bidatler meydana çıkarup, memleketlerin tahribine çalışanların haklarından gelinmek gerektir» deyu buyurdukları duyulmuştu.

Bu bidatlerin (S.B.) mûcidi **(icad edeni)** ve bu müfsitliklerin hamuru Türk Mustafa halife —ki mevkufat kaleminin (S.B.) baş halifesidir— ulemâdan ve askerlerden bu korkunç inkâr seslerini işittikte yeniden çıkardığı zulümlerin tatbik edilemiyeceğni drak edüp, ceza verilmesi korkusundan vezir'e varup etek öpüp,

«Devletlû! Bana bir kaç akçe emeklilik ile ihsan eyle. Hatt-ı Şerif ile varup, devletime ve sultanıma hayır dualar hizmetinde olayım.»

dedikde bu bahane ile yaaksını kurtarıp, divan işlerinden kurtulmak için hile ettiğini vezir anlamakla acı acı gülüp,

— Behey Türk!?(1) Usul ile kurtulmak mı istersin? İzin demek ne demektir? Bir iştir içine girmiş olduk ve seninle beraber bulunduk. Ya odur ki, işi başa çıkarırız, ya seninle beraberce baş veririz.

deyu izin vermedi. Muhâsebe halifesi Mehmed efendi dahi bu kötü işlerde suçlu idi. O dahi bir yolunu bulup, sıyrılmak içün izin istedi. Vezir ana da aynı cevabı verdi. Bu sırada eşya fiyatlarından akçe alınup, vezir vezirliğinin ilk günlerinde narh işleri ve fukara ile alâkadar olmuştu. Meğer bu alâka bir gösteriş olup, maksadının para toplamak olduğu anlaşıldı. Meselâ mum ve zeytinyağı maddesi ki, halkın fukara kısmının işlerinden iken paşanın teklifi ile konuşulduktan sonra mumculara muayyen narh olan yirmi akçeye satmak elvermez, okkasını yirmisekize etmeyince işe yaramak muhaldir deyüp dalkavuklar araya girüp, şöyle kötü tedbir ettiler ki, yine mumun okkası yirmi ikiye ola. Fakat osmanlı okkası ki, dörtyüz dirhemdir, mum maddesi içün azaltılup, üçyüz kırk dirhem mum bir okka itibar oluna. Tâ ki, dörtyüz dirhemi yirmisekize erişe. Böyle bir misli görülmemiş acaip iş meydaan çıktı. Kimi paşa okkası, kimi Sâdi-zâde okkası deyu söylenüp, herhangi bir kimse bir şey almak istese hizmetkârına sakın paşa okkası veyahut Sâdi-zâde okkasıyla olmasın derlerdi.

Bu sırada şevval ayının ortasında kâfir kalyonları boğazdan kalkup Pirinç gemileri geldi. Donanma dahi izinle boğaz muhafazasından geldiler. O tarafta olan vezirlere de destur olup Haydar-zâde Mehmed paşa dahi Istanbul'a geldi.

Tatar Hanının otuz bin kadar leh kâfiri kırdığı haberi doğrulandı.

Kapudanlık verilmesi içün derviş-Mehmed Paşa da Is-

(1) Devşirmeler devrinin sadrâzamı, burada yine «Türk» kelimesini maalesef hakaret olarak kullanıyor.

tanbul'a dâvet olunmuştu. Adı geçen, bütün askeriyle Gelibolu'ya geçüp, şevval sonlarında Istanbul'a ulaştı. Ve Silivri Kapusundan büyük alayla girdi. Doğrusu bu ki, ölen Küçük - Ahmed Paşadan sonra böyle mükemmel kapu sahibi (Maiyet adamları) görülmemiştir. Taşrada yedibin ata yem astığı muhakkak... Hâlen alayında tahminen iki bin piyâde ve süvari güngörmüş yiğitler var idi. Hepsi cebe ve cevşen (I.S.)'e bürünmüşler idi. Fakat silistre ve Bursa ve Anadolu'da ettiği musâdereler (S.B.) ve zulümler dahi yakın zamanlarda duyulmuş şeylerden değildir. Çünkü adamlarının çokluğu zulüm ve para toplamak hususunu icap ettiregelmiştir.

Zilkad ayında çengi-zâde Ali paşa Hersek'den azl olunup, yerine diğer Ali Paşa gönderildi.

Kısas İçün Sipâhi ve Yeniçeriler Arasında Kavga:

Kethüdâyeri (vekili) Kumkapı'da saman alırken bir yeniçeriyle çekişüp, orada bulunan kollukçulara, çorbacı (bre urun!) demekle sipâhiyi urup katl ettiler. Kardeşi, ölüsünü kaldırup, silâhtarağa kapusunda ulûfe verilirken getirüp, «Yeniçeriler öldürdü» deyu yere bıraktı. Cahilce gayret yüzünden nefer kavga kaldırup, ağalarını taşladılar. Bilhassa sipâhiler ağası Muharrem ağanın başını yarup, «Ulûfeyi almazız» deyu Üsküdar'a geçüp, toplandılar. Ve:

«Elbette çorbacı katl olunmak gerektir.»

deyu, dâvâ ettiler. Şeriatla görülmek ferman olunup şahidin biri yazıldı. İkincisine sıra geldikte ocak tarafının mürâcaatiyle çalışılup, sâbit olduğu takdirde diyet hükmü olunur (S.B.), dediklerinde bu dâvâya başlayanlardan Cündi-Yusuf ve Arap-Selim ve diğerleri «Yok elbette katl olunmak gerektir» dediklerinde, neferler tâbi olmayup, beri tarafa geçtiler. Anlar Üsküdar'da yalnız kaldılar. Bir sabah ağalara ferman olunup, ol ayak direyenleri yakalamak içün Üsküdar'a vardılar. Adı geçenler kaçmış olmakla diğerleri

dağılup gittiler. Peşlerinden adam tâyin olundu. Cündi - Yusuf'u Eskişehir'de basup katl ettiler. Arap-Selim sıçrayup, Halep tarafına geçti.

Vezir, garip şekillerde pek çok akçe tedarik edüp, ulûfeyi kendi sarayında verdi. Defterdar paşa dahi para toplamakta hayli el uzunluğu gösterdi.

Zilhicce:

Eski Kadı Hasan - Beyâzî'nin taassubuna binâen bir gün evvel bütün takvimlerde ayın biri salı diye gösterilmiş iken, pazar günü akşamından altıncı saatte iki mutaassıp (**biz ayı gördük**) deyüp Beyâzî'ye vardılar. Vakıtsız gecenin sekizinci saatinde dellâllar çağırup, kandiller yaktırup, ertesi pazartesi günü Ramazan'ın biri olmuşdu. Halbuki müneccim başı ve diğer bilgi sahipleri pazar gününün güneş batışı sırasında daha ay güneşin cirmi altında muhakta idi, görülmesi imkânsızdır, deyu birleşmişlerdi. Hattâ salı gecesi bile ay gayet alçak ve hafif ve güçlükle belli olabilmişti. Müneccimlere ve heyet sahiplerine mutlaka muhalefet etmek içün ramazanı bir gün evvele almıştı. Şimdiki Istanbul kadısı Sâdi-zâde, yanlış olduğuna kani olup, zilhiccenin birinci gününü pazar gününden tutturup takvimlerin hesabına uydurdu.

Garip işlerdendir ki, yeniçeri ağasının görünüşte azlini mucip hali yok iken Müftü Bahâi efendiye sıkça sıkça gidüp, gelüp, aralarında dostluk muamelesi var iken, molla tarafından içeriye (**Pâdişâh'a**) bir kâğıt ulaşıp, içindeki yazılı olan bu idi ki:

«Ağa azl olunup, sekbanbaşılıktan azl olunan Tophâneli - Mustafa ağa yeniçeri ağası ola..»

Çünkü vefalı Şeyh-oğlu kâtipliğinden azl olunan ve mollanın adamı olan Hüseyin efendi, yeniçeri kâtibi olmuştu. Bu mesele onun hilesine verilüp, bu kâğıdı vâlide hazretleri ağaya gönderüp, ahvâli bildirdi. Ağa da hiddetlenüp, «Bi-

zim azlimize sebep olacak ne cürmümüz vardır ki, müftü teskere yazup, göndere...» deyu mollaya varup, teskereyi gösterdi. Karşılıklı birbirlerine azarlamalar oldu. Molla yazdığı tezkereyi inkâr edüp,

«Mühür yok... İmzası bizim yazı değildir... Bizim ağamızdan hilecilerin hilesidir. Tophaneli tutulsun. Görelim bu teskereyi kim yazup vermiştir?»

dedikde tophaneli gizlendi. Bu hileye ağız birliği eden eski başçavuş ve bir iki ocak ileri gelenleri sürgün edilüp, ağanın hatırı alındı. Ve hil'at giydirilerek ağalıkta bırakıldı. Tophaneli kaybolmasa kellesi giderdi. O vakit akıllı kimseler iki kısım olup, bir güruh «Bu teskereden Molla'nın haberi olmadığı meydandadır. Tophaneli ve yardımcılarının müzevirliğidir» dediler amma, çoğu şu fikirde oldular ki, müftü ağzından vâlideye teskere yazmak, bilhassa yeniçeri ağalığı gibi bir büyük makamın değiştirilmesi hususunda hile ve müzevirlik etmeye kimin cür'eti vardır? Ancak Molla bu iş kolaylıkla meydana gelür ümidiyle teskereyi yazdı. Fakat vâlide hazretleri müsâade etmeyüp, teskereyi ağaya gönderdiğinden, ağanın vâlide sultanın himâyesinde olduğunu anladığı içün teskereyi inkâr etmiştir dediler. Galiba da doğrusu budur. Allah bilir.

Bu vak'adan sonra Molla ile ağanın arası şekerrenk olup, ancak molla kâğıdını inkâr ettiği içün görünüşte ağanın hatırı alınmış olup, fakat içten içe meselenin doğruluğuna inanmış olmakla gücenik idi. Hattâ mübârek bayram ziyaretinde mollaya varup, barışıklık suretinde muâmele ettiler. Bazan görüşüp, dostluktan geri kalmadılar. Fırsat gözleyicilere söz düşüp, «Ebu Said efendi ağa eliyle Pâdişah'a iki yüz kese verüp, müftü olacak imiş.» lâfını çıkardılar.

Tütün içerek iki küstah kimse alay köşkü (1) önünden

(1) Alay köşkü, Topkapı sarayının, soğuk çeşme kapısının solunda ve köşede ve saray müştemilâtından olan bir köşktür. Murad III. tarafından yaptırılmıştır.

geçerken hünkâr hazretleri bizzat kafesden görmekle herifleri tutturup, öldürmek istediklerinde biraz değnek ile cezalandırdıktan sonra af olundular. Tütün yasak edilüp, bundan sonra tütün içen yakalanup, ölürülür deyu tellallar bağırttı.

Yangın:

Zilhiccenin onsekizinci çarşamba gecesi Allah'ın izniyle esir-hanından ateş çıkup, rüzgâr çok şiddetli olmakla tavukpazarı ve bütün bezestanın etrafı yanıp, Gürcü Paşa sarayı, Vâlide hamamı ve elçi-hanı hepsi, Mahmud paşa çarşısı, tâ peykhâneye varıncaya kadar Mercan câmii etrafı yanup, eski saray dıvarı, Sultan Beyazıt câmii duvarından yürüyüp, sorguççulardan, kalpakçılardan Mustafa Paşa türbesi etrafında Vâlide hamamına ve Şah-kulu medresesine gelinceye kadar sadefkâriler çarşısı hep yanup, Gedik Paşaya yürüyüp, geceden sabaha ve sabahtan akşama kadar söndürülemeyüp, kadırga limanına varıncaya kadar büyük yangınlar oldu.

Bu mübârek bayram sırasında müftü meşveret edüp, Pâdişah huzuruna çağrılup, vezir ve sadreyn **(Anadolu, Rumeli kazaskerleri)** toplanmışlardı. Konuşma mevzûu para tedârikine ait olmakla konuşma mevzûu olan Mecdi-Mehmed efendi ki, hâcegândan ve eminler zümresinden idi, Yedikule'ye gönderilmek çıktı.

Sivas Paşası Tekeli Paşanın şikâyetçileri olmakla, Sivas Tavukçu Paşaya verilüp, Tekelinin Istanbul'a getirilmesine adam gitti.

Silsile:

Molla'nın bu defa ettiği küçük silsile ki, İğci-zâdeleri Süleymaniye'den Kudüs'e kaldırup, Süleymaniye'de Kör Kasım-zâde, Nev'î-zâde, Uşakî-zâde, Bakî-zâde gibi birbirinden müstehak kimseler var iken hiçbirine vermeyüp, Abdürrahimin küçük oğlu Hasekiye vermiştir. Yine Sofya'yı Paş-

makçı-zâde efendiye verüp, yerine Müvezzi-Ahmed efendiyi yerleştirdi. Koca velican, merhum olmakla medresesini her vakit kendilerini kötülemekle dili ıslanan Kâmuran-zâde'ye susturma düşüncesiyle verdi.

Doğancıbaşı-Yusuf Ağa, kubbe vezirliği ile çıkarıldı ve akrabalıkla şeref bulduğu zikr olunmuştur.

Boğaz hisarında muhafazada olan Haseki-Mehmed Paşaya Mısır ihsan olunup, kendinden evvelki hadım Abdurrahman paşaya «Acele Istanbul'a gelesin» deyu emir gönderildi. Çünkü Vezir-i Âzam Tarhuncu Paşa, Mısır'dan azlolunup, Abdurrahman Paşa Mısır'a vardıkta Ahmet Paşanın varını yoğunu alup, büyük eziyet etmişti. O yüzden (**Tarhuncu'nun**) içinde ukde kalup, şimdi Abdurrahman Paşayı idam etmek maksadıyla Istanbul'a dâvet eyledi. Nitekim tafsili gelse gerektir.

Vakaayi-i Sene Selâse ve sittin ve elf

(BİNALTMIŞÜÇ SENESİ OLAYLARI)

Hicri 1063 senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî 1652 senesi aralık ayının ikinci pazartesi gününe rastlar

Muharrem ayı sırasında olan işlerdendir ki, bostancıbaşı samma (S.B.) müptelâ olmakla Diyarbekir eyaletine tâyin ile çıkup, yerine bostancılar kethüdâsı tâyin oundu.

Yedikule'ye haps olunan Bolavî-Mehmed Efendinin muhasebesinin görülmesi ferman olunup defterdarın yanına gönderildi. Sarı-Ali efendi ve bazı muhâsipler hesaba başlayıp, akşam olmakla dağıldıklarında başbâki-kulu (S.B.) dahi evine gitmiş olmakla Mehmet efendi dahi atına binüp, evine gelüp, gizlendi. Defterdarı nilâmıyle evini mühürlediler. Ve Bolevî, bazı sır dostları eliyle vezir'e arzuhal verüp,

«Devletlü! Hesaba razıyım. Fakat bana eskiden beri düşmanlığı olan sarı - Ali üzerime musallat edilmeyüp, başka bir hak sahibi muhâsip tayin buyrulsun.»

deyu sızlanmış idi. Mehmet efendi zengin bir kimse olmakla tama' yüzünden sustular.

Şimal (Kuzey) ahvâli:

Bu ay içinde müftüye kazak hatmanından (S.B.) mektup geldi. Getüren kimse şöyle bildirdi ki, «Hatmanla tenhaca söyleştim. İçinin derdini bana açtı. Evvelce Kasımpaşa'da oturan tersâne reislerinden birinin esiri imiş. Yarar ve güçlü ve akıllı bir kazak olmakla fırsat bulup vilâyetine

bir kaç esir dahi ayartup, kaçmış. Aslında bir büyük hınzırın dölünden imiş. Yararlığı sebebiyle vararak Hatman olmuş. Lâkin beride esirliği halinde islâma gelmiş. Ve din-i Muhammed-i Muhabbeti kalbinde yerleşmiş bulunmakla din ve devlet tarafına can-ı yürekten bel bağlamış... Fakat başında toplu bulunan mel'unların kuvvetiyle bir hizmet ifa edeyim deyu müslüman olduğunu anlara bildirmeyüp, kazak zümresini kullanırmış. Sonra ahvâlini Kırım hanına bildirüp, görüştüklerinde tam itimad etmemiş. Akşam namazını Han ile beraber kılup, Kur'ân-ı Kerîm okuyunca han dahi itimad etmiş... Sonra adamları olan kazaklar, Hatmanın müslüman olduğunu duyup, üzerine baş kaldırup, katl etmek istedikleri vakit bin hile ile onları aldatup, kendi kanâatlerine göre yemin edüp ve onlara mahsus bir kilise yaptırup ve inandıkları batıl âyine iştirak etmiş ve güvenilecek şkilde işlere başlamış olmakla kazakları gereği gibi inandırmıştı... Sipârişinin sonu ve mektubunun anlamı bu ki, hâlen üçyüzbin kadar kazağa mâlik olup, islâm pâdişâhının kulluğuna bel bağlamış... «Hemen bana hizmet emir buyursunlar. Can ve başla çalışırım» demiş. Ve adı geçen habercî şöyle haber bildirmiş ki, Hatman'ın oğlu hâlen Eflâk voyvodasına damat olmuştur. Kırkbin tüfenk-enzada maliktir. Evvelce Eflâk beylerinden birinin kızı Istanbul'da rehin idi. Eflâk beyi kızı isteyüp, para teklif ettikte düşman ile birleşmeye sebep olur deyu müsâade olunmadı. Hatta Hezar-pâre Ahmet paşa para hırsı ile bunca bezestanları basmayı ve çarşı esnafından ve zenginlerden gasp suretiyle para ve eşya almağı caiz görmüş iken yine eflâk'dan para alup, kızı göndermeyi doğru bulmamıştı. Bunun gibi Mevlevi-Mehmed paşaya da vezirliği zamanında çok para vermişler, kabul etmemişti. Sonra Murad Paşa vezir oldukta Eflâk voyvodası keseler arz edüp, kızı istemiş, Murad paşanın müsteşarı Bektaş Ağa çok haram mal yiyüp, kızı gönderdikleri evvelce yazılmıştı. Vardıkta kızı, Hatman, oğluna verüp, Eflâkla kazak birleşmekle hem Eflâk voyvodası ve hem Hatman Bektaş'dan memnun olup, her vakit hediyeleri gelüp, mektupla-

şırlardı. Gûya Bektaş, ol mel'unların kapu kethüdâsı hâline gelmişdi.

Şimdi bu mektubu getüren şahıs şunu bildirdi ki, Hatman, Osmanlı devletinin hizmet ve kulluğuna bel bağlamış iken, Bektaş ağanın katlini işittikte rahatı kaçup, intikam almak dâvâsında olduğunu hissettirdi. Bundan evvel Tatar Hanına Mir-Alem (1) Ahmet Ağa ile kılıç ve kaftan göndermişti. Bu sırada Ahmet Ağa gelüp, şöyle hikâye eyledi ki,

«Kılıç ve kaftanı hanın önüne ilettikte kontoşunun (2) sol yenin giyüp, sağ yenini yakası ile omuzundan aşağıya bırakmış otururdu. Hiç ayağa kalkup iltifat etmedi. Kontoşunu omuzuna bile almayup, iltifat yüzü göstermedi. Kılıcı önüne koduk, bakmadı. Ve bize hitap edüp, «Benim kalede iki ünlü kâfir esirlerim var idi. Kaleden kaçup, gemiyle Istanbul'a varup, Galata'da gizlendiklerinde devlet büyükleri haberini alup, tuttular ve şu miktar keseye küffara satup, salıverdiler. Bu hal münâsip midir ki, esirler benim mülküm ola... Satup akçesini onlar alalar... Bilhassa benim nice meydan almış mirzalarım kâfirde tutsak olup, ol iki esir ile ikiyüz adet ünlü müslümanı esirlikten kurtarmak içün kâfirlerle haberleşmiş idim. Şimdi bu ne haldir ki, ettiler? Bizim dostluğumuz ve hizmetimiz bilinmek lâzım iken bize zulm etmenin ve ihânetin mânâsı nedir? Ben kazağı men etmişim, kazak âlemi harap ederdi, yakında beş on şayka ile bir kaç murdan kâfir çıkup, yalılarda bunca fesad etti. Haklarından gelmeye kaadir oldular mı? Ya ben bunları zapt etmesem, üç dört yüz şaykalarla Karadeniz'e çıksalar halleri nice olurdu ki, düşmanları nihayetsiz tâifedir, imdi elbette benim ol esirlerim ki, satılmıştır, getürüp, bana göndersinler» demekle sözüne son verdi. Ve «mazur olsun. Ha-

(1) Mîr-i Alem, mehterân-ı tabl-ü alem denilen saltanat sancakları ile mehterhâne takımını ihtivâ eden bölüklerin baş âmiri...

(2) Kontoş, dar kollu, kalçaya kadar inen bir cins üst elbisesi idi. Bilhassa tatar beyleri giyerdi.

zırda esirimiz bulunmamakla bu defa pâdişâh'a câriyeler tedârik olunmadı» deyüp ancak Ahmed Ağaya beşaltı kazak bağışlayup, azarlayarak geri gönderdi. Adı geçen Ahmed Ağa dedi ki, Kılburun denilen yerde encümen edüp, kazak ve Eflâk kendine itâat ettiğinden başka iki yüzbin tatar kendi fermanı altındadır. Bilhassa her zaman anlara boyun eğmeyen kalmuk taifesinden kırk elli binden ziyade şeytanları beru tuna tarafına geçirüp, riayet üzeredir. Vurgun ve yağma isteyen leventler etraftan derneğine katılmaktadır. Ve «Boğdanluyu incitmeyesin» deyu Istanbul'dan varan emirlere kulak asmayup, Boğdan'ı vurmak sevdasında olduğunu bildirüp, Tuna donarsa şer ve tehlike ihtimali vardır, bilhassa esirler meselesini defalarca sipariş ve tembih eyledi. Hanın hatır bırakmış olduğu esirler ahvali bu ki, sakalibe (İslâv) beyzadelerinden iki esir tatar ile cenk esnasında yakalanup, han bu esirleri sâhil kalelerinden birinde haps eder ve küffar elinde esir olan mirza (Tatar asili) ve başka diğer müslümanlar ile değiştirmek üzere haberleşmişler.

Bu sırada Mehmed Reis adlı yeniçeri o kale limanında gemisiyle yatarken hile ile ol esirleri çalup, gemisiyle Istanbul'a getirdiğinden devlet adamları haber alınca küffar elçisi araya girüp, vezir Tarhuncu'ya, günahı anlatanın boynuna, ikiyüz kese verüp, arada olanlara dahi çok akçe akıtup, gizlice salıvermişler.

Bazıları der ki, ol reise bir çok akçe verüp, esirleri çalup götürmek, aslında ol elçinin şeytanlığı imiş... duyulunca o kadar para verüp devlet büyüklerini susturdu. Esirler kaçup, Boğdan'a vardıkta, Boğdan beyi Han'dan korkarak «Esirlerin bu tarafa geldiği haber alındı» deyu Han'a mektup yazıp, Han dahi yolları kapadıkta yine Boğdan beyi hile ile esirlere bilmezlikten gelerek yol verdi... Amma o esirler kaçarken yolu kapayan tatarların eline geçtiler. Onlar da «Bunlar bizim avımızdır» deyu hücum ederler ve aralarında ihtilâl düşmekle Han'ın kederlenmiş olması, devlet bü-

yüklerine düşmanlık etmesine sebep buymuş. Devlet tarafından gönderilen Ahmed Ağa önüne gelince, katl edeyim deyu ahd etmiş. Amma Han'ın kapu kethüdası Cemşid Çavuş evvelce Han'a mektup gönderüp «Ne dâvânız var ise engel değildir, devlet ile aranız bulunur. Fakat elçiye zeval yoktur, varan adama bir zarar fikrinde olmayasız» demiş. Ve Han'ın harekâtı böyledir deyu devlete birdirmişken vezirlere ve vükelâya cevap getürdün deyu Ahmed Ağaya sormaları gariptir.

Muharrem ayı havâdisindendir :

Azl olunan Dar-üs-saâde ağasını nçırağı Bıyıklı-Mehmed öldü ve sancağı başkasına verildi. Busa'dan azl olunan Ormanî - Mustafa Efendi dahi vefat etti. Vefatından biraz evvel Kara Çelebi - zâde Mahmud Efendinin hanesine varmış ki, hâlen haremeyn'de komşu iken vefat eden Nakîp Hocazâde Osman Efendiden mirasçılarına geçen evdir. Mahmud Efendiye :

— Sultanım bahçenizi seyr edelim.

Demiş. O da adı geçeni bahçeye getürüp, seyr ettirmiş. Mustafa Efendi şakacı olmakla :

— Behey Sultanım! Bahçeniz orman olmuş.

dedikde, Mahmud Efendi :

— Evet biz de sizi orman olduğu için gezdirdik.

demiş.

Anadolu kazaskeri Balî-zâde Efendi Muharrem ayının yirmi üçünde azl olunmakla Edirne kadılığından Şamî Numan, iç halkı kuvvetiyle yerini istedikte Molla red edüp, yoluyla Kemal Efendi-zâde İbrahim Efendiye verildi.

Ulûfe :

Ulûfe, Muharrem ayı sonunda çıktı. Gecikmesinin sebebi paranın azlığı idi. Sonra tedarik olunan altıyüz kese akçeye vezir-i âzam yüzelli kese akçe ilâve edüp, verildi.

Defterdar Zurnazen Paşa uçanı yakalamakta eli uzun-

luk gösterüp, bilhassa Mumhâne emânetini Marttan evvel bir ay içinde Mehmed Çavuş'u kandırup, devlet oğlu denilen Müfris ve rüşvetçi bir ermeniden onbeşkese alup, ona verdi. Ermeni'nin başında alaca mendil, yanına Bakî kulları koşup, oturttu. Mehmed Çavuş dahi vezire varup feryad edince fermanla yerinde bırakıldı. Sonra defterdar anı dahi haklayup ve bir haftadan sonra ermeni kapu dolaşmakla tekrar aldı. Vezir buyrultusu ortadan kalktı. Bu karışıklıktan sonra Ermeni zapt eyledi. Fakat baltacılar (S.B.) gelüp, muayyen parayı isteyince ermeni tedârikinden âcizlik göstermekle baltacılar ermeniyi dövüp kaçırdılar. Ali Bey adındaki herif peşin para ile alıp, oturdu.

Bu çeşit hileler ki, dolandırıcıların işidir, para elde etmek sevdasıyla kötü nam sahibi oldu. Yine bunun gibi zâlimlerden kapucubaşı Tokmak - Ömer ki, evvelce bostancı idi, ve zâlim Yusuf ki, Mora ve bazı Rumelinde tahsildar adıyla gezüp, Siyavuş Paşa sadrâzamlıktan sonra Rumeli valisi olunca ikisini dahi arzedüp, tutuklanmalarına emir çıkmıştı. Defterdar vezire:

— Ne işlersin? Ya sonra bize parayı kim getirür?

Demekle men olundu. Ve Siyavuş Paşa Silistre'ye nakledildi.

Şimdi Tokmak gelüp, Zulümleri dolayısiyle hapsolunmuş, iken otuzbeş kese verdi. Bunu yüze tamamlamayı taahhüt edüp, deffterdarın himâyesiyle salıverildi. Safer ayının birinci günü Tokmak Ömer'in beşyüzden fazla şikâyetçileri gelüp, vezir'e şikâyet ettiklerinde «Aranız düzeltilir» deyu defetmek istediler. Tokmak ise haklanup, salıverildikten sonra defterdar ve bostancılara dayanarak şikâyetçileri susturup, razı etmeye kıymet vermediğinden başka tamamlamayı taahhüd ettiği keseleri vermeyüp, «Yine tahsildarlığa gönderün, getüreyimh» deyu mel'un tekrar kasabaları tahrip etme ümidine düşmüşdü. Şikâyetçileri meyus olmakla Pâdişah'a arzuhal verdiklerinde Pâdişâh fukaraya merha-

meten sualsiz katl eyledi. Mel'unun şerrinden Allah'ın kullarını kurtarmakla nice dualar aldılar. Cevrî Çelebi :

Dâd-ı Seyfin eyledi tokmakta evvel imtehan

deyu tarih dedi. Fakat zâlim, füc'eten (**anî olarak**) yakalanup, katl olunmakla beş altı yüz keseden fazla parası emânet koduğu dostlarında ziyan olup, evinde parası bulunmadı. Anın parasıyla çok adam zengin oldu. En doğrusu hayatta iken varı yoğu alınup, katl olunulması idi. Bir cuma günü müftü Bahâi Efendi, yakınında olan medresede minbere koyup, cuma namazının kılındığı Şeyh İbrahim Aksaray tekkesinde müzakere olunduğu sırada Cevrî hazır idi.

Salât-ı cuma kılındı bugün bu câmide

deyu açıkça söyleyüp, hesap olunduktan ebced hesabiyle tamam tarih düşmekle bir kaç beyit yapup mollaya verdi. Molla beğenüp, hazır olanlardan bazı hased edenler («Kılındı» lâfzı ya'sız olaydı, güzel tarih olurdu) deyu kötülemek istediklerinde molla: «asıl imlânın «y» ile olduğunu bilmiyorsunuz» deyu ol hasedcileri uyandırdı.

Mısır'dan onüç günde uluk gelüp, Abdurrahman Paşa Mısır'dan azlolunarak çıktığı vakit, yerine varan Mehmed Paşa, Şam sınırında hastalanup, Mısır'a vaktinde erişememekle Cerce hâkimi meşhur Ali Bey ikiyüz kadar suçlu ile Nil'den gelüp Mısır'ı zapteylediğini haber verdi.

Venedik Elçisinin Gelişi :

Evvelce Gürcü Paşa vezir iken İngiltere Balyozu (Elçisi) barış içün aracılık edüp onun doğru bulmasiyle Gürcü Paşa Venedik'ten elçi istemişti. Doksan yaşında, başı ve elleri titreyen hilekâr bir kâfir, elçi olmak üzere safer'in on dokuzunda gelüp Galata'ya konduruldu. Sözünün anlamı şu idi :

«Dâvetiniz üzere geldik. Her sene Kandiye içün yirmi bin ku-

ruş cizye olarak verilüp dörtyüz bin kuruş da donanma harcı göndererek sulh olalım. İki taraf da rahat etsin.»

Demekle, sözünden hile ve işi geciktirme kokusu alınmakla ehemmiyet verilmeyüp eline bir topuz verilerek Edirne'ye gönderildi. Arkasından adam gönderilüp Edirne'de hapsolundu.

Safer ayının ondokuzuncu pazartesi günü idi, bahar mevsiminde çok zezele oldu. Bu sırada haydut eşkıyâsı Beşiktaş'ta bir evi basup sahibini öldürüp mallarını yağma ettiler. Yeniçeri ağası karşı gelüp, üzerine düşmekle beş altısını tuttular. Bir kısmı beygir hammalları ermeni mel'ûnları ve ikisi Yedikule'de kasap kâfirlerinden imiş... Arkadaşları söyletilüp, ele girenlerin haklarından gelindi...

Tarikat Şerhinin İptâli Olayı :

Bundan evvel Kadızâdeliler, Sivâsi'nin adamlarına düşman olup aralarında taassub (S.B.) yüzünden kavga eksik olmazdı. Kürd ulemâsından Molla Mehmed denilen kürd, bu diyâra geldiği vakit geçinebilmek içün vâlide kethüdâsı Arslan Ağaya kapılanup, onun kuvvetiyle bazı vazifeler elde etmiş ve Süleymâniye'de dersiâm olmuştu **(Câmilerde umuma ders veren)**. Adı geçen Arslan Ağanın dünya işi içün Halvetî şeyhleriyle alâkası olmakla, kürd dahi velinimeti (ekmeğini yediği) münasebeti ile tarikat şeyhleriyle tanışub, her vakit anlarla konuşurdu.

Sivâsî halifelerinden Abdül Ahad Efendi, taassub (S.B.) dâvâsında olan Kadızâdelilerin itirazlarını defetmek ve semâ' ve devrin **(dervişlerin dönmeleri)** câiz olduğuna dair bir risâle yazmış...

Birgi'li Mehmed Efendi tarafından yazılan (tarikat-ı Muhammediyye) ki, çoğu Kadızâdeliler okuyup okuturlardı ve Abdül Ahad Efendi o kitabı alaya alup taraftarları olan okur - yazar kimselere bu hususu teklif ederdi. Onlardan bi-

ri adı geçen kitabın hâdiselerini tahriç yoluyla tezyif etmek (S.B.) isteyüp büyük gürültülere sebeb oldu.

Adı geçen kürd de şeyhin teşvikiyle şerh (S.B.) şeklinde adı geçen kitabı red ve cerh etmek istedi. Tarikat kitabında olan zayif hadîsleri beyan ederek bâzı yerlerine ilişen bir risâle yazdı. Misâl olarak **(Errahmânu Ale'l - Arş'istevâ)** âyet-i kerimesinin tefsîrine ait bâzı mübâhaseler yazdı ve keşif ve şühud ashabına dair nice tahkikat ve görünüşte te'vile (S.B.) muhtaç tedkikler yazdı.

Bunun gibi, Mehmed Ağa câmii imamı tatar imam-kı ulemâ arasında değeri ve fazîleti ile tanınırdı, Şeyh Abdü'l-Ahadin ahbablarından olmakla, o da tarikat kitabındaki mevzu (uydurma) hâdisleri çıkarup, tarikata şerh şeklinde olaylı bir kitap yazup, Ebu Said Efendi azlolunmazdan evvel ona vermişti. Müverrih te orada imiş.. Garib tesadüfler dendir ki, İsmetî Efenmi - ki Birgili-zâdedir - o sırada mollayı ziyârete gelmiş.. Şeyhülislâm nezâket gösterip tatar imamın kitabını İsmetî'ye sundu. O da cahil, kitabı açup tesadüfen (innel ucüb...) **yâni (tuzun balı ifsad ettiği gibi, gurur da ameli ifsad eder)** hâdîsi gelir. Mânâsını verdikten sonra :

— Sultanım! bu hadîsi mavzu olmak üzre yazmışlar: dedikte, molla hazretleri :

— Hele daha bakınız... belki mavzu' olduğu bu kitapta dahi zikrolunmuş ola..

Dedi. İsmetî, aşağı doğru bakup, kitab, bütün tarikatin hadislerinin zayıf olduğunu beyan ile bahislerini tezyif maksadı ile yazıldığını gördü. Kızgın bir mahcubiyetle kitabı kapayup mollarının önüne koyup sustu ve oturdu. Ebu Said Efendi Nâzikçe tebessüm etmişler.

Halvetiyye şeyhleri ve tarikat erbabından olan okur yazar kısmı bu kitabı ve kürd mollanın risâlesinin bir çok suretlerini yazup halka dağıttılar. Giderek (zamanla) bu kitaplar meşhur Kadızâdeli zümresinden Sahhaf İvaz ve Deli-Ahmed oğlu ve bâzı boşboğazlıkla kendi vazifesi olmayan iş-

lere karışan vâizler eline düştü. Bunların hepsi bir araya gelüp, aralarında âlim olanlara arzettiler.

Ustuvânî ve diğerleri bu kitapları okuyup önce kürd Mehmed'in risâlesinde (istevâ ale'l-arş...) tefsirinde cisimlendirme mânâsına gelen bâzı sözler bulup:

«Bu sözler ehl-i sünnet akidelerine aykırıdır. Bunu yazanın katlolunması gerektir.»

deyu kavga kaldırdılar. Enderûn-u Humâyun'da (I.S.) okur yazar olanlardan kendilerine inananlara bildirdiler. Hoca Reyhan ağaya ve onun gibilere mâcerâyı anlattıklarından, Müftü Bahâî Efendiye güruh ile vardılar ellerinde Molla Mehmed'in risâlesi... onun hakkında münakaşa edüp:

«Bir herif, Cenâb-ı Hak Celle şânehû içün mekân isbat ede... niçün öldürülmesine göz yumula!. Katli vâcib olmuştur. Elbette katline fetvâ verin... tepeleyelim!..»

Deyu Reyhan Ağa ve benzerlerinden mollaya tezkereler geldi:

«Zâhir şer' ile çarpışan te'vile muhtaç bahislere cür'et edenin cezalandırılması gerektir... Adam öldürmek akıllı işi değildir. Sürgün edelim.»

Deyu bunları râzı etti. Zavallı kürt, korkusundan saklandı. Topluluk dağıldıktan sonra kürt, risâlesini koynuna koyup, mollaya varup elini öptü ve:

— Sultânım! Ben bu risâlede gösterilen âyet-i kerimenin tefsirinde yazdığım tahkikat, tefsîr-i kebirden, imam Fahreddin-i Râzi, Gazâlî, Râgıp ve Necm ve anın gibi büyüklerin sözleridir. Benim katlim neden icab etti?

Dedikte, ârif kimse olan Şeyhülislâm yumuşaklıkla azarlayup:

— Behey molla; Kur'ân âyetlerinden tesirine teşebbüs edecek bir âyet-i kerime ve selim bir bahis bulamadın mı ki, müteşâbihattan olan (1) kur'ân-ın zorluklarına baş vur-

(1) Kur'ân-ı Kerîm'in, dış mânâsı ile değil, örnek olarak söylenen âyetleri.

dun? Belî, bu sözleri büyükler söyleyüp kitaplarına yazmışdır, fakat bunları zâhir ehli olanlar arasında bahis mevzuu olması câiz değildir. Niçün (**Bilinmeyen şey söylenmez**) nasihati ile hareket etmeyüb (**likülli makamın mahal ve likülli mebhasin rical : Her makama uygun söz vardır ve her mevzuun da yetkili eri vardır**) söziyle hareket etmezsin?

Dedikte, biçâre molla Mehmed suçunu itiraf ederek, affını diledi.

Molla cenapları onu memnun etmek istiyerek :

— Bu heriflerin şerrinden kurtulmak içün bir kaç gün var bir tarafa git...

Buyurup, Herif :

— Yol param yoktur;

dedi. Molla yirmi filöri (I.S.) verüp (**itiraf olunan suçu Allah affeder!**) anlamı ile hareket et demekle fakir kürt memleketi terk edip, vazifesi başkasına verildi. Zavallıyı bu tehlikeye koyanların zerre kadar faydası olmadı.

Kişinin, halkın sözüne mağrur olup da, haddini aşup tehlikeli işlere girişmesi alçak iştir.

Kadı zâdeliler kürdü kaçırup gaalip gelmekle memnun olmuşlardı. Tekrar mollaya gelüp;

— Tarikat-i Muhammediyye hadîslerine mavzu'dur diyen ve mebâhisini tezyif (S.B.) eden tatar imam dahi öldürülmek gerektir!

Deyu toplantı yapup israr ettiler. Molla nezâket gösterüp :

— Kitabını görelim... Katlini icab ettiren bir sözü var mıdır?

Dedi. Nice dedikodudan sonra dağıldıktan sonra tatar imam mollaya varup;

— Sultânım; Kadı-zâdeliler efendimi rahatsız etmişler. Eğer mutlaka onların irâdesi ile katlim lâzım gelürse, emir Hâkk'ın... ve illâ ben kürt molla değilim ki gizlenüp kaçam... O mavzuatı bildiren hadis tikapları bende hazırdır. Evvelâ

Sultan Mehmed Câmiine gelüp beni sustursunlar... Sonra şerîatin emrine râzıyuz...

Deyüp evine gitti. Bir katıra hadis kitaplarını ve o fenne aid kitapları yükletüp Sultan Mehmed Câmiine geldi ve: «İşte meydan!...» deyu uzun zaman oturdu. Okur yazarlardan bir çok kimse toplandı. Kadı-zâdelilere haber gönderdi. Fakat rezil olmak korkusundan görünmediler. O mutaassıplara (S.B.) Allah tarafından haylı kırıklık geldi.

Fakat Kâtip Çelebi'ye göre :

Kadı-zâdeliler açık açık münakaşaya başlayamadılar ki, hadislerin zaafı sâbit olunca, tarikat kitaplarının tezyifi (S.B.) icab eder. Bunun üzerine Harem-i Humâyun tarafına başvurup, Birgili gibi temiz, dindar bir fâzılın eserinin Pâdişâhımızın zamanında tezyif (S.B.) olunması, bilhassa salah ve takvâ (S.B.) da, ilim ve zekâda Birgili'nin talebesi derecesinde bile olmayan bir imamın söziyle öyle bir devletlûnun kitâbının dile düşmesi hayra alâmet değildir. Tutalım naklettiği hadisler arasında zayıf ve mavzu' olan var imiş... Ahlâkı düzeltmek maksadiyle o makule hadisleri teşvik ve korkutma içün irad etmekte mahzur yoktur. Pâdişah hayretlerine lâzım ve vâcibtir ki, o güzel kitabı, târiz ve yerme tozundan temizlemekle şer-i şerif nâmusunun koruyub, ulema ve sâlih kimselerin ırzını hiddetli dille yerici olan mu'terizlerden (itiraz edenlerden) koruya...

Deyip, buna benzer nice sözler söylediler. Sonra pâdişâh tarafından Bahaî Efendiye, adı geçen şerhin hükümsüz sayılması içün işâret geldikte, Safer ayının onbirinci günü meclis toplanub, büyük bilginlerden birkaç kimse ve şerhin yazarı tatar imam şeyhülislâmın huzuruna gelüp, onun kitabında olan itirazların merdud (Reddedilmiş) olması konuşuldu. Üzerine «Hükümsüz» imzâlarını yazdılar. Bundan sonra geçmişteki büyük bilginlerin kitaplarına dil uzatılmamak üzere tatar imama Şiddetli tembih edildi. Bir daha bu çeşit edebsizliğe cür'et ederse hakkından gelineceği bildirildi.

Birgili merhumun kalbinin temizliği berekâtı gaalib gelüb, adı geçen kitâp cerhedildi.

Fâide :

Geçmiş büyükler demişlerdir ki, din işlerinde ilmî bahislerde kitablar ve risâller yazmak, halka mühim faydalar bildirüb söz dinletmek, salah ve takvâ (S.B.) ile tanınmış ve dindarlık ve doğruluk ile vasıflanmış iyiliği sever kimselerin işidir. İlmi ile âmil olmayan kimse, aslında eskiden gelip geçmiş olan müfessirlerin(tefsir ulemâsının) çoğuna üstün ve yazdıkları sahih ve sözü doğru olsa da halk ona itibar etmez ve süzüne kulak asmaz.

Amelsiz ilim, ruhsuz cesed gibidir. İlim ile amel etmek ise, evvelâ Allahu teâlâdan her halde korkmak ve zühd ve takvâ ile harekettir. Bu medhedilen sıfatlarla muttasıf olmayan kimseler dünya faziletlerinde asrın tek kişileri de olsalar «kitabım şöhret bulsun ve muteber olup halkın kalbine sözüm te'sir etsin» iddiasında olmaları mümkün değildir. Sonu kavgadır. Bu makuleler için sâib ne güzel demiştir.

«Madam ki sende ululara yaraşan kıymet yok, gerektir ki, mârifetini az sarfedesin.

Pâdişâhlar nâmına *altın basmak fitne doğurur.*»

Tama' ve
Ahmaklık eseri :

Bu sırada bir kimse divâna gelüp «Diyarbekir'de büyük bir defîne vardır. Bu kadar zamanda hâkimler çıkarub yiyüb yutarlar» deye bildirdikte, doğru olması ihtimali düşünülerek kapucular kethüdâsı Diyarbekir'e gönderildi. Bir şey çıkmadı. Adı geçen adamın aklında bozukluk olduğundan gafletine verildi.

Bundan evvel Murad Paşa zamanında da bir avret gelüb «çukur - Bostan civarında bir define vardır. Geceleri mumlar ve bâzı ışıklar görünür» demekle, adamlar tâyin olunub kârgir dıvar bin güçlükle biraz yıkılup birşey çıkmamakla tama' ve ahmaklık eseri göründü.

Adı geçen avret, Mevlevî Koca Mehmed Paşaya da gelmiş idi. Bunu bildirdiği vakit aldırış etmemişti. Bu çeşit eşyadan haber verenlere: «var, çıkar... Senin olsun...» demek lâzım iken, adam tâyin etmek beyhûde yere zahmet çeküp âleme rezil olmak hoş bir şey değildir.

Safer ayı sonlarında saâdetlû Pâdişâh ok ile bir kumruyu urup, Celâdet (yiğitlik) başlangıcının eserini, ve bazusunun kuvvetini duyurmak için Vezîr-i Âzama gönderdiler. Haberi getirene pek çok bahşiş verüp ve Pâdişâh hazretlerine büyük hediyeler takdim ettiler.

Pâedişâhların bu makule necâbet müjdeleri ve menkıbeleri hakkında asrın beliğ edipleri uygun târihler ve münâsip kasideler söyleyerek Pâdişah divânını belâgat âsâriyle süslerler ve beliğ şiirleriyle heyecan verici yiğitlik ve cömertlik ve güzel ahlâka —ki, pâdişâhlar için lâzımdır, Telmih etmek eski alışkanlıklardandır. Geçmiş pâdişâhlar, şâirler dilinden medih kokuları toplayabilmişler iken, o sırada Enderun kurenâsından (S.B.) olan Hoca Reyhan Ağa ve diğerleri bu nevi medihlerden sakınup baltacılardan, halvacılardan ve saray ahırları kademelerinden deyiş söyleyebilen bazı şâirlerine bu hususta :

Eğerçi vezin nedâret ve liyk bîmânist

Yani :

Gerçi vezni yok amma manâsı da yok!...

Anlamında kaafiyeli deyiş söyletüp pâdişâha arz eylediler. Faydasız kaailine (söyleyenine) târih bahşişi adiyle çok bahşiş alıverdiler. Hattâ Has-oda (I.S.) ağalarından bazı kanun bilir aklı başında gılman buna itiraz edüp, münâsib olan, büyük ataları gibi, zamanın fâzıllarından bu hususta tarih yazmalarını istemek olduğunu bildirdilerse de, mâsum pâdi-

şâhı kendi mahremlerine tahsis eden **(başkalarının tesiri altında kalmasını istemeyen)** bîrun kurenâsını **(saray dışındaki yakın kimseleri)** pâdişâha yakınlaştırmaktan ve sözlerini tanıtmaktan bu şekil daha iyidir deyu cevap vermişler.

Hz. Osman (R.A.) buyurmuşlardır ki, **(Elmârifeti binnas...)** yâni, **(Halk ile düşüp kalkmak adâlete zarar getirir)** saltanat kanununun konulmasından maksat adl ve adâlettir. Adâlet ise halk ahvâlinin bilinmesi ile olur. Saray içindeki pâdişâh yakınları, pâdişâh, fâzıl kimselerin ve ulemânın sohbetine rağbet ederse kendi kıymetleri alçalır korkusu ile, melek sıfatlı zâtı (pâdişâhı) Hacr (S.B.) altına aldılar ve pödişâh yakınlığını kendilerine tahsis ettiler.

Rebîüllevvel içinde, evvelce Hanya âğalığından gelen Keçecioğlu Haseki Mehmed Ağa yerine gelen, kötü ahlâkı yüzünden Bağdad'dan kovulmuş olan Ahmed Ağa hakkında emir gönderilüp boğulmak suretiyle katlolunup yerine Kara-Hasan Oğullarının küçüğü tayin olundu. Yine bu ay içinde yeniçeri ağası Süleyman Paşadan mirî imdadı nâmına yüz elli kese istenüp vermemeğin (vermemekle) azl olunup, yerine içerudan Has-Odadan Mustafa Ağa Yeniçeri Ağası oldu.

Vezir Tarhuncu Ahmed Paşa ile
Kapudan Derviş Mehmed Paşa
Arasında uyuşmazlık :

Pâdişah huzurunda bunların birbiriyle kavgaları ve konuşmaları geçti. Kapudan Paşa tersâne mühimmâtı ve donanmaya lüzumlu şeyler içün akçe verilmedi deyu Pâdişah'a bildirdi. Pâdişâh da vezir'i payladıkta, vezir :

— Pâdişâhım! Ocaklıklardan başka şu mikdar havâle, şu mıkdar da nakit verdim. Fakat verilenle kanaat etmez. Meğer ki, bütün devlet parasını ana teslim edelim!...

Dedikde Pâdişâh'ın huzurundan murafaa oldular (S. B.). Sadrazam ilk sözünde ısrar edince Kapudan Paşa Pâdişâh'ın yüzüne karşı :

— Şevketlû hünkârım! Huzurunuzda yalan söylenir. Bana şu mıkdardan fazla akçe vermedi!

Deyince vezir gazaba gelüp, tersler şekilde kapudan'a şiddetle cevap verince Kapudan Paşa kükreyüp, Vezir'e :

— Sen kimsin? Kaçan vezir oldun, ben Bağdad fethindenberi vezirlikle Pâdişah uğrunda hizmetteyim. Sen bana böyle diyecek vezir değilsin!.

Deyu köpürerek cevap vermişti. Bundan sonra aralarında soğukluk ve ayrılık düşüp, yüz göre görüşürlerdi. Fakat içlerinde birbirinin kanını dökmek için fırsat gözetilirlerdi. Kapudan Paşa donanmaya lüzumlu olan şeyler için pek fazla gayret sarfedöp, memleket kadılarından kürekçi bedeli ki, evvelce nakit (para) cem olunmak ferman olduğundan, kadılar dahi nakit toplayup, götürdüklerinde Kapudan Paşa parayı almayup «Elbette kürekçi» deyu sıkıştırmakla kadılar kürekçi tedârikinden büyük zahmet çeküp, bir o kadar daha akçe toplamakla güçlükle istenen kürekçiyi tedârik eylediler.

Zelzele ve Ay Tutulması :

Rebiül evvel'in yirmi beşinde Güzel - hisar'da büyük bir zelzele oldu. Bir anda kasabanın bir çok binaları yıkılup, Allahümme âfina, nice saray ve evler yere geçüp, erkek ve kadından üçbin kadar adam ve çocuklar helâk olup, bir o kadar da yaralanmıştı. Damlar altından çıkarılup, nice bin hayvanlar dahi telef olup, mescitler ve câmiler ve diğerlerinden sağlam bina kalmayup, bundan sonra kırk günedek ağır ağır zelzele devam etti. Yer yer yerler yarılup, siyah ve renkli sular çıkup, kesildi. Gûya arzın (toprağın) vücudunda insanoğlunun hatalarından dolayı birikmiş olan cerahatli şiş, bir kahhar kuvvet ile açılup, fâsid irin sel şeklinde def-i tabîi vuku bulup, ol kahredici şiddetli kuvvet âsi kullarını, hikmetiyle terbiye ve tehdit eyledi. **(Yarabbi, bizi azabından kurtar, kahır ve cezandan koru).**

Güzelhisar âyânından bilhassa yiğitlerinden Üveys Pa-

şa-zâdenin sarayı bir nice mahallelerle birlikte yere geçüp, sarayın camları yerle bir olup, sarayın sahibi bir kızı ile canını kurtarıp, geride kalan insanların hepsi helâk oldu. Bu zelzelenin şiddeti Güzelhisar'da bu şekilde oltp Tire, Nazilli, Köşk, Denizli, Sultanhisarı, Kuyucak ve Ezine kazalarında hafif olmuşken onlarda da nice binalar yıkılup, altında hudutsuz insan helâk oldu. Toprak altında helâk olmuş üçbin kadar insan çıkarılup, namazları kılınup, gömüldü. Bu mesele devlet katında duyuldukta defterdar tarafından toprak altında kalup ta mirasçısı olmayanlarının mal ve eşyasını devlet namına zapt için müstakil mubaşır (S.B.) tayin olundu. Anadolu kazaskeri tarafından dahi Kassam (S.B.) istendikte, doğru değildir deyu tereddüt edildi, sonradan ısrar olumakla o dahi bir adam tayin eyledi.

Kusurlu Silsile :

Müverrih der ki, müftü Bahâî Efendi, hademelerinin mağlûbu olduğundan bu fakir gibi onun ihsanını görmüş olanlar üzülüp, kendileri ise gaflet içinde halinden hoşnut, dimağını ferahlandırmağa, kalbini rahatlandırmağa ve dinlenmeye düşkün olmakla dış işlerde ince düşünüp, akıl yormayup yakınlarının gösterdiği işlere düşünmeden kapılırdı. Bu sırada Ebe-zâdeyi Hanya kazasına mevleviyet ile (I.S.) terfi edüp, yerini Rahiki'den büyük Serbendi-zâdeye ki, altı mermer nişancıdır, verdi. Onun yerine kırkdan Galata Sarayı hocası Mustafa Efendi olup, bu suretle kendi âdemisi Müvezzi - Ahmed ki, evvelce Hüsrev Kethüda müderrisi olmuştu, yerinde dahil oldu. Bu sırada A'rec (topal) Mustafa Efendi vefat edüp, Sahn (I.S.) medresesi boşalmakla beş istekli arasında kavga çıktı. Kendileri birinden birin tercih etmeyüp, ya razı olmaya ya kura çekmeye, yahud da imtehan etmeye başvurdular. Bu sırada Istanbul kadısı Sadi-zâde azl olundu. Rahmetullah Efendi Rebiülâhir yarısında Istanbul kadısı oldu. Rebiülahir'in yarısında Cuma gecesi sabaha doğru tam ay tutulması vâki oldu. Bu sırada

Istanbul'un hali mükedder ve kalkın ıstırabı müşkül olup, ekmek az bulunurdu. Etin vücudu yoktu. Fiatlarda ziyade akçeler alınmakla her şey bahaya çıkup, çarşı esnafı ise - «Bizden şu kadar para aldılar» deyu alenen söyleyüp, dilediklerı fiata satıp, bir karışan kimse yoktu. Daha nice sebeplerle akçe yok... halkde ve mîride zaruret çok olmakla herkes hayrette idi.

Kuzey olayları :

Kardeş kazağı adıyla meşhur olup, hâlen tatar hanına tâbi olan hatmandan dört nefer mavi gözlü sarı renkli elçiler gelüp :

«Hatman Pâdişahın kuludur. Her ne hizmet buyurursa eteği belindedir (hazırdır). Eflâk ve Boğdan'dan kuvveti ve askeri ziyade olduğu muhakkatır. Hâlen han ile leh seferine teveccüh etmiştir. Rica eder ki, kendine tabıl ve âlem (davul ve bayrak) ve Boğdan hududundan bir mikdar yer eyâlet adıyla ve berat ile ihsan oluna.»

Deyu iltimas mektubunu götürüp, bir cumartesi günü konuşulduktan sonra dört elçisine dahi hil'atlar giydirilüp, isteğine bu suretle müsâade olundu ki, eyâlet namıyla aslında yine kendi oturduğu yerler verilüp, Boğdan toprağına taarruz doğru bulunmadı. Bu veçhile eyâlet berâtı (I.S.) ve tabl ve âlem verilmekle gönlü hoş edildi. Ve onun gibi bir ejderhâ'nın boyun eğmesi büyük başarı bilindi.

Evvelce İsmâil tevliyetini (S.B.) Han kendi adamlarından birine verilmek ricasında bulundukta adı geçen tevliyet (S.B.) dar-üs-saade ağası nezâretinde olmakla hâlen dar-üs-saade ağası Bayram Ağa Baltacılarından (S.B.) arzu ettiği bir kimseye verüp, Han'ın isteğini geri bıraktığı duyuldu. Bu husus Han'a aks edince ricasının kabul edilmemesinden fevkalâde kızup, İsmâil kadısına bir yerliğ (Ferman, emir) gönderdi ki «Ol tevlîyeti (S.B.) benim filân adamıma zapt ettirüp, kızlar ağası tarafından tayin olunan adamı kovasın Eğer aksini yaparsan buradan bizzat çapup

(at süzüp) oraya varup, hem mütevelliyi (I.S.) ve hem seni asarım, bilmiş olasın.»

Demiş. Kadı dahi bu yerlığı (emri, fermanı) kendi mektubu içerisine koyup, yukarıda adıgeçen hatmanın gelen elçileriyle göndermişti. Elçiler hil'at giyüp, eyâlet berâtını aldıktan sonra yerliği vezir'e verdiler. Vezir dahi «Görelim» deyu cevap verüp, bir ses çıkmadı. Bu sırada mîriye imdat vermemek suçuyla azl olunan yeniçeri ağası Süleyman Paşa enderun-u Humayun'a (I.S.) mühür için (sadrazamlığın kendine verilmesi için) beşyüz kese gönderdi. Lâkin adamı olmadığından kabul olunmadı. Adı geçen ağa mîriye yüzelli kese vermekten acz gösterüp, sadrâzamlık içün beşyüz kese vaad etmesi gariptir.

Zorbalardan geride kalan Samsuncu - Ömer, bol para vererek meydana çıkup, büyüklerin iltifâtına mahzar oldu. Ekseriya müftü hazretlerine varup, iltifatlarına mazhar olurdu.

Anadolu Ahvâli :

Evvelce İbşir Paşaya Halep ve Abaza'ya Türkmen voyvodalığı ve Konyalı Hadım kardeşi Hasan Ağaya dahi Bozulus voyvodalığı verilüp, fitne defolunmuştu. Yusuf adındaki ünlü Türkmen Istanbul'a gelüp, Hadım kardaştan şikâyet etmekle Bahâne sayılup, evvelce Çavuş-oğlu Mehmed Paşa kethüdâsı Rıdvan Ağa - ki, halvahâneden çıkma olmakla Usta Rıdvan adıyla anılır - birkaç keseye mâlik olmakla peşin olarak alınıp, ona verildi. Hatta Çavuş-oğlu Mehmed Paşa ki, Kubbealtı vezirlerindendir, Sadrâzam'a pek çok çekindirici sözler söyleyüp,

— Bu Rıdvan benim hizmetkârım idi. Helvahâneden şeker ve bal çalarak sermaye sahibi olmuş bir zehir zakkum habisdir (kötü, fesatçı), Türkmen'i ana verirseniz, fikne çıkmasına sebep olur demiş, iken aldırış etmeyüp verdiler. Rıdvan dahi üçyüz kadar adamı ile o tarafa hareket edüp, ve mütesellim (I.S.) olarak gönderdiği adam Konya'ya var-

dıkta evvelce Karaman beylerbeysi Kuşçu - Hasan Paşa ölmüş olmakla iki ay evvel yerine vali olan Çuvalcı - Hasan Paşa - ki, öldürülen Çelebi Kethüdâ Beyin dul karısını alan kimsedir. - Konyada bulunmayup, mütessellimi orada imiş. Rıdvan'ın adamı Türkmen'in zaptına teşebbüs edince Hadım kardaşı; Kadı, Mütesellim ve âyânı toplayup «Türkmen voyvodalığı üç seneyedek kendine verildiğini gösteren hatt-ı Humayun'u meydana çıkardı. Rıdvan'ın adamı emr-i şerif gösterdikte Hatt-ı şerif'e itibar olunup (1) herife ayak bastı parası bir keselik at ve eşya bağışlayup, geri çevirdiler. Rıdvan dahi beri taraftan sürüp yaklaştığını Hadım kardeşi haber alınca ortanca oğluyla bir miktar saruca (S.B.) ve bir miktar Türkmen gönderüp, Haymana içinde karşılaşma ve cenk oldu. Rıdvan'ın yüzelli kadar adamı kırılıp, kendisi yaralanup, kaçtı ve güçlükle Ankara'ya düşüp, orada binden fazla adam toplayup, ahvâlini Istanbul'a bildirüp, yine Harekete ikdam eyledi. Hadım kardeşi dahi adı geçenin adam topladığını işittikte İbşir Paşa ve Abaza'ya adamlar uçurup, piyâde ve süvari bir çok levend (I.S.) getirüp, Türkmen'den dahi pek çok adam hazır eyledi.

Rıdvan, onsekiz bayrak açup, her bayrakta yüzer nefer vardı. Karahisar'a uğradığı vakit, Sarucalar (S.B.) reâyâya zulüm ve zarar verüp, Konya'ya yürüdüler. Aralarında tekrar cenk olup, iki taraftan çok adam düştü. Istanbul'dan iki bölükden de Hadım kardeşine çavuşlar ve mektuplar gönderilüp, sonucun kötülüğünden çekinmesi bildirilüp, Katırcıoğlu - ki Hamid sançağındadır. O dahi Rıdvan'a yardım içün Hasan Ağa üzerine serdar tayin olundu. Kökünden kazınmasına memur olup, yeni bir fitne alevlenmiş oldu. Bu sebeple sarıca ve eşkiyâ ayaklanmış olmakla gelen müslü-

(1) Emiri şerif, pâdişâh tarafından çıkarılan emirdir. Bunlar mutlak surette pâdişahın el yazısı ile çıkmazdı. Kâtipler tarafından yazılır, pâdişâh tarafından imzâ edilirdi. Hatt-ı şerif veya hatt-ı hümâyun ise pâdişâhın el yazısı ile olurdu.

man hacıları ve diğer yolcular bir çok ıstırap çeküp, yollar kapandı.

Devlet İşleri İçin Meşveret :

Bu sırada hazinede zaruret ve memleket işlerinde bozukluk meydanda olmakla, rebiülahir'in ondokuzuncu çarşamba günü vezir, müftü, kapudan, Defterdar Paşa, sadreyn (Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri) ve diğer devlet büyükleri dâvet olundu. Tersâneye geçüp Pâdişâh tersâne bahçesinde olmakla huzur-u Humayun'da meclis toplanup, konuşuldu. Pâdişâh hazretleri vezir'e hitap edüp :

— Babam merhum zamanında ve daha evvellerde devletin geliri giderine kifâyet eder ve belki daha ziyade şey artardı. Benim ise masrafım babam kadar yok. Gelir ise evvelki gibi... şimdi gelir yetişmeyüp, tersâne ve diğer mühimmata akçe tedârikinde aciz göstermenizin sebebi nedir?

Deyu sual buyurdular. Vezir cevabında :

— Pâdişâhım! Devlet-i Aliyyenin ihracaat ve masrafları şimdi evvelkinden ziyâdedir. Anın için kifâyet eylemez.

Dedi. Her biri bir söz söyleyüp, konuşmanın neticedinde buna karar verildi ki, bir kaç senelik gelir ve masraf mahallerinden toklanup, Pâdişah huzuruna arz olunduktan sonra çaresi ne ise ana göre tedarik oluna.. Sonra Anadolu ve deniz ahvâli, Leh ve Tatar hanı ahvâli söyleşilüp, işin icâbına göre cevaplar verüp, dağıldılar.

Ertesi günü defterdara bir hatt-ı Şerif ve ferman gelüp, «Hazine ahvâlinin ihtilâli görüle...» deyu buyurulmuş. Divan ehli defterdar paşa sarayına toplanup, dışarıdan kimseyi komadılar. Sonra defterdar fermanı okuyup (bütün osmanlı ülkesinin senelik geliri yirmidört bin yük akçe olup altı bin yük kadarı devlet katında, geride kalanı diğer memlekettedir. Halen gelirden masraf binikiyüz yük akçe kadar fazla olmakla bir sene tedahül (S.B.) icab eder. Gelecek sene parası peşin alınup, sarf edilmiştir. Tedahülün bertaraf

olmasının ilâcı nedir? deyu meşveret eylen) dedikde her kes bir şey söyleyüp, netice bunda karar eyledi ki, Kara Mustafa Paşa asrında ki, bin elliüç senesinde gelir ve gider beraber olup hattâ: gelirden biraz para artmış idi. Sonradan irâdın (gelirin) azalmasına ne sebep oldu? Her kalemden on yıllık olaylar çıksun. Malûm olduktan sonra ilâcı ne ise görülür deyu her kaleme divan teskereleri yazılup, çıkmak ferman olundu. Kâtipler her kalemden vakaayi' yazup verdiler. Defterdar dahi her kalemden çıkarılan defter ve kaimeleri vezir'e verdi. Vezir dahi, hazinenin gelir ve masrafı Kara Mustafa Paşa zamanında nice idi? Ve hâlen nasıldır? Noksanlaşmasının sebebi nedir? başka başka defter edüp, mufassal surette huzûr-u humâyun'a arz olundu. Fakat bir netice çıkmadı. Çünkü aslında hesap görülüp, gelire göre masrafı azaltmak ve bu surette devlete düzen vermek söz ile gidecek iş değil. İrâdesi kuvvetli ve kaahir birinin işe başlamasına bağlı... İşin zor olduğunu bildikleri içün göz yumup, kapuyu kapadılar. Ve asrın gidişine göre müdârâ (I.S.) ve kolaylık tarafına gidüp, sustular.

O zaman fezleke sahibi Kâtip Çelebi demekle meşhur Hacı Mustafa Halife dahi kâtiplerin akıllılarından olmakla konuşma meclisine dahil idi. Buna binaen (düstur-ül Amel) adlı bir risale yazup, bu mühim meselenin hallinin ne yoldan mümkün olduğunu beyan etmiştir. Fakat zamanında doğru sözü dinleyecek ve gereğini yapacak istidatlı, kendine söz söylenir kimse olmadığından risâleyi meydana çıkarmamış. Fezlekede der ki, sonra Hüsam-zâde müftü iken o risâleyi istedi. Yazup verdi. Pâdişâh'a arz etmiş... «Risâlenizi pâdişâhımıza okuyup, okuttuk» dediler. Fakat gereğine göre hareket edilmiyeceğini fakir bilüp, asla üzerine düşmedi. Belki bir zaman Pâdişahın biri haberdar olup, anınla amel eyleyüp, faidelerini göre, demiştir. Haddızâtında adı geçen risâle güzel tedbirleri ihtivâ eden bir faydalı kitaptır. Hakir (NAİMA) okuyup içinde olan faydaları işbu tarihin önsözünde tamamen yazmışımdır.

Tarhuncu Paşanın azl ve katli
Ve Derviş Paşanın Sadrâzamlığı :

Adı geçen vezir Tarhuncu Paşa uğursuz bir zamanda vezir olup, iyilik yapmak yüzünden Osmanlı devletinin bazı bozukluklarını düzeltmeğe çalışup, Enderûn-u Humâyun ve Dâr-üs-saâde iç ağaları tarafından gelen ricalara kıymet vermeyüp, mîriye menfaati olmayan isteklerine müsaâde etmemekle hepsi kendinden yüz çevirüp, Pâdişah'a geçüp, iyiliklerini dahi çirkin göstermişlerdi. Ve sadrazamlık tâlihi dahi sukuta eriştiğinden başka geçen sene nevruzunda (ilkbahar başlangıcı) burc-u intihâ cedi ve müşteri evinde bulunmuş idi ki, burc-u intihâ'da bulunan yıldızın âzam-ı mensubatına ölüm ve zeval erişmek ahkâm kaidesindendir. Daha nice deliller var idi. ve bu nevruz evvelinde mukabele-i ulviyin ki, biri vezirler yıldızı ve biri sâlhah itibar olunmuştu. Kezalik tam ay tutulması emmâreler âyini olup Allahın kazâ ve kader icâbı katline yerde ve gökte bir çok deliller irfan ve basiret ehli yanında görünmüştü.

Rebiülahir'in yirminci cuma günü idi. Tarhuncu Paşa tersâneye varup, Kapudan Paşa ile bazı işler görürken Pâdişâh tarafından sebepsiz çağırulup, «hayırdır» dediklerinde Tarhuncu Paşa «Ben rüyâmı gördüm» deyu helâllaştı. Sadakalar dağıttı. Has-bahçeye vardıkta kızlarağası karşı gelüp, mührü alup, aşağı bostancılar odasına gönderüp, öldürülmesi ferman olunmakla boğulup, Kapudan Derviş Mehmed Paşa dâvet edilerek mühür ana verildi.

Tafsil :

Tarhuncu Ahmed Paşa aslında arnavud diyarından kopup harem-i hassa girüp, efendisi merhum Mustafa Paşa silâhtarlıktan Mısır ile çıktıkta bu da sipâhilik ile beraber çıkup, hizmetinden ayrılmayup, sonra kethüdâsı oldu. Budin' de ve Istanbul'da kethüdâsı olmakla, Mûsâ Paşa kethüdası Sarı - Ahmet Ağa deyu şöhret bulmuştu. Sonra Hezarpâre -

Ahmed Paşa, Kethüdası kendi kardeşi İbrâhim Ağayı ayyaşlık suçuyla azl edince adı geçen Ahmed Ağayı kethüdâ etti. Akranına bakarak doğru gidişli ve diyânet ile tanınmıştı. Sonra at meydanı vak'asında kardeşi Oruç sipâhiler arasında katl olununca kendisi Abdürrahim Efendi ile dost olmakla ağa ana sığınup, zarar görmemişdi. Sonra bir uğurdan Diyarbekir beylerbeysi olup, azlden sonra Hacc-ı Şerif'e gitti.

Sözüne inanılır kimseden nakledilmiştir ki, Hacci edâ ettikten sonra Ravza-i Mükerreme (Hz. Peygamberin meza) rı) ziyaretini yapup Medîne-i Münevvereye gelirken o sırada Mekke-i Mükerreme kadısı olan İsmail-zâde Mehmed Efendi ile arkadaşlık ettikte bir gün efendiye :

— Bizim sizden bir ricamız vardır. Evvelâ Ravza-i Mütaharreye (Hz. Peygamberin mezarı) yüz sürmek nasip oldukta, Hazret-i Habîb-i Ekrem Sallallahu aleyhi ve sellem' den bu âsi kulu içün şefâat dileyesiz. Ümidim budur ki, siz ulemâdan olduğunuz için o dergâhta bizden daha yakın ve daha münâsip olduğunuza şüphe yoktur. İltimâsınızın red olunmaması umulur. Evvelâ bu günahkâr kula şefaatlèrini rica edesiz. Sonra bu şehre bir hizmet hatırdan geçer. Ol ümidin meydana gelmesine vesile olmak ümidiyle Mısır eyâletinin bu fakire nasip olmasını iltimas ederiz.

Dedi. Vardıklarında İsmâil-zâdeyi öne geçirüp, kendi arkasında durdu. İsmâil-zâde duaya el kaldırup, iltimas hitabı eyledikte :

«Yâ Resûlallah!(S.A.) Ümmetinden bu günahkâr kulun Ahmed, Hazretinden rica eder ki, mahşer gününde kendine şefâat edesin. Ve bu dünyada da haremeyn hizmetine vsile olmak ümidiyle kendine Mısır eyâletinin nasip olması için ruhaniyet-i Şerife'den şefâat diler.»

Deyu hayır dua etti. Ve diğer hazır olanlar âmin dedikleri sırada Ahmed Paşaya bir tuhaf hal ârız olup «efendi, daha elini yüzüne sürmezden evvel duamız kabul olundu» dedi. İsmâil-zâde elini yüzüne sürüp, dönüp «neden malûmunuz oldu?» dedikde «Yâ karşıda görünen kanatlar gibi

nûrâni vücutları görmediniz mi? Elhamdülillah ben muayene ettim.» deyu sevindi ve müjdelendi. Orada olanlara garip bir hal arız oldu. **(Yârabbi kolaylık göster.)** Allah'ın hikmeti derhal Mısır valisi olup, valiliği zamanında Haremeyn-i şerife hizmetine gücü yettiği kadar hizmet edüp, bilhassa Ravza-i Mütahhare hareminde olan ayak kayacak bir düz yerki, o vaktedek kum ve topraktı, mermer sofalar taşıyup, mermer döşedi. Ve kudreti yetiştiği kadar eserler koyup, gelirlerinin bir habbesine tama' etmedi. Mısır'a Emîr Paşa yerine vaımış olup, çok güzel hareket etti. Ancak Mısır halkını iki sınıf bulmuştu ki, bir sınıfı hac emiri Rıdvan Beyin adamları ve bir sınıfı Cerce hâkimi Ali Beyin havadarları... Rıdvan Bey ise yirmi seneden fazla hac Emîri olup, ünlü kişi olmakla Mısır valileri ana tam ikram ile muamele ederlerdi. Hattâ Maksud Paşa zamanında mevkufatçı - Mehmed Efendi haps olunup, Maksud Paşa «Kendimi azl ettim» dediği maddelerde Mısır askerine yardımcı Rıdvan Bey olup, aslında akıllı, cömert, fukara ve istihkak sahiplerinden iki bin adama her sene nafaka ve elbise daimî maaş verirdi. Hattâ Mustafa Paşa zamanında Istanbul'a gelüp, haps olunup, katline karar verilmiş iken, merhum Sultan Murad'a çeşitli iftiralar ile geçmişler iken sonradan Allah'ın inâyeti yar olup, ahvâlinin anlaşılması içün Pâdişâh huzuruna davet olundu. Rıdvan bey Pâdişâh'ın huzuruna girdikte selâm içün gövdesini eğmekle yetinüp, Pâdişah huzurunda yer öpmek merasimini terk edince pâdişâh gazaba gelüp:

— Bre mel'un! Bunca dünyanın büyükleri benim huzurumda her öperler. Sen niçün yer öpmedin?...

Dedikde, talâkatlı dilini açup:

— Saâdetlü Hünkârım! Ben ne toprağım ki, yer öpmekten çekinem! Huzûr-u Humâyun'da yer öpmek meliklerin şeref mayesi ve namlı vezirlerin iftiharıdır. Nihayet bu kulunda da bir garip hal vardır ki, şimdi o kulluk merasiminin yapılmasına engel olmuştur. Bu nâçiz kulun, otuz seneye yakındır hac emîri olmak dolayısiyle her sene Beytullah'ın

eteğine yüz sürüp Hacer-i Esved'i öpmüşüm. Hâlen beyt-i şerif ve Hacer-i Mükerrem'in öpülmesi ve kelime-i Şehâdet ile müşerref olan mahalli yer öperek alçaltılmasını revâ görmedim. Ve bu hususun merhametli pârişâhımın çok ziyade olan dindarlık ve takvâsına vakıf olarak ayni hizmet ve diyânetin kendisi ad ettim.

Dedikde Pâdişâh bu cevaptan hayret edüp gazabı bir müddet sükûnet buldu. Ondan sonra :

— Ya bre mel'un! Sen zorbalık edermişsin? Ve Mısır'da bir saray yaptırmışsın ki, kapusu benim sarayımın kapusundan büyük ve kemeri daah yüksek imiş...

Deyu, azarlayınca :

— Beli pâdişahım, büyüktür, ve yüksektir. Çünkü hac emîri olmak hasebiyle Resulullah'ın âleminin (sancağının) o kapudan girüp çıkması âdettir. Alem-i şerifi dimdik götürürken yere eğdirmemek içün kapuyu o şekilde büyük yaptırdıydım. Ve bu şekilde saâdetlû hünkârımın zaman-ı devletinden ululamak, dîn-i islâmın şiarındandır.

Dedikte bu cevabı dahi pâdişâh'ı hayrete düşürüp af etti, hil'at ile hac emîrliğini hizmetinde bırakup, Mısır'a gönderdi.

Sarı - Ahmed Paşa Mısır'a vali olunca Rıdvan Beye hased edenler çeşitli gammazlıklar edüp azline, belki de katline paçalarını sıvamışlardı. Tâ ki, Ali Bey Cerce'den gelüp, hac emîrliğini ana verdi. Tuhaftır ki, kendinden evvelki Mısır vâlisi olan Emîr Paşa vâli iken bütün vakitlerini zevk, rahat, ayş ve işrete sarf edüp, sabahara kadar içmekle meşgul ve taşkınlıklarına nihayet yok iken adı geçen Rıdvan Bey'e :

«Baba, gayret senindir. Mansıbım ve ırzım asna emânettir.»

Demekle diğerlerinden çok menfaat temin edüp, azlinde dahi diğer vâlilerin duçar oldukları hapis ve musâdareden kurtulup Rıdvan Beyin tedbiri ve yardımıyla selâmetle yola düşmüştü. Ve bu kadar hediyeler ve atlar ve kese kese altunlarına konmuş idi. Adı geçen Ahmed Paşa taşkın, ve

mutaassıp olmakla Rıdvan Beyin kese kese parasını ve büyük hediyelerini almış iken meydan almasını hazm edemeyüp, hasedçilerin sözüyle suikast eyledi. Rıdvan Bey de hacden gelüp, yarın Mısır'a girmek niyetinde iken bir mahalle konduğu vakit taraftarları gelüp, kendinin azl edildiğini ve Ali Beyin hac emîri olduğunu bildirdiler.

Rıdvan Bey Hakka mütevekkil ve sabırlı olmakla fitne çıkarmaya çalışmayup «Görelim haktaalâ ne suret gösterir?» deyu ol gece büyük endişe çekti. Ertesi gün iki hac emîri birlikte alay ile Mısır'a girüp paşa ile buluşmak lâzım idi. Rıdvan Bey'in hayır ve hasenâtı berekâtıyle Allah'ın lûtufları zuhur edüp, ol gece Abdurrahman Paşanın müteselliml (I.S.) gelüp, defterdar'ın evine kondu. Ve ertesi gün büyük alay olup, Rıdvan Bey pervasızca askeri bir silâh ile süslenerek, gelüp, Ali Bey ile atbaşı beraber, azl olunan paşanın kethüdâsı ve Abdurrahman Paşanın mütesellimi hazır olup, Ahmed Paşa Mısır'dan dışarı çıkmadı.

Yeni müteseslim, Rıdvan Beyin azline razı olmayup, Ali Bey özür dileyerek Cerce'ye çekip gitti. Ahmed Paşa daha sonra Mısır'dan gelüp, Gücü Paşanın entrikaları ile Murâfaa (S.B.) ve haps olup, sonra sadrazamlık mührüne nail olmuştu. Adı geçenin (Tarhuncu Ahmed Paşanın) katline sebep olanların biri budur ki, Derviş - Mehmed Paşa Istanbul'a gelüp, Kapudan oldukta donanma tedârikine fazla gayret göstermekle, vezir, defterdar, kapudan çok vakit tersâneye geçüp işleri yürütmek üzere birbirine destek olup, çalışırlardı. Paranın azlığı dolayısiyle mühimmat içün kâfi miktarda harç tedârikinden sıkıntı çeküp, kapudan akçe istedikte bulunabildiği kadar yetiştirilüp, her hafta sipahî ulûfesini kendisi verüp, bu aralıkta kapudan paşa da para istemekte ısrar ettiğinden başka, kapudanı kendi makamına lâyık, kıdemli ve kudretiyle sadrazamlığa müstehak görmekle korkudan hâli değildi. Kapudan dahi eskiliğine, kudret ve kuvvetine gövenerek kabalıkla muamele edüp, aralarında nefret pek fazla idi. Defterdar paşa dahi kapudanı is-

tiskal edüp vezir ile birlik olmakla kapudanın aksi tarafında idi.

Bir gün tersânede bu üç devletlü arasında şekerab kelimeler (kırıcı kelimeler) geçüp kapudan, defterdar'a «Elbette akçe bul» şeklinde tahakküm ettikte defterdar kabalık edüp;

— Sana akçeyi taştan kesecek değiliz! Hazinenin ahvâli malûm... Gelir ve masraf mazbuttur. Niçün vaktin imkânına göre kolaylıkla iş görmeğe razı değilsiz?

deyu cevap verdikte Kapudan Paşa hiddetlenüp, bayağı adam azarlar gibi azarladı. O dahi aşağı kalmayup, kabalıkla cevabını verüp, karşılıklı kötü sözler söylemek bir mertebeye vardı ki, deftardar paşa kapudan'a :

— Sen vezir isen yâ ben neyim? Ben dahi Pâdişâhın veziri ve para vekiliyim. Sen niçün bana azamet satup, yüksekten muamele edersin? Hizmetkârın gibi azarlarsın? Bir celâli zâlimsin! Gezdiğin yerlerde âlemi harap etmedin mi?

Dedikte, heman Papudan Derviş Paşa ateş kesilüp :

— Ben mi celâlliyim? Sultan Murad gibi bir sahibkıran (her zama nüstün gelen hükümdar), Bağdad gibi darül-melik olan Irak'ı düşmandan kurtardığı vakit bana ısmarlayup, İran, Irak, Arabistan serhadlerinin ahvâlinin düzenini bana verdiklerinde Allah'a hamd olsun, Pâdişâh'ın devletinde ol geniş memleketlere gereği gibi nizam verüp, din ve devlete hizmet ettim. O günden beri on beş yıldır kadr ve kıymetim yüksek ve vardığım eyâletlerde gidişim ve hareketim beğenilmiştir. Behey yadigâr! Sen ol zamanda düdük çalardın. Bak şuna şimdi Arkuri'den gelüp vezir olup Celâli deyişine?!...

Deyüp kemâl-i gazabından vücuduna titreme düştü. Nihayet vezir-i âzam :

— Paşa kardeş! Ayıptır, birbirinize niçün böyle uygun olmayan sözler söylersiz? Vezirlik ırzı pâdişah ırzı değil midir? Akıllılık ile her iş biter.

Deyu, teskin etmeye çalıştı. Fakat Derviş Paşa postu-

nun eri ve işlerin derinliğine vâkıf cesur kimse idi. Vezir'e cevap verüp :

— Paşa hazretleri! Siz beni istiskal (S.B.) eylediniz. Allah'a hamd olsun muâheze (S.B.) olunacak bir cürmüm yoktur ki, korkam. Arzunuz eğer eski kapudana, Gürcü Paşanın yaptığı hile gibi hile ise ki, donanma mühimmatına para vermeyüp, olmayacak yerlerden para havâle edüp, akçe yerine uydurma teskereler verüp, Zencefili-oğlu dedikleri asılacağı tahsildar tayin edüp, falan sahilde sana şu kadar para gönderür, deyu yalanlar ile ister istemez aldatup, donanmayı çıkarttılar. Kapudan'a akçe ulaşmamakla gemiler tedariksiz ve levendsiz kalup, fakir bu kadar nam ve şöhret ile bir işe yaramayup müttehem düşürüp «bana akçe vermediler nice iş görülür» deyu feryad edegördü. Hiç kimse sözünü dinlemeyüp, yakalayup, Istanbul'a getürdüler. Azarlayup, haps ederek tezlil (S.B.) ettiler. Ve mallarını zapt ile tenkil (S.B.) ve sonra bir sancak ile yollayup, devlet ırzını berbat etmişlerdi. Bana da böyle tezlil pususu kurup, mahvetmeniz için ittifakınız var ise bu niyeti kulağınızdan çıkarın ki, donanmanın tamamen ihtiyaçlarını iktiza eden akçeyi noksansız para olarak almadıkça flandrayı asmak ihtimalim yoktur. Eskiden belirli olan ocaklardan başka bir kuruş bile havâle kabul etmem. Eksik gedik, donanma ile çıkup, rezil olup, cezaya mazhar olmaktan ise burada ölürüm. Sözün kısası düşman hilesi ile aldanmam, dedi. Amma hakikatte de vezirle defterdarın kapudan paşaya bu şekilde suikastları var idi. Vâkıâ devlet hazinesinin sıkıntısı dahi son derecede idi, fakat donanma masrafları diğer masraflara takdim olunup, diğer senelerden ziyade bir mikdar havâle ile razı etmek mümkün idi. Fakat imkân derecesinde müsaâde etmediler. Yirmi kese para ve üçyüz keseye varıncaya kadar havâle teskereleri verilüp, ümena'dan (eminlerden) (S.B.) toplayup tahsili içün mübâşirler (S.B.) gönderilmek üzere karar verilmiş idi.

Kapudan razı olmayup, bu şekilde defalarca kavga ve münakaşalar ettikten sonra Pâdişâh huzurunda üçü beraber münakaşa ettikte, Pâdişâh vezirden sordu. Vezir;

— Pâdişâhım, kâfi derecede para verildi ve bir mikdar da havâle oldu. Elde edilmesi kolay para hükmündedir.

Demişti. Son vak'ada kapudan Paşa Pâdişah'ın huzuruna varup :

— Pâdişahım, ömrümü devlet hizmetinde bitirdim. Bir ihtiyar kulunum. Her neye mâlik isem donanmây-ı humâyun masrafına, din ve devlet ve pâdişahımın uğruna sarf ve fedâ etmişim. Nihayet şimdi Venedik'in donanması ve Girid bunalımı diğer senelere kıyas olunmaz. Benim malım kifâyet etmez. Lalana (sadrazama) buyur, âdeta vere geldikleri kadar para versin.

Dedikte, Pâdişah :

— Yâ sana üçyüz kese vermiş.

Dediklerinde, Kapudan, koynundan havâle teskerelerini çıkarup :

— Devletlû hünkârım! Nakit olarak yirmi keseden ziyade vermiş ise başım şart olsun... Verdiği bu teskerelerde ki, bundan evvelki Kapudan'a bu paraları havâle ettiler, elde edilmesi mümkün olmamakla bir iş göremeyüp, Pâdişâhımın gazabına uğrattılar. Bana da böyle ihânet etmek isterler. Bu akçelerin bir kısmı elde edilmesi mümkün olduğu surette tahsil olunup gelinceye kadar vakit geçer. Donanma zamanı geçtikten sonra ne işe yarar? Emeklerimiz havaya gider. Hemen arzuları beni idam etmektir.

Deyüp ağladı. Vezir'in kısıntılarından hatırları kırılmış olan Pâdişah yakınları fırsat bulup, bu hususta Kapudan'ı tasdik ettiler. Ve vezir'in yalan söylediğini ve hiyânetini belirttiler. Tekrar pâdişah vezir'i çağurup, bu hususta tekrar tekrar tembih ettikte vezir :

— Pâdişâhım! Onlar havâlelerdir. Biz ana akçeyi nereden tedârik edelim? Havâlelerden gelinceye kadar kendisi zengindir, parasından sarf edüp, sonra geldikte yine yerine koysun. Pâdişâhıma para ve vücudu ile hizmet etsün.

Demekle Kapudan'a suikast etmek istediği bu sözüyle anlaşıldı. Vezir'in katline içlerinden karar verdiler. Vezir de gelir ve masrafı zapt edüp, devlet işlerini düzeltirim deyu bir olmaz dâvâya düşüp, büyüklerin ve âyânın, bilhassa pâdişâh yakınlarının ricasını tutmamakla herkesin hatırını kırdığını bilüp, kendini pâdişâh'a geçtiklerini ve pâdişâhın kalbinde kendi hakkında kötü kasıt gizli olduğunu bazı işaretlerinden hissetmişti. Bu sırada büyük vehme düşüp, gündüzleri sükûn ve emniyeti, geceleri de rahat uykuyu terkedüp, bir an üzüntüden hâli olmaz idi. Fakat mümkün olan tedâriklere teşebbüs etmeyüp, «Benim murâdım devlet düzenini düzeltmektir. İşim gücüm Pâdişâh'a ve Allah'ın kullarına hayır işlemektir. Başıma yazılan gelür. Düşmanlarım bildiğinden kalmasınlar. Haksız yere ölürsem şehit olurum» şeklinde âmiyâne tasavvur ve softaca kabalık vâdisinde hareket edüp, saygı göstermekten âri, sâde bir tevekkül ile budalaca teslim-i nefs eyledi. Hattâ kapudan meselesi içün başka bir mecliste Pâdişah hazretleri kendine hitab ettikte:

— Pâdişahım! Benim maksadım devletinin işlerine nizam vermek ve gelir ve masrafı hiç olmazsa ayni seviyede tutmak idi. Doğruluğum yüzünden herkesi kendime düşman ettim. Çalışmam ve hizmetim bilinmeyüp, mazeretim kabul olunmuyor. Hâlen âciz ve bitkin haldeyim. Mühr-ü Şerifini kime dilersen ver. Ve beni sonunda öldürreceksen heman bir gün evvel öldür! deyüp Kapudan'ın olmayacak tekliflerinden ve eziyetlerinden şikâyet etmişti.

Rivâyet eden der ki;

Tarhuncu, Nevruz'dan bir iki hafta evvel müneccimbaşı Hasan Bahâî'yi çağurup ikiyüz altın bağışlayup,

«Benim hakkımda bir teklike görünür mü? Doğru söyle. Emir hakkındır. Bâri tedâriklice bulunalım.»

Deyu pek çok ihsanlar vaad edüp, feleki delillerin sonuçlarından ahvâlin keşfini istedikte müneccim dahi vezir'in mührü aldığı vakti bilürdü, talihi mazbut idi:

— Vallahi Sultanım, şimdilik öyle bir şey yoktur. An-

cak nevruz sırasında, vezirlik talihinin bazı kesinti ve mahzurları vardır. Nevruz günü sükûnet ve sadaka vermekle meşgul olunuz.

Demesi tuhaf görünmüştü. Amma yıldızlar ilminden biraz bilgisi olanlara malûmdur ki, geçen nevruzda delâili katıa'nın (kesici deliller) muktezâsı sırasında meydanda iken, nezruz'a az gün kaldıkta sual eyledi. Nevruz günüyle cevap, yıldızlar ilminin muktezasıdır. Reis-ül-küttap Şâmi-zâde'den ve bazı yakınlarından nakledilmiştir:

Nevruz'dan dört beş gün evvel vezir'e bir samur kaplı hil'at ve çok kıymetli bir mücevher hançer pâdişah armağanı ile bir hatt-ı Humayun gelüp, başlığında «Vezir-i âzamım, müşîr-i Efhamım, nizâm-ı devletim» deyu hadden aşırı, âdeta aykırı olarak yükseltici şekilde itibar edilmiş... Adamları olan kısa görüşlüler sevinüp, bu iltifâtı pâdişâhın inâyetine verdiklerinde kendisi zehirli bir gülüşle gülüp, anları ahmaklıkla itham ederek:

— Bre hey akmaklar! Siz pâdişâhların kahr ve iltifat muamelelerini ne bilirsiz? Bu hadden aşırı okşama ve yükseltme benim öldürülmemin başlangıcıdır.

Demesi tuhaf hallerdendir. Hak budur ki, pâdişâhların muamelesi diğer insanların ahvâline kıyas olunmaz. İş icabı iltifatlarına mağrur olmayup, her halde ihtiyat üzere olmak pâdişâh yakını olan vükelâya vâciptir.

Rumeli kazaskeri Hüsam-zâde nakleder ki;

Nevruzdan evvel vezir'e gelen kürk ve hançerin tebriki içün kendine varup, tebrik merâsimini yaparken kendisi kırgınlık gösterüp,

— Behey efendi! Pâdişâhların ahvâlini bilmez, dünya ahvâlini anlamaz değilsiz. Bu iltifat benim katlime delildir.

deyu hüzün ve bıkkınlık gösterdi. Hüsam-zâde dahi,

— Niçün böyle buyurursuz sultânım? Kendiniz içün böyle korkunç uğursuzluk düşünmek iyi değildir.

— Efendi, ben pâdişâha yaranmak içün herkesle bozuştum. Topluluğa karşı gelmek hâtâ olduğunu düşünmedim. Ektiğim tohumun ne çeşit meyve vereceğini bilirüm.

Demiş.. Ve yine Nişancı paşa ki, vezirlerin iyi hallilerindendir. Nakletti ki,

Nevrûzdan biraz evvel salı günü, adı geçen vezir **Tarhuncu**, dîvâna gelüb vezirlere selâm verdikte:

— Paşa kardeşler! Bugün dîvâna son gelişimizdir. Âhiret hakkını helâl eylen..

Deyu veda mûâmelesini yaptı. Bâzı vezirler:

— Niçün böyle buyurursuz sultânım! Allahu teâlâ nice yıllar ömür vire..

Dediklerinde konuşmadan vazgeçüb, salı günü olmakla:

— Bugün Âhir dîvânımızdır dimek isterim.

deyüp hâl ve harekâtından tam bir korku ve dehşet göründü. Müverrih der ki,

«Temiz arkadaşlarımızdan Bizim Mehmed efendi bu meseleden evvel rüyâda görür ki, adı geçen vezir **(Tarhuncu)** bir ağaçdan köhne bir taht üzerine oturup önüne bir mendil yaymış.. Halk başına üşüşmüş.. Herkes mendile bir kızıl Filuri bırakur.. Mehmed efendi dahi bir altın bırakmış.. Ve kendinden bir mansıb **(büyük memuriyet)** rica etmek niyetinde bulunmuş.. Tesadüf, bir derviş gelüb, mendile bir altın bırakır ki, yarısı eksik.. Gûya makasla ortadan kesilmiş yarım altun idi. Sonra ol derviş, bıraktığı yarım altunu yine alur.. Vezir tahttan aşağıya inüb gidüb gözlerinden kaybolmuş..»

Bu rüyâyı, rüyâ tâbir edenlere söyledikde böyle mânâ verdiler ki:

Serir (taht) makamdır, harçlık ve akçe konuşulan sözdür. Yayılmış mendil, mansıbında olan hâl ve şânıdır. Halkın bırakması hakkına zehep, yânî kendi demeleridir. Ve serirden inüp gitmesi, makamından zâil olmasıdır. Gözden gaib olması, dünyadan göçmesidir. Derviş sûretinde görünen Kapudan paşadır. Adı Derviş olmak dolayısıyla o sûrette görünmüş.. Yarım altun vermesi, o dahi adı geçen paşanın hakkına gitti dimesidir. Ama dervişin yarım altunu geri alması

tuhaf bir delildir ki, Derviş Paşanın dahi kendi zevâline gaaibden alâmettir. Deyu tâbir ettiler.

Allahın irâdesi ile, bir hafta geçmeden olayın tâbiri aynen çıktı **(Subhâne'llahu'l-azîm)**.

Adı geçen paşa (Tarhuncu) nefsinde sâlih ve dindar adam idi. Öldürüldükten sonra adamlarından bazı sözüne inanılır kimselerden duyuldu ki,

O sıralarda Hazreti Resulü Ekremi **(S.A.)** uykusunda görmüş.. «Ahmed, seni istemezler, yeter durduğun, şimdiden sonra bize gel!» deyu mübârek elleriyle işaret ve dâvet buyurmuşlar. Öldürüleceğini muhakak bilip, aldırış etmez şekilde hareket etmesinin sebebi bu rüya idi, deyu naklettiler.

Kapudan paşa maddesinde pâdişâhın tab'ı kederlenüp gayz (kin) ettiler. Pâdişâh yakınlarından olup da paşadan kırgın olanlar da akıllarının yetiştiği kadar kabahatlarını sayup, hakkında pâdişâhın kalbini ondan çevirüp kederlendirdiler.

Pâdişâhın maksadı bu idi ki, Sadrâzamlıktan azledüp hudutta bir yere sürgün ideler. Ama kötülük isteyenler bir yere gelüp böyle konuştular ki :

«Bu vezir, bütün işlerde pâdişâhın menfaatini düşünerek hareket ettiği için hepimizin hatırını bu yüzden kırdı. Devletin gelir ve masrafı ahvâli malûmdur. Bunun yerine gelecek olan vezir, hepimizin hâtırına riâyet etse de bir iş göremez. O vakit Tarhuncu'nun sadakatla hizmeti belli olsa gerektir. Şimdi bu sağ kurtulursa, o vakit muhakkak yine vezir olup, kuvvet ve kudreti şimdikinden fazla olur. Ve o takdirde de hepimizden intikam alur. Münâsib budur ki, cülûs suçuyla suçlandırub onu pâdişâha katlettirmeliyiz. Ancak bu suretle şerri korkusundan emin oluruz, bu fırsat her zaman düşmez. Hâzır pâdişâh kendisine güvenmiş iken işi halledelim.»

deyu birlik ettiler. Ol Allahtan korkmazlar fırsat düşürüp:

«Pâdişâhım! Lalanı (Sadrıâzamı), Kapudan paşaya akça vermedin, deyu azarladınız. O da Kapudana karşı olan iyi niyetinizi görüb

hased eyledi. Ve «Mühtü benden alub Kapudan'a verecektir» deyu pâdişâhımdan ümidi kesti. Bu yüzden, biraderiniz Sultan Süleyman'ı tahta çıkarmağa karar verdi. Hilekâr Arnavud, korkarız ki pâdişâhımıza bir gadr ve ihanet ede.. deyu aklımız başımızda yoktur. Hakkından gelecek iseniz lütûf ve ihsan edüb kendine gazab sûreti göstermeyiniz. İltifat ederek iğfal edip her ne arzu ederseniz birdenbire edin!»

deyu masum pâdişâhı vehme düşürdüler. Ve ağalıktan çıkan Süleyman paşayı «bu meselede yardımı olmaz!» deyu azlettirdiler. Niyetleri, ocak halkından kendi havalarına uyacak bir kokonusu yeniçeri ağası etmekti. Fakat «pâdişâhımın ömrü uzun olsun. Ağayı içerudan çıkardınız, itimad olunmazsa Süleyman paşadan sorulsun. Bu ağa celebdir, daha ahval bilmez. Ocak ağalariyle sözbirliği ettiği surette ağanın ruhu bile duymaz» dediler. Ve azledilen ağanın azli, vezirden bilindiği için ağanın Sadrıâzam Ahmed paşaya düşmanlığı vardı. Ağa da sadrıâzamlığı istiyordu.

Bu düzenleri yürüyen fettanlar, ona da evvelden gizlice haber gönderüp:

«İşte mührün kendüne verilmesi imkânı belürdü. Fakat Ahmed paşayı (Sadrıâzam Tarhuncu) atmak zordur. Atılması gün meselesidür. Biz hünkârı vehimlendirdik. Eğer Ahmed paşa hakkında sizden bilgi istenirse (pâdişâhıma karşı suikasdı var idi ki, biz onun içün azlettirdi) dersenüz iş biter. Hem de sizin pâdişâha sâdık olduğunuz sâbit olur. Böyle dirseniz arzunuza da nâil olursuz. (Sadrıâzam olursunuz) vâkıâ sadrıâzamlığın başka isteklileri de vardır ama, bazı sakıncaları vardır diyerek biz mâni olub sizi sadrıâzam yaptırırız.»

deyu öğretüp, Süleyman paşayı tamaha düşürüp zorla şahadette kullandılar.

Pâdişâh gizlice haber gönderüp sordukda Süleyman paşa dedikleri ahmak dahi, vezirlik hırsı ile Ahmed paşaya, pâdişâhı tahtından indirme suçunu yükleyüp, yaramazların sözlerini tasdik etti. Bundan başka birkaç kişiyi dahi bu iftiraya iştirâk ettirdüler. Ve masum pâdişâhı inandırdılar.

Pâdişâh, Ahmed paşanın bu suçuna inanup, vehme kapıldı ve nevruz (ilkbahar) dan evvel, hiç bir sebep yokken kürk ve hançer gönderüp hadden aşırı ullayıcı hitabları havi hat (pâdişâh yazısı) ile vezirin hatırını hoş ettiler. O zâlimlerin nifâkının te'siri olduğu görüldü.

Nevruz günü, nevruz hediyesi olarak devlet büyüklerinden pâdişâha kıymetli şeylerle dolu bohçalar ve âdet olan hediyeler ve atlar gönderilüp perşembe günü de seher vakti vezir de tedârik ettiği hediyeleri gönderdi. Pâdişâhın huzuruna götürülünce, pâdişâh tarafından memnuniyetle kabul buyurulup, hediyeleri getirene hil'at giydirüp iltifat ettiler. Tarhuncu paşanı âdemisi gelüp, götürdüğü hediyelerin pâdişâh tarafından makbule geçtiğini müjdeleyince vezir ferahladı. Bu ferahlık ile tersâneye varup, Kapudan paşa ile işleri yürütmeğe çalışırken saraydan bir haseki gelüp pâdişâhın daveti fermanını tebliğ edince, Tarhuncu şaşırdı, zehirli bir gülüşle güldü. Abdes almak istedi. İbriği getürdüler. Abdest alup :

«Sizi Allaha ısmarladuk.. Âhiret haklarını helâl eylen.. Ancak bize gadreyleyenler de yaşamazlar inşaallah!»

dedikte orada olanlar:

«Sultanım! Hayır söylen! Bu ne gûne haldir?»

dediklerinde:

— Ben rüyamı gördüm!

deyüp birkaç rekât namaz kılup tövbe ve istiğfar etti. Sadakalar dağıttı. Ve Saray-ı hümayûna çekilüp gitti.

Küçük tezkirecisi Boğuk oğlu Vecdi Çelebi sözbilir ve konuşur kimse olmakla onu çok severmiş.. Kendisiyle birlikte saraya gitmiş.. Saraya yakın vardıkta ona hitâb edüp:

— Bak çelebi! Şimdi beni alıkoyup öldürseler korkar mı idin?.

dedikte, Vecdi çelebi dahi:

— Allah hıfzeyleye sutânım! Bu nasıl sözdür?! Böyle vehimlere ehemmiyet vermeyin !

dedikte biçâre Ahmed paşa cevap verüp:

— Vallahilâzim, eğer şimdi beni katletseler aslâ ızdırap çekmem. Şehit olmak canıma minnettir. Ben bir belâya yakalanmışım ki ölümden başka kurtuluş yoktur. Sadakat ve doğruluk içün bana düşman olan hâinlerin sözleri makbul olup, beni haksız yere gazaba uğrattılar. İki ve kötü, menfaat ve zarar malûm olmayup çalışma ve hizmet bilinmeye Böyle yaşamaktan ölüm bin kere daha iyidir!

Deyüp, elem ve kederinden şehit olmağı istediğini açıkladı, deyu Vecdi'den naklolunmuştur.

Ahmed paşanın uygunsuz hallerden nekadar elem duyduğu ve muzdarip olduğu bundan kıyas olunsun.

Velhasıl, pâdişâhın huzuruna vardıkta:

— Pâdişâhım! Sen beni şer' ile öldürmüyorsun! Benim, katli mucib suçum yoktur. Zulümle öldürürsün. İki elim, mahşer günü boynundadır!

dedi. Bostancıbaşıya işaret olundu. Alıp usulen boğup ölüsünü Demirkapıdan taşra bıraktılar. Bostancılardan biri gaytanla parmaklarından bağlayup yüzüne bir mendil örttü. İzin verildikten sonra hâmisi olan merhum Musa paşanın karısı adam gönderüp ölüsünü kaldırttı. Musa paşa sarayında gasledilüp Üsküdar'a nakledilerek gömüldü. Allah rahmet eyleye.

Merhum Maan-zâde, Harem-i Has'ta iken birçok vak'aları zabtederek tarih şeklinde kendi el yazısı ile bir mecmua yazmıştır ki bu çeşit bazı tafsilât ondan naklolunmuştur. Merhumun rivâyeti bu ki,

Ahmed paşa merhum bir salih ve ibadetinde olan, gurur ve kibiri olmayan, alış veriş ve muameleleri doğru bir kimse idi. Her hususta mîri tarafına en faydalı olanı seçüp, mîriye ne kendi tamah ederdi, ne de başkasına yedirirdi. Çok zamanını kul mevâcibine (maaşlarına) ve gelir ve masraf hesaplarını görmekle geçirirdi. Masrafları azaltmak içün elinden geldiği kadar çalışırdı. İçeriden (saraydan) ve dışarıdan bir tek kimseye bir akçe verilmek ve terakki vermek,

vezirlik verilmek kadar çok güç bir işti. Nerede kaldı ki vezirlik ve eyâlet vermek..

Dokuz buçuk ay vezir oldu. Siyâvuş paşa ve Gürcü paşaların sadrıâzamlık zamanlarında olagelen masraftan günde bir buçuk yük akçe indirmişti. Hattâ yazup pâdişâha verdiği gelir ve masraf defteri dahi ol mecmuada yazılı idi. Fakat, Allahın hikmeti.. Bütün işlerde muvaffak olması mukadder değil imiş.. Bu yüzden âfete uğradı. Müverrih dahi bu sözü te'yid ederek dir ki,

Kendinden evvelkilere bakarak iyi halleri çoktu. Mü'min ve itikad sahibi, alçak gönüllü ve ahlâklı bir kimseydi. Keremi (cömertliği) az, kimsenin fukaralığına ve ihtiyacına yardımı yok.. Taş kalbli merhametsiz idi. Garibdir ki, niyeti görünüşte tamamen hayır ve güzel çalışma iken **(merhamet etmeyene merhamet olunmaz)** hadîs-i şerifinin anlamı galip gelüp, belâ tehlikesine düştü ve kimse acımadı.

Tamamlama :

Vaktâ ki Kapudan paşa vezir oldu, iki günden sonra kapudanlık, kubbe-nişin **(kubbealtı veziri, bakanlar kurulu üyesi)** vezirlerden Çavuşoğlu Mehmed paşaya verildi ve defterdar paşaya düşmanlığı muhakkaktı. Lâkin hazinenin sıkıntısı meydanda.. Defterdar da iş bilir, akça temin etmeğe kadir olmakla, intikam almağa başlamadı ve kendisi kapudan iken, şehit vezire **(Tarhuncuya)**, defterdara ısrarlar idüp «akçe!» deyu iki ayaklarını bir pabuca koymuştu. Şimdi iş başına düşüp, ortalığın sıkıntısını gereği gibi anlayup «para tedarikinde hâlimiz nice olur?» deyu şaştı. Mecburen defterdar paşanın yüzüne gülüp, yerinde bırakmak için hil'at giydirüp «ulûfeyi tamamlamakta çalışıp himmet eylen» deyu dostluk muamelesi gösterdi.

Öldürülen vezirin kethüdası Mümin ağayı habsedip akçe isteğiyle işkence yapılmasına ferman eyledi. Zavallı ırz ve canını korumak için kırk kese akça verdi. Daha istenilüp cellât eline verildi. Kolları ve boynu çıkarılarak bütün varı

yoğu doksan kese zabtolunduktan sonra yine şiddetli eziyetler edildi. «Akça ver!» deyu ısrar ettiler. Zavallı Mümin ağa:

«Bizim paşamız rüşvet almazdı. Âlem bilürdü. Onun vaktinde hiç bir işe, azil ve tâyine karışmadım. Bu devlette, bir kimsenin büyük bir iş içün, büyük bir para alup da duyulmamasına imkân yoktur. Vezir kethüdalarının, hattâ bütün mansıb sahiplerinin tabiî gelirleri ve menfâatları kanunları malumdur. Gelir ve masrafım hesab olunsun! Tabiî gelirden hariç, hediyeler ve badehava diye de arzunuza göre birşey tahmin olunsun.. Ona göre benden mal istesünler!»

deyu feryad idegördü. Faydası olmayup:

— Tiz gidi! Akça çıkar!. Yoksa seni tepeleriz!

Şeklinde eziyet ederlerdi. Allahümme âfinâ..

Tezkire-i sâni (ikinci tezkireci) Boğuk-zâde Vecdi çelebi, Tarhuncu'nun iltifatını gören kimse olmak dolayısiyle o da hapsolunup, reis efendi ve bazı ileri gelenlerin şefaati ile bir kaç kesesi alındıktan sonra affolunup kurtuldu. Fakat Mümin ağa hapis ve azabda kaldı. Fazla değişiklikler ihtimaline binâen halk dilinde çeşitli lâflar çoğaldı ve Ece-âbad Türklerinin «kaldır tutmacı, götür tutmacı» darbımeseli söylenmeğe başladı.

Değişiklikler :

İşbu cümâda'l-ûlânın birinci gününe rastlayan nisan başında defterdar paşa azlolunup Tameşvar eyâleti verildi. Vâkıa yeni vezir, iş icabı güleryüz gösterüp yerinde bırakarak hil'at gidirüp «göreyim seni, nasıl hizmet edersin!» deyu okşadı. Fakat Zurnazen paşa biliyordu k, lütûf ve ikramı, iş icabıdır. Şehit edilen vezir (Tarhuncu) zamanında tersâneda çekişüp birbirlerine söyledikleri kelimeler zekkum gibi idi. Hâtırdan çıkmamıştı. Doğrulukla hizmete ne kadar etekleri beline dolasa, maaşları tamamladıktan sonra intikam alacağını anlamıştı. Bu yüzden tedbirinde âcz ve yorgunluk gelüp, Tarhuncu-Ahmed paşa vaktinde yaptığı hokkabazlık ile bir iş görmedi. Hemen, sersem ve şaşkın, âciz bir halde

teslim oldu. Vezir de onun çalışmasından ümidini kesüb Tameşvar'a yolladı. Tameşvar'da olan sabık defterdar Emîr paşayı Kanije'ye gönderdi. Ve Defterdar-zâde Mehmed paşa, defterdarlığı isterler iken onlardan dönülüp, hâlen başbaki-kulu (S.B) olan Moralı Mustafa ağa ki, Gümrük emini Ali ağanın gulamlarından idi, birdenbire baş defterdar eyledi (Maliye vekili).

Cumâda'l-ûlânın onyedinci perşembe günü seher vakti, Haraççı Tapkapulu Mustafa ağayı gönderüp:

— Var, başbaki kulunu çağır!

deyu ferman eyledi. O dahi varup getürdükte defterdarlık hil'ati giydürüp:

— Oğûl, göreyim seni! Pâdişâh'a nice hizmet idersin?!.

deyup kendi müteferrika (S.B.) ve çâşnigirlerini ve diğer ihtişam esbabını koşup defterdarlara lâyık bir süslü at çeküp bindirüp evine gönderdi. Ve beylerbeyili kpâyesi ile Mustafa paşa denildi.

Eski Reisül'kâttab mevkufatçı adıyla meşhur olan Mehmed efendi ki Mülteka'l-Bahr'ı şerh ve tercüme edendir, baş muhasebeci oldu. İki günden sonra damadı Bolevî (Bolulu) Mecdi Mhmed efendi ki — muâheze ve müsadere belâsiyle evvelce adı sanı unutmuş idi — cizye muhasebecisi oldu.

Bu sırada yeni yeniçeri ağası dahi ocak silsilesi idüp âses-başı (S.B.) damadı kethdüa beyi sekban-başı ve zağarcılıktan azlolunan Tireli Mehmed ağayı kethüda bey, ve Samsuncu Mehmed ağayı zağarcı-başı eyledi.

Vezir Derviş paşa kapudan iken sekban-başı olan Kasım ağa-zâde Ali ağadan kıymeti ile bin kuruşa bir at istedikde gurur ve sefahet yüzünden esirgediğinden başka:

«Ol atı pâdişâh için saklarım. Kapudan gemide atı neyler!»

deyu sefihce bâzı mânasız sözler söylemişti. Bu defa vezir oldukta kendine pişmanlık gelüp ol atı ve onun on misli kadar da hediye ekleyüp vezire gönderdikte, vezir reddedüp kabul etmedi. Ve kendine, babasının vilâyeti olan Ohri sancağını verüp:

— Durma, tiz çık!

deyu ferman eyledi. Çelebi, yüzbin çalışma ve para vire-rek gitmekten kurtulup azlolundu ve korkmuş olarak kaldı. Gitmekten kurtulmak içün yirmi kiseden fazla akçesi gitti. Dili belâsının cezasını çeküp, vezirler hakkında söz söyleme-nin zararını öğrendi.

Ağalıktan azlolunan Süleyman paşa ki, Ahmed paşa merhumun son günlerinde açıktan sadrıâzamlığa talib olup sonra sadrıâzamlık tamahı ile, Ahmed paşa hakkında yalan söyleyüp olmayanı isnad ederek ağır bir vebali boynuna al-mıştı, mühür Derviş paşaya verilince kendisi günahkâr, eli boş ve ümidsiz kalmıştı. Sadrıâzamlık mührünü istediğini Derviş paşa bildiği için Girid'e tâyin etti. Adı geçen Süley-man ağanın etekleri tutuşup, Enderun-u hümâyûnda kendi-ni aldatan hâmilerine **(himâye edenler)** düşüp :

«İnsaf mıdır ki, beni aldatub iş bittikden sonra göz yumduğu-nuzdan başka beni vezirin pençesine teslim ettiniz! Bizi Girid gibi mihnet kuyusuna salub, beni idam etmek, Allaha ve resule bari sahib çıkub bu vartadan (uçurumdan) kurtarın.. Hiç bir memuriyetsiz İs-tanbul'da oturmağa râzıyım!»

deyu tezkire yazarak yalvardı. Bir gün ansızın vezire bir hat **(pâdişâh yazısı)** geldi:

«Süleyman paşa lalamı Girid'e göndermeyesin! Bunda (burada) otursun.»

deyu buyrulmuş.. Meğer evvelce Erzurum'dan ve şimdi de Rumeli'nden azledilen başka bir Süleyman paşa vardı. Vezirin kaafsında, anı dahi Girid'e göndermek kararı var-mış.. Ağalıktan ayrılan Süleyman paşa içün, çıkan emre ay-kırı olarak bir emir verileceğine ihtimal vermeyup, hattın **(pâdişâh yazısı, emri)** öteki Süleyman paşa için zanneyle-miş.. O gün ikinci Süleyman paşa vezirin ziyaretine gelmiş. Sadrıâzam ona hitab edüp:

— Sizin içün bir hattı hümâyûn geldi. Aslı nedür?

deyu söyledikte, Süleyman paşa büyük yemin edüp, ken-dini kurtarub şöyle dedi :

— Bu duacıları, bütün ömrüm boyunca içerüye (saraya) tezkire göndermek ve perde arkasından iş görmek yapmamışımdır. Arzularımız olduğu vakıt vekilüssultâna (sadrıâzam) vasıtasıyla inha ve iltimas ederiz ve, ol, biz değilüz.. dedikde, Celeb Süleymen paşa olduğu anlaşılınca vezir padişaha telhis (I.S.) yazdırup:

«Süleyman paşa kulun, yeniçeri ağalığından çıkmakla, yeniçeri arasında yüksek nâmı vardur. Girid'e gittiği takdirde askerî hizmetde kullanmak hususunda meziyeti muhakkakdır. Daha bugüne kadar bir sefer görmeyüp, cenk işlerinde acemidir. Srdaer-ı Ekrm Hüseyin paşanın yanında harb ve darba âid ahvali görüb vezirler için çok mühim olan yiğitlik ve şecâate alışması kendisi içün de çok faydalıdır. Bundan başka, zengin kulundur. Şimdi gençlik günlerinde beden kuvveti ve zenginliği olmakla din uğrunda hizmet eylesün!»

deyu bildirdikte, mutlaka Girid'e gitmesi içün hattı hümâyûn (pâdişâh emri) çıktı. Vezir yine lütfen Malatya sancağını hâs (S.B.) olarak verüp Girid'e gönderdi.

Vefat eden Han-zâde Sultânın kocası Nakkaş-Mustafa Sivastan azlolunan Tekeli paşa, Süleyman paşa ile beraber Girid'e memur oldular. Kethüda bey, Tireli-Ahmed ağa ve Zağarcı-başı hep bunlar yeniden Girid'e tâyin olundular.

Evvelce Kardaş Hatmanından birkaç kazak gelüp, Boğdan hududunda bir miktar yer ile davul ve alem (sancak) rica etmişti. Ahmed paşa zamanında hil'atlar giydirilüp eski toprağı, adı geçen Hatmana eyâlet nâmiyle verilmekle karara bağlanmış olup, henüz neticelenmemişti. Derviş paşa vezir olunca düşünüp, Eflâk beyi kızını oğluna alıverip akraba olan Kazak kâfirine memâlik-i mahrûseden yer verilmesi, memlekete yabancı ayağı komak olup Kubad ve Hâris meselesi gibi devletin zayıflamasına sebep olacağından ricası reddolundu. Verilen cevabda:

«Bugünedek sen hân hazretlerine bağlısın.. Lehlilerden aldığın yerler sana kifâyet eder. Sana riâyet olunması yine hân tarafından olmak gerekdir. Bu taraftan memleket istemek münasib değildür. Durduğun yere kanaat edüb, müracaatını hân tarafına idesün!»

deyu cevab verildi.

Veziriâzamın ilk günlerinde olan işlerdendir ki, vezirin çaşnigir-başısı ki (S.B.), densiz bir Macar kölesi idi, Macar vilâyetine elçilik ile tâyin olunup, elliden fazla menzil ile gönderilmişti. Karin-âbad'a uğradıkda parasız olarak yiyecek istedi. Halbuki emrinde akçasiyle verilmesi yazılıydı. Karin-âbad kadısı Dülger-Mûsâ efendi adında ihtiyar ki Selâse efendinin ana bir kardeşidir, bir salih ihtiyar olmagın (olmakla) Karin-âbad kendisine, ebedî olarak verilmişti. Çaşnigirin (S.B) zulmüne müsaade etmemekle, hatırı kırılup, Macaristandan dönüşünde yine Karin-âbad'a uğrayup kadının mahkemesini adamlarıyla kuşatup:

— Baka bre kadı! Sen niçin bana zahire vermedin?

deyüp, kadının dahi elinde olan emr-i şerif (pâdişâh emri) halkın önünde okundu. İçinde (akçası ile) kelimesini halk işitti.

— Ben sana ve elli kadar adamına parasız birşey alıvermeğe kadir miyim? Bu ne gûne muameledir?

dedikte, meğer mel'un bir hizmetkârına bir deste sopa vermiş..

— Götür şunu!

deyu hizmetkârının elinden alıp ihtiyarın başına ve vücudunun diğer taraflarına girişüp, heman beline üç kere vurup:

— Ben İstanbul'a varıncaya kadar üç kadı tepelemeğe ahdim vardır. Birincisi sensin!.

deyüp, bir bir üzerine vurulan darbeler ile kadının hâli tamam oldukta güçlükle elinden kaçup, haremine kaçtı. Arkasından adamlarıyla kadının haremine girüp eşyasını yağma etti. Kethüdasını ve bir iki adamını dahi döğüp yaraladı. Ve çıkup gitti.

Ahali, kadı ile beraber İstanbul'a gelüp şikâyet ettiler. Fetvâ istenildikte Eşedd-i ukubet (en şiddetli ceza) deyu buyrulup, İstanbul Kadısı Rahmetullah efendi mevlâ tâyin olundu. Çünkü Kazasker sulha çalıştı. Divânı mevlâ istemiş-

lerdi. Anlatıldığı şekilde dövdüğü ispat olununca Rahmetullah efendi katli içün fetvâ yazdı. Müftü dahi (**en şiddetli ceza ile katl**) deyu fetvâ vermekle o kötü tabiatlı Macarı haps ettiler. Ama Enderûn-u hümayûn (**I.S**) halkı ve pâdişâhın silâhdarı celeplik gayretini güdüp herife sahib çıktılar. Müftüye haber gönderüp:

«Sultanımın müvezzii ve çelebi kahvecisi rüşvet ile cihânı berbad ve ûlema tarikini fesada vermişken anların cezalarından göz yumulub bu maddede, arada adam katli olmadığı halde katil fetvâsı ne demekdür?»

deyu hürmeti yırtacak derecede türrehat (**saçma sapan sözler**) ettiler. Vezir ise ûlemânın ırzını korumak kararında idi.

«Elbette katlolunub fetvânın emri yerine getirilmelidür.»

deyu ayak diredi. Vezire on kise akça vermek, kadının zâyiatını kendi defteri gereğince ödemek, ve barış bedeli olarak beşyüz kuruş vermek üzere sulha istediler ama vezir râzı olmadı. Fakat sonradan Enderûn halkının yardımı ve arkaya alması ile bu şekilde sulh olmağa karar verildi.

Elhamdülillâh, şimdiki asrımızda ilmi şerife rağbet ve şeriat hâkimlerine hürmet ve riayet o derecededir ki, bu çeşit eziyetin bir mübtedi (**yeni başlamış**) softaya dahi yapılmasına büyük vezirlerin ve müftü hazretlerinin rızaları yoktur; büyük âlimler, bilhassa yüksek makamlardaki hâkimler, etrafındaki adamlarına ruhsat vermeyüp, dünya çirkâbı ile iffet ve vekar eteklerini kirletmemek gerektir ki, bu çeşit vak'alarda hakkı icra ve şeriat hükmünü yerine getirmekte Sözleri, çekilmiş kılıç gibi tesir eyleye.. Bir alay halkın âvam kısmının kulların en faziletlisi olan ûlemâyı (**bilginleri**) tahkir etmek revâ mıdır?

Ûlemâ hesabsız para toplayup her ne kadar dünya süslerine meyil ve muhabbet ederlerse, yine anların en mürtekibi (**rüşvetle iş gören**), âvamın zaif ve perhiz ideninden daha faziletlidir demişler. Ama halk bu hususta gafil olup ilm-i

şerifin değerini ve ûlemânın şerafetini, yüksekliğini anlamaktan âcizdir. Saf olanlar dünya metâına meyl ve muhabbet ederler. Bir garib görünüşdür ki altında nice ince bahisler vardır.

Bahaî efendi bu mes'elede hasedcilerin söyledikleri halt etmelerden dolayı kederlendi. Fakat derhal intikam almakla anları terbiye etti. Pâdişâhın silâhdarı vezirlik ile taşra çıkmak istedi. Müftü efendinin hakkında söylediği mânâsız sözler zabtolunmuş olmakla, müftü cenabları içeriye (saraya) haber gönderüp:

«Silâhdarların vezirliğe çıkmaları, otuz yıl haremi hâsda (I.S.) durmakla olurdu. Şimdü yedi sekiz senede silâhdar olurlar ve vezirliğe çıkıyorlar. Reâyâ perakende ve zayıf, memleketler ve eyâletler harab. Vezirler çok, yüksek memuriyetler yok. Vezirliğin dahi muazzez ve hürmete lâyık olması, vezirlerin az olduğu zamanda olur. Şimdü İstanbul'da vezirler beylerden çoktur. Böyle iken silâhdar ağanın vezirlik ile çıkmalarında devlet menfaatine ne gûne iş tasavvur edilür Bilelim. En haklı ve en lâyık olan budur ki eğer vezirlik ile çıkmağa rağbetleri varsa uzun uzadıya otururlar. Uzun zaman emekdar ve pâdişâhın inâyetine lâyık oldukları zaman, vezirliğe isteklerine nâil olurlar. Eğer acele ile çıkarlarsa, müteferrikalık (S.G.) ve kapucubaşılık ile kanâat ederler. Hak sahibi olmanın yolu budur.»

deyu mâni oldular. Büyükler ve bilhassa meşâyih-i İslâmın hakkında söz söylemek, kişinin devletine mâni olur, faydalarını ve sadetini keser. Dedikleri sonu hikmet olan sözün mânâsı zuhur etti. Silâhdar ağa, o ûlemâyı hor gören adam, Macar kâfirini kurtarmak için müfti hakkında söylediği yersiz sözlerin uğursuzluğu ile vezirlikten mahrum oldu.

Bu sırada Baltacılar Kethüdası Hacı-Ahmed, müteferrikalık (S.B) ile çıkup, iki adam aşuru Elhac-İbrahim adındaki zengin baltacı, yirmi kese vererek kethüdâ olup, Hacı İskender oda-başı, Kahveci-başı Şaban bölük ağalığına nâil oldu. Sipâhiler ağası azlolunup Gurâni'li Şaban ağa bölük ağası oldu.

Mümin ağa ki şehit vezirin **(Tarhuncu Ahmed paşanın)** kethüdası olmakla halen hapse atılmış ve doksan kesesi alındıktan sonra yine işkence altında perişandı. İşbu cümâda'l-ûlâ sonlarında, kayınbiraderi Siyavûş paşadan vezire şefaat mektubu gelüp yazmış ki,

«Enîştemiz Mümin ağa hâlâ hapis ve cefâda imiş.. Malûmunuzdur ki sadrıâzamlık rütbesine biz dahi nâil olduk. Kethüdaların ne cürmü vardır? Halbuki katlolunan Ahmed paşa merhum, ol mevkide (sadrıâzamlıkta) sizden ve bizden ve diğer eskilerden daha lâyık ve âdil idi. Devlet nizamına ne güne doğrulukla etekleri belinde çalıştığı sizin ve cümlenin malûmudur. Karşılığında bostancı cellâtları elinde horlukla katlolundu. Acaba bu hizmetler karşılığında cenabı şerifiniz ne gûnâ lûtfa nâil olmak düşüncesindesiz?. Bizimle yakınlığı malûm iken bu eziyet ve cefaya uğramasını beklemezdik. Halen af buyurulması rica olunur»

deyu birçok târizlerde (S.B) bulunmuştu. İbşir paşadan dahi aynı şekilde bir şefaat mektubu gelmişti. Sonra doksan keseyi yüzotuza ulaştırmak üzere cezası affolunup, geride kalanına kefil vermekle salıverildi.

Mümin ağanın cürmü bu imiş ki, paşası Ahmed paşa (Tarhuncu) devlet nizamını düzeltmek dâvasıyle imkân derecesinde kanunlara riayetkâr idi. Mümin ağa da efendisinin gidişine göre harekete mecbur idi. Katlinden evvel Vâlide Sultan kahvci-başısı Şaban Hâlifenin, yüzotuz akça tekaüt **(emeklilik)** ile taşra çıkması ferman olunup, bu haber ile Şaban Hâlife kethüdaya **(Tarhuncunun kethüdasına)** gelir. Kethüda dahi:

— Behey adam.. Baltacılar kethüdası dahi dün seksen akça ile çıktı. Sana yüzotuz akçayı sâhib-i devlet **(sadrıâzam)** çok görmez mi? Allah versin, ben hayrı menedici değilim. Fakat devletlûnun **(sadrıâzamın)** meşrebi mazbuttur. Kanuna aykırı, hatâlı iş etmiyeceğini bilürüm..

deyüp beraberce vezirin huzuruna varup arzeder. Vezir bir mikdar başını eğüp, sakalını karıştırup sustuktan sonra Şaban Hâlifeye yol tutup:

— Yoldaş! Devletlû ve iffetlû Vâlide Sultan efendimiz ve şevketlû hünkârımız bu kullarına masrafları azaltmak ve işlerin tanzimini tenbih ile ferman buyurdular. Bu hususta sana fazlasıyla lütuf ve ihsan ederek, senden beş altı ay evvel baltacılar kethüdasının seksen akça ile çıktığı gibi, sana da o mikdarın verilmesidir. Halen böyle olduğuna göre devletlû sultan efendimiz dahi yüzotuz akçeye razı olmazlar..

deyu vâlide ve kızlarağasına böyle haber göndermişti. Anlar da iş icabı «doğrudur» deyüp sustular. Fakat kendi aralarında:

«Bu herif ne yabana söyler!.. Biz ana hazineyi israf etme, sıkı tut.. Geliri çoğaltmağa, masrafları azaltmağa çalış dedik ise bizden dahi esirge.. Emekdarlarımızı ve istediklerimizi kayırmak teklif etikçe sözümüzü dinleme.. Şefaatımızı reddeyle dimedik.. Bu adam ele avuca sığmakdan çıktı.»

deyüp bunun gibi birkaç madde daha olmuştu. Bütün harem-i hümâyûn kendinden yüz çevirdikleri içün idamına çalışup, haksız yere katli işinde birleştiler.

Bu hikâyeyi pâdişâha bildirüp, sarayı âmire **(Topkapu Sarayı)** emekdarlarına, bunca dirlik teklif olundukça karşı gelüp dermiş ki:

«Ortalığı değiştirmedikce biz vâlidenin ve ağanın ağırlığından kurtulamazız. Hoş imdi...»

deyu içinde olanlardan birşeyler sızdırmış.. deyu Şaban Hâlifeyi de şahit göstermişler. O dahi:

«Şevketlû pâdişâhım! Kendinin (Tarhuncu Ahmed paşanın) ve kethüdâsının hareketleri başkadır. Bu devleti benim sanmışlar. Heman suikasdlarından Allaha saklaya..»

deyüp, Süleyman paşa ve bu makule birkaç hatırı kırık olanlar ağız birliği edüp zavallıyı katlettirdiklerinde kethüdasını dahi bu belâlara uğratup gûya intikam aldılar. Mümin ağa evvelden zengin ve Mısırda köyleri ve İstanbulda emlâk ve âkâra mâlik kuvvetli adam olmakla herkesin hase-

dini çekerdi. Ahmed paşa dahi böyle paraya doymuş bir adamın kethüdalık etmesi münasibdir deyu kullanmıştı. Hasedcilerin belâsına uğrayup, paşasına isnad edilen asılsız günaha ortak edilüp, işkence çeküp bu kadar paradan ayrıldı.

Ve yine bu ay içinde zuhûr eden işlerdendir ki, evvelce merhum Fâzıl Hüseyin paşanın bâzı cariyeleri ile evlenen İbrahim paşa adlı zâlimi Gürcü paşa, sadrıâzamlığı zamanında bir mikdar rüşvet alup kendi kardeşi Cafer paşa üzerinden Adana beylerbeyisi yapmıştı. Vardıkda nice zulmedüp Adana kadısı Balta-zâde Tosyalı-Mustafa efendi nasihat edüp fukarayı zulmünden korumak yolunu tutmakla aralarında büyük anlaşmazlık hâsıl olmuştu. Nihâyet zâlim İbrahim paşaya sarıcalar (S.B) bölük-başısına:

«Elbette var, kadının başını gesüb getür!»

deyu üstüne düşüp bölük-başı aklı başında bir kimse olmakla:

— Sultânım, sen ne dersin!. Kadı başı kesilir mi! O şeriat hâkimidir! Anın başını paşa kesemez.. Meğer İstanbuldan alâkanı kesesin.. Alâkanı İstanbul'dan kesdiğin takdirde kanda gidersin? (Nereye gidersin) Celâl mi olursun?

dedikde paşa, adı geçen gazab edüp:

— Benim emrimi tutmazsan, yıkıl şundan bre erkânsız korkak!.

deyu sövdü. Sonra bir başka azguna ferman eyledi. Ol habis dahi:

— N'ola!.

deyüp itaat sûreti gösterirken evvelki bölük-başı herife:

— Baka âşık! Ne işlemeğe gidersin?! Paşamıza olmuş olacak.. Hiç şeriat hâkiminin katlolunduğunu görüp işitmiş var mıdır? Bu fesaddan vazgeç... Yoksa hepimizi vilâyetli tepeleyip, İstanbul'dan cezamızın verilmesine bırakmazlar.

deyüp, diğer adamları dahi hücum ile menettiler.

Kadı, Reis-ül'kâttab Şâmî-zâdenin yakınlarından idi. Mektup yazup ona bu ahvâli bildirdi. Reis dahi adı geçen paşaya bir paylama mektubu yazup:

— Sen kendini ne oldum sanursun? Kadı efendi ile bir hoş geçinmek gereksin.. Ve illa iş başka olur!.

deyu tehdid etmiş..

Bu sırada halkın gayreti zuhur edup paşanın adamlarından bir mel'unu, Cenab-ı Resâletpenâhın şeriatına dair, katli icabettirecek yersiz bir söz söyleyüp, halk da «hay kâfir!» deyu hücum ettiklerinde kaçup paşasına sığınur.. Halk da toptan sarayı kuşatup herifi şer'an isterler. Paşa vermedikten başka ona benzer bir ağır sövme de kendisi söyleyince, halk tamamen toplanup:

«Bre bunun kendi de, adamları da kâfir!»

deyu toplanup, hem herifi, hem paşayı elli kadar adamlarıyla katledüp, paşanın ayağına ip takup sürüyüp, çamurlara buladıktan sonra bir kâfir mezarlığına başaşağı koydular. Neuzubillâh-ı teâlâ.. Şer'-i şerîfi yırtmak, dünya ve ahrette kahr ve şiddetli cezaya sebep olduğunda şüphe yoktur.

Bu haber İstanbul'a aksettiğinde Adana eyâleti Derviş ağa damadı paşaya verildi. Ve Gürcü paşa biraderi ki, Adana'da azledilmiş olarak otururdu, İstanbul'a gelmesi içün emir gitti..

Topal-Mustafa Efendinin Vefatı Ve Küçük Silsile :

A'rec (Topal) Mustafa, Bursalı-Mehmed adlı bir imamın oğludur. İlk bilgileri tamamladıktan sonra İstanbul'a gelüp bir zaman Yarhisar odalarında talebeye ders okutup, Ganizâde, adı geçenin ilim ve faziletini görüp rağbet ve iltifat etmekle «A'rec» deyu şöhret buldu. Anadolu kaleminde nice mansıbları zabteyleyüp Nazilli kadısı iken, Silâhdar paşanın mütesellimi (I.S) şikâyet etmekle, Sultân Murad ortadan kaldırılmasına ferman etmişken âyan ve erkân, adı geçenin hâlini bildirmekle affettiler. O tehlikeden kurtulmak, pâdişâh tarafından bilinmiş biri kişi olması, nam ve şânını yükseltti ve ilim erbabı aarsında tanındı. Kadılıktan vazgeçüp

bin kırksekizde ders vermeğe başladı. Meşhur molla Çelebi imtihanında risâle yazup, İznik'de Süleyman paşa müderrisi olmuştu. Arkadaşı olan Muid-Ahmed efendi eŞyhülislâm oldukda, Sinan paşa haricine **(orta derecede medrese)** getürüp sahn **(yüksek medrese)** de karar kıldı.

İşbu sene rebiülâhırının onüçüncü cum'a günü intikal edüp **(öbür dünyaay göçüp)** Kemâl paşa-zâde efendi yakınında gömüldü.

Kâtip Çelebi merhum fezlekede der ki, yaşı seksenden fazla idi. Adı geçenin ma'kulât ve menkulât ilimlerinde fazla hazırlığı ve kavrayışı herkesce bilinen, arabca ilimlerinde mâhir, ahlâklı, mütevazı kimse idi. Onbeş sene durmadan ders vermekle meşgûl olup, büyüklerin çocukları ve misafir talebelerden, öğretilmesi kabil olanları faydalandırmaktan geri kalmazdı. İstanbul'a vücudü bereket ve herkese ilim dağıtması rahmete sebep olmuştur. Kâtip Çelebi birkaç sene dersine devam edüp makulât metinlerini ondan istifade etmekle «sohbetinden istifade ettiğimiz bilginlerin en bilgini idi» deyyu medhetmiştir.

Fâzıl A'rec'den boşalan sahn medresesini müftü, Soğukkuyuda, Pîripaşa medresesinden Çıracı-zâde'ye, anın yerini Şah hubandan Kabakulak damadı çelebiye, anın yerini Seyid Hasan paşa medresesinde —ki Zincirlikuyu hamamına bitişiktir— Hüseyin paşa-zâde İbrahim efendiye, anın yerini Koğacı Dededen İlyas Dede-zâdeye, anın yerini evvelce Edirne'de Mirmirandan azledilen Celeb Mûsâ efendi-zâde Çelebiye virüp İbrahim paşa maddesinde Bergus meşhur iken, Şah hubana olmasından yârân dedikodu koparup, onun gibi Âşık paşalı Şeyh-zâde Emîr Çelebi ile Çömez Ahmed emir gereğince risâleler yazmışken Çıracı-zâdeye tâyin olunduğundan mânalar virup, Seyid Hasan paşadan geride kalan Serbendi-zâde Küçük Çelebi garazları kırmağa meşgul olup, Beyazî-Hasan efendi ki aslen Bosna'lıdır, meşhur Ruznâmeci İbrahim efendiye yanaşup arzusuna ulaşdı ve Hoca Ömer efendiden mülâzim ve müderris oldu, Vâlide Sultandan Mekke-i

Müherreme, Bursa, Edirne ve İstanbul kadını olmuştu. Cümâda'l-ûlânın yirmisekizinci günü vefat etti.

İlim ehli ve dindar adamdı. Bir oğlu kaldı ki, sonradan Beyazî-zâde dimekle şöhret buldu. Haleb ve İstanbul kadısı, sonra Anadolu ve Rumeli Kazaskeri olmuştu. Azametli, fâzıl bir zâttı. Bindoksanbir senesinde Anadolu Kazaskeri iken, huzurunda bir hâtunun bir Yahudi ile zinâ yaptığı sâbit olup hücceti (I.S) verilmekle At Meydanında pâdişâh, vezirler, devlet büyükleri ve bütün halk toplanup, hâtunu recm (taşlamak) ve Yahudiyi katlettiler. Peygamberimiz zamanından bu âna gelinceye kadar benzeri görülmemiş olan bu olay, adı geçen mollanın ısrariyle vücuda geldi. Netekim tafsil olunsa gerektir.

Kapudan Çavuş oğlu Mehmed paşa cemâzil-evvelin sonunda ki, rûz-u hızırdır, beş gün evvel idi, donanma ile tersâneden kalkup şenlik ile Beşiktaş önünde demir attı. Ertesi gün Yedikule önüne vardıklarında Bucak bağında vezirâzama ziyâfet çeküp hediyeler verdi ve Akdenize revân oldu. Cümâde'l-âhire sonlarında Ak-Mehmed paşa Şam'dan azlolunup yerine eski baş defterdar Halıcı-Mehmed paşa tâyin olundu.

Haleb âyanından bu sırada Salkım-Mehmed ağa vefat idüp yirmibeşbin kuruşa yakın taksim resmi çıkardıktan sonra, İbşir paşa ki —Haleb Valisidir— «kazaskere bin kuruş yetmez mi?» deyüp artanı kendisi yuttu ve Salkım'ın mirâsına da ortak ve vâris (mirâscı) olup kendine yarayan samur, binek hayvanları, at takımı, kılıçlar gibi kıymetli şeylerden pek çok şeyi artırma suretiyle alup, bin kuruşluk şeyi ikiyüz kuruş kıymetle bir ağasının üzerine yazdırdı ve değerli şeyleri değmez fiyatına bu şekilde elli altmış kiselik şeyi aldıktan sonra gûya alan ağa mahkemeye varub, ölünün veresesi vasisini getürüp, satın aldığı eşyanın değerini, noksansız aldık deyu ısrar edüp, ve anlar dahi İbşir paşanın korkusundan ikrar ettiler ve şeriat hükmüne göre bir hüccet aldı.

İbşir paşa o yetimlerin bu yoldan birçok eşyasını yutup

zulmeyledi. Bundan sonra adalet ile dünyaya nizam ve intizam vermek dâvasında olmak ne dimekdir?!.. İbşir paşa bununla da kanaat etmeyüp Salkım-Mehmed ile alış veriş eden tüccarı haber alup, bunların isimleriin bir deftere yazup, Salkım-Mehmed'in vasi (S.B) ve veresesini (S.B) aldatup «Size onlardan çok şey alıveririm. Tarafımıza yaptığınız hizmetin ödenmesi olur» dedi. Onlar da gerçek sanup, tüccara hasım (düşman) olmağa kalkışmalarıyla, İbşir paşa o tüccar ve zenginleri huzuruna getirdi ve:

«Sen salkıma şu kadar kise borç para veirüb, şu kadar senede her sene şu kadar fâiz almışsın.. Aldığın fâiz, re'sülmali bile aşmış.. Aldığn şeriata aykırıdur Geri vir,»

Deyu hükmedüp, herif namus belâsı sulh olmağa yanaşup ve üç kese beş kese verüp, eline hücceti (senedi) alup ırzını satun alurdu. Kiminden faiz, kiminde ortaklık öyle tüccarî tamamen hakladıktan sonra köy ve ekili yerler sahibi olan zenginleri ve hal ve vakti yerinde reâyâyı huzuruna çağırup «Sizde Salkım-Mehmed'in akçası ve mîri malı bakiyesi (artığı) vardır» deyu dilediği gibi haklayup, bu aralıkta vermek istemeyenleri azarlayup «Sen Salkım'ın malını yiyüp bir alay yetimlere zulmetmek istersin! Bre tamahkâr zâlim! Senin hakkından gelinmek gerektir!» deyu işi gürültüye getirerek suçlu edüp levend hapsine vererek fazlasıyla cezasını alurdu.

Haleb âyânından (ileri gelenlerinden) biri nakleder: Benim Salkım ile, bir zerre dahi alâkam yok iken, tutup «sende sekiz bin kuruş ortaklık malı varmış» deyu hüküm eyleyince eteğine düşüp, ikibin kuruş vereceğim vardır. Daha fazla değildir. Lütûf eylen!» deyu inkârdan sonra muaheze (S.B) korkusundan mecburen kabul etmekte:

— Var git kethüda ile söyleş!

Deyu taşra yolladı. Kavga ve münakaşadan sonra ister istemez dörtbin kuruşumu aldılar. Korkusundan hiç kimse birşey söylemeğe kadir olmayup her ne buyurursa «Öyledir.

Söz sizin söylediğiniz gibidir, halk hakkına râzı değildür» dirler idi.

Haleb'de İbşir'in üçyüz içoğlanı yüz kadar katar ve iskemle sahibi beyler kadar ihtişâma mâlik, ağa namına vilâyet bakıcısı, saruca ve sekban ve piyade ikiyüz kadar bayrağı vardı. Hizmete giden en âdi ağası, vardığı kazadan dört beş kese almadan geri gelmezdi, anı da beğenmezdi. Bu suretle paşa hazretleri iyi hâl ve takvâ (S.B) iddiasında olup perşenbe ve pazartesi günleri oruç tutar ve her gice, gicenin son üçte birinde teheccüd namazı kılar ve ibâdet eder, ipek elbise giymez, altın yüzük, kuşak ve saat takınmaz.. Tütün içen onun yanında mekrum idi.. Kahve yerine ısıcak (sıcak) süt içerlerdi. Daima beyaz bez ve şallar giyer ve şeyh gibi görünürdü. Ancak okumağa kadir olup tenha meclislerinde Taberî tarihini ve geçmiş günlerde iyi soylu kimselerin hikâyelerini okutup dinler ve hüzün ve hûşû (S.B) ile ağlar ve:

«Kıyâmette hâlimiz nice olur?»

deyu yapmacık şekilde inlerdi. Vâkıâ aklı başında olanlar bu kadar zâlim bir kimsenin zühd ve takvâ (S.B) ile alâkası nedir? deyu hayret iderler. Fakat bunda gizli bir düşünce ve ince bir sır vardır. Haleb eyâleti, İbşir paşa zamanında gördüğü eziyeti hiç bir devirde görmemiş ve anın aldığı parayı, hiç bir vali almamışken o devirden kalma bazı ihtiyarlar, gûya değirmende sakal ağartmış gün görmüş tanınan yâdigârlar, gördükleri ve çektikleri eziyet ve sıkıntının acısını unutup «İbşir paşa kendisi evliyadan, belki de kutub (S.B) derecesinde muttaki (S.B) lerden idi dirler. Adamları yaramaz idi, fakat kendisinin zulme rızası yok idi, oruc tutar, tütün içmez, iyiliğe ve ibadete devam eder, adamlarını iş icâbı nefsini korumak için saklardı dirlerdi. Behey canım, Topal Timur gibi hâricilerin bile ordusunda Kutb-ül-aktab (S.B.) beraber imiş.. Bâzân eskici sûretinde, bâzân deveci ve aşçı şeklinde falan şeyh, falan velî görmüş.. Ya İbşir'in, bu kadar halleriyle kerâmet sahibi olması uzak mıdır?»

deyu mânâsız sözler söyleyüp İbşir'e kerâmet isnad et-

mek dâvâsına düşmüşler.. Halen Arabistanda pek çok birşey anlamaz eşekler, baba ve analarından duyarak bu itikaddadırlar.

Peygamberimizin yoluna ve onun eser-i şerifine uymakda ne büyük faydalar vardır ki, iyi görünüp zulmü ile dünyâyı harab eden müraî hâkimin bile fesadlarını, iyilik şeklinde görüp, kabahatlarını hüsn-ü ta'bir ile te'vil (S.B) ederler. Yapmacık ve taklid ashabına bu derece hüsn-ü zân (iyi zannetme) edilince, hakiki takvâ (S.B. sahibi kmselere, halkın kalblerinin ne kadar üstüne düşeceğini düşünmek gerektir. Biz yine mevzuumuza gelelim.

Evvelce Tarhuncu Ahmed paşa vezir ve Derviş paşa kapudan iken, İbşir ile eski dostluğuna binaen Derviş paşa bir nasihat mektubu yazup:

«Halebde, bu vilâyetin tahammülünden fazla levendlerinizün ve adamlarınızun bulunduğu bu tarafda duyulmuştur Hâlâ pâdişâhımız inâyet ile tam bir anlayışa ulaşub, uyanıklık üzeredirler. Bu ânedek «vezirlerin zulmünden çekindiğimiz içündür» deyu özür dilerdiniz. Şimdi o mahzur mevcud değildür. Sizin içün bu yüzden söz edilmesi münasib değildür. Doğrusu budur ki, haşeratı yanınınzdan ayırub, diğer vezirler gibi itidal ve devlete boyun eğerek müsterih olasız. Size eskidenberü sevgimiz olmakla, dile gelmenizi doğru bulmayub, iyiliğinizi istemek şeklinde maksadımız nasihatdır.»

dyu bildirmiş idi. İbşir dahi cevabında:

«Siz bizim babamızsız, sizi, hakkımızda zulüm ile suçlamazız. Buyurduklarınızın hepsi gerçektir. Ama Abaza Hasan vak'asından berü gelen vezirler, bize suikastdan gerü kalmayub, bize, huruç (pâdişâha karşı gelme) **suçunu isnad etmekle idamımızı istedikleri herkesin bildiği birşeydir. Göz göre düşmanlara boynumuzu teslim etmek ve haksız yere ölmek gücdür. Başımızı kurtarmak içün bu kadar adamı yanımızda topladık. Anların dahi herbiri, düşman iftirası ile ölüm cezasına dûçar olmak tehlikesinde olmakla korkularından yanımıza gelüb canlarını kurtarmak için toplanmışlardır. Bu susuretle korkutulmuş olan asker dağılmağı kabul etmezler. Meğer ki**

siz sadrıâzam ve mühür sahibi olasız.. Size güvenimiz vardır. O vakıt askeri dağıtmak arzu ederseniz dağıtırız. Gel derseniz varırız. Her ne ferdan ederseniz boyun eğeriz ve illâ şimdi çekinmemiz var iken mümkün değildir.»

deyu yazmıştı. Bu kasımda Derviş paşa vezir oldu. Bu mektuplaşma ve cevaplaşmalara binaen İbşir'e mektup yazup:

«Râzı olursanız Haleb'i başkasına verelim, yoksa üzerinizde kalsun... Kendiniz Istanbul'a gelmeğe acele ediniz. Ve pâdivâh katına yüz sürerek kulluk merasimini yenileyüb, kötülük isteyenlerin yalan yanlış sözlerini boşa çıkarub sadakat ve doğruluk muamelesini te'yid edesiz.»

deyu İstanbul'a dâvet ve düğün ve zifâf için müjdeledi. Fakat İbşir paşaya itimad gelmeyüp Derviş paşanın kendine hakikî sevgisini biliyorken, ihtiyatı elden bırakmayarak bu adam kandırıcı okşama ile aldanmayup bakalım, idelim şeklinde oyalama ile işi gecikdirir şekilde cevaplar gönderdi.

Defterdar Moralı, maaşları vermekte el uzunluğu gösterüp bunca yıldanberi sipâhi bölüklerinin maaşı tamamen verilemeyüp, ulûfe zamanı geldikde, nicesinin ulûfesi verilemezdi. Halen adı geçen Defterdar Moralı, işbu Receb aylığını tamamen verdi. Ve vezirin çırağı iken, yeni yetişme ve hareketli bir adam olmakla, paşasının haberi olmaksızın, Enderûna (Saraya) kapılanmak içün hediyeler ve gizli keseler (para) verip ,kendisini himâye edecek kimseler peydâ eyledi. Maksadı, vezir ihtiyar adam olmakla, ona bir hâl olursa (ölürse) onun yerine geçmeğe hazırlanıp, hayâlinde efendisinin yerine almağ hazırlandı.

Akıllılığını ve istidâdını pâdişâha bildirsünler deyu Enderun tarafına kulluğunu anlatup, maaşların verilmesinde ve diğer hususlarda var kuvvetini sarfeyledi.

Bu sırada pâdişâh âlempenâh (**âlemin kendine sığındığı**) birâderleri şehzâde Süleyman ve şehzâde Sultan Ahmed'i

sarayda bulunan şimşirlikde (1) habsedüp kendileri Üsküdar bahçesne gitti. Galiba şehid vezir Tarhuncuya isnad edilen cülûs suçundan ileri gelme olsa gerektir.

Bu sırada eski Defterdar Sarı-Ali efendi damadı Aḥmed Halife zayıf düşünceliğinden dolayu İbrahim Hân-zâde ovasında lâle bahsi ederken, Moralı Defterdarın meydana çıktığı ve on yıldanberü Kara-Mustafa paşa merhumun zaamnından berü olmamış iken, az zamanda sipâhilere ulûfelerini verdiğini konuşulunca, Ahmed efendi hafiflikle söze başlayup:

— Altmışaltı ve altmışyedi seneleri hizmetlerini satup, paralarını aldıktan sonra ulûfe dağıtmak bir hüner midir? Ben de defterdar olsam bu yol ile verirdim. Hüneri var ise, hazır halva gibi olan gelecek seneler gelirlerine ilişmeyüp hakîmâne usul ile akça tedârik edüp ulûfe virsün!

deyu, ûlemadan Sûn'i-zâde o meclisde hazır imiş.. Kalkup vezire varup:

— Altmışaltı ve altmışyedi senelerinin hizmetlerinin satıldığı doğru mudur?

dedikde, paraya yakın olanlarının satıldığı muhakkak iken vezir rezil olmaktan korkup inkâr edince:

— Ya bu çeşid yalanların halk arasında söylenmesi doğru mudur? Bir sefih şöyle dedi, böyle dedi..

deyu anlatınca vezir defterdarı çağırup bu hususu anlattı. Adı geçen defterdarı evvelden dahi sevmezmiş.. Kıbrıs defterdarlığı fermânını verüp bir gemiye koyup, defterdarlık adiyle Kıbrıs'a sürdü.

---

(1) Şehzâdelerin sarayda habsolundukları yer.. Birçok odaları vardır. 12 daireden ibarettir. Harem dairesine bitişik ve şimşir ağaçlariyle kuşatıldığı için bu adı almıştır. Etrafı yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Ve büyük bir de bahçesi vardır. Şehzâdeler burada gayet sıkı bir kontrol altında yaşarlardı.

Garîbe:

Cümâda'l-âhire ortalarında olan işlerdendir ki,

Rûmiye şeyhi merhumun kızkardeşinin oğlu Şeyh Mahmud adlı saçlı kimse İstanbul'a gelüp halvet **(ibadet için tenhaya çekilme)** ve erbâin **(tarîkat erbabının kırk gün süren çilesi)** çıkarup, o sırada kendine keşfolan işlerden olmak zannıyla nakib'ül-eşraf **(I.S)** Zeyrek-zâde Abdurrahman efendiye varup:

«Biz bu söze memur olmuşuz ki, din ve devlet haraba yüz tutub, Müslümanların mihnetde kalmasının sebebi, şer'i şerif terkolunub beylerin ve avretlerin işleri çevirmeleridür. Mademki Vâlide Sultan ve adamları işlerin yürütülmesine karışırlar, fitne ve fesad çoğalur. Gerek olan budur ki, Vâlide Sultanı bir adamla evlendirüb, saray-ı hümâyûndan çıkaralar!»

deyu ısrar ettükte, Abdurrahman efendi vezir ile haberleşüp şeyhe tenbih eder..

«Sakın böyle mânâsız şeyler söyleme.. Sonra zarar çekersin!»

deyu men'edildikçe faydası olmayup «me'mur edildik!» deyu ısrar eyledi. Bunun üzerine buyrultu **(emir)** ile «Şeyh dîvâne olmuştur.. Aklı başına gelinceye kadar tımarhaneye konulsun!» deyu Süleymaniye tımarhanesine kodular.

Tımarhanedeki odasını o gün hizmetçileri, dostları ve sevenleri örtü ile döveyüp ahbablarından günde birkaç tabla nefis yemekler gelüp, ziyâretcileri gelüp buluşurlardı. «Kendi boğazında hak zinciri söz söylediğimiz içün zinciri boğazımıza takdılar» dimekten başka deliliğe benzer bir hâl görünmedi. Fakat halk, olur olmaz sözlere ve dedikoduya bahane ararlar.. «Tımarhaneye bir şeyh konulmuş, seyredelim» deyu güruh güruh varup mes'eleyi öğrenince herbiri hasta akıllarınca söylenüp:

«Vah vah! İşte hak söyleyen böyle olur.. Şeyh, Allahın emrini buyurmuş.. Ya vâlide evlendirilse ne olur?.»

Daha buna benzer haltetmeler çoğaldığından vezir şeyhi tımarhaneden çıkartup vilâyetine gönderdi. Vâlide hakkında evlendirilmesinin câiz olduğunu söyleyenler, devlet merâsimi gereğince mümkün olduğu sûrette Devlet-i âliyyeye olacak menfaat ve zararı düşünmezler. Osmanlı Devletinin başlangıcından beri, büyük pâdişâhların vâlidelerinin haklarını ne suretle mduhafaza edegeldikleri hükümdarca âdâbı bilmezler.. Hakikat budur ki saltanat-ı uzmâ ve mehd-i ulyâ (vâlide sultan) makamlarının kadr ve hürmetini bilmeyenler ve devlet nâmusunun korunmasının neye bağlı olduğunu anlamayanlar, vaktin mızâcını ve nizâmın tab'ını bozan bâzı hususların zararı nedir? Niçün şöyle olmaz diyen fikirsizlerdir.

Benim yanımda adı geçen Diyarbekirli şeyh tımarhaneye lâyıktır. Adı geçen şeyh ma'kûlesi iddia sahipleri, nefsinde keşif sahibi iseler de me'muriyet dâvâsında oldukları takdirde kalblerine gaybdan gelen mânâlara, noksan keşif derler ki, hakikata mutabık değildir. Nitekim fütûhatda, evliyânın mükâşefelerinin tafsilâtı yazılıdır. (1)

Yangın :

Cümâmr'd-Âhirenin yirminci pazar gecesi yedinci saatta Odunkapusu dışında başhaneden ateş çıkup kuşluk vaktinedek Sebzehâne ve Yemiş iskelesi ve Ketenciler ve Zindan kapusu dışında bütün dükkânlar ve Hasır İskelesini yakup, bütün çiniciler tâ kârgir arpa anbarına varıncaya kadar yanup meydanı dolduran pirinç ve hububatı, sahipleri gemilerine çekilüp alarga etmekle kurtardılar. Dükkânlar ve mahzenlerde bulunanların hepsi yanup, habbe (dane) kurtulmadı. Âhi Çelebi Câmii ve mahkemesi, çardak ve sûrların dışında olan binalar hep yokoldu. Bu kadar pirinç ve zâhire yan-

(1) Mükâşefe, târikat ehline Tanrı sırlarının görünmesi... Onların Tanrı nûrunu görmeleridir.

mış iken Allahın emriyle gemiler gelmekle, yine alelâde âlâ pirinç kırk akçaya bolca satılıyordu. Fakat mercimek bulunmayup kilesi iki kuruşadek satulduğu tuhaf hallerdendür.

Sadrıâzam Derviş paşa, bu pazar günü Kadırga limanında olan sarayından göçüp, Melek Ahmed paşa olduğu Arslanhane ardındaki Bayrampaşa sarayına nakledüp oturdu.

Evvelce Gürcü paşanın vezirliğinde Mora paşalığını rüşvet vererek elde eden zâlimlerden Kürd Ahmed paşa Mora'ya varup Trapoliçe'ye tahsildar olan Kapucu-başı Uzun Yusuf ile vilâyetine girmek istedikde orada oturan kuvvetli Ammal (devlet idare adamlarından ileri gelen) lerinden Halil ağa denilen başka bir zâlim, mâni olup, levend (I.S) toplayup, Uzun Yusuf'a karşı koydukda, karşılaşmada bozulup yakalandı. Paşa dîvan edüp, beş on senedenberi Mora müfettişi olan Uzun İbrahim ki, aslında Mora müzevirlerinden, getürüp Halil Ağanın halka yaptığı zulümleri haber verdi, arz ve hüccet (S.B) yazup, Uzun Yusuf «adı geçenin muhasebesini alup İstanbul'a göndersin» deyu verilen emri gösterince, Paşa, Halil'i kardeşiyle hapsedüp o gece ikisini de boğup, varlarını yoklarını zabtedüp, ölülerini çarşuya koydu.

Öldürülen Halil'in diğer kardeşi İstanbul'a gelüp, kendisi ile birlik olanlarla vezir ve müftü huzurunda paşadan ve Uzun Yusuf'dan ve Kadı Uzun İbrahim'den şikâyet edüp:

«Ölülerin göğüslerine haç çizdiler ve haksız yere öldürdüler, Sarıcaları, avretlerimize musallat edüp büyük günahlar irtikâb ettiler.»

deyu feryâd ettikde, zulümleri meydana çıkmakla Ahmed paşa, kapucular odasında, zâlim Yusuf defterdarın yanında habsolundu. Kadı İbrahim dahi şikâyet korkusundan, yakalanmadan evvel İstanbul'a can atup şeyh kıyafetine girüp aba örtünmüş olarak çıkageldi.

Boyacı - Hasan'ın Öldürülmesi :

Adı geçen Boyacı-Hasan kapucu iken iş görmekle kapucular kethüdası olmuştu. Sonra gazaba uğrayarak Göle San-

cağına atıldı. Sonra yine gelüp kapucubaşılık adiyle bu sene surre (S.B) emni olmuştu. Aslında katli vacib, habis zâlim olup öldürdükleri pek çoktu. Bedel toplamağa çıktıkda âlemi berbad edüp erkekleri bulamazsa avretleri bile zincire vurup erkek ve kadın ümmet-i Muhammed'i zincirde gezdirirdi. Şimdi müftü efendinin ağzından müverrih işitmiş ki,

Adı geçen zâlimin zincirinde olan avretlerden bazısı o eziyete tahammül edemeyüp can verdikte, ölünün gerdenini kurtarmak için kilidin anahtarını hizmetkârları isteyince:

«Mel'un canları çıksun!»

Deyu «ölüyü beraber taşıyup azab duysunlar ki akçayı tiz vireler!» derdi. Hizmetkârları mecburen avretin başını kesüp vücudunu zincirden öyle çıkarırlardı, deyu sözüne inanılır kimselerden işittiğini nakledermiş.

Bu yakında, evvelce maktul olan İbrahim efendinin evini alup Müslümanların suyunu gasbedüp **(haksız yere zabtedüp)** hamamına ve şadırvanına getürüp tatlı kuyu karşısında, evinin köşesinde bir çeşme de yapmağa başlamış idi. Güya, ahmak zâlimin çeşme yapması, hayır işi olmakla, Allahın kullarının suyunu gasbettiğine kimse itiraz etmeyecekti...

Fakat suyun sahibleri müftüye şikâyet ettiklerinden çağırup men'edüp ve nasihat buyurdukta:

— Sultânım, Allahın kulları içün ben bir çeşme için suyu aldum. Bir alay herif, o kadar suyu neylerler! Su Allahın kulları içün değil midür?

deyu cahilce cevap verdikde, molla hiddetlenüp:

— Bre hey asılacak! Halkın şeyi ile hayır mı olur? Halkın suyuna tasarruf etme.. Yoksa sen bilürsün!

deyu azarladılar. Fakat uslanmadı.

Allahın hikmeti, şimdi katli içün hiç hatıra gelmez bir şey sebeb oldu. Şöyle ki:

Bundan evvel eski Anadolu zeamet sahiblerinden biri vefat edüp, sabi oğlu İstanbul'a gelüp, pâdişâha arzuhâl verince, pâdişâh kendi yazısı ile o çocuğa babasının zeametini

ihsan etmişler imiş.. Sonra şehid Tarhuncu paşa vezir iken, Boyacı-Hasan ol zeameti isteyüp:

«Bir uşaktadır.. Sefere gitmeğe ve hizmet görmeğe kadir değildür. Bana ihsan eylen.»

demesiyle, evvelâ reddetmiş ise de, sonra bir yolla vermişti. Şimdi o çocuk Üsküdar'da pâdişâh, camiden çıkarken aruzhâlini pâdişâha uzattı. Pâdişâh aynı yaşda olmak sebebiyle çocuğu hatırlayup:

— Bu oğlancık, benim zeâmet verdiğim çırağım değilmidür?

deyu arzusunu sorunca:

— Beli pâdişâhım. Bu oğlan odur, zeâmetini Boyacı dedikleri zâlim alup bu çocuğa zulmeylemiş..

Deyu haber verdiler. Padişah durmadan derhal vezire bir hat (yazı) yazup:

«Şimdi Boyacı Hasanı katledesin! Ve zeâmetini yine çocuğa ihsan eyledim. Viresin.»

Deyu ferman eylediler. Vezir Derviş paşa Boyacı'yı çağırttı. Geldikde:

— Hoş geldin!

deyu oturmasına izin verdi.

— Halkın suyuna taarruz etme. Zarar çekersin!

deyu nasihad kılıklı sözler ile aldatup o dahi:

— Varayım sultânım, yollarını bozup vazgeçeyim..

deyu taşra çıkınca, arkasından çavuşbaşıyı katline me'mur eyledi. Ardından çıkup «Seni pâdişâh istemiş..» deyu saray-ı hümâyûna götürdü. İkindiden sonra idi. Kapucular odasında haps ve katli için verilen fermanı gösterdi. «İkindi namazını kılmadım!» deyu abdest alup, namaz kılup tövbe ve istiğfar ile kıbleye dönüp teslim oldu. Cellâtlar boğup Bâb-ı hümayûn (**Topkapu sarayının birinci kapusu**) önüne koydular. Bütün varı yoğu alındı.

Buna benzer, Boyacı Hasan gibi mel'un zâlimlerden Kara-Şatır denilen günahkâr da bedel toplamak hususunda Bo-

yacı Hasan'ı örnek alup, kendisi Kastamonu alay beysi olmakla Kastamonu ve Kânkırı ve o tarafların sancaklarını harap etmişti. Bu sırada İstanbul'da bulunmakla yakalanup katlolunarak cezası verildi. Evvelce Civan Kapucu-başı Mehmed paşanın şatır (S.B.) kethüdalığından yetişmiş katli vâcib bir adam idi.

Receb ayında, evvelce Samsuncu-başı, ocak zorbalarının iş göreni Türk Ömer ağa ki, nice zaman saklanmış iken, bâzı kimselere rüşvet verüp meydana çıkmasına izin çıkınca, ahmaklığından meydan açıkup, ve senli benli ocak ağalarıyla görüşürdü. Bir gün ikindiden sonra ağa kapusuna **(yeniçeri ağası makamına)** dâvet olundu; meğer sadrıâzam adı geçeni, çorbacı iken tanıyup müfsid bir habis olduğunu anlamış idi. Yeniçeri ağasına fermân verüp diri diri denize atmasını tenbih etmişler imiş.. Kapuya geldiği saat, Bozca-adaya sürgün adıyla Ahırkapusuna götürüp oradan kayığa koyup vezirin sarayı karşısına geldikde, vezirin gözü önünde ellerini bağlayup boğmadan deryâya atup yokettiler. Mal ve mülki devlet nâmına alınup, evi ki Suhte Mûsâ'nın evidir, kapucular kethüdasına verildi.

Mısır Vâlisi Abdurrahman Paşanın Katledilmesi :

Recebin onbirinci cuma günü surre **(S.B)** çıkup, sonra Abdurrahman paşa pâdişâh tarafından davet olunup vardıkda katlolundu. Tafsili ibret alınacak şeydir.

Adı geçen Abdurrahman paşa, yolu ile hazinedar-başı, sonra kapu-ağası olup o sırada Sultân İbrahim vak'a-i hâilesi vukua gelmişti. Kâtiblerden Reis-zâde Mehmed efendi müverrihe nakletmiş ki, Sultân İbrahim'i tahtından indürüp mahbese koydukları günün dördüncü günü Vezir Koca-Mehmed paşa dîvândan kendi evine geldikde, attan inme yerinde lüzumu dolayısiyle orada hazır imiş.. Derhal bir Kabasakal kapucu ki, adı geçen Abdurrahman paşanın babalığı

idi, bir çapkuna (sür'atli at) binmiş, sür'atle gelüp vezirin binek taşından eteğini öpüp:

— Sultânım!... Kapu Ağası duâlar eder. Tiz gelüp yetişesiz! Sultan İbrahim mahbesten boşandı!

dedikde vezir attan inmiş iken derhal yine binüp saray-ı hümâyûna büyük bir sür'atle gitti. Müftüye de acele haber gönderüp vardıklarında Sultân İbrahim'in katli vukua geldi. Hattâ pâdişâhın katli sırasında cellât Kara-Ali emri yerine getirmek istemiyerek feryad ettikde, Abdurrahman paşa bir iri yarı adam idi, cellâtın ensesi köküne yumruk ile vurup:

— Tiz bre mel'un işini gör!

deyu ısrar ettikçe, Kara-Ali yumruk darbesinden yüzükoyun yere kapanurdu. Sonra vezirlik ile taşra çıkup Çelebi Kethüda beye elli kese ve diğerlerine rüşvet verüp üçyüz kese para vermekle Mısır vâliliğini almıştı. Sadrıâzam olduktan sonra katlolunan Tarhuncu-Ahmed paşanın üzerine Mısır'a vardıkta tamah belâsıyla muhasebede eziyet etti. Tarhuncu Ahmed paşa doğru hesab görülmesine razı olup defter ve hududsuz mahlûller gösterdikde, hakka razı olmayup mallarını zabtetmek istedi. Ahmed paşa:

— Defterlerim budur. Varup İstanbul'da hesabımı göreyim.

deyu karşılık verdi. Abdurrahman paşa para istemekde ısrar etti. Giderek bu yüzden aralarında ayrılık ve soğukluk düşüp son toplantılarında Abdurrahman paşa haddi aşup:

— Bu devletin hâli nice bozulmasun ki, senin gibi gaytan başlı sipâhiye vezirlik verüp, Mısır memleketini sana verirler:

deyu Ahmed paşayı yerdikte o dahi cevabında:

— Sipâhiler pâdişâhın hâliş kullarıdır. Sipâhi ocağından beyler, vezirler çıkmıştır. Ama devlet nizâmını bozan, cenâbınız gibi aklı kısa olan utanmazları vezir etmektedir!

dedikte Abdurrahman paşa ki o sıra fiilen vâlidir ve hâkimdir, nüfuz onun sözündedir, gazaba gelüp, Ahmed paşayı

kaldırup hapsedüp bütün varını yoğunu alup çıplak ve hakîr İstanbul'a yolladı. Ve mahbus iken üzerine birçok para dahi bindirüp hüccet ve defterini İstanbul'a gönderdi. O hüccet ve defter belâsı iledir ki, Ahmed paşa Gürcü paşa zamanında sual ve cevaba mâruz kaldı ve Yedikule'de hapse, sonra sürgüne uğradı.

Allahın hikmeti Ahmed paşa vezir oldukda evvelâ Mısır'ı Haseki-Mehmed paşaya verüp, Abdurrahman paşanın acele Istanbul'a gelmesi için emir gönderüp intikam almak sevdasında idi. Abdurrahman paşa, Ahmed paşanın sadrıâzam olduğunu işitince aklı başından gidüp, Ahmed paşaya yaptığı zulüm ve ihânetin cezasını görmek korkusuna düşdü.

Haseki-Mehmed paşa, Şam hududunda hastalanup mütesellimi (I.S) Mısır'a geldikde Abdurrahman paşayı Yusuf köşküne indirdiler. Mezâki Süleyman efendi ki, sonra Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed paşaya tezkireci olmuştur, o sırada dîvân efendisi imiş. Abdurrahman paşa hüzün ve gamından adı geçene hitab edüp.

— Efendi, bizden evvelki Mısır vâlileri bu makamda kaldıklarında kâtibleri ve söz anlar adamları, hâle münasib birer şey yazup nâzım veya nesir ile duvarlar nakşetmişler.. Sen dahi hâle münasib birşey söyleşip şu duvara yaz..

demiş. O dahi hiç düşünmeden bu iki beyti yazmış:

Gam-ı devlet içün azîzân-ı Mısır'a
Münâsib değil iztırâb-ı teessüf
Mezâkî ezelden budur hâl-i âlem
Gehî taht-ı Yusuf, gehî kasr-ı Yusuf.

Çün Abdurrahman paşanın eceli gelmeyüp birkaç günlük ömrü var imiş.. Habsolunduğu günden bir hafta sonra kendinin acele İstanbul'a gitmesi hususunda çıkan pâdişâh emri Mısır'a varup kapu kethüdâsından ve ahbâblarından mektuplar geldi ki «Sadrıâzamın iyi düşüncesi vardır. Sizi acele istemesi sırf hayır içindür. Eğlenmeyüp gelsiz!» demişler. Mısırlılar ve yeni mütesellim (I.S) mâni olamayup Ab-

durrahman paşa alay ve ihtişâmı ile, evvelce Mısır'a girdiği gibi izzet ve ikram ile heman ol günün ertesi günü çıkıp İstanbul'a yöneldi. Bir hafta sonra çok sâdık bir dostundan bir mektup geldi. Yazmış ki:

«Siz Mısırda Ahmed paşaya neler yaptığınızı bilürsüz. Bu bir içden pazarlıklı adamdır. Görünüşde size muhabbet arzediyor. Fakat (ev sahibi, evin içindekileri pek iyi bilendir) anlamınca, eski mes'ele hâtırından gitmemiştir. İntikam almağa kararlıdur. Ayak sürüyüp vakit geçiresiz. Ola ki gayib âleminden güzel birşey zuhur eyleye.. Bu belâ üzerinizden kalka..»

deyu nasihat eylemiş. Abdurrahman paşa daha evvelinden de zâten rahat uykuyu terketmişti. Büsbütün kuşkulanup Mısır'dan çıktıktan sonra bir iki üç saat yürüyüp bir kasaba ve şehire geldikde kâh rahatsızlığı, kâh bir başka bahane ile birkaç gün oturak edüp gayet ağır şekilde gelmekte.. Beri tarafta ise vezirin gözleri yollarda.. Ne zaman gelür? deyu bekleyerek haftada bir ulak ve bir mektup gönderüp:

«Benim karındaş azizim! Niçün acele gelmezsiz? Size sırf hayr içün pâdişâhça inayet kararlıdur.»

deyu yazardı. Vaktâ ki Konya'ya yaklaştı. Daha ileri gitmeğe cesâret edemeyüp, çayırların yetişme zamanı idi, Konya'da atlarını çayırlatmağı bahane etti. Adamları olan ağalar ki, paşanın ölümü veya yaşaması onların yanında müsavi idi. «Bir gün İstanbul'a varsak, bu da bir me'muriyete nail olursa ne güzel, olmazsa kuyruğunu düğümleyip bir başkasına takılsak..» deyu ileriye can atan makalacı asılacakları:

«Bre canım, bu gidi niçün gitmez?»

deyu hergün dedikodu ederlerdi. Paşa Konya çayırına geleceği günü dostluk ümid ettiği Enderun ve Bîyrun (S.B.) ağaları ve bölük başılardan bâzılarını tenha çağırup, vezirin kendine suikasdını ve macerâyı bildirüp «Ölünceye veya kurtuluncaya kadar benimle birlik olur musunuz?» dediğinde, bâzıları razı olup, ömürlerinin sonuna kadar uğrunda çalışmağa söz verdi.

Konya altına vardıkda dîvân edüp bütün adamlarını, ağaları ve levendleri ve diğerlerini karşusuna çağırup:

«Ben bu bahar mevsiminde atlarımı burada çayıra koyub İstanbula gitmem.. Sonra pâdişâhımıza ahvâlimizi bildirüp ya bir mansıb (memuriyet) **veya tekaütlük** (emeklilik) **rica ederim. Beni burada bekleyen beyler.. Elimden gelen riayeti ederim. Beklemeyüb gitmekde acele eden varsun sağlıkla benden izindür.»**

dedikde ol söz verenlerden başkası etek öpüp ayrılmağa izin aldılar. Daha bazıları kalup eski adamlarına eklendiler. Dirinti asker dağılup seçilmiş emekdar ve dostları kaldı. Paşa o kalanlar ile ahidleşüp büyük yemin ettirdikten sonra nakid olarak ikiyüz ellibin hâlis âyâr altunu varmış. İkişer üçerbin, beşeryüzbin kemer ve gömlek diktirüp hazır etmiş.. Ol kendisine sadık olan ağaların her birine dağıttı ki «Benim oğlum uşağım yoktur. Eğer beni katlederlerse bu altunlar sizin olsun.. Ruhumu hayırla anmaktan unutman.. Eğer sağ olarak İstanbul'a varup bu kazayı defedersem bütün bu paraları bana verirsiz.. Ben de lâyık olan bahşişi verip, ömrüm boyunca oğlum ve kardeşim gibisiz. Riayet ve çırağ ederim« deyü sözleştiler.

Yüz keselik altunu hazinedarında harçlık alıkoyup, artanını güvenilir ve tecrübe edilmiş olan hademelerine ve ağalara dağıttı. Konya'da atları çayıra salıverip bir ferah yere otağını kurup gece gündüz mezâkî, Konya ileri gelenleri ve söz anlar ağalarıyla sohbet ve işrete başladı. İstanbul tarafından «Âya ne zuhur ede?!» deyu kulak kabartup bin vesvese ile beklemekte idi.

Bir gün ansızın seher vakti bir tatar gelüp sür'atle otağa (çadıra) girüp henüz paşa sabah uykusunda iken kaldırup, kapu kethüdasının getürdüğü mektubu eline verdi.

«Pâdişâh Ahmed paşayı azletti, Derviş Paşayı sadrâzam etti.»

Deyu yazmış.. Ve «Tiz yetiş!» deyu tatara bir kese müjde vererek yollamış.. Tatar yollarda iki beygir çatlatup iki gün üç gecede Konya'ya gelmiş..

Abdurrahman paşaya bir sevinç ve kalb emniyeti ve keyif gelüp mezâkî ve diğer nedimleri ve adamlarını çağırup mes'eleyi anlattıkta, anlar dahi fevkalâde sevindiler. Paşa yemek sırasında mezâkîye hitab edüp insaf yüzünden:

— Behey efendi! Merhum Ahmed paşa vâkıâ bize düşmanlık üzere idi. Fakat hak bilir ki katlini istemezdim. Allahu azîmüşşan'dan azlini isterdim ki kendisi ile yüzyüze geldiğimizde «bize eylediğiniz suikast lâyık mıydı? Bizim cürmümüz ne idi?» deyu istediğim gibi paylamağa imkân olaydı!

dedikde mezâkî:

— Behey sultânım! Niçün böyle buyurursuz? Düşmanın dirisi ile söyleşmekten ise ölüsü ile söüleşmek daha iyidir. Elhamdülillâh, Allahın muhafazası sultânımı korudu. Korkumuzdan canımız ağzımıza gelmişti. Kurtaran Allaha çok şükür..

deyu keyfe göre hareket edüp pek çok tatlı dillilik etti. Sözün neticesi, zâlim feleğin oyuncağı olmaktan gafil Abdurrahman paşa, vehme düştüğü kazadan, düşmanın ortadan kalkmasıyla kurtuldum deyu ferahlayup, düşman saymadığı yeni sadrıâzamın elinde yakında öldürüleceğini bilmeyüp, fazla sevincinden sanki bayram idi. Gelen tatara vaad olunan keseyi verüp, adamlarına dağıttığı filöri gömleklerini ve kemerlerini tamamen alup hallerince ihsan ile sadakatlerine mükâfat eyledi. Ertesi günü göç edüp İstanbul'a yöneldi.

Cümâda'l-Âhirede İstanbul'a gelüp Timurkapunun yakının da olan saraya indi. Vezire ve pâdişâha buluşup hediyelerini verdi ve dîvâna varup Kubbenişin olmaklığı **(Kubbealtı veziri olmağı)** vezire söyledikde:

— Taşraya me'muriyetle gitmeniz daha münasip.. Burada oturmanızda beis yok.. Makul olana müsaade ederiz..

deyu akıllıca cevap verdi.

Çok fazla zenginlik ve para hadden dışarı cesarete sebep olur. Abdurrahman paşa kendi hâliyle tek durmayup fazla

parası olduğuna güvenerek, kapu ağalığından çıkması münasebetiyle, harem-i hümayûn tâyinlerinden bazı sır dostu yardımcıları bulunmakla sadrâzamlığa göz koyup, sadrâzamlık mührünün kendine verilmesi içün pâdişâha beşyüz ve vâlideye yüz kese arzeylediler. O vakit ise hâl malûm.. Hazinede sıkıntı var.. Abdurrahman paşanın kapu kethüdaları bu hususu Vâlide Sultana tebliğ ettiklerinde, kabul edilmesi mümkün görülüp «görelim..» deyu cevap vermekle heman iş oluverecek hâle geldi. Sadrıâzam, Abdurrahman paşadan şüphede olmakla ahvalini gözlüyordu.

Harem-i hümâyûn tarafına sığındığı kokusunu alup, fakat sadrıâzamlığı isteyecek kadar cür'et göstereceği ihtimâlini düşünemezdi. Abdurrahman paşanın arkasından, Mısırdan muhasebe defteri gelüp, zimmetinde çok para bulunduğu yazılı idi. Vezir terbiye vermek ve kulağını bükmek içün malını devlet nâmına zabtetme yoluna gidip kendini dâvet etti. Vezir ve defterdar Abdurrahman paşa bir odada tenha olup defteri çıkarup:

— Paşa karındaş! Zimmetinizde şu kadar devlet parası var. Hazineye teslim etmek gereksiz..

dedikte, inkâr eyledi. Defterdar defteri eline alup:

— Behey sultânım, maddelerin en büyüklerinden biri, falan kadar cerâyâ ki para tâbir olunur, sizden evvelki vâli Ahmed paşa tutucu bir vezir olmakla bir me'muriyet boşaldıkça kimseye vermeyüp, şu kadar para toplanmış.. sizin zamanınızda dahi şu kadar mahlûl (sahipsiz maaş) düşmüş.. Bunun hepsini siz tevcih etmişsiniz.

dedikte veziriâzam hitâb edüp:

— Baka paşa! tâyin karşılığında aldığın paraları şimdu pâdişâha vermek gereksiz!

dedi. Abdurrahman paşa mânâsız cevab verüp:

— Ben ol paraları istihkakı olanlara meccânen verdim.

Karşılığında bulundu «bir akça almadım» dedi. Vezir güzellikle muamele edüp:

— Hele var düşün, bu defterin toplamı tamamen olmasa da, hiç olmazsa yarısu kadar virmedikçe olmaz.

dedikte, Abdurrahman paşa inad edüp:

— Benim akçam yoktur, nereden vereyim?

Deyüp pervasızca kalkup gittiğinden vezir ile defterdar «bunun tutumu tutum değildir» deyip, hoşça arayup soruşturmağa başladılar. Abdurrahman paşanın aklı başında adamları ki, onun harem-i hümâyûn tarafına başvurduğu nu bilürlerdi, vezirin, para isteme ile rahatsız etmesinden korkup kendine dediler ki:

— Sultânım! Sadrıâzamlar büyük adamlardır. Anlarla söyleşilmez. Size soğuk muamele etti. Kendinizi korumak içün bir mikdar para feda edüp «beni elbette taşra mansıblarından **(I.S)** birine gönder» deyu yalvar ki şerrinden emîn olasız. Mademki siz mansıb istemekle anları iğfal edemezsiz, iş müşkül olur.

deyu her saat nasihat ederlerdi, nasihat edecek olurlardı. Vezir ise her vardıkda yine kubbenişinlik **(kubbe-altı vezirliği — Bakanlar kurulu üyeliği)** isterdi. Gittikçe kendisine karşu daha soğuk muamele olunmağa başladı. Saf tavaşi **(hâdım)** budalalık ve kalın kafalılığından dolayu harem-i hümâyûn tarafından gelen va'di kat'î bilüp, dünya ahvalinden gafil, perde arkasında akıllıca iş görmekde acemi ve bilgisiz olmakla, bu büyük iş duyulmaz ve sezilmez ve bu kadar para va'di ile heman oluverecek hâle gelmiş olan iş bir daha bulunmaz zânnına düşüp harem-i hümâyûn tarafına acele haberler ve vezîre kabalıkla cevablar göndermekle ipucu verdi. Pâdişâh yakınlarından bir müteâyyin Gûlâm Haseki **(S. B)** aslında vezirin çırağı imiş.. Mes'eleyi haber alup vezire bir tezkire yazar :

«Efendim, gafil ne dursun? Hâdım, mührü aldu (Abdurrahman paşa sadrıâzam oldu!) (1) deyu mâcerayı bildirdi.

(1) Abdurrahman paşa hâdım idi.

Yine vâlide sultanın baş-ağası dahi vezirin iyiliğini isteyen birisi imiş.. O da haber alup bu şekilde bir tezkere gönderir. O dakikada vezir bir telhis yazup:

«Pâdişâhım! Abdurrahman paşa lalan, zimmetinde hâlâ Mısır parasından iki bin kese vardur (S.B.). Mısır'dan defter geldi. Bu kadar gündür defterdar kulunuzla isteruz. Vermemekde inad eder. Maktûl (öldürülen) Ahmed paşa (Tarhuncu) zamanında mahlûl (S.B) düşen cerâyâyı sattı (1) (S.B) akçasını isterüz «Ben anları, parasız olarak müstahak olanlara verdim. Karşılığında akça almadım, halen bir akçaya mâlik değilim» deyüp devlet mâlini gizlemekde inad ediyor. Geçen senelerden şu kadar kul (asker) fazlalaşturup, hazineye sıkıntı vermişti. Bunu suç saymayup «istihkak sahiblerine meccanen (parasız) verdim deyu cevap eder. Merhum babanız, yeri cennet olsun, Sultân İbrahim'in bellibaşlı katillerinden olup, o vakit kapuağası bulunmakla bizzat öldürenlerdendi. Şimdi bile şehid Sultânın (Sultân İbrahim'in) haksız kanı ile bulanmış olan kaftanını, sandukasunda uğur deyu saklayup bâzı ahbablarına iftihâr ider şekilde anlattığı muhakkakdur. Ol fetret günlerinde (hükûmetin zâyıf olduğu günlerde) çok para biriktirüp, taşra çıktukta pâdişâhımın kahr oku ile cezâlarını bulan ocak ağalarına birkaç yüz kese (S.B) virerek, istihkakı olmadığı halde Mısır vâliliğini anların zorbalığı ile elde ettiği mâlûmu hümâyûnlarıdır. Mısır'da dahi hazineye çok zararı olup, halen bu kadar bin kuruş mîriye (hazineye) borçlu iken borcunu vermeyüp, mühür için (sadrıâzam olmak için) pâdişâhıma beşyüz kese arz eylemiş deyu, kendi dilinden duyulmuştur. Bu çeşit hâin ve akılsız kimseyi hâşâ ki pâdişâhımız mübârek hizmetlerine lâyık göreler.. Zorbalık yoluyla meydana çıkmış bunun gibi fesada düşkün kimseye fırsat vrilmesinde nice mahzurlar vardır! Zorbalığa alışmış, velinimetine (ekmeğini yediğine) hıyânetle me'lûf olmuş (alışmış) bu çeşid cür'etkârların eline işlerin yularını teslim etmek değil, vücudunun ortadan kaldırılmasında devlet-i âliyyelerinin büyük menfaatları vardır. Katlolunmadukça pâdişâhıma olan ikibin kese (S.B.) borcunu

(1) Cerâye, vakıf tarafından verilen yiyecek mânasına gelen bir kelimedir.

vermek ihtimâli yoktur. Nasihat vermekten usanduk. Hakkından gelinüp bütün malı, tarafı mühâyûnunuzdan alına!..»

Aynı zamanda vâlide sultana da bir tezkere yazup:

«Benim devletlû efendim! Bir zorba hâinin parası ve akıl ve idrâk derecesi ne olsa gerekdir?! Pâdişâhıma ikibin kese borcu var iken, beş altı yüz kesesine rağbet buyurulmuş revâ mıdur? Pâdişâh tarafından güleryüz görmekle borcunu vermemekde inad eder «beş altıyüz kese arzeyledim. Mührü alsam gerekdir» deyu bu devlet ırzını teşhir eyledi. Kimin malını kime verir! Bu kadar borcu var iken tahsil olunmayup, az birşey ile mührü alup, dilediği gibi hıyânete başlasa gerekdir! Bunun doğrusu katlolunup bütün parasının zabtolunmasıdır.»

deyu mufassal surette bildirüp, Mısır'dan gelen defterleri dahi gönderdi.

Telhis (S.B), tezkere ve defter ulaşdığı saatta:

«Katleyleyesün!»

deyu telhisin üzerine hat yazıldı (pâdişâhın el yazısıyla yazıldı). Hatt-ı hümâyûn geldikde vezir müsterih olup, tekrar bir telhis (S.B) dahi gönderüp:

«Adı geçen Abdurrahman paşa çünkü vezirlerdendur, huzur-u hümâyûna dâvet olunup cezasının orada verilmesi gerekdir.»

deyu yazup hazır eyledi. Ve Abdurrahman paşaya adam gönderüp çağırdup geldikde, evvelce olduğu gibi, rütbesine lâzım gelen hürmeti edüp:

«Paşa karındaş! (kardeş). Zimmetinizde olan (borcunuz olan) devlet malını niçün teslim etmediniz?»

deyüp payladıkda, gafil Abdurrahman paşa mes'eleden haberi yok.. Yine evvel olduğu gibi inkâr edüp:

— Benim mîriye ne borcum vardır, ne virecek bir akçam vardır!

deyu mağrurâne cevap verdi. Vezir zehir gibi bir çehre ile:

— Paşa kardaş! Mührü istemek içün içeruya (saraya)

para arz etmeğe akça bulursun.. Borcunu vermekde ne aceb bu kadar da inad edersün?

deyu tehdid sûreti gösterdi. Abdurrahman paşa yine aslâ gücenmeyüp:

— Bize iftirâ etmişler. Akçam yoktur!

deyu inadında ısrâr etti. Vezir baş sallayup:

— Hoş imdi, mal pâdişâhındır. Dilerse alsunlar, dilerse bağışlasunlar! Artık karışmayız!

deyu sustu. Abdurrahman paşa vezirin bu hâlini acz ve ye'sine vererek kalkup sarayına gitti. Abdurrahman paşa gider gitmez:

«Pâdişâhım! Siz huzurunuza getirüp katledesiz!»

deyu yazdığı telhisi (S.B) vezir içeriye yolladı. Abdurrahman paşa sarayına gelüp mezâkî ve diğer nedimlerine (S.B) başından geçeni anlatup, sarayda bu işle meşgul olan kapu kethüdasına tezkere yazup:

«Mes'ele nice oldu? Bu dereceye geldikten sonra gecikdirmenin mânası nedir? Bizim mührü istediğimiz vezir tarafından duyulmuş.. Bugün bizim başımıza kakup âcz ve ye'is alâmeti gösterdi. Bugün elbette işi bitirmeğe çalışmak lâzımdır.»

deyu casus ile gönderdi. O taraftan da (saraydan) cevap geldi ki:

«İnşallahu teâlâ bugün yarın iş biter.. Elem çekmesünler!»

Demiş.. Bu haberin gelişinden Abdurrahman paşa memnun ve sevinç içinde... Orada sohbet ettikleri sır dostlarının akıllıları:

«Âyâ... Bu tehlikeli işin sonu nereye varacakdır?»

deyu dışdan sevinçli, fakat içden düşünceli ve hüzünlü konuşurlardu. Hiç bir şeyden habersiz olan Abdurrahman paşa hatırı hoş olarak sohbet eder ve bâzı başından geçenleri orada olanlara anlatırken, anı gördü ki bostancılardan koz bekci dedikleri bostancı bir çapkuna **(süratli giden at)** binmiş sür'atle scaray avlusuna girüp, yukarı çıkup paşanın eteğini öptü.

Paşanın o dakikada çehresi değişup:

— Nedir, eski yoldaş? Hayrola!

dedikde:

— Hayırdur sultânım! Sizi pâdişâh ister!

dedikde:

— Başüstüne, şimdi varırum!

deyup, bostancıya yüz kuruş ve çuka ve kumaş tenbih eyledi. Bostancı bahşışı almak için taşra gittikde mezâkî ve kethüdası ve nedimlerinden bazıları karşısında idiler. Anlara üzüntülü şekilde hitab edüp, sağ elinin baş ve orta parmaklarını vedâ fiskesi şeklinde tazyik edüp gitti. Abdurrahman paşa:

— Hakkınızı helâl eyleyiniz.

dedi. Anlar da, vâkıa işin böyle neticeleneceğini düşünürlerdi, fakat teselli eder şekilde cevap verüp:

«Sultânım! Niçün vehmedersiz? Pâdişâhların vezirleri, bilhassa Mısır vâlilerini çağırup bâzı sual ve cevab edegelmişlerdur. Bizim umudumuz başkadur. Niçün kötü fal edersiz?»

dediklerinde bir hasret ahı çeküp:

— Bre hey ahmaklar! Ben bişürdüğüm (pişirdiğim) aşı bilürüm. Üzerine soğuk su kodular. Bana bundan sonra kurtuluş yoktur.

deyüp at ısmarladı. Mezâkî gönlünden «biz ahmak değiliz. Böyle ağza sığmayacak aşı pişürüp, iş başarurum deyu kendini mahrumiyet ateşine atan ahmakdır» dedi. Ama, her halde velînimetinin kederiyle kederlenmek lâzım.. Paşa abdest alup birkaç rek'at namaz kılup tövbe ve istiğfardan sonra hazine odasına girüp, oğlu yerinde olan üvey oğlu bir iki mehpâre (ayyüzlü) Gulâmı vardı. Anlara bir mıkdar şey verüp, sonra inüp büyük gösteri ile ata bindi. Mezâkî ve mahremlerinden ve bâzı sözüne inanılır kimselerden işitmek üzere Maan-zâde merhum dedi ki:

«Mısır'da binbir altuna bir küheylân at almıştı. Fil gibi, dağ şeklinde bir at idi. Kendisi, gayet uzun boylu, iri gövdeli, güçlü kuvvetli bir şahıs olmakla, o attan başka bir binek

hayvanı, onun binmesine tahammül edemediğinden daima o ata binermiş.. Ol vakit saraç-başı atı binek taşına çeküp paşanın inmesini beklerdi. Allahın emriyle at sahîl çeküp (kişneyip), feryad edüp, ön ayaklarıyla yeri kazup, gözlerinden yaş damlaları döküp, insan gibi ağlayup inlermiş.. Paşa inüp, atı bu halde gördükde:

— Buna ne oldu?

diye sordu. Saraç-başı:

— Sultânım! Üç gündür bu at yem yimez.. Gice sabahadek böyle kişner.. Bugün pek fazla kişnedi. Hastalığı da yok.. Aslını bilmem..

dedi. Paşa da ağlamağa başlayup:

— Galiba ecelimizin geldiği, hayvanın bile malûmu olmuştur!

deyüp gözünü silerek saraya yöneldi.

Onun bu hâlinden, adamları arasında bir çığlık, bir feryad koptu ki târif olunmaz.

Paşa Demirkapudan içeriye girdiği gibi kapucular kapuyu kapadılar. Adamlarının hepsi kapu önünde bekleyüp oturdular, paşayı pâdişâhın huzuruna getürdüler. Yer öptükde pâdişâh hışım ile paylayup:

— Bre sen zimmetinde olan parayı niçün vermezsin? dedikde:

— Şevketlû hünkârım! Bütün param sizindür, vireyim, dedi:

— Sen benim hazinemi eksiltüp, kullarımı (askerlerimi) çoğaltmışsın.. dedikde:

— Hayır pâdişâhım! Tevcihâtım ve hesâbım görülsün!

Demeğe kalmadı. Pâdişâh:

— Kaldırun şunu!

deyu hışım ile işâret ettikde, bostancılar hazırlanmış imiş.. Paşayı huzurdan çıkarup kapu arasına getürüb boğdular. Naklederler ki, yirmi kadar güçlü kuvvetli bostancı, boğuncayadek güçlükle öldürebilmişler. Böyle bir yiğit tavâsi (S.B) imiş.

Elbisesini soyup, ölüsünü bir hasır üzerine koyup taşra bırakdıklarında, bütün adamları ağlayarak dağıldılar. Meğer kendisi saraya doğru giderken, defterdar ve nâib, varub sarayını, bütün odalarını mühürlemişler.. Bu kadar bin keselik altunu, pâdişâh nâmına alınub, varı yoğu mîriye alındu. Mezâkî efendinin çalışması ile ölüsünü kaldırmağa izin verilüb gasl ve techiz ve tekfin **(kefenlemek)**, âdeta mücevveze **(bir nevi kavuk)** ile cenâzesi, karşu Şah-kulu iskelesine gönderilüp orada gömüldü.

Mezâkî'den naklolunur ki, adı geçen paşa, ak-hâdımların en cesaretlisi, en cömerdi, hoş tabiatlı ve güzel söz söyleyen bir kimse idi. Ûlemânın, şairin kıymetini bilüb, istidadlı olanlarına bahşiş verirdi. Fakat para ve mevkie fazla düşkündü. Ah sadrâzamlık makamı! deyüp, mühür der, mühür işitirdi! Ve ««bir kere veziriâzam olsam, bir ay sonra öldüğüme gam yemezim!» derdi. Bütün ömrü boyunca harem-i hümâyûnda yetişmiş olmakla, devrin hiylelerinden gâfil, reyinde zayıf, saf bir kimse idi. Harem-i hümâyûndan sadrıâzamlık vaadi çıkınca, hırsından, bütün ihtiyat tedbirlerini unutup, düşman hiylesine ehemmiyet vermez olmuştu. Sevincinden sırrını dahi saklamayup, adamlarının çoğunu bu tehlikeli işe sır dostu ettikden başka, dalkavukluk edenlere kanub, içindekini açıklardı. Meselâ kadılardan bir hemşehrisi vardı. Katlinden birkaç gün evvel kendine gelüb bir kadılık rica edrek, kazaskere bir tezkere yazıvermesini yalvarmıştı. Teskereyi vermeyüb:

— Elem çekme.. Var duada ol.. Birkaç gün sabreyle.. İnşallahü teâlâ işin tezkeresiz biter!

deyu telmihler **(S.B)** ile sırrını âleme duyurmuş idi. Bu huyda bir adam imiş. Vâkıâ tavâşiden imiş **(S.B)**. Fakat tabiatındaki nezaket dolayısıyle Allahın verdiği güzelliklere karşı düşkün imiş...

Bu sırada habsolunan, evvelce bahsı geçen Uzun Yusuf ki, zâlimlerin zâlimi olduğu herkesce malûmdu, yüzotuz kese peydâ edüp Moralı defterdarın himâyesiyle salıverildi. Şikâ-

yetçileri Moralı Ak-Hasan adlı kadı ve bâzı yeniçeriler kendinden, zabtettiği paralarını istediklerinde:

— Bre herifler! Benim nem varsa mîriye aldılar. Size ne vereyim?!

deyu sertlik gösterdi. Defterdarın iltiması ile (S.B) yeniçeri, oda-başıları alıkoyub «sakın ola ki, Hasan ile dilekçe vireler..» deyu men'edüb korkuttular. Ak-Hasan kazasker Hüsam-zâdeye varub:

— Sultânım! Şikâyetciler önlenüb mâni olunur mu? Hakkın yerine getirilmesini rica ederiz!

dedikde kazasker defterdara haber gönderüb «Bu şikâyetçiler susturulmadıkça olmaz.. Sonra sana sakatlık zuhuruna sebeb olur» dedikçe göz yumdular. Uzun Yusuf ise, şimdi verdiği yüzotuz keseyi, ve evvelce, muhassıl (tahsildar) olalı gönderdiği topyekûn dörtyüzbin kuruş aldığını defter edüb, bâzı toplantılarda «Bana zâlim dirler, benden bu kadar akça alındı, ben zulmetmesem, bu kadar akçayı kimden alayım?» deyu devlet ırzını zedeleyecek sözler söylediği vezir tarafından duyulunca vezir çağırub, bir iş bahanesiyle taşraya yolladı ve hemen çavuşbaşıya, öldürülmesi içün emir verdi. İkisi birlikte merdivenden inerken, Uzun Yusuf anlayışlı olub dal hançer kaçmak sevdâsına düşdü. Çavuşbaşı:

— Bre urûn şu mel'ûnu!

demekle halk üşüşüb, yıkub, merdiven altında boğup lâşesini cebehâne önüne koydular. Şikâyetçilerin alacaklarından başka, bu yakında canını kurtarmak için borç aldığı yüz kese kadar para da, öldürülmesiyle telef olup, halk bu kadar zarar çekdi. Fakat Allahın kulları, o baş belâsının şerrindn kurtuldukları içün öldürene hayır duâ ettiler.

Bu sırada Istanbul'a şikâyetçiler çok gelüb, Siyâvuş paşadan, Şumnu ve diğer vilâyetler, Silistre yalısında olan yerler halkı şikâyet ettiler.

Yine hâs Sıvas Türkmenleri, Tekeli paşa kethüdası Satılmış'dan şikâyet edüb:

«Bizler ki Sıvas'da oturan yediyüz hane Türkmeniz.. Onbeş ku-

ruşa bizden zâhireleri alub ve olagelmiş rüsûmattan ziyâde alub zulm etmiştir.»

deyu feryad ve vezir divanına çıktılar.

«Düşmanınız ile geliniz!»

deyu def'ettiler.. Tekeli paşa Istanbul'da ve Satılmış ise saklanmış idi. Türkmenler feryad edüb:

«Behey devletlû! Biz Satılmış'ı şimdi nerede bulalım? Paşası buradadur. Siz tenbih eylen, hazır edilsün!»

dediklerinde, şiddetli azarlama ile Türkmenleri taşraya çıkardılar. Anlar da müftüye varub ahvâllerini bildirdiklerinde, efendi **(müftü)** dahi bir müddet şaşırarak susdukdan sonra:

— Bu asıl ahvâl, tamamen ma'lûmumuzdur. Biz dahi vezire haber gönderelim.

deyüp dağıttılar.

Melek-Ahmed paşa, Rumelinde hastalanmış idi. Kaya Sultan (karısı) rica edüb, hatt-ı hümâyûn (padişah yazısı — emri) ile Istanbul'a gelmesine izin alıverdi. Rumeli eyâleti, evvelce harem-i Has'dan çıkan Muslu paşaya verildi.

Receb ayı ortasında Ali efendi-zâde, Acem-Mehmed efendi vasıtasıyla müftü efendi ile barışub görüşdüler. Çünkü evvelce bozuşub, müftü hakkında çok uygunsuz sözler söylemiş idi. Şimdi samimî dostluktan sonra varub Edirne'yi istedikde, bu mıkdar çirkin kelimelerini başına kakdıkda, özür dileyerek:

— Sultânım, mâzur ola.. Esirî-Mehmed gibi adama, bu duacınız dururken Edirne verildiği için ihtiyarımız elden gitti. Ol herif **(Kâ'beyi ilk olarak satın alan)** değil midür? Ve Necati oğlu **(Medine'yi ilk defa satın alan)** değil midür?

Meğer Bursa'yı kendilerine vermek üzere barışılub evvelce o şekilde sarılub kucaklaşmışlar imiş.. Molla hazretleri lâtife olarak:

— Belî.. Onlar öyledir ama **(Önce Bursa'yı satın alan)** dahi vardur.

deyüb, adı geçen efendinin hâlini kinâye eyledi. Bursa emri meğer efendinin koynunda imiş. Çıkarub çekmece kenarına koydu.

— Sultânım! Bursa'yı sayman! Bizi Süleymaniye'de farz buyurun.. Altı sene Süleymaniye'de hangi müderris kalmışdur?

deyüb, yine sesini yükseltdikde:

— İmdi sizi dört ay için Edirne kadısı etmekten kaçmazız. Öylece idelüm.

deyü birbirini râzı ettiler.

Şâban ayında olan acaibliklerdendir ki, Kahveci Şâban Yazıcı ki, evvelce Harem-i Hümâyûndan ne suretle çıkub anın ülûfesi çoğunsamak belâsıyla Ahmed paşanın (Tarhuncu) telef olduğu yazılmışdur, halen pâdişâhın gözde dadısı Melekî kadınla evlendi. Adı geçen Melekî, şehid edilen vâlidenin (Kösem Sultanın) gözdesi iken, Kösem Sultanın pâdişâha suikasdını bildirüb doğru veya yanlış, efendisini (Kösem Sultanı) mahvederek, pâdişâhı muhafaza ve yerinde kalmağa sebeb olmuştu. Şimdi adı geçen Şâban'la evlenüb, Şekerpâreye yakın şöhret sahibi oldu (1) ve kocası Şâban dahi meydan alub, halkın başvurduğu kimse oldu. Hattâ yine adı geçenler zümresinden bir saraylı tutan (bir saraylı ile evli olan) Sıvaslı Osman Çavuşa yeşil bayrak ağalığını alıverdi.

Hind Elçisinin Gelişi :

Bundan evvel pâdişâh tarafından nâme-i hümâyûn (pâdişâh mektubu) ile Seyyid Muhiddin, Hind Pâdişâhı tarafına elçilik ile gönderilmişti. Halen Hind pâdişâhı Şah-Cihândan dahi Seyyid Hacı Mehmed adlı elçi, mükellef ve çok değerli hediyeler ile gelüb Receb ayı sonlarında İstan-

(1) Şekerpâre, Sultân İbrahim'in meşhur gözdesidir ki, bir zamanlar bir dediği iki olmazdı. Koca imparatorluk, Şekerpârenin arzusuna göre idare edilmişti.

bul'a gelmişdi. Recebin yirmiüçüncü günü Recec ulûfesi (Rebi'ül-âhır, cüma'di'ül-evvel, cüma'di-el-âhır maaşları) çıkarıldığı (verildiği) gün dîvâna varub hediyelerini arzeyledi. Hepsi üç kıymetli parça ki, tamamı üçyüzbin kuruş tahmin olundu. Biri bir sorguç ki, üzerinde bir elmas, pâdişâhın önünde olan elmasın büyüklüğünden daha üstün, bir kılıç ve hançer idi.

Gelen elçi ulemâdan olmakla vezir, müftü ve kazaskerler ve diğer devlet erkânı bir büyük ziyâfet idüb, meclisinde fâzıllar ve âriflerden söz söylemeğe, bahisleri süslemeğe kadir, edib ve olgun kimseler hazır idi. Elçi ile ilmî konuşma ve lâtif müsahabe ettirirlerdi. Ve her ziyâfeti, bir gönül açıcı yalıda ve dünyayı süsleyen köşklerde verüp, İstanbul'da olan garib binaları seyir ve temâşâ ettirirlerdi. Ve doğrusu burada, hiç bir elçiye bu kadar hürmet ve riâyet edildiği işitilmiş değildi.

Elçiye tam ikram olundukdan sonra, Hind pâdişâhına nâme (mektup) yazılub zümrüd kabzalı bir hançer, yirmi ve fevkalâde güzel cariye, mükemmel takımlı bir at ki, bütün eğer takımı doksan kese tahmin olundu, bunlar Hind pâdişâhına hediye.. Elçiye altı bin altun, bir kürk ve bir mükemmel at verüb yanına da bir elçi koşulmak konuşuldu. Eski usûle göre, ûlemadan veya kâtiplerden, işbilür bir kimse, yahut âriflerden, ediblerden bir güzel konuşur kimse gönderilmek iken, bu şartlara riâyet olunmadı. Salih paşanın kardeşi Zülfikâr ağa elçiliği isteyüp:

«Ben harçlık istemem... Kendi kesemden sarfederim.»

Dimekle «işte hem faydalı, hem münasip» deyu, ucuz kıra, münasip yoldaş şeklinde o anlayışsız eşek Boşnağı elçi tâyin ettiler. Şu şartla ki, pâdişâh hazretleri Hind elçisinin fazlını ve vardığı meclislerde (topluluklarda) olunan mübâhase ve münakaşayı işidüp, bilhassa Bahâî efendinin yalısındaki ziyâfet meclisinde, İstanbul Boğazı ne garip vâki olmuştur, mevzuu açıldıkda elçi dahi pek beğenmekle «mül-

hemi merhum bu kıt'ayı (dört mısralık şiir) ne güzel demiştir, doğrusu tasvir bundan daha mükemmel olmaz» deyu irâd etmiş:

Şi'b ve gota ve übülle ve soğd
Der cihân şöhretî cenan dâred
Her dü Boğaz-ı şehr-i İstanbul
Der cihan şöhretî çünan dâred

Bu meclis ve bu kıt'a ayni ile pâdişâha nakloluṇmuş imiş.. Bu yüzden pâdişâh, bir âlim ve olgun adam elçi tâyin olunsun.. Çünkü elçiler, pâdişâhların yüz suyudur, deyu buyurmuşlar. «Kimi tâyin edelim?» deyu vezir ve müftü meşveret edüb, bâzı değerli ve bilgili kimseler tavsiye olununca, bâzıları demişler ki «Şimdi bir o kadar yazar, söz anlar adam tâyin ederseniz, verilecek harçlıkdan başka, geri dönüp geldiği vakıt ün kazanup hak dâvasına kalkup ağırlık vermeğe başlar.. O da başımıza bir iş açar» deyu Zülfikâr ağada karar kıldılar. Ve ona dediler ki:

— Var elçi ile buluş! Sen de bir büyük ziyafet verüb onunla anlaş.. Fakat meclisde sus.. Bir söz söyleyeyim diye haltetme..

Deyu öğrettiler, o eşek de söz götürmez ihtişam ile varub, elçiye buluşup, kendisinin elçi tâyin edildiğini söyledi ve ziyafete dâvet eyledi. Maan-oğlu merhum nakleder ki:

Söz anlatur takımından kimseyi davet etmedi. Yalnız şairlerden Cevrî Çelebiyi ve Kadı-zâdelilerin zariflerinden Ebu Ahmed oğlunu çağırmıştı. Bu ikisi ile dostluğu olmakla bunlara itimadı vardı ve meclisin sır dostları idi ki, bunlar elçi ile sohbet sırasında kendisinin bir sakatlığı olursa usuliyle tâmir edeler..

Cevrî'nin hâli ma'lûm.. Ebu Ahmed oğlu ise, tâlib-i ilim kıyafetine benzer, âvâm kıyafetinde zengin tevliyetler (I.S) tutar, halince okur yazar ve pek fazla taassup (S.B) ile şöhret bulmuş, ama gizlice zarf kimselerin sohbetlerine girüb

senli benli, sofuluğu yüz örtüsü etmiş, iki tarafla da geçinen bir ünlü herif imiş..

Zülfikâr ağa bir muhteşem ziyâfet tertip edüb, çeşitli yemekler arasında da lahanadan da iki üç türlü yemek yaptırmış ki, kendi zannına göre nefis yemeklerin en nefisi idi, elçi gelüb oturdukda rezilâne konuşma çok.. Hele yemek sofrası kuruldu. Lahana meydana gelince Zülfikâr ağa elçiye hitab edüp:

— Hind ülkelerinde lahana var mıdur?

deyu sordu. Elçi dahi:

— Zu-hassa **(hassalı)** olmayan nebâtât-ı bâride **(soğuk bitkiler)** ekalîm-i mutedilede **(mutedil iklimlerde)** çok az bulunur.

dedi. Elçinin ne dediğini anlamayup:

— Sultânım, bu bir nâfi **(faydalı)** şeydir. Ruha kuvvet verür!

dedi. Elçi gülüp:

— Madde-i rayih «kokulu madde» olduğuna şüphe yok. Harflerin yanyana gelmesinden başka ruh ile münasebeti ma'lûm değildir.

dedi. Ne elçinin dediğini anladı ve ne de gülmesinin sebebini bildi. Hemen ahmakca, ona uyup kendisi de kahkaha ile gülüp:

— Sultânım! Lâtife **(şaka)** hoşdur, amma, bu muhakkakdur ki Arnavudların gıdası ciğer olmakla akılları fazladur, Boşnaklar lahana yedikleri içün yiğit ve bahadır olurlar..

dedikde, elçiye ince bir hiddet gelüp:

— Buyurduğunuz kaideye göre Arnavudlar ciğerdar **(ciğerli, yürekli)** ve Boşnaklar da müsterih-i ruzgâr olmak iktiza eder.

deyu sıkıldı. Cevrî ve Ebu Ahmed, sözün mânâsını anlayub ellerinde olmayan kahkaha ile taşup, fakat yemek sırasında gülmekten de utanup, utanacak gülüşlerini tutup

yemek bile yemediler. Hele her ne ise sofra kalktı. Lâzım olan hürmet tamamlandıktan sonra, gideceği sırada elçiye:

— İnşallahu taâlâ cenabınızla yollarda zevk-u safa ederek gideriz!

dedikde, elçi dahi:

— Evet, seyrüseferde çok acaib ve garip şeyler görerek neş'elenirüz. Heman Allahu taâlâ her halde selâmet vire!.

deyüp kalktı ve **(Allah, insan sûretinde öküz yaratmış!)** sohbeti ile nimetlenecek ne güzel yoldaşımız var?!

diyerek yerine gitti, meclis savulduktan sonra Cevrî'yi ve Ebu Ahmed oğlunu alıkoyup:

— Şu gidi ile eyü konuşmadım mı? Anlar darçın ve karanfil ile iftihar ederler. Mallarını biz almasak acaba kime satarlardı? Biz de vilâyetlerimizin yadigârı ile iltihar ederiz. O bana hep ıstılah söyledi. Ben kaba türkce.. Yine kötü söyleşmedüm!.

dedi. Çünkü bir müteayyin **(S.B)** ve zengin herif idi ve elçiliğe seçilmişti. Vaktın iltifat görenini mahcub etmek lâyık değil.. Anlatmağa ve öğrenmeğe de kabiliyyet yok.. Ne çare.. Sustular. Amma Cevrî tahammül edemeyüp:

— Sultânım! Böyle meclislerde konuşmağa siz başlaman! Söz ve mevzuunu siz açmağa heves etmen! Yerine göre münasip mevzuu elbette o açar. O zaman siz sözün münasebetine göre söylen veya susup dinlen! Elbette o yerine uygun söz söyler. Siz dahi yerine göre ya söyler, ya dinlersiz!

deyu nasihat eyledi. Ağa:

— Ya biz hatâ mı ettük?

deyu gücendi.

— Hayır, hatâ etmediniz. Fakat münasib olan budur!

deyüp gittiler. Ebu Ahmed oğlu Maan-zâde ile içli dışlı imiş.. Varub olub biteni nakleylemiş..

İnsaf gözüyle bakılsa ûlema, kâtibler ve güzel âdâblı ârifler var iken, âvâmdan böyle adamları mutlaka parasına kıymet verüb, elçilikle göndermek lâyık mı? Ve bu makule

kötülük, devlet ırzını korumava muvafık mıdır? İstanbul'un akıllıları umumiyetle bu hususu çirkin bulup, Bahâî efendinin râzı olup uygun görmesini çok garib buldular.

Hind Elçisi bundan sonra vezir ile görüştükten sonra:

— Sizin elçiniz bizimle birlikte Hind'e gitmekte büyük güçlük vardır. Çünkü Biz Yemen'e uğrarız. Ama bizimle dost, sizinle düşmandur. Bu suretle elçinizin bizimle beraber Yemen'e uğraması müşküldür. Mekke-i Mükerreme'de ayrılıruz..

deyüp lisanı halle elçi ile beraber olmağa razı olmadığını hissettirdi. Fakat beri tarafın o çeşit inceliklerden haberi yok.. «Pek mâkul..» deyüp «Hicazadek sizinle yoldaş olsun» dediklerinde elçi dahi çaresiz razı olup Hicaz yolundan çekilüp gittiler.

Birkaç sene sonra Maan-zâde merhum elçilikle Hindistan'a gönderilmiştir. Elçi işte o çeşit söz anlar, edîb ve akıllı olmağa muhtaçdır, Hindistan'a gidüb gelirken olan sergüzeşti ve Hind pâdişâhı ile olan sohbetleri ve hakîmâne konuşma ve cevablaşmalara aid güzel hikâyeleri inşallahu taâlâ yeri gelince yazsak gerekdir. Tarihi tamamlamağa muvaffak olursak tafsilâtıyla yazılma gerekdir.

Donanma Ahvali :

Rûz-u Hızırda Kapudan Çavuş-oğlu Mehmed paşa donanma ile çıkub Boğazı boş bulmakla Akdenize revâne olmuştu. Girid'e varub Hanya'da dört gün bekiledikten sonra oniki bey gemisine cebhâne, mühimmat koyup adanın güney tarafında, kenarda silsile denilen hisarın halkı itaat eder gibi görünen itaatsız küffar olmakla dört parça top ile muhasaradan sonra Şâbanm yirmidördüncü günü fetheyledi. Bin beşyüz kadar esir alınub bir olkadar dahi kılıca lokma oldu. Serdar tarafından izin verilmemekle, adı geçen kale halkı itaatlı harac verir idi deyu itiraz olundu.

Kapudan paşa oradan dönüp yüz kadar gemi ile Rodos'a vardıkça altmış parça kalyon ve çekdiri ve küffar donanması gelüb, taşrada demir atub bir müddet limanda kuşattı. Kırk gün kadar bekleyüp bazan kalyonları gelüp limana toplar atardı. Küffar rüzgâr üzerinde olmakla beri taraftan çıkmağa çalışmayup sonradan Kapudan paşa bir kaç çekdiri ile adanın araksından dolaşup Zaklise tarafına gidince, küffar dahi gidüp diğer gemiler sene sonunda yol bulub, Kapudan paşa devlet katına geldikde azlolunmuştur.

Ramazan-ı şerifde Bağdad eyâleti, evvelce Erzurum'dan azlolunan Murtazâ paşaya verildi. Halilesi **(karısı)** Anter hatun ki, bu dahi Melekî gibi, öldürülen vâlidenin **(Kösem Sultânın)** makbul cariyesi idi, Harem-i Hümâyûn tarafına rica edüb kocasına Bağdad'ı alıverdu. Dedikoducular fırsat bulup:

«Yine kadın taifası memlekete tasarruf etmeğe başladılar.»

dediler. Bu sırada İbşir paşanın ve Abaza'nın başka başka toplantıları ve baş kaldırmak içün kötü niyetleri ve korkunç hareketleri söylenüp ve «İstanbul'a gelmek içün sipâhi taifasını toplayup, devlete yersiz olarak karışanları temizlemek tedarikündedir.» deyu çeşitli uydurma haberler duyuldu.

Şevvâl Ayı Olaylarındandır :

Sipâhi tâifesi ulûfe içün bölük bölük İstanbula gelemk üzre idiler. «Abaza Hasan büyük kalabalıkla gelecektir» deyu çıkan yalanlardan devlet büyükleri rahatsız olup sipâhi zorbaları artıklarından Yusuf ağanın adamlarıyla gelüp Üsküdar'da bir yere konduğu anlaşılınca, Kızıl-bayrak ağası Şâban ağa bölük çavuşları ve üçyüze yakın silâhlı sipâhiler ile gönderilüp, geceleyin varub kuşatarak basup, Yusuf ağayı tutarak vezire getürüb boğub deryâya attılar.

Abaza-Hasan ağa dahi üçüncü günü yalnız kendi adamlarıyla gelüb İstanbul'a girdi «büyük bir topluluk ile geliyor» deyu çıkan asılsız haberler ortadan kalktu. Abaza-Hasan vezirle buluştukda izâr ve ikram ve iltifat ile ağırlandı. Vâkıa Türkmenlerden, çok şikâyetçileri vardu, fakat vezir onlara ehemmiyet vermeyüp Hasan ağayı koruma kanadı altına aldu. Adı geçen Hasan ağanın evevlce Ankara altında cem'iyet etmesi, büyük suç sûretinde bir büyük iş idi. Fakat hadd-i zâtında onun toplantı ile İstanbul'a gelmesi ihtimali olmasaydı, yeniçerilerin Bektaş ağayı, Çelebi Kethüdayı ve benzerlerini ele vermezlerdi. Bunun toplantısı belâsından ol zorbalar öldürülmekle, Devlet-i Âliyyeye bu cihetten hizmeti olduğu muhakkakdır. Bu yüzden suçuna göz yumulup ikrama mazhar oldu. Bâzıları, vâlide kethüdası olmasını doğru buldular, fakat ne vâlide kabul etti, ne de Abaza râzı oldu. Vezir yine türkmen ağalığını vermek istedi, kendi, kabul etmedi. Olduğu gibi bırakıldı.

Silsile ve Acaib Hikâyeler :

Ramazanı şerif sonlarında Müftü Bahâî efendi silsile edüb, Haleb'den Hoca-zâde Emir-Ahmed çelebi azlolunub, yeri Süleymaniye Dârülhadisinden **(hadis öğretilen yer)** Küçük Şa'râvî-zâdeye verildi. Ya'kub efendi Yenişehirden azlolunub, yeri Süleymaniye'den Hamdi-zâde Emîr çelebiye, anın yeri Üsküdar Vâlidesinden Nev'î-zâdeye verildi. Mısır ve Şam, Uzun Hasan ve Kejdehan damadı Abdullah efendi ve molla biraderi Ahmed çelebi aralarında çekişmeğe sebeb olub, Şeyhülislâm aralarını bulmakdan âciz kalub, biraderi Ahmed çelebi:

Ve kad büniyeddârülletî.....

(Öyle bir bina yapıldı ki, onun benzeri ne Bizansda, ne de İran memleketlerinde yapılmadı) anlamınca konak yapup borcu otuzbin kuruşu aşdığı içün, Mısır kendine karar-

laşub, kulak müjdesi derecesinden sonra, Molla (Şeyhülislâm) pâdişâhdan da izin istemişdi. Fakat Mısır içün Uzun Hasan dedikodu, ısrar ve kavgadan geri durmadığı içün Fetvâ emini Şeyh-zâde, Şeyhülislâma:

— Mısır mes'elesi içün pâdişâhdan tekrar izin isteyün.. Çünkü düşmanlarınız çokdur suç ve hâtâlı sayılmanızdan kendinizi sakınun!

dimesiyle, tereddüde düşüb, Ahmed çeleki adı geçen Fetvâ eminine garib bir azarlama mektubu yazmıştı. Sonradan Bursa Uzun-Hasan'a, Mısır Abdi efendiye, Şam Ahmed çelebiye verildi. Sonra Hamdi-zâde Emîr çelebi Yenişehir'e giderken Siruz'a vardıkda ki, babası merhum Hamdi efendinin doğduğu yerdir, orada on gün hasta yatub vefat etti. Meğer vâlidesi dahi orada gömülü imiş.. Yanma gömüldü. Ehil ve âyâli matem içünde İstanbul'a geldiler.

Bu sırada Ali Efendi-zâde Edirne içün, Ebussuud-zâde Mısır için Molla ile (Şeyhülislâm ile) kavga edüb, Mısır Abdullahda kararlaşub, Edirne Esirî'den, Kadri-zâde Emîr efendiye verilmekle, bunlar pâdişâha istida vermek isteyüb, pâdişâh Üsküdar'da olmakla «eğer Üsküdar'a geçerlerse yakalanub sürgün oluna» deyu Üsküdar'a casuslar kondu.

Bu tarzda Ali efendi-zâde Mollaya (Şeyhülislâma) varub, evvelce Edirne'yi va'dedüb sonra bir netice çıkmadığından elini öpüp:

— Elbette bana Tırhala kazasını verin!

deyu yalvardı. Molla:

— Alay etme! dedikde:

— Vallahi alay değil, Açıkça ciddîdir, dedi, tutalım Bursa kadısı olduğumuzu saymazsız, diğer yolumuzu dahi kaldırın. Ama mülâzım olalı otuzaltı senedir.. Bârî onu sayın.. Tırhala'ya müstahak olmadık mı?

deyu iki defa elini ayağını öptü.. Şeyhülislâm:

— Bizimle alay etmeyesiz!

deyu cevap virdükde ağlayarak kalkub:

— Artık bundan sonra bir daha gelmeziz.. Nihayet bir daha pâdişâha arzuhâlimizi veririz. Başka türlü hareket etmeziz.

deyüp kalktı gitti. Bu sırada Hamdi-zâdenin vefatı haberi gelmekle Allah tarafından hallolunub Yenişehir'i adı geçen Ali Efendi-zâdeye verüb dilinden kurtuldu.

Şevval ortalarında Rahmetullah efendi İstanbul'dan azl olunub yeri Fetvâemini Şeyh Sinan-zâde Mehmed efendiye verildi. Vezire varub elini öptü. Çarşanba günü dîvana varub, gelüb evinde kâtibler, kadı vekilleri içün tahta bendler yaptırub, Kastamonulu lök Bâki'yi nâib (kadı vekili) tâyin edüb, ertesi günü değiştirüb başka bir nâib tâyin eyledi. Üçüncü günü kola binüb (1) çarşıda üzüme nark verüb «parmak ve diğer üzümleri iki akçaya satın» deyu tenbih ederek giderdi. Meğer adı geçen Sinan-zâde Mehmed efendinin azlolunacağını vezir kapusundan kul-oğlanları ve muhzırlar (I.S.) işitmişler imiş.. O üzümleri ikişer kuruşa tenbih edüb giderken, arkasından giden kul-oğlanları zarifleri çarşı esnafına gülerek:

«Yabana söyler.. Sözünü dinlemen.. Yine üçer kuruşa satın.. Yarın azlolunur. Kendinin haberi yokdur.»

deyu alaya alırlardı. Usul gereğince keçeli çuhadar ile, Muhzır-başı ve amâmeli (sarıklı) kethüda ve mücevvezeli (S. B) muhzırlar ile söz götürmez tamam kol gezüb, sonra Hocazâde Mes'ud efendiye vardu. Kahve, şerbet, öd ve anber safası sırasında, vezir dîvânında dâva dinlediğini nakletti.

O gün Bursa'dan iki yolkesen geldi. Bursa ve İnegöl kadılarından hüccet (S.B.) ve arzlar (S.B.) vardı. Biz hüccetin içindeki bilginin sâbit olması lâzımdur, dedik. Vezir «efendi bize şahid lâzım değildür, bunlar eskiden bildiğüm haramzâ-

(1) Kola binmek, şehirlerin âsâyişini temin için maiyetinde askerle şehri dolaşmak demektir.

delerdir, Anadolu eyâletinde iken çok uğraştım. Yakalayamadım. İmdi ne olduklarını bilirüm. Halen:

Sâbit oldu müddeâ,
Tezvîre hâcet kalmadı

deyu buyurub, herifler yeniçeri olmakla boğdurub denize atılmak üzre Muhzır ağaya tenbih eyledi. Hele biz üzerimize düşeni söyledük» deyu şevk ile anlatub, bahalılık ahvâliyle meşgul olduğunu anlatub «Şöyle tenbih eyledik, daha şöyle etsek gerekdir!» deyu boşboğazlık ederken, ansızın (Beyt):

Bir kişi geldi semt-i gerdundan
Bir haber verdi çarh-ı geçrûdan

anlamınca, Mes'ud efendinin kapusuna dîvân hademelerinden bir herif gelüb:

— Şimdi Bolevî (Bolulu) Mustafa efendi Anadolu pâyesile İstanbul Kadısı oldu. İşmdi vezir kapusundan el öpüp evine gitti!

deyu haber verdikde bütün mücevvezeli (bir nevi kavuk) muhzırlar ve kul-oğlanları güruh ile Bolevî kapusuna koşup, efendinin yanında eski hademelerinden dört kişi kaldı. Biri yukarı çıkup mes'eleyi bildirdikde hüzün ve mahcubluk denizine batup, o biribiri üstüne sözlerle bahisler anlatan efendi, gam ve tasa istilâsından çok şaşırarak susup kaldı. Ve Hoca-zâde kapusundan ol şatafat ile giren efendi, muhzırsız bir iki hademe ile gücenmiş olarak ata binüp evine geldi. Kadı vekilleri ve diğerleri, me'seleyi bilmezler. «Efendi alay ile gitti, yalnız geldi.. Belki kendi dağıtmıştır» şeklinde:

— Sultânım! Şuraya nâib (vekil) şuraya falan.. Yeri işte böylece yapıldı..

Falan diyelim sandılar. Efendi fevkalâde hiddetinden:

— Yıkılun gidin bre mel'unlar! Kadının da, nâibin de Allah belâsın virsün!

deyu azarlayub, yukarı çıktı. Odasında ûlemanın büyüklerinden bazı dostları varmış.. Bu maskaarlığa azlinden fazla üzülüp Mollaya (**Şeyhülislâma**) hiddetinden, şuurunu kaybedüb hazır olanlara:

«Gördünüz mü şu beynamaz mülhidi (dinsizi), mahşer gününü inkâr eden, imamlara söven bize ne renk eyledi? Dün İstanbul Kadısı yaptı... Bugün azledüb bizi âleme maskara eyledi.»

deyüp, meclisine gelüb gidenlere Mollanın (eyhülislâmın) kötülüğünden, ayıblarından bahsa başladı. Pek fazla teessüründen teverrüm edüb hasta oldu. Molla cenabları dahi, adı geçenin kendi hakkında söylediği sözleri işidüb dar tabiatli ve sabırsuz olduğunu anlamakla iğrenüb, Fetvâeminliğini kendinden alub, mukabelecisi Sarı-Abdullah çelebi ki, Sekbâniye müdderrisidir, fevtâ emini oldu.

Müverrih (**bu tarihi yazan**) bu sırada adı geçenin ziyâretine varmış. Ona da Molladan bahis açub, faslı tamamladıktan sonra:

— Çelebi efendi, Kur'anda zikri geçen İskender-i Zü'l-Karneyn kimdir ve kaçdır?

demiş.. Müverrih dahi:

İskender'in biri rumidir ki Filipos oğludur. Fakat Kur'an'da zikrolunan, seddi (duvarı) yapan Sa'b ibn'il-Hâris'il Râyis'dir ki, Himyer kabilesi hükümdarlarındandır.

dedikde:

— Vara.. İnandıra.. Ol itikadsız, rumledn başka İskender yokdur deyu inkârcıdur. Hünerin var ise itikad etdür!

deyu ayıblarını meclislerde anlatırdı.

Şevval Ayı olaylarındandır:

Hüsam-zâde ve Kemâl-zâde sadreynden (**Anadolu ve Rumeli Kazaskerlikleri**) azlolunub, Memik-zâde Rumeli ve Rumeli pâyesiyle, İmam-zâde dördüncü defa Anadolu Kazaskeri olup Mollanın Sun'î-zâde ile eski dostluğu ve çocuklu-

ğundan beri kaynaşması olduğundan Anadolu Kazaskerliğini defalarca kendine vaadetmişti. Bilhassa Bursalı Sirkeci-zâde İbrahim çelebi nakleder ki, dört ay evvel Hasan Efendi-zâde Şeyhülislâma ziyafet verdikde, sohbet sırasında, Kemâl-zâdenin Anadolu Kazaskerliğini başaramadığından bahsedilince, Sun'î zâde ve Fetvâemini Şeyh-zâde de yârân meclisinde hazıdılar ve söz açub:

— Hele bu defa ol herif olmuş oldu. Bizim tahminimz inşallah onun yerine Anadolu'yu size vermekdir. Yanımızda karar verilmiştir. Kanaatimiz değişmez, karar verilmiş bilesiz..

deyu Sun'î-zâdeye vaadetmişti. Sun'î-zâde dahi sevinerek duaya başlayınca Fetvâemini Sun'î-zâdeye:

— Kalkub el öpün, va'd-i cemil buyurdular!

deyu işaret ve açıkça söylemekle, Sun'î-zâde kalkub Şeyhulislâmın dizlerini öpüp meclisde hazır olanlar «mübarek ola!.» dediler. Sonra fakir Sirkeci-zâdeye bir mansıb vaad edüb, sonra varub beklemekte olduğunu bildirdikde

Sen rûy-i dili va'd mi sanursun miskin

Buyurdukları gibi Sun'î-zâde çekinmeksizin yapılan vaadler,

Tekellüfsüz delîl-i hulf olur peymânı elbette

Anlamınca netice vermeyüp İmam-zâdeyi Anadolu'ya geçirdiklerinde Sun'î-zâde pek fazla üzüntü duyub, «Bir daha kapusunu atlamamağa» yemin eyledi. Evvelce aralarında soğukluk vardı. Sebebi, İsmetî'ye arpalık verildikde Sun'î-zâde fazla kederlenüb dostlarına:

«Gördünüz mü? Devletlû ile küçükden bir yerde büyüyüp, aramızda bu kadar sözleşme ve yeminler var iken, Şeyhülislâmlığı zamanında zerre kadar şânımızı terfih edecek bir himmetine nâil olamaduk. Şu vefâsızlığa ne buyurursuz?»

deyu şikâyet etmişti. Müverrih orada hazır imiş:

— Sultânım! Aranızda nifak sebebleri girmişe benzer, dedikde:

— Belî.. Haklarında bazı sözler söyledi deyu, bazı hasedciler, bize isnad suretiyle ona bildirmişler.

dedi. Müverrih nasihat edüb:

— Sultânım! Siz varub özür dileyüb kendinizi suçsuz çıkardınız mı?

dedikde:

— Hayır, etmedik dedi.

— Ya efendi, siz dikbaşlılık edesiz. İddia ettiğinüz eski hakların korunması mürüvvete bağlı, mürüvvete bağlı olan muhabbet ise yeniden mükâfat olacak alçak gönüllülük ve hulûs muamelesinin kesilmemesine bağlıdur «falan zamanda şöyle dostluğumuz, sözleşmemiz ve sözümüz var idi» deyüb şimdi anlar yüksek makamda... Siz ol sözleşmelere güvenerek sizden bekledilkeri muameleyi etmezsiz. Bigânelerin üzerine lâzım olan iyilikle anmak, boyun ekmek ve teslim muamelesidir. Sizin üzerinize dahi çok mühim ve vâcib iken nazlanub kusur işlersiz. Hem «dostumuz idi, lûtfunu göremedük» deyüb nefrete sebep olan hâllerden habersizsiz. Kendine tenhaca varın.. Ve elini öpüp «Sultânım... Bu eski duâcınız size sâdık kalmakta evvel olduğu gibi sâbit - kadem (sözünde durmuyor). Aramızda sözden ibâret isnad eden münafık vara benzer. Hasedcilerin ahvalleri ma'lûmdur. Münafıkların garazlarına binaen söyledikleri sözlere kıymet vermeyesiz. «izâ câeküm... = Fâsık haber getirdiği zaman isbat etdiriniz!» âyet-i kerimesi ile hareket edüp «Hakkımda söylenen sözün serinliğine vâkıf olmadan ol mübârek kalbiniz, hakkımda gücenmesün...» deyu yalvarub «Bir suçumuz varsa da af rica ederüz. Bundan sonra mânasız söz söylememek üzre» söz ve yemin ile emniyet verseniz, umulur ki arayerde olan uydurma düğüm çözülür ve inâyete mazhar olurdunuz.

dedike Sun'î-zâde:

— Behey efendi! Bu özür dilemeyi ve yalvarmayı defa-

larca ettik. Bizim size gücenikliğimiz yokdur, der, yine de kalbi bizim hakkımızda temiz düşünmez.

Müverrih dahi anlar ki: (**cerâhât ül lisan**.....) yâni (**diş yaraları iyileşir, fakat dil yaraları iyileşmez!**) anlamınca, aralarında affolunmayacak şeni' bir kötüleme ve incitici bir fenalık geçmişe benzer, lâkin yine zarar vermez. Hemen bundan sonra dilinizi tutub, eskisi gibi kendinizi temize çıkarmaktan ve yalvarmaktan geri durman.. İyilikle anarak, hayır duada olduğunuzu duyurun... Ne kadar gönülleri sert olursa da yine tarafınıza meyletmeleri mukarrerdir.

demiş.. Fakat Muhterem efendi, aldanma zehirlerini yudum yudum içmeğe alışmamış, havsalası dar ve tiz mizaçlı idi.. Vâkıa müverrihin nasihatı ile hareket edüp birkaç gün ziyaretlerine devam eyledi. Aralarındaki nefret bir mikdar azaldı. Arpalık dahi husule geldi. Ama, İmam - zâde Anadoluya olup Bolevî'ye de Anadolu pâyesi verildiğinden irâdesi elinden gidüp evvelce olduğu gibi kötüleme ve lânet dilini uzatup, vahşet ve nefret eskisini de geçti.

Ebû Said efendi fetvâ istezinde bulunup, Valide Sultan taraftarıdır deyu yayıldı. İsmetî azlolunub büyük mahdum ikinci defa Selânik kadısı oldu.

Zılka'de:

Eflâk ve Boğdan ahvali defalarca zikrolunmuştu ki, Boğdan hâkiminin, rehin suretiyle İstanbul'da olan kızını istemek için vezirlere nice defa pek çok para teklif olunduğu halde verilmemişti. Murad paşanın sadrazamlığı zamanında Müneccim - başı, işleri idâre edecek kimse idi. Onun tamahkârlığı yüzünden, onun reyiyle, çok para alınarak kız gönderilmişti. Sonra kardeş kazağın hatmanına (**Kazak başkanı**) verilip, Boğdan, kazak taifesinin akrabalığıyle arka bulmuştu.

Tesâdüfen Boğdan beyinin hizmetindeki yazıcısı olan mel'un kaçup Eflâk voyvodası Ağatatay hizmetine vardı.

Bir eski koca (**ihtiyar**) kâfir idi. Bâzı sebeplere dayanarak yazıcı aralarını o kadar bozdu ki Ağatatay, Boğdan üzerine asker çeküp vuruşmağa karar verdi. Vâkıa Boğdan beyinin Kazak ve Leh beyleriyle soyca yakınlık ve hısımlığı var idi. Fakat şimdi Leh ile Kazak arasında düşmanlık var iken Boğdan'a galib gelmek mümkündür deyu tamaa düşüp Boğdan üzerine yürüdü. Boğdan beyi dahi beylerden birini serdar (**kumandan**) edüp, asker koşup tâyin eyledi. Meğer Ağatatay gizlice o serdar tâyin olunan beye mektup gönderüp «Boğdan beyine galip gelirsem, seni bey tâyin ederim» deyu vaadederek kendi tarafına çevirmiş... O dahi beylik tamaı ile efendisine hiyânete niyet edüp, bu şekilde birkaç defa mektup gidip gelip haberleşmişler..

Mektubun biri Boğdan beyinin eline geçüp, tâyin ettiği serdarın ve üç kâfirin dahi adı zikrolunmakla hiyanetlerini öğrenüp, serdarı çağırarak mektubu gösterdi. Cevap veremedi. Aman vermeksizin katleyledi. Ve adı geçenleri de katleyledi ve :

«Eflâk askeri çoktur... Hem de benim vilâyetim âyânı arasına ayrılık düştü. Aralarında ayrılık olan askere güvenerek cenk yapmak münâsib değildir»

deyu bütün hazinelerini, paralarını kaldırup, adamlarıyle birlikte Leh vilâyetine gidüp Hotin'edek vardı. Ağatatay dahi askeriyle gelüp, beyin gittiğini haber alınca kederlenüp, iki tarafın arasını bozan o Yazıcıyı bey tâyin edüp döndü. İstanbul'a mektup gönderüp :

«Boğdan Voyvodası, size ve bize âsi ve zararlı idi. Halen hân ile karşılıklı düşmanlık üzre olan Leh tâifesiyle birlik olmakla hıyâneti dolayısıyla Lehlilere kaçmakla, yerine bir faydalı ve itaatli bendelerini (kullarını) tâyin etmişizdir.»

deyu arzedüp tâyin ettiği adama berat (S.B.) ve üsküf (S.B.) ve sancak ricâ etti.

Boğdan voyvodası da damadı Kazak hatmanına sığınıp, kırk bin Kazak askeriyle Hatman oğlu ile beraber kalkup Boğdan'a geldikde, tâyin olunan kâfir kaçup yine Boğdan'ı eskisi zapteyledi. Yaş kasabasından ve diğer şehirlerden Eflâklıyı zorla çıkardı. Secar kalesini ki, evvelce Sultan Süleyman merhum fetheylemişti, büyük şehirdir, damadı Hatman-oğluna verdi. Hatman-oğlu dahi evvelce Istanbul'dan giden, adı geçen avretini bütün paralı ol kaleye koyup, kendi kazak askeriyle Eflâk'ı tahrib maksadiyle yürüyüp, uğradığı Eflâk köylerini yakıp yıkmakla meşgul oldu. Ağatatay dahi kendi tâyin ettiği adamın kovulduğunu işidince tekrar Eflâk askerini toplayup karşı geldi. Hudut boylarında büyük muharebe vuku bulup, sonunda Ağatatay galib gelüp kırk bin Kazaktan hemen sekiz bin kadarını esir edüp ve çoğunu kırup, Hatman oğlu güçlükle canını kurtarup kaçtı.

Ağatatay Macar ve Eflâk askeriyle Yaş'a gelüp Yazıcı'yı yine bey tâyin edüp, bütün Boğdan boyarları **(S.B.)** mecburen tâbi olup, dikbaşlılarını kılıçtan geçirüp Boğdan'ı tamamen kahredici kuvvetle zapteyledi. Oradan Secar? kalesi üzerine gelüp, Hatman oğlunun avretini ve para ve eşyasını isteyüp, vermemeleri üzerine şehri kuşattı. Hatman oğlu dahi ılgariyle birdenbire gelüp, kuşatılmış olanları kuvvetlendirmek için kaleye girmiş idi. Babası Leh seferinde olmakla, imdat etmeğe kudreti yoktu. Nitekim tafsil edilse gerektir.

Hatmanoğlu ayâli **(çoluk çocuğu ile)** ile kuşatılmış kaldı. Eflâk ve Macar mel'ûnları kalenin varoşunu (kalenin dış mahallelerini) yakup, sûrun dışında bulunanları öldürdüler, yağma ettiler. Sağ kalanlar kaleye kaçub, bugüne kadar kuşatma devam eyledi.

Garip olaylardandır ki, Radol Voyvodanın oğlu Istanbul'da Müslüman kıyafeti ile gezüb, mürd olan **(ölen)** babasının mansıbını isterdi. Radol'un, kendisinden başka oğlu kalmadığı ma'lûm iken Silistre muhafızı sâbık vezir Siyâvuş paşa özü suyu haydudlarından bir meçhûl kâfirin Radol-

oğlu olmak iddiâsında bulunduğunu işidince, adı geçeni yanına getürüb, iş icabı riâyet edüb, giydirüb kuşatub mevki verdü.

Bu hikâyeyi Ağatatay işittikde, kendinin Boğdan'a nasb ettiği yazıcı kâfire karşu çıkub, babası mülküdür deyu Boğdan Voyvodalığına tâlib olursa (isterse) Boğdan işlerine karışıklık virir korkusundan Siyâvuş paşaya sekizbin kuruşluk altun ve birçok samur hediyeler gönderüp, meçhûl müddeiyi istedi. Siyâvuş paşa nezaket gösterüb, bir başka haydud kâfirini giydirub kuşattırub «Radol-oğlu» dur deyu gönderdi. Vardıkta Ağa-Tatay araşdırub, o kâfir de doğru söyleyüb. haydud olduğunu haber verdikde koşdu. Tekrar Siyavuş paşaya haber gönderüb:

«Düzme kâfir göndermek yakışır mu?»

dedükde, paşa yine zarafet edüb:

«Asıl Radol-oğlu bizim yanımızdadır. Ol gönderdüğümüz de Radol oğulluğu taslardı. İstedüğünüz odur zanmıyla gönderdik. Hakikî Radol oğlunu göndermek münasib müdür?»

deyu mektub yazub, arada vasıta olan kimseye de mektub yazdırdı ki «paşa hazretlerinin yanında olan Radol-oğlunu elinden almak zordur. Meğer ki çok para gönderile..» deyu aracılık ettirdi, Ağa-Tatay dahi beşbin kuruş göndermekle paşa ol kâfiri dahi gönderdi. Vardığı vakit de araştırıldı. onun dahi Radol-oğlu olmadığı meydana çıktı. Yalan yüzünden bu kadar akçasının gittüğüne hiddetlenüb, varan kâfirü katletti. Ve Ağa-Tatay'ın tâyin ettiği adama Üsküf (S.B.) ve sancak istemek içün evvelce devlet katına rica arzuhali göndermişti. Devlet-i Âliyye tarafından:

«Görelüm ahval nereye varur?»

deyu, hayır veya evet bir cevab verilmemişti. Bu sırada ricasını yürütmek içün devlet katına yirmibin filori gönderdi. Kapu kethüdası eliyle başta olanlara dağıtıldı.

«Ma'kûl veçhile ricasına müsaade edelim. Acele etmeyesiz.»

deyu cevab verüb, ol floricikleri devlet vükelâsı kalender bahşişi edüb yuttular.

(Kâfirin malı mü'mine helâldır.)

Anlamı üzre âfiyetler ola..

Âdem efendi ki, Galata'da Mevlevihane şeyhi idi. Bu sene Hacc-ı Şerîfe gidüb, Mısıra vardukda vefat ettiği haberi gelmekle meşihati, Kaadirî Mehmed dedeye verildi. Kara Çelebi-zâde Mahmud efendi de bu zilka'de ayında vefat edüb medresesinde hazırladığı mükellef medfene gömüldü. Evinin yakınında yaptırdığı cami ve adı geçen medreseden başka, Unkapanı yakınında eskiden tahta mescidi yıkub, kârgir kurşunlu mükellef câmii şerif yapmıştı. Ondan başka yangın artıklarından, semtinde bir mescid daha yaptırmıştı. Fakat bunca hayır olarak yaptırdığu binalardan daha birinin vakfiyesini (S.B.) tâyin ettirmişti. Ancak medreseye bitişik bazı kârgir dükkânlar yaptırmıştı. Meğer, Yarhisar vakfından gasbolunmuş (haksız yere alınmış) dükkânların yeri imiş.. Yarhisar vakfı mütevellisi (I.S), oradan rızklanan ile İstanbul Kadısı Bolevî efendiye varub vakfiyelerini gösterdiler. Hattâ mezarı yaptığı yer dahi gasbolunmuş yerdir dediler. Büyük kavga olmuştu. Allah rahmet eyleye...

Bazı tarikat ihvanlarından emânet suretiyle gasbettiği kitapları da vakfedüb, üzerine vakıf olduğunu yazub mühürlemiş..

Bu cami ve medrese için ali kethüdâsına otuz bin kuruş teslim etmişti, deyu dâvâ ettiler. Soruldukta ali kethüda: «Naam! (evet) yirmi kuruş vermişti ama yine on bin kuruşunu kendisi geri almıştı» deyu isbat etmişti. Vakıfları ve eserleri müstakar olub, muntazam oluncaya kadar çok münakaşa geçti.

Süleyman paşa ki, yeniçeri ağalığından çıkub sadrıâzamlığa tamah yüzünden Ahmed paşa (Tarhuncu) merhumun aleyhine zorla şahitlik etmek suretiyle onun ölümüne sebeb olmuştu, kendisi de sadrıâzamlıktan mahrum kalub, Der-

viş paşa vezir olunca ister istemez kendini Girid adasına tâyin ve zorla Istanbul'dan çıkarmıştı. Hasislikde Sehl ibn Hararun ve para çokluğunda ikinci Kaarun idi, Istanbul'da Parmakkapu yakininde merhum Koca Defterdar Ömer efendinin evini satın alub, üzerine mutemedler ve binalar koyub, ne şekilde yapılacağını öğretüb, anlatub, o şekilde yeniden yapılmasını sipariş etti. Kendisi Girid'e gitti. Tuhaflık buradadur ki, o yüksek bina, bundan sonra yüz yıladek devlet erbabına mesken olmaya elverişli ve asla yıkılub değiştirilmesini icabeder hali yok iken, basîret gözü, öldürülen Ahmed paşanın Konve çiftliğinde ve diğer birçok binâları da yeniden yapıp, tamamına yetişmediği şeddat-vârî binaların sonunu görmeyüp, o lâtif binayı kökünden yıkub, yerini kazub, geniş, yeraltı odaları, kârgir mahzenler düzüb, üzerine pâdişâhlar gibi sütunlar ve kemerler üzerine şeddad-vâri binalar yaptırub, kubbeli altı oda ve kat kat tabakalar ve birçok çardaklar ve dîvânhaneler ki, hepsi altun yaldızlı ve çini ile süslenüb, daha tamamlanmasına çalışılıyordu ki, zavallı Süleyman paaş gelüb uzun seneler ol sarayda izzet ve devletle ömür geçire...

Yazık.. Yazık.. Şimdi adı geçen Süleyman paşa Menekşe'de hümmadan yatmakta olub, İstanbul'dan,

«Elbette Girid'e geçesün! Yoksa katlolunursun!»

deyu ısrarlı emirler varırdı. Zaif ve dermansız vücuduyla, hakanın emri gereğince gemiye binüb Girid'e gitmek üzre denize açıldı. Fakat fava uygun olmamakla yine Menekşe'ye dönünce ecel-i müsemma ile vefat edüb işbu zilka'de ayında haberi geldü. Moralı defterdar ve iç hazinedarı varub bütün varını yoğunu zattettiler. Hazinedarı Murad, bıyığı yeni çıkmış bir civan idi. Habsolundu. Bütün malını haber verinceye kadar çok eziyet ettiler.

Murad paşa ki, eski sadrıâzamdır. Budin muhafızı iken, yerine Celeb Kenan paşa gönderilüb, Murad paşa İstanbul'a dâvet olundu. Hattâ Murad paşanın gelmesi hususu konuşuldukta, Kapu Kethüdası Karagöz-Mehmed efendi ve Köse İs-

mâil ağayı gelüb, bir meclisde iken Reis-ül-küttab Şâmî-zâde Murad paşa gibi bir veziri Budin gibi bir serhadden kaldırmak ve buraya gelmeleri münasib değildir, dedikde, Karagöz onu paylayıb,

— Baka efendi! Murad paşayı bilmez değilsiz.. O size kötülük etmedi, bu muamele size düşer mi? Evvelâ vezirler hakkında söz söylenür mü?

deyu bayağı münakaşa etmişler idi.

Zilhicce:

Evvelce kapudan olan Hüsâmbey-zâde Ali paşanın kabahatli sayılarak habsolunması maddesinin tafsilâtı budur ki:

Geçen sene donanmada ve cesarette noksanlık suçu ile şanlı mansıbından ablolunub Balya-Badra'da sükûn içinde oturmağa kanaat etmişdi.

Mora vilâyeti zaimlerinden (zeâmet sahiblerinden) Abdi bey adında sakalı yeni çıkmağa başlamış zengin, şimdi defterdar olan Moralı'ya hemşerilik sebebiyle intisâb edüb (S.B) o dahi ona istimâlet (S.B) verüb, o vilâyet haraclarını ısmarlayub ve kendini de Karlı-ili sancağı beyi edüb, tabl ve alem (Sancak) ile Abdi paşa ünvanını verüb o tarafa gönderdükde, ona sipariş olunmuşdu ki, Ali paşayı herhalde ele geçüre.. O da adı geçen vilâyeti zabtedüb, haraçlarının toplanmasına zorbalar tâyin etti. Anlar da tahsil ederek Balya-Badra reâyâsından da toplama sırasında, Ali paşaya aid bazı reâyâyı kasden fazla incittiklerinde, Ali paşa, adamlarından bir toplûluk gönderüb, ol güruhu o taraflardan rahatsız edüb:

«Abdi bey bilmez mi ki, bu havalinin reâyâsı bize aiddir. Edebiyle otursun... Haraç bahanesiyle zulmetmesün... Yoksa kendü bilür!»

dedi. Abdi bey dahi Ali paşaya bir mektub yazub şatırı (S.B) ile gönderdi. Mektubun içinde:

«Ben fermanla dîvân hukukunu toplamağa me'murum. Mâni olmanın mânası nedür?»

demiş idi. Şatır varub mektubu okuduğu gibi hiddetle şatırı alaşağı edüb bir ikiyüz değnek vurdukdan sonra:

«Senin, paşam dediğün ne delikanlıdır ki haddini bilmeyüb bu çeşid haberler gönderür! Haddini kendine bildireyüm. Bu dâireye uğramasun! Yoksa belâsını bulur!»

deyu geri gönderdikten sonra bir mıkdar piyâde levend ile çıkub halkı himâye suretinde ol havâlide çadırlarını diktiğinden Abdi paşa haber alınca bir güruh süvari levendler ile ılgar edüb gafil iken basub çadırında dostları ile şatranç oynarken tutub bağlayarak Istanbul'a gönderdi.

Abdi bey eğerçi tâze yiğit idi. Fakat hayli olgundu. Farz edelim Mora'ya girdiği gibi sebebsiz hücum ile yakalasaydı mümkündü. Fakat pek o kadar münasib değildi. Yoluyla hareket edüb evvelâ haremini hürmeti yırtmak Ali paşa tarafından çıkıncayadek sabredüb, fırsatını düşürüb yakalayub gönderdiğinden, ol vilâyet halkı arasında hayli nam hasıl etti. İşin aslını bilmeyen reâyâ, «kapudanlık etmiş bir adam kendine karşı komakla tutub Istanbul'a gönderdi» deyu şânını yükselttiler. Aynı zamanda kendinden korkmakla, Mora'dan bir hazine kadar para toplayub, hiç kimse mâni olamadı.

Halkın görünüşe göre hüküm vermesi çok acaibdir. Çün Ali paşa İstanbul'a geldi ve habs ve tehdid ile ikiyüz kese istenildi. Yeni sene Muharrem ayına kadar musaderenin (SB) tamam olması için mahbus kalmıştı. Tâ ki oğlu Muharremde bir harb gemisi alub getürüb teşekküre değer hizmet ifa etmişken yine kurtarmağa imkân olmamıştı.

Tafsili budur ki:

Mora sahillerinde Balya-Badra semtine bir harb kalyonu yanaşub Eremiye'de demir atub, pâdişâhın rızâsına aykırı olarak Eremiye'den buğday alub kalyona doldururken Ali paşanın oğlu haber alub hücum edüb ve kalyonu alub, içinde olan kâfirleri demire vurub araştırub tehdid ettikde, ol diyar ahalisinden Timur ağa adlı kimseden buğday aldığı meydana

çıkınca, Ali Paşa-zâde, Timur ağayı yakaladı. Ve pâdişâhın yasağına aykırı olarak düşmana buğday verdiğinden azarlayınca Timur ağa:

— İşte bu emir ile verdim!

deyu fermanı gösterdi. Fermanda «Sakız denizcilerinden Andon adlı zimmî (S.B.) ol diyâra vardukda gemisine istedüğü kadar buğday satıla.. Bu bahane ile harbiye verilmek ihtimali olmaya ve illa çok şiddetlü ceza ile hakkınuzdan gelinür!» denilmiş idi. Residi (S.B.) ve tuğrası sahih. Aklı başında olanlar hayret edüb, adalarda olan gemi reisleri zimmîler (S.B) biner ikişer bin altun verüb, bir yolla sözü geçen bir yerden emir ile, yahud böyle bir sahte emir elde edüb, iki kat bahasına harbiye satub, anlar dahi hiç korkmadan yanaşub istedikleri kadar bir iki defa kalyonlarını doldururlar imiş... Duyulmazsa hoş... Duyulursa senedi gösterirlerdi.

Harbî kalyon içinde Müslüman esirleri bulundu. Paşazâde kalyonu içinde bulunan keferesiyle ve Timur ağayı bağlayarak gemisine alub, senedi olan emri ile İstanbul'a götürdü. Umumun işlerinin inceliğinden habersiz bey, gûya bir iş gördüm şeklinde Timur ağayı ve emri ve gemi kapudanını vezire çıkardı. Vezir:

— Berhudar ol!

deyu hil'at giydirdi. Kalyonu, esirleriyle beraber tersâneye verildi. Emri reis efendiyle gönderüb:

«Dîvân tarafından böyle bir emr verildi mi?»

deyu soruldu. «Hayır, verildüğü yokdur, sahtedür» deyu cevab verilüb kavga basıldu. Timur ağayı bile vezire çıkarmayub bahsettiler. Beş on kese arzeyledi. Aalınub, sonra buğday satmak hususunda senedi, kendü tezviri olması suçuyla hapishanede boğulup denize atıldı.

Kapudan çavuş, oğlu Mehmed paşa, kasım gününden beş gün sonra İstanbul'a ulaştı. Anın günlerinde küffar Menekşe'ye ulaşdı. Fakat mel'unlar mağlûp olub, yüz karalığı ile dönmüş idi. Fakat bunca zararları meydanda.. Kapudan pa-

şa ise Cezâyir ve sahiller memleketlerinden çok para toplamaktan başka bir iş görmeyüb, bir küçük kale yağmasıyla yetinüb, gelürken bir Müslüman mavnası hataen yanub içinde çok kürekçi telef oldu. Teşekküre değer hizmet getürmemeğin (getirmemekle) sadrıâzamlığın telkini ile pâdişâh huzurunda kabahatli edilüb azlolundu.

Tatarların Leh Kasabalarını İstilâsı ;

Kırım Hanı İslâm-Giray Hân, Leh ahvali hakkında bilgi edinmek içün atalığı Sefer ağayı Özü Kazağı hatmanına gönderüb, o dahi Lehden alınan dili (esiri) gönderüb bildirdi ki «Leh kralı geçen senedenberi kendü vilâyetinde yazdığı askerden başka bütün memleketi askere çağırub, Nemçeden (Avusturyadan) dahi vazife ile yirmibin tüfenk-endâz getürdüb hesabsız asker ile Albadar? dimekle tanınmış kal'asına gelüb yoklama etdikde, defter ile yüzellibin kadar askeri mevcud bulunub hepsi ile birlikte Albadar'dan çıkub üzerimize doğru yürüyüb, halen Kart Kostantin denilen kal'aya gelmiştür. Bizzat şânı yüksek hân çıkub imdad etmezse vilâyetimizi harab eder, karşu durmağa kudretimüz yokdur» demekle, ol saat hân dahi Şirin beylerine ve Mankut ve Sencun beyine ve diğer mirzalara ılgar ile adamlar gönderüb, müşavereden sonra, on günedek çıkmağa kararlaştı. Evvelce bir mıkdar asekrin, hânın gelmekte olduğunu bildirmek içün gönderilmek mühim olmakla bin kadar Tatara Osman ağa serdar (kumandan) olub, Orakoğlu mirzalarından İslâm-Mirza ile koşulub (yanına katılub) gönderildi. Ardınca hân dahi şevvalin yirmiyedinci günü Bahçe-Sarayından çıkub beşinci günde kendinün serhaddi olan Frenkman kal'asına ulaşub hendek içinde kondu.

İki gece bekledikten sonra zi'l-kadenin dördünde çıkub, onüçüncü saatta Özü nehri üzerinde dîvân geçidinde İslâm-Giray'a gelüb, ertesi günü Özü suyunu geçtü. Altıncı saatta

Ak-Suya konub, pâdişâh tarafından kılıç kaftan ile Bekir ağa gelüb karşıladı ve ihtiramla getürüb teslim eyledi. Seher vaktı göçüb ondördüncü saatta Sadran içinde Demoke? denilen Palanga (S.B) yakınına kondular. Oradan Haçilek? denilen palangaya geçilüb bir göl kenarında dağ içinde konuldu. O sırada hatman askerinden Osman ağa gelüb ertesi gün Bablice nehri üzerinde Markoska ve Sokoşki denilen palangalara karşu konuldukda bir mıkdar atlı ile Hatman geldi. Evvelce Boğdan Voyvodası olub azlolunan Liponi'yi beraberinde getürüb hânla buluştu. El öpüp beraber gelen Kazak beyleri ve ihtiyarları kaftanlar geydiler. Dönüb yine askerine gittiler.

Konma göçme işlerü görüşülüb Turla nehrinden çıkan Bablice ve .....? isimli nehirler ki, kenarları kal'alar ve palangalardır, köylerden geçilmez. İskiden hatmanlarının karargâhi olan Par kal'asına ve Kamaniçe'ye varıncaya kadar vâki olan vilâyetin mâmurluğu târif olunmaz.

Yüzbinden fazla Tatar askeriyle Turla nehri tarafından hân gelüb, Kocmar yolu tarafından Kazak askeri geçüb bu kadar bin hesabsız askerin atlarına ikişer günlük yem verilüb, uğurlarına gelen kal'a, palanga ve köyleri vurub haddi hesabı yok koyun, bal, yağ ve diğer zahirelerden alub ganimet edindiler. Fakat bir esir dahi aldırmayub ve aldıklarını dahi koyuverip yiye içe, kona göçe tahrib ederek Par kalesi yakınına gelüb ulaşdıklarında, Leh Kralı dahi Danko denilen kal'a yakınına gelince, Tatar askerinden haberdar oldu.

Hiç bir veçhile orada durmağa mecalları kalmayub kaçmışlar.. Bu haber alınınca dil içün (esir içün) dört-beşyüz Tatar askeriyle Osman ağa ardlarınca gönderilüb Kral Albader ve Varşova'da olan askerine yazdığı mektubu getüren adamları tutulup soruldukda:

«Kralın maksadı, sizin geldiğiniz mâmur (bayındır) vilâyet içine girüb, atlarının yemlerini alub ve zâhire alınub bu kış kazak üzerüne yürüyüp kışlamak idi... Tatar askerlerinden habersiz giderken, işittükleri gbi akılları gidüb, gerü dönüb Turla nehri kenarında Hotin

kal'a yakınında Özîçe denilen palangaya varub sığındılar. Zâhireleri yok.. Atları zebundur..»

deyu haber verdiler. O yerin geçidi araştırıldıkda, hiç bir surette adam varacak yer değildir. Ancak bir yolu vardur. Bir tarafı Turla nehri ve bir tarafı Kamaniçe'den akan büyük nehirdir. Kal'anın arkası dağdır. İhtimal ki sular donar deyu bütün etrafına iki kat hendek kesdirüb metrisler **(siperler)** yaptılar. Yol üzerine toplar kurdular. Kendilerinden ümidi kesmişlerdir. Evlerine mektub yazub:

«Hazırlığımız yok iken üzerimize Tatar askeri geldi. Bu kış içinde zâhiresiz kalduk. Hâlimizn sonu ne olacağı ma'lûm değldür.

demişler. Bu mektuplar diller **(esirler)** elinden alınub içinde yazılanlar anlaşıldı.

Hân meşveret ferman etti. Kart kocalar **(ihtiyarlar)**, üzerine varılmağı doğru görmediler. Konuşma bunda karar eyledi ki, etrafda olan kale ve kasabaları yakub, tahrib edüb, uzaktan zahiresini keseler... Bu suretle hareket etmek kararlaştırılub taburlarına yakın Vislaten kal'asına varub kuşattılar. Zahire ve otlağa çıkan mel'unları Tatarlar esir etmekle düşman askerine günden güne zaiflik gelüb, atları ve askeri kırılmağa başladı. Mihnet canlarına kâr etmekle esirliğe razı olub bölük bölük kaçmağa başladılar. Yirmibin Nemçelüden (Avusturyalıdan) beşbin kâfir kalmayub kimi esir, kimi helâk oldu. Nicesi kaçub ayağıyla Tatara gelüb esirliği seçdi. Bu dereceden sonra sabretmeğe mecalları kalmayub af ve özür dilemeğe başladılar.

Tatar ve Leh Arasında Sulh Akdi :

Bu kadar zamandanberü mal ve hazine memleket çokluğuna mağrur olan küffar, zarurî olarak namus ve ârı terkedüb suç ve günahlarının affolunması ricasıyla Hân'ın veziri Sefer Gazi ağaya mektub gönderüb sulh hususunda aracılık rica ettiler.

«Eskiden beri viregeldiğimiz hazineden başka ne kadar mal istenürse virelüm.»

deyu baş eğmekle, Sefer ağa hâna arzeyledi. Hân da razı oldu.

«Bundan evvel Erizad? kal'asında kapadub kuşattığımız vakıt yaptığımız barış bizi mtaraftan bozulmadu. Andlaşmayı kendüleri bozub, geçen sene otuz-kırkbin askeri kılıca lokma olub, bu kadar namlı bekleri ölmüşdür. Biz yine ol ahid üzereyüz. Mademki yeniden barış istemişler, ümmet-i Muhammed'e faydalı ise konuşulsun!»

buyuruldu. Müşaverede beyler ve âyânın kimi sulhu doğru bulub, bazısı «Fırsatı ganimet bilmek gerekdir, tam yetmiş gündür bu asker yer altında kapanub aç ve zelil olub canlarına geçmişdür. Lâyık budur ki birkaç gün daha kuşatarak tamamen zafer buluna... Yahut bunlar burada durub, asker kal'alarını ve vilâyetlerni alub yağma edüb yaka... İcab ederse Varşova'yadek varılub kışlana.. Böyle boş memleket bir daha ele girmez!.» deyu herkes bir söz söyledi. Fakat hângönül ehli, hilm ve merhamet sahibi. Adı geçenleri **(Lehlileri)** esirgeyüb:

«Bu, ocakdır. Aman diledkden sonra kâfir olsa da söndürmek lâyık değüldür.»

deyüb aman verüb barışı tercih eyledi. Beyler ve âyân:

«Ferman sizindir... Mademki sulhu makul gördünüz.. Leh vilâyetinin zabt ve rabtı beyler elindedür. Bütün beylerin ulularından iki adamın oğulları rehin (S.B) alınsun!. Her sene hazine geldükde, başka iki rehin getürüb değişdireler...»

deyu karar verilüm gelen adamı gönderdiler. Vardıkda bütün beyler ve askeri kralın yanına toplanub, Tatar'ın isteği anlaşıldıkda:

«Her ne istenürse verüb sulh olmak gerekdür. Ve illâ, asker esir olmağı göze alub, çıkub o tarafa gitmeleri mukarrerdir.»

deyu feryad ettiklerinde, çaresiz Leh vükelâsı (S.B) ta-

burlarından (I.S) çıkub Kamaniçe kal'asına gelüb söyleşmeğe bir adam istediler. Söz anlar ûlemadan Molla Gani ağa gönderildi. Sonra, Sefer ağa ve Şîrin beyi ve diğer beyerden beş altı bin atlı cebe (4.S) ve cevşene (4.S) bürünmüş olarak Kamaniçe'ye varılub ertesi gün Leh askeri kal'a dibinde alaylarını dizdi. Vekili olan Katlazyuş? ve diğer beylerinden on kişi çıkub, beri tarafta dahi İslâm askerleri alaylarını kurdu. Sefer ağa ve Şîrin beyi ve ağalardan on nefer ile çıkub, iki alay ortasında birbirleriyle buluşup barış ahvâli müzâkere olundu. Nice akıllıca sözlerle düşman, cevap veremez hâle getirildi. Nutukları tutuldu. Sonunda «ettik ise bulduk!» deyu itiraf ettikten sonra:

«Bizimle barışmak istersenüz her sene hazinenizi (vergnizi) vaktında verüb, pâdişâhın eli altında olan memleketine el uzatmayazız! Kazak vilâyetine zarar vermek kasdında olmayasız! Ve beylerinizden iki adamın oğulları verilüb dostumuz ile dost, düşmanımız üzerine asker istediğimizde asker veresiz! Şimdi bu kadar Tatar ve Nogay askeri, bahmet çeküb geldiler, bunlar ganimet malı almadan dönmezler. Vilâyetiniz içinde istedikleri kale ve palangalardan (S.B.) ve köylerden doyumluk alub giderler. Buna râzı olursanız barışıklık olur ve illâ yüzbinden fazla Tatar ve Nogay askeri ve seksenbine yakın Kazak askeri vardır. Vilâyetinize girdi, Varşova'ya kadar çaparlar ve yakub yıkarlar.»

dediklerinde mel'unlar cevap veremeyüb:

«Lütûf eylen, bu gecelik konub istirâhat eylen. Biz dahi aramızda bu maddeleri müşavere edüb, yarın sabah cevab verelüm.»

deyu kal'aya girdiler. Tatar askeri dahi konub, ihtiyarları:

«Küffar bu derece zebun oldukdan sonra barışmak akıllı işi değüldür. Heman rehin aldıkları Gani ağayı alub vilâyetine akın edelüm. Lâzım gelürse kışlayalım!»

deyu ısrar ettiler. Kaytas ağa ve Kan Mehmed Mirza içerü gönderülüb:

«Molla Gani'yi versünler, şimdiden sonra sulha râzı değilüz!»

dediklerinde, Leh beylerinin akılları gidüb:

«Ne var? Elhamdülillah bu kadar olmuş işi bozup sertlik etmek lâyık değildür. Bir ocağız, biz söndürmen.. Gelüb bir kere daha söyleşin!»

deyu birbiri ardınca boyarları (S.B) gelüb yalvardılar. Bâzı ihtiyarlar «söyleşmekde zarar yoktur» deyu tekrar varıldu. Tatar askeri karşularında alay kurub, Safer ağa tekrar on nefer ile meydana çıkub soru ve cevabdan sonra:

«Eski şekil üzre, bir daha ahdi bozmamak şartıyla, Tatar ve Kazak, yollarında olan vilâyeti urub, doyumluk almak üzre razı olursanız..»

denildikde anlar dahi:

«Bütün tekliflerinze razı olurüz. Fakat Kazakların kal'a ve palangaları (S.B) yağma etmesine razı olmak müşküldür. Bari vilâyetine askerinizi âdet olduğu üzre çapula gönderin. Sahra ve köylerde bulduklarını alsunlar. Ve illâ bzim, kendi memleketlerimizin yağma edilmesine razı olmakdan, ölmek daha iyidür. Lütfedüb bu olmayacak teklifi eylemen..»

deyu pek fazla minnet edüb yalvardılar. Biraz yumuşaklık gösterüb:

«Heman rehininizi gönderün» denldikde, şmdi kumandanının oğlunu ve bir voyvoda oğlunu verüb ve her sene değiştirmek lâzım gelürse değiştirüb, bundan sonra ahidnâme bozulmayub eski şartlar üzre Muharremin yirmibeşinci günü sulh akdolundu.

Bundan sonra dönülüb ol gece Vislaten dedikleri kal'aya geldiler. Han'a buluşub, ertesi gün İslâm askeri göçüb bir sahrada asker çapul yapmak istedi. Mâni olmak mümkün olmayub, Hân âyân ve mirzalar bir yere gelüb konuştular. Geceleyin birdenbire bir alay halk gidiyorlar. Gitmeseler faydası çok idi. Fakat halk bunu anlamazlar. Ganimetsiz geriye dönmek güçlerine gider, deyu, bundan sonra zabtetmenin de faydası yoktur deyüb Hân huzurunda mevcud bulunan asker

duâ ederek Muharremin yirmiyedinci günü çapula koyuverüb, Devine? dedikleri hisara varılmasına karar verildi. Oradan asker ve ağırlık nehir kenarına geldikde, lodos esüb, yağmur yağub, suların buzları çözülüb; hiç bir şekilde geçmek mümkün olmadı. Müşavere olundukda: «Bu büyük nehire atları vurmak akıllı işi değildir.

«Bu büyük nehire atları vurmak akıllı işi değildür. Turla ve Ak-Sudan çıkan sularla, Özü'den çıkan suların arasında Cornacslah? yolu dimekle tanınmış büyük bir yol vardır. İki tarafında köyler ve palangalar vardır. Hân, bu yoldan gidüb, askerler ganimetlerini alalar.. Çapul dahi gelüb yetişür.»

deyu ol yola gidildi. İki tarafa ikişer üçer günlük yeredek Tatar askeri deniz dalgaları ve çok alevli ateş gibi yayıldılar. Nice esir ve doyumluk alub Kart Kostantin denilen kal'aya gelindikde Sefer Gazi kendi oğulları İslâm ağa ve başka bir mikdar sekban ile adı geçen kal'aya geldi. Burası bir sağlam kal'a idi. Varoş **(kal'anın dış mahalleleri)** karşu komağa muktedir olamayub, asker kal'a içine girdiler. Nice ganimet alub akşamdan sonra geldiler. Sonra çapula giden mirzalar dahi gelüb, çok doyumluk getürdüler. Bu defa da Sir nehri dedikleri yeredek yağma ettiler. Buralara hiç bir zamanda sİlâm ayağı basmış değildi. Sefer ayında dönüp vilâyetlerine gittiler.

Kadıların İrdâfının (S.B.)
Kaldırılması :

İşbu Receb ayında Müftü Bahâî efendiye Hatt-ı Hümâyûn **(pâdişâh yazısı, emri)** gelüb yazmışlar ki:

«Siz ki duâcımız Müftü efendisiz. Kadıların mansıbının beşer altışar kat olduğunu işittim. Bu hâl gayetle ihtilâle sebeb olur. Büyük atalarım zamanında olmamakla buna rızam yokdur. Ancak bir kadının azline dört ay kaldıkda bir başka hak sahibine bu kadar tevkit ile (S.B) verile.. Bundan başka, bundan sonra iznim ve rızam yok-

dur. Kazaskerlere bildirüb sıkı tenbih edesiz ki, sonra pişmanlığını çekerler. Ve me'muriyetleri imtihan ile vireler. Hatt-ı Hümâyûnum gereğince hareket oluna.. Rıza-yı şerifim hilâfına bir iş ettirmeyeler.. Bundan evvel mülâzim hususuna tenbih-i hümâyûnum üzre takayyüd (S.B) eyleyesiz..»

Müftü dahi pâdişâhın emri üzere tenbih ve kadıların irdâfını **(S.B)** kaldırdılar.

Vakaayi-i Sene Erbaa Sittin ve Elf

(BİNALTMIŞDÖRT SENESİ OLAYLARI)

Hicrî 1064 senesi Muharrem ayının birinci günü, Milâdî 1653 senesi Kasım ayının 22 nci Cumartesi gününe rastlar.

Eski Sadrıâzam Murad paşanın Kapudan Oluşu :

Yeni sene Muharrem ayı evvelinde dâvet olunan Murad paşa, İstanbul'a ulaşdı. Müneccim **(yıldız ilmi ile meşgul olan kimse)** İsmâil kendi adamı idi. Haber gönderüb, vakit seçmesini emretti. «Çarşanba günü altıncı saatde giriş vaktı mübârekdir» dedi. Muharrem ayının birinci günü Cumartesi olmakla, beşinci Çarşanba günü müneccimin sözüne rîâyet ederek küçük dülbend ile şehre girdüler. Evvelâ vezire vardı. Vezir kendi arkasından samur kürkünü çıkarub giydirüb tâzim ve tekrimden sonra pâdişâha götürüb el öptürdü. Kapudanlık verilerek hil'at giydirildü.

Müftü Bahâî Efendinin Vefâtı :

Safer ayının onüçüncü Cum'a günü Bahâî efendi Hunnak illetinden **(bademcik)** vefât edüb, ertesi Cumartesi günü Sultanahmed Câmiinde namazı kılınub vezir ve diğer erkân ve ulemâ toplanub görülecek gün oldu. Evinin karşısında yeniden yaptırdığı köşesinde gömüldü.

Fezlekede **(Kâtip Çelebi)** der ki:

Adı geçen Mevlâna, Hoca Sa'düddin efendinin oğlu Aziz Efendi-zâde Mehmed efendidir. usûl dairesinde medreselerde dereceleri kat'ederek Süleymaniye, oradan Slânik, Haleb ve Şam Kadılıklarına, sonra Edirne ve bin ellibeşde İstanbul Kadısı, sonra ilk defa Anadolu ve Rumeli Kazaskeri oldu. Abdurrahim'den sonra müftü olub Balyas **(elçi)** maddesinde ocak ağalarının ısrarı ile kaldırılarak Bergama arpalığına gönderildi. Sonra yine İstanbul'a gelüb Ebussuud efendi vak'asında ikinci defa müftü oldu.

Yaşı altmışa yakın idi. Adı geçen molla, Rumun kabiliyetlilerinin başı, haysiyyet sahibi, şair tabiatlı, şiir ve inşâda **(S.B)** mâhir idi. Vâkıâ bir fenni lâyık olduğu gibi sağlam bir şekilde tamam görüb tahsil kanunu üzre meşgul olmuş değil idi. Çünkü yârân sohbeti ve keyif verici maddelere alışkın olması yüzünden vakıtları kendinden geçmiş halde olduğundan başka isteklerinin yularını rahata ve ferahlık veren şeylere vermiş ve mizâcın itidâli hududunu aşmıştı. Fakat tabiat kuvveti ve zekâ ve fatânet **(zihin açıklığı)** ile istihrac **(S.B)** melekesine mâlik idi. Ve her vâdide benzerlerine müsavi görünürdü.

Tafsil :

Müverrik der ki, ölümünden evvel öbür dünyaya göçmek ve yok olmak alâmetlerinden birtakım acaib işâretlere mazhar olmuşlar idi. Bu cümleden olarak ahlâk değiştirüb, gidişleri, lütûf ve cömerdlik ve merhamet üzre iken intikallerine yakın **(öbür dünyaya göçmelerine yakın)** zamanlarda tabiatlarına şiddet ve kasvet gelüb, küçük işlerde yersiz olarak hiddet ve gazab gösterirlerdi. Sofiye zevkinden çeşni almış olmakla, şeyhler, fukara ve dervişler zümresine ve zaiflara bahşişleri kesilmez ve para biriktirmek ve tamahkârlık gibi kötü huy, tabiatlarında yok iken, tamahkâr adamlarına ruhsat verüb, kendileri dahi ferah binalar tâmirine ifrat derecede ehemmiyet verüb, lutfûna alışmış olan muhtaç kimse-

ler, dileklerini arzetmekde tereddüt edüb, buna cesâret ettiklerinde yüzünü buruşturup kahrile, reddeder ve bir habbe dahi vermezdi. Bundan başka o çeşit sâlih kimselerin ve istek sahiplerinin geldiklerine bile râzı olmazlardı.

İlk zamanlarında kemâl sahiblerine ellerinden geldiği kadar cömerdlk eden devletlû el çekme ve cimrilik ile merhametsizlik göstermeğe başlamıştı. Ve bu defaki müftülüğünde, çoğu zaman garaza mebni tevcihat olub, istidadlı olanı çirağ etmek iddiası tabiatları iktizâsı idi, bundan da vazgeçmişdi. Bu sıraad müverrihe demiş ki, size içden (kalbden) teveccühümüz ma'lûmdur. Fakat rezillerin sıkıntısından kayıramadık. Elem çekmen! demişler. Bir tenha mecliste müverrih ile tahkikata müteallik bazı bahislerin müzâkeresini edüb:

— Bu, vakdet-i vücud mes'elesi, acaba Peygamber Aleyhisselâm ve ashabı kiram indinde de bu veçhile muhakkak ve bu itikad üzre mi idiler?

deyu sormuşlar. Müverrih dahi, vahdeti vücud kadar müşkül bir bahsin olmadığını söyledikten sonra bu bahis hakkında uzun uzadıya izahlarda bulundu.

Bir çok ulemânın, son günlerde teselli bulmak için evliya kitaplarını mütalâa edegeldikleri gibi, Bahâî efendi de bu yola düşüp, Şeyh-i Ekber (Muhyüddîn-i Arabi) te'lifatı ile meşgul olurdu. Fakat kendisi târikat erbâbından olmamakla sade bir hayal ile zevklenip kalmışlardı. Gûya söz ile dilediğine ulaştık şeklinde, evvelden edegeldikleri para ve vücutça hayır ve sadakalar ile Allaha yakınlaşmakta kusurlar ider oldular.

Haklarında düşmanların sözleri çok idi.

Vefatlarında yirmi gün evvel Derviş-Hüseyin adlı bir meczûp (Tanrı sevgisiyle kendinden geçmiş kimse) ki, cezbe ashabından bir mükâşif (1) derviş idi. Ebussuud-zâde Sadık çelebiye anî olarak gelip:

---

(1) Mükâşefe, gerçek ehline Tanrı sırlarının görünmesi demektir. Mükâşif de bu sırları görendir.

— Kalk beni müftüye götür!

diyicek (deyince) o dahi başüstüne deyip götürdü. Kapıdan içeriye girdiği gibi:

— Baka! Kazâ müteveccih oldu (**yola çıktı**) kurtulana aferin!

deyu sözü açtı. Molla gaflet uykusundan uyanıp:

— Dedem buna çare nedir?

deyicek (deyince) derviş:

— Buna çâre yoktu. Belâyı def' ve ömrü uzatıcı işleri siz öğretirken genişlik zamanında (**tedbir alınız ki kazanasınız**) kaidesi üzre şiddet tedarikini görmekten ne aceb gaflet ettiniz.. Tedârik vaktinde gerek idi. Artık fırsat kayboldu. Yol tedarikini gör!

deyüp, bir akıllıca cevap verdi ki dehşetten mollanın şuûru gidip ve hayret içinde kaldı. Dervişe:

— Hele oturun! Def'i hususunda teveccüh-i derûn (**içten yönelme**) ile lûtfedin!

dedikte:

— Bu uyandığımız da lütûftur!

deyüp kaçar gibi meclisten çıkıp gitti. Derviş, ahvâli tecrübe edilmiş bir meczub olmakla bu hâlden molla müteessir olup, o saat tekkelerde olan fukaraya ve evvelden bildiği sâlih kimselere ve zayıflara sadakalar, kurbanlar, pirinç ve yağ verilmek üzere defter idüb kethüdâsına ve müvezziine (dağıtıcısına) verip:

— Bugün bunları dağıtın!

deyu tenbih eyledi, fakat mollanın rahatı kaçub, ölüm korkusiyle huzursuz.. İlâhî kazâ!.. Ol gece rüyâsında görür ki, kendini soyup bir beyaz ipeğe sarıp, evinin karşısında olan bahçesinde bir ağaç altına küçük çadır kurup «burada otur!» demişler. Ertesi gün uyanınca, bu korkunç rüyânın, dervişin sözünü teyid ettiğini anlayıp, üçyüz filori çıkarıp sadaka olarak dağıtması içün müvezziine verdi.

O mağrur ve sefih (**kötü kişi**) adamları olan gücenikler «efendi vesveseye uğramış ancak..» deyüb, ol altun ve kurbanları, ve diğer sadakaları müstahak ve muhtaç olanlara vermeyüb kendi havasında olan kuzgunlara verip, böyle şeylerde dahi ticaret derdine düşüp, bir kısmını da yiyüb yutmuşlar.

Burnaz Mustafa'yı nakletmiş..
Efendinin, görünüşte bir hastalığı yok..

«Ertesi gün cumartesi gününü geçürebilürsek eyidir.» dedi. Meğer uykusunda aynen böyle demişler. Vâkıâ safer ayının onbirinci çarşamba günü biraz hararet sonra ishal ile, başta bir hararet boğazına indi. Ve hunnak (**bademciklerin yankısı**) başlayıp çehresi badıncan (**patlıcan**) rengine girip nefes alamaz olup, doktorlar gelip kollarınadn tutup ilâç yapmak istediler. Kendileri daha şuurları yerinde iken doktorlara:

— Zahmet çekmen.. Bunun dermânı yoktur!

dediler. Tıb (**doktorluk**) kitaplarında Hayt-ı Ercüvan dedikleri iplik bağı ki, Mısır diyârında olan hastahanelerde tıryak yapan hâzik doktorlar tutturup tıryak içün pişirecekleri yılanları arasında gelen Ef'iyi (**engerek yılanını**) bir kırmızı ibrişim teli ile boğup şartlarına riâyet ederek asarlar imiş.. O engerek yılanı boğulup bu ibrişim teline (**hayt-ı ercüvan = Ercuvan ipi**) derler imiş. Bunun hassası, hunak illetine yakalanan adamın boğazına bağlana.. Ol saat indifaâ (**deşilip dışarı çıkmağa**) başlayıp, Allahın hikmeti ile yirmidört saata kadar iyileşirmiş.. Ve bu tesir, havas cinsinden olmak üzere tıb kitaplarında yazılı imiş.. Bütün ömrü boyunca ip, bu hastalığın envâına ilâç olmak üzere saklanur imiş.. Mevcudu az.. Mısır vâlisinin, yahut mollasının arzu edüb peydâ etmeleri lâzım imiş..

Doktorlardan biri bunu sağlık verip adamları araştırmağa giderler. Vezir Tarhuncu paşa Mısırdan bir iplik getürmüş

ve hazinedarında kalmış. İpliği bulup getirinceye kadar, efendinin ömür ipliği koyup kazâ hükmü yerini buldu.

Üçüncü cuma günü artık kendinden geçip, telkin sırasında kelime-i şahadet getürdüklerinde, iki kere parmaklarını ve elini kaldırıp ol işâret ile ruhunu teslim eyledi

Halen evlerinin karşısına yakın köşede gömüldü. Hayatta oldukları zamanlarında ol köşeye çok dikkat ederlerdi. «Bir sebilhâne yapılsa bahçecikde bulunan tatlı su kuyusundan tulumba ile su çıkarmak kaabildir» deyu tâmirini dostlarıyla konuşurdu. Hattâ «bu yakınlarda mezar olmak daha münasibdir» kelimesi dillerinden düşmezdi. İntâk-ı hak zuhur etmişti. Halâ ol köşecikte cennet bahçesinde âsûde olup yatur. Allahın rahmeti üzerine olsun.

Doğrusu emsâli bulunmaz, her fende zamanın tek'i idi. Vefat ettikleri günün ertesi günü düşmanları fırsat bulup, Kara Çelebi-zâde Mahmud efendi ölümünde babası Sadrüddin-zâde ile dörtbin altun vermişler imiş.. Arzuhâl edip tahsili içün çavuşlar tâyin ettirdiler.

Kapudan Mahbus Ali paşa, kurtarılması hususunda şefaat etmesi için dörtbin altun hediye vermiş imiş.. Anı dahi dâvâ etmek sadedinde olup, mollanın şefaâti ile kurtulmuşken istedi ve tazyik etti. Adı geçen kahvecisi Kapucu-başı oldu ve muhallefatını (bıraktığı mal ve mülkünü) yazmağa nakib tâyin olundu.

Ebu Said Efendinin Üçüncü Defa Müftü Oluşu :

Ebu Said efendi üçüncü defa müftü olup, yine kapusu, halkın müracaat yeri oldu. Bahâî efendinin arpalıklarından (I.B) Midilli adası mahdumu Feyzullah çelebiye arpalık olup İstanbul pâyesiyle ağırlandı.

Kapudan paşa salıverilmişti. Alınan gemileri ve bütün esbab ve eşyasının yine kendisine verilmesi ferman olundu. Adı geçen Ali paşayı bağlayıp gönderen Mora paşası. bin ka-

dar süvari ve piyade ile haraçlar toplamağa meşgul olup defterdar paşaya dayanarak, sipâhi ve reâyâ ve kadı demeyüb kat kat para toplamakta ve kâfirleri dövüb hapsetmekte ve mallarını zabtetmekte o kadar çok zulmetti ki, öldürülen zâlime bu sefer rahmet okundu.

Mora reâyâsı güruh güruh İstanbula gelip şikâyet etmeğe hazırlandılar. Fakat adı geçen zâlimin hâmisi **(koruyucusu)** Defterdar Moralı nam ünlü, iktidarının en yüksek derecesinde ve müstakil.. Hattâ Tameşvar'a naklolunan eski defterdar Zurnazen-Mustafa paşadan yüzelli kese istenmesi içün, Budin vezirine hitaben fermân ile mübâşir (2.S) gönderildi.

Haraç muhasebecisi Bolevî **(Bolulu)** Mecdi efendi, Anadolu defterdarlığının kendisine verilmesi içün on kese verip kendisine vaadolundu. Haraç muhasebeciliği Kubûri-zâdeye verildi. Kendisi boş vaad ile intizârda kaldı.

Safefr ayında yeniçeri ağası azlolunup rikâbedâr şehriyari (3.S) Gürcü-Süleyman ağaya vezirlikle yeniçeri ağalığı verildi. Evvelce bostancı-başılıktan Diyarbekire verilen Sağır Mehmed paşa azil ve Diyarbekir, Gürcü paşanın biraderi Cafer paşaya verilüp mütesellimi (I.S) vardıkta Sağır-Mehmed paşa vefat eylemiş.

Rebi'ül-âhırda Girid tarafından haber geldi ki, Hüseyin paşa tekrar kâfir ile muharebe edüb üçbin kadar kâfir, keskin kılıçla öldürülmüştü.

Ve yine bu ay olaylarındandır, Kesendre ağası Kayıkcı-Mehmed ağa ki, kayıkhâne bekçisi dimekle meşhurdur, bostancılardan çıkma hacı, zengin, fıkıh ilmine hevesli ve bâzı mukaddemat görmüş, bostancılar arasında oldukça şöhret sahibi kimse idi. Sağlam ve çalışkan bir kimse idi. Parası kuvveti ile çok hizmetlere ve işlere karışmakla hased edilirdi. Devlet büyüklerinden nice kimselerin, bilhassa Moralı defterdarın kini vardı. Bir bahane ile kendini idam ve malını yutmağa fırsat ararlardı. Bundan evvel Mora yalısından Timur ağa küffara buğday satmak suçu ile yakalanıp katlolunmuş-

tü. Aynen adı geçene de bu suç yületilip «doğru yoldan bu kadar para nice peydâ olur?.. Birini beşe kâfire zahire satmakla vaktın Kaarûnu oldu» demeleriyle, katline ferman çıkıp, vezir ağalarından Abdülkerim ağa mübaşir (2.S) tâyin olundu. Meğer adı geçen Mehmed ağa da İstanbulda kendi hakkında bu çeşit dedikodu olduğunu işitip ve bâzı dostları dahi mektup yazmakla, Kesendireden kalkıp, kapı yapmak ve hasedcileri susturmak sevdasıyla İstanbula gelürmüş.. Adı geçen mübaşir, yolda rastgelmekle, emir mucibince tutup bağlayıp İstanbul'a getürdü. Habsolunarak boğuldu. Kırk elli bin kuruş parası ve bir çok eşyası mîriye alınup defterdar ve diğerleri «intikam aldık!» deyu şenlik yaptılar. Çok geçmeden defterdar dahi belâsını buldu. Netekim gelse gerektir.

Bu hizmet karşılıklı Abdülkerim ağaya silâhdar ağalığı verilip, bu münasebetle sipâhiler ağası Şâban ağanın mansıbı başkasına verildi.

Eski Vezîriâzam Murad paşa Budin'den gelüp kapudan oldu. Tersâne işleri müstakillen kendisne terkolunup vezirliği sırasında tezkirecisi, sonra kapu kethüdâsı olan Karagöz-Mehmed efendiyi kethüdâ edinmişti. Sadrıâzamlık zamanı, ocak zorbalarının istilâsı zamanı idi. Topladığı büyük hazineleri kaybetmeden evvel mühürden elini çekmekle (sadrıâzamlıktan ayrılmakla) yakasını kurtarıp o hadsiz hesapsız parayı zarardan ve müsâdereden (hükûmet nâmına zabtolunmaktan) kurtarmış idi.

Bu kadar zamandanberi Budin'de dahi pek çok para biriktirmekle beş-altı bin keseye mâlik olduğu tevatür derecesinde idi. Heman bütün adamları, bilhassa kethüdâsı, adı geçen dahi üçyüzbin kuruşa mâlik zamanın zengini idi. Koca Nişancı'nın kızı ile evlenüb, bir hafta gece gündüz düğün edüb, umumiyetle vezirlere ve erkâna tertip üzre ziyâfet eyledi. Zenginliğini göstermeği seven ve süse düşkün kimse olmakla kethüdâsı Ahmed çelebi nakleder,

Doksan adet samur kürkleri ardub serüb, bunları hep giyemez «satmağa da ırzımız tahammül etmez, her vakit ser-

mek de zor olmakla ziyân oluyor» der imiş. Mâlik olduğu at ve eğer takımları gümüş altun divan âletleri, üç vezire yetecek dereceden fazla idi, deyu-naklederdi.

Zadra serhaddinde evvelce tâmir ve tahkim olunup içine lâzım olan şeyler ve muhâfızlar konulan Kenin? kalesi üzerine onikibin kâfir gelüb, hattâ rim-papa mel'ûn, mel'unların serdarı olan dinsiz mağrura kırmızı çoka taç ve kendi uğursuz nakışlı bir sorguç ve bâzı şeyler göndermekle ana itibar eyleyerek Efrenç ve Nemçe (**Avusturya**), Macar ve diğerlerinden onikibin kâfir gelüb, toplar çeküb Kenin kalesinin muhasarasına hücum ettiklerinde Bosna vâlisi vezir Fazlı paşa Banaluka (**Banyaluka**) da bulunan eyâlet askerini toptan sefere memur etti. Bosna Ocak-zâdelerinden Ali bey, paşanın yüzüne karşı ağır kelimeler söyleyüp,

«Bizzat kendin uğraşmayub sen dahi Tekeli paşa gibi memleketi kâfire mi vermek istersin? Eğer ancileyin (onun gibi) deprenürsen eyu olmaz!»

Şeklinde tehdit eder şekilde hareket edip pervâsızlık gösterdi.

Fazlı paşa binüb, eyâlet askeri ve levend ile kâfirin arkasından varub, büyük muharebe olub, heman Şahin paşa oğlu Haydar beyin, tek başına on kâfir akdarduğu meşhur olmuştur.

Küffarın yirmiden fazla baş kapudanlariyla binikiyüz kâfirin kesilmiş başı ve üçyüz kâfir sağ olarak alınup, mel'unlar bozularak kaçtılar. Hattâ muharebe sırasında başları olan ol sorguçlu mel'unu gaziler kuşatub, fâsid itikadına göre, kendini, rim-papanın gönderdiği topun üzerine bırakub sıkısa sarıldı. Sağ olarak esir etmek içün toptan ayırmağa çalıştılar, ayırmak mümkün olmayub, kılıç üşürüb pârelediler ve sorgucunu alub İstanbula gönderdiler.

Cümâd'el-ûlâ sonlarında binikiyüz kelle ve yolda helâk olanlardan başka ikiyüzbin sağ kâfir, bunca tabl (**davul**),

sançak ve nice görülmemiş cebeler (2.S) gelüb ulaştığı yerinde anlatılır.

Hattâ naklederler ki o muharebe meydanında olan melunların çoğu cebe ve cevşene boğulmuş gök demür **(demir)** olmakla, harb âletleri kâr itmeyüb **(tesir etmeyip)** heman gaziler yiğit pençeleriyle boyunlarına yapışup yere çaldıktan sonra meç **(düz kılıç)** ve hançeri ve gaddareyi sokup öyle katleylemişler.

Cümâda'l-ûlâ'nın ikinci cuma günü nevrûz idi. Senenin tâlii Esed, Zuhal talihde ve merih, zühre, âşirde, güneş, ay ve utârid tâsi'de ve müşteri re's-i sâni'de idiler. Ve bu senede bir küsûf **(güneş tutulması)** ramazan sonunda esedde tâlii akreb müstevlisi merih ve bir hüsûf **(ay tutulması)** şevvalin yarısında.. Ve sene sonunda kuyruklu yıldız, gökyüzünün korkunç alâmetlerindendir. Büyük zelzele ahkâmını yazdılar. Ve kış içinde rebî-i sânide delv'de olacak güneş tutulması ahkâmından olmak üzer istihrac etmişlerdi.

Konya'da Hadım Kardeşi Hasan Ağa Olayı :

Adı geçen, Konya âyânından ve sipâhi meşhurlarının namlılarından idi. Fevkalâde musallat olmasını ve istilâsını Beylerbeyi Mahmud paşa hazmedemeyip, evvelce düşmanı olan Helvacı-Mehmed ki, aralarında düşmanlık var idi, İstanbuldan hizmetler emriyle varub, adı geçenin oğluna ve adamlarına ulaştırdı, hiyle ile yanından dağıttıktan sonra Mahmud paşa fırsat bulup gece şehirliyi ayağa kaldırıp levendleriyle varub evini basub çok cenk oldu. Hasan ağa, divar deliğinden çıkıp kaçtı. Evini tahrip ve yağma ettiler. Bir kaç adam ölüp sonra nice defa dedikoduya sebep olmuştu.

Vezir Derviş paşa hususî olarak istimâletnâme (I.S) yazub devlet katına getirüb kapucubaşılık verilmişken kabul etmeyüb, yeniden esâmesi düzeltilüb Türkmen ağalığı verilüb ağırlanarak gönderildi.

Deli Sipâhinin Öldürülmesi :

Sıvasta sipâhilerden Niksarlı Deli Sipâhi adlı Koca Sipâhi, der-i devlette vezir kapularında iş görüb bâzı cemiyetlerde nifak çıkarır deyu Hasan ağa ve başkaları kendinden şüphe de edilir. Adı geçen Deli, bâzı hizmetler iltizâm ederek (S.B) geçinirdi. Abaza Hasan ağa İstanbulda iken o dahi nice defa Hasan ağa ile münakaşa etmişti. Hattâ bu defa çekişme sırasında adı geçen Deli, Abazaya hitab edip:

«Senin hâlin malûm.. Ve kârın (işin) çoktan tamam olurdu, var kaldırayım.»

demiş idi. Abaza Hasan Türkmen ağalığı hizmetiyle ağırlanarak Anadoluya çıktıkta, vedâ sırasında meğer vezire varub:

«Sultânım, kilârcı deli, bir münafık heriftir. Şunun vücudunu sadrâzama dua eyle!»

deyu izin istemiş ve müsâade olunmuş idi. Hâlen Deli, Niksarda otururken Hasan ağa asker gönderüb yakalayıp bağlayarak getürdüklerinde, peygambere sövdüğüne dâir bâzı sözleri ispat olunup hapse gönderilmiş iken, Selim Arap kılıç ile çalup «bu sövücü münâfıkı habsetmek ne lâzım?» deyu katleyledi. Hâlâ onun ile münakaşa üzre olan Hacı Ahmed oğlu Ömer Bey-zâde Mehmed bey ki, babasını Küçük Ahmed paşa Halebde katletmişti. Hâlâ İbşir paşa Halebde adı geçeni ele getirüb, Abaza Hasan ağaya dostluk yüzünden İstanbul'a gönderdi. Zorbalardan olmak suçuyla âlemin kendine sığındığı pâdişâh, bir gün ikindiden sonra, köşke çıkıp çeşme önünde boynu vuruldu.

Leh Elçisi :

Cümâda'l-ûlâ olaylarındandır ki saklab (İslav) tarafından gelen elçi Dîvâna varub bâzı ehemmiyetsiz hediyeler ile bir gümüş at üstünde bir gümüş adam gösteren bir hediye ile ulaştı.

Silsile :

Bu ay içinde Şeyhülislâm Ebu Said efendi silsile edüb, matla'-ı devletinde Kocabaş-Mahmud efendiyi silsile ve anı Ali efendi ile değiştirme suretiyle Murad paşadan sahn'a (S. B) getürmüşlerdi. Hâlâ Yenişehir Kadısı Sarı Ali-zâde Yenişehire vardıkda şehir büyükleriyle geçinemeyip, bilhassa orada oturan kadılardan Yusuf efendi adındaki bir ihtiyar ki zengin ve itibariyle meşhurdur, bâzı köylerde haydudlar reâyâ evlerini basub bir Müslümanı avretiyle şişde kebab ettiklerinde, molla adamlar tâyin edüb haydudları ele geçirmişti. Yağma ettikleri mallar ve eşyadan ellerinde birşey bulunmadı ve kazığa vurdu. Meğer ol haydudlar, adı geçen kadı Yusuf efendinin çobanı imiş. Yusuf efendi bu yüzden mollaya garaz besleyüb, halkı ayağa kaldırarak nice isnad ve iftirâlar ile üzerine hücum ettirdi. «Kadı, Celâlî oldu!» deyu bağırttırub bütün halkı başına üşürdü. Ali-zâde efendi çâresiz geceleyin kaçup Alasonya'ya, oradan Selânik'e vardı. İstanbul'a geldikde, Yenişehir'den şikâyetçiler dahi geldi. Pâdişâh dîvânında İstanbul Kadısı huzurunda mürâfaa (S.B) olup, hiç bir madde sâbit olmayub, şikâyetçiler kovuldu.

Yenişehir, Süleymaniyeden Himar Kapan efendiye, yeri Sultan Selim'den Avâre-zâde Mes'ud çelebiye, yeri Çeşmi-zâde ile Dağıstanlı Muslu çelebi arasında kavga ve döğüşme olup, bu sırada Şam kadısı Aziz efendi-zâde Ahmed çelebinin uygunsuz halleri olduğundan Şam Vâlisi Defterdar-zâde Mehmed paşa arz edüb «elbette kaldırın! Yoksa katlolunur!» deyu yazmakla Haleb'e naklolundu. Haleb'den Şa'rânî-zâde Mekkeye, İğci-zâde yerine varub Vişne-zâde Dâr'ül-hadisden (**Hadîs öğretilen yer**) Şama kalktı. Ayasofyadan Şirvâni-zâde Ahmed dârül-hâdîse gelüb, Çeşmi-zâde Ayasofya'dan dahi ibâ etmekle kabulden çekinmekle, konuşmalar ve kavgalar çoğaldı. Sonunda da Muslu Çelebi Selimiye'ye, Çeşmi-zâde Ayasofya'ya olup bu şekilde Tezkereci Abdullah çelebi Edirnekapusu Mihrimâhında elli akça terakki ilâvesiyle yerinde altmışlı oldu. Sahn'da Rodoslu Veli çelebi Eski Ali paşa müderrisi Tekfurdağlı Mü-

derris-zâde ve Âşık Paşa-oğlu ile Bursalı Müfettiş Çavuş-zâde ki, eski Murad paşadadır, sahn'a varub Küçük Çeşmi-zâde ile değiştirildi.

Değiştirme lâfzında çirkin bir anlam olmakla, Molla Hazretleri mesafe adı verüb yeni bir ıstılah koydular. Mûsılalılardan iki silsile ayağı, evvelâ Müfettiş Ahmed efendi, yeri Mehmed ağa ve Hızır-zâde, yeri Sinan paşa boş kalub Bursa, Sinoplu İsa efendiye sahn iken tevkif olundu. Tuhaflık bunda.. İsim yeri beyaz alıkonmuş.. Bursa emri kaydolunduğu reis efendi tarafından naklolundu.

Bu ay içinde Moralı Ak-Hasan, Rumeli Kazaskeri Memik-zâdeye:

«Fazlım senden kalur mu? Seninle imtihana kaadirim. İşte kitab!»

deyu tahkire müteâllik sözler söyleyüb, bir kaç kadıyı uydurup kavga ve şikâyet niyetinde olmakla Memik-zâde vezire varub şikâyet ettikte Ak-Hasan ve havadarı sürgün edildi. Cümâda'l-âhirenin birinci günü Gejdehan damadı Abdullah efendi ki, Mısır paşası ile imtizac edemeyüb azli hususunda Mısır Vâlisinden arz (I.S) gelmişti. Vezir, arzı getüren kimseyi mollaya gönderüb «Mısırı bizim çelebiye verin» deyu ağızdan haber gönderdi. Müftü de «buyurdukları hangi çelebidir?» dedikde «Ebüssuud-zâde Mehmed çelebidir» deyu cevab gelmekle anı tâyin ettiler.

Kendi ağızlarından işitilmişti :

Hüsam-zâde efendi bizi vezire târif edüb kendi ve makamımıza lâyık seçilmiş bir efendidir deyu terbiyeler etmişti. Bu yüzden sâhib-i devlet (sadrâzam) bize iltifat ve muhabbet buyurdular. Daha evvelden tanışıklığımız bile yok idi. Hattâ sadrıâzam bizzat bana hitâb edüb «şimdi Mısır işleri karışıktır, sizden başka Mısır'ı hiç bir kimseye inanamazız» deyu buyurduklarını naklederdi. Ama pâdişâhın elini öpmek için girdikde pâdişâh hazretleri azarlar şekilde hitab edüb:

— Mısıra bundan ihtiyar adam yok mu idi? Baka!.. Bir hoşca hareket eyle! Ve illâ ne seni, ve ne Mısırı sana vermeğe sebep olanı sağ mı korum!?

deyu tehdid buyurdukları, sözüne inanılır kimselerden duyuldu.

Efendinin vezire intisâbı **(S.B)** sebebi sonra anlaşıldı. Netekim gelse gerektir.

Seçilmiş efendi, halası Afife kadın aracılığı ile Melekî hatuna yalvarmağı, vazifesinde kalmasının sebebi bilüb, eskiden bir tanışıklığı olmadığı halde giyinüb kuşanarak Eyüpde oturan adı geçen Şâban halife ziyâretine gider. Şâban halifenin sıkıldığı meydanda... Ama Bağdâdi-zâde adı geçen efendiyi, vedâ sırasında Şâbana yalvarub: «Sultânım bir ricam vardır» deyüp, Şâban dahi «estağfirullah, heman buyurun, başüstüne!» dedikde «Saadetlû kadın efendimiz hazretlerinin bizden ellerini öpün, Allah emâneti..» deyu sipâriş eyledi. Şâban gayet mahcub olup, çehresi kızarub ne cevap versün!. Kekeliyerek «baş üzerine..» diyerek cevab verdi.

Bosna serhaddinde Fazlı paşanın gönderdiği başlar ve diller (esirler) ve ganimetler, cümâda'l-âhirenin yirmisinde gelip ulaşdıkda, getürenlere hil'atlar ve ihsanlar verilip ve zaferli haberden pâdişâh ve bütün Muhammed ümmeti sevindiler.

Donanma Ahvâli :

Rûz-ı Hızırdan beş gün geçdikden sonra kâfir kalyonları boğaza gelüb temâşâlık önünde yattıkları haberi geldi. Eski Kapudan Ali paşa üç kadırga **(I.S)** ile ileri gönderildi ki mağrib **(Garp ocakları)** gemilerini bir yere toplayarak küffarın ahvâlinden haber ala..

Eski deniz beylerinden Süveydan oğlu Mehmed paşa azl edilmiş olarak ve borçlu kalıp hayli zamandan beri sıkıntıda idi. Tersâne tarafından kendine verilen kadırga ve kendi korsanlarıyla yine sefere memur oldu.

Hâlen pâdişâhın hocası Reyhan ağa, merhum Süveydan oğlu kullarından olmakla, adı geçen Süveydan-zâde, borç alarak vezir kethüdâsı Ali ağaya baş vurup, Reyhan ağayı dahi şefâatçı edinüb tersâne kethüdâlığını şiddetle istedi. Kapudan Murad paşa inad edüb vermedi. Süveydan-zâdeye:

«Eğer bana yalvarsaydın verirdim. Mademki başkasına müracaat ettin, anın için virmezem.»

deyip, tersâne kethüdâsı yerinde kaldı, bu sırada Süveydan-zâdenin, mîriden, otuz kürekçi tutulmak için verilen akçasını alarak bir öncüsü kaçtı. Süveydan-zâde bu felâketi varub Kapudan paşaya bildirdi. Can düşmanı olan tersâne kethüdâsı, Kapudan paşaya geçip:

«Yalan söyler.. Akçayı kendi keyfi içün telef edüb öncüsünü kaçırmıştır.»

deyu gammazlık suretiyle söyledikde, paşa dinlemeyüp, «yine sefere memursun!» deyu Süveydan oğluna tersâne tarafından çavuş gönderdi. O dahi:

«Ben kaadir değilim. Gemiyi alsunlar. Tersâneden birkaç akça ulûfemiz var. Anı dahi istediklerine virsünler. Kendi forsalarımızdan dahi geçtik. Gitmeğe hiç bir şekilde kaadir değilim. Tersâne kethüdası bana düşmandır. Ben anın şerrinden nice emin olurum.»

dedi. Tekrar Kapudan paşa tarafından nasihat edildi ve hatırı alındı. Kethüdânın kendisi hakkındaki sözlerine kıymet verilmediği anlatıldı.

Bosna tarafından Fazlı paşanın gönderdiği esirler geldikte Kapudan paşa kethüdâya emredüb, otuzunu Süveydan oğluna tâyin etti. Teslim olunup mesele hallolundu.

Süveydan-zâde, Kapudan paşadan pek fazla memnun kalub, varub elini öperek teşekkür ettikte, bir donluk çuka ihsân edüb hâtırını aldı.

Bu mübârek senede bütün deniz askerleri deniz gazâsına memur olmuşlardı. Trablusdan yedi pâre (parça) muazzam (büyük) ve mükemmel cenkci dolu kalyonlar gelüb top şenlikleri ile ulaştı. Trablus ağası Mehmed ağa adlı gün görmüş

ihtiyar ve kalyonlar kapudanı Küçük-Mehmed adlı, vücudu küçük, fakat tecrübesi çok kapudan fazla ikrâma mazhar oldular.

Kapudan paşa, donanma meşveretinde bu ikisini müşteşar (S.B) edindi. Bu hâl, tersâne kethüdasının hased etmesine sebeb oldu.

Bir gün Trablus dayılarına pâdişâhın elini öptürdüler. Bu keyfiyet ile pâdişâh tersâne bahçesinde sahilde bir iskemlede oturmuştu. Vezir orada idi. Kapudan Murad paşa selimi ile (bir nevi kavuk), arkasında adı geçen Mehmed ağa, onun arkasında Küçük-Mehmed birkaç mûteber dayılar ile ve kapudanlar ile edeb dizini yere koyup sonra el kavuşturup durdular. Pâdişah:

— Hoş geldiniz!

dedikte; tekrar dizleri yerde yer öptüler. Orada Küçük-Mehmed yer öpüp dua etti:

«Şevketlû pâdişâhım! Bunca yıllardır hazineler ve askerler zâyi olup, arzu edildiği şekilde intikam alınmadı. Hâlâ devletinde mükemmel kalyonlar ve yetecek kadar gâziler ile gelmişiz. Tâ ki herhalde yâ şahadete nail oluruz yahut da fetih ve nusrete sebep olavuz.»

dedikte, pâdişâh lûtfedip derhal kalem ve divit (eski zamanın mürekkep hokkası) isteyüb bir hatt-ı şerif (pâdişâh yazısı) verdi ki: «Trablus kalyonlarına her ne ki lâzım ise, kendilerinin tâyin ve istekleri gereğince tamamen verile. Mühimmat ve âletler makûlesi tersâneden, peksemet, zeytin ve hububat ve yiyecek makûlesi vezir tarafından» verilmek üzre tenbih buyurulup hatt (yazı, emir) verdiler. Bunlar dahi iki defter düzüp Kapudan paşaya verdiler. Vezire gösterildikte «tamamen verile» deyu buyurdular.

Zahireler, mühimmat ve âletlerin defteri tersâne kethüdâsı Cağala-zâdeye vardıkta, gariptir ki on dörtbin kuruş borç ile tersâne kethüdâlığına nâil olup, iki seneden beru niçe bin kuruşa, emlâk ve akarâta nâil olmuş iken, ihtiyarlık yaşlarında böyle bir gazaya gidiş sırasında tama' ve garaz

yürütmeğe başlayup evvelâ barut ve diğer mühimmat her ne tâyin olunmuş ise yarı yarıya noksan verdi. Hattâ her kalyona lâzım gelen kumanya denilen birer âlet ki, Trabluslulara her âlet yirmibeşer kantar olmak üzere tâyin etmişler iken onbeşer kantar verdi. Diğer eşyayı dahi böyle noksan verip ve kalyonların topları demir toplar olmakla her kalyona dörder adet tunç top verilmek buyurulmakla eski ve sakat toplardan amelmândeliğe yaklaşmış dörder top verdi. Bu hâlden adı geçenler gücenüb, kethüdâya kırıldılar. Hattâ o gün ki bunlar pâdişâh huzuruna girip yer öptükleri vakit sual ve cevap tamam oldukta pâdişâh işâret etti. Dayılara (S.B) birer hil'at ve onbeş kese nakid kuruş hazırlayıp vererek şöyle buyurdular ki, her kalyona ikişer kese ki, biner kuruştur, kalyonda olan Müslüman gazileri hep birlikte paylaşalar.. Ve bir kese Mehmed ağa ile Küçük-Mehmed'e verildi ki beraberce taksim edeler. Dayılar hil'atları ve keseleri kapudan kalyonuna götürüb kıçına koyub, hepsi toplanub bahşiş şükrânesi ve büyük iltifat karşılığı top şenlikleri ettikten sonra pâdişâha hayır dualar ettiler. Medih gülbangi (S.B) çektiler. Mehmed ağanın başka bir yere gittiği sırada tersâne kethüdâsı. adı geçen kapudan kalyonuna varub, henüz taksim olunmamış olmakla, bahşişten bir kese kaldırıp:

«Biz de tersâne kethüdâsıyız, hepsinin zâbitiyiz, bizim de hissemiz budur.»

deyüp kesenin birini kaldırıp hizmetkârına yükletüb gitit. Mehmed ağa da gelip, keseleri bir eksik bulup sordukta, aslını haber verdiler. Sandala binip divânhanesine varub:

— Baka! Sen keseyi niçün aldın?

dedikte:

— Biz tersâne kethüdâsı ve hepinizin zabiti değil miyüz? Hissemiz yok mudur?

dedikte, Mehmed ağa susturucu cevap verip:

— Tersâne kethüdâsı isem kethüdâlığın şaşmayan salyâ-

nesi (S.B) ve âidâtı senin nene yetişmez? Sen, tersâne neferleri zâbitisin! Din uğruna canlarını fedâya gelmiş bir alay gazilere kan bahası olarak verilen pâdişâh ihsânında senin alâkan nedir? Bu tamah senin başına hayır getürmez. Getür şu keseyi!.

deyu çehresini azdırub, keseyi alıp kalyona gelüb taksim ettiler. Bu kötü tamahtan kethüdâya nefret ettiler ve noksan olarak gönderdiği mühimmatı tamamen kendine gönderip, bir daha istemeği dile getürmeyüb tok gözlülük gösterdiler. Bu meseleyi yudum yudum içüp asla Kapudan paşaya ve başkasına dimediler.

Tesadüfen pâdişâh hazretleri tarafından Dârüssaâde ağası Behram ağa bizzat bir kaç, pâdişâha yakın müsâhibleriyle (I.S) Trablus kalyonlarına varub bir bir gezüb, hattâ anbarlarına inüb âletleri ve cephâne ve mühimmatları seyredüb, Trablus neferlerinin odabaşılarından bir siyah adam ile sohbet edüb, aynı cinsten olmaları münasebetiyle memleketini, memleketinden ne zaman çıktığını, ne zamandanberi Trablusda kaldığını ve hangi gazalarda bulunduğunu söyletüb, aynı cinsten oldukları içün odabaşıyı alub bahçeye getürüb ol gece alıkoyub ziyâfet verdi. Türlü işlerden bahsedüb, bütün ahvali söylettiklerinde odabaşı tersâne kethüdâsının bahşiş keselerinden birini aldığını ve mühimmatı hep yarı yarıya verüb kendilerinin de bunları kabul etmediklerini anlattı.

Sabahleyin Arap odabaşıya bir samur hil'at ve bir kese akça ihsan edüb, kalyona izin verüb bu mes'eleyi kızlarağası pâdişâha bildirüb Kapudan paşaya azarlar şekilde haber gitti. Hattâ Küçük-Mahmed'in gemisine verilen dört topun ikisi, şenlik yerinde çatlayup ziyân oldu. Evvelce ol iki topu Küçük-Mehmed beğenmeyüb, evvelce adı geçen Küçük-Mehmedn hizmetkârı olub, sonra İstanbul'a gelerek tersâne reisi olan Arap asıllı Ali reis Küçük-Mehmed'e:

— Sultânım! Eğer size verilen toplar sakat ise benim gemime mîriden eyi toplar verilmiştir. Ol iki topu bendene gönderin.. İki iyi topla değiştirelim.

dedikte casuslar bu haberi tersâne kethüdâsına yetiştirmişler. Kethüdâ, Ali reisi çağırıp:

— Bre asılacak! Sen mîri toplarını vermekle bir alay rezillere yarasan mı gerektir?

deyu büyük eziyet edüb, hattâ gemisini alub başkasına vermek istedikte, bîçâre Ali reis şefaatçıların ricasıyla güçlükle kurtulmuştu.

Pâdişâh tarafından haber geldikte Kapudan paşa Küçük-Mehmed'i çağırup kethüdânın durumunu sorup fermân buyurulan şeyleri noksan verdiğini ve bahşişten bir kese aldığını haber verdikte kethüdâyı çağırup: pek çok azarlayup:

— Kaldırın, boğun!

deyu katletmek isteyince, yine deniz beyleri ayağına düşüp kurtarmalarıyla Kethüdâ Ali kibirini kırmak için kayığa binip varıp yirmibeş kantar yedi aded komana ve diğer lüzumlu mühimmâtı tedârik edip getürüb kalyonlara teslim eyledi.

Kapudan paşa meşveret meclisi aktedüb deniz cengi ahvâlini, Trablus kapudanları ve reisleriyle istişâre ettikte Küçük-Mehmed:

— Sultânım cenk yerinde eski kanun usulü budur ki, ileriye çarhacı (S.B) gemileri merasim gereğince sağ, sol ve kalb ve kanadlar tertip olunup, bunca gemilerden mademki biri sağdır, baştarde (I.S) top atmayub belki sahte bir yere gelüb asker muzaffer ola..

Cafer paşa kapudan iken Kesendire önünde küffar ile evvelâ kendisi baştarde (I.S) ile hücum ve öne geçmekle bu zararlı kaideyi icad etmişlerdir ki, herkesten evvel baştarde ile kapudan hücum eder.. Bu ise kötü tedbir ve eski kanuna aykırı bid'at (S.B) ve tehlikedir. Baş gidince ayak duramaz. O sebepten geçmiş senelerde Musa paşa ve nice kapudanlar ilk hamlede telef olup tertipli donanma bir işe yaramayıp bozuldular. İster kara, ister deniz seferlerinde önce kumandan asker çatıp bir hâtâ vâki olsa, artık asker dünya kadar

olsa bir işe yaramaz. Bu bid'at ki **(S.B)** beklenilmeyen bir hiddetin eseri olduğu herkesce malûmdur, terkolunup asıl kaide, çarha **(S.B)**, karakol, sağ, sol, kalb ve ardcı şeklinde tertip olunup o şekilde varılmak gerektir.

dedi. Bu tedbir hepsinin yanında beğenildi. Pâdişâh hazretlerinin meclisinde dahi bu şekilde izah edilmişti.

Küçük-Mehmed, meşveret sırasında:

— Bizim kalyon topçularımızdan ikişer topçu donanmayı hümâyûn kalyonlarına verilerek anlardan da bizim kalyonlarımıza ikişer topçu alına.. Tâ ki anlar bize yardımcı ve bizim topçular da anlara iş buyura.. Bu suretle ondört topçu ondört topçu ile değiştirile..

Doğrusu bu tedbir dahi çok beğenilüp böyle bir karar verildi. Ve yirmiüç pâre **(parça)** İstanbul kalyonu ki, İslâm askeri ile dolu.. Sıvas Vâlisi Tavukcu-Mustafa paşa, Çatalbaş İbrahim paşa, Karahisâr Sahip beyi Can Mirzâ ki, fazla derecede yiğitliği ile meşhur idi, hattâ Melek-Ahmed paşa vezir iken adı geçen Can Mirzâ ile münakaşa ettikte vezire:

— Ne çağırırsın? Bilürmisin seni Abazadan uğrılayup **(çalıp)** çıkarup sattığımı?

diyen bahadırdır. Ve ondan başka Karahisar Şarki beyi bu şekilde beyler eyâletleri askerleri ve tüfenk-endâzları ve adamlarıyla kalyonlarda idiler.

Kul-Kethüdâsı Mustafa ağa ve Turnacı-Başı Keçecioğlu Mehmed ağa ve başçavuş ve deveciler ile altınbin yeniçeri donanmaya memur olmuşlar idi. Yeniçeriler de pek fazla olmakla beşyüzü amelmanda **(işe yaramaz)** olup dörtbinbeşyüzü kadırgalara girmişti. Fakat çok sıkışıklık olmakla dörtyüz yeniçeri daha çıkub Gelibolu'ya varub orada bey gemilerine girmek fermân olundu.

Kapudan Murad Paşa ile Sadrâzam Derviş-Mehmed Paşa Arasında Uyuşmazlık:

Vezirâzam, deryâda lâyık olduğu şekilde bir iş görülsün ve düşmandan intikam alınsun deyu donanmaya fazla ehem-

miyet verir ve, kendisi Kapudanlıktan gelüb, her ahvâle vâkıf olduğundan lüzumu kadar mühim hususlara gücünü sarfederdi. Bu kadar deryâ gibi askeri, lâyık olduğu şekilde kullanmağa, kudretli ve yiğit bir kapudanın lâzım olduğunu bilmekle Murad paşayı getürüp kapudan etti. Fakat Murad paşa kendini göstermeğe ve istiklâle alışmış zengin ve şöhret sahibi, bilhassa sadrâzamlık makamına oturmuş, kanun adamı bir vekarlı kimse olmakla, bu defa dahi kendine verilen salâhiyet dolayısiyle büyük şân sahibi olup vezir ile (**sadrıâzam**) akran muâmelesi iderdi. Donanmaya lâzım olan bazı şeyleri tahakküm yüzünden «defterdara göndersün, şöyle itsün, böyle itsün!» deyu haber gönderirdi. Hasılı bu çeşit hareketlerinden vezir gücenüb istiskale başladı (**ağırsınmağa başladı**).

Hattâ Murad paşa mademki gâzâya gidiyor. Bütün kullarını âzâd etti (serbest bıraktı) bâzı hakları yerine getirdi. Zevcesinin bile mihr-i müeccelini para olarak verdi. Allah'a doğru giderek ölüm eri olmak yolundan hareket eyledi.

Donanmanın kalkmasına yakın bir zamanda bir iş içün bir kaç kese (para) lâzım olmakla tersânede vezirden istedikte, vezir:

— Şimdi sıkıntı var iken akça nerede bulunur? Kendi paranızdan sarf ve harc eylen. Allahın inâyetiyle yerine koyarsız.

dedikte Murad paşa cevabında:

— Ben kendi paramdan icabettiği kadar, belki daha fazla sarfeyledim. Şimdi bizde para kalmadı. Akça isteyince niçün gücenirsin? Bir zamanlar ben dahi senin makamında oturdum (**yâni sadrıâzamlık yaptım**) ve kapudanlık hizmetinde olanlara gerekli mühimmat içün istedikleri kadar akça verirdim. Hiç incinmedim. Beytülmâlin (**hazinenin**) gazâ işinden daha mühim ne tasarrufu vardır? Bu hususta sitem etmenin mânası nedir?

dedi. Aralarında çok söz geçti. Vezir söz arasında Sultân İbrahim vak'asını dokundurarak:

— O zaman ben seninle beraber değildim!

deyüp araları şekerrenk oldu. Defterdar dahi orada imiş, Vezir ona hitab edüb «Paşa daha akça lâzımdır deyu beş kese akça ister, der» dedikte defterdar masraflar ve mühimmat defterini çıkarup:

— İsim üzerine istenilen mühimmat ki bunlardır. Âdet olduğu üzere bu miktar mal verilmiştir. Daha verilecek akça yoktur.

dedi. Vezir:

— Yok ise sen yanından ver!

deyüp, beş keseyi buldurup vermekle sebep yok edilmişti. Bu dereceden sonra, bir gün Murad paşa tersânede düşünürken Zurnazen-başı Ahmed ağayı gördü ki eski dostlarından idi, çağırup tenhaca evin üzerindeki çardağa çıkup:

— Ahmed ağa, bu herif bizi pâdişâha geçmekten beri kalmaz. İçağalarından Lala İbrahim ağaya bizden selâm eyle.. Allahaşkına göz kulak olsun. Ben canımı pâdişâh uğruna feda etmişim. Ama korkarım bu herif bir şeytanlık edüb beni yerimden bir tarafa atıp gaza içün olan bunca emekler boşa gitmeye..

deyu ısmarladı. Çünkü vezir, Murad paşadan tamamen nefret edüb istiskal etmişti. (S.B) Bu yakında Girid'e serdar edüb, Deli-Hüseyin paşayı Girid'den getürdüb kapudan etmeğe karar vermişti. Ama kendisinin iyiliğini isteyenler mâni olup:

«Devletlû! Bu, kötü bir tedbirdir. Hüseyin paşa Murad paşadan daha şiddetlidir. Buraya gelirse o hiç işinize gelmez. Sonra mesele müşkül olur. Donanmanın bütün ahvâli görüldü. Şöhretli, kibirli her ne ise Murad paşa işini bitirüb gitmek üzeredir. Gazâdan ya sağ gele veya gelmeye.. Ufak tefek şeyler içün gücenüb şimdi azletmekle bir büyük iş açmak münasib değildir. Her ne hal ise bir kaç gün daha tahammül edüb donanma ile yollamak makûldür.»

deyu vazgeçirmişler idi. Murad paşanın, Mehter-Ahmed ağaya dediği bu yüzdendi. Mehter-Ahmed ağa dahi:

— Sultânım! Allah bilir ya, bugün sizi içeri çağırırlar..

dedi. Hakikaten o gün pâdişâh Murad paşayı isteyüb:

— Donanmanın hazırlığı görüldü mü? Hazır mısın?

dedikte:

— Hazırım pâdişâhım, dedi.

Ve Tunuslularla olan konuşmayı, cenk hususunda olan eski âdet üzere evvelâ sağ, sol kol, kalb ve ardcı olmak üzere yaptıkları konuşmayı arzeyledi. Beğenilüb kürk giyüb ikram edildi. Sonra:

— İmdi donanmayı kaldır!

deyu tenbih buyurulmakla yer öpüp çıktı. Cümâde'l-âhirenin yirmibirinci pazar günü donanmâ-yı hümâyûn büyük şenliklerle çıkıp, pâdişâh seyretti. O gün Üsküdar bahçesine naklettiler. Donanma da Beşiktaş önünde yatub hepsine hil'atlar giydirildi ve bahşişler verildi. Kapudan paşa tarafından her birine hil'at ve pâdişâhın in'amı ulaştırılıp hepsinin hâtırları hoş edildi.

Ertesi gün donanma Beşiktaşdan kalkub Kızkulesi önüne vardıkda, Üsküdar sarayı tarafından altın yaldızlı bir kayık gelip baştardeye **(I.S)** doğruldu. Bütün gemiler durdular. Kapudan paşayı pâdişâh istemiş.. Gelen kayığa binüb teeddüben **(terbiye kaidelerine uyarak)** kayığın ortasına oturmayıp bir kenarına oturdu. Pâdişâhın huzuruna vardıkda büyük iltifatlar, gönül almalardan sonra yine baştardeye **(I.S)** geldi. O gün Yedikule önüne vardıkta tersâne kethüdâsı «elbette âdet olduğu üzre bu gece burada kalsun!» dedikte Kapudan paşa azarlayup, yatmayup Gelibolu'ya saldılar.

Evvelce, eski Kapudan Ali paşa ki, üç parça kadırga ile taşraya gönderilmişti. Ve gemilerine beşyüz cebeci teslim olunmuştu. Gelibolu'ya vardıkta kendisi dağa çıkıp dürbün

ile küffar gemilerini seyir ve mülâhaza edüb, sonra kadırgasına binüb boğazdan taşra saldı.

Kalyonlar ile toplaşub **(karşılıklı top atışı yapıp)** kâfirden atılan bir zincir, bunun oniki esir ve dört levendini telef edüb, bunun attığı zincir kalyonun sütununu kesip sonra düşmana rağmen selâmetle geçüp gitti. Ancak dört levend ve oniki forsası (1) telef olup Bozcaada'ya ulaştı.

Bu haber ile karadan İstanbul'a bir âdemisi gelip hil'at giydi. Mısır'dan Receb ağa ile çıkarılan onbeş Mısır gemisi ile bey gemileri Bozcaadaya geldiler. Ali paşanın gemisinde olan beşyüz cebeciyi orada boşalttı. Kapudan paşa Gelibolu'ya vardıkta askeri taşraya koyuvermedi ki, bir alay hâinlerin sözünü işitmekle ürkmiyeler ve Beşiktaştan kalktıklarının beşinci perşembe günü Boğazdan taşra çıktılar.

Kapdan Paşanın
Küffar Gemileriyle Cengi :

Çün donanma gemileri boğazdan taşra çıkub düşman gemilerinin karşısına vardılar. O gün cuma idi. Cenk olmayıp, iki donanma birbirini gördü. Ali paşa da Bocadada bulunan gemileri ile kâfir gemilerinin ardlarını alub Midilli ve Sakız tarafında olan bey gemilerine de kayıklarla haber uçurulmuştu. Yine Tunus'dan gelen dört parça kalyona da haber gitmişti. Acele edüb geldiler.

Donanmâ-yı hümâyûn düşman gemilerinin üzerine varmağa karar verüb gemilerde ve kalyonlarda olan gazilere bu suretle tenbih olundu. Fâtiha okunub, İslâm gazileri harb elbiselerini giyip, cenk hazırlıklarını görüb yiğitce hazır oldular.

Ertesi cumartesi günü seherle beraber sabah namazı kı-

(1) Kürekle yürüyen gemilerde, kürek çekmeğe memur harb esirleri. Bunlar birer ayaklarından zincirle bağlı olurlardı.

lınub «Allah, Allah gülbangi» göklere ulaştı (2). Gemiler evvelce konuşulduğu gibi dizilüb, ileriden beyler gemileri ve eyâlet askeri olan kalyonlar, sağ kolda Trablus kalyonları, sol kolda yine bir kısım kalyonlar saf bağlayub arkalarından mavnalar, merkezin önünde yeniçerilerin bulunduğu gemiler ve kadırgaları, merkezde baştarde (I.S) ve yedek ve kethüdâ gemisi, daire şeklinde beylerin gemileri ve hadden aşırı kayıklar, toplu tüfekendâz asker ile bu şekilde alay bağlayub, güneşin doğması sırasında denizin sabah nefes alması demek olan rüzgâr ile küffarın üzerine yürüdüler. Rivâyet eden der:

Meğer mel'unlar, fazla gururlarından, geçmiş senelerde, donanmâ-yı hümâyûnûn en mühim işi, ancak Girid'e asker ve hazine göndermek olmakla, her sene bu yol ile selâmetle çıkub gitmeği düşündüklerinden, bu defa dahi öyle zannedüb, üzerlerine hücum edeceklerine hiç ihtimal vermemişlerdi. Ve geçüb giderler zannıyle mel'unlar hep bir saf üzerinde çatılub yerli kaya gibi demir atub zincirlerle bağlı demir üzerinde idiler.

Küffar bunları, geçüb gider itikadıyla seyrederken İslâm gemileri uygun hava ile ankaa gibi açılarak üzerlerine hücum ettikte, mel'unların akılları perişan olub sağ ve sol kollardan kalyonlar etrafını aldılar. Önde olan gemiler çatub bir uğurdan top ve tüfenğe verildikde mavi dumanları denizin yüzünü kapladı.

Bilhassa ol kalyonlardan Kasım paşalı Emîr kapudan bir kalyona çatub ürkütüb büyük kanlı kavga olup feth ve zabtetti. Yine bunun gibi Trablus gazileri dahi sarılarak bir kalyonu zabtedüb birdenbire iki kalyonunu aktardılar. Bu bir kalyona bir mavna çatub çok cenk edüb, içinde olan kâfirler ümitsiz kalınca, gemiye ateş verüb, içindekiler denize dökülüb sandallarla devşirüb esir ettiler.

(2) Gülbank muayyen zamanlarda ve yerlerde okunmak için tertiplenmiş olan dua. Bunların en meşhuru yeniçeri gülbankidir.

İskenderiyeli Mahmud kapudan dahi bir kâfir kalyonuna çatub sıkı sarılub üç saat kadar şöyle cenk ettiler ki tarif olunmaz. Kapudan ve İslâm askerinden çok kimse şehid olup, kalyonda olan mel'unların çoğu, kılıca lokma olduktan sonra âciz kalub kalyona ateş verdiler. Mehmed kapudanın gemisi ayrılamayub ikisi beraber yandı. Denize düşen ümmet-i Muhammed'i ve küffardan atılanları fırkateler ve sandallar ile devşirüb alurlardı. Kapudan Murad paşa ise başında fes, gemide süratle harekete mâni olmayan dar ve kısa levend gibi elbise giyüb elinde ok ve yay, bir fırkate içine girüb aralarında aralık olmayan İslâm gemileri arasında gezüb herbirine yanaşup hatırlarını hoş edüb, yaralılara ihsanlar verüb ve geriye çekilen kadın tabiatlıları tehdid edüb ok otup ileriye çenğe sürmeğe çalışırdı.

Beri taraftan Patrona kalyonu (1) küffar kalyonunun kapudânesine (2) hücum edüb mel'unların kapudanları Korfos? kapudanının kadırgasının yedeğinde idi. Patronaya diğer gemiler de yardım edüb mel'unları Rumeli kenarına sıkıştırdılar. Korfos? kadırgası, kapudânelerini çekerek karaya yakın götürüb demir attı. Bizim patronamız karaya yaklaşmaktan çekinüb ayrıldı. Diğer gemileri toplamağa gitti. Mavnalarımız da küffarın mavnalarını ardlarından toplayarak **(top ateşine tutarak)** birinin teknesini parçaladılar. Ve derhal çatub, arkadan yedek de imdad edüb zabteylediler.

Bundan sonra küffarın durmağa takatı kalmayub, hava poyraz olub gittikçe şiddetlenmekle mel'unlar yelkenlerini döküp kaçmağa başladılar. Kalyonlardan biri de top darbesiyle yaralanmakla giderken denize battı.

---

(1) Patrone, bugün denizcilikte koramiral karşılığıdır. Mîri kalyonlarının ikinci kapudanıdır. Kapudâneden, sonra, riyâleden evveldir.

(2) Kapudane, kapudan paşadan sonra gelen ve mîri kalyonlarının baş kapudanına denirdi. Beylerbeyi rütbesinde idi. Bugünkü koramiral derecesinde idi. Bindiği gemiye kapudâne-i hümâyûn denirdi. Yeşil renkli âsâsı vardı. Patrone ve riyâlenin âsâsı mavi idi.

Kapudan paşa baştarde ile (I.S) kadırgalara fermân edüb küffara yakın demir atan kapudane kalyonunun üzerine yürüdüler. Baştarde ve yedek ve bey gemileri etrafından koğuş topuna tutub kadırgasını ve yedeğinde olan kapudane kalyonunu parça parça ettiler. İçine olan hınzırlar, meyus olup, kadırgayı ateşe verüb yaktılar. Kapudane kalyonu, top darbesinden kalbura dönüb, mecburen demirini kesüb rüzgâr önüne düşüp kaçtı. Mükemmel forsalı **(kürek çeken esirler)** çekdiriler, yelken kürek ardına düşüp hemen ikiyüz top da atub, yelken ve âletlerini ve kalyonun kıçını parça parça ettiler. O hal ile kaçub güçlükle kurtuldu.

Allaha hamdolsun mel'unlar bozulup pek çok kâfir öldürüldü ve denize garkoldu. Ölenlerden başka gemilerden ve denizden yüz kadar esir alındı. Küffar donanması yirmialtı parça kalyon idi. Sekizi yakalanıp yakılmakla eksilüb mel'unlar onsekiz gemi ile, bozularak İmroz tarafına çekilüb gitti.

İslâm askerinden namlı kimse telef olmayub Kapudan paşanın içoğlanlarından dört nefer, ve diğer gazilerden dörtbeşyüz kadar yiğit şehid oldu.

Öte taraftan general ölüp oğlu ve kâtipleri (1), yakalanan esirler içinde bulunup baştardede prangaya vuruldu. Alınan gemilerin dibinde safra yerine beş tane büyük toplar bulundu.

Donanmâ-yı hümâyûn, eski İstanbul önüne varub Tunus ve Mısır kalyonları dahi oraya gelüb donanmaya katıldılar. Oradan Bozcaada'ya varub Poyraz limanında üç gün eğlenüb şehidleri gömdüler.

Kapudan paşa, kethüdâsı Karagöz-Mehmed efendiyi feth haberi ile İstanbul'a gönderüb para ve mühimmat is-

(1) Ölen Venedik kumandanı, Venedik'in Adriyatik baş amirali Francesco Morosini'dir. Bu muhaberenin tarihi (16 Mayıs 1654 — 28 cümâde'l-âhire 1064) dir

tedi. Çünkü barut tükenüb, topların falyaları (1) açılub, askerin de nicesi yaralanmıştı.

Vezir, Mehmed efendiye hil'at giydirüb, barut ve diğer mühimmat verilüb, yaralıların, Kapudan paşanın arz ve defteri gereğince tekaüd vazifeleri verildi. Beşyüz yeniçeri ve beşyüz cebeci ve beşyüz topçu, toplam olarak binbeşyüz kadar asker ve otuz kırk kese nakid ve diğer gerekli mühimmat sür'atle gönderildi. Ve bu zafer müjdeli fetihden Allaha hamd ve şükrettiler'

Donanma Sakız'a vardıkda onbir Cezâyir kalyonu gelüb katıldı.

Venedik hükûmetinin, donanmalarının kırıldığını haber alınca tekrar onsekiz çekdiri, altı mavna ve yirmiiki borton donadub, yeni general tâyin ederek, adalar arasına gönderdiği haber alındı.

Donanma Sakız'dan İskiri adasına, oradan Ağriboz tarafına yönelüb, küffar gemilerinin değirmenlikte olduğu haber alınmakla İstendil'e dönüldü.

İstendil Adasının Yağması :

Evvelce, muharebeden sonr ligorna korsanı kalyonu arkasından bey gemileri sürüb, adı geçen adanın kenarında yatmışlar idi. Akşama yakın adaya vardıkda donanma gemilerinden biraz asker çıkub Seydi Ahmed paşa başbuğ tâyin olunub gece yarısında hisarı kuşattılar. Köyleri yağma içün etrafa asker dagılub iki gün iki gece yakub tahrip edüb pek çok mal alub üçüncü günü gemilere girüb yola düştüler.

İkinci Cenk :

Kapudan paşa, küffar donanmasının Değirmenlikde olduğunu haber almıştı. Donanma ile Değirmenliğe vardıkda

(1) Eski, ağızdan dolma topların, doldurulduktan sonra ateşlemek içün, barut hazinesinden, dışarıya açılan delik.

reâyâ karşılayub kulluk yüzü gösterdi. Küffar donanmasının adanın alt yanında olduğu haber alınmakla o gece alarga (açık) denizde yatılub ertesi gün Recebin yirmialtıncı günü sabahleyin küffar donanması görülüb, öğleden evvel karşı konuldu. Büyük top cengi olup rüzgârın şiddetinden çatmak mümkün olmamakla akşama yakın ayrılub birer tarafa gittiler.

Seydi Ahmed paşanın bulunduğu kalyon cenkde paşanın ısrarıyla küffar donanmasının içine uğrayub, iki tarafına top yağdırarak geçüb, rüzgâr şiddetli olmakla, geriye donanmaya dönmek mümkün olmayup, rüzgârın önüne düşerek Menekşe tarafına gitti.

Kapudan paşa Sakız'a, oradan Foça'ya varub kalyonları ve mavnaları orada bırakub elli kadar forsa kadırga ile Rumeli kenarını sıyırdub, Ağriboz'da Seydi-Ahmed paşanın kalyonu da geldi. Çoka adaları ve Kefalonya adası yağmasına gidilmek istenildiğini küffar duymakla o tarafları muhafazaya gittiler. Bu yüzden adaların yağmasından vazgeçilüb geriye İstendil (Tenos) adasının doğusuna gelüb, Şâbanın yirmialtıncı günü er döğüp tahrib ettiler. Bu sırada Kapudan paşa, bu olayları der-i devlete yazub, kethüdâsını yine mühimmat ve akça isteğiyle İstanbul'a gönderdi. Geldikte veziriâzam mektupları okuyup, beğenilecek bir iş yapılmadığından:

«Nedir bu şenâat! (Kötülük) İki günde bir segirdüb, İstanbul'a gelüb, mühimmat ve akça deyu bizi canımızdan bezdirirsin! Bu çeşit işlere bir tersâne çavuşu kifâyet ederken sen kendin gelmenin münâsebeti nedir? Utanmaz mısın? Bu kadar para ve mühimmat verdik; daha ne iş görüldü? Edebinle otur! Bir daha paşana gitme.. Yoksa sen bilürsün!»

deyu tehdid ederek azarladı. Kethüdâ korkusundan gizlenüb donanmaya gidemedi; meydana çıkamadı.

Kapudan paşa İstendil'den (Tenos) Sakız'a dnüp orada Tunus'tan beş parça kalite gelmiş bulundu. Sonra Karaca

Foça'da gemi yağladılar ve tekrar çıkub Midilli ve İmroz'dan Selânik'e ve İskiri'ye uğrayub Şevvalin ondördüncü günü Sakıza gelüb Mağrib gemilerine (S.B) izin verüb üçüncü günü Girid'e yollandı. Nakşepâre (Naksos) üzerinden giderken bir kalyon haberi alınub dokuz parça bey gemileriyle Abdi paşa, üzerine gönderildi. Santoron yakınında bir şarab gemisi bulunub alındı. Ve evvelce giden gemiler kalyonu bulup, sarılub almışlar. İki taraftan yirmi otuz kimse ölüp bir o kadar dahi yaralandı. Gemiyi yedekte getürüb, ikisini dahi Bodrum hisarına gönderüb ertesi günü Kastori hisarı önüne varıldı. Büyük şenlikler ile Çay önünde demir bırakub akşam üzeri Girid serdarı hazretleri gelüb Kapudan paşa ile görüştü. Yatsu zamanı Kapudan paşa geriye baştardeye girüb Girid tarafına revâne oldu.

Zilkadenin birinci günü Rodos'a varub Mısır beyi Mısırdan Felemenk (Hollanda) gemisi ile gelürken iki korsan kalyonuna rasgelüb sarıldıkda iki saat cenk eylediği haber alınınca yedi tane bey gemileri gönderilüb adı geçen kalyonu yedeğe alub getürdüler. İçinde dokuz adam kalub, geride kalan ölmüş.. Ve kalyon, top tanesinde kalbura dönmüş..

Abdi paşa on kadırga ile adalar arasına dolaşmağa gidüb, Kapudan paşa Zilkadenin yirmibirinde Rodos'dan çıkub Sisam ve Sakız adaları üzerinden İzmir'de bayramı geçirüb Gelibolu'da derya beylerine izin verdi. Zilhiccenin yirminci günü Tersâne'i âmireye (devlet tersânesine) gelüb, yedeğinde altı parça akdarma (1) bayrakları başaşağı, üzerlerinde boğazı zincirli elleri açık esirler saf saf o şekilde alay gösterüb büyük şenlikler ile girmişler idi.

Bu alman esirlerin beşte birini — ki sekizyüz esirdir — zincire vurulmuş olarak pâdişâh dîvânına arzedüb, etek öpmekle müşerref oldukta, pâdişâh hazretleri tam iltifat buyurub:

(1) Eskiden, düşmandan zabtolunup, yedekte götürülen gemilere bu isim verilirdi.

— Gazân mübârek olsun lala!

dedikte; yer öpüp:

— Gazâ pâdişâhımındır. Ben bir ednâ (en aşağı) kulunum..

deyub üç samur kürk birbiri üstüne giydirilüb büyük ağırlamağa mazhar kılındı.

Orada kendisiyle deniz seferinde bulunan paşaların, ağaların ve diğer reislerin yerlerinde bırakılmalarını rica etmekle müsaade olunub hatt-ı hümâyûn verildi. Beri tarafta olan mansıbların (büyük memuriyetlerin, makamların) müşterileri, bahşişleri peşin verüb «gelsinler de biz de hil'at, mansıb giyelim» derken, herifler Kapudan paşanın ricasiyle yerlerinde kalub, anların beklemeleri havaya gitti. Bu husus akıllı kimseler aarsında çok beğenildi.

Mısır Vâlisinin Kayıtsızlığı ve Mısır Kadısının Azli Sırasındaki Acâib Hikâyeler :

Bundan evvel Mısır Vâlisi Mehmed paşaya, meşhur Receb ağa fermân ile gönderilüb donanmây-ı hümâyûn içün Mısır tarafından dahi onbeş parça gemi yerağ ile ve levendler ile donatub donanmaya göndermek fermân olunmuştu. Receb ağa varub bildirdi. İşe başlayub gemileri donatub donanmaya katılmağa gönderdikten sonra kendisi alay gemileri denilen bazı kalyonlara binip gelirken Anadolu sahillerinde küffara rastgelüb toplaşub (karşılıklı top atışıp) sıkı cenk oldu. Şiddetli fırtına olmakla Mısır kalyonları dağılub, ancak Receb ağanın bindiği kalyon bir kenarda gezerken, kâfir gelüb üzerine top yağdırmakla, nihayet kalyon fazla zarar görmekle, baştan kara etti. Receb ağa ve diğer Müslümanlar çıkub para ve meta'larının da çoğunu çıkarub, sonra paralanmakla kalyon da batub, küffara yaramadı.

Receb ağa selâmet kenarına çıkub oradan İstanbul'a gelmişti. Kapudan paşa ise, küffar donanmasıyla cenkedüb zafer bulduktan sonra Sakız taraflarına vardıkta Mısır'dan

istenilen kalyonlar gelmişti. Paşa yoklayub, içlerinde ne mühimmat var, ne de umulduğu kadar cenkçi var! Heman boş tekneler olmakla İstanbul'a

«Arzeyledi ki, Receb ağa Mısıra gönderilüb tertib edilmiş, mükemmel bu kadar kalyonu fermân buyrulmuştu. Miriden şu kadar bin kuruş, ol kalyonların mühimmat ve askerine masraf tâyin olunub, Mısır Vâlisinden gelen mektup ve defterde de şu kadar yüz kese onbeş kalyona sarfolundu deyu yazmış.. Kalyonlar geldi.. İçinde ne işe yarar top, âletler, barut ve mühimmat var!. Birkaç derme çatma amelmanda adamlar komuş.. Heman birer kuru tekne göndermiş.. Hattâ herbirine yirmişer otuzar cebeciyi biz koyduk. Bu suretle bu kadar yüz keseyi yırtub büyük hıyâneti meydana çıkmıştır. Muhakkak surette Mısır Vâlisinin hakkında gelinüb yiyüb yuttuğu bu kadar malın tahsil olunması adaletin tâ kendisidir!»

demişti.

Bundan evvel Mısır Vâlisinden, Mısır Mollası Abdullah efendinin aleyhine arz (I.S) gelüb, «Bu mollayı azleylen.. Ve illâ mîri malı tahsil olunmaktan kaldı» deyu şikâyet mektubu gelmişti. Vezir de «Mısırı bizim çelebiye virsünler» deyu Ebüssuud-zâde içün tenbih edüb Abdullah efendi azl edilerek, çelebinin Mısıra tâyin olunduğu yukarıda yazılmıştı.

Ebüssuud-zâdenin yüğrük **(aceleci, süratli)** nâibi, alelacele Mısıra vardı. Âyân ve Mısır ahalisi bir yere gelüb:

«Mısır paşasının molla hakkındaki arzı, garez üzerinedir. Bu hususta molla moğdurdur. Vaktinden evvel azli bıçaksız kurban kesmek gibidir.»

deyü, halkın dilinden arz ve mahzarlar ve mektuplar yazub bildirdiler. Mısırlıların bu kâğıtları, Kapudan paşanın, Mısır paşası hakkında yazub gönderdiği arzın gelişi sırasında ulaştı. Mısırlıların mektuplarının tafsilâtının özeti budur ki:

Abdullah efendi ulemânın cesur ve büyüklerindendir. Mısır'a vardıkta şer'î hükümlerin icrasında sebât göstermiş-

ti. O sıralarda Mısır zenginlerinden bir meşhur kimse vefât etmişti. Mısır Vâlisi ölenin mirascılarına iltfat etmeyüb, köy ve vergilerinden başka para ve mülklerini ve bütün varını yoğunu beytülmâl (**hazine**) adına zabtedince, Mısır beyleri ve âyânı kadıya varub:

«Mirâscılar var iken muhallefat (ölünün bıraktıkları) hazine nâmına nasıl zabtolunur? Şimdi biz disek ki, paşa bir zorba adamdır, bir mânâsız harekette bulunması mümkündür ve zorbalık suçunu işleye. Belki bir fitneye sebeb olur. Ama siz şeriât adamı olmak sebebiyle, hak söylemek vazifenizdir. Söylemek gereksin.»

dediler. Ertesi gün dîvânda ölen zengin adamın mirascıları paşanın huzuruna girüb arzıhâl ettiklerinden Abdullah efendi dahi:

«Bu maldan hazineye bir şey düşmez. Hak budur:» —

dedği içün paşa hiddetlenüb «mademki bu adam kadıdır, benden Mısır hazinesi istemeyesiz. Benden para istemeseniz bu kadıyı azledesiz» deyu bildirmişti. Bu yüzden Abdullah efendi azledilerek, veziriâzamlığın arzusuna göre Ebüssud-zâde Mısır'a ulaşmıştı.

Tuhaf lâtifelerdendir ki,

Müverrih Ebüssud-zâdenin tebriki içün vardıkda sorulmadan, iftihar eder şekilde söze başlayub der ki:

«Sadrıâzam hazretleri, ömürleri çok olsun, asla kendileriyle eski tanışıklığımız yok iken, Mısır'ı bizim çelebiye veresiz.. Mısırı, böyle ihtilâl zamanlarında başkasına inanmazız, deyu müftüye haber gönderdiler. Allah bilir ki kendilerine gidüp geldiğimiz yok idi. Ancak Allah râzı olsun Hüsâm-zâde efendi kazasker iken bir iki mecliste, kendilerine bizi târif edüb, makamımıza lâyık bir Fazıl efendidir denmesi ile bize bu kadar muhabbet etmişler. Şimdi meyvasını verdi.»

demişti. Adı geçen efendi, Mısıra gitmek üzere Üsküdara geçtikte birkaç gün kaldığı sırada zamanın büyüklerinin

itikad ettikleri Şeyh Sâlim dedikleri devrin hilekârı Üsküdar'da efendiye ziyâfet çeküb, zarif eşraftan nice ârifler, Nasuh Paşa-zâde Ömer bey ve ona benzer nice efendileri davet ederek toplamıştı. Çingene-Ahmed kolunu, hânendeler getürüb saz ve söz ile zevk ve safaya meşgul oldular. Rakkaslara (oynayan) dörder beşer filori yapıştırmakla, ayş ve işrette iken, Şeyh Sâlim dedikleri ahmak Arap ki, büyüklerin meclislerinden eksik olmayan ve onların bir çok hallerine ve gizliliklerine vâkıf olan kimse idi, efendiye ikram etmiş olmak için, hoşuna gider zannıyla:

— Ya sultânım çelebi efendi, sizin sadrıâzama verdiğiniz altun eğer takımı, ama ne güzel acaib eğer takımı idi. Ben orada idim, pek memnun kaldılar.

dedi. Mecliste hazır olanlardan biri de, eskiden efendinin adamı ve kibarlık bilmez beterin beteri birisiydi. Efendiye hitâb edüb:

— Sultânım, sizin Haleb'de binbeşyüz kuruşa işlettiğiniz altun eğer takımı değil miydi?

deyu sorunca, mecliste bulunan zârif kimseler, inceliği anlayıp, efendinin sadrıâzamla olan tanışıklığı ve himmeti meydana çıktı. Gizlice gülüştüler. Hiç tanımadan sadrıâzamın kendisine himmet etmesiyle iftihar eden efendiye öyle bir mahcubiyet çöktü ki, tarihe yazılacak devrin az bulunur hallerindendir.

İşte kaba ve anlayışsız dostlar bazan farkında olmayarak çirkin bir haltederler ki düşmanların ta'n etmesinden fazla mahcubiyet çekilür. Geçmişteki akıllı kimseler,

«Akıllı düşman, nadan dosttan eyidir.»

demeleri doğrudur.

Adı geçen Mağribli Şeyh (S.B) ki, kerâmet ve velilik satub garip ilimleri bilir geçinirdi. Devlet büyükleri keyif için uydurma lâtifeler ile karışık riâyetler ettiklerinden cahiller ve avâm arasında eyice şöhret bulmuştu. Türlü hilelerle makam ve memuriyet isteyen saf kimseleri haklardı.

Bir gün Tulumcu Hüsâm-zâde Abdurrahman efendiye dahi çoğu zaman gidüb geldiğinden varub çekmecesi yanına oturur. Abdurrahman efendi nâzik huylu, tâ'lik yazan (eski yazının bir cinsi), hattat (güzel yazı yazan) ve tuhaf yadigâr şeylere mâlik idiler. Çekmecesi üzerinde Hatâyî yeşim kabzalı bir kıymetli altın bıçak görüb, Arap tamaha düşüp, el uzatıp:

— Bu bizim olsun ya sultânım!

dedikte, kazasker Hüsâm-zâde hiddetli bir gülüşle:

— Yok ya Şeyh Sâlim, kerem eyle.. Bizi haklama!. Herkesi haklıyorsun, yeter.. bizi olsun haklama!. Bizi öyle bir güne sakla ki, sana lâzım oluruz.

dedi. Sâlim dahi:

— Ya efendi! Bir bıçağı siz bize vermezmisiz? Ya belki bizim işe lâzım olursuz!

dedikte Hüsâm-zâde yumuşaklık ile cevap verüb:

— Baka cânım Şeyh! Burada bir gün olur ki halk toptan ayaklanub ayağa kalkarlar. Şurada Şeyh Sâlim denilen bir hilekâr asılacak Arab vardır! Hile ve yalan ile âlemi haklayub ortalığı kuruttu. Bir haramzâdedir. Elbette katlolunmak gerektir, deyu seni tuttukları vakıt, bu fakir şefâatçı olub, bir zavallı Arabdır, rızkları taksim eden, onun da rızkını bu yüzden yalan ve hile ile sevkeylemiş.. Kanına girmen.. Vilâyetine kovun!.

deyu meneylemek içün bizi sakla!.

demiş.. Şeyh Sâlim, efendinin bu şakasına vâkıa güldü. Fakat içi mahcubiyet ateşi ile yandı. Bir daha Hüsâm-zâdeye varmadı. Vâkıa bu söz zâyi olmayub Köprülü-Mehmed paşa vezir oldukta vazife yoklamasında Şeyh Sâlimin beşyüz akça vazifesi kesildi. Gümrükten yüzyirmi akça ve evkaftan yüzyirmi akça ile bırakılmıştı. O dahi kendisini himâye edenlere güvenerek Köprülü hakkında dil uzattığı içün tutup gizlice ahrete gönderdi (öldürdü) netekim tafsilâtı yeri gelince yazılsa gerekdir.

Beri tarafta Mısır Vâlisinin aleyhine Kapudan paşanın arzı gelüb o sırada Mısırdan dahi Abdullah efendi mağdur olarak azlolundu. Hattâ söylediğinden başka suçu yok idi deyu Mısır âyânından mahzar (I.S) geldi. Vezir, müftü, reis ve defterdar konuştuktan sonra Mısırdan gelen Receb ağayı hasebttiler. Mısır paşasını azledecekleri duyuldu. Ama Ebüssuud zâde üzerinde Mısır mevleviyeti (I.S) kaldı.

Bu sırada meydana çıkan olaylardandır,

Evvelce Merzifon Müftüsü merhum Abdullah efendiyi geçen sene şehid eden Deli-Süleyman ve arkadaşı Deli-Mehmed ve Sarıca Bölükbaşısı bu habisler, meğer evvelce vezir Derviş paşaya hizmet etmekle ahvallerini iyice bilirmiş.. Hâlen adı geçenler Alaca-Handa bir kârban vurub, seksenbin kuruşluk kadar nukud ve eşya almışlar. Hâlâ Muslu paşa yerine Rumeli Vâlisi olan Haydar Ağa-zâde Mehmed paşa ki Benefşe çayırına konmuş idi. Bahsedilen haramzâdeler, adı geçen paşanın kapusuna yanaşub örtündüler.

Deli-Süleyman dedikleri mel'un, pek çok para verüb Haydar Ağa-zâdeye mütesellim (I.S) olmak sevdâsında imiş ki, arkadaşlarını da beraberinde götürüp kendilerini unutturalar..

Vezir bunları bilürdi. O taraflarda olduklarını haber alub üzerlerine Erzurumlu Hasan ağa denilen yiğiti tâyin edüb gönderdi. Varub konaklarında kuşattıkta haramzâdeler cenğe kalkıştılar. İki taraftan nice kimseler yaralanub, mübâşir Hasan ağa, bölükbaşının üzerine saldırub kılıç ile kolunu kesdikde, bölükbaşı dahi can havliyle Hasan ağayı çalub şehid eyledi. Daha sonra halkın hücumu ile bölükbaşının devletsiz başı teninden ayrılub, başları olan Deli-Süleyman on kadar arkadaşı ve Deli-Mehmed tutulup bağlandı. Bozdukları kârbanın para ve kıymetli şeyleri, bütün sandıkları içinde bulunup zabtolundu.

Bölükbaşının başı, Deli-Süleyman ve Deli-Mehmed'in arkadaşlarıyla zincire vurularak, yanlarında çıkan paralarla vezir huzuruna geldi. Deli-Süleyman evvelce Merzifon Müf-

tüsü merhumu şehid edüb, ondört yaşında bir ay yüzlü oğlunu yanına alub şimdi dahi hizmetinde esir imiş.. Yakalanınca bu çocuk dahi beraber gelmiş.. Ol merhametsiz fasık ve facir (S.B) kâfir:

«Her ne ettiyse bize bu çocuğun âhı etti!»

deyu itiraf eylemiş. Vezir bunların geçmişlerini biliyordu. Hepsinin boynunu vurup lâşelerini sokaklara bıraktı. Müftünün oğluna riâyet edüb, mel'unların mallarından çok şey verüb memleketine yolladı. Doğrusu bu muteber gâza içün herkesin duâsını aldılar.

Mostarlı-Mustafa paşa, uzun yaşlı vezirlerden bir ihtiyar idi, vefat eyledi.

Şâban sonlarında halen Tameşvar Vâlisi, eski sadrıâzam Gürcü paşanın Eyüp'de olan sarayı yanub karısı Lâtif-zâdenin yüzbin kuruşluk malları ve cevahiri yandı.

Şâban sonlarında müftü efendi silsile edüb kırk hâriç medresesi verilüb menâsıbdan **(memuriyetlerden, makamlardan)** birini açmayub tuhaf bir silsile ettiler.

Şimâl Havâdisi :
(Kuzey Haberleri)

Şâban ayının sonlarında Tatar hânının şirpençe hastalığından vefat etmiş olduğu haberi geldikte, Rodostan Mehmed-Giray hânı getürmeğe adam gönderildi.

Bu sırada Ten Kazakları Karadenize çıkub Ereğli ve Varna gibi sahillere dokundukları haberi geldi. Tersânede hazır gemi bulunmamakla birkaç parça Üsküdar kayıklarına yeniçeriler doldurulub, Karaman'dan azledilerek İstanbul'a gelüb para vererek hadım kardeşi muhâsamasından **(iki taraf arasında düşmanlık)** affolunan Sevindük kethüdâsı Mahmud paşa, bu kayıklara serdar olub Karadeniz'e gönderildi.

Kazaklar Balçık hududuna taarruz ettikte, Silistre'de Siyâvuş paşa bizzat seğirdüb karaya çıkan küffarı basub bir

şayka ile bir miktar kâfir tutub, geride kalanları denize kaçtılar. Siyâvuş paşa, tutulan küffarı İstanbul'a gönderdi ve küreğe verildi.

Beri taraftan gönderilen Mahmud paşa, kayıklarda olan yeniçeriler ile Ereğliye varub sahillerde olan köy ve kasabalar halkına öyle bir nevi muamele yaptılar ki!. «Bre meded! Kazak gelsün! Anların gelmesine ve yağmasına râzı olduk!» deyu Muhammed ümmeti feryâd etti.. O da tamam yalılarda olan yerleri haklayub yine kıyı sıra geldiler. Fırtına olmakla; bir kayık içinde çorbacısı ile bir oda neferleri tamamen zâyi oldu. Fukara ahının girdâbına yakalandı.

Diğer kayıklarla Mahmud paşa gelüb Sarayburnu önünde büyük şenlik edüb, sanki bir iş görmüş gibi top ve tüfekler attılar. Eziyet ve zulmünden dolayı şikâyete gelen fukara, kendinden evvel gelüb Üsküdar'da ve İstanbul'da küme küme gezüb, bunların utanmadan yaptıkları zafer şenliklerini seyredüb **(utanmazsan dilediğini işle!.)**..

Ramazan başında Defterdar Moralı-Mustafa paşa kırk kese bahşiş vermekle vezirlik pâyesiyle ululandı.

Ramazanın altısında, Paşakapusunda **(sadrıâzamın makamı)** sipâhilere ulûfe verilirken sadrıâzam tersânede idi. Defterdar ve vezir kethüdâsı Ali ağa, bölük ağalarıyla ulûfe verirlerdi. Verdikleri simidci ve meyhaneci akça gibi kalb kızıl akça olmakla sipâhiler durub,

«Biz bu çeşit akçayı almazız!»

dediklerinde defterdar:

«Alın yoldaşlar! Harcedersiz.. Tizce devretsem gerektir.»

dedi. Sipâhiler dahi râzı olup:

«Çünkü tiz devredersiz.. Ne güzel.. Ne çeşit akça olursa olsun, alub beklemekten kurtulalım.»

deyu aldılar. Beş on kese parçalandı, ötesi yok.

«Şimdi dağılın, yarın gelin, devrederiz!»

dediler. Heman sipâhiler bir uğurdan feryâd koparub:

«Bu ne kallablık! (Kalpazanlık), ve ne yalancılıktır! Hem kalp akça veresiz, hem bizi aldatub devretmezsiz!»

deyu hücum ettiler. Ali kethüdâ gizlice defterdara söyledi ki:

«Kavga kabardı, burada durma!. Tiz kalk arka kapudan tabanı kaldır!»

dedi. Defterdar kürkünü çıkarub abdest bahanesiyle içeriye girüb, uşaklar kürkünü getürdüler. Gizli kapudan atına binüb kaçtı.

Sipâhiler defterdarın kaçtığını duyup evine gitti zannederek gürûh gürûh defterdar sarayına çekildiler. Defterdar ise bahçe kapısından kayığa binip tersâneye, vezirin yanına gitmişti.

Bu defterdar Balaban mescidi etrafında mescidden başka, yakınlarında olan evleri sahiblerinin ister muvafakatlarıyla olsun ister cebren olsun alıp büyük bir bina yapmağa ve bir büyük saray yaptırmağa başlamıştı. Sipâhiler hücum edüb evini taşlayub, kapusunu kırıp içeriye girdiler. Camlarını, kapularını ve duvarlarını, çinilerini koparub, bulunan eşyasını ve bir dolabda buldukları üç kese akçasını yağma ettiler.

Defterdar bu hareketi silâhdar kâtibi Pandur çelebiden bilüb vezire şikâyet etti. Ertesi günü Pandur'u Gelibolu'ya sürdürdü. Yerine Kalender-Mehmed efendi tâyin olundu.

Bu ramazanda Eflâk Voyvodası iken helâk olan Ağa Tatay denilen hınzırın yediyüz kese hazinesi gelüb, hazineye girdi. Dörtyüzellisi mevâcib'e **(maaşlara)** verildi.

Ramazanın yirminci günü burc-u esed'de ukde-i zenebde kurs-u şems, tamâma yakın tutuldu. Mısırlı tablûnî'nin takviminde yazılan küsûf-u esedîde tâli-i akreb müstevli merih ve bu şevvalde cüz'i ay tutulması ve mukabele-i merih ve müşteri ve zühre ve üç zilha'dede sünbülede kırân-ı mahseyn ve şevvalde ihtrâkı-ı zühre ve rebî-i sâni ayında küsufu delvî. bu cümlenin hükümlerinde devlet zorbalarından ve pâdi-

şâh yakınlarından bâzısına felâket, bâzısına katl ve sürgün, bilhassa büyük bir devlet adamının katline, ve memurlar arasında fazla değişikliğe ve ulemâ arasında kavga ve münakaşa çıkmasına ve birinin yokolmasına, birinin meydana çıkmasına ve çok kan dökülmesine ve harb, fitne, korku, göç ve yerinden kopma vukua gelmesine dalâlet vardır. Ve kavga güneş tutulması ahkâmında, gökyüzünde korku alâmetleri olacağını ve ufuklara yapılacak büyük zelzeler, nakil ve hareket deyu yazmış.. Fakat pâdişâh âlempenâhın (herkesin sığındığı pâdişâhın) vücud-u şerifleri muhafazada olacak ve haksız yere istilâ eden musallat oluculara felâket erişe, demişti.

Şevvalde mübârek bayramda âdet olduğu üzre dîvân ehli, âyân ve erkân el öpmekle şeref buldu, bilhassa arefe günü pâdişâh-ı âlempenâh Sinan paşa köşküne çıkub mutad üzre hüner sahipleri, köçekler oyunu ve hüner gösterüb, pâdişâha arslanlar dahi gösterilüb, bilhassa İbşir paşa tarafından gelen arslan gösterildi.

Dârüssaâde Ağasının Azlinde Küçük Anlaşmazlık :

Kızlar ağası Bayram ağa ki, evvelce Mülakkab efendiyi Şumun Kadılığından Şamı Şerif Kadılığına nabs ettirüb meydana çıkmasına sebep olan devletlidir. Hâlâ ağalık merkezinde istiklâl ile idareye hâkim, vezir, müftü ve diğer devlet âyânının çoğu onunla ilgili ve onun himâyesinde olmakla, bütün işlerde geniş bilgi sahibi idi.. Cömertlk ve himmette nam veren Kızlarağası Hacı Mustafa ağa uzun zaman devlet atabeyi şeklinde meydan almakla Enderun (I.S) ve Bîrunda (S.B) olan büyükler ve hademeler ekseriya kendi çırağı olub, sahip çıktığı adamlara istidadlarına göre sahip çıkub, yalnız hediyeler ve rüşvet verenlere ve müstahak olmayanlara sâhib çıkmazdı. O çeşitlerine zararını gidermek ve belâdan kurtarmak iyiliğini ederdi. Lütûf ve cömertliğini o kimselere ederdi ki, iyi adını halka duyurmağa muktedir ola-

lar.. Ve bulunduöları meclisde medhettiği kimse hakkında **(Kızlarağası hakkında)** ona dâir iyilikler ve güzel hasletler duyura ki, kötülük isteyenler dahi ister istemez medhetmek zorunda kalalar..

İşte Mustafa ağanın kolunda böyle birkaç olgun adam vardı ki bugüne kadar medhü senâsı âlemde destandır.

Bayram ağa ise, bu esrardan gafil, ve bu hazırlık düşüncesinden habersiz olub yalnız para toplamağa hevesi fazla olduğundan hediye veren zengini ve sığınan ricacıları her kim olursa olsun ileriye takdim ettirirdi. Bu yol ile tam kudret sahibi olub akağalar tarafı ve Enderun'u hümâyûn ağaları **(S.B)** mağlûp ve kahredlmiş olub, ağanın her tarafı kaplamasından âcizlik ve yeis canlarına yetmişti.

Sadrâzam, Vâlide Sultan Hazretlerine mensuptu ve onun himâyesinde idi. Moralı defterdar ise akça verme kuvveti ile Enderun'u hümâyûn **(S.B)** büyüklerinin bâzısının vasıtasıyla Dâr'üssaade ağasına yanaşub, sadrıâzamlık mührüne müşteri oldu. Bu yüzden vezir ile defterdar arasına ayrılık düşmüş idi. Tafsilâtı budur ki:

Moralı, ağaların biri eliyle Vâlide Sultana intisab edüb «Mührü bana verirlerse, böyle hizmet ederim. Bugünkü günde hemen altıyüz kese veririm» deyu bir tezkere yazub gönderdi. Mehd-i ulyâ **(Vâlide Sultan Hazretleri)** vezirin azline râzı değildi. Çünkü Moralı vâkıa iş görür, hareketli ve halk ile kaynaşub para toplama yollarını bilirdi, fakat çok hilekâr, vefâsız ve zâlim olub fırsatı düştüğüvakıt ana babasına bile merhamet etmez, fırsat düşkünü haksızlık eden kimse idi. Bunu bildikleri içün lafına kulak asmayıp, tezkiresi gizlice veziriâzama gönderildi. Moralı'ya da hayır veya evet şeklinde bir cevap verilmeyip susuldu.

Mehd-i ulyâ **(Vâlide Sultan)** tarafından vezire gizlice haber vardı ki:

«Biz sizden geçmeziz. Alçakların sözüne ve uydurma sözlere ehemmiyet vermeyesiz. Ve bâzı yalan kelimeler içün kimseye gücenmeyesiz. Çünkü ceza verilecek zaman değildir.»

Buyurulmuş. Ama, defterdarın tezkeresi vezire geldiği gibi vezir defterdarı çağırıp:

— Benim oğlum! Masraflar çoğaldı, akça yok.. Heman beş-altı yüz kese akça getür.. Lüzumlu mühimmat içün sarf olunsun! Sadrıâzamlık mührünü kendi rızâmla sana vereyin.. Ben tekaüd (emekli) olayın..

dedi.

Moralının etekleri tutuşub, yaka silküb:

— Maazallah sultânım, bu ne sözdür? Ben akçayı nereden bulayım? Halkı dolandırıp geçinmekle defterdarlık eden adamda bu kadar akça ne gezer! Sen benim velinimetim efendimsin.. Sen kuluna niçün böyle kötü zannedersin?

dedikde vezir tezkereyi çıkarub:

— Ol kadar akçayı getür.. Ben gönül hoşluğu ile senin içün sadrıâzamlıktan vazgeçerim!.

deyu yemin etti, Moralı ağlayub ayağına düştü:

— Beni sen çırağ ettin!. Bu makama getürdün! Ben nice senin makamını isteyüb nîmetimi inkâr ederim!

Kur'an-ı Kerime el urub büyük yemin eyledi. Vezir inanır gibi oldu. Sonra mehd-i ulyâ (Vâlide Sultan) tarafından «uydurma sözlere itimad etme!» deyu tezkere de geldi «belki defterdarın tezkeresi düzme ola!» deyu şüphelenüb, hâtırını hoş etmek içün defterdara kürk giydirdi ve okşadı.

Bunun gibi hususlar yüzünden taşrada ve Enderûnda (S.B) ayrılık ve birbiri aleyhine çalışmalar başladı. Bu aralıkta, doğru ve yanlış, Hâs-oda (2.S) ve diğer odalar ağalarının arasında gizli bir dedikodu çıktı, bu dedikodu şöyle idi :

Dârüssaade ağası Behram ağa ve diğer musâhibler (I.S) ve harem-i hümâyûn tarafının ileri gelenleri, fitne çıkması korkusundan emin olmayıp «kuvvet ve ikbâlimiz sebebiyle avâm tabakası bize hased etmktedir. Bir fitne zuhur ederse önce halk bize hücum eder. Şevketlû pâdişâhın birâderleri ki, hakikaten ortaklarıdır. Onların vücudu ortadan kaldırsa

istiklâl bize münhasır kalır» deyu kötü düşünceye düşmüşlerdi.

Hâs odabaşı Hasan ağa ve Enderûnu hümâyûndaki iç ağaları gizlice bu dedikodunun doğruluğuna inanır oldular. İhtimâl ki bunlar, bu ağaların istiklâl üzre olan tutumlarını hazmedemediklerinden bu iftirâyı ve yakışıklı suçu meydana getirmiş olalar.. Tesâdüf, o vakit de bayram geldi. Sultân Mehmed hân arefe günü alelâde Sinan paşa köşkünde hüner sahiblerinin ve oyuncuların garip hünerlerini seyredüb, yırtıcı ve vahşî hayvanları seyrettiler. Oradan has-odaya varub Enderun ağalarının da maarif ve hüner sahiplerinin olgunluk eserlerini seyretmek istediler.

Bayram gecesi nas-odalılar ve diğer odaların ağaları şenlik ve şadmanlık gösterüb pâdişâhı eğlendirmek ve her güruh hâlince pâdişâhın bahşişinden hissesini almak eski töre idi. Ve pâdişâhların bayram gecesi hâs-odada eğlenmeleri, gılmân-ı hassanın neş'e ve sevinçleriyle fevkalâde memnun olmaları eski kanundu.

Yüce mevki sahibi ağalar arasında temiz elbise ve güzel huylar ile giyinmiş ve süslenmiş namus sahibi efendiler, doğan güneş gibi ilim ve irfanla parlayan zamanın az bulunur dilâverleri vardı. Kimi şiir ve güzel yazı yazmağa muktedir sözbilir ve konuşur fasih lisanlı ve herbiri bir hünerde olgun cennet gılmanları gibi emsâlsiz ve benzerleri bulunmayanlardır. Muhakkak pâdişâhın da onların sohbetlerinden lezzet alması mukarrerdir. Hâs-odalılar da, bâri yılda bir kere velinimetlerinin gözü önünde hünerlerini göstererek varlıklarını tanıtmağa hasret çekerlerdi. Bu yüzden cihan pâdişâhı bu bayram gecesi hâs-odada eğlenüb sabaha kadar anların letafetle dolu cemiyetleri ile neşelenmek içün taht üzerinde bağdaş kurup oturdular.

Fakat Darüssâade Ağası Behram ağa ki, zorbalığı ile devlet işlerine musallat olmuştu, sır dostlarıyla şu hususu konuştu:

Hoca Reyhan ağa ki, ilim ve mârifet sahibi, çok bilür bir tâvâşi idi (hadım) Behram ağaya dedi ki:

«Henüz pâdişâhımız gözü kapalı bir beyaz doğandır, uykuda bir arslan avcısıdır, ve bizim idaremize alışmıştır. Daha zevk eğlence yollarını bilmez. Hâs-odalılar ve diğer ağaların arasında güzel tavırlı, şirin yüze mâlik, ağalar vardır ki yüzleri Cenâb-ı Hakkın yarattığı bir ayine ve şekil ve sûretleri ruhânî bir tenâsüb nümunesidir. O çeşitlerinin pâdişâhımıza kapılması, ülfet ve sohbetlerine namuskârane meyl ve sohbet etmesi tabiî bir haldir. Masûm pâdişâh bu gece taşrada kalub (yani harem kısmının dışında) neş'e ve ferahlık ile anların gönül alıcı hareketlerine gönül kaptırub, bazı akıllılarından, gafletten uyandırıcı sözler işitebilir. Olgun, dürüst ve akıllı olanlarından birini kendine hâs yakini olarak seçebilir. Eğer böyle olursa şüphesiz meydan o tarafa kalır. Bizim ikbal pazarımız fesada uğrar ve rağbet metaımızın sürümü kalmaz. Çünkü sohbet tesirlidir ve tabiat alıcıdır. Pâdişâhımız ise gençliğin en parlak zamanında durmadan terakki ve dereceler katetmektedir. Ve idrâklerini artırmak içün işittikleri sözü hatırlarında tutmaktadır. Haz ve lezzete sebeb olan kudret ve istiklâl sahibi olmağa müteallik şirin sözler, sihir ve efsun gibi, insan kalbini elbette meftun eder. Bizler ise daima pâdişâhımızı elimizde tutmak, onu herşeyden çekindirmek suretiyle kendimizi muhafazada bulundurmak isteriz. Pâdişâhımızın zevkine acı, ve gidişlerine güç gelecek nasihate müteallik sözler söyleyüb, iyilik yapmak yüzünden işlerin yularını elde bulundurmak da bir nevi ortaklık ettiğimiz içün, zâhiren ve mânen kendilerine korkunç ve ağırlık verir şekilde göründüğümüzde şüphe yoktur. Akıllıca ve münâsib olan budur ki, pâdişâhı bu gece hâs-odada alıkoymayub her vakit olduğu gibi hareme almaktır.»

dedi. Darüssaâde ağası hikmet dolu sözleri kulağına küpe edüb ona göre hareket etti.

Yatsı namazı kılındıktan sonra daha pâdişâh taht üzerinde ağaların oyunlarını ve sevinçlerini seyrederken, Darüssaâde ağası mücevvezesi (I.S) ve kendi adamlarıyla pâdişâhın huzuruna girüb tahtın önünde oturdu. Gûya lisanı hal ile:

«İçeri buyurmazmısız?»

Şeklinde göründü. Masûm pâdişâh neylesün!? Mübârek tab'ı, seyretmek ister ama, ağanın sertliğinden ve istilâsından, Vâlide Sultan Hazretleri sebeble endişe de eder. Hem hükümdarca, hem zarifâne bir şekilde Kızlarağasına hitab edüb:

— Ağa lala!. Büyük atalarımızın bayram geceleri hâs-odada eğlenmelerinin sebebi, meğer, ağaların bu çeşid neş'e ve sevinç ile oyun ve hüner gösterdikleri içün imiş.. Yine zevki var. Tabiat eğlenür.. Birçok zaman uyku götürmez!

dediler. Yani:

«Bu gece biz burada eğlenirüz. Mâni olma!»

dimek istemişlerdi. Ağa ise hünkârın içeriye gitmeyeceğini anlayınca, bir hırs ile, veliinîmetini kıskanmak gayretine mağlûb olub, göğsü davul gibi gürleyerek heman dışarıya çıkub, Vâlide Hazretlerine varub yer öper.. Sonra yüksek sesle:

— Devletlû! Bu gice pâdişâhımızın hâs-odada kalmasının sebebi nedür? İçoğlanlarını bilmez misiz? Kulağına söz gider, musâhibler (I.S) peydâ olabilir. Sonra oğlunuzu size itaât etmekten çıkarmış olursuz. Siz bilirsiz!

dedikte, Vâlide Hazretleri, yumuşaklıkla muamele edüb:

— Behey ağa! Bu bayram gicesidir. Arslanım dahi masumdur. Bu gice ağaların oyun ve hünerlerini seyretmek eski kanundur. Gice yarısından sonrayadek eğlensünler! Sonra davet eyle.. Sonra yatacak yerlerine gelsünler!

deyu buyurdular. Ağa hiddet edüb, bu kadarcık sözü fırsat bilüp sür'atle yine hâs-odaya varub yer öptükten sonra:

— İçeriye buyurun!

dedi. Arslan kuvvetli pâdişâh alnını buruşturarak:

— Bu gice bunda (**burada**) eğlenürüz!

dediler. Ağayı derhal hışım ve gazab kaplayarak:

— Vâlide Hazretleri istiyor.. Buyurmalısız!

deyüb hükümdar hürmetini yırttı. Ağanın bu umulmayan cür'etinden pâdişâha dehşet geldi. Vâlideye çok itaâtli idiler. Bu yüzden «Ağanın bu şiddetli ısrarı, galiba Vâlide tarafındandır» deyu üzüldü, bir zaman vakar ile hayret içinde başını eğdikten sonra kalkub harem tarafına doğru yürüdüler. Ağızlarından başka bir söz çıkmadı.

Beri tarafta kapu ağası ve diğer akağalar ve gılmanı hassa (**S.B**) kızlar ağasının bu cesurca hareketinden kırılub, evvelden içlerinde olan kin ve düşmanlık bu hâdise sebebiyle kat kat olub, bayram gecesi, sanki matem gecesi oldu.

Pâdişâh içeriye gittikten sonra ağa, hâs-odalıların ve diğer ağaların hatırlarını hoş etmek düşüncesiyle geriye kalub «oyun ve hüner göstermekten, seyir ve temaşâdan maksat altun bağışlanmasıdır, anı biz virelim» düşüncesiyle, altun kesesini çıkarub dağıtmağa başlamak isterken, heman Hâs-odabaşı Hasan ağa ve ona benzer birkaçı gelüb Darüssaâde ağasını ortaya aldılar ve:

«Bre zâlim bre cebbar! Bu ittiğin edebsizlik nedir? Osmanlı devletinin ilk günlerinden beri bizlerin yerinde olan hizmetkârlar pâdişâhların en hâs kulları değil midir? Bundan evvelki hükümdarlar her istedikleri vakıtta bilhassa bayramlarda hâs-odada eğlenmek kanun idüğünü (olduğunu) bilmez misin? Tam hasedin yüzünden pâdişâhımızı iki saat bile eğlendirmeyüb kaldırdın.. Âleme musallat olduğunu bütün işlere burnunu soktuğunu belki pâdişâha söyleriz deyu bizi pâdişâha yaklaştırmazsın.. Bundan başka yeryüzünün pâdişâhına bayağı bir adama olan hitab gibi küstahlık edüb (gel seni vâlide ister) deyu ister istemez zorla kaldırub saltanat hürmetini yırtmak değil midir? Bu kadar musallat olmağa ve istilâya da razı olmayub bütün memleketi avucunun içine almak içün saltanat hânedanına ihanet fikrinde olduğunu duymadık mı zannedersin?»

deyu şehzâdelere suikast etmek iftirasını da ortaya attılar.

Zâbitler böyle söyledikleri gibi, etrafta duran tâze ve gazablı ağalar dahi yer yer atılub herbiri ağıza alınmayacak, anlatılması çirkin azarlamalarla büyük gürültü ettiler.

Aralarında biri, meğer pek fazla hiddetli imiş ve hiddet buharı başına vurmuş ve cesur imiş.. Heman dal-hançer olup:

— Biz bu yola başımızı koyduk! Ya intikam aluruz, ya katlolunuruz!

deyu ağanın üzerine yürüdü. Allahı taâlâ korudu. Darüssaâde ağası, çevik, kuvvetli bir yiğit idi, hâs-oda kapusundan bir tarafa sıçrayub, baltacılar etrafını aldı. Bunlara birşey söylemeyüb çekilüb gitti. Birşey söylememek suretiyle çok akıllıca hareket etti. Fakat bir zira' (eski devrin uzunluk ölçüsü) kalmıştı ki, hançer ağanın vücuduna erişe... Allahın muhafaza etmesiyle çabuk davranub kurtuldu.

Ertesi gün mübârek bayram idi. Bayram sevinci işleri ve şehzâdelere suikast suçu korkusundan ağa asla şikâyet etmedi. Geçen geçmiştir şeklinde susub iyi muamele gösterdi. Ve kavga kabarmasun diye geceleyin olan vak'ayı asla ağzına almayub, kendi baltacıları da bilmezlikten geldiler. Fakat Enderûn halkı, bu derecede cür'et gösterüb, Darüssaâde ağası gibi bir kudretli kimse ile yüzyüze konuşmak ve hançer çekmek suretiyle onun kalbini incittikten sonra, artık onun hilesinden emin olamıyacakları içün, ağalıktan çıkıncaya kadar, birbirleriyle birlik olmak üzre ahd ve yemin eylediler.

Sonra «bu suçu başa çıkarub bir şekil verelim, ola ki ağayı defetmeğe sebeb ola!» deyu iki tezkere yazdılar. Birini orta camie (yeniçerilerin bulunduğu yer), birini de sipâhilerin toplanma yeri olan hana bıraktılar. Mektuplarda yazılı idi ki,

«Darüssaâde ağası devlete tamamen musallat olmak için şehzâdelere suikast tertibine başvurmağa kararlıdır. Harem-i hümâyûnda bu işe mâni olacak kimse yoktur. Bunun def'i; devlet hademeleri ve saltanat âyânı üzerine ve bilhassa asker zâbitleri üzerine düşen vazifedir. Gafil olmayasız!»

deyu yazmışlar idi.

Bayramın üçüncü günü, tezkereler konuldu. Bu mekruh suç, halkın diline düştü. Neferler, tezkereleri ağakapusuna getürdüler. Ocak ileri gelenleri ağakapusunda ve sipâhi ağaları yerlerinde toplantı yapup gizlice hâs-odaya haber gönderdiler. Ve:

«Bu tezkerelerin aslı var mıdır?

deyu hakikatı öğrenmek istediler. Hâs-odalılar da:

«Evet işin hakikatı budur.»

deyu tasdik ettiler.

Taşrada, toplanmağa dair konuşmalar olmağa başladı. Fakat fitne arayub gezen nice müfsitler, bölüklerin evlerine toplanup «şöyle imiş, böyle imiş..» demeğe başladılar.

Darüssaâde ağası tezkereler haberini ve taşranın karışıklığını duyunca, evvelce çıkmış olan ağalar vak'asında yüreği yanık idi, hem de artık devlette işi bitmişti ve etrafı mamur **(bayındır)** olmakla, sonunu düşünüb, müftü ile birlik olmakla anlarla meşveret etti. Pâdişâh ve Vâlide Sultan Hazretlerine yalvarub:

«Beni azâd eylen! Varub Mısır'da hayır duanızla meşgul olayım!»

dedi. Vâlide Sultan Hazretleri şeyhülislâmı davet ederek, pâdişâhın huzurunda bu kavgalara ait konuşma yapıldı. Müftü Ebussuud efendi direnme sahibi tedbirli ve vehme kapılmayan bir devletlû idi. Herhalde devlete dost ve pâdişâhın rızasını almağa çalıştı. Darüssaâde ağasının nice lütfûnu görmüş, onun iyiliğini isteyen kimse idi. Söze gelüb:

— Velinîmetimin hatırına **(pâdişâhın hatırına)** keder gelmesün! Devletin hâli budur. Kavga ve dedikodu eksik ol-

maz. Kolaylikla ve güzel tedbir ile def'edilmesi kaabil olan hususta zarar yoktur.

dedi. Ve ağaya hitab edüb:

— Şimdi Mısır'a gitmek istemeniz münasib değildir. Düşmanın iftirası tasdik edilmiş olur. Makamınızda direnüb oturmanız mühimdir. Hâs-odalılar tarafını biz teselli ve râzı ederiz. İki taraf edeb ve hürmet ile muameleye riayet itsün! Dil uzatma ve tahkir ve mahrum etmeğe müteallik yersiz hareketler olmasun! İnşallahı taâlâ ayrılık, beraberliğe, düşmanlık dostluğa döner.

deyüb pâdişâh ve Vâlideyi teselli edüb, ağanın mevkiini sağlamlaştırmakta büyük hizmet etti.

Oradan kalkıp Hâs-odaya varub, Silâhdarağa kapusuna ve diğer işin başında olanlara hulûs ile nasihat etti. Bundan sonra ağa tarafından gaileden emin olacaklarını söyleyüb hatırlarını alub razı etti. Ceza ve intikam vehminden kalbleri tatmin olunduktan sonra, Darüssaâde ağası, makamında kaldı.

Sonra, taşrada da tezkereler yüzünden dedikoduya başlayanlara tenbih eyledi. «O tezkerelerin aslı yoktur. İçeride, pâdişâh yakınları arasında ufak tefek şeyler yüzünden tadsızlık olduğundan bu şekilde uygunsuz iftiralara başvurmuşlar.. Bu çeşit söz, nereden hatıra gelir? Böyle mânâsız ehemmiyet verilmesün! Adamları zabtedüb, dillerini susturmakla mukayyed olun!» deyu zâbitlere nasihat olunub dedikodu tavsadı.

Bundan sonra ağaya hançer çeken adam ve iki haddini bilmez de Enderûndan ekmek parası ile çıkarılub Mısır'a yollandı.

Ağa makamında kaldı ama, iki tarafın içlerinde de kin ve gazab gizli kaldı. Darüssaâde tarafına mensup olan Şâban Halife ve Melekî Hatun, beri tarafta Hâs-odalılar ve aralarında taşraya çıkmış olan devlet adamları, görünüşte birbirlerine dost, fakat içten can düşmanı oldukları halde

barışıklık içinde imiş gibi sözgelimi basıldı ve bahsedilmez oldu.

Tatar Hânı İslâm-Giray'ın vefat ettiği yukarıda yazılmıştı. Kardeşi Mehmed-Giray ki, evvelce, ondan evvel hân olmuş iken, Sultan İbrahim zamanında azlolunub Rodos kalesinde habsedilmişti. Ölen kardeşi yerine hân olmak için davet olunup Şevvalin onbirinci günü İstanbul'a geldi. Pâdişâhın elini öpmek ile şeref buldukta pâdişâh hazretleri bizzat murassa (I.S) hançer ve sorguç bağışladı. Vezir, pâdişahın emriyle bizzat kürk giydirdi. Tekrar el öptürüldükte, pâdişâh bizzat hitab edüb:

— Karındaşın zamanında ol taraflar ihtilâlden asûde olmakla, hatır-ı hümâyûnum o taraflardan emin idi. Gayet güzel ve sadıkane hizmet etmiş idi. Lâyık budur ki, sen dahi ziyâde hizmet eyleyesin!

buyurdukda, hân başını eğüb:

— Pâdişâhımız hazretlerine de ziyâde hizmet etmeğe gayret ederim!

deyüb taşra çıktı. Yaldızlı takımlı bir hâs at ihsanıyla emsalinden üstün kılındı.

Şevvalin onaltıncı günü hân hazretleri kadırgaya binüb gitmek tedbirini etti. Hasan Paşa-zâde Hüseyin bey ki, Dergâh-ı âli kapucubaşılarındandır (I.S) babası Canbek-hânı nasbettiği gibi, bu dahi hanı getürüb makamına oturtmağa memur oldu.

Gümrükemini Hasan ağa, Yeniköy yakınında Tarabya denilen sahilde, yüksek saraylar edinüb mükellef binalar yapmıştı. Orada Hân'a ziyafet edüb, mükellef sofra, ayş ve neş'e levazımı tertib etmişti. Tahmin bu idi ki, ziyafetten sonra Han'ı kadırgaya koyup göndereler. Tesadüf, Han kadırgaya girüb, henüz yollamadan evvel Karadenizden bir haber geldi ki, Kırım diyarında Mirzâlar (Kırım asilleri) arasında ayrılık düşüp Kalgay Sultan (veliahd), kendine uyanlarla başka baş çeküb, bilhassa Moskoflu, Lehlileri fazla kırub geçirüb birçok ülkelerini istilâ edüb, Hanın ölümünden

sonra fitneci iblis, bazı dimağlara şeytanlık yumurtası koymuştur deyu, deniz tarafından Han gelinceye kadar Kırım memleketi hansız durmak çok zordur. Sakın olmaya ki bir fitne ola.. deyu, yeni hanın adamlarından acele olunması haberleri geldi.

Bu sırada yeni hanın kadırga ile gelmesi kararlaşmış olmakla, hanı avlamak hevesiyle denize Rus şapkaları (I.S) ve kayıkları çıkmıştır deyu duyulub vesvese düştü.

Han kadırgadan çıkub, merhum İslâm-Giray gibi karadan ılgar ile gitmek maslahata uygundur deyu konuşuldu. Vezirin ısrariyle durdurulmayub han, kara tarafından ılgar ile revâne oldu.

Bu sırada Kadri-zâde Emîr efendi Edirne kazasından azlolunup yeri, Bosnalı Îsâ efendiye verildi.

Alayköşkü altında bulunan eski Halil paşa sarayını, herkesin sığındığı pâdişâh vezire hibe (**bağışlamak**) ve temlik (**mülk olarak vermek**) edüb, birkaç ay içine mimarlar konub tâmirine çalışmak üzere idiler. Şevvalin onbeşinde, eskiden oturdukları Bayram paşa sarayından ol saraya nakletttiler. Devlet âyânı hepsi yeni evini tebrik içün varub «Mübârek bâd!» dediler. Garip olan budur ki Şevvalin ortasında ay tutulduğundan başka ay nühûsa (**uğursuzluğa**) bitişik olduğundan gayrı, saraya giriş vaktinde tâli' sâhibi ve sâhib-i râbi' ölüm evinde, ölüm evi sahibi, tâli sahibine terbian nâzır bulundu.

Fen sahibleri bütün birleştiler ki, devletlûnun (**sadrâzamın**) bu vakitte saraya girişi, mezara girmesinin aynıdır. «Allahın muhafazasında ola!» dediler. Vâkıâ çok geçmeden vefat edüb sarayda uzun uzadıya oturmak nasib olmadı. Netekim yeri gelince zikrolunsa gerektir.

Zi'lkade'nin onikisinde Memik-zâde Rumelinden ve İmam-zâde Anadolu'dan azlolunub, Kudsî-zâde Rumeli, Sun'î-zâde Anadolu Kazaskeri oldular. Yeşil sarık ile Dîvânı Hümâyûnda toplanmaları az görünmüş olaylardan idi.

O gün Muharrem-zâde Galata'dan azlolunup, Hazreti

Mollanın (**Şeyhülislâmın**) seçkin oğlu Feyzullah efendi, ikinci defa Galata Kadısı olub, Rumeli pâyesiyle şânı yükseltildi. İstanbul Kadısı Bolevî-Mustafa efendiye Rumeli pâyesi verildi. Hattâ, vebanın defedilmesi içün bu esnada cemiyet halinde duaya çıkıldıkta Bolevî, pâye bakımından Sun'î-zâdenin önüne geçti.

Garip Hikâyeler, Mevâli ve Müftü Arasında Kavga ve İhtilâf Çıkması ve Bazı Tarikat Ulemâsının Sürgün Edilmesi :

Müverrih der ki, azledilen sadreyn (**Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri**), ikisi beraber akıllıca olmayan hallerle teşhir olunup gidişleri, halkın kabul edemiyeceği derecede mezmum (**ayıb**) ve rüşvet almaları fâhiş idi. Bilhassa Rumeli tezkirecisi Tiryaki Kuşbaz ki, zinde (**sağ**) kadıların mansıblarını (**maakımlarını**) satub, öldü diye satın alan herif varub zabtettikte, eski zavallı gelüb «**Ben sağım.. Ölmedim!**» deyu dert yandıkta «Subhanallah!. Sözüne inanılır dört beş Müslüman öldüğünü söylediler. Heman sen sağ ol!. Bu kadar zahmet zarar vermez!» deyu teselli verüb, gizlice bir miktar akçasını alub «Yanlış inhâ (**S.B**) olmuş..» deyu, yerinde bırakma kâğıdı verirdi. Mahluldan (**boşalan memuriyetten**) alan zavallı dahi geldikte. «Elem çekme.. Sana da bir yer buluruz» deyu sustururdu. Birkaç gün sonra bir başkasının dahi mansıbını ona kaptırub tekrar haklardı. Kadı fukaralarını devridaim böyle dolandırub para toplamak içün buna benzer türlü türlü şeytanlıklar icad etmişti.

Anadolu tezkerecisi İlâhî-zâde ana rahmet okutacak acaib yollarda hareket etti. Herbiri, efendileriyle bu çeşit rüşvet almaktan zamanın Kaarûnu oldular. Hattâ sadreyn'in (**Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri**) azillerinden evvel öyle bir rezâlet oldu ki...

Evvelce başbaki kulu, sonra mevkufatçı (**S.B**) olan Kara-Abdullah ki, korkusuz konuşan, zamanın Nasreddin'i, söz

ebesi olmak üzre tanınmıştır, bir gün vezir dîvânında adı geçen Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri otururken, bir husus içün dîvâna girüb, işini arzettikten sonra lâtife yollu, vezir huzurunda elini kaldırub vezire hayır duadan sonra, iki kazaskeri pek fazla medheyledi. Vezir, Kara Abdullah'ın lâf atma huyunu bilirdi ve iki kazaskerden memnun olmadığını da anlamıştı. Gülerek:

— Bu duanın aslı nedir?

dedikte, Kara Abdullah:

— Sultanım! Bir çiğerkûşem kulunuz vardır. **(Oğlum vardır)** hummaya tutuldu. Bin türlü ilâç ettim, faydası olmadı. Sonunda hummâya hitab edüb «Bre a sıtma! Eğer şu oğlanı salıvermezsen, bu defa Anadolu Kazaskeri İmamzâdenin kazandığı günahları senin boynuna olsun» dedim. Heman ol saat oğlan gözünü açub iyileşti.

dedi. Bu kötü şakadan gûya sadrâzam hoşlanub güldü ve:

— Ya ne aceb Rumeli Kazaskerinin günahlarını havale etmemişsin!

dedikte Kara Abdullah derhal cevabı yetiştirdi:

— Yok sultanım. Rumeli Kazaskerinin günahlarını böyle küçük şeylere sarfetmem.. Onu, oğlanın tâûnuna saklarım!

dedikte, vezir ve hazır olanlar kahkahalarla güldüler. Hattâ bu kötü lâtife ile dîvân ehli arasında rüsvay olan efendilerin ikisi de gülüp, utanmadan halktan ziyâde gülüştüler. **(Müslümanlıkta en garib olan şey, utanmanın azlığıdır)**

Ulemânın başları olan devletlûlar hırs ve tamah ile o kadar teşhir oldular ki, gıyablarında **(kendilerinin olmadığı yerde)** kötülemekten başka, yüzlerine karşı, bilhassa dîvânı âlide hiddetli dilli avamdan birinin ta'n ve maskaraya çevirmesiyle dile geldiler. Vakta ki bu iki şahıs sadreynden **(Anadolu ve Rumeli Kazaskerliklerinden)** azlolundular, sad-

reyne gelen Kudsî-zâde ve Sun'î-zâdenin arpalıkları ki Tokat ve Pravadi'dir, bunlara arpalık olarak verilüb Molla Hazretleri (Şeyhülislâm) dahi bu aralıkta Kelerubâlıktan? hâli kalmayub «arpalık emirlerini gelüb alsınlar!» deyu kendilerine haber gönderdi. «Emirler niçün ayağımıza gönderilmez?» deyu arpalıkları beğenmemek bahanesiyle Cenabı Mollaya (Şeyhülislâma) çok sövdüler. Bundan sonra hiç bir suretle hazımları kaabil olmayacak hareketlere başladılar. Memik-zâdeye Pravadi, Edirne'den azlolunan Bursalı Esiriye, Ayazmend arpalık olmak üzere emirleri gönderildi. İkisi de kabul etmeyüb, Şeyhülislâma edeb dışı dil uzattılar.

Bilhassa Esirî-Mehmed efendi, müftüye çirkin bir tezkere yazub gönderdi:

«Verdiğin mansıbların hepsi dile düşmüş ve garazla illetlidir. Falan mansıbdan falan kadar rüşvet aldın. Falandan falan aldın. Falanı haksız yere falanın önüne geçirdin.»

deyu ayıblamalarla doldurup gönderdikten sonra bu dereceye kanaat etmeyüb, kendisi varub şifahen:

«Biz senin asrında me'yus olmuşuzdur. Bize liyâkatımız derecesinde arpalık vermeyüb; bu kadar kötülük eyledin.»

deyu tezkeresinde yazdıklarını birbir söyledi. Bu uygunsuzluk ve cür'et, zamanın acaibliklerinden sayılmıştır. Çünkü edeb dairesinin dışında, itidalden dışarı harekete cesaret edenler muhakkak terbiye olunagelmişlerdir. Ve kendinden büyük kimseye lâf atub hürmeti yırtanların ırz perdesi yırtılub itibarı pişmanlık toprağına dökülür.

Bu sırada Memik-zâde, Esirî, Bâli-zâde, İsmâil-zâde ve Necati ve onlara uyanlar birkaç efendiler ki, herbirinin dâvâsı, şahsî hak istemekten bin defa fazla ve süratle yükselüb az zamanda şeyhülislâmlık makamına varmak sevdası idi. Bu sevda herbirinin dimağında yer etmişti. Bu yüzden Cenâb-ı Mollayı arkasından ve yüz göre kötüleyerek, zem ve kadhederek, söverek, insan derecelerinin en değerlisi Mesîhat-ı İslâmiyenin ırz ve namusunu yırtmağa cür'et eyleyerek rezil oldular.

Bu derece edebsizliğe kanaat etmeyüb, şeyhülislâmın kötülüklerini ihtivâ eden bir kâğıt yazup Hazinedar oğlu dedikleri sefih ve kendine mâlik olmayan kimse ile ulemânın evlerine gönderüb imza ettirmek içün gezdirdiler. Hüsamzâde ve uzağı gören aklı başında olanlar imza etmeyüb, kendileri gibi aceleci ve küstahlardan oniki adam imza ettiler.

Beklenmedik kaza.. Daha bu mahzar **(I.S)** içeri gönderilmeden bir başka kâğıt meydana çıktı. Ve meçhûl bir kimse tarafından pâdişâha ulaştırılınca, bu mahzar hükümsüz kaldı. Bu meçhûl kâğıtta kadın yazısına benzeyen karışık nesih hatla **(bir nevi eski yazı)** yazılmış türlü isnadlar vardı.

Ebussuud efendinin ilmiye tariki adamlarına ettiği zulüm ve aldığı rüşvetler ve diğer kabahatları ve tevcîhâtını **(tâyinlerini)** kötülemek ve buna benzer çeşitli suçlar... Ve nakib Abdurrahman efendi içün «Zeyrek-oğlu değildi, Seyrek denilen bir adamın oğludur. Müteseyyidindir **(yalancı seyyiddir)**.. Bunun gibi azlolunan Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri Memik-zâde ve İmam-zâdenin kabahatlarını, adamları vasıtasıyla aldıkları rüşvetleri madde madde yazub, devlet adamlarının çoğunu kötüleyerek yazmışlar. Ve yüksek makam sahiblerine varıncaya kadar rüşvet almakla suçlandırmışlar.

Bu müzahrefat ile kâğıt dopdolu olub, fakat bir kimsenin mühür ve imzası yok.. Meçhûl bir şekilde pâdişâha bir yolunu bulup ulaştırmışlar.

Pâdişâh hazretleri Üsküdar bahçesinde idiler. Kâğıdı okuyunca huzuru kaçub, sadrâzam, müftü, vezirler ve kazaskerler ve diğer devlet âyânı gelüb:

«İşin hakikatı ne ise meydana çıksun!»

deyü fermân buyurdular. Vezir ve müftü geldi. Diğerlerine dahi hasekiler gönderülüb Üsküdar'a toplandılar. Rumeli ve Anadolu Kadılarından da birkaç ihtiyarın gelmesi buyruldu. Müftü efendi şeyhülislâm olduğu günlerde çoğu

kadıların, bilhassa Rumelinde bazı ileri gelenlerin mansıblarını Şef'î-i mücbir sebebi ile diledikleri kimseye verüb şahsî veya zaman itibariyle müstahak olanlardan bir kısmı mahrum kaldığından böylelerinin içlerinde gizli kin var idi. Bunların, huzûr-u hümâyûnda geçmiş haksızlıkları şikâyet etmeleri ihtimali vardır deyu müftü, çare düşündü. Anadolu'nun Tahta-başısı Çalık Abdülvahab ki, Memik günlerinde, rüşvet eli (vasıtası) ve kadıların başvurduğu bir ihtiyar idi, anın hatırını hoş ederek yanına aldı. Ve şuna karar verdi ki, Anadolu kadılarının ihtiyarlarından damgalanmış madenî para sûretli, kıyafeti gösterişli, ak sakallı iki adam ki, mektep hocası gibi ahmak ve anlayışsız olalar.. Mânasız vâiz (vaaz eden) heman heyûlâ gibi görüneler.. Böyle iki adam içeriye alınub diğerleri güzellikle içeriye girmekten menolunalar.. Rumeli kadıları ki çoğu cesur ve kötü dillidirler, anlardan bir tanesi bile içeriye alınmaya..

Müftü bu tedbiri, telhiscisi (4.S) Camloz-Abdi ile Bostancı-başı ağaya bildürüb tenbih etti. Vezir, müftü ve diğerleri içeri girüb, seçilen bir kaç ihtiyar kadı dahi içerüye girüb, diğer kadılar ki meseleyi işitüb gelmişlerdi, Camloz-Abdi kapu önünde, Bostancı-başı ağanın yanında durub:

«Efendiler sabreylen! Sorulub sual edileceği zaman hepimiz pâdişâh huzuruna çağırılsak gerektir!»

deyüb, kadıları içerü girmekten alıkoydular. Anlar da kapu önüne dizilüb, içeri istemeleri haberini ve içeri girme iznini beklemeğe başladılar. Bostancı-başı ağa dahi müfftünün tenbihine uyarak «Efendiler! Sabredin, tenbih böyledir» demekle çaresiz beklediler.

Vakta ki vezir, müftü ve âyan pâdişâh huzuruna vardılar. Meclis bu vechile olmuş ki, pâdişâh hazretleri adı geçen kâğıdı çıkarub Sun'î-zâdenin eline sunub:

— Efendi, şu kâğıdı oku!

buyurmuşlar. O dahi okuyub Müftü efendinin dile gelen tâyinlerini, ve rüşvet aldığına dair ne kadar maddeler

var ise, olmuş veya olmamış madde madde açıkça beyan olunuyordu. Yine bunun gibi sadrâzamın memleket ahvâline ehemmiyet vermediği ve yine Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri Memik-zâde ve İmam-zâdenin, kadılıkları hep rüşvetle sattıklarını ve diğer becerikli devlet erkânının dahi tamah ve hıyânetlerini, bilhassa defterdar paşanın, daha yakın zamanda baş baki kulu tâzesi bir Mora delikanlısı iken rüşvet ile vezirliğe nâil olub mîri malını zulüm ve hıyânet etmekten başka zulüm ile Allahın kullarına neler ettiğini, etrafta ve gizli yerlerde züyuf (S.B) akçe kestirüb araba araba getürüb mevâciblerde (maaşlarda) kula (askere) verilmekle kavgalara sebep olduğunu, Enderûn-u hümâyûnda olan pâdişâh yakınlarının, taşra işlerine karıştıklarını ve buna benzer çok kötü ve çirkin saçmalıklar ki buraya yazılmamıştır, hep anlatılub:

«Bu çeşit kimselerin cezalarının verilmesi devletin mühim işlerindendir. Ve memuriyetlere doğru kimseler tâyin olunup zulm ve rüşvet kaldırılmazsa, herkesin emniyet ve rahatı yok olur. Bundan evvel olan fitnelerden daha şiddetli ve daha zararlı büyük fitneler çıkub, devlet-i âliyyeye sarsıntı gelür. Alemin sığındığı pâdişâh hazretleri uyanık bulunup, bu hallerin hakikatını kendisine bağlı ve iyiliği isteyen kimselerden sorarlarsa, işlerin doğru tarafı malûm olur.»

deyüz iyilik ister şekilde kâğıdı noksanlıklar ve ayıblar ile doldurmuşlar.

Sun'î-zâde bu cümleleri aynen okuyub, Enderûn-u hümâyûn (I.S) ve pâdişâh yakınlarının ahvâline geldikte, edeb icabı susunca, pâdişâh hazretleri:

— O malûm.. Aşağısını oku!

dediler. Aşağısını dahi tamamen okudular. Hepsi de anlatıldığı gibi nifak ve küstahlık idi. Tamamalndıktan sonra pâdişâh hazretleri:

— Bunun aslı nedür?

deyu topluluğa hitab etti. Müftü Ebussuud efendi ki, sesi yüksek, söz söylemeğe ve bahsi idare etmeğe kaadir, belâğatle konuşan kimse idi, cevâba başlayub:

«Şevketlû pâdişâhım! Hak sübhânehû ve teâlâ ömrü devletinizi uzun edüb, daima sizin için kötü düşünenleri kahr ve başaşağı eyleye.. Bu uydurma kâğıt, düşmanlar ve hasedcilerin düzmesidir. İş başında olan kullarımız, ne kadar insaflı ve adalete düşkün olsalar da yine halkın yarısı kendilerinden memnun kalmamak kaidedir. Halkın çoğu, istidad ve hakkına razı olmayub, hakka inanmazlar. Herkesin istediğini istedikleri şekilde yapmanın ve kayırmanın, devlet kudreti dışında olduğu meydandadır. Fâsid arz sahiblerinin, hasedden dolayı yermeleri ve kötülemeleri görünür. Hâlen yüksek makamlarda mübârek hizmetinizde olan kullarınızın hangisinden kaleme gelecek bir suç meydana geldi? Bu çeşit bâtıl iftiralar ve aslı faslı olmayan delilsiz isnadlar ile günahsızları ancak, hasedcilerin ve fettanların eski âdetleridir. Bugün devlet-i âliyyede bütün azl ve tâyin, alış veriş ve diğer mühim işler ve dîvân işleri az veya çok, hepsi saadetlû pâdişâhımın mübârek fermanları gereğince yürütülüp tafsilâtiyle veya özet olarak hepsi pâdişâhımın malûmudur. Din ve devlet namusunu, saltanatın şan ve şevketini ihlâl eden, zarar veren bir fiil ve hareket, bizden çıkmadıkça din, ırz, para ve beden bakımından zararı görünen bir hal ve hareket görünüp sâbit olmadıkça, vükelâ kullarınızın hakkında, haksız yere iftira ile, pâdişâhımı hiddetlendirmek için bir alay müfsidlerin müzevvir ve uydurma şahitsiz sözlerine ne itibar vardır? mansıblara ve kadılık tâyinlerine dil uzatmaları garaz yüzündendir. Mevleviyet (I.S) ve kadılık verilen duâcılarınızın hepsi şahsan ve kıdem itibariyle hak sahibidirler. Fakat böyle fitnecilerin hevasına uyarak, şerirlere umdukları kadarı verilmediğinden, ol müstahak olanlara itiraz ederler. (Akça alınmıştır) deyu suç ile ırz kirlemeğe çalışırlar. Meselâ vekâlet emânetini yüklenmiş olan vezîr-iâzam lalanız gibi bir vezire, büyük atalarınızdan ve sizden evvel gelenlerden mâlik olanlar pek az ve sayılıdır. Ömrünü din ve devlet uğruna sarfetmiş, dünya ahvâlini gayet doğru olarak anlamış, Bağdad fethindenberi memleketler ve mansıblar idare etmiş, vardığı vilâyetlere nizam vermiş, bir tedbirli kulunuzdur. Mührü şerife nâil olalıdanberi (Sadrâzamlık mührü aldığı gündenberi) karada ve denizde gereken mühimmata, bilhassa donanmâ-yı hümâyûna gerektiği şekilde ihtimam edüb, İslâm serhaddinin hepsine nizam verdi. Böyle gelirin az, masrafın

çok olduğu vakıtta, maaş yiyenlerin maaşlarını ve diğer lüzumlu masrafları tedârik etmekte beceriklilik gösterüb sıkıntı çektirmemeleri ve güzel tedbirleri ve İstanbul'un nizamı malûm.. İstanbul dışındaki memleketler yine böyle mamûr (bayındır(, reâyâ rahat ve saadetlû pâdişâhımın heybeti gönüllerde sağlam ve herşey bol ve ucuz.. Böyle bir refah içindedür ve emniyetli zaman geçmişte bile çok az vâki olmuştur.

Ferman pâdişâhımındır!

deyü söze son verdi. Vezir dahi söze gelüb:

— Devletli pâdişâhım! Ak sakalımı din ve devlet hizmetinde ağartmış kulunum. Birkaç günlük ömrümü dahi sadakatla şevketlû hünkârımın hizmetine sarfetmeğe bel bağlamışım. Kuşca canım, efendimin uğruna fedâdır. Bu ihtiyarlıkta mal ve menâl biriktirmeğe hevesim yoktur. Heman maksadım, pâdişâhımın uğrunda sadakatle hizmet etmektir. Kulunuzdan memnun olmayanlar varsa, istediklerine ve havalarına müsait görmedikleri için memnun olmazlar. Hayyâalessalah.. Kaleme gelür bir cürüm isbat etsünler.. Müftü efendi duâcınız ki, atalardan kalma fazilet ve doğruluk ile tanınmıştır.. Atalarının, büyük atalarınıza ne şekilde sadakatla hizmet ettikleri dünyaca malûmdur. Hak budur ki bunlar gibi hayır isteyen, dindar, müttekî **(S.B)** ve perhiz eden müftüye geçmiş hükümdarlar içinde nâil olanlar azdır. Ancak hal ve hareketlerinde takvâ sertliği ve hakkaniyet katılığı fazla olmakla hakkı yerine getirmeğe ve doğru söylemeğe mecbur olmakla, haddini bilmez kötü ahlâklılara yumuşaklık ve müdâra **(I.S)** etmediklerinden o çeşit kimseler kendisinden hoşlanmazlar. Garaz ve hased erbâbı düşman olurlar. Bilhassa tarikat erbâbı ki, aralarında olgunluk ve sevgi yoktur ve şahıs olarak ve zaman bakımınmından liyakat ve istihkaklarına kani olmadıkları malûmdur. Münâsebetsiz isteklerine müsaâde edilmediği için hatır bırakmışlardır. Bu yüzden bu çeşit iftiralara cür'et edüb yerinde tâyinlerine, zanlarınca soğuk itirazlar ederler. Fitneci hasedcilere ruhsat verilüb garez ile illetli olan sözlerine kulak verilirse:

Çün hasûdân-ı dîde-i şerm-ü hayâ berhem nehend
Töhmet âlûdegî ber dâmen-i Meryem nehend

anlamınca, herkesin hakkında yalan ve iftiradan kaçmazlar. Fakat bu türlü iftiracıların sözlerine kıymet verilmekte çok mahzurlar olduğu pâdişâhıma malûmdur.

dedi. Sonra kazasker dahi iki âdil şahit.. Kudsî-zâde ve Sun'î-zâde lisan talâkatı ve beyan fasaâhatı ile:

«Sadrâzam lalanız her şekilde ihtiyar, dindar ve tedbirli, tecrübelidir. Devletin mühimmatını tedârik etmek ve adaleti dağıtmak ve memleketi tanzim etmek hususunda bir benzeri gelmemiştr. Şeyhülislâmımız baba ve atalarından ve devletin hayrını isteyen kimseler olub, Devlet-i Osmaniyye Hasan Can hânedanının hizmeti ile tazelik kazanmış ve kendileri atalarından ziyade iffet ve nezahat ile meşhur olduklarında şüphe yoktur. Bu hanedanın gönülden yaptığı hizmetleri kimse etmiş değildir. Doğruluk ve dindarlık bunlarda son bulmuştur. Nakib efendi ise, nesebinin sahih oluşu ve sağlamlığı dolayısıyla takvâ (I.S) ve perhiz ile vasıflandırılmış duâcımızdır. Bu kâğıda yazılan sözler düpedüz iftiradır.»

dediler. Geride oturan iki koca (ihtiyar) kadılar, ahfeşin keçisi gibi başlarını sallayub:

«Evet öyledür, biz de öyle bilürüz!»

diyerek kazaskerleri, şahitlikleriyle doğruladılar. Bu ihbar ve şahitlik, pâdişâh huzurunda kabul olununca, tekrar müftü efendi söze gelüb:

«Saadetlû jâdişâhım! Bu kâğıdın garaz sahibi düşmanların düzmesi olduğuna şahid, kâğıtta mühür ve imza olmamasıdır. Ve içinde kaleme gelür, bir muayyen madde olmayub umûmiyetle devlet adamlarının yerilmesiyle dolu olduğudur. Bu iş, kazaskerlikten azlolunan Memik-zâde ve İmam-zâde ve Bursalı Esirî'nin düzmesidir. Bilhassa Memik-zâde ve Esirî, tâyin olunan arpalıkları beğenmeyüb duâcınıza şu şekilde tezkere yazmaktan başka, gelüb sözle dahi bir takım ipe sapa gelmez sözlerle hürmeti yırttı. Daha başka müfsid ve ha-

vadarlar vardır ama, hepsini kışkırtan Memik-zâde ile Esirî'dir. Onları terbiye etmek ve başkalarını tenbih etmek için herhalde bunlar sürgün edilmelidir ki, cesur olan fitnecilerin dilleri tutula.. Ve illâ adı geçenler fırsat bulup nifak ile aralıkta bozuşma çıkaracaklarında şüphe yoktur.»

deyü sızlandıkta, ikisinin dahi sürgün edilmesine hatt-ı hümâyûn yazılub, bu şekilde meclis son bulup, kavga basıldı.

Felek etmezse pertab özenlik
Eminlik iller ve beyler düzenlik

anlamınca âlemin hali hoş ve gönlü rahat oldu. Bu çeşit çirkin sözler her vakit ihtilâl çıkarmak için fesad erbabından çıkagelmiştir, deyu söz kesilüb pâdişâh huzurunda taşra çıktılar.

Sadrâzam yetmiş yaşlarında bir mizacı zayıf ihtiyar olub kulunc illetine tutulmuştu. Bu uzun süren meclisde usul icabı birkaç saat ayak üzerinde durub, sıhhati de bozuk.. Pâdişâhın heybetinden dahi müteessir olmakla bin yorgunluk ile taşraya can attıkta bir (Ah!) çeküb, mermer sofa üzerinde bir hasır vardı, anın üzerine oturdu. Müftü ve diğerleri dahi etrafında durdular. Yarım saat kadar ol sofada oturub teneffüs ettiler. Fakat mermerin soğukluğu içine işlemiş imiş.. Saraya vardığı gibi hastalandı.

Rivâyet eden eder,

Vezir, müftü ve nakib bu sıkıntıyı savup atlarına bindikleri vakit, kadılar ki, telhisci Camloz Abdinin oyununa aldanub bostancıbaşının tenbihi ile saray kapusunda kalmışlar idi «şimdi davet olunuruz» deyu beklerler idi. Herbiri düşünüp, «Şeyhülislâm hakkında şöyle söylesem, kazasker hakkında şöyle söylesem» deyu bâtıl tasvirlere dalmışlardı. Bir de gördüler ki vezir ve müftü, beraber atlarına binmiş gelür.. Sadreyn ve nakib dahi ihtişâm ile gelürler.. Ve etraftan kış kış olub, geçtikleri yolu boşaltıyorlar. Bostancı-başı Camloz-Abdi, o zavallılara cevap verüb:

— Efendiler! İş bitti. İçeriye girmenize lüzum kalmadı. Dağılın!.

deyüb, seyirci kovar şekilde kış kış! diyerek kovup sopasını havâle etti. Abdi segirtüb mollanın rikâbına girdi.

Zavallı kadılar neye uğradıklarını anlayub hile ile aldatılmış olduklarına üzülüb, mahzun olub saray kapusundan ayrıldılar. Ama bazı ihtiyar ve ilim sahibi adamlar var idi ki, onlar müstahak idiler ve gadre uğramışlardı. Yürekleri yanık, gönülleri üzüntü ile dolu olmakla yer yer yol boyunda durdular. Molla (**Şeyhülislâm**) vezir ile geçerken dil uzatub:

«Bre ak sakalı kana boyanası zâlim! Muhammed ümmetine bu eylediğin hile nedir? Seni Cenabı Allaha havâle eyledik!»

deyü açıktan açığa sövüb bedduâ ettiler. Molla ise akıllı, gafil gibi davranmakla vezir ile atbaşı beraber senli benli vekarlı bir şekilde sohbet ederek:

«Şevketlû pâdişâhımızın bugün mübârek yüzlerinde olan güler yüzlülük ve güzelliğe ne buyurursuz?! Ömürleri uzun olsun! Devlet-i âliyye işlerinin inceliklerine vukufları inkâr olunur mu? Bu kadar vukuf ancak kerâmete verilebilir.»

diyerek pâdişâhın iltifatlarıyla övünerek çekilip gttiler. Bunların sohbetleri ve süratle at ayağı sesi ve hademelerin ayak sesleri, kadıların beddualarını bastırıp asla işitilmedi.

Vezir ve müftü saraylarına geldikleri gibi, hatt-ı hümâyûn gereğince çavuşlar tâyin edüb Memik-zâde ile Bursalıyı sürgün ettiler.

O sırada Nûman Arab ki, İstanbul kazası talebelerinden idi, borc ile bir kalemden (**kalem konulan kutu**) alub hediye verüb, sonra hediyesi kabul olunmayub reddolunmuş, bu suretle çirkin rüsvalığı meydana çıkmıştı. Bolevî efendi, Nûman'ın rezâletini ve sürgünler ile gönül birliği yapıp birlik olduğunu mollaya haber verdikde, molla evvelden de Nûman'ı sevmezmiş, adı geçenle birlik olduğu malûm olunca, adı geçen vak'ada bunun da bilgisi olmak gerektir, deyu,

bilgi sahiplerinden soruşturdukda, Memik ve Esirî ve havadarları, evvelce yazub imzası içün ulemâya Hazinedar-oğlu ile gezdirdikleri kâğıt meselesinde Nûman da vardı, bu kâğıtta onun da parmağı olmak gerektir deyu haber verdiler. Molla derhal huzur-u hümâyûna bildirüb izin çıkarttırub Nûman'ı Sakız'a ve Hazinedar-oğlunu Limni adasına sürdüler.

Bundan sonra fettan küstahlar başlarını hırkaya çeküp. mollanın meydan alması ve tam istiklâli âlemin kulağına ulaştı.

Gökyüzü Alâmeti :

İşbu 1063 senesi Zi'lkadesinin onsekizinci çarşamba günü akşam namazından sonra gökyüzü alâmetlerinden, bir mızrak kadar uzun, kol kalınlığında beyaz ve parlak ateş gibi ışıklı doğu ile güney arasına düşüp gündüz gibi dünyayı aydınlattı.

Ramazan Bayramından beri tâun illeti çıkmıştı. Melhame sırlarından gafil olan bazıları bu, tâun hastalığının artacağına, bazıları da tâunun kaybolacağına delildir dediler. Fakat tecrübe edilmiş melhame kitablarında, makamı yüksek bir kimsenin halk elinde helâk olacağına, ve devlet-i rûmda ihtilâl ve kılıç ile rezillerin idamı deyu yazılmıştı. Yine öyle oldu.

Eski Kapudan Hüsâm-zâde'yi evvelce tutub, bağlı olarak İstanbul'a gönderen Mora muhassılı **(tahsildarı)** Burnaz-oğlu dedikleri Abdi paşa ki, Moralı defterdarın ileriletiklerinden olan zâlimin zâlimidir, defterdarın kuvvetli korumasıyla Mora'yı zulüm ateşine yakup, fukara reâyayı harab etmişti. Şikâyetçileri İstanbul'a küme küme gelmekle. adı geçen zâlim yakalanub bağlanarak İstanbul'a gönderildi ve kapu arasında habsolundu. Kurtarılması hususunda Moralı defterdar paçaları sıvamıştır.

Sadrâzam Derviş Paşanın Meflûc oluşu (nüzûllü oluşu) :

Adı geçen vezir merhum Tarhuncu paşayı aradan kaldırub kendisi sadrâzamlık mührüne nâil oldu, içeride ve dışarıda sözü geçen işleri idare eden devlet adamlarına müdârâ etti. Dikbaşlıları gönül alarak kendine bağladı. Şüpheyi defetmek içün hazinesinin sıkıntısını bahane ederek, makam ve memuriyetleri hep açık artırma ile satıp, alınan akçayı, yani evvelce gizlice rüşvet ile alınan parayı açıktan defterdara aldırub, bu yoldan mîriye hizmet etmişti!?

İlmiyye tarikini müftüye, kadıları sadreyn'e **(Anadolu ve Rumeli Kazaskerlerine)**, ocakları zâbitlerine havale edüb, fuzûlî olarak karışmayub kendine zahmet vermedi. Başta olanlara:

«Mademki sizden bir suç zuhur etmeye ve pâdişâh tarafından bana itab olacak **(azarlayacak)** ve halk diline düşecek bir kabahatınız görünmeye.. Hiçbirinizi azletmem.»

deyü, iş başında olanların hatırlarını rahat ettirdi. Onlar da azlolunmak korkusundan emin olarak vezirin himâyesinde tam meydan alub istiklâl sahibi oldukları içün, gereği gibi doğrulukla hizmet etmeğe ihtimam ettiler. Bu suretle işlerin çoğunu, adamına havale edüb kendisi âleminde rahat etmişti.

Pâdişâha verilen şikâyet kâğıdında Üsküdar bahçesinde okunurken pâdişâh huzurunda fazlaca ayakta durub yorgun olarak taşraya çıktıkta mermer sofa üzerinde yarım saat oturup soğuk tesir etmekle sarayına geldikte hastalandığı yazılmıştı.

O gece sıhhatı bozulup, yemek yerken Galata'dan gelme güzel, zafranlı balık çorbasını fazlaca yediler, aslında da Balgamî-mizac **(lenfâî)** ve hafif kulunç vardı. İhtiyarlık da

var. Dış ve vücud sebeplerinin birbirini takibetmesi ile vücudun ahlatına fesad geldi (1).

Ertesi gün dîvâna varub makamında otururken humma ile bir titreme gelüb, sarayına geldikte başından bir tarafına inme inüb, bir eli ve bir ayağı hareket etmez oldu. Neûzü billâhi taâlâ felc dedikleri büyük hastalığa tutuldu. Mecburen dermansız yatağa baş koyub, dîvân işlerini Yusuf paşaya havale edüb, acıklı hallerini pâdişâha telhis etti.

Pâdişâh hazretleri hekimbaşıya fermân buyurub tıb fenninde usta tabibler ile varub ilâç yapmağa memur ettiler.

«Hâtırını hoş tutasın!»

deyü, teselli edici hatt-ı şerif ile hâtırlarını sordular.

Vezir hasta olunca Zi'lkade ayı sonunda pâdişâh, Üsküdar'dan İstanbul'a göçüb saray-ı cedidi âmirede oturdular. Vezir hastalanınca işlere bozukluk düşüp, çarşı esnafı narkı (2) kaldırub bildikleri gibi alub satmağa başladılar.

Zilhicce başlarında, vezirin sağlam olan yerine de nüzül inüb iki tarafı da tutmaz oldu. Sadrâzamlık mührünün muhakkak bir başkasına verilmek iktiza etmekle, vezirlerden hangisine verilmek yerinde olur deyu çeşitli konuşmalar olmağa başladı. Fakat Kurban Bayramı yakın olmakla, felcli vezirden, âdet olduğu üzre bayram hediyesi alınmak içün o vaktedek geciktirilmesi münasib görüldü **(yani, bayrama kadar sadrâzamlığın değiştirilmesi geciktirildi)**.

Bu sırada pâdişâhın, vezirin hâtırını sormağa gideceği havadisi, Enderûn tarafından vezire duyuruldu. Ve sır saklayıcı bazı işbirlir kişilerin hatırlatmasıyla bayram hediyesi kadar, hatır sorma hediyesi olarak çok kıymetli cevâhir, sor-

(1) Eskiler vücudun dört hılttan meydana geldiğini söyler ve buna «ahlat-ı erbaa» derlerdi.

(2) Ekmek ve et gibi zarurî eşyaya hükûmetce konan fiyat.

güç, kuşaklar ve ince kıymetli şeyler hazırlandı ki, pâdişâhın gelişinde hediye oluna.. Fakat tedbirli, iyilik isteyenler hâtır sormağa gidilmesini münasib görmeyüb, hatırlarını sormak ve hasta kalbini teselli edecek tam iltifatı havi bir hatt-ı hümâyûn yazılarak, pâdişâh yakınlarından, mevkii yüksek birisi ile vezire gönderdiler.

Vezir okudukda, pâdişâhın gelmesi kadar haz duyub tedbirli kimselerin tavsiyesi ile, o tedârik olunan hâtır sorma hediyesini, pâdişâhın yazısına verilen cevab ile birlikte pâdişâhın huzuruna gönderdiler. Bayram hediyesi dahi vaktinde pâdişâha gönderilince, pâdişâh hazretleri vezire bir hatt-ı şerif göndermiş.. İçindeki mühürdarından naklolunmuştur. Şöyle yazılmış:

«Benim lalacığım! Allah rızası içün bana doğru cevap ver.. Hastalığın ilâçla iyi olur mu, olmazmı? Zirâ din ve devlet işleri başıboş bırakılmağa gelmez. İlâç kabil ise, mademki sen hayattasın.. Sana azil yoktur. İlâç kabul etmezse bildiresin!.»

demişler. Sadrâzamlık aziz ve tatlı şey.. Çıkmadık canda ümit vardır. Vezir şu şekilde cevab vermişler:

«Benim şevketlû, kerâmetlû hünkârım! Sıhhatim iyi, akıl ve fikrimde bozukluk ve değişiklik yoktur. Ama bir elim ile bir ayağım hareket etmez, hiraz hissi var ama gereği gibi kımıldatamam. Doktorlar felçdir derler. Fakat bazı usta doktorlar ilâçla iyi olur dediler. Halen ilâçla meşgudürler. Ferman pâdişâhımındır.»

demiş. Darüssaâde ağası Hekim-başıyı pâdişâh huzuruna çağırub sorduklarında:

«Pâdişâhım! Felc, fazla güç ve ilâçsızdır. Tazelerde olsa (gençlerde olsa) uzun uzadıya doğru tedbirler ile belki ilâç ola.. Ama ihtiyarlık deminde, bilhassa iki tarafa da isâbet eyleye.. Hiç bir suretle ilâç kabul etmez. Ama yaptığımız ilâçlar, son demlerinde bir kaç günlük hayatta, kalb ve dimağa mümkün mertebe kuvvetcik vermek içündür. Ve illâ kurtulmak mümkün değildür. Hak Taâlâ pâdişâhımıza uzun ömür vire!»

dedi. Bu alınan haberden sonra mührün başkasına verilmesine karar verildi.

Mührün İbşir Paşaya Gönderilmesi : (1)

Bu sırada mührün kime verilmesi münasibdir deyü Enderûn ve birunda **(Sarayın içinde ve dışında)** çeşitli konuşmalar olub kimi Siyâvuş paşaya, kimi Murad paşaya, kimi Melek-Ahmed paşaya, kimi Moralı Defterdara, kimi de İbşir paşaya verilmeği münasib görüb, devletin işten anlayanlarının havaları başka idi. Moralı içün bu makamı çoğunsadıkları muhakkak olunca vezir müftüyü davet edüb:

— Efndi! Pâdişâhımız eğer mührü bendelerinden almak muhakkak olursa, Murad paşanın ne gûne mağrur ve kibirli olduğunu bilürsüz. Kendisi ile olan maceramız malûmdur. Ana verilmemesi içün çalışasın.

deyu sipariş eyldi. Bu sırada müftü, pâdişâh huzuruna davet olunub bu husus içün konuşuldu. Mollanın kalbinde Siyâvuş paşa vardı. Fakat ilk ağızda içinde olanı dışarı vurmayub ters taraftan gösterüb kâh Mısır vâlisini, kâh diğer vezirlerin yâdedüb herbirine «ne ihtimal!» deyu pâdişâh tarafından cevap verildi.

---

(1) Derviş-Mehmed paşa (21 Mart 1653 — 26 Rebi'ül-âhır 1063) senesinde vezîriâzam olmuş, bir sene, yedi ay, 8 gün sonra (28 Ekim, 1654 — 16 Zilhicce 1064) de hastalığı dolayısiyle azledilerek yerine Haleb Vâlisi İbşir Mustafa paşa tâyin edilmiştir. Haleb Vâlisi olan İbşir paşa, Anadolu'daki isyanlarıyla meşhur Abaza-Mehmed paşanın yeğenidir. İbşir paşa da İstanbul hükûmetine karşı itaatsız durumdadır. Fakat açıktan açığa isyan etmemiş görünmektedir. İstanbul hükûmeti onu sadrâzamlığa getirmekle, göz altında bulundurmağı düşünmüştür. Netekim zeki olmamasına rağmen İbşir paşa da, İstanbul'a giderse başına gelecek felâketi sezer gibi olduğu için, dört ay kadar zaman türlü bahanelerle Anadolu'da ayak sürmüş, onu bir türlü İstanbul'a getirmek mümkün olmamıştır. Nihayet (25 Şubat 1655 — 18 Rebi'ül-âhır 1065) da İstanbul'a gelmiş, fakat korktuğu başına gelerek 6 ay 14 gün sonra (11 Mayıs 1655 — 5 Receb 1065) de başı kesilmiştir.

Naklolunur ki o meclisde pâdişâh yakınlarından biri, Siyâvuş paşanın adını ortaya atınca Vâlide Hazretleri cevab verüb:

— Siyâvuş'un azameti **(büyüklüğü)** benim arslanımdan fazladır. Öyle kibirli adam nice kulluk eder? Ve ne hizmet vücuda getürür?!

demişler. Darüssaâde ağası ve diğer tavâşîler **(hadım ağaları)** ki, Siyâvuş paşayı sevmezlerdi. «Evet sultanım öyledir, buyurduğunuzdan da ziyadedir» deyu tasdik ettiler. Musâhib lala İbrahim ağa bu hususta demiş ki:

«Siyâvuş paşa, padişâhımın yakınlarının can düşmanıdır. Eğer duvarda yazılmış bir tavâşî ağa sûreti görse, parmağıyla bozmadıkça oradan geçmez. Öyle âdemden emniyet nasıl tasavvur olunur?»

dedi. Hasılı molla, pâdişâh yakınlarından nefret ve çekinme suretini görüb Siyâvuş adını yuttu.

Enderûn ve bîrunda olan işbilirlerin keyfine uygun Melek-Ahmed paşa, zamana göre hepsinden daha zararsız görülmekle anı hepsine tercih ettiler. Bilhassa Moralı Defterdar Murad paşadan ve Siyâvuş paşadan, pek fazla korktuğundan konuşma sırasında pâdişâha arzeyledi ki:

«Bu kadar müddettir mevâcib (maaşlar) tedârikine ve diğer masrafları karşılamak için bütün kudretimi sarf ile hizmet edüb, iç hazineden bir habbe almadan sıkıntı ve zaruret çektirmedim. Eğer Melek-Ahmed paşa vezir olursa, evvelce olduğu gibi hizmet ederim, başkası olursa yapamam. Pâdişâhım bir ekmek parası ihsân edüb, bu kullarını af buyursunlar!»

dedi. Defterdarın tarafını tutanlar bu sözü, pâdişâh ve vâlide cenablarına bildirüb Moralı'yı desteklediler ve Melek-Ahmed paşanın sadrâzamlığını muvafık gördüler. Fakat Melek-Ahmed paşanın düşmanları arasında ukalâlar vardı ve anın sadrâzamlığını istemezlerdi. Bu çeşit bir söz çıkarub ortalığa yaydılar ki, gûya Melek-Ahmed paşa demiş ola ki: «Mademki büyük Vâlide gibi bir hayır sahibini şehit ettiler! Ve o büyük günahı işleyenler sağdır ve herbiri şimdi devlete

musallat olmuş, sözü geçer kimselerdir. Vezir olanlar, onlar varken nice sadrâzamlık edebilürler? Farzedelim anların hayatında bana mühür teklif edilse kabul etmezdim. Tekaüd olmağı ve sürgün edilmeği isterdim» şeklinde düzme haberi münasip bir adam ile Şâban halife ve zevcesi Melekî hatun kulağına ulaştırdılar.

Melekî, Şâban ve anlara katılan musanibler (S.B) ve pâdişâh yakınları bu korkunç sözden korkup, Melek-paşadan dillerini kestiler.

Vakıâ sadrâzamlığın Melek-Ahmed paşaya verilmesi kararа bağlanmış derecede idi. Fakat işleri çevirenler ve yakınlar sadrâzamın dışarıdan gelmeyüb, kendilerinin diktiği birisi olması, ayıbları gizlemek içün çok muvafık olduğunu konuşup, Has-odalı ve diğerini bu şekilde mütalâa edüb, vezirin, harem-i hasdan çıkma olduğunu isterlerdi.

Âişe Sultana namzet olan Haleb vâlisi İbşir paşayı seçmekte hepsi birleşmişlerdi. Âişe Sultanın başağası Mercan ağa, adı geçen sultan tarafından darüssaâde ağasına ve musâhiblere (I.S) gizlice gidüb gelüb, İşbir paşayı seçmek hususunda çalıştığından o tarafa meyledildiği anlaşıldı.

İbşir paşa olmazsa, Murad paşaya verilmek pâdişâhın ve vâlidenin içlerinde gizli olduğunu Derviş paşa duymakla tekrar müftüyü çağırub, herhalde mührün Kapudan Murad paşaya verilmemesi içün İbşir paşaya verilmesini uygun bulub pâdişâha bildirilmesini rica etti.

Tekrar müftü içeriye davet olunub, Mercan ağanın ameli üzre İbşir paşaya verilmek hususu istişare olundu. Şeyhülislâm:

— Derviş paşanın da muvafık gördüğü ve vasiyeti budur.

dedikte, doğru görülüp, ertesi günü Zilhiccenin onyedinci çarşanba günü, mühür Derviş paşadan getirtülüb, ertesi perşenbe günü Büyük Mirahor Mehmed ağa ile İbşir paşaya gönderilüb, bir haftada varmek üzere tenbih olundu.

Melek-Ahmed paşa İstanbul'da kaymakam oldu. Bu sırada yeniçeri ağası bulunan Kenan paşa ki, evvelce tutucu-Hasan paşa katlolunduğu vakit, içeriye **(saraya)** alınan kölelerinden idi, Gürcü asıllı bir güçlü kimse idi. Hâlen vezirlik ile yeniçeri ağası olmakla kol gezerken, Ahur-kapu tarafında Şadırvan aşiri gılmanından birini tütün içerken tutup değnek vurdukta Şadırvan ahırı gılmânına haber olub, hepsi bir sopa kapup güruh ile seğirttiler. Ama ağa gitmiş bulunmakla geri döndüler. Ağa ise meyhane ve bozahaneleri aylık kısta bağlayarak haklayub menedilen şeyleri yaparken, tütün içenleri fazla derecede döğerdi. Güya zâbitlik taslardı. Bu sırada At Meydanında Sultanahmed camii hanına uğrayıp ulûfeye gelmiş sipâhilerden bazılarını tütün içerken tutmek istedikte, sipâhiler han içine kaçtılar. Han kapusunda tütün, lüle ve çubuk satan fukarayı rahatsız edüb, eşyalarını yakmak istedikte handa olan sipâhiler birer değnek ile boşanıp, kârhaneliler ve mumcular ile matrakçılar şeklinde döğüşerek, sipâhiler galib gelüb, ağanın askerlerini geri püskürttüler ve arkalarına düşüp, birkaçını sıkı döğüp, ağayı kaçırdılar, sonra kolda beraber gezen sipâhi çavuşunu sipâhiler davet edüb:

«Var ağaya söyle. Edebi ile otursun, acemi oğlanlarını, at oğlanlarını zabta kaadir değil iken bizden ne ister? Bozahâne ve meyhânelerden zehir zekkum alır.. Ortalığı sarhoş nâraları kapladı. Anları görmez. Biz kendi halimizde otururken, tütün içtiniz, çubuk sattınız deyu bizleri incitmek ister. Bir daha buraya hücum ederse aramızda fesad olacağında şüphe yoktur. Kendisi bilir!»

dediler. Çavuş bu haberi ağaya ulaştırdıkta bir iki bağırub çağırdı, azarladı, ama edebiyle oturup o taraflara uğramadı.

İşte hükûmet inceliklerini bilmeyen adam, emir ve yasak hususunda akıllıkca hareket etmeyüb halkın rezillerini yüze çıkarmakta böyle sakıncalar vardır. Yasak tutturmak, bir mekruhu halka terkettirmek, yahut gizlendirmekte pek nezaket lâzımdır. Bazan bilmezlikten gelmek de işe yarar.

Bu maceradan sonra ağanın heybeti yokoldu.

Cerceli Ali bey ki, Mısır beylerinin direği ve Kaarun gibi zengin, ünlü kişi idi ki bu sene vefat etti. Varisi (**miras-cısı**) olmamakla bütün muhallefâtı (**bıraktıkları**) mîriye zabtolunması için küçük mirahor gönderilmişti. Para, kıymetli eşyalarından pek çok şey İstanbul'a gelüb, iki misli kadar kıymetli ve bulunmaz şeyler de Mısır'da kalender bahşişi oldu.

Maan-zâde merhum nakleder ki:

Adı geçen Ali bey para ve mevkice akranı arasında az bulunur, bir unvanı büyük emîr imiş. Emlâk ve akarından başka elli kadar verimli köye malik imiş.. Herbiri bir büyük kasabadır. Şen ve mamûr olub, faizlerinden senede beşyüz kese kadar geliri varmış.

Bilhassa binek ve halkın yük yüklemesi için fellahlar elinde mekkâri dörtbin kadar eşeği var idi ki günde beşer para ücretle maktuan verilmiş.

Zümrüd madeni olan Said dağlarına çıkmak. o asırda kendine aid imiş.

Senede bir kere yük tedariki ve katar katar develer ile zahireler, su ve diğer lâzım olan şeyler her ne ise götürüp, yanında madenciler alub, gılman ve adamlarından beş altıyüz tüfenk-endâz asker ile ve o kadar adama yetecek kadar yiyecek ve içecek ile gidermiş.. O korkunç dağlarda ki, canlıdan eser yoktur denecek kadar boş yerlerdir, çadırlarını kurup gece ve gündüz madencileri işletüb zâhire ve su yükledikleri develerin zahireleri bitüb, hararlarına zümrüd taşı yükletüb, yine muayyen vakitte dönerlermiş..

İstanbul'dan ve frengistandan cevahir traş eden hakkâklar getürüb, sarayında oda verüb riayet ederek saklar imiş. Getürdüğü zümrüdü durmadan işletirmiş. Zaman zaman Devlet-i Âliyye tarafına, Mısır vâlilerine ve büyüklerden dostlarına zümrûd hediye ettiğinden başka, traş edilmiş veya ham zümrüd taşlarından frenk tüccarlarına ve başka-

larına senede bin keselik kadar şey satub, yol masrafı ve zümrüdü işlemekten, bin defa daha çok istifade edermiş..

Metrûkâtından **(Mirasından)** bir çift zümrüd, biri tıfl-ı rikâbî olmak üzere, ve cirmi **(büyüklüğü)** âdet mertebesi üç kıt'a hançer kabzası ve birkaç zihgir (1) ve kaz yumurtasından büyücek iki adet yekpâre topuz başlığı ve mühür, küpe, tesbih, imâme ve bu çeşit şeylerden birçok şey, adı geçen mübâşir eliyle gelüb pâdişâhın hazinesine girdi.

Fakat o vaktın Mısır vâlisi ve mollası, âyân ve büyükleri mübâşir ile birlikte deprenüp kıymetli ve az bulunur şeylerden hisselenmişler.

Bundan sonra zümrüd madenine Cerceli Mehmed bey varub cevher çıkarmıştır. Ondan sonra aşikâr olarak kimsenin gidüb açıktan açığa cevher getirdiği işitilmiş değildir. Bu zamana kadar bazı Arap emîrlerini, gizlice ham cevher getürüp efrence satar derler ama, doğruluğu malûm değildir.

Doktorluk kitablarında, ve cevherin hassasına ait muteber kitablarda, iki kıratı tehlikeli zehirden kurtarır dedikleri Saidî zümrüdü bu zümrüddür. Ferahlandırmada inci ve erimiş altından daha iyi ve daha lâtif ve tehlikeli zehirlenmeleri def'etmekte hepsinden daha fazla tesirli, faydalı olduğu müfredat mutavvelâtında (2) açıklanmıştır.

Maan oğlu tezkire-i Dâvûddan ve bazı kitablardan bu suretle nakledüb der idi:

Şimdi Said zümrüdü bulunmaz. Mühür ve küpelerde ve bazı murassa eşyası olan büyüklerde bulunursa da çok azdır. İspanya memleketind yeni zümrüd madeni bulunmuştur. Halen frenk tüccarı sandukalarla getirüb satarlar. Anlarda küçük ve büyük parçalar ile kutulara koyup miskal (3)

---

(1) Ok atanların parmaklarına geçirdikleri halka..

(2) Mutavvel, Arab edebiyatı bilgisine dâir ünlü bir kitabdır. Vaktiyle medreselerde okutulurdu.

(3) Birbuçuk dirhem ağırlığında ağırlık ölçüsü.

ile satarlar. Bu zümrüdler hep İspanya madeninden çıkan yeni zümrüddür ki, arasında ziyâde parlak ve koyu renkli olanları bulunur. Şimdi halk içinde görünen zümrüd hep bu nevidendir.

Rengi koyu ve sulu olanına eski maden derler. Rengi açık ve suyu müsavi olmayana yeni maden derler. Hakikatta hepsi yeni madendir. Saidî zümrüdden başkasına eski maden demezler.

Adı geçen mîr der idi ki,

Bu zümrüdün gayet hâlisini dövüb, zehiri gidermek içün kullandıkda mühürlü toprak kadar faydası görülmedi. Yazdıkları zümrüd hassası görünmedi, dedi.

Saidî zümrüdün azlığı bu sebebledir ki Said'e mahsus bir bey varub çıkarmaz oldu. Uzun zamandanberi bulunan zümrüd ise diğer memleketlere naklolundu. Hind, Acem ve Efrenc devletlerinde hükümdarlar ve büyükler Said zümrüdünü alub biriktirmeğe rağbet eyledikleri içün, tüccar alub vilâyetlerine taşıyıp gitmişlerdir. Halen mevcudu azdır ve kıymetlidir.

Yeni madenin zümrüdü her ne kadar parlak olursa da rengi cengârî yeşile benzer bir renktir. Ama Saidî zümrüdün rengi reyhânî yeşil ile, hâlis altun sarısı ile karışık sinek rengi bir yeşildir. Ortasında yanan mum gibi bir parıltı vardır. Her ne tarafa çevrilirse güyâ içinde su gibi akar bir sulu ışık vardır.

Yeni madenlerde ne kadar iyinin iyisi olursa da, ve aralarında reyhânî ve sinek renginde yeşil bulunursa da bu altun rengi ile karışık berrak parıltı bulunmak mümkün değildir ve kat'iyyen görülmemiştir.

Saidi zümrüd bu derecede berrak, şeffaf ve parlak iken yine billûr gibi saflığı yoktur. Eczası sessizdir. Bir taraftan bir tarafı görünmez. Ve bütün cevâhirnâmelerde açıklandığı gibi, cevahirden an'ayanlar arasında bilinen kaidedir ki elmas ve yakut, zümrüd velhasıl, bu çeşid cevahir her ne renk-

te olursa olsun berraklığı ve şeffaflığı ne kadar ziyade olsa da, billûr gibi arka tarafında olan şeyi aynı ile göstermez. Yaradılışında olan su birikmesi ve cevher ağırlığının birleşmesi bu görüntüye mânidir. Billûr gibi bir taraftan bir tarafı gösteren taşın cüz'leri yumuşak ve cismi hafifdir. Cevher hükmünde değildir. Herhangi taş ki, şeffaflığı ile altında olan şeyi billûr gibi aynı ile göstere.. O, cevher sayılmaz. Bu kaide-i külliyedir. Cevahirin altına koydukları fuyenin renk akisleridir. Nakşı göstermek ve altındakini meydana çıkarmak değildir.

Velhasıl Saidî zümrüdü, büyük hassaları olan bir değerli madendir.

NAÎMÂ TARİHİNDEN BEŞİNCİ CİLD SONA ERDİ.

BUNU ALTINCI CİLD TAKİBEDECEKTİR.

ŞAHIS İSİMLERİ

— A —

Abaza Hasan: 2283

Abdülbâki Çelebi (Boğukoğlu — Tarhuncu'nun tezkerecisi) 2259.

Abdülaziz efendi (Müftü): 2099, 2100, 2101, 2107, 2215, 2136, 2140 2141, 2158, 2168, 2181.

Abdurrahman ef. (Tulumcu Hüsamzâde, Rumeli kazaskeri) 2271

Abdurrahman Paşa (Tavaşı, Hadım — Mısır valisi): 2083, 2044 2045, 2236, 2247, 2292, 2299, 2354 2355, 2356, 2357, 2359, 2360, 2361 2363, 2364

Abdürrahim efendi (Müftü) 2125, 2187, 2189.

Ahmed (Tiryaki, Solak) 2157, 2158.

Ahmed ağa (Baş çavuş) 2171.

Ahmed ağa (Deli birader) 2121, 2123, 2122, 2185, 2199, 2209.

Ahmed ağa (Mirahor) 2124.

Ahmed ağa (Mir-alem) 2295, 2296, 2297.

Ahmed çelebi (Şeyhülislâm Bahaî ef. kardeşi) 2048.

Ahmed ef. (Muid) 2342.

Ahmed efendi (Şirvanlı, müderris) 2105, 2106.

Ahmed paşa (Ankebut) 2041, 2045.

Ahmed paşa (Hezarpâre) 2045, 2315.

Ahmed paşa (Melek, sadrâzam) 2038, 2051, 2053, 2054, 2084, 2106, 2136, 2139, 2183, 2185, 2186, 2201, 2202, 2206, 2243, 2263,, 2351, 2420, 2470.

Ahmed paşa (Sydi) 2428, 2429.

Ahmed paşa (Tarhuncu, sadrâzam) 2211, 2215, 2216, 2223, 2236, 2245, 2247, 2248, 2249, 2250, 2253, 2255, 2256, 2258, 2260, 2262, 2264, 2265, 2266, 2272, 2292, 2296, 2307, 2314, 2318, 2319, 2323, 2325, 2327, 2328, 2329, 2331, 2333, 2338, 2339, 2340, 2346, 2348, 2353, 2355, 2356, 2359, 2370, 2388.

Ali ağa (Bostancıbaşı) 2146, 2147.

Ali ağa (Uzun, kapı kethüdâsı) 2060

Ali bey (Cengi-zâde-Bosna alaybeyisi) 2082, 2288.

Ali bey (Cerce hakimi) 2299, 2317, 2318, 2319, 2421.

Ali ef. (Sarı, baş defterdar) 2220.

Ali Kuşcu (Meşhur matematikci) 2072.

Ali paşa (Kaptan) 2239, 2241, 2414, 2423, 2424.

Ali paşa (Rodos beyi iken kaptan oldu) 2070, 2074, 2084.

Ali paşa (Vardar) 2038.

Arslan ağa (Murat IV. zamanında valide kethüdası) 2089.
Aptullah Efendi (Kejdehan damadı) 2777.
Arslan paşa (Noğay paşanın oğlu) 2038, 2039.

— B —

Bahaî ef. (Müftü) 2040, 2054, 2064, 2065, 2066, 2075, 2086, 2099, 2100, 2101, 2106, 2107, 2108, 2111, 2184, 2187, 2188, 2211, 2273, 2275, 2282, 2286, 2289, 2309, 2371, 2375, 2401, 2403.
Bâli-zâde (4. Mehmed zamanında ilmiye sınıfından) 2160, 2271, 2277, 2297.
Bayram ağa (darüssaâde ağası) 2266, 2440.
Bayram ağa (İbşir paşanın kethüdası) 2199.
Bayram ağa (Telhisçi) 2195.
Behram ağa (Darüssaâde ağası) 2418, 2442, 2443.
Bektaş ağa (yeniçeri zorbası) 2051, 2052, 2075, 2081, 2098, 2100, 2101, 2111, 2112, 2124, 2126, 2134, 2138, 2144, 2159, 2165, 2170, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2179, 2180, 2186, 2188, 2191, 2192, 2193, 2194, 2209, 2225, 2294, 2295, 2377.
Bostan-zâde (ulemâdan) 2086, 2157.

— C —

Cafer paşa (Gürcü Mehmed paşanın kardeşi) 2206, 2209, 2227, 2340.
Cemşit çavuş (Kırım hanı kethüdası) 2297,
Cevrî çelebi: 2299, 2372, 2374.

— Ç —

Çivi-zâde (Kazasker) 2107, 2115.

— D —

Dasni Mirza (Kürdistan beylerinden) 2130, 2197, 2242, 2243.
Deli Hasan (Canbolat) 2126.
Dilaşub (Şehzade Süleyman'ın validesi) 2145.
Dilaver (Deli, Bolulu) 2131.
Dilâver ağa (Gürcü paşanın kethüdası) 2257.
Dilâver paşa (Çerkez, Kayserili) 2199.

— E —

Ebû Ahmed (Hindistana gönderilen Türk elçisi) 2373, 2374.
Ebu Eaid ef. (Şeyhülislâm) 2160, 2169, 2170, 2182, 2187, 2282, 2290, 2406.
Ebussuud ef. (Müftü) 2448.
Emin paşa (Defterdar) 2201.
Emir paşa (Mısır valisi) 2317, 2318.
Esa'd ef. (ulemâdan) 2273, 2274.

— F —

Fazlı paşa (Rumeli sahilleri muhafızı) 2069, 2233, 2409, 2414, 2415.

— G —

Gani-zâde (2116).
Gınâî ef. (Trabzonlu kâtî) 2054.

Gürcü paşa: 2283, 2299, 2319, 2330, 2340, 2341, 2351, 2354.

— H —

Hacı Ahmed ağa (Baltacılar kethüdası) 2336.

Hacı İbrahim ağa (Valde başağası) 2248.

Hacı Mahmud zâde (Hersek paşası) 2040.

Hacı Mustafa ağa (Kızlar ağası) 2440, 2441.

Hanefi efendi (Müftü) 2161, 2215, 2236, 2237, 2277.

Hanzâde Sultan (Nakkaş Mustafa paşanın karısı) 2069, 2334.

Haydarağa-zâde: 2057, 2070, 2077, 2113, 2248.

Haydar-oğlu (Meşhur celâlilerden) 2120.

Hasan (Abaza) 2129, 2130, 2131, 2192, 2194, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2231, 2246, 2377.

Hasan (Benli) 2126, 2127, 2128, 2197.

Hasan (Beyazî ef., kadı) 2289, 2161.

Hasan ağa (Boyacı, kapıcı-başı) 2043, 2073, 2172, 2173, 2176, 2177, 2211, 2353, 2354.

Hasan ağa (Gümrük emini) 2260, 2261, 2264.

Hasan ağa (Hadım kardaşı 2410.

Hasan efendi (Valde kethüdası) 2203.

Hasan paşa (Çuvalcı) 2312.

Hasan paşa (Kara, Adana paşası) 2230.

Hasan paşa (Kuşcu, Karaman valisi) 2312.

Hasan paşa (Miralem) 2241.

Hasan paşa (Sarhoş İbrahim paşa oğlu) 2060.

Haşimî ef. (Üsküdar kadısı) 2056.

Haşimî-zâde (İzmir kadısı) 2102.

Hoca-zâde (İstanbul kadısı) 2086.

Hüsam-zâde (tulumcu) 2435.

Hüsam-zâde (Müftü) 2314, 2324, 2390.

Hüseyin ağa, (Kör, sekban başı) 2059.

Hüseyin ağa (Van ağası) 2090, 2112, 2113.

Hüseyin çavuş (Abrizci) 2274, 2275.

Hüseyin ef. (Müneccimbaşı) 2052, 2053, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2071, 2109.

Hüseyin efendi (Yeniçeri kâtibi) 2266.

Hüseyin paşa (Bağdat valisi) 2089.

Hüseyin Paşa (Deli, Girid serdarı) 2055, 2253, 2254, 2422.

— İ —

İbşir Paşa (Abaza, Mehmed IV. devrinde veziriâzam) 2038, 2039, 2075, 2076, 2077, 2078, 2081, 2090, 2126, 2127, 2129, 2130, 2143, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2203, 2207, 2209, 2211, 2232, 2233, 2245, 2346, 2347, 2376, 2440, 2467.

İbrahim (Padişah) 2063, 2069, 2175, 2182, 2354, 2355, 2450.

İbrahim ağa (Defterdar, Hezarpâ-

re Ahmed paşanın kardeşi) 2045, 2055, 2220.
İbrahim paşa (Ankara paşası) 2075.
İbrahim ağa (Lala) 2147.
İbrahim çelebi (Altıparmak))2104 2174.
İbrahim Paşa (Çatalbaş) 2420.
İlyas ağa (Hassaki, Bağdat ağası) 2042, 2049, 2229, 2090.
İslâm-Giray Han (Kırım Hanı) 2263, 2393, 2450, 2451.
İsmail ağa (IV. Mehmed zamanınında musahip) 2145, 2147.
İsmail paşa (Şeyhoğlu-Kanije muhafızı) 2263.
İsmetî ef. (ulemâdan) 2055, 2267, 2277, 2284, 2301, 2382.

— K —

Kabakulak-zâde (Kazasker) 2071, 2087, 2109, 2188.
Kasım (Küçük, kul kethüdası) 2221.
Kasım ağa (Mimar) 2089, 2203, 2204, 2205, 2211, 2212, 2213, 2214, 2283.
Kasım ağa-zâde (Sekbanbaşı) 2175, 2259.
Kara Ali (Cellat) 2355.
Kara çavuş (Yeniçeri ağası) 2065, 2138, 2139, 2144, 2163, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2194, 2211, 2226.
Katırcıoğlu (Meşhur âsilerden) 2047, 2126, 2129, 2130, 2210, 2232, 2233, 2243, 2246, 2283, 2313.
Kâtip çelebi: 2061, 2062, 2067, 2119, 2140, 2144, 2304, 2314, 2342, 2402.
Kaya Sultan (Murat IV. kardeşi) 2053, 2085, 2217.
Kederoğlu (Ankara kadısı) 2124.
Kenan paşa (Sadaret kaymakamı) 2098, 2184, 2210, 2224, 2225.
Kethüda bey: 2111, 2138, 2144, 2165, 2166, 2171, 2179, 2194.
Köleoğlu (Bolu'da celâlî) 2124, 2125.
Kösem Sultan: 2370, 2376.
Kurtçelebi (IV. Mehmed zamanında tersane kethüdası) 2119.
Kutsi-zâde (Kazasker) 2071, 2105, 2109, 2168, 2189,

— M —

Maan-zâde: 2373, 2374, 2375, 2471.
Mecdi Mehmed efendi (Bolulu) 2185, 2243, 2407.
Mehmed (Bıyıklı, kapıcılar kethüdası) 2211.
Mehmed IV. (Padişâh) 2062, 2065, 2079, 2146.
Mehmed (Kuşcu, Kösem Sultanın katili) 2175.
Mehmed (Küçük, kapudan) 2416, 2418, 2419, 2420.
Mehmed (Küçük, Kösem Valide Sultanı öldürenlerden biri) 2150.
Mehmed (Salkım, kethüda yeri) 2231.
Mehmed ağa (Darüssaâde ağası) 2188.
Mehmed ağa (Gade) 2121, 2185, 2199, 2206, 2210.
Mehmed ağa (Kethüdâ bey) 2209.
Mehmed ağa (Salkun, Halep âyânından) 2343, 2344.

Mehmed ef. (Bolulu) 2054, 2106, 2293, 2332.
Mehmed ef. (Bursalı, ulemâdan) 2277.
Mehmed ef. (Esirî, Bursalı, kadı) 2071, 2369, 2454, 2463.
Mehmed ef. (Karaçelebi-zâde, ulemâdan) 2274, 2275, 2276, 2280, 2284, 2297, 2406.
Mehmed ef. (Karagöz, kethüdâ) 2427, 2428.
Mehmed ef. (Mevkufatçı) 2040, 2070, 2101, 2185, 2210, 2217, 2317.
Mehmed efendi (Reis-ül küttap) 2106.
Mehmed-Giray: 2450.
Mehmed paşa (Ak, Şam valisi) 2284.
Mehmed paşa (Arnavut) 2243.
Mehmed paşa (Boynu yaralı) 2170, 2171, 2196, 2197, 2199, 2206, 2208, 2209, 2210.
Mehmed paşa (Civan, kapıcıbaşı, sadrazâm) 2081.
Mehmed paşa (Çavuşoğlu) 2126, 2311, 2330, 2375.
Mehmed paşa (Debbağ) 2227, 2228.
Mehmed paşa (Defterdar) 2332.
Mehmed paşa (Defterdar-zâde) 2179.
Mehmed paşa (Derviş, sadrazâm) 2197, 2307, 2314, 2319, 2320, 2326, 2333, 2334, 2346, 2347, 2351, 2353, 2410, 2420, 2464, 2467.
Mehmed paaş (Gürcü) 2131, 2202, 2204, 2205, 2206, 2207, 2209, 2210, 2212, 2213, 2215, 2223, 2224, 2225, 2227, 2228, 2236, 2239, 2242, 2243, 2244, 2245, 2247, 2248, 2249, 2250, 2252, 2258, 2262, 2265, 2407, 2437.
Mehmed paşa (Haydaraza-zâde) 2224, 2225, 2226, 2236, 2241, 2287.
Mehmed paşa (Hanya defterdarı) 2038.
Mehmed paşa(Köprülü) 2198, 2212, 2213, 2234, 2283.
Mehmed paşa (Kürt, Mora paşası) 2283.
Mehmed paşa (Prevezeli, defterdar) 2060.
Mehmed paşa (Sarı, Mısır valisi) 2083.
Mehmed paşa (Sofu, Koca, sadrazâm) 2063, 2294, 2306, 2354.
Mehmed paşa (Topal, Karaman voyvodası) 2198, 2223, 2224.
Mehmed Emin paşa (Van beylerbeyi) 2090, 211, 2112, 2113, 2114, 2115.
Mehmed Zamanbey (Ankara sancak beyi) 2197.
Melekî Kalfa (Sarayın nüfuzlu kadınlarından) 2146, 2278, 2310, 2376, 2414, 2449, 2469.
Memik-zâde (Kazasker) 2071, 2276, 2276, 2280, 2410, 2451, 2454, 2457, 2462.
Mesud efendi Hoca-zâde (Mumeli Kazaskeri) 2160, 2215, 2216, 2227, 2236, 2237, 2238, 2244, 2245, 2246, 2248, 2249, 2251, 2254, 2255, 2263, 2267, 2268, 2269, 2272.
Mir Mustafa paşa (Bolu sancağı beyi, baş defterdar) 2070.
Muhtar bey (Ohri beyi) 2131.

Murad IV. (Padişâh) 2062, 2341.

Murad paşa/ağa (Sadrazâm) 2041, 2050, 2051, 2052, 2053, 2055, 2056, 2057, 2063, 2064, 2065, 2069; 2081, 2093, 2263, 2294, 2306, 2390, 2401, 2408, 2420, 2421, 2422, 2423, 2469.

Murtazâ paşa: 2084, 2376.

Muslihüddin ağa (Yeniçeri zorbalarından) 2052, 2069.

Muslu ağa/paşa (Silâhtar, Murat IV. zamanı) 2223.

Muslu bey (Defterdar) 2061.

Mustafa (Tosyalı, Adana kadısı) 2340.

Mustafa ağa (Boğuk, kadılardan) 2087, 2088.

Mustafa ağa (Kul kethüdâsı) 2178.

Mustafa ağa (Tophaneli) 2050, 2052

Mustafa ağa (Topkapılı, haraccı) 2332.

Mustafa ef. (Bolevî, ulemâdan) 2275, 2279, 2380, 2384, 2452.

Mustafa paşa (Bıyıklı, Murad IV. devri kapudan-ı deryâlarından) 2081, 2087.

Mustafa paşa (Kara) 2348.

Mustafa paşa (Moralı, defterdar) 2438, 2441.

Mustafa paşa (Mostarlı, Haleb paşası) 2077.

Mustafa ef. (Ormanî, Bursa kadısı) 2297.

Mustafa paşa (Siyâvuş paşanın oğlu) 2041.

Mustafa paşa (Tavukçu) 2420.

Mustafa paşa (Zurnazen, Murad IV. devrinde defterdar) 2046, 2048, 2049, 2070, 2072, 2073, 2221, 2223, 2247, 2270, 2283, 2285, 2297, 2331.

— N —

Noğay paşa: 2038.

— O —

Osman ef. (Karaçelebi-zâde) 2246.

— Ö —

Ömer (Tokmak, muhassıl) 2235.

Ömer ağa (4. Mehmed zamanında asesbaşı) 2142, 2159.

Ömer ağa (Samsuncu başı) 2071, 2165, 2194, 2311.

Ömer ağa (Türk) 2354.

Ömer bey (Nasuh paşa-zâde) 2090, 2043.

— P —

Potur Ali (Murat IV. devrinde baş bakî kulu) 2046.

— R —

Radol (Voyvoda) 2386.

Rahmetullah ef.: 2284, 2335, 2336.

Reyhan ağa (Padişâh hocası) 2091, 2145, 2147, 2217, 2218, 2306, 2443.

— S —

Sadî-zâde (Ulemâdan) 2055.

Sarı Abdullah (Bursa kadısı) 2183.
Sarı kâtip: 2105, 2106, 2109, 2138, 2184, 2194.
Selim (Arap, sipâhi zorbalarından) 2289.
Semiz Veli (İzmir kadısı) 2081.
Seyfullah ef. (Ebu Said-zâde) 2284.
Seyit hacı Mehmed (Hint elçisi) 2371.
Sinan ağa (Edirne bostancıbaşısı)
Sinan ağa (Yeniçeri ağası) 2111, 2112.
Siyavuş paşa: 2041, 2057, 2082, 2085, 2086, 2139, 2141, 2144, 2180, 2183, 2184, 2194, 2200, 2202, 2204, 2205, 2206, 2207, 2209, 2225, 2226, 2228, 2233, 2248, 2298, 2330.
Sofu Mehmed paşa (Sadrazâm) 2120.
Süleyman ağa (Gürcü, yeniçeri ağası) 2407.
Süleyman ağa (Kızlarağası) 2248, 2265, 2266.
Süleyman ağa (IV. Mehmed zamanında baş lala) 2145, 2162, 2188, 2199, 2201.
Süleyman ağa (Turhan Sultanın başağası) 2157, 2160, 2169, 2170.
Sunî-zâde (Ulemâdan) 2055, 2168, 2277, 2382, 2383.
Sun'ullah efendi (Kazasker) 2115, 2116.

— Ş —

Şaban Halife (Meleki kadının kocası) 2414, 2469.
Şah cihan (Hint padişâhı) 2370.
Şahap paşa (Van valisi) 2240.
Şami-zâde: 2203.
Şarih-ül-menar-zâde (Naîmâ tarihinin yazarı) 2067.
Şehbaz paşa: 2270, 2271, 2284.
Şekerpâre: 2370.

— T —

Tekeli paşa (Sivas paşası) 2291, 2334, 2369.
Tilki oğlu (Ocak çavuşlarından) 2044.
Turhan Sultan (IV. Mehmed'in annesi) 2145, 2146, 2153, 2160.
Türk Ahmed (Ayasofya'da salı vâizi) 2277, 2279.

— Ü —

Üveys ağa (IV. Mehmed zamanında helvacıbaşı) 2146.

— V —

Vecdi çelebi (Bozuk oğlu) 2328, 2329, 2331.

— Y —

Yılan dili (Türk korsanlarından) 2241.
Yusuf (Uzun, Cündî, sipahi zorbalarından) 2091, 2235, 2289, 2298, 2367, 2368.

— Z —

Zeyrek-zâde: 2144, 2157, 2159, 2168, 2189, 2224, 2277, 2349.

YER İSİMLERİ

— A —

Adana: 2230, 2340, 2341.
Adilcavaz: 2114.
Ağriboz: 2428, 2429.
Ahıska: 2224.
Ahî Çelebi Camiî: 2350.
Ahlat: 2114.
Akdeniz: 2041, 2043, 2074, 2116, 2239, 2241, 2375.
Aksaray: 2230.
Alay Köşkü: 2451.
Anadolu: 2041, 2244, 2047, 2066, 2077, 2109, 2116, 2123, 2131, 2133, 2150, 2183, 2184, 2185, 2186, 2197, 2227, 2232, 2234, 2236, 2240, 2241, 2244, 2245, 2249, 2257, 2268, 2270, 2271, 2276, 2291, 2297, 2313, 2341, 2352, 2380, 2381, 2382, 2384, 2407, 2452, 2453, 2455, 2456, 2457, 2464.
Ankara: 2056, 2123, 2135.
Antep: 2230.
Arabistan: 2320, 2346.
Arslanhâne: 2351.
At Meydanı: 2470.
Avusturya: 2068.
Ayasofya: 2091, 2137, 2162.
Ayatodori (Giritte Kale): 2055.
Ayıntap: 2047.

— B —

Bayezit Camii: 2291.
Bayrampaşa Sarayı: 2351.
Basra: 2227.
Banaluka: 2409.
Balya - Badra: 2390, 2391.
Bağdat: 2038, 2039, 2042, 2049, 2051, 2053, 2084, 2089, 2090, 21,75, 2217, 2218, 2229, 2232, 2307, 2320, 2376.
Bahçekapı: 2109.
Baba Cafer Zindanı: 2216
Bab-ı Humayun: 2162
Bec (Viyana): 2057.
Belgrad: 2135, 2189, 2208, 2227.
Bergama: 2106.
Beşiktaş: 2116, 2413, 2424.
Beyrut: 2075.
Bilecik: 2283, 2284.
Bitlis: 2113, 2114.
Boğaz-Hisar: 2241.
Boğdan: 2069, 2133, 2134, 2296, 2310, 2384, 2355.
Bolu: 2124, 2125, 2126, 2157.
Bosna: 2039, 2042, 2060, 2061, 2082, 2089, 2135, 2170, 2178, 2206, 2226, 2228, 2233, 2409, 2451.
Bozcaada: 2424, 2441.
Budin: 2049, 2057, 2208, 2408.

Bursa : 2081, 2125, 2134, 2170, 2172, 2183, 2196, 2197, 2297, 2369, 2370, 2379, 2454.

— C —

Cezayir : 2428.

— Ç —

Çelebi Pazarı (Rumeli'de) : 2029.
Çıldır : 2224.
Çukur Bostan : 2206.

— D —

Damlacık (Giritte bir mevki : 2046.
Değirmenlik (Giritte) : 2117.
Diyarbakır : 2069, 2090, 2113, 2126, 2207, 2224, 2225, 2232, 2293, 2305, 2316, 2350.
Demirkapı : 2358.
Denizli : 2309.

— E —

Eceabat: 2241.
Edirne : 2055, 2057, 2100, 2109, 2197, 2208, 2211, 2284, 2299, 2369, 2378, 2451.
Eflâk : 2133, 2294, 2296, 2310, 2334, 2384, 2385, 2386.
Erciş : 2114.
Ereğli : 2438,
Erzurum : 2042, 2081, 2090, 2113, 2133, 2223, 2232, 2285, 2333, 2376.
Eskişehir : 2194, 2196 2197, 2289.
Ezine : 2150, 2309.

— F —

Filibe : 2268.
Firecik : 2179.
Foça : 2429.
Fransa : 2217.

— G —

Galata : 2039, 2055, 2103, 2210, 2284. 2286, 2299, 2388, 2451, 2461.
Gazze : 2150.
Gelibolu : 2107, 2117, 2187, 2188. 2197, 2239, 2240, 2288, 2423, 2424. 2430, 2439.
Girit : 3037, 2043, 2044, 2045, 2046. 2047, 2056, 2057, 2058, 2074, 2078. 2079, 2081, 2083, 2087, 2098, 2116. 2117, 2127, 2211, 2214, 2216, 2217. 2230, 2235, 2241, 2247, 2333, 2334. 2375, 2389, 2407, 2422, 2425.
Göle : 2211.
Gürcistan : 2224.
Güzel Hisar : 2309.

— İ —

İbrahimpaşa Sarayı : 2106.
İmroz : 2430.
İngiltere : 2068, 2102, 2105.
Irak : 2320.
İran : 2320.
İsmail Kalesi : 2310.

— H —

Hakkârî : 2090, 2113, 2115.
Halep : 2134, 2193, 2200, 2210, 2223.

2227, 2231, 2244, 2289, 2311, 2345, 2377, 2411, 2434.
Hamit Sancağı : 2312.
Hanya (Girit'in meşhur kalelerinden) : 2038, 2040, 2041, 2055, 2083, 2375.
Hasır İskelesi : 2350.
Haymana : 2312.
Hersek : 2040.
Hindistan : 2370.
Hoşap : 2090, 2141.
İstanbul : 2047, 2060, 2069, 2074, 2081, 2086, 2091, 2097, 2099, 2112, 2116, 2119, 2125, 2126, 2130, 2131, 2133,2134, 2137, 2143, 2157, 2159, 2161, 2162, 2179, 2187, 2195, 2199, 2200, 2206, 2207, 2208, 2210, 2218, 2269, 2220, 2222, 2223, 2226, 2227, 2228, 2232, 2233, 2234, 2235, 2239, 2245,2243, 2247, 2260, 2264, 2268, 2281, 2283, 2285, 2288, 2289, 2291, 2292, 2311, 1315, 2317, 2319, 2321, 2335, 2339, 2340, 2341, 2342, 2347, 2351, 2352, 2356, 2357, 2358, 2368, 2369, 2371, 2375, 2376, 2377, 2380, 2386, 2408, 2411, 2418, 2420, 2427, 2429, 2438, 2450, 2462, 2463, 2470.
İstanbul Boğazı : 2371.
İstendil Adası : 2112, 2428, 2429.
İstinye : 2065, 2066.
İzmir : 2074, 2075, 2081, 2102, 2241.
İzmit : 2086, 2087, 2103, 2123,
İznik : 2342.

— K —

Kadırga Limanı : 2351.
Kalpakçılar : 2291.
Kamaniçe : (Lehistanda bir kale) : 2116, 2397.
Kandilli Bahçesi : 2246.
Kandiye : 2037, 2057, 2058, 2079.
Kanije : 2208, 2263.
Kângîri: 2275, 2354.
Karadeniz : 2106, 2269, 2270, 2284, 2437.
Karahisar : 2420.
Karaman : 2127, 2130, 2210, 2232, 2270, 2283.
Karin - âbad : 2335.
Kars : 224.
Kasımpaşa (Semt): 2293.
Kasr-ı Yusuf (Mısır'da) : 2247.
Kastamonu: 2090, 2143, 2285, 2254.
Kayseri : 2156, 2199, 2282.
Kazdağı : 2086.
Kefalonya : 2429.
Kesendire : 2407, 2419.
Ketenciler : 2350.
Kıbrıs : 2335, 23,48.
Kıl Burun : 2296.
Kırım : 2060, 2451.
Kızkulesi : 2423.
Kilis : 2124, 2150, 2228.
Konya : 2210, 2211, 2243, 2311, 2312, 2357, 2358, 2410.
Köstendil : 2213.
Kudüs: 2043, 2100, 2291.
Kumkapı : 2288.
Kuyucak : 2309.
Küçükçekmece : 2221.

— L —

Lâzende : 2230, 2233.
Lefke : 2131.

Lehistan (Polonya) : 2069.
Limni Adası : 2463.

— M —

Mahmutpaşa Camiî: 2260.
Mahmutpaşa Çarşısı : 2291.
Malkara : 2178.
Malta : 2058, 2241.
Manisa : 2270, 2285.
Maraş : 2232, 2243.
Medine : 2064, 2151, 2316.
Menemen : 20866, 2150.
Mekke : 2151, 2316, 2375.
Menekşe : 2389.
Mercan Camiî : 2291.
Mısır : 2054, 2083, 2084, 2164, 2208, 2209, 2215, 2217, 2218, 2221, 2224, 2236, 2237, 2247, 2264, 2266, 2267, 2268, 2315, 2317, 2318, 2319, 2339, 2355, 2356, 2357, 2360, 2362, 2363, 2378, 2414, 2424, 2430, 2431, 2432, 2433, 2436, 2449, 2471.
Midilli : 2217, 2240, 2406, 2424, 2430.
Mora : 2179, 2241, 2284, 2351, 2391, 2406, 2407, 2463.
Musul : 2130, 2228.

— N —

Nahcivan : 2178.
Nakşepare adası : 2430.
Nazarte (Giritte bir mevki) : 2037.
Nazilli : 2309, 2341.
Nemçe (Avusturya) : 2056, 2057, 2067, 2084, 2409.
Niğbolu : 2107, 2263.
Niksar : 2411.
Nil : 2249.

— O —

Odun Kapısı : 2350.
Ohri Sancağı : 2332.

— Ö —

Özü : 2393.

— P —

Paşakapısı : 2098.
Payas : 2227.
Perlevpaşa Sarayı : 2120.

— R —

Resmo (Giritte Kale) : 2040.
Revan : 2230, 2283.
Rodos : 2074, 2084, 2119, 2120, 2430, 2450.
Rumeli : 2041, 2044, 2046, 2059, 2071, 2091, 2109, 2133, 2150, 2160, 2161, 2208, 2224, 2233, 2236, 2257, 2264, 2269, 2271, 2291, 2298, 2313, 2453, 2455, 2456, 2457, 2464.
Rusçuk : 2248.

— S —

Sakız Adası : 2057, 2074, 2083, 2117, 2134, 2241, 2428, 2429.
Samatya : 2182.
Sarayburnu : 2436.
Sayda : 2075.
Selânik : 2247, 2248, 2261, 2264, 2284.
Silifke : 2247.

Silistre : 2197, 2263, 2288, 2298.
Silivri : 2177.
Sinanpaşa Köşkü : 2443.
Sinop : 2046, 2271.
Sivas: 2039, 2126, 2223, 2232, 2236, 2334.
Sofya : 2072.
Soğan Deresi : 2046.
(Soğuk çeşme (Topkapı Sarayı yakınında) : 2162.
Sultanahmet Camii : 2224, 2401.
Sultan - Hisar : 2309.
Süleymaniye Camii : 2300.

— Ş —

Şahkulu medresesi : 2291.
Şam : 2039, 2055, 2075, 2076, 2077, 2091, 2112, 2134, 2195, 2207, 2208, 2209, 2249, 2264, 2284, 2356, 2378, 2440.
Şehzâdebaşı Camii : 2280.

— T —

Tameşvar : 2170, 2176, 2211, 2263, 2331, 2332, 2407.
Tarsus : 2230, 2231.
Tarabya : 2450.
Tırhala : 2048, 2378.
Tire : 2309.
Tokat : 2454.
Tophane : 2042, 2209,
Topkapı: 2072.
Topkapı Sarayı : 2156, 2157, 2158.
Trablus : 2195, 2243, 2415, 2416, 2417, 2425.
Trabzon : 2046.
Trapolice : 2351.
Tuna : 2296.
Tunus : 2424, 2429,.
Turla : 2394, 2395.

— Ü —

Üsküdar : 2053, 2056, 2069, 2082, 2120, 2122, 2126, 2127, 2130, 2131, 2200, 2217, 2242, 2236, 2285, 2286, 2288, 2329, 2377, 2423, 2438.

— V —

Van : 2089, 2111, 2113, 2114, 2116, 2240.
Varşova : 2394.
Venedik : 2089, 2104, 2227, 2299.

— Y —

Yalvaç : 2283.
Yanya2: 2171. 2221.
Yaş : 2386.
Yedikule : 2055, 2056, 2069, 2189, 2211, 2216, 2247, 2257, 2258, 2283, 2293, 2356, 2422.
Yemen : 2375.
Yemiş İskelesi : 2350.
Yeniköy (Boğazda) : 2450.
Yeni Cami 2: 2135.

— Z —

Zadra2: 2226, 2229,
Zile : 2130, 2143, 2150.
Zindankapısı : 2350.

SÖZLÜK

— A —

Akarât: Gelir sağlıyan mallar ve yapılar.

Âmil: Bak, Cilt: 3.

Arz: Bir büyüğe bildirme.

Asesbaşı: Bak. Cil: 3.

Avârız: Olağanüstü alınan vergi.

— B —

Bakaayâ: Senesinde toplanmayıp estesi seneye kalan vergiler.

Baltacılar: Bak. Cilt: 3.

Baş-bakikula: Bak. Cilt 4

Baştarda: Bak. Cil: 3.

Berat Bak Cilt: 1.

Bid'at: Sonradan, Yeniden çıkan şey.

Bîrun: Dış demektir. Topkapı Sarayının Bâb-ı Humâyun ile Bâbussaâde arasına Bîrun denirdi. Bîrun Halkı şunlardı: 1) Ulema sınıfı; Pâdişah hocası, Hekimbaşı, Cerrahbaşı, Kehhalbaşı, Müneccimbaşı, Hünkâr imamı;
2) Ümerâ Sınıfı,
3) Özengi veya rikap ağaları
4) Müteferrikalar,
5) Baltacılar,
6) Diğer hizmetliler.

Boyar: Bak. Cil: 1.

— C —

Câize: Bak. Cil: 1.

Cizye: Bak. Cilt: 4.

— Ç —

Çorbacı: Bak. Cilt: 1.

Çaşnigir - başı: Bak. Cilt: 1.

— D —

Dayı: Cezayir, Tunus ve Trablusgarb'da, mahallî teşkilâta hâkim olan, yerli reis.

Dergâh-ı Âlî Kapucu - başıları: Bak. Cilt: 1

Devr, Devran: Dervişlerin dönmeleri.

Dirlik: Bak. Cilt: 1

Diyet: Kan bahası, öldürülen veya yaralanan bir kimseye veya veresesine ödenmesi hükmolunan para.

Doğancı-başı: Pçdişahın doğan denilen avkuşlarına bakan ve av-

da Pçdişahla beraber bulunan Enderunlular. Doğancı-başı da bunların reisidir.

— E —

Efdal: Pek faziletli, derecesi yüksek.

Enderun: Bak. Cilt 1.

Enderûn-u Hümâyun: Bak. Cilt: 1

Eski: Herhangi bir teşekkülde bulunan kıdemli kimselere verilen isim.

Fâcir: Bak. Cilt: 1.

Fâsık: Bak. Cilt: 2.

Fakih: Şeriat bilgini.

Fetret: Bir hükümetin zayıflık zamanı.

Filuri: XVII. inci asırda Floransa'da basılan altın para. Umumiyetle. Batı memleketlerinde basılan altın paralara verilen isim.

Firkate: İnce donanmanın ağır gemilerindendir. Ondan 17'ye kadar oturaklı, yani kürekli'dir. Her küreğini 2 - 3 kişi çeker. Firkateler çektiri cinsindendir.

Fukahâ: Fıkıh bilginleri.

— G —

Gaddare: Uzun kama, iki tarafı keskin kılıç.

Gayretkeş: Çalışkan, bir tarafı tutan, taraflı.

Gulâm: Genç çocuk mânasına.

Gilmân-ı Hassa: Bak. Cilt 3.

Gulâmiyye: Cizye tahsili işi Kapıkulu süvarileri tarafından yapıldığı sıralarda cizye başına kendilerine ödenen onar akçeden ibaret ücret.

Gurebâ-i Yesar: Bak. Cilt: III.

Gülbank: Muayyen zamanlarda, muayyen yerlerde okunmak için tertiblenmiş dua...

— H —

Hacr: Bak. Cilt: IV.

Hâkpay: Ayağın toprağı, tozu, alçak gönüllülük, karşısındakini yükseltmek için kendinden söz ederken hâkpâyiniz demek bir incelik gösterisi idi.

Halîfe: Birinin yerine geçen adam. Resmî daire kalemlerinde başın ikincisi.

Haseki: Umumiyetle bir hizmette eskiyenlere verilen isim.

Haslet: Tabiat, huy.

Hs-oda: Bak. Cilt: III.

Has Odabaşı: Bak. Cilt: III.

Hatman: Lehistan kazaklarının ve diğer kazakların başbuğlarına verilen isim.

Huşu': Tanrıya karşı boyun eğme.

Hüccet: Şeriat mahkemesinden verilen bir hak veya bir sahiplik gösteren resmî belge.

— İ —

İç Oğlanı: Bak. Cilt: I.

İfrat ve Tefrik: İfrat, pek ileri varma, tefrit de ortalamanın çok altında kalma demektir.

İlka': Koma, bırakma.

İltimas: Tutunma, Yapılmasını isteme.
İltizam: Devlet gelirinden birinin toplanmasını üstüne almak.
İmâret: Bak. Cilt. I.
İnhâ: Resmî dâirelerde üst makama yapılan yazı.
İnşa: Nesir yazı.
İntisab: Bak. Cilt I.
İrdaf: Ardısıra yürütme.
İstiğna: Bak. Cilt. 3
İstihraç: Sonuç çıkarma, yıldızlardan mâna çıkarma.
İstimâlet: Bak. Cilt: III.
İstiska: Vücudun şurasında burasında su toplama hastalığı.
İstiskal: Hoşlanmadığını soğuk muamele ile anlatma.
İtizarnâme: Özür dilleme mektubu.

— K —

Kâmil: Bütün, tam, eksiksiz, olgun - bilgin.
Kapaniçe: Bak. Cilt: IV.
Kapu - ağası: Bak. Babüssaâde Ağası. Cilt: I.
Karîha: İnsanda kendiliğinden olan fikir - Pâdişahın aklına gelip buyurduğu iş.
Kassam: Ölülerin merrûkâtını (bıraktığı şeyleri) taksim işiyle uğraşan şr'î memur.
Keduret: Bulanıklık, tasa, kaygı.
Kese: Bak. Cilt: III.
Kısas: Bak. Cilt: III.
Kiyâset: Uyanıklık, Zekâ.
Kontoş: Büyük devlet adamlarının giydikleri üstlük.
Kubbe-nişin: Bak. Cilt: I.
Kurenâ: Bak. Cilt: I.
Kutb: Tanrı adamlarının yeryüzündeki şefleri.
Kutb-ül-aktab: Kutbların kutbu, ermiş.

— M —

Mağrib: Afrikanın batı tarafı. Cezayir, Tunus ve Fas bölgelerine verilen ad,
Mahlûl: Sahipsiz maaş veya memuriyet.
Mahrûsa: Büyük şehir.
Mahzar: Bir çok kimse tarafından imzâlı dilekçe.
Matla': Kasîde veya gazelin ilk beyti.
Medlûl: Delâlet olunan, bir kelime veya işaretten anlaşılan.
Mehâret: Beceriklilik, ustalık.
Memâlik-i Mahrûse: Osmanlı ülkesi.
Menşur: Bak. Cilt: I.
Merkad: Mezar.
Metrûkat: Bırakılan şeyler, Miraslar.
Mevkufatçı: Para bedelleri, mahlûl tımarlar hâsılatı. Vakıf yerlerden hazineye ait gelir fazlaları, örfî tekliflerden harbe âit olanlarla meşgul olan memurun unvânı.
Mezmum: Beğenilmemiş, ayıp.
Mir-i âlem: Sarayın ileri gelen bir memuru. Pâdişah bayrağının hâmili ve âlem (bayrak) mehterle-

rinin başı. Pâdişahın önüne çekilen tuğları muhâfaza ve idare eder.

Muâfiyet: Affedilmiş olma.

Muâhaze: Başka birinin davranışını beğenmediğini söyleme.

Mugaalâta: Yanıltmak için, yanıltacak yolda söz söylemek.

Muhallefat: Bak. Cilt: I.

Muhallefe: Ölen bir adamın dul karısı.

Muhassil: Bak. Cilt: I.

Muhtekir: Vurguncu.

Muhzır: Bak. Cilt: 4.

Mukaataa: Bak. Cilt: 1, 3, 4.

Murafaa: Bak. Cilt: 2, 4.

Murâhik: Bülûğ çağına yâni 12 yaşına basmamış çocuk.

Musâdarat: Bak. Cilt: 1.

Mûsıla: Bak. Cilt: 1.

Mutasarrıf: Bir malın sâhibi.

Mutesallib: Sertleşmiş, sağlam, Din işlerinde çok gayretli

Muttasıf: Bir hal veya sıfatla vasıflanmış.

Mübâşir: Bak. Cilt: 2.

Müdârâ: Bak. Cilt: 1.

Müekked: Bak. Cilt: 1.

Mültezim: Bak. Cilt: 4.

Mürebbiye: Çocuk terbiyesiyle meşgul olan kadın.

Mürid: Bir şeye kendini teslim eden kimse.

Müstehcen: Ayıp, terbiyesizce, iğrenç.

Mücevveze: Bak. Cilt: 1.

Müsteşar: Kndisine iş danışılan

Müteayyin: Belli, meydana çıkan, ünlü adam.

Müteferrika: Bak. Cilt 1, 3.

Müteselim: Bak, Cilt: 1.

Mütâbaat: Birine tâbi o'ma.

Mutteki: Tanrıdan korkup dinin yasak ettiği şeylerden çekinen.

— N —

Necâbet: Soylululk.

Nedim: Bak. Cilt I.

Nakib: Bir kabile başkanı veya vekili— Bir tekkede şeyhe yardım eden en eski derviş.

Nakîb-ül-Eşref: Bak. Cilt: 1, 2, 4.

Nefir: Bak. Cilt: 4.

Nüfûz-u kelâm: Sözün geçmesi.

— O —

Oturak: Emekli.

— P —

Palanka: Kaleden küçük müstahkem mevki.

Paşmaklık: Bak. Cilt: 4.

Pâye: Bak. Cilt 3.

— R —

Raks: Oynama:

Rehin: Bir şeye garanti olarak bırakılmış.

Reşid: Doğru yolda giden, akıllı, ergin.

Rikâbdar: Bak. Cilt: 2.

Riyal : Bak. Cilt: 1.
Ruus : Bak. Cilt: 1.

— S —

Sağ ve sol ulûfecileri : Bak. Ulûfeciyan-ı yemin, ulûfeciyân-ı yesar (Bak. Cilt: 1).
Sahibkıran: Bak. Cilt: 3.
Sahn : Bak. Cilt: 1.
Salyâne : Bak. Cild : 2.
Samma : Ses kısıklığı.
Saruca : Bak. Cild. 3.
Sefîh : Bak. Cild. 3
Sekban-başı : Bak. Cil. 1.
Serâser : Bak. Cilt. 1.
Solak : Bak. Cild. 4
Surre : Bak. Cilt: 1.

— Ş —

Şakî : Her türlü günahı işleyen, Haylaz, haydut, yol kesen.
Şatır : Bak. Cild: 1, 2, 3.
Şerh : Açma, açıklama.
Taallül : Yalandan bahânelerle bir işten kaçma.
Taassub : Din işlerinde aşırı taraflılık edip başka dinde olanlara düşman oluş.
Taayyün : Bak. Cild: 1.
Taganni : Zenginleşme.
Takayyüd : Çalışma, çabalama.
Takvâ : Bak. Cild: 1.
Ta'miye: Bak cild: 1.
Ta'n : Sövme, yerme.
Ta'riz : Dokunaklı söz söyleme.
Tasallut : Birinin başına hâkim kesilip rahat vermeme. Son derece rahatsız etme.
Tavâşî : Hadım.
Tecessüs : Yoklama, arama. Bir şeyin iç yüzünü araştırma.
Tedâhül : Birbirinin içine girme, bir taksitin ödenmeden öbürünün gelmesi.
Tekfîr : Birine kâfir deme.
Telhis : Bak. Cild: 1.
Telkin: Birine bir şey anlatıp zihnine koma.
Telmih : Bak. Cild. 4
Temessük : Bak. Cil: 1.
Tereke : Bir ölünün bıraktığı malların hepsi.
Teşhir: Bak. Cild: 1
Tevcihat : Rütbe verişler, Verilmiş rütbeler.
Te'vil : Bak. Cild. 1
Tevkiî : Bak. Cild. 2
Tevkil : Vekil etme.
Tevkit : Vakit ve saatı belli etme.
Tevliyet : Vakıf işine bakma görevi, mütevellilik.
Tezlil : Tahkir etme.
Tezyif : Çürütme, maskaraya alma.
Turnacı : Bak. Cild. 1
Turnacı-başı : Bak Cild. 1

— Ü —

Ümenâ : Eminler.
Üsküf : Bak. Cild. 1.

— V —

Vehâmet : Sonu tehlikeli ve ağır şeyin hâli.

Vakfiye : Bir vakfın şartlarını göstererek, şeriat hükümlerine uygun olarak düzenlenmiş senet.

Vasî : Bir ölünün vasiyetini yerine getirmeğe memur kimse.

Verese : Mirasçılar.

Vükelâ : Vekiller, Osmanlı İmparatorluğunda kabine üyeleri.

— Y —

Yük : Bak. Cild. 3, 4.

— Z —

Zagarcı-başı : Bak. Cild: 4

Zifaf : Gerdeğe girme.

Zimmet : Borç.

Zimmî : İslâm devleti uyruğunda olan, haraç veren.

Zülüflüler : Bak. Cild: 3

Züyuf : Bak. Cilt: 3

Züyuf Akçe : Bak. Cild. 3.

İÇİNDEKİLER

Sahife No.

2037 Girid'de yeni kale yapılması
2043 Tımar bedelinin çıkışı
2051 Murad paşanın feragatı, Melek-Ahmet Paşanın sadrazamlığı
2056 Nemçe Çesarına gönderilen Name-i Humayun meselesi
2057 Girid adasına imdadın ulaşması keyfiyeti
2058 Serdarın Girid küffarına galebesi
2060 Bosna ahvali
2062 Müneccim başı Hüseyin efendinin katli
2070 Sadrazam ile Ocak ağaları arasında soğukluk çıkması
2074 İzmir vak'ası
2075 Dürzilerle İbşir paşanın vakası
2078 Garibe
2079 Girid ahvali
2080 Sultan Mehmed Han'ın ilk avı
2083 **1061 - 1650 senesi olayları**
2084 Elçi gelişi ve Nemçe ile sulhun yenilenmesi
2084 Vezir-i Azam Melek Ahmed paşanın Siyavuş Paşa ile mücadelesi
2087 Girid ahvali, rezilce vak'a
2089 Doğu ahvali
2091 Kadı-zâdelilerle tarikat erbabı arasındaki kavga
2097 Hazine zarureti yüzünden toplantı ve garip işler.
2108 Erzak kesilmesi
2109 Sadrazam Melek Ahmed paşanın gemisi vak'ası
2111 Van vak'asının tafsili
2114 Van vak'ası
2115 Cumadel ahire'de Çivi-zâdenin vefatı
2116 Garibe, donanmanın teveccühü
2117 Donanma muharebesi
2120 Ulûfe için kavga

Sahife No.

2120 Hasan ağanın baş kaldırmasının başlangıcı
2127 Katırcıoğlu'nun serdarlığı, garibe
2129 Katırcıoğlu, İbşir ve Hasan ağa ahvali
2130 Dasni-Mirza vak'ası
2135 Çarşı esnafının baş kaldırmasının sebebi
2139 Melek Ahmed paşanın azli ve Siyavuş paşanın sadrazamlığı
2143 Askerin Istanbul tarafına yönelmesi
2143 Yeniçerilerin kırgınlığı vak'ası
2144 Valide sultanın ahvalinin tafsili
2169 Güzel tedbirlerle kolayca müdafaa
2172 Bektaş ağanın öldürülmesi
2176 Eski yeniçeri ağası Kara-çavuş'un öldürülmesi
2178 Çelebi kethüda beyin katli
2181 Aziz efendinin sürgün edilmesi
2182 Küçük değişiklikler ve diğer olayların tamamlanması
2188 Küçük yangın
2189 Celâlî İbrahim ağanın katli
2191 Abaza Hasan ağanın ahvali
2197 Cemiyetin güzel tedbirlerle bertaraf edilmesi
2201 Vezir-i Azam Siyavuş paşa ile Dar-üs-saâde ağası arasında anlaşmazlık ve ayrılık
2202 Siyavuş Paşanın azli ve Gürcü Mehmet Paşanın sadrazamlığı
2207 Boynu eğri Mehmed Paşanın Kanije serhaddine sürgün edilmesi
2210 Tamamlama
2214 **1062 - 1651 senesi olayları**
2216 Kötü tedbir
2223 Rebiül evvel
2226 Bosna serhaddi ahvali
2227 Acaip şey
2228 Bazı haberlerin tafsili
2229 Anadolu ahvali
2234 Cumadel ulâ
2235 Garibe
2336 Mısır ahvali ve acaip konuşma

Sahife No.

2235 Donanma ahvali
2247 Gürcü Paşanın azli ve Tarhuncu Ahmet paşanın sadrazam olması
2248 Mürtü, Nakip Zeyrek-zâde
2249 Azl ve münr-ü Humayunun alınması hususunun tafsilâtı
2258 Ahmet paşanın işlere başlaması keyfiyeti
2263 Serhad ahvali
2263 Silsile
2265 Dür-ü-saâde ağasının azli
2267 Münakaşa
2270 Acaiplik
2272 Şeyhülislâm Ebu Said efendi vak'ası ve ulema topluğu
2282 Ebu Said efendinin azli ve Bahai efendinin ikinci defa şeyhülislâm olması
2283 Tamamlama
2288 Kısas için sipahi ve yeniçeriler arasında kavga
2291 Yangın, silsile
2293 **1063 - 1652 senesi olayları**
2299 Venedik elçisinin gelişi
2300 Tarikat şerhinin iptali olayı
2305 Tama, ve ahmaklık eseri
2307 Vezir Tarhuncu Ahmed paşa ile Kapudan Derviş Mehmed paşa arasında uyuşmazlık
2308 Zelzele ve ay tutulması
2309 Kusurlu silsile
2310 Kuzey olayları
2311 Anadolu ahvali
2313 Devlet işleri için meşveret
2315 Tarhuncu Ahmet paşanın azli ve katli ve Derviş paşanın sadrazamlığı
2330 Tamamlama
2331 Değişiklikler,
2341 Topal Mustafa efendinin vefatı ve küçük silsile
2350 Yangın
2351 Boyacı Hasan'ın öldürülmesi
2354 Mısır valisi Abdurrahman Paşanın katli

Türkiye Diyanet Vakfı * Kütüphanesi * İslam Araştırmaları Merkezi

Sahife No.

2370 Hint elçisinin gelişi
2373 Donanma ahvali
2376 Şevval ayı olaylarından
2377 Silsile ve acaip hikâyeler
2381 Şevval ayı olaylarından
2393 Tatarların Leh kasabasını istilâsı
2395 Tatar ve Leh arasında sulh yapılması
2399 Kadıların irdafının kaldırılması
2401 **1064 - 1653 senesi olayları**
2401 Eski sadrâzam Murad Paşanın kapudan oluşu Müftü Bahâî Efendinin vefatı.
2406 Ebu Said Efendinin üçüncü defa müftü oluşu
2410 Konya'da Hadım Kardaşı Hasan ağa olayı
2411 Deli sipahinin öldürülmesi, leh elçisi
2412 Silsile
2414 Donanma ahvâli
2420 Kapudan Murad paşa ile sadrâzam Derviş Mehmed paşa arasında uyuşmazlık
2424 Kapudan paşanın küffar gemileriyle cengi
2428 İstendil adasının yağması, ikinci cenk
2431 Mısır vâlisinin kayıtsızlığı ve Mısır kadısının azli sırasındaki acâib hikâyeler.
2440 Darüsaâde ağasının azlinde küçük anlaşmazlık
2452 Garip hikâyeler, mevâli ve müftü arasında kavga ve ihtilâf çıkması ve bazı târikat ulemâsının sürgün edilmesi.
2463 Gökyüzü alâmeti
2464 Sadrâzam Derviş paşanın meflûç oluşu.
2475 İndeksler, şahıs isimleri
2482 Yer isimleri
2487 Sözlük